UC-NRLF
B 3 425 102

HET BOERENDOM ALS LEVENSBRON VAN HET NOORDRAS

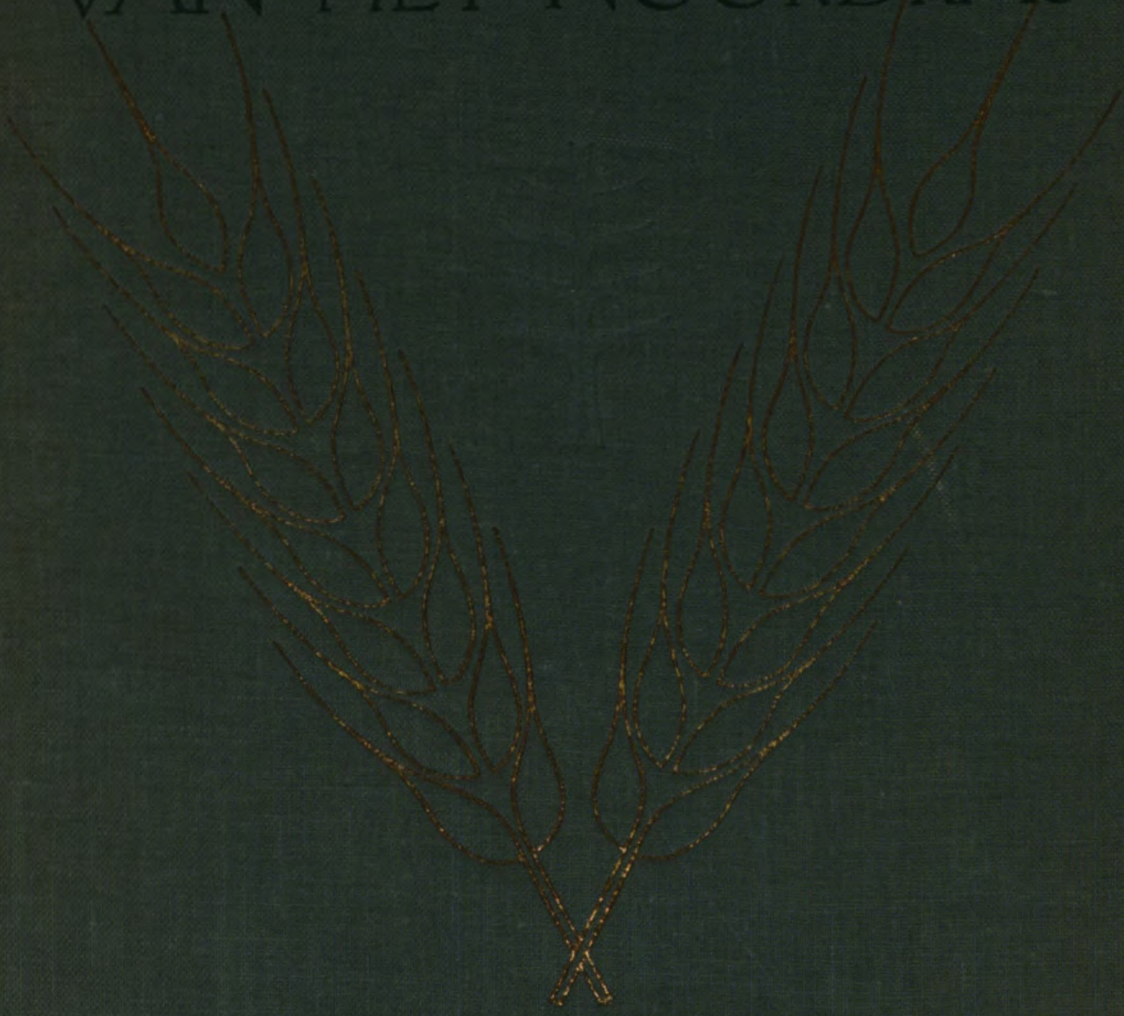

R. WALTHER DARRÉ

Digitized by Google

BERKELEY
LIBRARY
UNIVERSITY OF
CALIFORNIA

ANTHROPOLOGY LIBRARY

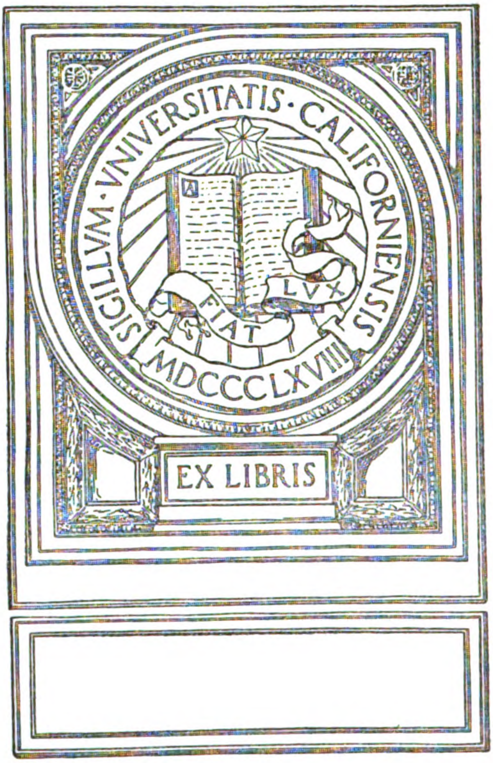

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Het Boerendom als Levensbron van het Noordras

Digitized by Google

Oorspronkelijke titel:
„Das Bauerntum als Lebensquell der Nordischen Rasse"
Copyright 1942 bij J. F. Lehmanns Verlag - München

Geautoriseerde Nederlandsche vertaling door J. M. Lang, met medewerking van P. E. Keuchenius en P. A. Dick
Druk: De Residentiebode N.V., Den Haag, 1943
Stofomslag: W. J. Leffef, Apeldoorn

Digitized by Google

R. WALTHER DARRÉ

Digitized by Google

R. WALTHER DARRÉ

Het Boerendom als Levensbron van het Noordras

UITGEVERIJ „VOLK EN BODEM" - 's-GRAVENHAGE

Digitized by Google

Digitized by Google

GN549
T4D315
[illegible]

Voorwoord bij den eersten Duitschen druk

Dit werk ontstond uit een voor mij noodzakelijke stellingname tegen het in 1927 verschenen boek van Kern: Stammbaum und Artbild der Deutschen. Kern tracht de menschelijke rassenleer in de geschiedkunde in te schakelen. Zijn boek is het eerste uitvoerige werk op dit gebied.

Bij mijn onderzoekingen omtrent de afstamming der huisdierrassen was ik tot de slotsom gekomen, dat een oplossing van deze vraagstukken eerst dan mogelijk wordt, nadat de menschelijke rassenleer de oorzaken van de voorhistorische volksbewegingen zal hebben bloot gelegd. Het huisdier is volgens de ontwikkelingsgeschiedenis een aanhangsel van den mensch en evenals deze aan bepaalde biologische wetten onderworpen. Beide staan in een wisselwerking van gelijken zin tegenover hun omgeving. Een diepgaand onderzoek naar deze wisselwerkingen moet dus een belangrijk steunpunt opleveren bij alle onderzoekingen op het gebied van de menschelijke rassenleer. Zoo kwam ik van de geschiedenis der huisdieren op de menschelijke voorgeschiedenis en meer in het bijzonder op de menschelijke rassenleer. Onder aanwending van de geschiedenis der huisdieren en voorts van landbouwkundige en biologische denkbeelden, kwam ik er toe een bepaald voorhistorisch grondplan te vinden, van waaruit de afstammingsgeschiedenis van de huisdierrassen ten deele af te leiden is.

Inmiddels verscheen het werk van Kern. Ik moest vaststellen, dat — wat het Noordras betreft — zijn onderzoekingsresultaten en veronderstellingen niet overeenstemden met mijn opvattingen. Het was mij echter ook, op grond van mijn gegevens, onmogelijk mij neer te leggen bij de bewijsvoering van Kern. Daardoor rijpte in mij het plan, de kern van onze tegenstrijdige opvattingen over het Noordras eens duidelijk en zoo ondubbelzinnig mogelijk uit te werken. Het is daarbij niet mijn bedoeling Kern te weerleggen, maar alleen, door het om zoo te zeggen lijnrecht tegenover elkaar stellen van onze meeningen, de opheldering van deze vraagstukken te bevorderen.

Om deze redenen en tot het verkrijgen van een duidelijk overzicht, dat bovendien door het gebied van onderzoek bepaald werd, heb ik mij ertoe beperkt, bij het onderhavige werk het standpunt van een landbouwkundig geschoold onderzoeker niet te verlaten. Zoodoende bleef de eenheid van gedachtengang bij het onderzoek beter gehandhaafd en konden tevens nieuwere landbouwkundige zienswijzen, waaraan tot dusver nog weinig of geen aandacht was besteed, in de cultuurhistorische vraagstukken worden betrokken. Noodzakelijkerwijze strekten de onderzoekingen zich uit over verscheidene wetenschappelijke arbeidsterreinen, of anders uitgedrukt, er moesten verscheidene, onderling niet samenhangende wetenschappelijke gebieden tot een enkelen waarnemingskring worden samengetrokken. Wil men bij een dusdanig optreden niet het spoor bijster raken, dan blijft er niets anders over dan zich te beperken tot zekere grondslagen. Ik wensch daarom mijn werk niet zoozeer een onderzoek zonder meer te noemen, dan

Digitized by Google

wel een ontwerp voor een omlijstend onderzoek van de rassenleer. Daaronder versta ik: vanuit een duidelijk bepaald standpunt de grondslagen van verschillende wetenschappelijke gebieden schematisch te ordenen en zoodoende een overzicht tot stand te brengen, dat het mogelijk maakt later met het onderzoek verder door te dringen. Met dit doel voor oogen ben ik er af en toe niet voor teruggeschrokken, eigen denkbeelden uit te spreken, als zij mij geschikt leken, om als brug voor het onderzoek te dienen, teneinde vasten voet te krijgen op wetenschappelijk nog onbekend terrein.

Bij den lezer moet ik een zekere kennis van de menschelijke rassen veronderstellen, terwijl op het gebied van de erfelijkheidsleer geen kennis noodzakelijk is om de uiteenzettingen te kunnen volgen. Voorzoover ik vaktermen of aanduidingen op het gebied der erfelijkheidsleer gebruikt heb, zijn deze eigenlijk alleen voor den vakman bestemd en steeds zoo gesteld, dat zij den leek niet hinderen de ontwikkelde denkbeelden te volgen. Daarentegen mag men heden ten dage, naar mijn ervaring, reeds een zekere mate van kennis der menschelijke rassenleer veronderstellen. Wenscht men echter verwijzing naar een boek, met behulp waarvan de leek zich op het gebied der rassenleer kan inwerken in de hier ontwikkelde vraagstukken, dan zou ik den twaalfden druk van Günther's „Rassenkunde des deutschen Volkes" willen aanbevelen. Het boek is voor het begrip van een biologisch niet geschoold lezer duidelijk en overzichtelijk geschreven en geeft een zeer uitvoerige opgave van verdere geschriften over de rassenleer, zoodat elk ontwikkeld mensch, die zich met deze dingen tenminste bezighouden wil, gemakkelijk den weg vinden kan.

Dit boek strekt zich, zooals ook de titel reeds aangeeft, voornamelijk uit over het Noordras. Ik heb getracht, daarbij zoo zakelijk als maar eenigszins mogelijk was te werk te gaan, en mij onthouden van elke overdreven bewondering voor het Noordras, doch heb mij echter ook niet laten weerhouden — bijvoorbeeld uit „angst voor de straat" — aan het Noordras dat toe te kennen, wat het volgens mijn meening toekomt. Dit zakelijk standpunt hield ik voor juist, om het vraagstuk als zoodanig te belichten. Naar ik hoop, heb ik iets bijgedragen ter verduidelijking van het wezen van het Noordras.

Den Heer Studienrat Eichenauer te Bochum, ben ik tot bijzonderen dank verplicht voor zijn vriendelijke medewerking bij het corrigeeren der drukproeven.

R. WALTHER DARRé,
Diplomlandwirt.

Wiesbaden, Herfst 1928.

Digitized by Google

Voorwoord bij den tweeden Duitschen druk

Aangezien ik midden in den strijd om het behoud van het Duitsche boerendom sta, ontbreekt mij den tijd, om de nieuwe uitgave van dit boek zelf te kunnen bewerken. Daarom verzocht ik Dipl. Ing. Karl Motz, sedert vele jaren mijn medestrijder voor de denkbeelden van bloed en bodem, dit werk van mij over te nemen.
Ik dank hem op deze plaats oprecht en hartelijk voor zijn werk.

R. WALTHER DARRÉ.

Berlijn, 1 Augustus 1933.

In opdracht van Rijksminister R. Walther Darré overhandig ik de nieuwe uitgave van zijn werk „Het boerendom als levensbron van het Noordras" aan het publiek. Het was den auteur naar aanleiding van de jongste politieke gebeurtenissen niet mogelijk, de nieuwe bewerking zelf op zich te nemen. Bij inzage bleek echter, dat veranderingen van beteekenis, ook met het oog op de belangrijke wijziging in het denken van het Duitsche publiek, sinds de eerste uitgave van 1928 in het geheel niet, kleine toevoegingen en onbeteekenende veranderingen slechts in gering aantal noodig waren.
Van belang is het echter te dezer plaatse er op te wijzen, dat er een direct verband bestaat tusschen de denkbeelden, die in 1928 door den schrijver van dit werk voor het eerst werden verkondigd en de nieuwe Duitsche politiek. De levenswet van de verbondenheid van „Bloed en Bodem" is niet alleen de grondslag van den politieken strijd van Rijksboerenleider Darré, maar dit inzicht is door den strijd van den schrijver bij het Duitsche volk zoo algemeen geworden, dat men het zonder meer als grondbegrip van den nieuwen staat en ten slotte van de Duitsche toekomst mag kenmerken. De Voorzienigheid had hier den juisten man naast den „Führer" gesteld. En het is geen toeval, dat door deze nieuwe boerengedachte, die steunt op het heldere inzicht dat dit boek geeft, zich in korten tijd een historische daad heeft voltrokken: de éénwording van den Duitschen boerenstand.
De erfhoevewet, waaraan Darré leidend heeft medegewerkt, berust rechtstreeks op de inzichten van dit werk. Daarom gaat een uittreksel van deze wet aan de nieuwe uitgave vooraf.[1]) Het liberalisme is wellicht door deze wet op de meest beslissende wijze getroffen en door de boerengedachte van het Duitsche volk opgevolgd.

KARL MOTZ.

Berlijn, Juli 1933.

---

[1]) Aangezien het „Reichserbhofgesetz" de plaats van het „Bäuerliches Erbhofrecht vom 15. Mai 1933" heeft ingenomen, hebben wij de aanvankelijk op deze plaats afgedrukte erfhoevewet weggelaten en daarvoor de Rijkserfhoevewet aan het slot van het boek toegevoegd. (zie bladz. 539).

Lehmanns Verlag.

Digitized by Google

Voorwoord bij den vijfden Duitschen druk

Het is noodzakelijk gebleken, dit werk met het oog op ingeslopen drukfouten te herzien. Ik heb dat zelf op mij genomen, nu mijn overig werk mij daartoe den tijd liet.

Daarentegen heb ik niet kunnen besluiten tot een principieele herziening van den inhoud en wel eensdeels wegens den mij ontbrekenden tijd en anderdeels uit principieele overwegingen.

Het werk „Het boerendom als levensbron van het Noordras" is destijds uitsluitend bedoeld als een bijdrage in den strijd om en voor het boerendom. Dit doel is volkomen bereikt, het boek werd in hoofdzaak een baanbreker voor onze tegenwoordige nationaalsocialistische opvattingen van het Duitsche boerendom. Het boek ontstond dus uit den tijd en voor den tijd. Indien ik nu den inhoud geheel opnieuw zou bewerken, dan zou de opzet daarvan volkomen veranderen; en wel, niet omdat deze inmiddels onjuist gebleken zou zijn, maar integendeel omdat nu nieuwe bewijzen voor de juistheid ervan kunnen worden geleverd, waarmede men thans rekening dient te houden. Het boek zou een wetenschappelijk, encyclopedisch werk worden en zou zoodoende de levensfrischheid van het oorspronkelijke manuscript verliezen. Vooral zou dan het boek den naar ontwikkeling hunkerenden volksgenoot buiten de wetenschappelijke kringen niets meer bieden, aangezien taal en inhoud toch al te geleerd zouden zijn.

Dikwijls werd mij medegedeeld, dat dit werk, als het steeds weer onveranderd uitgegeven werd, aan waarde zou verliezen. Dit acht ik principieel niet juist: want men vergist zich terdege, als men van meening is, dat het boerenvraagstuk als zoodanig met het erkennen van de beteekenis van het boerendom voor ons volk volledig opgelost is. Boerendom in Germaanschen zin is geen kwestie van handwerk maar van wereldbeschouwing en aangezien alle wereldbeschouwing uit het bloed voortspruit, een vraagstuk van het bloed. En wel een wereldbeschouwing, die een volkomen tegenstelling vormt met iedere uit Joodschen geest en Joodsch bloed geboren wereldbeschouwing; waarbij het op zichzelf volkomen gelijk blijft, welk gebied van het menschelijk leven men met betrekking tot zijn veronderstelde Joodsche wereldbeschouwing beziet. De geweldige worsteling tusschen Germaanschen en Joodschen geest is pas begonnen en zal op de komende tijden haar stempel drukken. En zoolang deze strijd in het begin van zijn ontwikkeling verkeert, zoolang zal dit werk ook zijn lezers vinden, omdat immers lang niet zoozeer het boerenvraagstuk o[illegible] voorgrond treedt dan wel zijn tegenstelling ten aanzien van het probleem van het nomadendom: en jodendom is nomadendom!

Kenmerkend voor den tegenwoordigen stand van dezen geestelijken strijd, is het huwelijksbevel voor de SS en de Rijkserfhoevewet. Deze wetten zijn zoo in tegenstelling met elke van het jodendom uitgaande wereldbeschouwing, moge zij van economischen of juridischen aard zijn, dat men het huwelijksbevel voor de SS en de Rijkserfhoevewet zonder meer als toetssteen ten aanzien van Germaansch-Duitsche en Joodsche denkwijze

Digitized by Google

gebruiken kan. Mijn ervaringen op dit gebied hebben mij ook ondubbelzinnig de juistheid van deze opvatting bewezen. Wiens geest door Joodsch denken beinvloed is, of wiens stamboom een Joodschen inslag vertoont, moet en zal altijd tegen deze wetten in opstand komen. Om die reden meen ik er goed aan te doen, beide wetten hier af te drukken, opdat ieder, die dit boek leest, aan de hand van den inhoud der beide wetten zichzelf een duidelijke voorstelling kan maken van den principieelen stand van zaken en van de uiteenzettingen.

R. WALTHER DARRé.

Berlijn, December 1934.

Digitized by Google

Inhoud

		Bladz.
	Voorwoorden	9
I.	Nomaden en kolonisten	15
II.	Trekvolken en het Noordras in het licht van de moderne kolonisatiegeschiedenis	60
III.	De Germanen en de akkerbouw	98
IV.	De Indogermanen en de akkerbouw	177
V.	Gedachten over den voor-Indogermaanschen tijd van het Noordras	258
VI.	Het Middeleuropeesche woudboerendom van het Noordras	302
VII.	Het boerendom als sleutel tot het begrip van het Noordras	322
VIII.	Het krijgerdom van het Noordras	359
IX.	Boerendom en duurzame echt als biologische grondslagen van het Noordras	405
X.	Eenige verdere maatregelen van het Noordras voor het rein houden van zijn bloed	484
	ᛋᛋ-bevel A No. 65	537
	Rijkserfhoevewet	539
	Register van de schrijvers	561
	Woordenlijst	565

Digitized by Google

I.

Nomaden en Kolonisten

Er is in den laatsten tijd een zekere neiging ontstaan, om het Noordras als een louter heerschersras te beschouwen. Men neemt aan, dat het op zijn zwerftochten andere rassen en volken als bovenlaag overheerschte en vervolgens de onderworpenen door zijn krijgshaftig heerendom tot een volksche kultuur dwong. In denzelfden geest maakt men verder gaarne de gevolgtrekking, dat een zoodanig heerendom slechts kan zijn ontstaan in een door oorlogen gekenteekende omgeving, waarbij het Noordras een strijdlust en ridderlijkheid ontwikkelde, die eensdeels zijn „adel" verklaart, maar het anderdeels ook min of meer ongeschikt maakte voor groven handenarbeid. Dit zal bij de waardeering der menschelijke rassen allicht tot een voorstelling leiden, die weliswaar de beteekenis van het Noordras in het verleden niet ontkent, maar dit ras heden toch slechts beschouwt als een soort noodzakelijk politiek kwaad en het eigenlijke krachtdadige werken aan andere rassen toeschrijft. Hieronder zal worden bewezen, dat een dusdanige indeeling der menschelijke rassen in zulke die het opbouwende werk verrichten en andere die uitsluitend als krijgers een leiderschap voortbrengen, geen recht van bestaan heeft; echter zal alleen de verhouding van het Noordras ten aanzien van deze vraagstukken nader onderzocht worden.

Günther[1]) heeft er reeds meerdere malen op gewezen, dat het Noordras niet uitsluitend als een zuiver krijgersras mag worden beschouwd, aangezien ons uit de oud-noordsche overleveringen minstens evenveel daden van een vreedzaam boerendom worden verteld, als van een krijgshaftig heldendom. Hoe weinig succes Günther echter met zijn waarschuwingen gehad heeft, kan men b.v. bij Kynast[2]) waarnemen, die weliswaar eenerzijds op hem steunt, maar desondanks door zijn geheele boek een grondtoon laat klinken, die niet gelooft het „geestelijk hoogvliegende, edele"

---

1) Günther, Adel und Rasse en Der nordische Gedanke. München 1927.
2) Kynast, Apollon und Dionysos, München 1927.

Noorden te mogen vereenzelvigen met den tot een zwaarwerkend menschenslag behoorenden „bodemverbonden boer".

Maar het optreden van het Noordras in de wereldgeschiedenis met een boerentraditie, of met een bewijsbaar eigen boerendom laat zich niet goed loochenen. Om de een of andere reden valt het den hedendaagschen mensch moeilijk om echt boerendom en echt krijgerdom in één ras met elkaar te vereenigen. Aangezien echter de *feiten van de wereldgeschiedenis* niet goed zijn uit te wisschen, tracht men verklaringen te vinden, die eenerzijds de tegenstelling van den heerschzuchtigen krijger en den duldenden boer laten bestaan, anderzijds echter het samenvallen daarvan bij het optreden van het Noordras op het tooneel der wereldgebeurtenissen begrijpelijk maakt. Hierbij gaat men tegenwoordig gaarne van twee mogelijkheden uit.

De eene verklaring poogt de langhoofdige, hoog opgegroeide rassen der aarde één gemeenschappelijke afstamming toe te schrijven, en ziet in hen het bewegelijke en krijgshaftige hoofdbestanddeel van de menschheid. De leidende voorstander van dit standpunt is tegenwoordig ongetwijfeld *Kern* [1]). Hij veronderstelt, dat deze rassen — bijv. de Semieten en Hamieten en het Noordras — uit een gemeenschappelijk land van herkomst, b.v. de steppen van Zuidoost-Europa, als strijdlustig herdersvolk zijn weggetrokken; zij verstrooiden zich over de wereld en daarbij kwam dat gedeelte, dat heden tot het Noordras behoort, naar Europa. In Europa vergroeide deze tak van het Eurasische herdersvolk met het daar reeds aanwezige menschenslag tot een soort van levensgemeenschap. In het woudrijke Midden-Europa raakte het nomadenvolk der Eurasiërs in zekeren zin aan een vaste woonplaats gewoon, waarbij het echter evenzeer de onderworpen bevolking van kolonisten zijn krijgszuchtigen geest heeft ingeënt.

Later begon toen weer een terugtocht, waarbij de heerschende kaste der Indogermanen de landen van de oude geschiedenis overspoelde. In elk geval bleef echter, volgens Kern, een rest van deze inmiddels tot het Noordras omgevormde Indogermanen in het noordelijk gedeelte van Midden-Europa achter, voor wie een duurzame toekomst zou zijn weggelegd; het was de stam der Oergermanen. Deze rest ontving zijn vorming tot een bijzonder

---

1) Kern, „Stammbaum und Artbild der Deutschen", München 1927.

Digitized by Google

volk aan het einde van het steentijdperk en gedurende het eigenlijke bronzen tijdperk. „De bedrijfsvorm van den boer werd verstevigd; het gebruik van den ploeg in het bronzen tijdperk is voor het Noorden bewezen". (Kern). Als het eigenlijke grondbestanddeel van deze Oergermanen beschouwt Kern het groote logge Daalsche ras, dat Günther [1]) wel juister het Faalsche ras noemt. Volgens deze opvatting zou het Germanendom dus eigenlijk een Faalsch boerendom zijn, dat door de heerschende laag van het Noordras om zoo te zeggen meer bewegelijk werd gemaakt. Een dusdanige vermenging noemt Kern boerenadel; tegenover dezen boerenadel der Germanen stelt hij dan bovendien nog een laag van hoorige arbeiders (zie hoofdst. 12, Karakterbeschrijving der Duitschers). Duidelijk en logisch is Kern evenwel in zijn uiteenzettingen en in den opbouw van zijn denkbeelden niet. In elk geval is het voor een landbouwer heel moeilijk om te weten te komen, wat Kern eigenlijk onder een „boer" verstaat; zijn boerenadel is vanuit een landbouwkundig oogpunt in 't geheel niet scherp omlijnd; wij zullen echter eerst later daarop nader ingaan.

Een andere richting tracht over deze moeilijkheden veel gemakkelijker heen te komen. Zij verklaart het verschil in eigenschappen bij de rassenleer voor min of meer onbelangrijk en breidt het begrip ras uit tot een soort van bron, waaruit om zoo te zeggen de meest verschillende watersoorten kunnen opwellen; tegelijkertijd beperkt zij de raskenmerken tot enkele weinige uiterlijkheden. *Fortner* bijv. drukt dit in de Süddeutsche Monatshefte, Jaargang 1927, bldz. 265, heel duidelijk als volgt uit: „Dat juist in deze onrustige, met strijd gevulde tijden de langhoofdigen bijzonder op den voorgrond treden, is gemakkelijk te verklaren. Krachtens een rassenpsychologische wet vormen n.l. de langhoofdigen in den stam van een ras steeds het ondernemende, treklustige, veroverende; de korthoofdigen daarentegen het taai volhardende, behoudende gedeelte der bevolking."

Fortner deelt helaas niet mede, waar hij deze „rassenpsychologische wet" vandaan heeft. Schrijver dezes kan slechts vermoe-

---

[1]) *Günther*, Rassenkunde des deutschen Volkes, twaalfde druk, München 1927. Vergelijk t.a.v. dit probleem echter bovendien: Baur, Fischer, Lenz, Grundriss der menschlichen Erblichkeitslehre und Rassenhygiene derde druk, München 1927; en Paudler. Die hellfarbigen Rassen, Heidelberg 1924.

Digitized by Google

den, dat Fortner steunt op K. S. W o l f f [1]), die zijn „Rassenleer" hierop grondde en de door Fortner bedoelde wet, als de „wet der Craniologische Polariteit" — (invloed van den schedelbouw) — heeft opgesteld. Nu is zonder twijfel het begrip „ras" allereerst niets anders dan een wetenschappelijke afbakening van de erfelijke vormen en verschijnselen van het menschelijk geslacht, die op grond van een overeenkomst der vakgeleerden voor de vraagstukken der systematiek werd afgesproken; dienovereenkomstig kan men het ras uiteraard enger of ruimer opvatten. De dierkundigen zijn in ieder geval tot een zoodanige opvatting overgegaan en beschouwen daarom het begrip ras nog slechts als een soort van voorafgaande trap van indeeling voor fijnere verschillen, die zij dan variëteiten noemen. Wat echter Fortner en Wolff beweren, is een volkomen overhoop werpen van alle ervaring op het gebied der erfelijkheid; tenminste voor schrijver dezes, die uit de streng mendelistische school van de dierenteelt onder Frölich-Halle is voortgekomen. Men behoeft echter niet eens geschoold te zijn t.a.v. de wetten der erfelijkheid, om de „rassenpsychologische wet" als onnauwkeurig, zoo niet als tastbaar onjuist te erkennen. Daarvoor zij *Frenssens* „Jörn Uhl" aanbevolen. Frenssen zegt precies het tegendeel van hetgeen Fortner en Wolff beweren. Hij spreekt van de bewegelijke, ongestadige twistzieke *rondhoofdige Kreien* en stelt daar tegenover de stroeve, van den bodem afhankelijke, met hun hoeve vergroeide, zuiver Noordsch gekenteekende *langhoofdige Uhlen.* Daarentegen weegt de hierboven reeds aangehaalde opvatting van Kern over een gemeenschappelijken oorsprong van alle rijzige, langhoofdige rassen die we nu kennen, veel zwaarder. Helaas moet schrijver dezes er echter op wijzen, dat de verdedigers van deze richting hun opvattingen niet altijd consequent doorvoeren. Indien men bijv. een gemeenschappelijke oorsprong aanneemt om daarvan al deze rassen af te leiden en daaraan vasthoudt ondanks

---

[1]) Mannus-Bibliothek, Leipzig 1927. — K. S. Wolff dient men overigens voor de beoordeeling van de bekwaamheden der Noordrassige boeren slechts uiterst voorzichtig aan te halen; in het 48ste hoofdstuk van zijn „rassenleer" toont hij een zoodanig gebrek aan inzicht voor landelijk denken en voelen, zelfs voor den organischen grondtoon van het boerenleven, dat hij met zijn in dat hoofdstuk verkondigde meening over boerendom en kolonisatie heden zelfs in het communistische Rusland wel nauwelijks nog aanhangers zal vinden. K. S. Wolff moet niet verwisseld worden met Prof. H. Wolf Düsseldorf, die eveneens over ras en rassenvraagstukken schrijft.

Digitized by Google

de tegenwoordige groote verschillen in levensuiting, dan lijkt het niet erg consequent, als in zulke verhandelingen enkele bladzijden verder verklaard wordt, dat slechts een volslagen leek op de gedachte kan komen, een hedendaagsch mensch wegens een van het gebruikelijke rasbeeld afwijkend kenteeken, niet tot het Noordras te rekenen.

Dit laatste is zonder twijfel juist en niemand is hiervan meer overtuigd dan schrijver dezes zelf. Zonder zich ook maar hoegenaamd te verwijderen van de erfwettelijke, tastbare werkelijkheid, kan men gerust beweren, dat ras een bundel vrij ver uiteenliggende bloedlijnen [1]) (eigenaardigheden der familie) zijn kan. Het is verkeerd, het kenmerk van slechts enkele bloedlijnen voor het geheele ras als kenmerkend te gebruiken. Dan echter moeten de voorstanders van dergelijke meeningen ook trouw blijven aan hun overtuiging en uit een tegenwoordige overeenstemming in het beenderenstelsel der afzonderlijke rassen geen al te zwaarwegende gevolgtrekkingen maken ten aanzien van de voorgeschiedenis.

Voor zoover schrijver dezes in staat is bedoelde wetenschappelijke onderstellingen over het ontstaan van een langhoofdige, krijgshaftige, heerschende bovenlaag te overzien — en in 't bijzonder meent de onderstellingen van Kern juist te hebben verstaan — gaat hij van de reeds genoemde gedachte uit, dat een langhoofdig oerras in een steppe tot een bewegelijk krijgerdom werd opgevoed, aangezien in de steppe slechts de krijger den daar heerschenden strijd om het bestaan kan doorstaan. Het oerras

---

[1]) Bloedlijn noemt men in de dierenteelt het verschijnsel, dat na het bereiken van een bepaalde zuivere teelt, steeds een familie-eigenschap, d.w.z. een zeker „type" erfelijk blijkt. In de practijk kan met dit feit uitstekend worden gewerkt, terwijl het geval t.a.v. de biologische overerving nog niet zoo zonder meer duidelijk is; dit stelt n.l. een koppeling voorop der buiten de deeling gebleven erffactoren. Wellicht zou de nieuwere opvatting van de gekoppelde localisatie der gene (aanlegdrager) in het chromosoom (aanlegdragerketen) het verschijnsel van de bloedlijn ook t.a.v. de biologische overerving kunnen verklaarbaar maken. Men zou zich dan om zoo te zeggen moeten voorstellen, dat de kleinste erfelijke eenheden bij de overerving niet altijd dooreen geworpen, maar in zakjes verpakt doorgegeven worden; slechts door bijzondere omstandigheden en uitzonderingen gaat bij gelegenheid een zakje open, waarna een hergroepeering plaats vindt; dit is bedoeld als vergelijking, niet als bewering. Vergel. hierbij v. Wettstein, Wie entstehen neue vererbbare Eigenschaften, Züchtungskunde, Dl. 2, bladz. 241; lezing, gehouden voor de Dtsch. Gesch. f. Züchtungskunde, Göttingen, Nicolausbergerweg 9.

Digitized by Google

trok dan vanaf deze plaats van oorsprong in afzonderlijke groepen de wereld in en wierp zich overal op tot heerschende kaste daar, waar het rustig levende en vreedzaam gezinde kolonisten aantrof. Aangezien men aanneemt, dat zich in het leven van den kolonist opbouwende vlijt en taaiheid ontwikkelen, daarentegen zelden een vervooruitzienden blik, die min of meer noodig is voor staatkundige vraagstukken, deze ver vooruitziende blik echter bij nomadische rassen der steppe door het „rondzwerven" ontwikkeld wordt, zoo ontstaat volgens deze opvatting uit de verbinding van zulk een werklustig, opbouwend, maar eenigszins kortzichtig kolonistenvolk en het ruimblikkende heerscherdom van het nomadenras de grondstructuur van een staat.
Zonder twijfel steunt deze opvatting op zekere geschiedkundige waarnemingen. Toch is het zeer de vraag, of dergelijke waarnemingen ook overal op de juiste wijze werden uitgelegd. Er kunnen namelijk in het algemeen eenige tegenredenen worden aangevoerd, die eenerzijds betrekking hebben op het bij een nomadisch ras altijd veronderstelde „herderkrijgerdom", anderzijds echter op de verhouding der nomadische rassen tot de kolonisten. Houdt men zich bezig met nomadiseerende rassen of herdersvolken, dan ziet men uiteraard in, dat het leven van deze menschen *kan* leiden tot het aankweeken van een „bewegingsras"; wel te verstaan *kan;* maar volstrekt nog niet aankweeken *moet,* zooals te bewijzen valt aan de hand van voorbeelden van eenige nomadenvolken in het Noorden van Europa en Azië.
Maar zelfs de zeer beweeglijk opgevoede rondtrekkende herder denkt er immers in het geheel niet over, eenvoudig op buit belust rond te zwerven; hij volgt integendeel vrijwel slaafs zijn vee. Het kuddevee is voor den nomadischen herder de grondslag van zijn bestaan. Er blijft hem niets anders over, dan slaafs zijn kudden te volgen, aangezien het instinct van de dieren in de schraalheid van een woestijn of steppe veel beter den weg vindt dan de mensch. Daarom zorgt de nomadische herder ook nimmer voor zijn vee, hij volgt het alleen maar en laat het vee voor zichzelf zorgen. Dit is het kenmerk van een rondtrekkend herdersvolk. Zoodra dat niet meer zoo is, heeft men ook reeds geen nomadenherder meer voor zich; hierover aanstonds uitvoeriger. Indien geen bijzondere nood het vee vanzelf aanleiding geeft tot een werkelijk trekken, zoodat deze omstandigheid den nomadenherder tot meer uitgestrekte tochten dwingt,

Digitized by Google

denkt hij er niet over, zijn vee over onbekend terrein te drijven; hij stelt zich anders aan het gevaar bloot, zijn vee bij een dusdanige poging geheel te verliezen. Het allerminst komt echter de nomadiseerende herder op het idee, zulks te doen terwille van de mogelijkheid, in het onbekende verschiet een kolonistenvolk aan te treffen, dat zich door hem laat onderwerpen; bij dergelijke „onderwerpingen" hebben n.l. de gevestigde volken ook nog een woord mede te praten, zooals wij nog zullen zien en wat men klaarblijkelijk vergeet.
Er zij trouwens op gewezen, dat de cultuur-historische en rassenkundige opvattingen over den oorsprong der rondtrekkende herders zich dikwijls in volkomen tegenspraak bevinden met hetgeen wetenschappelijke onderzoekers van de stamgeschiedenis der huisdieren daarover denken. Het verdient wellicht aanbeveling hier eens de allernieuwste samenvatting van dusdanige resultaten van onderzoek te citeeren, die *Ritter* [1]) Berlijn heeft opgesteld. „Aanvankelijk was men van meening, dat van de jagers ook de herders afkomstig waren. Het lijkt echter niet zeer waarschijnlijk, dat de rondzwervende jager kans gezien heeft om wilde dieren te temmen. *Veel meer voor de hand ligt de veronderstelling, dat de oorsprong der herders ten slotte in de nederzettingen van den vroegsten akkerbouw is te zoeken.* [2]) In die nederzettingen zal de mensch, nadat hij het nut van de dieren had ingezien, erop bedacht zijn geweest, den veestapel in stand te houden en uit te breiden. Op die manier zullen geleidelijk de huisdieren, d.w.z. dieren, die zich ook in gevangenschap geregeld voortplanten, ontstaan zijn. Onder de toenmalige primitieve omstandigheden wijzigden zich de levensvoorwaarden der in gevangenschap gehouden dieren aanvankelijk betrekkelijk weinig. Tegenwoordig nog vindt men in de binnenlanden van Nieuw-Guinea dichtbij de menschelijke nederzettingen, zeugen, die men door ze blind te maken het wegloopen bemoeilijkt; in de voortplanting wordt voorzien door verwilderde mannetjeszwijnen. De jonge biggen worden bij de paalhutten zorgvuldig opgekweekt en door de Papoea-vrouwen te zamen met hun kinderen aan de borst gevoed. In den beginne zal waarschijnlijk het kleinvee, eerst later het grootvee, tot huisdieren zijn gemaakt. Met de uitbreiding van

1) Handbuch der Landwirtschaft, Bd. 1, Ritter, Geschichte der Landwirtschaft der Welt, Berlin 1928.
2) Cursiveering van mij, de schrijver.

Digitized by Google

de veehouderij besloot men zooveel te eerder tot het opzoeken van nieuwe weidegronden, aangezien immers ook de primitieve landbouw in den oertijd tot een voortdurende verplaatsing der woonplaatsen noodzaakte. Waar de natuurlijke voorwaarden voor de veehouderij bijzonder gunstig waren, beslisten overwegingen inzake de voedervoorziening tot verplaatsing der woonwijken; de plantenverbouw werd beperkt tot het beslist noodzakelijke. Rondtrekkende herdersvolken bestaan er tegenwoordig nog slechts in beperkte mate. Hun weidegebied is zeer groot; het bedraagt ongeveer 1/10 van de gezamenlijke vaste oppervlakte der aarde. *Deze echte nomaden onderscheiden zich van de kuddebezitters, die geregeld tochten maken in zooverre, dat zij geen vaste woonplaatsen hebben.* [1])

De laatstgenoemden, d.w.z. de kuddebezitters, die niet als nomaden moeten worden beschouwd, vindt men b.v. in Perzië, waar zij des zomers naar de koelere gedeelten van het gebergte trekken. Ook het trekken der kudden in Europa, voornamelijk in het Middellandsche Zee-gebied ten tijde van de zomerdroogte heeft, ook al strekt het zich dikwijls over honderden kilometers uit, niets gemeen met het eigenlijk nomadiseeren. Het eigenlijke nomadiseeren vindt men slechts in de oude wereld. De nomadische veeteelt is de eenige wijze van bodemgebruik, die geschikt is voor de droge streken der aarde, vooral voor de woestijnen en woestijnsteppen; *de nomaden trekken dan daarheen, waar de regen nieuw gras heeft doen ontspruiten, of wel, er beginnen geregelde trekbewegingen naar de op een gegeven oogenblik, wat het voedsel betreft, gunstige gebieden* [1]), zoo bijv. in Algiers vanaf de Sahara tot aan den Tel. De Kirgiezen worden door de droogte en de afhankelijkheid van de putten genoodzaakt, periodiek in den zomer naar het Noorden, in den winter naar het Zuiden te trekken. Tengevolge van de onzekerheid der voedselvoorziening is het nomadiseeren dikwijls met groote verliezen verbonden. Vorst en droogte veroorzaken vaak geweldige schade, immers in den regel ontbreekt iedere opzameling van voedervoorraden voor tijden van nood. *De nomade ruilt voorts zijn overschot aan veeteeltproducten in tegen andere, voor hem nuttige goederen.* [1])

In Noord-China wordt tegenwoordig nog gierst verbouwd voor den uitvoer naar de nomaden.

---

[1]) Cursiveering van mij, de schrijver.

Digitized by Google

In Algiers en Tunis trekken de nomaden met hun groote kudden kameelen en schapen in de maanden, waarin dicht bij de kust tengevolge van overvloedige regens het graan groeit, naar het Zuiden; de *regenschuwe* [1]) kameelen vinden daar nog voldoende planten voor hun voeding. Ten tijde van den graanoogst trekt men dan weer naar de vruchtbare kuststreken, waar de wol van de schapen wordt verkocht en tegelijkertijd ook dadels voor de palmenculturen van de oasen afgezet worden. Zoo zijn dus hier behalve de natuurlijke voorwaarden ook economische redenen als oorzaak van het trekken te vinden: *de behoefte aan goederenruil.* (Men ziet, het nomadendom is beslist vreedzamer van aard, dan de veronderstellingen van onze cultuurvorschers zouden willen toegeven! de schrijver.)
Ook in het hooge Noorden zijn voor het trekken de voedselverhoudingen beslissend. Het rendiermos n.l. is als voeder slechts zoolang van waarde, als het vochtig is. In den drogen zomer is het rendier dus voornamelijk op gras en kruiden aangewezen; het moet derhalve zijn zomerweide in meer grasrijke streken zoeken."
Kern haalt op bladz. 198 van zijn boek (karakterbeschrijving enz.) met nadruk het herderskrijgerdom van *tegenwoordige* zwervende rassen (voornamelijk de Semieten) aan, ter vergelijking met zijn voorhistorische veronderstellingen en leidt daaruit tevens zijn bewijs af voor een van ongestadig rondtrekkende herders afstammend Noordras. Niet geheel duidelijk is echter, welke Semieten Kern bij zijn betoog op het oog heeft gehad. Schrijver dezes zijn in elk geval ook andere oordeelen over het Semietische herderskrijgerdom bekend. Hoewel wij t.a.v. dit punt nog zeer uitvoerige inlichtingen dienen te verzamelen, zij er hier toch reeds de nadruk op gelegd, dat Kern bij zijn afleidingen van het Noordras uitdrukkelijk steunt op het *tegenwoordige* rondtrekkende herderdom. Kern laat het Noordras als rustelooze, oorlogvoerende herders direct na het einde van den ijstijd in Europa binnentrekken. Volgens hem is het Noordras — om dit nog eens naar voren te brengen — slechts een tak van dat Eurasische oernomadenras, dat zich, toen Midden-Europa met ijs bedekt was, naar de steppen van Zuidoost-Europa en Zuidwest-Azië terugtrok.
Voor laatstgenoemde streken neemt hij een „atlantisch" klimaat

[1]) Cursiveering van mij, de schrijver.

Digitized by Google

aan. In die veronderstelling ligt echter reeds een tegenstrijdigheid t.a.v. de levenswetten. Indien Kern onder een atlantisch klimaat een regenrijk klimaat verstaat, dan hadden, in de door hem bedoelde landstreken, niet steppen de overhand, maar noodzakelijkerwijze bosschen; indien echter bewezen kan worden, dat zich aldaar steppen bevonden, dan heerschte daar ook geen atlantisch, maar een vastelandsklimaat. Het eene is een voorwaarde voor het andere en is in elk geval beslist van toepassing op aardtijdperken van langeren duur — zooals Kern deze immers veronderstelt voor de ontwikkeling van een beweeglijk ras — anders zou men evengoed kunnen spreken van ijzige zonnestralen en gloeiende sneeuwvlokken. — Het begrip atlantisch klimaat, dat weliswaar tot de aardrijkskundige vaktermen behoort, zou eigenlijk moeten verdwijnen. Het zet maar al te gemakkelijk de deur wijd open voor misverstand. Zoo geeft het bijv. vaak aanleiding tot de opvatting, dat de nabijheid van de zee zonder meer ook een klimaat tengevolge heeft, dat rijk is aan regen. De bij ons in Midden-Duitschland vallende hoeveelheid regen is echter afhankelijk van den golfstroom en niet van de nabijheid van den Atlantischen oceaan of van de Oostzee. Zoolang als Europa zijn golfstroom had, heerschte er in Noordwest-Europa een regenrijk klimaat, ondanks alle ijstijd, tusschen- en na-ijstijd. Zoowel in het bekken van de Middellandsche Zee als ook op de Guano-eilanden van Zuid-Amerika, die juist door een gebrek aan regen ontstaan zijn, kan men voortreffelijk waarnemen, dat de nabijheid van een oceaan nog geen neerslag behoeft te beteekenen. Dus, of er heerschte in Zuid-Europa gedurende den ijstijd een regenrijk klimaat — bij welke meening schrijver dezes zich aansluit —, dan waren daar ook geen steppen, ofwel, waar steppen voorkwamen, heerschte bijgevolg geen regenrijk klimaat. Voor een ras, dat zooals het Noordras geen pigmentafzetting in de huid heeft ontwikkeld, zijn zulke kwesties niet geheel van beteekenis ontbloot, want de steppe kent niet de gematigde uitwerking van het door wolken getemperde zonlicht.
Overigens kan men echter de vraag stellen, waarom Midden-Europa gedurende den ijstijd — of, om nauwkeuriger te zijn: gedurende het opschuiven der gletschers van uit het Noorden — niet bewoonbaar zou zijn geweest. Zonder hier te willen ingaan op de wetenschappelijke onderstellingen over het ontstaan van de Noord-Europeesche gletscherformaties in den zoogenaamden

Digitized by Google

ijstijd, kan toch over de toestanden, die daarbij in Midden-Europa heerschten, wel iets met zekerheid worden gezegd. Ik wil er slechts op wijzen, dat wel niemand ooit heeft beleefd, dat bij het optreden van vorst op straat of buiten op het land plotseling gletschers ontstonden. *Een gletscher ontstaat uitsluitend door sneeuwdruk, maar nooit door ijsvorming.* Daarom spreekt ook geen geoloog meer van een ijstijd, maar alleen nog van de verschillende sneeuwtijden en het daarmede samenhangende voortschuiven van gletschers. Sneeuwval en strenge koude sluiten elkaar wederkeerig uit, zoodat de gletschertijd in Midden-Europa nog niet eens zeggen wil, dat er toenmaals een bijzondere koude heerschte. Bovendien zijn in Midden-Duitschland de gletschers ondanks hun geweldige afmetingen (men schat deze gedeeltelijk op een dikte van 300—400 m) *afgesmolten* en niet bijv. door het gebergte tot staan gebracht; een gletschertong ontstaat echter alleen bij warmte en nooit bij koude. Er moge gedurende de sneeuwtijden in het gletschervrije gebied van Midden-Europa niet altijd juist een zacht weertje geheerscht hebben; maar erger dan op een neveligen, guren dag in November was óok toen het weer niet.

Het wegtrekken van een menschenschaar uit Europa zal toentertijd wel nooit alleen door het weer veroorzaakt zijn, maar veeleer samengehangen hebben met de plotselinge beperking van de voedingsruimte; dat zijn volstrekt geen vermoedens en onderstellingen, maar gevolgtrekkingen, die duidelijk kunnen worden afgeleid uit de gevonden overblijfselen van plantaardig en dierlijk leven. Schrijver dezes zal op dit punt in een later hoofdstuk nog terugkomen.

Als nu *Kern* een groep van deze Eurasische rondtrekkende herdersvolken onmiddellijk na den sneeuwtijd in Europa laat binnenvallen, dan rijst de vraag, welke kuddedieren die herders eigenlijk medebrachten. Het *paard* komt in geen geval in aanmerking. Het tot-huisdier-worden van het paard kunnen wij met bijna volstrekte zekerheid in den tijd van 2500 tot 2000 v.d.jt. verplaatsen; daarop zullen wij nog nader terugkomen.

Rundvee verwerpt Kern, aangezien dit voor hem het teeken van een akkerbouwdrijvende bevolking is.

Daarin vergist hij zich echter, want bij alle zwervende herders treffen wij juist heel vaak rundvee aan. Met stelligheid kunnen wij voorts het *varken* buitensluiten. Rondtrekkende herders be-

Digitized by Google

zitten nooit varkens.[1]) Er blijven dus alleen *schapen* over, aangezien ook *rendieren* nooit in aanmerking komen. De verwijzing van Kern naar rendieren als bewijs voor het optreden van rondtrekkende herders na den sneeuwtijd is niet gerechtvaardigd. Rendieren zijn door het klimaat nauw gebonden aan den gletscherrand of aan den arctischen klimaatgordel, alsmede aan het eveneens van deze voorwaarden afhankelijke korstmos. Gedurende de gletschertijden kunnen wij in Midden-Europa het voorkomen van rendieren steeds daar vermoeden, waar aan den gletscherrand het rendiermos groeide. Met de verschuiving van de gletscherranden trok vanzelf ook het rendier mede. Voor een Eurasisch herdersvolk bewijst het rendier dus absoluut niets, want het rendier was altijd in Midden-Europa aanwezig en zou dus met hetzelfde recht voor het ontstaan van een rondtrekkend herdersvolk in Midden-Europa gebruikt kunnen worden. Zelfs dan, wanneer men bij die Europa binnenvallende Eurasische herdersvolken reeds het bezit van schapen en runderen als kuddedieren aannemen wil, dan ontstaat onmiddellijk een tweede moeilijkheid. Juist zooals Kern voor de menschelijke rassen in kwestie een gemeenschappelijken oorsprong onderstelt, moet hetzelfde ook voor runderen en schapen gelden. Voor zoover het gebied van de stamgeschiedenis van onze huisdieren zich *voorloopig* laat overzien, kan een dergelijke samenhang tusschen runderen en schapen, zooals het Noordras, de Semieten en Hamieten dien toonen, niet zonder meer worden vastgesteld.
Integendeel, juist bij het Noordras en de Semieten kan geconstateerd worden, dat hun huis- en kuddedieren nooit in eenig verband tot elkaar hebben gestaan. Aan de hand van de godsdienstige gebruiken bij het Noordras kan worden aangetoond, dat het varken een van hun alleroudste offerdieren was.[2]) Indien het Noordras een ongestadig rondzwervend ras geweest ware, kon het zich nooit offergebruiken met het varken eigen gemaakt hebben.
Hierboven hebben wij reeds vermeld, dat alle nomadenvolken zonder uitzondering geen varkens willen houden; dat is ook heel begrijpelijk, want nomaden kunnen varkens niet over grootere

---

1) Zie Darré, Das Schwein als Kriterium für nordische Menschen und Semiten, Volk und Rasse, Heft 3, 2. Jahrgang, Neudruck 1933.
2) Darré. Das Schwein als Kriterium für nordische Menschen und Semiten, t.a.p.

Digitized by Google

afstanden voortdrijven of meenemen; over dit punt zijn heden alle onderzoekers op het gebied van de stamgeschiedenis van onze huisdieren het met elkaar eens. Van belang t.a.v. de hier behandelde vraagstukken is ook dat, wat v. Ihering [1]) in het oudste recht der patriciërs van het oude Rome vaststelt. Wij zullen Iherings onderzoekingen nog zeer grondig leeren kennen. Hier zij echter toch reeds naar voren gebracht, dat Ihering heel krasse tegenstellingen tusschen het recht der patriciërs en de rechtsgebruiken der Semieten aantoont. Terwijl de Semieten in hun wetten nooit hun oorsprong uit een boomlooze woestijn kunnen verloochenen, — zij steenigen bijv. de misdadigers, die zij willen dooden, zooals Herodotus I 167 nog over de Carthagers bericht, dat zij alle krijgsgevangenen steenigden — *worden de doods- en andere straffen der patriciërs altijd onder toepassing van hout voltrokken.*

Hout en houtrijkdom komen echter alleen voor in een gebied, dat rijk is aan neerslag en zij zijn juist het levende tegenbewijs voor de onderstelling van een steppe of woestijn. De wetgeving der oudromeinsche patriciërs moet dus in een bebоscht gebied zijn ontstaan, terwijl omgekeerd het principieele vermijden van hout in de rechtspleging der Semieten deze duidelijk kenteekent als oerbewoners van de woestijn of steppe.

Treffend merkt Ihering op, dat van alle oeroude gebruiken bij een volk juist die van de rechtspleging zich het langste staande houden en dikwijls nog in veel latere tijden een rol spelen, omdat zij meestal niet alleen met de zeden van het volk, maar in de oudheid ook steeds met godsdienstige opvattingen verbonden

---

1) Schrijver steunt bij von Ihering op de volgende beide werken: Vorgeschichte der Indoeuropäer Leipzig, 1894, een helaas onvoltooid gebleven werk en Entwicklungsgeschichte des römischen Rechtes, Leipzig 1894.
Deze beide werken dienen in de Noordsche beweging niet te worden vergeten. Iherings grondgedachte en zijn rassenkundige opvattingen zijn uiteraard heden niet meer te handhaven. Maar hij heeft zooveel van waarde bijeengebracht, dat rassenkundige onderzoekingen — door personen die voldoende biologisch geschoold zijn, om zich door de dikwijls nogal groote biologische sprongen van Ihering niet van de wijs te laten brengen — altijd weer op hem terug zullen komen. Schrijver dezes haalt Ihering in het volgende veelvuldig aan, om diens werken weer meer bekend te maken, maar ook, omdat Ihering van veel beteekenis is voor rassenkundige onderzoekers.

Digitized by Google

optreden. Om voor deze bewering een voorbeeld te noemen, wijst hij eenerzijds erop, dat de joden nog tot in historischen tijd de besnijdenis met een vuursteenmes voorschreven en merkt anderzijds op, dat er in den modernen tijd veel bezwaren uit den weg geruimd moesten worden, voor en aleer men het in onze kerken waagde, de verlichting met waskaarsen door een betere te vervangen.

In hoeverre het hout een rol speelde in de oudromeinsche wetgeving en aangehaald kan worden voor den oertijd der patriciërs, kan men bij Ihering uitvoerig nagaan. Hij schrijft bijv.: „Het oudste Rome paste heel algemeen den stok toe voor de doodstraf. Later ook mocht de doodstraf bij een geestelijk persoon niet door onthoofding met een ijzeren bijl geschieden, maar zooals in den oertijd door hem met een zweep dood te ranselen. Ten slotte was tot deze doodstraf alleen nog de opperpriester gemachtigd, bij religieuse wandaden van aan hem ondergeschikte organen.... Liv. XXII 57 (in het jaar der stad 536) L. Cantilius scriba pontificus, quos nunc minores pontifices appellant, qui cum Floronia stuprum fecerat, a pontifice maximo eo usque virgis in comitio ignis in acde Vestae extinctus, caesaque flagro est Vestalis.

Verdere straffen der Ariërs (wij kunnen wel gerust zeggen van het Noordras) zijn volgens Ihering: *aan den paal binden,* slaan met stokken of roeden, *de geeseling aan den schandpaal.*

„De geeseling aan den schandpaal (stupe), waaruit later de schandpaal met slechts de openbare tentoonstelling van den misdadiger geworden is, was de drupada der oude Ariërs, evenzoo van de Germanen en Slaven en de arbor infelix der Romeinen. Van het binden (ligare) aan den schandpaal komt de naam van den daarmede belasten voltrekkingsambtenaar: den lictor.... Wij zijn in staat geweest den *strafpaal* nog in het oudste Romeinsche strafrecht aan te toonen. Daarentegen zoeken wij vergeefs naar den *schuldpaal* zoowel bij de Romeinen als bij de overige Indo-Europeanen."

Zeer duidelijk bewijst ook de volgende aanhaling uit Ihering, dat de Patriciërs in een zeer *waterrijke* streek hun stempel moeten hebben gekregen: „Volgens de taal zijn de pontifices zij, die de bruggen moeten bouwen (pontem facere) en op deze betrekking tot de brug wijst ook de omstandigheid, dat zij hun bureau in Rome aan de pons sublicius hadden en dat de *bijl* tot de insignes

Digitized by Google

van hun ambt behoorde. De pontifices waren dus de uitvoerders van den bruggenbouw: brugmeesters [1]).

„In de bergen heeft de mensch geen behoefte aan steen, om een kunstweg aan te leggen; het eenige werk, dat hij uitvoert, bestaat daarin, dat hij op plaatsen, waar de rots hem den weg verspert, het gesteente verwijdert.

Maar in de vlakte kan de moerassige of modderige bodem het hem zoo moeilijk maken, dat hij reeds op den laagsten trap van beschaving gedwongen wordt voor een kunstmatigen weg te zorgen. De wegenbouw heeft in de vlakte en niet in het gebergte, het levenslicht aanschouwd; eerst na hier ontwikkeld te zijn, is hij de hoogten opgegaan. Het dichtstbijzijnde materiaal voor het maken van den weg was het hout. Van hout bouwde de mensch zijn huis, van hout ook zijn weg. Het waren boomstammen, die hij in het moerassige gebied naast elkaar legde. Waar het hout schaarscher was, maakte hij vlechtwerk uit takkebosschen. Dat was de manier, waarop de Germaan eeuwenlang in zijn boschrijke Heimat zijn weg bouwde; het was zijn bekende knuppeldam. Niet anders ging hij te werk met de bruggen over een stroom; ook zij waren van hout.

Bij de Romeinen ontmoeten wij de houten brug nog bij de pons sublicius, die zich als herinnering aan den oertijd nog tot in den laatsten tijd handhaafde.... Waarschijnlijk zou Rome bij het binnenvallen der Galliërs geen prooi der vlammen geworden zijn, als het niet overwegend uit houten huizen had bestaan.

Dat men toen het bouwen met steen ook bij particuliere huizen reeds gekend moet hebben, blijkt hieruit, dat aan alle burgers krachtens V. 55 (?, de schrijver!), voor het bouwen van steenen huizen, het recht verleend wordt: saxi materiaeque caedendae, unde quisque vellet, en dat hun daarvoor de steenen van staatswege zouden worden verstrekt. Het verbranden van de stad zal destijds het keerpunt gevormd hebben voor den overgang van het

---

[1]) De door v. Ihering aangenomen afleiding van het woord „pontifex" van „bruggenbouwers" — een afleiding, die ook nog eenige andere aanhangers heeft — wordt veelal tegengesproken. Ook bijv. Kuhlenbeck (Entwicklungsgeschichte des römischen Rechts, München 1913) treedt hier beslist tegen op. Wie echter den oorsprong der oudromeinsche patriciërs, op grond van hun samenhang met het Noordras, naar het waterrijke, noordelijke Midden-Europa verplaatst en zich ook maar ooit heeft bezig gehouden met de in deze streken nog tot op heden bestaande beteekenis van den houten bruggenbouw, die zal toch geneigd zijn, v. Ihering gelijk te geven bij zijn afleiding van het woord pontifex.

Digitized by Google

bouwen met hout naar het algemeene gebruik van steen" (Ihering).

Gewichtiger voor onze huidige beschouwing is echter het gebruik van hout op een ander gebied. „Voor het slachten der offerdieren bij het sluiten van volkenrechterlijke verdragen mocht de „fetial" (bondspriester) slechts gebruik maken van de vuursteenen bijl (silex). *In dezen aan de hoede van de „Pontifices" (priesters) toevertrouwden „pons sublicius" mochten zich geen ijzeren spijkers bevinden, alleen houten:* 1) evenals voor de fetialen, was ook voor de pontifices het gebruik uit den oertijd doorslaggevend. Evenzoo was het voor de vestaalsche maagd. Als zij in het begin van het nieuwe jaar, wanneer het vuur in den tempel van Vesta (godin) gebluscht en door een nieuw vervangen moest worden, of als zij op andere tijden, als het door onachtzaamheid was uitgegaan, nieuw vuur moest aanleggen, dan mocht dat niet door middel van ijzer en vuursteen, maar alleen door het draaien (terebratia) van een gemakkelijk ontvlambaar stuk hout (materia felix) tegen een harde houtsoort, en wel niet in den tempel zelf, maar buiten; daarna moest het in een ijzeren zeef in den tempel worden gebracht. Test. ep. p. 106. Ignis Vestae...... tamdiu terebrare, quosque exeptum ignem *cribo aeneo virgo in aedem ferret"* (Ihering).

Nu is het zeer belangrijk, *dat het oud-patricische huwelijk door een varkensoffer moest worden bekrachtigd,* hetwelk als instelling dus onmogelijk met een of ander nomadiseerend herdersschap kan samenhangen. *Bovendien moest het bij de echtverbintenis geslachte mannetjeszwijn door middel van een vuursteenen bijl (silex) worden gedood.* Hieruit mogen wij met bijna volstrekte zekerheid de gevolgtrekking maken, dat zoowel het bestaan van het huwelijk alsook het daarbij gebruikelijke varkensoffer in historische ontwikkeling tot in het steenen tijdperk terugreiken moeten; met andere woorden, dat de voorvaderen der patriciërs reeds in het steentijdperk gebruiken ontwikkeld hadden, die duidelijk aantoonen, dat zij kolonisten waren. Wij zullen ons met het oudpatricische huwelijk in het voorlaatste hoofdstuk van dit werk nog zeer grondig bezig houden; echter kan reeds hier het feit worden vermeld, dat de patriciërs ook reeds daardoor bewijzen boeren te zijn, omdat andere huwelijksgebruiken hen eveneens als

---

1) Cursiveering van mij, de schrijver.

Digitized by Google

boeren kenmerken. Bij het patricisch huwelijk deed de bruid haar intrede in het huis van den man met de woorden: „ubi tu Gajus, ego ibi Gaja".
Dit vertaalt von Ihering waarschijnlijk juist, gezien een aanteekening van Servius ad Aen. 4, 16 „jugum (ossenjuk) quod imponebatur matrimonio conjungendis" met „waar gij den ploeg trekt, trek ik hem mede" [1]. Ook van de Germanen vertelt Tacitus Germ. c 18 over juncti boves als symbool, dat de vrouw, „laborum socia" (arbeidskameraad) was. In dit verband kan ook worden vermeld, dat in Stiermarken nog een zoogenaamd huwelijksploegen in zwang is. Op den 3den dag na het huwelijk spannen de jonggetrouwden zich voor een ploeg en ploegen dan voor hun vrienden en bloedverwanten op het veld een akker om. [2])
Van zeer groote beteekenis is voorts echter het volgende: Toen de plebejers de patriciërs hadden gedwongen, de huwelijken met plebejers als volwaardige huwelijken te erkennen, hielden de patriciërs niettemin onder elkaar aan hun oude huwelijksgebruiken vast en deze handhaafden zich naast die, welke bij gemengde huwelijken ontstonden. De oudere, de oudpatricische huwelijksvorm is die door confarreatio, die alleen door de acte van diffareatio kon worden ontbonden. Het woord confarreatio hangt te zamen met far = spelt, een graansoort, die het gewone voedsel der patriciërs was en ook als offervrucht op het altaar van Vesta weer opdaagt.
Al die onderstellingen, die het Noordras slechts als heerschende laag over een onderlaag van boeren opvatten, moeten op deze plaats wel in de grootste verlegenheid geraken. De patriciërs zouden nimmer boeren-onderscheidingsteekenen voor hun oeroude en geheiligde instellingen gehad en later in tegenstelling met de plebejers gehandhaafd hebben, als zij niet van nature boeren waren geweest; het allerminst echter zouden zij zoo gehandeld

---

[1]) Met deze opvatting van Ihering stemt ongetwijfeld overeen de wel een weinig overdreven, maar toch wel treffende schildering van Birt (Birt, Römische Charakterköpfe, Leipzig 1916) over het oorspronkelijk uiterlijk van de oud-Romeinsche patriciërs: „In vacht en muts, harig en ongekamd en vrijwel ongewasschen, zoo denken wij ons dat oude type, met onzindelijke nagels en groote ooren; altijd zelf aanpakkend het zwaard of de mestvork. Met de spies werd het vee gedreven, met de spies gevochten in den slag. Harde naturen, zonder gevoel voor schoonheid, zonder de minste fantasie, ook volkomen onmuzikaal, maar doortastend, bewegelijk en het tegendeel van den argelooze".
[2]) Buschan, Das deutsche Volk in Sitte und Brauch.

Digitized by Google

hebben, als de patriciërs werkelijk van een rusteloos zwervend herdersvolk afstamden en de plebejers tot de akkerbouwdrijvende bevolking zouden hebben behoord. De vraag moet in alle ernst worden opgeworpen of het geval niet precies omgekeerd lag; d.w.z. dat de patriciërs de boeren waren en de plebejers of op een lageren trap van akkerbouw stonden of in 't geheel niet tot de kolonisten kunnen worden gerekend.
Een dergelijke gang van zaken speelt zich tenminste voor onze oogen in Zuid-Afrika af, waar de heerschende bevolking van vroegere Hollandsche boeren afstamt, terwijl de oerbevolking nog slechts voor een onbeduidend percentage tot de kolonisten kan worden gerekend; de Boeren hebben de inboorlingen aanvankelijk regelrecht als hoorigen op hunne hofsteden gehouden; [1] nu strijden deze Zuid-Afrikaansche kleurlingen reeds om hun maatschappelijke en economische rechtsgelijkheid met hun gewezen heeren, de Hollandsche Boeren. [2]
Waarom zouden wij niet soortgelijke, zij het ook uit rassisch oogpunt niet zoo verreikende voorvallen in het oude Rome veronderstellen? De schrijver veroorlooft zich de beantwoording van deze vraag tot later uit te stellen.
Indien wij echter aan de hand van de offergebruiken bij de patriciërs van het oude Rome deze reeds voor het steentijdperk als akkerbouwdrijvende kolonisten moeten beschouwen, dan mogen wij met absolute zekerheid de volgende conclusie trekken: of *Kern* heeft gelijk en alle langhoofdige, rijzige, slanke menschenrassen stammen af van één wortel, dan is echter de afsplitsing van het Noordras reeds zoo vroeg geschied, dat het geheel doelloos is, nuttige gevolgtrekkingen voor het leven van den tegenwoordigen tijd uit dergelijke rassenkundige gissingen te willen afleiden; of Kern heeft ongelijk, dus het Noordras is een oud kolonistenras, en dan moeten de rassenkundige overeenkomsten van het Noordras met andere rassen op eenigerlei wijze anders te verklaren zijn, voor zoover werkelijk een verwantschap bestaat.
Voor zoover ook taalkundige navorschingen in aanmerking komen, staat de kennis van den akkerbouw bij het Noordras reeds voor den oertijd vast. *Schrader* [3]) zegt daarover: „een tijdperk, waarin

1) Vergel. V a l e n t i n, Kolonialgeschichte der Neuzeit, Tübingen 1915.
2) Vergel. B r e y n e, Süd-Afrika, Morawe u. Scheffels Verlag 1926.
3) S c h r a d e r, Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde, Berlin—Leipzig. 1917—'23.

Digitized by Google

de Europeesche Indogermanen geen akkerbouw gekend zouden hebben, kan met historische getuigenissen niet worden bewezen en hetzelfde is het geval met de oudste Indiërs en Iraniërs". Maar zelfs wanneer men de wetenschappelijke voorwaarden voor het binnendringen van het Noordras als rondtrekkende herders onmiddellijk na den ijstijd in Europa als vaststaand beschouwen wil, stoot men op nieuwe bezwaren. Wij zagen reeds, dat wij bij deze herders hoogstens het houden van schapen, in het gunstigste geval echter ook van runderen mogen veronderstellen. Waarom echter zouden nu deze veedrijvende herders zoo ontzettend krijgshaftig zijn geweest, terwijl de oorspronkelijk-inheemsche kolonisten — niettegenstaande het overvloedig aanwezig zijn van beren, lossen, wolven en ander oerwild — beslist ongeschikt voor den oorlog zouden moeten zijn? Kern's bewijsvoering is in elk geval niet erg overtuigend. Over 't geheel schijnen alle onderstellingen over de krijgslustigheid der rondtrekkende herders nogal onder generalisatie te lijden. De bewering, dat rondtrekkende herders „juist wegens hunne kudden en de schraalheid van hun geboortestreek" *vanzelfsprekend* oorlogszuchtig zijn, diende men eens niet zoo zeer te *beweren* dan wel te *bewijzen*. In elk geval kan uit de koloniale geschiedenis ook precies het tegenovergestelde van dergelijke beweringen worden aangetoond. Daarvan zij slechts één treffend voorbeeld gegeven en wel uit de Duitsche koloniale geschiedenis. Voor de inbezitneming van Duitsch-Zuidwestafrika werd er voortdurend strijd gevoerd tusschen de krijgszuchtige herdersstammen der Herero's en die van de Hottentotten. Zuiver van militair standpunt beschouwd, waren de Herero's de Hottentotten verreweg de baas, en men vreesde van Duitsche zijde dan ook, dat de voornaamste moeilijkheden bij het erkennen van de Duitsche souvereiniteit van den kant der strijdlustige Herero's te verwachten zouden zijn. Tot hun verrassing gebeurde echter juist het tegendeel en de Herero's verheugden zich erover onder Duitsch bewind te komen.

Generaal-majoor Leutwein [1]) schrijft woordelijk als motiveering: „In de gevechten tusschen Herero's en Hottentotten behielden eerstgenoemden meestal de overhand. Maar de Herero's hadden een zeer kwetsbare plek en wel hun aanzienlijke kudden vee, op

---

1) Generaalmajoor **Leutwein**, Die Kämpfe mit **Hendrik Witboi** 1894 **und sein Ende**, Verlag Voigtländer, Leipzig.

Digitized by Google

het stelen waarvan de onvermogende Hottentotten het vooral gemunt hadden. De grootere oorlogsschade bleek dus gewoonlijk ondanks vele overwinningen aan den kant der Herero's te zijn." [1])

Dus, wat men juist bij al de tegenwoordig zoo populaire wetenschappelijke onderstellingen over rondtrekkende herdersvolken als bijzonder bewijskrachtig en geheel vanzelfsprekend beschouwt, namelijk het militaire overwicht van de rondtrekkende herders, ontpopt zich in het licht der koloniale werkelijkheid als ongerechtvaardigde generalisatie; dat wordt het echter voor de voorhistorie nog te meer, als men bedenkt, dat de kolonisten van Midden-Europa uit den steentijd in hun omgeving vol roofdieren nu juist geen lafaards geweest kunnen zijn; minstens zullen zij zich in dit opzicht wel met de Hottentotten hebben kunnen meten.

Het is beslist ongerechtvaardigd, aan de rondtrekkende herdersvolken steeds zonder meer een neiging tot rondzwerven of zelfs tot oorlogzuchtig rondzwerven toe te schrijven. Deze herders zelf denken er niet aan; wie zich eens de moeite getroost, in een woestijn of steppe te voet rond te loopen, zal ook weldra over de redenen daarvoor niet meer in twijfel zijn: alleen het harde moeten geeft aanleiding tot het eigenlijke trekken.

De mogelijkheid tot werkelijk *oorlogzuchtig* rondzwerven zooals wij dat kennen bij Tartaren en Arabieren, begint voor rondtrekkende herders eerst, zoodra zij over rijdieren beschikken: deze veroorloven hun groote afstanden in korten tijd vlug af te leggen en zonder gevaar voor hun eigen leven zich van de voedingsbasis, de kudden, te verwijderen; rij-kameelen, rij-rendieren, rij-ossen en rij-paarden komen dan ook uit dien hoofde bij zeer vele, maar volstrekt niet bij alle nomaden voor.

Deze feiten beseffende, staan wij nu reeds tegenover het zwakste punt van al deze wetenschappelijke onderstellingen, die het Noordras zonder meer, dus zonder deugdelijke bewijzen, van een krijgszuchtig herders- of nomadenras willen afleiden. Met welk rijdier moeten die krijgszuchtige steppenherders in Midden-Europa zijn binnengevallen? Het rendier en de kameel vallen om redenen van klimaat en tijdperk weg en den rij-os zal men wel nauwelijks in aanmerking willen nemen. Blijft dus alleen het paard over. Als wij echter iets uit de afstammingsgeschiedenis

---

[1]) Vergelijk hierboven bladz. 21—23.

Digitized by Google

der huisdieren met alle zekerheid kunnen beweren, dan is het wel het feit, dat het paard door het Noordras werd getemd. Het paard treedt echter eerst op, als wij het Noordras als zoodanig reeds heel duidelijk onderscheiden kunnen. In het daarvoor in aanmerking komende tijdperk is de aanwezigheid in Midden-Europa van het Noordsche ras archaeologisch reeds lang aangetoond. De geschiedenis van het tot huisdier worden van het paard blijkt heel duidelijk uit de verschillende werken van *Kraemer, Hilzheimer, Antonius* [1]. Maar zelfs zonder deze feiten zou een onderstelling, die met het binnendringen van zwervende herders uit het oosten het rijpaard in verbinding zou willen brengen, reeds alleen daarom onhoudbaar zijn, omdat het paard oorspronkelijk volstrekt niet getemd werd om erop te rijden, maar om het aan te spannen. De ruiter als zoodanig vertoont zich eerst zeer laat bij de menschen [2]. Het gebruik van ruiterij voor oorlogsdoeleinden is nog geen 3500 jaren oud. Over dit laatste punt bezitten wij reeds historische documenten, die men bij bovengenoemde onderzoekers nalezen moge; in geen geval zijn wij hierbij uitsluitend op gissingen aangewezen. Bovendien komt er nog bij, dat er minstens één centrum voor het temmen van paarden in het Noordwesten van Europa heeft bestaan; dit centrum zal naar alle waarschijnlijkheid ook het oudste zijn. Europa bezit een inheemsch boschpaard (equus robustus), waarvan het huidige koudbloed afstamt. Zulk een paard is anders gebouwd dan de warmbloedige steppenpaarden van Azië. Daarom kan men ook nauwkeurig nagaan, waar Noordsche golven van veroveraars met het koudbloedige paard heen getrokken zijn. Wel verklaart *Kern* op bladz. 177 (Karakterbeeld enz.) zeer beslist: „aan een invoer van het paard uit het Westen is niet te denken". Helaas verzuimt hij, voor deze bewering ook het bewijs te leveren.

Zeer leerrijk zijn in dit opzicht de werken van Antonius [3], die persoonlijk in Noordwest-Afrika de paardenrassen aldaar onderzocht en daarbij vaststelde, dat de paarden der Berbers, wat de ontwikkelingsgeschiedenis aangaat, onmogelijk iets kunnen te

---

[1]) Kraemer, Allg. Tierzucht, Bd. I Stuttgart 1924. Hilzheimer, Natürliche Rassengeschichte der Haussäugetiere, Berlin und Leipzig, 1926. Antonius, Stammesgeschichte der Haustiere, Jena 1922.

[2]) Bij Homerus wordt b.v. het paardrijden slechts op een enkele plaats vermeld en wel heel opmerkelijk in een vluchtscène (Dolonenavontuur).

[3]) Antonius t.a.p.

maken hebben met die van de Arabieren aldaar. De paarden der Berbers zouden op de een of andere wijze uit Noordwest Europa naar Noordwest Afrika moeten zijn gekomen; daarentegen toonden de Arabische paarden duidelijk hun Aziatischen oorsprong. Zulke feiten wegen bijzonder zwaar, omdat deze navorscher juist niet vanuit de menschelijke rassenleer de vraag heeft aangepakt, maar omgekeerd eerst door zijn onderzoekingen op het gebied van paarden naar de menschelijke rassenleer werd geleid; zij het ook zonder ten opzichte daarvan zijn houding te bepalen.

Deze onafhankelijk van de menschelijke rassen- en volkenkunde vergaarde gegevens uit de geschiedenis van het huispaard, kloppen ook met overeenkomstige taalwetenschappelijke onderzoekingen. Zoo vermeldt *Metzger,* Helsingfors in Heft 29, Jahrg. 1927 van de „Deutsche landwirtschaftliche Tierzucht" daarover als volgt: ....Oeroud daarentegen en evenzoo inheemsch zijn de harddraverijen in den winter, die jaarlijks de landbewoners op de voor renbanen uitstekend geschikte ijsvlakten van de meren verzamelen. Kenmerkend is derhalve ook, dat in het Finsche nationale epos (heldengedicht) *Kalevala,* de verliefde jongeling *Lemminkainen* niet hoog te paard optreedt, om de schoone *Kylliki* in het zadel te ontvoeren, maar dat hij haar van een landouw *vol bloemen,* uit den kring van hare speelgenooten, met de *slede* rooft.

In oude tijden voer men nu eenmaal uitsluitend en oorspronkelijk slechts met de slede, ook des zomers. Dit geldt overigens niet alleen voor Finland, maar voor alle noordelijke woudgebieden, zoo niet algemeen. Daarvoor pleit niet alleen de overal in het Noorden op te merken populariteit van de wintersche harddraverijen, maar ook taalkundig materiaal. Het is bijv. den taalvorschers reeds lang bekend, dat „rijden" oorspronkelijk een ruimere beteekenis heeft gehad dan alleen die van „equitare" namelijk die van „proficisci" dus van „reizen", „zich voortbewegen".

Voor den Rus is in zijn taal het rijden heden nog een „rijden op het paard". Omgekeerd „rijdt" de Engelschman ook in een rijtuig, en hij gebruikt het met „to ride" verwante werkwoord „to road" eveneens voor de voortbeweging zoowel op een schip, als in den wagen en op het paard. De Nederlander „rijdt" zelfs op zijn schaatsen en in Zwitserland heeft „rijden" zich zonder verder bijvoegsel in de beteekenis van „sledevaren" gehandhaafd. Men zou dus „rijden" niet ten onrechte met de Laplandsche en

Digitized by Google

Finsche benaming „raiddo, raide, raito" voor karavanen van rendiersleden kunnen vergelijken. Deze woorden, evenals wellicht nog duidelijker het Finsche „ratsas" (rit) wijzen volgens mijn meening op den fonetischen wortel, die in het „rits-rats"-geruisch van de over heg en steg varende slede zou kunnen liggen en die waarschijnlijk ten grond ligt aan de geheele groep van zinverwante en ongeveer gelijkluidende woorden in de meest verschillende talen.

Dat de trotsche ruiter dus uit een „glijder" moet ontstaan zijn, zal hem wel niet bevallen en daarom ook niet aannemelijk lijken [1]).

Deze onderzoekingen van Metzger-Helsingfors kloppen volkomen met de cultuurhistorische feiten. Eerst was de wagen bekend, die in het houtrijke Midden-Europa waarschijnlijk uit de slede is ontstaan. Later werd ook het rijden gebruikelijk [2]). Wellicht hebben de steppen van Oost-Europa de daar binnen gekomen Noordsche volkerengolven òf tot rijden eerst opgewekt, òf — hetgeen waarschijnlijker is — de rijkunst op hare ruime vlakten eerst tot werkelijke ontwikkeling gebracht.

Overigens rijst de vraag, wat men in de cultuurgeschiedenis eigenlijk onder het begrip herder verstaat. Men krijgt daar dikwijls den indruk, alsof cultuurhistorische navorschers de ongestadig rondtrekkende herders en de herders met vaste woonplaats in één begrip samenvatten, om een gemakkelijker overzicht voor hun cultuurhistorische indeelingen tot stand te brengen.

Onderzoekt men echter het herderswezen in de wereld vanuit landbouwkundig oogpunt, dan kan men vaststellen, dat dit begrip onder den schijn van ondubbelzinnigheid in werkelijkheid de grootste tegenstellingen in zich vereenigt. Geraakt een kolonistenvolk aan het trekken en vestigt het zich in een steppe, dan moet

---

[1]) Met toestemming van den schrijver drukken wij hier nog de volgende interessante waarneming van Wilhelm Böcker, Grünberg, Hessen, af: In den Bovenhessischen tongval, dus in de streek van den Vogelsberg en de Wetterau wordt door oudere menschen ook heden nog het woord „rijden" in de beteekenis van „op den wagen rijden" gebruikt. Als bewijs moge de volgende humoristische scène dienen: Een pastoor die uit de stad afkomstig is, ontmoet een oud moedertje van zijn gemeente ver buiten het land. Verwonderd vraagt hij: „Hoe zijt gij hierheen gekomen vrouwtje?" „Ik heb gereden", luidt het antwoord. „Wat, gij kunt nog rijden?" verwondert zich de pastoor, waarop hij ten antwoord krijgt: „Ja, op den wagen!" Lehmanns Verlag.

[2]) Zie hierover Kossinna in zijn verschillende werken.

Digitized by Google

het met het oog op de omgeving uitsluitend veeteelt uitoefenen. Veefokkers echter zijn de rondtrekkende oerbewoners van deze steppen eveneens. Terwijl de nomadiseerende herder het volkomen aan het toeval of aan het instinct van zijn kudden overlaat, zich voeder te zoeken of tijden van nood te boven te komen, is de gevestigde herder in dezelfde streek genoodzaakt, zijn kudden door eigen wilskracht, omzichtigheid en vooruitziende maatregelen door zulke tijden van nood heen te brengen. [1])
De nomade parasiteert als herder op zijn kudden; daarom maakt hij zich en zijn gemak volstrekt ondergeschikt aan zijn kudden. De bodemvaste herder van de steppe dient daarentegen de levensvoorwaarden der kudden ondergeschikt te maken aan zijn vaste woonplaats; dienovereenkomstig moet hij ook voor deze zorgen, en wel des te meer, naar gelang de bestaande omstandigheden hem daarbij moeilijkheden in den weg leggen; zijn kudden parasiteeren dus in zekeren zin op hem.
De rondtrekkende herder is afhankelijk van zijn kudden, terwijl bij den gevestigden herder juist het tegenovergestelde het geval is. Men kan zich geen krassere tegenstellingen denken, dan de bedrijfsmethode van den kolonist, d.w.z. van den bodemvasten herder en die van den ongestadig rondtrekkenden herder in de steppe. De uiterlijk schijnbaar gelijke bedrijfsvorm doet onder dezelfde voorwaarden der omgeving bij den nomadiseerenden herder slechts een soort van uithoudingsvermogen bij het verdragen van lasten ontstaan, terwijl hij bij den kolonist in steeds stijgende mate wilskracht en verantwoordelijkheidsbesef ten opzichte van het vee en het bedrijf ontwikkelt. Dit zijn geenszins kleurlooze wetenschappelijke overwegingen. Het verschil zou te allen tijde bewezen kunnen worden door vergelijkingen van echte nomadiseerende herders met veeteelt uitoefenende kolonisten in een en dezelfde streek. De bewijzen liggen voor de hand bij de koloniale geschiedenis van de laatste twee eeuwen; dit is vooral van toepassing voor de volksplantingen in Rusland, zoowel als voor Australië, Afrika, Texas en Zuid-Amerika.
Het vaststaan van herderdom bij het Noordras wil ten opzichte daarvan in 't geheel niets zeggen, omdat men dan eerst grondig dient te motiveeren, of het hierbij gaat om een ongestadig nomadendom, of wel dat wij hier slechts te maken hebben met

[1]) Vergel. hierboven bladz. 22.

Digitized by Google

vaste nederzettingen van herders, waaraan een echt koloniseeren voorafging.

Bij de beoordeeling van deze vraagstukken is echter nog een andere omstandigheid van belang, waarmede helaas bijna nooit rekening wordt gehouden. *Uit de geheele koloniale geschiedenis leert de ervaring, dat zwerfstammen en nomaden niet tot nederzetting zijn te bewegen.*

Dat staat absoluut vast, zoodat men in de volkenkunde aan dit feit veel meer aandacht dient te besteden, dan tot dusver is geschied. Op zichzelf schijnt het heel logisch, dat de nomaden eerst min of meer en later geheel herders met vaste woonplaats werden. Daartegenover leert ons de ervaring, dat nomaden er in 't geheel niet aan denken, ooit op deze manier hun ongestadige levenswijze op te geven. Dit laat zich ook gemakkelijk begrijpen, als men zich duidelijk maakt, dat immers het kernpunt van den overgang van nomadendom naar bodemvast herderdom volstrekt niet van den wil van den nomade afhangt maar daarvan, of hij het parasiteeren op zijn vee opgeeft, resp. met het oog op zijn natuurlijken aanleg opgeven kan en omgekeerd daarvoor de verantwoordelijkheid voor het onderhoud van zijn dieren op zich neemt. *Hetgeen bij overgang van nomade tot herder met vaste woonplaats een nauwelijks merkbare omzetting in de uiterlijke bedrijfsvorm zou medebrengen, is in werkelijkheid een diep in het wezen en de denk- en handelwijze van den nomade ingrijpende maatregel.* Daardoor wordt het begrijpelijk, waarom wij tot dusver ook nog nergens in de koloniale geschiedenis een overgang van nomadendom naar heemvaste herderskolonisten hebben kunnen waarnemen; het tegenovergestelde, dat immers volkomen tegemoet komt aan de menschelijke gemakzucht, is veeleer het geval. Schrijver dezes — die oorspronkelijk door onderzoekingen over de stamgeschiedenis van de huisdieren op deze tegenstelling tusschen nomade en kolonist opmerkzaam werd — heeft tot dusver nog nergens betrouwbare gegevens kunnen ontdekken, die den overgang van een zwervend volk naar bodemvaste kolonisten werkelijk geloofwaardig doen schijnen [1]); een enkele uitzondering, die de schrijver vermoedt, zullen wij later leeren kennen. Waar de cultuurgeschiedenis tracht, door overeenkomstige onderstel-

---

1) Vergel. voor deze vraagstukken: Mucke, Urgeschichte des Ackerbaus und der Viehzucht, Greifswald, 1898.

Digitized by Google

lingen zulk een stap begrijpelijk te maken, doet de rassengeschiedenis der huisdieren gerechtvaardigden twijfel rijzen; waar daarentegen de huisdieren „een cultuurhistorisch zeer duidelijke taal spreken", schieten helaas de gegevens van de menschelijke rassengeschiedenis voorloopig nog te kort. Uiterlijk beschouwd mogen in dezelfde omgeving kolonist en nomade zeer op elkaar gaan gelijken, vooral wat jachtgerei en andere cultuurvoorwerpen betreft; voor den schiftenden cultuurvorscher mogen de verschillen dan nauwelijks tastbaar zijn.

Maar de kuddedieren der nomaden en de huisdieren der kolonisten maken het toch in vele gevallen mogelijk duidelijk te zeggen: hier is een kolonistenvolk door de omgeving genoodzaakt geworden een zuiver herdersleven te beginnen, daar echter hebben wij zuiver nomadendom voor ons.

Zeer zeker kan men daarbij voor bijna onoplosbare tegenstrijdigheden komen te staan. Zoo zijn er eenige Lappenstammen, bij welke 's zomers de mannen achter de rendieren aan op de weiden trekken, terwijl de achterblijvende vrouwen, kinderen en oudere mannen een eenvoudigen graanbouw uitoefenen. In den winter worden de rendieren dan weer in de dorpen teruggebracht en met hooi gevoerd. Aangezien echter juist bij de Lappen lichte huid- en haarkleuren dikwijls zijn aan te treffen, kan aangenomen worden, dat men bij deze werkwijze met vroegere kolonisten te doen heeft, die door de een of andere omstandigheid genoopt werden rendieren inplaats van runderen als voedsel- en bedrijfsvorm te gebruiken. Geenszins echter is de omgekeerde conclusie zonder meer geoorloofd, om in deze Lappen nomaden te zien, die tot akkerbouw zijn overgegaan. Het kenmerk van de nomaden, de parasiteerende levenswijze op de kudden, ontbreekt hier ten eenenmale; eerder nog zou men kunnen aannemen, dat deze merkwaardige landbouwbedrijfsvorm het resultaat is van een vroegere rassenvermenging of van de overheersching door een ander ras.

„Gras- en weiland hebben met elkaar gemeen, dat zij in het voorjaar zoodra het weer den plantengroei maar eenigszins mogelijk maakt, onmiddellijk beginnen te groeien. Dat moet des te meer gewicht in de schaal leggen, naar gelang de groeitijd korter is. Bij ons groeit weliswaar ook het wintergraan op den akker in het voorjaar, zoodra de groei begint. *In het hooge Noorden echter is het winterkoren sinds lang verdwenen, waar de exploitatie van gras- en weiland naast den zomerkorenbouw van het*

Digitized by Google

akkerland de voornaamste takken van het landbouwbedrijf omvatten". (Aereboe) [1]).
De tegenstelling tusschen kolonisten en zwerfrassen is in elk geval oeroud. Met het volste recht kan men de vraag stellen: Waar is de mensch eigenlijk voor het eerst tot heemvastheid overgegaan? Deze vraag zal ons in onze beschouwingen nog veel bezighouden.
Herder zijn is echter uiteindelijk niet eens afhankelijk van uitgebreide grasvlakten, zooals men klaarblijkelijk eenvoudig maar veronderstelt. Er bestaat ook een veeteelt, die gebaseerd is op de exploitatie van de *boschweide.* Het vee heeft daarbij 's zomers het loof van de boomen en struiken ter beschikking en wordt 's winters met gedroogd loofhooi gevoerd. Deze veeteelt heeft een vaste woonplaats tot voorwaarde, zonder dat daarbij echter akkerbouw beslist noodzakelijk is; tenminste, zeer veel ruimte behoeft deze daarbij niet in beslag te nemen. „In het hooge Noorden is uiteindelijk de veehouderij het eenige, dat de landbouwer behalve de boschexploitatie nog uitoefent; hij wordt eenzijdig veehouder en houthakker. Ongeveer evenzoo staan de zaken in het hooggebergte" (Aereboe).
Juist de noordelijke loofboschzone van Europa heeft oorspronkelijk hoogstwaarschijnlijk alleen deze soort van bedrijf gehad. In Scandinavië heeft zij zich nog ten deele, in Finland daarentegen tot 1918 bijna uitsluitend gehandhaafd. Schrijver dezes heeft in 1927 een studiereis door Karelië (Oost-Finland) gemaakt, gedurende welke juist deze, op de boschexploitatie zonder gras- en weiland opgebouwde, veeteelt zijn bijzondere aandacht had. [2])
Deze landbouwkundige bedrijfsvorm, die ook in Duitschland nog tot in de late middeleeuwen nogal vanzelfsprekend en algemeen verbreid was, is bij ons zoo volkomen verdwenen, dat boeken over de landbouwkundige bedrijfsleer deze nauwelijks of in het geheel niet meer vermelden. In Finland echter was zij nog enkele jaren geleden zoo algemeen verbreid, dat grootere hofsteden, die een moderne bedrijfswijze met niet-Finsche huisdierrassen wilden invoeren, genoodzaakt waren, het hooi op akkers te verbouwen. De hooioogst moest door kunstmatige bekleeding met graszoden

1) Aereboe, Allg. landwirtschaftliche Betriebslehre, Berlin, 1917.
2) Zie voor nadere bijzonderheden de opstellen van den schrijver in: Deutsche landwirtschaftliche Tierzucht, Jahrgang 1926 en 1927.

Digitized by Google

regelrecht in de vruchtopvolging worden ingeschakeld. Deze wijze van hooiwinnen heeft men bij ons valschelijk aangezien voor een z.g.n. „geregeld veldgrasbedrijf", omdat beide soorten uiterlijk veel op elkaar gelijken. In feite bestaat er echter geen aanleiding voor deze gelijkstelling, want het wilde veldgrasbedrijf, zooals bijv. Pommeren bezat, heeft in Finland nooit bestaan; schrijver dezes kon dat op de plaats zelf onderzoeken. De Finnen zijn eerst in 1926 op een studiereis door Oostpruisen officieel met het Duitsche gras- en weilandbedrijf vertrouwd geraakt. Schrijver dezes heeft deze dingen zoo uitvoerig behandeld, omdat een dergelijke, op het uitsluitend gebruik van de boschweide berustende veeteelt zelfs in breede Duitsche landbouwkringen waarschijnlijk onbekend is; ter verheldering van ons voorhistorisch Noordrasleven is echter de kennis van zulk een bedrijfswijze toch van groot belang.
Het Noordras heeft zonder twijfel tot de veefokkende menschenrassen behoord. „Aan het vee hebben Romeinen en Germanen hun vermogensbegrip ontleend. In het Latijn is het uit pecus, pecunia (= vermogen van den heer des huizes) en peculium (= klein vee, het bezit van de kinderen en slaven) gevormd; in het Gotisch beteekent faihu en evenzoo in het Angelsaksisch feoh tegelijkertijd vee en vermogen. Ook de uitdrukking schaap werd ter aanduiding van het geld gebruikt. Ik herinner mij iets dergelijks uit mijn vaderland Oostfriesland, waar de erfpachtcontracten der kolonisten op de veenkoloniën (Vehnen) nog tot in mijn tijd op guldens en schapen luidden" (Ihering). Volgens Ihering merkte men ook reeds in de alleroudste tijden — toen er nog geen werktuig bestond voor het „branden" van de dieren, dat wil zeggen om hun een eigendomsrecht op te branden — door middel van verf op de huid. „Aan dit aanbrengen van verf ligt de beteekenis van het woord literae ten grondslag. Van het merk op de huid leidt het naar het schrijven op de huid van den overledene. In deze toepassing vinden wij haar bij de Romeinen reeds in den oudsten tijd. Het was het clypeum, waarover Paulus Diaconus volgens Testus bericht: clypeum antiqui ob rotunditatem etiam corium bovi appellarunt, in quo *foedus* Gabinorum cum Romanis fuerat descriptum. De ossenhuid was de oudste lei der Romeinen, verdragen tusschen de volkeren de eerste oorkonden, die daarop door hen werden opgeteekend, totdat later voor dit doel het koper daarvoor in de plaats kwam. Uit dit eerste ruwe

Digitized by Google

schrijfmateriaal is dan later in Pergamon de veredelde vorm van het pergament ontstaan".

Het verdient de aandacht, dat wij uit de tot dusver aangehaalde rechtsoverleveringen der patriciërs heel duidelijk zoowel heemvastheid als ook het aanwezig zijn van veeteelt kunnen afleiden. Daarmede treffen wij bij de patriciërs een landbouwbedrijfsvorm aan, die in het Noorden van Midden-Europa de natuurlijke is. Men ziet hieruit, hoe gemakkelijk voorbarige gevolgtrekkingen kunnen gemaakt worden voor de aanwezigheid van nomadische herders bij een ras, als men niet alle punten daarbij in het oog houdt.

Treedt derhalve in de geschiedenis een menschelijk ras op, dat zijn landbouwwerkzaamheden tot veeteelt beperkt, dan bewijst dat dus nog niet eens met zekerheid den oorsprong uit een steppengebied.

Opheldering dienaangaande verschaft altijd eerst het onderzoek van de huisdieren, die het menschelijk ras met zich voert. *Het aanwezig zijn van gezeten, zuiver boschbewonende herders in geheel noordelijk Europa bewijst, dat men voor de afleiding van het Noordras uit een steppengebied wel geen minder nauwkeurig onderscheidingskenmerk vinden kon, dan juist de hoedanigheid van herders.*

Als de rassenkundige wetenschap heden de langhoofdige rijzige menschenrassen der aarde van een gemeenschappelijken oorsprong wenscht af te leiden en meent dezen oorsprong te hebben gevonden in een herdersbestaan van de Zuidoosteuropeesche steppen, dan moet na een grondig onderzoek van het begrip „herder", dat blijkbaar een verzamelnaam is voor tegenstellingen en met het oog op de in de koloniale geschiedenis tot dusver waargenomen tegenstelling van kolonistenvolken en nomadenvolken, dit begrip van herders worden beschouwd als een wetenschappelijke veronderstelling, die geen voldoend bewezen grondslag heeft.

De bewering, dat het Noordras in een ongestadig herdersleven zijn krijgshaftige heerschersnatuur heeft verworven, heeft daarenboven ook denkbeelden over het wezen van den zwervenden herder tot voorwaarde, die volstrekt geen aanspraak kunnen maken op algemeene geldigheid. Om dit goed in te zien, dient men — na het begrip „zwervende herders" te hebben ontdaan van alles wat klaarblijkelijk tot den gezeten herder behoort of de voor de hand liggende verdenking opwekt, dat men met kolonisten te doen

Digitized by Google

heeft, die overgingen naar een zwervend herdersbestaan — den trekkenden herder in zijn levensuitingen te onderzoeken.
Wat bij alle zwervende volken opvalt, is het *uitgesproken gevoel voor saamhoorigheid van den stam.*
Dat is trouwens heel begrijpelijk, want het leven in steppe, toendra, woestijn of in het hooge ijzige Noorden maakt den *alleenstaanden* mensch zonder vaste woonplaats hulpeloos. In het behoud en de redding van den stam ligt telkens ook behoud en redding van alle afzonderlijke leden besloten. De nood van het bestaan heeft bij de zwervende herders algemeen een natuurdrang gekweekt, die in beginsel ervan afziet het bewustzijn van eigen persoonlijkheid te ontwikkelen, aangezien elk „buitenstaan" van den enkeling den dood beteekent. De stam wordt in plaats daarvan tot een persoonlijkheid. Daar echter iedere stam leiding vereischt, wordt het uitsluitend „hoofd zijn" bijna nergens zoo kras in den persoon van het opperhoofd belichaamd, als juist bij een zwervend volk. Anderzijds zal men echter ook zelden een zoo onvoorwaardelijk zich schikken van alle leden van den stam in de bevelen van het opperhoofd aantreffen, als bij deze nomadenvolken; men verwissele dat echter niet met uiterlijk daarop gelijkende verschijnselen bij overheerschingen. Aangenomen mag worden, dat het in Azië en in de landen van het Oosten tot ontwikkeling gekomen „Byzantisme" een aanvang genomen heeft onder de heerschappijen van krijgszuchtige nomadenvolken. Minstens zou men uit zekere verschijnselen kunnen opmaken, dat bedoeld Byzantisme met het insijpelen van bloed der Semietische en Aziatische zwerfrassen in bestaande vormen van heerschappij begint. Daarvoor kan men niet alleen een en ander uit de ontwikkelingsgeschiedenis van het Romeinsche rijk als bewijs naar voren brengen (verg. hiervoor Paulus Diaconus, Der Untergang der Römer, Deutschlands Erneuerung, 10 Jahrg. Heft 12), maar ook in den allerjongsten tijd kan dezelfde gang van zaken in het bolsjewistische Rusland aangetoond worden. *Lenin,* de groote Tartaar, ligt in het Leninpraalgraf op het Roode Plein in Moskou. In een glazen doodskist, ongeveer 10 meter onder den grond, in een 's zomers en 's winters op dezelfde temperatuur gehouden vertrek ligt „de grootste man van Rusland"; achter hem aan den wand hangt het aan flarden gescheurde roode vaandel, dat als eerste op het winterpaleis van den tsaar in St. Petersburg (Leningrad) geheschen werd. Het praalgraf wordt voortdurend door 4 militaire eerewachten be-

Digitized by Google

waakt. In scherp contrast met deze persoonsvereering van den leider of heerscher staat het Germaansche volkskoningschap en — voor zoover dit historisch kan worden vastgesteld — dat van het Noordras over 't geheel; in elk geval is dit zoolang van toepassing, als de Noordsche heerschende laag gezond is. *Kern* vermeldt in zijn boek: *Gottes Gnadentum und Widerstandsrecht,* met welk een bijtenden spot keizer Frederik Barbarossa zich over de byzantijnsche vormen van keizersvereering heeft uitgelaten.
Voor het enge saamhoorigheidsgevoel van een nomadenvolk is ook het moederrecht een natuurlijke zaak; dit stemt in zekeren zin geheel overeen met wat sommige kudden in de dierenwereld onder dezelfde levensvoorwaarden ontwikkelen. Vaderrechterlijke toestanden hebben ook in de dierenwereld slechts daar zin, waar men den vader voor het grootbrengen van zijn kinderen verantwoordelijk kan stellen, resp. op grond van de toestanden der omgeving verantwoordelijk stellen moet; juist dit valt echter bij het nomadenvolk weg [1].
De zorg voor den stam is aan alle mannen opgedragen, of met andere woorden, de verantwoording voor het leven der kinderen draagt altijd de geheele stam. Dat leidt er vanzelf toe, dat ook de geheele stam, dus alle mannen, naar goeddunken van de geheele vrouwelijke bevolking van den stam gebruik maken en met het geboren kind geen verbinding hebben. Het kostte Mohammed eenige moeite, door middel van den Islam zoo iets als een huwelijk bij de Semieten in te voeren; in elk geval stond hij nog 4 vrouwen toe. De echtgenoot kan echter in rechte te allen tijde zijn vrouw verstooten, zoodat men dit eigenlijk nauwelijks een huwelijk in onzen zin kan noemen. [2]
Voorschrift is in elk geval slechts een driemaandelijksche opzegging, waaraan de echtgenoot gebonden is, om geen zwangere vrouw het huis uit te jagen. Dat deze hartvochtigheid in de werkelijkheid wel niet zoo dikwijls voorkomt, ligt hieraan, dat

---

1) Al deze vragen, die het eerste hoofdstuk te berde brengt, worden in den loop van de volgende hoofdstukken uitvoeriger behandeld en gemotiveerd. Het eerste hoofdstuk dient alleen om den lezer in zekeren zin als inleiding een overzicht te geven over de groote tegenstelling tusschen gezeten en zwervende volken.
2) Vergel. hierover: Wilken, Das Matriarchat bei den alten Arabern, Leipzig 1884. Mahmud Mukhtar Pascha (vroeger Turksch ambassadeur in Berlijn), Die Welt des Islam im Lichte des Koran und der Hadith. Beij Oghlu, Türkische Frauen, München 1916.

Digitized by Google

de profeet uitzonderingen toestond. Vers 28 van de 4de soere zegt hierover uitdrukkelijk: „Dit is een voorschrift; het zal echter geen zonde zijn, indien gij boven het voorschrift uit met elkaar een overeenstemming treft".

In den voor-islamietischen tijd stond de vrouw bij de woestijnnomaden zeer laag. Zij ging door het huwelijk — voor zoover men het samenleven van man en vrouw op deze wijze nog huwelijk noemen wil — in het erfelijk bezit van de familie van den echtgenoot over, *echter zonder eenige rechten. De echtgenoot kon haar naar goeddunken verder verkoopen. De vrouw was ook dienovereenkomstig uitgesloten van het erfrecht;* bovendien echter ook nog uit dien hoofde, omdat in den stam alleen diegenen erfgerechtigd waren, die — heel kenmerkend — aan de rooftochten hadden deelgenomen. Dat is consequent, gezien het feit, dat immers de niet-werkende Arabier ook alleen door roof tot rijkdom komt. Arabië (= dor land, van het hebr. äreb = woestijn) heeft geen bezit en *daarom onderscheidt de woestijnnomade ook nooit de begrippen bezit en roof van elkaar.* De Koran heeft weliswaar de positie van de vrouw verbeterd, maar haar niet geheel kunnen verlossen uit den minderwaardigen toestand van het voor-Islamietische tijdperk. Zij kan heden van het erfdeel, dat aan een mannelijk lid der familie toekomt, de helft opeischen; in de rechtspraak telt het getuigenis van een vrouw eveneens slechts half zooveel als dat van een man. Niettegenstaande Mohammed heel duidelijk *voor* de vrouwen is opgetreden, vindt men bij hem nergens een bijzondere achting voor de vrouw. Naar zijn meening steekt in elke vrouw een stuk duivel; in de hel zijn zij in de meerderheid. Precies dezelfde geringe, geminachte plaats neemt de vrouw bij de Tartaren in. Hetzelfde kan bij alle echte nomadenvolken worden aangetoond.

Vergelijkt men hiermede de plaats van de vrouw bij de Germanen of bij de oud-Romeinsche patriciërs, dan ziet men zeer krasse tegenstellingen met de zooeven aangehaalde opvattingen der Semieten over de vrouw. Zulke tegenstellingen te overbruggen is vrijwel onmogelijk. Toch kan het geen kwaad, zich bij *Ihering* zelf van de krasse tegenstelling te overtuigen en daarom mogen hier bepalingen geciteerd worden, die Romulus over het huwelijk moet hebben uitgevaardigd: *„Den man, die zijn vrouw* (oud lat. voxor, nieuw-lat. uxor van sanscr. vaçâ = geliefde) *verkoopt, treft doodstraf.* Wegens echtbreuk mag hij haar dooden, eveneens

Digitized by Google

als zij zich bedrinkt. Laten scheiden mag hij zich slechts om bepaalde wettelijk nauwkeurig aangegeven redenen. Verstoot hij haar zonder wettelijke reden, dan wordt hij daarvoor beboet met het verlies van zijn geheele vermogen, de eene helft valt aan de vrouw, de andere aan den staat"! *Voor den ouden Romein gold de vrouw als volwaardig, de vrouw is zijn gelijkwaardige kameraad,* zijn levensgezellin, die alles met hem deelt, zij het goddelijk of menschelijk en juist omdat de verhouding gezond is, vindt hij ook geen aanleiding om haar te wantrouwen, hij belet haar niet den omgang met mannen, evenmin om op openbare plaatsen te verschijnen. De gehuwde vrouw heeft echter deze positie geenszins omdat zij echtgenoote is, maar als vrouw, dus op grond van de achting, die de Romein het vrouwelijk geslacht als zoodanig toedraagt. *„Ten opzichte van het erfrecht staat de Romeinsche vrouw volwaardig naast den Romein."* Indien *Kern* (Karakterbeschrijving enz.) zich tenminste ertoe beperkt zou hebben, het door hem verondersteld ongestadige herderskrijgerdom van het Noordras alleen toe te passen op het tijdstip van hun binnenvallen in Midden- en Noord-Europa in den na-ijstijd, en zou hij dan verder de ontwikkeling van het Noordras afgezonderd van die der Semieten hebben uitgewerkt, dan zou toch altijd bij de ontwikkelingsgeschiedenis een zekere consequentie in zijn argumentatie aanwezig zijn.

Maar *Kern* beroept zich als bewijs voor zijn onderstelling nadrukkelijk op het *hedendaagsche* Semietendom, en zegt op bladz. 199: „De cultuur der herders onderhoudt en waakt over het natuurlijke schaamtegevoel van het vrouwelijke geslacht". Mohammed hoedde, zooals bekend is, kameelen, voordat hij door zijn huwelijk met de eigenaren van die kameelen den voet zette op de eerste trede van de ladder naar boven. Hij was dus zonder twijfel een rondzwervende herder, want kameelen vormen het vooraanstaand huisdierras van de zwervende herders in de woestijn. Men zou dus juist bij Mohammed, in verband met zijn geschooldheid door de herderscultuur een bijzonderen eerbied voor het vrouwelijk schaamtegevoel mogen veronderstellen. (Maar met de gedachtengangen van Kern schijnt hij toch niet vertrouwd te zijn geweest). Mohammed was tegenover het vrouwelijk geslacht zoo zwak van wil, dat men hem met een maagd niet alleen kon laten. Wel beperkte hij voor de moslems het aantal vrouwen tot 4, maar voor alle zekerheid verleende hij zichzelf vrijstelling

Digitized by Google

daarvan en hij gaf zich in de 33ste soere van den koran uitzonderingswetten, van welke men zich in Hennings Reclam uitgave op de hoogte kan stellen. Daarbij betreft dit alleen zijn vrouwen, terwijl met de slavinnen nog niet eens rekening is gehouden. Niettegenstaande naar onze begrippen dit aantal vrouwen eigenlijk als toereikend kan worden beschouwd, schijnt Mohammed zichzelf echter niet zoo recht vertrouwd te hebben. Hij liet zich voor alle zekerheid door God ook nog vrijstellen van het Ramasan-*gebod,* — dat den geloovigen gedurende de vastendagen ieder sexueel verkeer verbiedt — de motiveering is heel aardig; hij verklaart, dat God hem daarvan ontbonden heeft, omdat als profeet zijn kussen ontbloot zouden zijn van zinnelijken hartstocht.
Kern beroept zich op bedoelde bladz. 199 heel uitvoerig op de sexueele natuurdriften van de zwervende herders, spreekt van de „reine religie en de ingetogen vrouwen", noemt in dit verband uitdrukkelijk de Bedoeïenen en knoopt daaraan gevolgtrekkingen t.a.v. de heerschersnatuur van het Noordras. Men vergelijke daarmede wat schrijver dezes hierboven uiteengezet heeft over de positie der vrouw in den voor-Islamietischen cultuurkring der Semieten. Er moet helaas op gewezen worden, dat Kern voor het afleiden van het Noordras gebruik maakt van een wetenschappelijke onderstelling over het Semietische herderdom, die duidelijk in tegenspraak is met de historische werkelijkheid van de Semieten, trouwens evenals met die van de Tartaren.
Het zal wellicht niet ondienstig zijn, hierbij nog eens Ihering aan te halen als kroongetuige over de tegenstellingen tusschen Semieten en Noordras. „De vorm, die bij de Ariërs het echtelijk leven vertoonde, stond hoog boven die, welke anders bij de volkeren van Azië regel was. De vrouw bekleedde niet, zooals bij deze laatsten de vernederende, van die eener slavin weinig verschillende positie van een wezen, dat slechts ten dienste staat der zinnelijke lusten van den man, maar die van een gelijkwaardige kameraad van den man. Wel was zij evenals bij de Romeinen in rechte aan het gezag (manus) van den man onderworpen, maar dit deed in het minst geen afbreuk aan haar positie in het leven, evenmin als bij genoemde Romeinen.
Zij gold thuis als gebiedster en zelfs de ouders en de jongere broers en zusters van den man moesten haar eerbiedigen, nadat het huisbewind op haar was overgegaan." — Onze slotsom is:

Digitized by Google

Het moederrecht was aan het arische volk ten tijde der afscheiding van het dochtervolk (dus van de Romeinen) geheel vreemd. Allen hebben de op het huwelijk gegrondveste arische familiewet! Bij echte nomadenvolken vinden wij ook een zeer kenmerkend standpunt ten opzichte van het bezit. Binnen den stam is in beginsel alles gemeenschappelijk, is dus dat voorhanden, wat wij tegenwoordig als communisme aanduiden. Dit kent wel een zeker beschikkingsrecht over het eigendom, het ontkent echter eigen bezit op zichzelf.

Schultze [1]) heeft stellig gelijk, als hij in het bolsjewisme van Rusland slechts een tartariseering van het Marxisme ziet. Er kan overigens niet genoeg de nadruk op worden gelegd, dat het leven van een nomadenvolk steeds een zuiver parasiteeren is. Uit dit parasieten-standpunt tegenover de dingen der wereld wordt ook verklaarbaar, dat een lid van een nomadenvolk nooit en nergens werkt; daarvan uitgezonderd zijn uiteraard zekere ambachtsbekwaamheden, die hij voor zijn levensonderhoud noodig heeft en waarover hij beschikken moet. Bij de kolonisatie van Amerika is de invoer van slaven aanvankelijk alleen daar noodzakelijk geweest, waar het klimaat den „blanken" man het werken verbood en waar geen gezeten Indiaansche bevolking werd aangetroffen; laatstgenoemde is zonder moeilijkheden tot een arbeidsovereenkomst met den „blanken man" overgegaan. [2]) Wil een lid van een nomadenvolk iets in zijn bezit brengen, dan blijft hem slechts over het te rooven. Dat is in de dierenwereld ook nog zoo. Overeenkomstig hun gemoedsgesteldheid brengen zulke omzwervende menschen hun roof ten uitvoer door middel van diefstal of van roofoverval.

Dit heeft naar het schijnt de meening doen ontstaan, dat onder de nomadenvolken en vooral onder de zwervende herders, die krijgshaftige geest werd aangekweekt, die deze herders tot echte heerschers geschikt maakt. De heerschappijen van oorlogszuchtige nomadische herders kunnen wij voortreffelijk onderzoeken aan de hand van historische voorbeelden; later zal juist deze kwestie onze bijzondere aandacht hebben en met de heerschersnatuur van het Noordras worden vergeleken.

---

[1]) Schultze, Die Mongolisierung Ruslands, in het Archiv für Rassen- und Gesellschaftsbiologie Dl. 20, blad. 52.

[2]) Vergel. Mucke t.a.p.

Digitized by Google

Het leven van de nomadenvolken is steeds hard. Waar het voedsel schaarsch wordt, moeten de stammen een strijd voeren op leven en dood. Overlevenden van den tegenstander hebben geen doel. Daarom zal men ook bij alle nomadenvolken een dierlijke wreedheid kunnen vaststellen: meedoogenloos wordt iedere gevangene afgeslacht. Men onderzoeke maar eens de literatuur, die hierover rijkelijk voorhanden is, vooral zulke boeken, die oorlogen schilderen van de Arabieren; in de verhalen van ontsnapte leden van het vreemdelingenlegioen kan men met absolute zekerheid desbetreffende aanduidingen vinden. Gevangenen maakt de nomade alleen dan, als hij daardoor iets wil bereiken (arbeidsslaven, menschenoffers, enz.). In dat opzicht zijn alle nomaden gelijk; of men in dit verband Tartaren of Arabieren, Herero's of Indianen onderzoekt, maakt geen verschil. *Schultze* [1]) bericht van de Tartaren en hun manier om rooftochten te maken, woordelijk als volgt: „Nog uit de 16e eeuw wordt over de Tartaren van de Krim gemeld, dat jaarlijks in den winter bij de Taurische landengte van Perekop het leger van den Khan samenkwam. Iedere Tartaar moest behalve zijn rijpaard nog twee of drie aan den riem medebrengen. In sommige jaren trokken 80.000 man met 200.000 paarden erop uit. Over een breedte van 6 mijlen zette deze geweldige massa ruiters zich naar het Westen in beweging. Het gebruikelijke doel was Wolhynië. Daar vormden zij een groot vierkant, om de landstreek in te sluiten, die zou worden uitgeplunderd. Niets ontkwam, mensch noch dier; wat tegenstand bood, werd afgemaakt. Menschen en nuttige dieren werden in deze omvatting steeds enger opgejaagd, tenslotte geboeid en gevankelijk weggedreven. Langer dan 14 dagen reikten de medegebrachte voorraden niet, maar deze spanne tijds was voldoende, om een oppervlakte van 30 vierkante mijlen volkomen te verwoesten en vaak 50.000 menschen te vangen. Men noemde dit *de landen met het sleepnet leegvisschen!* In de havens van de Krim werden de gevangenen als slaven verkocht. Bij een enkelen inval in het Balkan-schiereiland moeten de Avaren 300.000 gevangenen hebben binnengehaald."

Wie de Indianen van Noord-Amerika zoo wil leeren kennen, als zij waren en niet zooals ze bij ons door een overdreven geestdrift werden geschilderd, wie verder geen tijd en gelegenheid vindt,

---

1) Te aangehaalder plaatse.

Digitized by Google

zich te verdiepen in de kolonisatie-geschiedenis van de Vereenigde Staten, die zij verwezen naar de verschillende boeken van *Pajeken* [1]. Pajeken was zelf grenswachter en kolonist en had zijn bestaan te danken aan de op een dwaalspoor gebrachte „Lederstrumpf"-geestdrift van zijn vaderland. Hij besloot door jeugdgeschriften, die de toestand zoo schilderden, zooals ze is, een voorlichtingsstrijd in Duitschland te voeren. Ongetwijfeld steken sommige Indianen door persoonlijken moed boven hun volk uit; evenzoo zeker is het, dat eenige stammen wilder en krijgszuchtiger geweest zijn dan andere. „Edel" evenwel of zelfs „grootmoedig" is de Indiaan nooit geweest; integendeel, van nature wreed en achterbaks zooals iedere andere echte nomade ook is. De Indiaan wist slechts de met moeite tot stand gebrachte nederzettingen in brand te steken en te vernielen. Moge ook de manier, waarop de kolonisten tenslotte de Indianen ten onder brachten, niet altijd onberispelijk geweest zijn: daarom mag men nog geenszins zonder meer van medelijden met de „arme" Indianen overvloeien, zooals dat heden ten dage bij voorkeur geschiedt. Anders handelt men evenals degenen, die zich terwille van de „arme" Belgische franctireurs niet genoeg kunnen opwinden over de barbaarsche ruwheid van gemoed der Duitsche troepen. Wie voortdurend met dieven en roovers te doen heeft, verliest ten laatste uiteraard het besef ervoor, als zou het onrecht zijn, schurken daarheen te zenden, waar zij thuis hooren.

De reusachtige slavenjachten van de Arabieren in Noord-Afrika, die tot in het laatst van de 19de eeuw werden voortgezet en ontzettende verwoestingen hebben nagelaten, zullen nog wel in levendige herinnering gebleven zijn. In Duitsch-Oost-Afrika heerschten, zooals bekend is, vóór de inbezit-neming door de Duitschers, de Arabieren. Zij roofden en brandschatten in het land naar goeddunken. Men heeft uitgerekend, dat jaarlijks om en bij de 100.000 slaven uit hun vaderland gesleurd, in schepen geladen en naar Arabië, Perzië en Klein-Azië verkocht werden.

En van te voren persten de Arabieren door gruwelijke martelingen den inboorlingen het geheim af, waar hun schatten (goud, ivoor) verborgen lagen.

Er is sprake van geweest, dat toentertijd aan iederen biljartbal een menschenleven hing. Niet in de laatste plaats had Duitschland

---

1) Uitgeverij Gehlen, Leipzig.

Digitized by Google

het aan zulke omstandigheden te danken, dat de inboorlingen zich toen vrijwillig onder Duitsche bescherming stelden, om deze overheersching door de Arabieren kwijt te raken.
Het is ook kenmerkend, dat Mohammed het nimmer heeft aangedurfd tegen de slavernij op te treden; hij heeft „als een goed zakenman" zich ertoe beperkt, alleen zulke krijgsgevangenen als slaven te dulden, die tot de ongeloovigen behoorden. Een dusdanige maatregel, die de slavernij van geloovigen tot koop en verkoop beperkte, had ten gevolge, dat de op slaven beluste nomaden, van Semieten en van andere volken achter het vaandel van den profeet geschaard de naburige landen overstroomden; hierbij kon de zucht naar buit verbonden worden met het behagelijk gevoel een Gode welgevallig werk te verrichten.
Zoo bloeddorstig de nomade ook zij, zoo laf is hij in den grond van de zaak, aangezien hij geen waarde hecht aan den strijd op zichzelf. Vechten is voor hem altijd slechts een diefstal met gewelddadige middelen. Daarom ook heeft vrijheid voor den nomade slechts den zin, te mogen doen en laten wat hem bevalt, d.w.z. zich naar hartelust te gedragen, of wel vrijheid beteekent voor hem — op grond van de keerzijde van het nomadendom — slechts de mogelijkheid, een periode van nood te overleven, om in betere tijden weer zijn slag te kunnen slaan. Volkomen in den geest van zulke nomaden riep eens een niet geheel onbekend letterkundige (Heine) het Duitsche volk toe: „Liever een levende hond, dan een doode held."
Schultze bericht met verwondering van *Lenin* den Tartaar, dat deze wreede machthebber van het bolsjewisme gedurende al zijn schooljaren in de kostschool van het gymnasium van Simbirsk, dat berucht was wegens zijn kleingeestige strengheid, zich geen enkele maal schuldig heeft gemaakt aan de geringste overtreding van het huisreglement enz.; hij was beslist een modelknaap. Schultze vertelt in verband hiermede, dat ook andere groote staatsrevolutionairen gedurende hun schooltijd modelknapen zijn geweest. Hij noemt o.a. Robespierre en Saint-Just. Aangaande de afstamming van deze twee is schrijver dezes niet ingelicht, maar bij Lenin is zonder twijfel in dit gedrag de persoonlijke lafheid van den nomade, dus van den aanhoorige van een zwervend ras, tot uitdrukking gekomen; dit is ook bij Mohammed historisch bewezen. Lenin handelt in deze kenmerkend als een nomade; hij schikt zich ootmoedig in zijn lot, zoolang hij meent dit niet te

Digitized by Google

kunnen veranderen. Kalm wacht hij op betere tijden, met andere woorden op het oogenblik, waarop hij het roofdier in zijn borst de vrijheid geven kan; dat is evenzeer kenmerkend voor zijn hoedanigheid van Tartaar, als ook de omstandigheid, dat hij als machthebber nimmer het Kremlin verliet. Een gelijksoortig dubbel karakter vertoonde ook *Henrik Witboi,* het opperhoofd der Hottentotten in Duitsch-Zuidwest-Afrika. Zoolang hij het tijdpunt om er op los te slaan nog niet voor aangebroken hield, was hij de meest voorkomende vriend der Duitschers, en wel zoozeer, dat men van Duitsche zijde volkomen op hem vertrouwde. Toen hij dus plotseling losbarstte, schonk men aan dit feit zoo weinig geloof, dat kapitein *von Burgsdorff,* een oud Afrikaan, hem geheel alleen tegemoet treedt, in de veronderstelling, dat er slechts een misverstand bestaan kon. Voor dit al te goede vertrouwen moest Burgsdorff dan ook prompt boeten door een kogel uit een hinderlaag: vorstelijk beloonde Witboi den moordenaar. Een zoo plotselinge ommekeer van vredelievend mensch tot bloeddorstig machthebber is kenmerkend voor alle nomaden. In de oudheid was deze omstandigheid zeker niet in de laatste plaats de eigenlijke aanleiding voor den roep van de beruchte „Punische trouw."

De aanhoorige van een nomadisch ras, van een nomadenvolk, gelooft altijd aan het onvermijdelijke van zijn lot. Wel zullen wij later zien, dat deze opvatting ook aan het Noordras niet vreemd is geweest, maar tevens dat zij bij laatstgenoemd ras toch in beginsel anders tot uiting komt dan bijv. bij de Semieten. De meest opvallende gave van alle nomadenrassen is hun talent om zich duldend in het onvermijdelijke te schikken. Wie met steppen of woestijnen vertrouwd is, of wie zich met de natuurlijke toestanden van beide vertrouwd heeft gemaakt, die zal volkomen begrijpen, dat daar de natuurkrachten het lot van niet-vastgewortelde nomadische stammen naar goeddunken bepalen. *Slechts taaie volharding in het verdragen van moeilijkheden en de volstrekte wil te blijven leven, verleenen in zulk een omgeving aanspraak op betere dagen.* Vooral bij nomadische herders wordt deze aanleg nog bevorderd door de omstandigheid, dat zij zich in tijden van nood geheel aan de schranderheid van hun dieren moesten toevertrouwen. Vaak redt ook slechts een bliksemsnel waarnemen van het gunstige oogenblik van een zekeren ondergang, en dientengevolge zal men bij alle nomadenrassen ter wereld een op-

Digitized by Google

vallend vlug opvattingsvermogen aantreffen, dat echter in hoofdzaak slechts dient ter behartiging *van het eigen belang.* Daarbij noodzaakt het aanhoudend trekken, het voortdurend afgrazen van de voedingsmogelijkheden ook tot een bijzonderen kijk op het *gebruik maken van het voorhandene.* De tot een zwervend ras behoorende dient eigenlijk overal snel te handelen, om het voor hem geschikte te vinden, resp. om het bruikbare van het onbruikbare te onderscheiden. *De trek van een nomadisch ras is daarom steeds gekenmerkt door zijn richting naar nog niet verbruikte dingen van waarde;* na zulk een tocht blijft het land woest en leeg achter. Op deze plaats is het wellicht van pas zich de afleiding van het woord *nomade* eens duidelijk voor te stellen. Het hangt te zamen met nome en dit beteekent in het Grieksch eigenlijk weide, van némein, weiden, *om zich heen vreten;* daarom duidt de geneeskunde ook met *noma* een *om zich heenvretend gezwel* aan; wij herinneren hierbij aan de hierboven geschilderde rooftocht der Tartaren. Zoo duidelijk het woord *nomade* de eigenlijke wezenskern van alle zwervende rassen, vooral van alle zwervende herders uitdrukt, zoo weinig schijnt men zich bij de rassenleer dezen samenhang voor oogen te hebben gehouden. Anders zou men wel iets voorzichtiger zijn omgegaan met de gelijkstelling van nomadendom en Noordras.

Wij kunnen nu tevens een heel eigenaardige gave der nomaden leeren begrijpen. De nomade past zich in beginsel aan bij de dingen, die op hem toekomen en tracht alleen naar zijn behoefte daarvan *gebruik te maken.* Hieruit ontstaat o.a. een heel merkwaardig diplomatiek talent voor vraagstukken *van een op benuttiging van het voorhandene opgebouwd staatswezen.*

Deze begaafdheid is echter op zichzelf volstrekt niets anders, dan de natuurdrift van den nomade om een weide af te grazen, overgedragen op de uitbuiting van de menschelijke arbeidskracht. Wat een dusdanige staatkundige gave om het voorhandene te benutten zich duidelijk doet afteekenen van de staatsopbouwende krachten van het Noordras, is haar onvruchtbare houding bij den waardenscheppenden arbeid der onderworpen bevolking. Het is zuiver dezelfde tegenstelling, die zich openbaart in de verhouding van het laat-Romeinsche recht met zijn voor den scheppenden arbeid verstikkende grondbeginselen tot het oud-Duitsche of oud-Germaansche recht met zijn de scheppende krachten juist

Digitized by Google

vrijmakende bepalingen. Wij zullen later op deze tegenstellingen nog terugkomen.
Men kan deze geweldig bewegelijke begaafdheid der nomaden om zich aan de omstandigheden aan te passen en deze uit te buiten bij Puniërs, Seldsjoeken, Tartaren enz. heel nauwkeurig vaststellen. „Het blijft voor alle tijden gedenkwaardig, hoe Dschingis-Khan vermocht, uit zijn wilde, slechts met houten stokken bewapende horden een krijgsheir te vormen, dat reeds na weinig jaren van alle technische ervaringen in het krijgswezen van andere volken een zoo voorbeeldig gebruik maakte, dat het noch in het open veld, noch bij belegeringen kon worden teruggeslagen. Nog wonderbaarlijker is misschien hoe dit ruwe volk onder benuttiging der ervaringen van vreemden een staatswezen kon vormen, waarvan de veroveringen op het gebied van *bestuurstechniek,* alsmede in vele andere takken de grootste verwondering van Marco Polo opwekte" (Schultze). Het rijk van Dschingis-Khan omvatte een oppervlakte, welke zelfs die van Napoleon I op het toppunt van diens macht ver overtrof. Men zal zonder twijfel aan Dschingis-Khan niet de waardeering kunnen onthouden, dat hij een diplomatiek bestuurskunstenaar van den eersten rang is geweest.
In Oost-Afrika was de indeeling en aaneenschakeling der handelskaravaanwegen voor de slavenjachten, evenals trouwens alle inrichtingen voor dit doel, door de Arabieren en de met hen verbonden oorlogszuchtige nomadische herders zoo fabelachtig en bewonderenswaardig aangelegd en ontwikkeld, zij schaarde zich zoo waardig aan de zijde van de zoo juist geschilderde diplomatieke uitbuitingskunst der Tartaren, dat Duitschland aanvankelijk een moeilijke taak had, om zich met zijn bestuurskunst te handhaven in het aanzien der inboorlingen.
Intusschen bestaat er geen aanleiding om deze uitbuitingsgave van den nomade eenvoudigweg als politieke begaafdheid te beschouwen, of om deze eenvoudig gelijk te stellen met de statenscheppende kracht van het Noordras. Beide begaafdheden zijn op verschillenden bodem gegroeid, uiten zich daarom ook verschillend en moeten duidelijk gescheiden worden gehouden. Het meest kenmerkende verschil in de politieke begaafdheid der nomaden en van het Noordras is in elk geval dit, dat elke nomadenheerschappij den ondergang of de volkomen geestelijke onvruchtbaarheid van een tot dusver bloeiende menschelijke gemeenschap

Digitized by Google

tengevolge had, terwijl daarentegen elke heerschappij van het Noordras steeds uit het niets of tenminste uit lager staande culturen een echten bloei der cultuur teweeg bracht. Men vergelijke toch maar eens de cultureele prestaties van het kleine Athene met de geestelijke krachten, die uit het reusachtige rijk van Dschingis-Khan aan de wereld geschonken werden; laatstgenoemde moeten eerst nog gezocht worden. — Lenin met zijn bolsjewistische staatsschepping is de getrouwe erfgenaam van den grooten Dschingis-Khan; men wachtte zich dus ervoor, op een spoedige ineenstorting van de bolsjewistische heerschappij in Rusland te rekenen; maar men verwachte daarvan ook niet meer geestelijke cultuurbloesems, dan het rijk van Dschingis-Khan heeft voortgebracht. *Opvallend aan elkaar gelijk zijn ook alle nomaden t.a.v. een zekere geestelijke beweeglijkheid, die vlug begrijpt en het belangrijke van het onbelangrijke weet te onderscheiden.*

Het heeft bijv. iets aantrekkelijks, de brieven van *Witboi* [1]) te lezen, die deze met de Duitsche overheid heeft gewisseld. Hierboven trachtte schrijver dezes reeds uit de ongestadige levenswijze van dezen mensch een motiveering af te leiden voor deze merkwaardige geestelijke begaafdheid bij den nomade. Ondanks deze geestelijke bewegelijkheid zal men echter bij alle nomaden vergeefs naar een scheppende kracht zoeken, die uit de natuur van het gegevene dit verder ontwikkelt. Wij zullen op dit punt nog uitvoeriger terug komen, hier echter kan toch reeds gezegd worden, dat het Noordras zoo principieel anders in de wereld doorwerkt, dat schrijver dezes aan het bestaan van een of anderen nomadischen oorsprong bij dit ras geen geloof kan hechten. Herinnert men zich bijv. aan de hierboven geschilderde levenswijze van een veefokkenden kolonist in de steppe, die door tijden van nood slechts tot grooter inspanning van zijn wilskracht wordt geprikkeld, dan begrijpt men, dat zulk een kolonist zijn levenskwesties niet oplossen kan door eenvoudigweg „in het leven te blijven" of door een nomadisch rooverleven.

Voor zulk een kolonist is het begrip vrijheid daarom ook met de voorstelling verbonden, datgene te kunnen doen, waarmede zijn bedrijf gebaat is; deze vrijheid van den gezeten herder is niet die onbeperkte vrijheid van het ik, zooals bij de nomaden, maar

---

1) Generaal-majoor Leutwein, te aangehaalder plaatse.

Digitized by Google

het is doorgaans een aan het werk gebonden vrijheid van handelen. Wordt den gezeten herder deze vrijheid van handelen ontnomen, dan gaat daarmede ook het fundament van zijn bestaan te gronde. Hij wordt óf ontworteld, d.w.z. tot nomade gemaakt, óf wel hij gaat eenvoudig onder. De Herero's streden met de Duitsche kolonisten om hun oude weidegronden. De Boeren vochten met de Engelschen om hun vrijheid van handelen. Het stemde beslist niet overeen met de denkwijze van ongestadige zwervende herders, toen de aanvoerster van de Dithmarsche vrouwen voor een van de bevrijdingsveldslagen den mannen toeriep indachtig te zijn: „Welk een groote heerlijkheid en edel kleinood de lieve vrijheid is."

Om voor de volgende hoofdstukken geen begripsverwarring te laten opkomen, dient hier in het kort te worden uiteengezet, wat onder kolonist en wat onder nomade wordt verstaan. Tot het *kolonistendom* rekent schrijver dezes ieder aan den bodem gehechte mensch, die de schatten van zijn bodem in zijn omgeving vanuit een vaste woonplaats door het werk van zijn handen voor zich ontsluit. Hoe de woning gebouwd is en welke bedrijfsvorm door den kolonist wordt gekozen, of welke trap van ontwikkeling zich in den bedrijfsvorm van den kolonist openbaart, doet hierbij niets ter zake. Een voor de helft nomadisch herdersleven met zomertenten en zomerhutten behoort hier nog bij, mits de winter maar steeds weer op dezelfde plaats en in een echt dorp wordt doorgebracht. Volmaakt onverschillig blijft, of de kolonist als jager op *eigen bodem* of als visscher zonder veeteelt en akkerbouw aan den kost komt, of dat hij uitsluitend aan veeteelt, of aan veeteelt en akkerbouw doet. Van het allerminste belang zelfs is, of een kolonist zijn akkerbouw met een schoffel of een schoffelploeg, met den gewonen of den motorploeg bedrijft. Dat zijn wellicht bruikbare middelen om cultureele trappen bij de ontwikkeling van den akkerbouw te onderscheiden, maar voor cultureele rangschikkingen van het menschdom dienen zij te worden afgewezen.

Hoe volkomen verkeerd de schiftende cultuurhistorische onderzoekers hun indeelingen vaak aanpakken, moge blijken uit de volgende woorden van Geheimrat *Aereboe,* de stichter van de moderne landbouwkundige bedrijfstechniek: „Toen ik in het jaar 1885 als landbouwkundig ambtenaar op een landgoed in Mecklenburg kwam, gaf ik mijn verwondering erover te kennen, dat daar

Digitized by Google

nog geen *enkele ploeg aanwezig was,* maar alleen gewerkt werd met den ouderwetschen Mecklenburgschen haak. Mijn witharige hoofdinspecteur S. gaf mij toen ten antwoord, dat de zonder voldoende bemesting zeer gevaarlijke diepe cultuur met den haak beter te voorkomen is dan met den ploeg. Stalmest kon hij niet meer verschaffen en met kunstmest wist hij niet om te gaan.... Op alle grondsoorten, die van natuur arm aan voedingsstoffen zijn, dient ook heden nog de Duitsche landbouwer er voor op te passen, de diepte van de bodembewerking meer te bevorderen, dan zijn beurs voor het aanschaffen van mest presteeren kan."

Tot het nomadendom rekent schrijver dezes alle parasiteerende menschenstammen. Het is onverschillig, of deze als zwervend jagersvolk zonder vaste woonplaats optreden, dan wel of ze als krijgshaftige heerscherslaag op een bodemvaste bevolking parasiteeren (zooals b.v. de Mooren in Spanje).

De nomade maakt zich zelf en zijn cultuur noodwendig altijd ondergeschikt aan de omgeving, omdat zijn parasietische levenswijze hem immers daartoe dwingt. Aangezien deze omgeving hem den levensstijl opdringt, is hij in zeker opzicht ook de geboren voorvechter van een leer, die alle heil van de omgeving verwacht en aan de menschen zelf geen inwerkingsmogelijkheden op die omgeving toestaat. De bodemvaste kolonist daarentegen probeert om de omgeving aan zich te onderwerpen; zijn cultuur is daarom altijd het resultaat van het eigen kunnen, van zijn aanleg en van de gegeven uitwendige omstandigheden. Zeker gaapt er een hemelsbreede kloof tusschen de hakbouw bedrijvende negers en de fiere Uhlen-sibben van Gustav Frenssen, maar toch zijn zij beiden reeds daarom tegengesteld aan de heemlooze zwerfvolken, omdat in de geheele wereldgeschiedenis tot dusver de ervaring werd opgedaan, dat de nomade — om het even of hij op een hooge dan wel op een lage trap van cultuur staat — tot geen kolonist te maken is. Wel kan men waarnemen, dat zich zwerfstammen tusschen een heemvaste bevolking vastzetten, b.v. als handelaren of over hen een dwangheerschappij uitoefenen. Nooit echter vergroeien nomadische rassen met grond en bodem. Zoodra het kolonistenvolk uitgeloogd is en afsterft, komt de oude zwerversnatuur weer boven en in zijn vroegere bewegelijkheid trekt de stam dan weer verder (hetgeen door Mooren en Turken, maar vooral door eerstgenoemden, uitnemend is aan te toonen).

Wanneer wij nu bij een reeds meer dan 2000 jaren waar te nemen

Digitized by Google

kolonistengeschiedenis tot de ervaring komen, dat een nomade niet met den bodem te verwortelen is, dan missen wij ook het recht zoo iets voor de voorgeschiedenis aan te nemen, tenzij men daarvoor bizondere bewijzen heeft. Daar men echter den bodemvasten kolonist ontwortelen en hem tot nomade maken kan, de nomade echter niet omgekeerd tot kolonist, mag wel het vermoeden worden uitgesproken, dat het menschdom de geschiktheid tot koloniseeren eerst na het aanleeren van allerlei handwerk verwierf, want bekwaamheid in het handwerk hebben nomade en kolonist gemeen. Verder mag men wel aannemen, dat een deel der menschheid aan deze ontwikkeling tot heemvastheid niet heeft deelgenomen of wel zijn bodemvastheid later door het terecht komen in onherbergzame streken, die tot een heemloos zwerven noodzaakten, weer verloor. Uiteindelijk kan echter ook verondersteld worden, dat beide mogelijkheden in de geschiedenis van de menschheid te allen tijde naast en achter elkaar hebben bestaan.

De geschiktheid tot bodemvastheid is een menschelijke eigenschap, die voorloopig nog een raadsel uit de ontwikkelingsgeschiedenis blijft; en dat zelfs ondanks de vele „plausibele" veronderstellingen, die te dien aanzien reeds zijn gemaakt. In elk geval lijkt het aanbevelenswaardig, het begin van heemvastheid aan de hand van de ontwikkelingsgeschiedenis stap voor stap af te leiden. In geen geval mag men, om de een of andere gemakkelijk te hanteeren wetenschappelijke indeeling op het gebied van volkenkunde en rassenleer te verkrijgen, op bedoeld terrein sprongen maken, die niet door bewijskrachtige feiten kunnen worden gerechtvaardigd.

Digitized by Google

II.

Trekvolken en het Noordras in het licht van de moderne kolonisatiegeschiedenis

Een beschouwingswijze van de rassenleer, die het waagstuk voor gerechtvaardigd houdt om op grond van de tegenwoordige overeenstemmingen onder de menschelijke rassen vergaande gevolgtrekkingen over het verleden te maken, zal er nauwelijks bezwaar tegen kunnen hebben als men met behoud van dezen gedachtengang den eisch stelt, dat dan ook alle *tegenwoordige* langhoofdige rassen in hun *huidige* cultuurverschijnselen zich onder een gemeenschappelijken noemer moeten laten brengen. Is dus het Noordras niets anders dan een onder den bewolkten hemel van Noordwest-Europa verbleekt ras van zwervende herders, dan zou hun optreden moeten gekenmerkt zijn door bepaalde eigenschappen, die ook de andere nomadenrassen vertoonen. Omgekeerd moet echter een dergelijke afleiding van het Noordras uit een nomadenras betwistbaar zijn, als het zich heden anders vertoont dan de tegenwoordige nomaden; de afleiding moet zelfs onjuist zijn, wanneer bij alle nomaden gelijke eigenschappen te vinden zijn, die wij bij het Noordras daarentegen niet aantreffen.

Het Duitsche volk heeft in zijn 1500-jarige geschiedenis reeds herhaaldelijk met echte krijgszuchtige nomaden te doen gehad. Men herinnere zich de pogingen van de Mooren, vanuit het Zuidwesten in het hart van het Frankenrijk op te rukken, of men denke aan het aanstormen der Mongolen tegen de Goten, alsook aan Attila en Dschingis-Khan: ook kan men zich den tijd voor oogen stellen, toen de Turkengolven onder leiding van de nomadiseerende Seldsjoeken aan de poorten van Weenen klopten. Wij hebben hierbij met verschijnselen te doen, die iedereen bij het nagaan der Duitsche geschiedenis kan controleeren. Voor alle dingen hebben wij te doen met nomaden van een zoo kennelijk krijgsmanschap en met een zoo geprononceerd verstand, dat niemand een tegenstelling met het Noordras ook maar eenigszins als eenzijdig en ongerechtvaardigd kenteekenen kan.

Hoewel al deze nomadenvolken tot geheel verschillende menschelijke rassen en volken behooren, hadden zij desondanks in de

Digitized by Google

geschiedenis steeds gemeen, dat bij hun rooftochten hun oog gericht was op gekoloniseerd land. Dat is ook heel natuurlijk. Als kenmerk van den nomade hebben wij immers zijn parasiteerende levenswijze leeren kennen, en deze moet hem onvermijdelijk van de schraalheid van zijn oorsprongsland weg naar rijke kolonistenbeemden heenleiden. Sinds 2000 jaren kunnen wij steeds weer heel nauwkeurig het plotseling losbreken der Arabieren vanuit het Arabische schiereiland nagaan; men zou bijna met zekerheid kunnen voorspellen, wanneer zij Noord-Afrika zouden overstroomen. De oorspronkelijke woonsteden der nomaden zijn duidelijk kenbare uitstralingshaarden van centrifugale, van middelpuntvliedende kracht; daarin is beslist voor de zwerftochten van de menschelijke rassen een voor de aardoppervlakte geldende wet te onderkennen. Met de stamgeschiedenis van onze huisdieren schijnt deze waarneming in overeenstemming te zijn. Zij is echter helaas door de volkenkunde nog te weinig uitgewerkt, om zonder meer als duidelijken grondslag voor de stamgeschiedenis gebruikt te kunnen worden; desalniettemin zou de daarover reeds voorhanden stof beslist voldoende zijn, om het Noordras als een kolonistenras te doen kennen, dat met *deze* nomadenkudden niet kan samenhangen.
Nomadendom heeft, zooals wij immers reeds zagen, steppe en woestijn tot voorwaarde; deze zijn het resultaat van *de regenloosheid* van een gebied. Al zijn ook noch de steppe noch de woestijn zóó geheel van elken plantengroei ontbloot, als ons af en toe beschreven wordt, toch komen daar nimmer eigenlijke hout- of heestersoorten in grootere hoeveelheden voor. Hoogstens is dit het geval bij de weinige drinkplaatsen en daar is de plantenwereld meestal beperkt tot een zeer gering aantal soorten, die voor houtgebruik in aanmerking zouden kunnen komen. Wij hebben immers reeds in het eerste gedeelte gezien, dat Ihering op de tegenstelling in het gebruik van hout bij het strafrecht der Semieten en bij dat van het Noordras wijst.
Nu is het van belang, dat deze tegenstelling t.a.v. het hout — of eigenlijk nauwkeuriger en juister uitgedrukt ten opzichte van het water — bij het Noordras en bij de Semieten reeds zoo scherp in hun oudste sagen tot uitdrukking komt, dat het volgens onze *tot nu toe* verzamelde gegevens onmogelijk is, ook maar eenigen samenhang te ontdekken, die pleit voor een aanvankelijk gemeenschappelijke afstamming. Terwijl men bij alle sagen van het

Digitized by Google

Noordras zoowel als bij hun ideeën over het rijk der zielen, water en rijkdom aan water kan waarnemen (bijv. Hades), is daarvan bij de Semieten niets te vinden. In overeenstemming met den houtrijkdom van zijn gebied is bij het Noordras reeds zeer vroeg het verbranden van de dooden in zwang; daarentegen kunnen wij dit bij de Semieten uiteraard niet verwachten. Ingeval de Semiet, die geen hout bezit en, tot een nomadenras behoorend, ook geen speciale kerkhoven kan aanleggen, voor zijn dooden iets wil doen, dan blijft hem niets anders over dan een graf te delven en vervolgens door een daarop gewentelden steen te verhinderen, dat jakhalzen of andere dieren het lijk er weer uitwroeten; kenmerkend is, dat de Germanen de gewoonte van het begraven en van de grafsteenen immers eerst door het christendom hebben leeren kennen. Deze verwijzing mag niet zoo worden opgevat, alsof het Noordras het begraven van niet-verbrande lijken nooit zou hebben gekend. De tegenstelling zij alleen ter overdenking eens naar voren gebracht.

Eveneens verdient het de aandacht, dat de Semieten zich het paradijs als een tuin voorstellen; een tuin heeft bij een waterarm gebied toch altijd water tot voorwaarde, of dit nu door natuurlijke oorzaken ter plaatse aanwezig dan wel op kunstmatige wijze er heen geleid is. Ihering vestigt bij zijn onderzoekingen over de rechtsverhoudingen van de oude Babylonische handvesten de aandacht op deze dingen. Deze documenten stammen gedeeltelijk zonder twijfel uit tijdperken, gedurende welke of Semietische overheerschingen aangetoond of wel inwerkingen van Semietisch bloed op de Noordsche „heerengeslachten" verondersteld kunnen worden. „Slechts de vruchtboom en de dadelpalm, die door hun opbrengst de plaats winstgevend maakten, handhaafden zich, maar aan timmerhout, dat alleen het woud in voldoende hoeveelheid opleveren kan, ontbrak het, bosch was er niet in dat gebied. Olie en dadels worden als voorwerpen van rechtshandelingen in de Babylonische documenten vaak genoemd. Welk een rol naar de voorstelling van deze volken de vruchtboomen in den oertijd moeten hebben gespeeld, blijkt uit de sage van het paradijs in het Oude Testament, waarin de eerste menschen zich met fruit voedden. Het origineel van het paradijs is de fruit- en siertuin van den Babyloniër." (Ihering). Men zou hieraan wenschen toe te voegen, dat bij de woestijnzonen van Arabië in de laagten van het Tweestroomenland, toen de aanplantingen van de voor hen

Digitized by Google

rasvreemde kolonisten zich aan hun oog vertoonden, bij het zien van zulk een *koele* en *schaduwrijke* pracht wel de gedachte opwellen moest, dat dit *paradijstoestanden* waren; Arabisch: farâdîs = lusthof [1]).

Zulke voorstellingen zijn geheel vreemd aan de sagen van het Noordras. Beschouwt men daarin bijv. de plaats van het everzwijn — zooals bekend is een wild, dat waterrijkdom van een streek tot voorwaarde heeft — dan moet men Kern's veronderstelling van den steppenoorsprong van het Noordras toch zeer in twijfel trekken. Zouden echter de Semieten en het Noordras zich eerst in de na den sneeuwtijd vallende perioden van de aardgeschiedenis van elkaar gescheiden hebben, en zijn de Indogermanen werkelijk die krijgszuchtige nomaden waarvoor Kern hen aanziet, dan zouden in alle geval nog tastbare overeenstemmingen in den sagenschat der beide rassen moeten voorkomen. Dat is, voor zoover ons tot dusver bekend is, niet het geval.

Dezelfde tegenstelling in het standpunt van Semieten en Noordras over het hout vinden wij ook nog bij een andere gelegenheid. Op zijn zwerftochten neemt de nomade nooit hout mede; voor brandstof dient bij hem de zorgvuldig vergaarde mest van zijn dieren. De nomade pleegt op den grond uit te rusten. Het „hurken" is immers voor alle reizigers, die ooit in het Oosten en

---

1) Het begrip voor het water, als aanleidende oorzaak van een lommerrijke plek, valt bij de Semieten zonder den minsten twijfel van oudsher waar te nemen: in de oasen hadden zij immers ook op dit gebied voldoende aanschouwelijke stof ter beschikking. Voor zoover in de geschiedenis de Semieten, en vooral de Arabieren, op landbouwgebied nog iets hebben gepresteerd, spoorden zij de onderworpen bevolking er steeds toe aan, bevloeiingswerken aan te leggen. In Spanje is eigenlijk de kunst om tuinwellen en fonteinen aan te leggen afkomstig van de Arabieren. Dat echter deze voorliefde voor den aanleg van schaduwrijke plekken op zichzelf absoluut niets te maken heeft met een landbouwkundige begaafdheid, zullen wij hieronder bij R o h l f s zien; de tegenwoordig zoo dikwijls geprezen „grooten" bloei op landbouwgebied in Spanje gedurende de Arabische overheersching heeft weliswaar de Arabieren tot aanleidende oorzaak, is echter geenszins het kind van Arabische scheppingskracht op landbouwkundig gebied; alle te dezer zake naar voren gebrachte bewijzen v o o r de vermeende begaafdheid der Arabieren op landbouwgebied zijn ongeveer evenzoo overtuigend als de redeneering: omdat de min het kind heeft gevoed, zal zij het ook wel ter wereld hebben gebracht.
Omgekeerd heeft het Noordras in de Geschiedenis wel overal een voortreffelijke begaafdheid getoond op alle gebieden, die met een praktische benutting van het water samenhangen (scheepsbouw, bruggenbouw, kanaalbouw enz.), maar het heeft de eigenlijke stedelijke tuinbouwkunst altijd eerst van andere volken geleerd.

Digitized by Google

in Azië waren, een bekende, zij het ook voor Noordsche ledematen niet altijd gemakkelijke, manier van zitten; de geriefelijkheid wordt bij rijke nomaden hoogstens bereikt door kussens en bekleeding; in het gunstigste geval bezitten zij een soort van lagen divan. [1]) De van hout vervaardigde stoel is uiteraard aan den nomade geheel onbekend. Kenmerkend is, dat in de geschiedenis van de oudheid nauwkeurig kan worden nagegaan, hoe de stoel of de bank slechts zoo lang een eereplaats in een behuizing had, als het land werd geleid door Noordsche heerschers. Beide zitgelegenheden verdwijnen echter onmiddellijk, om plaats te maken voor het oostersche gebruik van gemakkelijk te liggen, zoodra de samenstelling van den staat, wat het ras betreft, vooral van zijn bovenlaag een verandering ondergaat. Voor Rome kan men dit tijdstip in de jaren van 300—200 v.d.jt. heel nauwkeurig opgeven. De *troon* als uitdrukkingsvorm voor de waardigheid van den heerscher, is een door en door on-nomadische voorstelling; deze is alleen natuurlijk bij een volk dat aan bosch gewend is. De eigenaardige nadruk op het „kostelijk cederhout van den Libanon" wordt slechts begrijpelijk, als men de niet aan hout gewende begripswereld der menschen van die streek niet uit het oog verliest.

Wanneer nu krijgszuchtige nomaden de zege hebben behaald over kolonistenvolken, dan kunnen wij tweeërlei waarnemen. Of de nomade plundert in overeenstemming met zijn sterk ontwikkeld gevoel voor benutting en met zijn roovershebzucht eenvoudig uit wat hij aangetroffen heeft; dan blijft er een doode en troostelooze woestijn over. Of de nomade is verstandig genoeg, de bekwaamheid tot werken van de onderworpen kolonistenbevolking in stand te houden, en in dit geval schuift hij zich eenvoudig als parasiteerende heerscherskaste er over heen. In de volkenkunde nu is de opvatting algemeen, dat de „schranderheid" van zulke krijgszuchtige nomaden dezen geheel „vanzelfsprekend" aanleiding geeft, zich op te werpen tot profiteerende heerscherskaste en de onderworpen kolonistenvolken te ontzien. Dat is zonder twijfel ook af en toe juist gezien; in feite is dit echter

1) Diwan of divan, Pers. (divan, Arab. daiwan, dat een Arab. geleerde verklaart = dewan, Pers. meerv. v. dêw: de duivels!, d.w.z. Div. of Diw. geest, demon, die verborgen schatten behoedt); de Turksche staatsraad, de geheime raadsvergadering van den Turkschen keizer; belastingregister.

Digitized by Google

slechts zeer zelden het geval. In geen geval kan men het als kenmerk van nomadische overheerschingen beschouwen. Van nature bezit de nomade in 't geheel geen gevoel voor die samenhang in het leven, die het fundament vormt voor elken redelijken opbouw van den staat. Hij weet alleen het voorhandene te benutten en uit te buiten; maar nimmer weet hij iets op te bouwen. Men behoeft slechts de ontzettende verwoestingen van de Arabierenstormen in Afrika of die van de Tartarenoverstroomingen in Azië in de werkelijkheid na te gaan, om onmiddellijk in te zien, dat de nomade zich hierbij in zijn oorspronkelijke natuur vertoont en zijn naam (noma van nemein = om zich heen vreten) alle eer aandoet. De enkele gevallen, dat hij „schijnbaar" anders handelt, zooals bij Mooren en Seldsjoeken, [1]) zijn uitzonderingen en berusten op andere gronden.

Schrijver dezes steunt hierbij op inleidingen in deze vraagstukken, die hij te danken heeft aan den geoloog *Walther* - Halle. Deze was in de gelegenheid jarenlang in Afrika op de plaats zelf de verandering door de Arabieren van bloeiende kolonistennederzettingen in reddeloos en onherstelbaar te gronde gerichte woestenijen gade te slaan. Als n.l. in deze streken een landbouwkundige of natuurlijke aanplanting eenmaal verwoest is, kan de woestijnvorming niet, of nauwelijks meer tot staan gebracht worden. De reden is deze, dat de op den bodem brandende zon, zonder voldoende plantenbedekking als tusschenlaag (isoleering) het grondwater capillair omhoog zuigt. Dit onafgebroken omhoog stijgende en aan de grondoppervlakte verdampende water voert onvermijdelijk de opgeloste bodemzouten naar boven, waar zij bij verdamping aan de oppervlakte kristalliseeren; op deze wijze moet de bodem regelrecht verzouten. De cultureele ontsluiting van dusdanig verzoute gronden is nu niet meer eenvoudig door bevloeiïng te bewerkstelligen, zooals men dat altijd beschreven vindt. Om te beginnen moet door bevloeiing eerst de uitlooging

---

[1]) Een zeer eigenaardig bewijs voor den nomadischen oorsprong der Seldsjoeken vormen de „paardestaarten" van de Turksche pasja's. Deze paardestaarten hebben n.l. niets te maken met het paard, maar zijn de lang behaarde staarten van den yak (Poephagus). De yak is een zwartgekleurd, lang behaard, ca 1.60 m hoog, wild rund en komt alleen voor in de onherbergzame hooglanden van Thibet, op een hoogte tusschen 4000 en 6000 m. De yak werd alleen op deze plek der aarde eens getemd en dient in zijn oorsprongsland als rij- en lastdier. Van dit oorsprongsland uitgaand komt hij verder voor tot aan de plaatsen, waar hij door kameel en rendier wordt afgelost.

Digitized by Google

van den bodem worden voorbereid, d.w.z. de verzouting moet dusdanig worden gematigd, dat planten weer in den bodem kunnen leven. In feite heeft echter de woestijnwind meestal reeds na korten tijd een laag van het doode woestijnzand — dat immers niets anders is dan het door verweering opgeloste woestijngesteente — erover heen gewaaid. Een opnieuw vruchtbaar maken van den bodem kan onder zulke omstandigheden niet dan met enorme kosten worden ten uitvoer gebracht. Het grooter worden van de woestijn in Noord-Afrika kan derhalve ten deele met alle zekerheid aan nomadiseerende Semieten worden toegeschreven; de woestijnvorming in Noord-Afrika hangt meestal eerst in de tweede plaats te zamen met klimatologische oorzaken. Aangezien de Semieten, zooals historisch werd bevestigd, gezamenlijk met den kameel optreden en de kameel altijd reeds een woestijndier is geweest, kan wel als vaststaand gelden, dat de woestijn het oorsprongsland is van de Semieten.
Voor Azië gelden gelijksoortige oorzaken voor de woestijnvormingen; de uitbreiding van de aanvankelijk natuurlijke woestijnkudden door de daar levende nomaden is heel gemakkelijk aan te toonen. De steppen van Azië danken hun uitbreiding eveneens aan de nomaden, terwijl het ontstaan daarvan op eenigszins andere oorzaken berust dan dat van de woestijn. Men behoeft zich in de koloniale geschiedenis van den modernen en den allerlaatsten tijd echter volstrekt niet alleen aan bijv. de Arabieren en Aziaten te houden, om den nomade als zuiver vernielend bestanddeel van het menschengeslacht te onderkennen. Het is integendeel heel goed, bij deze gelegenheid zich voor den geest te halen, met welke ontzettende wreedheid de Herero's in den Herero-opstand onze landslieden in Duitsch-West-Afrika hebben overvallen en alles met den bodem gelijk maakten. Leerrijk is ook de herinnering aan het beestachtige vermoorden van de blanken door de Indianen; als ooit een sprookje met de werkelijkheid niets te maken had, dan zijn het de in Europa om den „edelen" roodhuid gesponnen sentimentaliteiten. Beschikt de nomade echter tenminste over zooveel schranderheid om niet alles te verwoesten, en tracht hij daarentegen te parasiteeren — zooals men dikwijls bij de tegen Europa aanspoelende golven waarnemen kan —, dan geldt toch overigens als beginsel, dat dergelijke nomaden-overheerschingen zich slechts gewapenderhand kunnen handhaven. De zin voor saamhoorigheid van zijn

Digitized by Google

stam, die den nomade in het bloed zit, alsmede zijn fijn gevoel, om de afzonderlijke krachten van den stam nimmer naar binnen maar naar buiten tegen vreemden te gebruiken, voorts de noodzakelijkheid om onderworpen volken in bedwang te houden, doen heel kenmerkende staatsinstellingen ontstaan. Krijgszuchtige nomaden dienen in het veroverde land in de eerste plaats hun leger bijeen te houden en een veilige basis voor hun legerleiding te scheppen; daardoor ontstaan dan de reusachtige legerkampen, zooals wij deze van Attila in Tokaj (Hongarije), of van Dschingis-Khan in Karakorum kennen. Worden de tijden rustiger, of is de onderworpen bevolking te week om zich te verzetten, dan gaan de nomaden er gaarne toe over, tusschen de kolonisten *dwangburchten* te bouwen; de heerschende kaste verdeelt zich op deze wijze, en kan de belastingen van de onderworpen bevolking gemakkelijker innen. [1]) Hiervoor zijn de onder de overheersching der Tartaren in Rusland ontstane „Kremlins" heel voortreffelijke voorbeelden; men moge evenwel ook aan de Moorencitadellen onder de Berberbevolking denken. De naam Berber stamt van Berberij, d.w.z. het land der Berbers; dat is Arabisch en beteekent heel eenvoudig landbewoner in tegenstelling met de alleen in steden wonende Mooren. [2]) Een soortgelijke Arabische verzamelnaam is het woord fellah; fellah = Arab. fallâh van falah = splijten, akkervoren maken, ploegen; fellah is dus een Arabische verzamelnaam voor den akkerbouw uitoefenenden landbewoner in Egypte.

Behalve de dwangburchten blijven echter ook nog bepaalde hoofdplaatsen van beheer bestaan, in welke alle draden samenkomen; klaarblijkelijk des te eerder, naar gelang de onderworpen bevolking neiging vertoont tot gewapende opstanden. Zulke hoofdplaatsen zijn zeer instructief. Zij zijn in den grond van de zaak niets anders dan de oude tentenlegerkampen, die langzamerhand vastwortelen en tot steeds sterkere dwangburchten uitgroeien. Beschikt de

1) Wij herinneren hier eraan, dat het begrip divan zoowel den Turkschen staatsraad alsook het belastingregister omvat; vergel. bladz. 64.
2) Iets dergelijks drukt het woord k a f f e r uit. Op zichzelf beschouwt zijn de kaffers een krijgszuchtige wreede volksstam in Zuid-Afrika; het woord kaffer stamt uit het Arabisch en beteekent zooveel als ongeloovige, niet-Mohammedaan. Onze studententaal kent eveneens het woord kaffer; hier geldt het als een aanduiding van een onhandig of onbeschaafd mensch. De studententaal slaat op het rabbijnsche: kaphri = dorpsbewoner, resp. b o e r, kaphri zelf is afgeleid van het hebreeuwsche: kaphar = dorp.

Digitized by Google

nomade dan over een, op het gebied der bouwkunst scheppend begaafde, onderworpen bevolking, dan ontstaan bouwwerken, zooals wij deze nog heden in de Alhambra bij Granada en het Moorsche koningspaleis bij Cordoba kunnen bewonderen. Aangezien het hierbij niet gaat om een hofverblijf in de beteekenis van een eenvoudige woonstede van den heerscher, maar om vaste verblijfplaatsen van vele menschen, kan men bij de bouwmeesters van deze werken op kenmerkende wijze vaak de neiging aantreffen, vrij uitgebreide bouwwerken aan te leggen. Het onafgebroken verblijf binnen de omheining dient toch zoo aangenaam mogelijk gemaakt te worden. Een bijzonder goed voorbeeld hiervoor levert het door Mohammed II opgerichte Oude Serai in Konstantinopel op.

Het woord *Serai,* dat bij ons in den Italiaanschen vorm, *seraglio (serail)* gebruikelijk is, beteekent woordelijk een ruimte, die aan veel menschen onderdak geeft. Deze tusschen een onderworpen bevolking ingebouwde dwangburchten mogen niet verwisseld worden met de beschermende burchten der kolonisten, die steeds aan den rand van het gekoloniseerde land zijn aan te treffen, of op bijzondere punten, die gemakkelijk kunnen worden verdedigd. Daarover zal hieronder nog uitvoeriger sprake zijn. Men kan zich echter omtrent het verschil tusschen dwangburcht en schermburcht een duidelijk begrip maken, als men aan de oude Moorencitadellen in Algiers denkt, die tusschen de koloniseerende Berbers ingebouwd zijn, en deze vergelijkt met de beschermende citadellen van het Fransche vreemdelingenlegioen tegen de Arabieren in de Sahara. Een ander karakteristiek kenmerk van de heerschappijen der nomaden is hun standpunt t.a.v. het bezit, speciaal t.a.v. grond en bodem. Zoo communistisch als het bezit binnen den stam beschouwd wordt, zoo onverbiddelijk oncommunistisch is het standpunt van deze nomaden tegenover het bezit naar buiten. De opbrengst van den arbeid der onderworpen kolonisten komt aan den stam ten goede en wordt in de hoofdkampen bijeengebracht. Daar ontstaat dan een soort van opgehoopte krachtbron; deze staat te allen tijde voor willekeurige doeleinden ter beschikking en dient in 't bijzonder bij oorlogsgevaar voor het aanwerven van huurlingen. Hier wordt de samenhang tusschen belastingregister en Turkschen staatsraad in het woord divan heel duidelijk. Aangezien de grond en bodem van den kolonist den nomadenstam op zichzelf even onverschillig is als

Digitized by Google

in de steppe de ondergrond van zijn veeweide, zal men bij krijgszuchtige nomaden nimmer een persoonlijke gehechtheid van het afzonderlijke lid van den stam aan grond en bodem beleven. Voor zoover het den nomaden door hun godsdienst — zooals bij Arabieren — niet uitdrukkelijk verboden is, het afzonderlijke lid van den stam met grond en bodem te laten vergroeien, zal men onder hen hoogstens slechts den genietenden grootgrondbezitter aantreffen, die zich precies zoo lang om zijn grondbezit bekommert, als dit hem een aangename rente oplevert. Deze niets ontziende tegenstelling met den koloniseerenden, wij kunnen gerust zeggen met den werkenden mensch over 't algemeen, is de *natuurlijke* uitwerking van een nomadische ontwikkelingsgeschiedenis, die slechts geleerd heeft parasiteerend te leven en het „afgrazen" van een weide als eenige bezigheid kent. Het Arabische woord suchra beteekent zoowel heerendienstplichtige, alsook ieder voorwerp van spot. In dit nomadendom steekt echter ook de gave, een uitgezogen volk zonder meer te verlaten zoodra er niets meer van te halen is. De ondergang van een onderworpen kolonistenvolk, dat aan de overdreven uitbuiting te gronde gaat, raakt den nomade verder niet.

Aangezien de nomade de aangetroffen cultuur weliswaar eigenmachtig verandert, echter zonder scheppend iets eigens daarvoor in de plaats te zetten, kan men zeggen: *De bloei van een nomadencultuur is afhankelijk van de levensvatbaarheid van het onderworpen kolonistenvolk.* Men schenke eens zijn aandacht aan de Moorsche overheersching op het Iberische schiereiland, en men zal met verwondering kunnen vaststellen, dat ondanks eeuwenlang verblijf op eenzelfde plaats en niettegenstaande het bezit van de meest volmaakte universiteiten, de Moor de eigenschappen van den nomade heeft behouden.

Gerhard Rohlfs [1]) zegt: „Men beginne toch eindelijk eens een volk te beoordeelen naar zijn voortbrengselen op handwerks- en vooral op geestelijk gebied! De Arabieren zijn steeds parasieten geweest en zullen het blijven. Spanje kan van geluk spreken, dat

---

1) Gerhard Rohlfs was Afrika-reiziger; in 1855 arts in het vreemdelingenlegioen zijnde, bestudeerde hij in aansluiting daaraan grondig de woestijnverhoudingen in Noordwest-Afrika. Van 1874—'86 publiceerde hij tal van boeken, vooral over de woestijn en haar bewoners; in 1884 was hij ook Duitsch consul-generaal in Zanzibar. Men mag dus Rohlfs wel als vakman beschouwen en zijn oordeel over nomaden hier aanhalen.

Digitized by Google

het vroeger deze Semieten verdreven heeft. Het is juist, dat het niet in den besten toestand verkeert; maar indien het die vreeselijke bende behouden had, dan zou het op ongeveer dezelfde hoogte staan als Marokko en Tunis. Men vergelijke den cultureelen toestand van Spanje met dien van Marokko, Tunis, Tripolis en men zal verbaasd staan over het hemelsbreed verschil. Als de Arabieren werkelijk het flinke volk waren, waarvoor men maar al te zeer geneigd is het te houden, dan zouden zij toch in Marokko, Algiers en Tunis (waar zij integendeel de overblijfselen van de Romeinsche cultuur vernietigd hebben), na hun verdrijving uit Spanje hetzelfde gepresteerd hebben, dat zij naar het heet in Spanje hebben tot stand gebracht! In Spanje vonden de veroveraars een gunstig veld. Zwarte slaven om het land te bebouwen bezaten zij al, veel christenen voor het bewerken van geestelijke gebieden kregen zij nog erbij. Zelf werken? De Arabieren werken nooit en nergens, zij lieten voor zich arbeiden. Iets uitvinden deden zij niet, zij lieten uitvinden."

Hoe grondig de Arabier weet te verwoesten, geeft wellicht het best een in den Soedan in omloop zijnd spreekwoord weer, dat daar, waar de Arabier zijn voet zet, zelfs het gras verdorren moet. Tengevolge van dezelfde verkeerde denkwijze der Tartaren over het kolonistendom storten ten slotte eens bloeiende streken van Rusland ineen; troostelooze steppen zijn heden het eindresultaat. De verwoeste streken in het Tweestroomenland danken hun ontstaan — zooals reeds gezegd — enkel en alleen aan het Aziatische en Arabische nomadendom.

Geheimraad *v. Rümker,* een van onze meest vooraanstaande onderzoekers op het gebied van de akkerbouwkunde, eindigt een hoofdstuk van zijn boek: Vragen van den dag uit den modernen akkerbouw, [1]) die de overwoekering door onkruid van onze akkers behandelt, kenmerkend als volgt: „Dit tijdperk van naieve onverantwoordelijkheid over het onkruid is in Duitschland voorbij en keert hopenlijk nooit terug, of het moest zijn, dat de afbraak van 's lands cultuur, die sedert 9 November 1918 aanvankelijk langzaam, maar allengs in steeds vlugger tempo plaats vindt, naarmate de wereldbeschouwing en levensopvatting van een vreemd ras de overhand krijgen, totaal verwezenlijkt wordt. Als

---

1) v. Rümker. Tagesfragen aus dem modernen Ackerbau, Berlin 1922, Heft 9, S. 13.

Digitized by Google

einddoel van deze periode is dan ook de absolute alleenheerschappij van het onkruid op Duitschlands gronden weer verzekerd en de nomaden uit het Oosten, die slechts nemen, maar niets voortbrengen kunnen, zullen dan genoodzaakt zijn, de door hen geschapen woestijn te verlaten en hun tenten op te slaan op andere gebieden, die nog een cultuur ter afbraak bezitten."

Zoo verschillend de volken en rassen onder de krijgszuchtige nomaden ook mogen zijn, wat de wijze van heerschen over kolonisten en hun tegengesteld standpunt t.a.v. het werk der kolonisten betreft, zijn zij allen gelijk; het is van geen belang, of men te dien aanzien Arabieren of Indianen, Tartaren of Hunnen onderzoekt.

Waar echter treedt het Noordras ook maar één enkelen keer op dezelfde wijze op?

Wie daarop antwoorden wil, dat het Noordras juist door bijzondere gaven des geestes de vernietiging van de onderworpen kolonisten te vermijden weet of wist, zij ten eerste erop gewezen, dat hij daarmede het Noordras reeds van de andere nomaden afzondert; ten tweede dient zijn aandacht gevestigd te worden op de Arabieren, die door hun geestelijken bloei in de middeleeuwen er volstrekt niet toe gekomen zijn om hun aangeboren zucht tot uitbuiting om te schakelen in den opbouwenden geest van den kolonist.

Het Semietische denken heeft bijv. nimmer en in geen enkele periode van de wereldgeschiedenis begrip gehad voor de waarde van den boerenstand. Dat kan de nomade eenvoudig niet; hij kan het evenzoo min, als een niet-muzikaal volk alleen door zijn wil of zijn verstand tot een muzikaal volk zou kunnen worden, zelfs al zou het ook nog zoo goed de waarde van de muziek hebben ingezien en begrepen.

Wie echter zou willen tegenwerpen, dat het Noordras reeds in het Noorden van Europa een vereeniging aanging met de daar in den oertijd aanwezige heemvaste kolonisten en dientengevolge later ook onmogelijk als geheel zuiver nomadendom kon optreden, dient verwezen te worden naar het bovenstaande. Daarbij is aangetoond, dat een voorafgaand herderdom bij het Noordras nog geen voldoend gemotiveerd bewijs is, dat het Noordras aanvankelijk ook tot een nomadendom zou hebben behoord. Tegen de afleiding van het Noordras uit een Oost-Europeesch steppengebied moeten ook zekere physiologische bezwaren worden aan-

Digitized by Google

gevoerd. In een steppe met de daaraan eigen scherpe belichtingsomstandigheden, die immers het kenmerk zijn van de steppe, wordt nimmer die pigmentlooze huid van het Noordras gevormd met haar typisch onvermogen om kleurstof op te nemen; nauwkeurige onderzoekingen zouden waarschijnlijk bij het Noordras ook bijzondere eigenaardigheden in het onderhuidsche bindweefsel en in de lederhuid opleveren.
Plutarchus zegt bijv. van de Kimbren bij Vercellae: „gewend om koude te verdragen, werden zij door de hitte geheel verzwakt, geraakten hijgend in *hevig zweeten* en moesten de schilden voor het gelaat houden."
Men zou eerder de huid van het Oostras nog als de verkwijnde rest van gehardheid tegen belichting kunnen beschouwen en tegen den *Winga,* den ijzigen, gevaarlijken storm uit het Noorden en Noordoosten van de Russische steppen. [1])
Waar het Noordras in de geschiedenis van de menschheid optreedt, is het steeds scheppend en werkt het nimmer cultuurvernietigend. Men kan het haast een geluk noemen, dat in den strijd der meeningen over het Noordras een zoo schitterend boek is verschenen, als dat van *Mielke:* „Die Siedlungskunde des deutschen Volkes" [2]). Het is een onbetwistbare verdienste van Mielke, daarbij niet alleen op den samenhang tusschen boerschen vorm van kolonisatie en Noordras te hebben gewezen — dat hebben sinds *Kossinna* zeer velen gedaan — maar bovendien de *levensafhankelijkheid* van het Noordras van de kolonisatiewijze der boeren en landheeren te hebben blootgelegd. Terwijl de rassenleer nog vrij algemeen op het standpunt staat, dat het Noordrassige bloed in de vroege en daarop volgende historische tijden bij zijn optreden in het Middellandsche zeebekken en in Azië door de negatieve selectie van de oorlogen is weggeteerd, verdedigt Mielke daarentegen heel duidelijk de opvatting, *dat het in de eerste plaats*

---

[1]) Of er reeds nauwkeurige onderzoekingen over de huid van de afzonderlijke menschelijke rassen bestaan, kan schrijver dezes op het oogenblik niet overzien; hij oordeelt hier op grond van de uitstekende samenstelling daarover, die Zorn voor de dierenteelt heeft geleverd: Haut und Haar als Rasse- und Leistungsmerkmal in der landwirtschaftlichen Tierzucht, 48. Flugschrift der deutschen Gesellschaft für Züchtungskunde, Göttingen, Nikolausbergerweg 9. — Deze vereeniging is zonder twijfel ook bereid, op aanvraag de nieuwere werken op dit gebied van dierenteelt mede te deelen.
[2]) München 1927.

Digitized by Google

de afkeer van het land en het opgeven van den boerschen levensstijl geweest is, waardoor de bijl aan den wortel van een Noordsche heerenlaag werd gelegd. In het laatste hoofdstuk zal schrijver dezes het bewijs leveren, dat Mielke in dit opzicht volkomen juist oordeelt.

Wij lijden bij ons in Duitschland aan de erfenis van de laatste eeuwen; wij hebben ons eraan gewend, tusschen adel en boer, tusschen boer en krijger, afscheidingen op te richten. Hierbij denken wij er echter niet over na, dat het Duitsche wezen daardoor iets onnatuurlijks wordt aangedaan. *Aan het oude Germaansche boerendom was de boer zonder zwaard volkomen vreemd.*

Nog in den modernen tijd was het in sommige boerenstreken gebruikelijk, gewapend ter vergadering te verschijnen. In de middeleeuwen bleven wapenhandel en -spel volstrekt niet tot den adel beperkt: deze waren eveneens bij de boeren gebruikelijk. Bij *G. Freytag* Bilder aus der deutschen Vergangenheit (Schilderingen uit het Duitsche verleden), kan men naslaan, hoe ten tijde van de eerste kruistochten de geheele toenmalige lage adel — die zich heden gedeeltelijk voor oorspronkelijken adel uitgeeft — op rechtsgebied achterstond bij de *vrije* boeren. Met boeren uit het Westerwoud hebben — om een voorbeeld te noemen — de Oranjes de geschiedenis van Holland geleid: de linde van de Oranjes op het voorgebergte van het Westerwoud heeft langer stand gehouden dan de erkentelijkheid van de Nederlanden jegens Duitschland.

Zonder twijfel komt in de geheele wereld het kolonistendom het best tot uitdrukking in den vrijen boer. Onze Duitsche taal heeft daarvoor ook nog een zeker gevoel behouden, door een zeer duidelijk verschil te maken tusschen „bäuerlich" en „bäuerisch"; „bäuerlich" (boerlijk of boerachtig landelijk) staat in dezelfde verhouding tot „bäuerisch" (boersch = onbeholpen, lomp), als kinderlijk tot kinderachtig. De vrijheid behoort bij den boer zooals de kroon bij den koning; anders is de boer geen boer maar beheerder of knecht. *De vrije boer moet zijn vrijheid ook kunnen verdedigen, anders blijft hij niet vrij.* Dit is in den grond van de zaak het uitgangspunt van Kern's misverstand, waar hij aan het Noordras het boerendom meent te moeten ontzeggen, omdat dit ras moedig is.

Tegenwoordig vinden heel merkwaardige begrippen over het

Digitized by Google

boerendom steeds meer ingang. Het is wellicht nuttig, al diegenen, die het Noordras van het boerendom willen scheiden, naar een voorbeeld te verwijzen, waar wij dit vraagstuk heel nauwkeurig kunnen nagaan; bedoeld is de kolonisatie van Amerika. Noord- en Zuid-Amerika zijn oorspronkelijk door het Noordras ontsloten en gekoloniseerd geworden. Amerika is echter ook daarom van zoo bijzondere waarde voor de opheldering van dit vraagstuk, omdat men door dit voorbeeld kan aantoonen, hoe een ras zijn bedrijfsmethode bij het koloniseeren geheel naar de voorwaarden inricht, die klimaat en natuurlijke rijkdom stellen. Tegenwoordig ziet het beeld er in hoofdtrekken als volgt uit. In het Noorden, in de reusachtige oerwouden van Canada, wonen trapper en visscher nog in hun blokhutten; maar zij bouwen zich blokhutten en nemen niet eenvoudigweg de wigwams van de Indianen tot voorbeeld. Dan komt het eigenlijke gebied van den akkerbouw. Ten Zuiden daarvan, naar Mexico toe, op de geweldige prairiën, treffen wij den Noordrasmensch uitsluitend als herder aan.

Weldra doen de tropen hun invloed gelden en verbieden den „blanke" elk lichamelijk werk; waar geen Indianen uit de streek te krijgen waren, bloeide derhalve de invoer van slaven. Gaat men van tropisch Midden-Amerika nog verder naar het Zuiden, dan kan men dezelfde bedrijfsmethoden, die wij hierboven schilderden, overeenkomstig het klimaat in omgekeerde volgorde resp. anders gerangschikt terugvinden, aangezien hier van Noord-Amerika eenigszins afwijkende klimatische breedten bestaan.

„In de zuivere weidestreken van Argentinië is zelfs graan een weelde, aangezien de mensch vleesch veel goedkooper produceert, en wel slechts het vleesch van dieren, die men alleen op weiden zonder bijvoeder opfokken kan. Zelfs varkensvleesch is derhalve daar een luxe-artikel." (Aereboe).

Wie bodemvaste herders wil leeren kennen, die beschouwe de gauchos in de pampas van Argentinië en de cowboys van Texas. Van bijzonder groot belang is hierbij ook het standpunt van deze lieden ten aanzien van het eigendom. Terwijl diefstal bij alle nomaden niet alleen veroorloofd is, maar zelfs een grondslag van hun bestaan vormt, was *vroeger* de eerlijkheid der gauchos spreekwoordelijk.

In Texas, — hoewel zich daar waarlijk allerlei gespuis verzamelde, — maakte men bijv. met paardendieven verduiveld weinig compli-

Digitized by Google

menten, en men wist zich over 't algemeen tegen dieven door de eenvoudige methode der lynchwetten te beschermen.
Nomaden daarentegen hebben slechts in zooverre eigenlijk bezit en, wat van groot belang is, ook slechts in zooverre begrip voor bezit, dat zij andere stammen van het weidegebruik buitensluiten; *bezit is in de voorstellingswereld van den nomade enkel een kwestie van afgrazen, van het genot ervan.* Hun overig bezit aan hutten of tenten, aan kleeren, wapens, werktuigen en sieraden, berust uitsluitend op eigen handwerk, doordien de eigenaar deze dingen óf met eigen handen vervaardigd óf tegen zelfgemaakte geruild heeft. Er is dus bij den nomade steeds slechts een roerend bezit aanwezig, terwijl onroerend goed — evenals het woord bezit zelf, dat immers met „zetten" samenhangt — aan zijn begripswereld vreemd is. In tegenstelling daarmede behoudt de kolonist zijn zin voor onroerend bezit beslist voorloopig ook daar, waar hij uitsluitend als herder in de steppe optreedt. Bij zulke heemvaste herders kan men nauwkeurig nagaan, dat hun herdersleven hen weliswaar tot harde mannen opvoedt, — men denke aan de „ruwe ruiters" van Roosevelt — maar van het kenmerkend laffe rooverswezen der nomaden zag men bij hen oorspronkelijk niets.
Ook zal men wel nauwelijks een Noordrasmensch, die in het tropische Brazilië koloniseerde en daar om klimatologische redenen de ontginning en aanplanting slechts door middel van negerslaven kon verrichten, met een Arabier, die zich uit onbekwaamheid tot werken en wegens een primitieven haat tegen het kolonisatiewerk slaven houdt, op één lijn stellen, alleen omdat beiden slavenhouder zijn. Hier ligt duidelijk voor de hand, tot welke fatale, onjuiste gevolgtrekkingen men kan geraken als men zuiver *uiterlijk* de landbouwkundige bedrijfsmethode van een volk of van een ras tot kenmerk neemt, om daarnaar te trachten volkenkundige verschillen aan te toonen.
Ingeval nu die rassenonderzoekers, die in het Noordras een nietboersch bewegelijk heerenras zien, gelijk hebben, dan zou hun wetenschappelijke veronderstelling in de kolonisatie van Amerika bewaarheid moeten worden. De ontsluiting en kolonisatie zou zich dan in consequentie zoo hebben afgespeeld, dat de vertegenwoordigers van het Noordras de eigenlijke ontsluiters van het land en baanbrekers voor de cultuur waren; of wel, volgens de in den aanhef bedoelde „rassenpsychologische wet"

Digitized by Google

de „ondernemende, avontuurlijke, treklustige, veroverende langschedeligen". Achter deze baanbrekers en pioniers van de grens zouden dan echter de „taai" volhardende, behoudende „korthoofdigen" als eigenlijke „behouders" en „bewaarders", d.w.z. als boeren, de bewerking van het land op zich hebben genomen. In elk geval zou, zoover deze veronderstelling recht van bestaan heeft, het „rustelooze" Noordsche bestanddeel na de voltooide algeheele ontsluiting van het land, weinig of in 't geheel niet onder de boeren aan te treffen zijn; daarentegen zou echter het Noordras onder soldaten en grenswachters, alsook in het bestuur der steden en der staatsbedrijven, kortom, overal waar „iets aan de hand is", moeten gevonden worden.
Hoe is het echter in werkelijkheid? Welnu, precies omgekeerd! In de Vereenigde Staten zitten de zuiverste vertegenwoordigers van het Noordras als boerendom op het land; de andere rassen daarentegen vindt men voornamelijk in de steden. Dit wordt door *Grant* in het 7e hoofdstuk van zijn boek over den „Ondergang van het groote ras" 1) met nadruk naar voren gebracht. Zoo zeker als het is, dat Europa in de 18e en het begin van de 19e eeuw zijn beste Noordrasbloed naar de Vereenigde Staten heeft afgegeven — waarbij een selectie plaats greep, die iederen aanhanger van „rassenpsychologische wetten" met geestdrift moet vervullen —, zoo zeker is het ook, dat al die stoutmoedige mannen niet zoozeer op avontuur zijn uitgetrokken, dan wel om door zwaren arbeid een stuk land te ontginnen en *boer* op eigen grond te worden. Wie nog in het minst daaraan mocht twijfelen, of dit ook werkelijk het Noordrassige bloed in de Vereenigde Staten is, die leze *Stoddard* 2) op bldz. 52, waar deze heel duidelijk zegt: „1. dat de oude in Amerika geboren kern, die als het ware de beste keur der volken van Noord-Europa voorstelt, het meest waardevolle bestanddeel van de Amerikaansche bevolking is; 2. dat latere immigranten uit het noordelijke Europa, ofschoon zij in hoofdzaak uit dezelfde volken stammen, minder goed uitgezocht en in doorsnede iets minder hoogwaardig waren."
Als men zich met de kolonisatie van de Vereenigde Staten bezighoudt, valt het bepaald op, hoe uitsluitend het Noordras tot het *boersche* grondbestanddeel heeft bijgedragen. Ja, men kan zelfs

---

1) Vertaald door Polland, München 1925.
2) Stoddard, Der Kulturumsturz, vertaald door Heise, München 1925.

Digitized by Google

tot de ontdekking komen, dat daar, waar het klimaat veroorlooft door middel van eigen lichamelijk werk te rooien en te koloniseeren, klaarblijkelijk *alleen* het Noordras over voldoende taaiheid, inzicht en omzicht beschikte, om een kolonisatie te beginnen en allen tegenstand ten spijt — in het bijzonder van de Indianen en de schurken in eigen kring — ook *door te zetten.* Andere rassen verschijnen altijd eerst later, en wel dan, als het ontginningswerk in hoofdzaak voltooid is. Maar men behoeft zich volstrekt niet tot de Vereenigde Staten te beperken. In het voormalige Duitsch-Zuidwest-Afrika zou precies hetzelfde kunnen worden aangetoond; evenzoo bij de Boeren in Zuid-Afrika en bij de latere kolonisten van Australië.

In de Vereenigde Staten kon men zelfs waarnemen, dat de vrije Noordrassige kolonist met minachting neerzag op de soldaten en officieren van de grensversterkingen; hij noemde ze lui; ja, hij stelde hen min of meer op één lijn met het zoogenaamde grensgespuis.

Wij kunnen echter in de Vereenigde Staten nog iets vaststellen, dat niet met de gebruikelijke veronderstellingen over het Noordras overeenstemt. *Grant* heeft zijn boek over den Ondergang van het Groote Ras volstrekt niet daarom geschreven, omdat de Noordsche Amerikaners in oorlogen verbloeden, maar omdat zij „ontworteld" worden.

Het is tegenwoordig gebruikelijk geworden, om van de „ontnoording", het terugdringen van het Noordras door oorlogen te spreken. Maar met deze bewering, ten aanzien waarvan ook op grond van de Duitsche kolonisatiegeschiedenis eenige twijfel gerechtvaardigd is, kan men in de Vereenigde Staten helaas niemendal beginnen; tenzij men beweren wil, dat het Noordsche bloed in den strijd met de Indianen uitgeput werd. Juist te dien aanzien zou het tegenbewijs voor het grijpen liggen. De eigenlijke kolonisatiegeschiedenis van de Vereenigde Staten begint min of meer eerst voor 150 jaren en kan dus heel nauwkeurig nagegaan en onderzocht worden. *Grant* komt dus op grond van zijn onderzoekingen over de oorzaken der ontnoording tot precies dezelfde resultaten als *Mielke* 1) bij zijn navorschingen over de kolonisatie in de vroege geschiedenis. Beiden stellen vast, *dat het losmaken van het landleven de eigenlijke stap is naar den ondergang van het*

1) t.a.p.

Digitized by Google

„Groote Ras". Bij deze ontworteling grijpen dan de oorlogen slechts verhaastend in. Dit door twee navorschers bij verschillende voorwerpen van onderzoek verkregen gelijke resultaat, moet toch tot nadenken stemmen!

Wanneer men zich aan de hand van ernstige literatuur in het doen en laten van die eerste Noord-Amerikaansche kolonisten verdiept, dan is men gewoonweg verbluft, hoe dezelfde verschijnselen weer naar voren komen, die wij vanuit de IJslandsche sagen kennen. Nauwelijks daagt de omringende wereld het Noordras weer op de oude wijze tot den strijd uit, of het herrijst voor ons in zijn oude gedaante evenals voor duizend jaren. Waren het duizenden jaren geleden de werpspies en het zwaard, die de boer naast den ploeg te hanteeren wist, nu zijn het de buks en het kapmes, die de voorwaarden scheppen voor een *ongestoorde* kolonisatie. Er zijn tal van streken in de Vereenigde Staten waar nog voor 50 jaren de kolonist niet zonder buks over den schouder achter den ploeg kon gaan. Geen wonder dus, dat wij onder de soldaten van het Amerikaansche leger, die wij in 1918 aan het front leerden kennen, reuzen aantroffen, die in geen enkel opzicht achterstonden bij die oude IJslandvaarders, die eens naar Thule voeren. Verwonderlijk is het echter eveneens, hoe het Noordras tegenover de vrouw in het harde leven van den grensbewoner ook weer de traditioneele ridderlijkheid herkrijgt. [1]) Al was ook in de eerste plaats het gebrek aan vrouwen de eigenlijke aanleiding hiertoe, alsmede de noodzakelijkheid, de vrouwen te moeten beschermen: men zal, bij wijze van tegenvoorbeeld, toch wel nauwelijks bij de Arabieren iets over ridderlijkheid tegenover vrouwen vernemen, ingeval bij hen gebrek aan vrouwen optreden zou.

Al die kringen, die in het Noordras slechts zoo iets als een „krijgszuchtig heerenras" believen te zien, kunnen zich aan de

---

[1]) De hier bedoelde ridderlijkheid van de oud-Amerikaansche gezinnen der vroegere grensbewoners heeft niets gemeen met het moderne girl-gedoe van de Amerikaansche steden. Bij de beoordeeling van dergelijke vraagstukken vergeet men in Duitschland heel dikwijls het vaak razende tempo in de ontwikkeling van Amerikaansche steden, die meestal het schuim van de Europeesche bevolking in zich opnamen en een rassenchaos van het ergste soort voortbrachten. In 1789 begonnen bijv. de ontginningen op de plek, waar heden Cincinnati staat; in 1802 had de plaats al 950 inwoners, in 1830 reeds 24831 en tegenwoordig ongeveer 300.000. Nu vreten de Amerikaansche steden reeds het platteland op en „ontnoorden" het: ook in zedelijk opzicht.

Digitized by Google

hand van het voorbeeld der kolonisatie van Noord-Amerika van de onjuistheid van hun opvatting overtuigen. Het is *boerendom* geweest, dat vanuit Duitschland, Skandinavië, Engeland, Nederland enz. opbrak, om Amerika te koloniseeren. De waarneming leert, dat, wat daarheen trok, tot de beste Noordrasbloed behoorde. *Zonder leiding door adel of door een andere krijgszuchtige kaste ging dit boerendom overzee!* Dit boerendom van het Noordras heeft uit eigen kracht de Vereenigde Staten van Noord-Amerika in enkele opeenvolgende geslachten — het zijn nauwelijks 150 jaren (vergel. de oudheid!) — van een wildernis tot een wereldrijk verheven. Dit Noord-Amerikaansche boerendom gelijkt bepaald verbluffend op den Duitschen adel in de middeleeuwen, die onder het Duitsche ridderkruis in Pruisen koloniseerde.

Over de Duitsche Orde schrijft *Treitschke* [1]): „Alleen omdat de orde uit de rijen van den Duitschen adel voortdurend opnieuw werd aangevuld, beschikte zij over een overvloed van groote talenten. Naar deze orde stroomden al die houwdegens zonder meester, die in hun *bewegingsvrijheid beperkt* werden door de groeiende macht der vorsten en steden, de meer diepzinnige naturen van religieuze innigheid, zoowel als de mannen met vermetele eerzucht, die alleen hier nog konden hopen, zich uit den lagen adel tot den vorstentroon te verheffen." — Men bestudeere eens de redenen, die de boeren in de 18de en 19de eeuw aanleiding gaven naar Amerika te emigreeren. Het zijn dezelfde, die Treitschke voor den Duitschen adel in de Duitsche Orde opsomt: Weg uit de drukkende engte van het vaderland, in een vrijere lucht, waar het eigen kunnen en de eigen wilskracht naar verdienste wordt beloond. *Heer en meester zijn op eigen grond en bodem of in eigen werkkring, dat zijn de drijfveeren, die het Noordras tot emigratie bewegen.* Met nomadendom heeft dat niets, maar ook hoegenaamd niets te maken en men moet het wezen van het nomadendom al heel weinig kennen, om *het streven van Noordrassige menschen naar werken onder eigen verantwoordelijkheid* te verwisselen met de ongestadige vaderlandslooze instincten van het bloed der nomadenrassen.

Het zou verlokkend zijn, om eens op grond van sibbenonderzoek vast te stellen, van waar de tegenwoordige leidende Noordsche

---

1) Treitschke, Das Ordensland Preusen, Insel-Bucherei No. 182.

Digitized by Google

geslachten in de Vereenigde Staten afkomstig zijn. Schrijver dezes heeft getracht, zich op dit gebied eenige klaarheid te verschaffen, deze poging leed evenwel voorloopig schipbreuk aan de onoverzichtelijkheid van de stof en de tot dusver veelal gebrekkige bewerking daarvan. Niettemin wenscht de schrijver hier toch ter opwekking zijn indruk mede te deelen. Zonder dat hierbij aanspraak wordt gemaakt op wetenschappelijke zekerheid van beoordeeling, kan toch worden beweerd, *dat in de eerste plaats het boerendom van Noordwest-Duitschland en van de Nederlanden den grondslag heeft geleverd voor de huidige leidende geslachten in de Vereenigde Staten.*
In de tweede plaats schijnen, waaraan tot dusver nog veel te weinig aandacht werd geschonken, de boeren uit de Palts in aanmerking te komen en klaarblijkelijk eerst in de derde plaats de eigenlijke Angelsaksen. 1) In de Vereenigde Staten stelt men er tegenwoordig prijs op, de Angelsaksische afstamming op den voorgrond te plaatsen; een onderneming, die wel nauwelijks bestand zal blijken tegen een onomkoopbare contrôle. In elk geval is men steeds weer verbluft, wanneer men bij oogenschijnlijk „echt Engelsche" namen zooals bijv. Ford, Upman enz. moet vernemen, dat hun dragers met vrij groote zekerheid van Nederlandsche boerengeslachten afstammen.
Nog meer verwonderlijk echter is een ander feit, dat eveneens de aandacht verdient. Elk *overwinnend* land heeft de gewoonte, de een of andere merkwaardigheid als „mode" over de wereld te verspreiden. Aan de overwinning van de Vereenigde Staten in den laatsten oorlog bijv. hebben wij o.a. de „knickerbockers" als sportbroek te danken.
Weinig menschen zullen echter weten, dat deze knickerbockers een soort kleederdracht zijn van de koningen van Wallstreet en wel van de vanouds gevestigde patriciërsgeslachten van Nieuw-

---

1) De eigenlijke emigratie van Angelsaksische boeren van Engeland naar de Vereenigde Staten van Noord-Amerika begon eerst omstreeks 1820; daarop zullen wij in hoofdstuk III nog terug komen. Met de 16e eeuw begint in Engeland een trek der boeren naar het Westen; maar eerst zoo, dat de eigenlijke Noordrassige boeren de Kelten beginnen te verdringen en dat deze gaan emigreeren. De voornaamste emigratie uit de Vereenigde Koninkrijken begint echter eerst omstreeks het midden van de 18e eeuw, wanneer in Engeland het grootgrondbezit zich begint uit te breiden.

Digitized by Google

York.[1] Laatstgenoemden droegen wijde kniebroeken en hielden met volharding aan deze dracht vast. Aangezien de oude Hollandsche kolonisten in Nieuw-York hun bloed zeer zuiver hebben gehouden en in den loop van Nieuw-York's ontwikkeling steeds duidelijker een echt patriciaat vormden, werd hun oude schimpnaam Knickerbocker, naar aanleiding van hun broeken, geleidelijk tot een eerenaam. *Het oude kleedingstuk van de eerste Hollandsche boeren in Nieuw-York is heden tot een eeredracht van de dollarkoningen geworden.*

De Duitsche adel onder den witten mantel met het zwarte kruis en de eenvoudige Noordduitsche boerenscharen, die de Vereenigde Staten opbouwden, zijn van eenzelfden bloede, zijn takken van hetzelfde hout. Men moest de kolonisatiegeschiedenis van de Vereenigde Staten tot een beter begrip van de oudhistorische statenstichtingen in het Middellandsche zeegebied veel meer aanhalen, dan tot dusver geschiedt.

Wie in het vervolg het Noordras wil scheiden van het echte arbeidslustige boerendom, stapt eenvoudigweg over hun kolonisatiegeschiedenis van de laatste beide eeuwen heen.

In dit verband zij hier woordelijk een waarneming ingelascht, die *Riehl*[2]) reeds een halve eeuw geleden heeft gedaan. „Voor het oog van den natuurvorscher verschijnt reeds de echte Duitsche boer als het historische type van het Duitsche menschenslag. De lichamelijke geaardheid van den boer zondert zich nog groepsgewijze af naar stenden en gouwen. Hier vinden wij nog in de eene gouw een meer langbeenig, rijzig, in de andere een meer breedgeschouderd, gedrongen menschenslag, zooals het vele eeuwen lang in onvervalscht ras zich heeft voortgeplant. Zoo vindt men bijv. in enkele streken van Hessen heden nog uitsluitend de langwerpige gelaatsprofielen met een hoog, naar boven iets afgerond voorhoofd, een langen rechten neus en kleine oogen met hoog gewelfde wenkbrauwen en groote oogleden, zooals deze door den genre-schilder Jacob Becker en zijn talrijke leerlingen als kenmerkende figuur in de populair geschilderde dorpsgeschiedenissen van dezen kunstenaar zijn afgebeeld.

Bij het vergelijken van deze boerengezichten met de beeldhouw-

---

1) Nieuw-Amsterdam, de oorsprong van het tegenwoordige Nieuw-York, werd in 1612 gesticht.

2) Riehl, Vom deutschen Land und Volk, uitgeg. door Paul Zaunert Jena 1922.

Digitized by Google

werken aan de Marburger Elisabethskerk (uit de 13e eeuw) zal men ontdekken, dat gedurende bijna 600 jaren dit oud-Hessische gelaatstype onveranderd behouden bleef, alleen met dit verschil, dat aan bedoelde beeldhouwwerken de koppen van vorsten, heeren en edele vrouwen zijn gebeiteld, wier trekken ons het onvervalschte stamkenmerk toonen, terwijl dit nu alleen nog bij de boeren van het land is te vinden. Wie middeleeuwsche gedaanten historisch echt wil teekenen, die moet in elk geval zijn modellen bij de boeren zoeken. [1]) Daardoor wordt echter op heel natuurlijke wijze duidelijk, waarom de oud-Duitsche scheppers in een tijd, toen men overigens toch veel minder gewend was volgens het schafloon te denken en te vormen dan in onze dagen, hun koppen over 't algemeen zoo typisch gelijkvormig hebben behandeld: het geheele menschenslag was nog niet tot meer individueele gelaatstrekken ontwikkeld."
Men moge bedenken, dat Riehl zijn waarnemingen reeds in het midden van de vorige eeuw deed. In zijn tijd bestond er nog geen nauwkeurige rassenbeschrijving, zooals heden het geval is; het zou dus doelloos zijn, zijn woorden op de goudschaal te willen leggen, om vast te stellen, of wellicht niet een Faalsche trek onder de door hem geschilderde Hessische boeren ontdekt kan worden. Wie de door Riehl hier bedoelde of waarschijnlijk bedoelde oud-ingezeten *Schwälmer boeren* kent, die weet ook, dat zij Noordsch en niet Faalsch zijn. Belangrijk is bij Riehl vooral het feit, dat aan dezen scherpen waarnemer de gelijkheid in het uiterlijk van den middeleeuwschen adel en van de hedendaagsche Hessische boeren in elk geval opvalt; voor hem worden immers deze hedendaagsche boeren zelfs tot een toonbeeld van den middeleeuwschen mensch. Riehl wist nog niets van ontnoording en komt derhalve tot de eerlijke gevolgtrekking, dat de adel in de Middeleeuwen nog natuurlijker, d.w.z. meer uniform was en aan den tegenwoordigen boer gelijk; in den loop der eeuwen ontwikkelde zich de adel — zoo vat Riehl het op — van het boerendom weg.
Colonus beteekent boer. Cultuur beteekent in de eerste plaats akkerbouw, ontginning, verzorging van de gewassen; in de *tweede* plaats eerst beteekent het *ontwikkeling* van den natuurlijken aanleg bij den mensch, in het bijzonder van zijn geestesgaven. In de geheele geschiedenis heeft tot dusver ook alleen de boer

[1]) Cursiveering van mij, de schrijver.

Digitized by Google

gekoloniseerd en het aangekund om cultuur in den waarsten en echtsten zin van het woord te verbreiden. De nomade zal altijd slechts civilisatie kunnen verbreiden; civilisatie beteekent immers oorspronkelijk ook verder niets dan het zuiver uiterlijk behooren van een burger tot een menschelijke gemeenschap. Nog nimmer echter heeft men vernomen, dat de ontginning van nieuw land of het behoud van ontgonnen land in een onrustige streek zonder het zwaard mogelijk zou zijn. Het woord „Tannenberg" moest eigenlijk de betrekkingen van den ploeg tot het zwaard voldoende openbaren.

Indien de menschelijke rassenleer heden op het standpunt staat, dat in de oude geschiedenis het Noordrassige bloed de verschillende culturen heeft geschapen en dat dit bloed nog heden temidden van ons werkend en scheppend is, dan zal diezelfde rassenleer wel nauwelijks iets kunnen inbrengen tegen de gevolgtrekking, dat het gerechtvaardigd moet zijn, de houding van het Noordras bij de kolonisatie van Noord-Amerika te benutten, om daardoor eenig licht te werpen op de voorgeschiedenis van Europa. Deze gevolgtrekking toont ons echter heel ondubbelzinnig, dat de Noordrasmensch tegelijk boer en kolonist moet zijn geweest, maar nimmer een nomade.

Hebben eigenlijk al degenen, die het Noordras van het boerendom zouden willen afzonderen, geheel en al de geweldige vrijheidsoorlogen van de Dithmarsers, Zwitsers, Tirolers enz. — om maar eenige voorbeelden te noemen — vergeten? Al die boeren wilden toch verder niets dan hun boerendom verdedigen; zij dachten er heelemaal niet over, ergens „rusteloos, beweeglijk, krijgszuchtig" binnen te vallen om te veroveren. Daarbij wisten deze boeren het zwaard niet slecht te hanteeren, zooals de ervaring leert. „Men vergete echter niet, dat juist de bekwaamste boeren, de eigenlijke prachtexemplaren van het Duitsche boerendom, zooals bijv. de klassieke Westfaalsche boeren, in de Middeleeuwen de meest vrije zijn geweest. Zij stonden toentertijd, aan de patriciërs der rijkssteden gelijk, temidden van de overige boeren, hadden een vrije, naar oeroud gebruik geregelde gemeente-grondwet, eigen rechtspraak, en betaalden matig belasting. En deze van oudsher vrije boeren blijken nu de meest behoudende en tevens de oervorm te zijn van den historischen Duitschen boer.

Aan hen moge men zich een idee vormen, wat uit onzen boerenstand had kunnen worden, als hem overal de vrije eigen ontwikke-

Digitized by Google

ling was vergund geweest. Zoo schiep de Duitsche Orde in Pruisen door de verleening van het zoogen. „Kulmische Recht" een vrijen boerenstand, zooals deze in andere streken van Duitschland geheel onbekend was, en de nazaten van deze gelukkige boeren, die tot op onze dagen onder den naam van „Kölmer" of van „Pruisische vrijen" uitmuntten, waren gedurende eeuwen het toonbeeld van een bekwaam slag boeren van den ouden stempel. De helden van de Duitsche boerengeschiedenis, de Stedingers en de Dithmarsers, zijn vrije boeren geweest en gingen in den strijd en in den dood voor hun vrijheid en hun oude rechten, de bekende boerentrots steeg bij hen tot heldendom. In de landen, waar zij woonden, zit nog heden een hoogst bekwaam, een strikt behoudend slag boeren." *(Riehl)*.

Een Arnold Winkelried *is* boerendom, en de vele „Scharnhorsten" en de „Hennings von Treffenfeld", die de Duitsche geschiedenis kent, wijzen nu juist niet op een scheiding van zwaard en ploeg bij het Noordras. Van President *Krüger* (oom Paul) in Transvaal, die van Duitsch boerenbloed afstamt, vanaf een „Weerwolf", zooals *Löns* hem schildert, tot aan den kenmerkenden boerentrek van de Kimbren en Teutonen, heeft het Duitsche Noordrassige boerendom nog steeds bewezen, dat het ploeg èn zwaard wist te hanteeren. Het edele boerenvolk van de Kimbren en Teutonen, dat, zooals de Romeinen aan den lijve ondervonden, graag het zwaard voerde, gaat juist bij het zoeken naar boerenland te gronde; zij trekken geen partij van de voor hen gunstige positie, d.w.z. zij zetten niet den voet op den nek van het weerlooze Rome. Na den dag van Arausio lag Italië open voor de Kimbren en Teutonen; zij zien evenwel af van verovering en willen liever het land te danken hebben aan de welwillendheid van de Romeinen dan aan hun zwaard.

Wie in de koloniale geschiedenis ook maar eenigszins vertrouwd is geraakt met den doelbewusten wil tot rooven van de krijgszuchtige nomadenvolken, kan op grond van dit eene voorbeeld van de Kimbren en Teutonen reeds elk voorhanden zijn van nomadisch bloed bij de Germanen als glad onmogelijk ontkennen.

Men zij toch een weinig voorzichtiger met overijlde oordeelen over de oorlogszucht van den Duitschen adel van het Noordras en de vredelievende slaperigheid van den Duitschen boer met, naar men beweert, bloed van een ander ras. In elk geval hebben de Brandenburgsche boeren van den grooten keurvorst iets minder

Digitized by Google

slaperigheid, daarentegen heel wat meer trots en liefde voor de wapenen getoond, dan de hoogedele en hooggeboren Rijndynastiën in 1802. „In de razernij van den angst ging elke fierheid en alle schaamte verloren," zegt *Treitschke* [1]) over hen, en hij vervolgt met bijtenden spot: „Als een gespuis van hongerige vliegen stortte Duitschland's hooge adel zich op de bloedige wonden van zijn vaderland. De hooggeboren strijders tegen de revolutie bedelden om de genade van Talleyrand, maakten het hof aan diens maîtresse, droegen innig zijn schoothond op de armen, klommen dienstvaardig de trappen op naar het kleine dakkamertje, waar zijn bediende Matthieu woonde." — Dit zijn niet de eenige voorbeelden uit de Duitsche geschiedenis, die aldus tegenover elkaar kunnen worden geplaatst. Uiteraard blijft de vraag bestaan, wat dan de oorzaak was van de vele Noordrassige golven, die de wereld sinds duizenden jaren beleeft. Wel heeft men tegenwoordig vlug een verklaring bij de hand; zooals *nomadenbloed,* een meening, waarover wij ons reeds voldoende hebben uitgelaten, of *Noordsche uitvallen* [2]), *geest van de Vikingen, natuur-noodwendig heidendom* enz. Maar de kern van het geheele probleem raken deze verklaringen niet; deze is echter gemakkelijk in de Duitsche kolonisatiegeschiedenis te onderkennen; hierop wordt daarom in het kort gewezen; men zal moeten inzien, dat klaarblijkelijk tot dusver oorzaak en gevolg verwisseld werden.

Dit staat in elk geval vast: de sleutel tot de uitbreidingsvraagstukken van het Noordras sinds de volksverhuizing moet bij de Germanen gezocht worden. Onze Duitsche cultuur is door en door op Germaanschen grondslag gebouwd. Aangezien men tot dusver in de Germanen de vertegenwoordigers van het zuivere Noordras meende te zien, kwam als antwoord op het, in de laatste tientallen van jaren toenemend verval van de Duitsche cultuur, de uit het werk van Günther ontstane Noordsche beweging op; zij wil onze cultuur weer op haar vroeger, d.w.z. op een Germaansch fundament plaatsen. [3]) Inmiddels heeft men

---

[1]) Treitschke, Deutsche Geschichte im neunzehnten Jahrhundert, Bd. I.

[2]) Clauss, Rasse und Seele, München 1935.

[3]) Vergel. hierbij Günther, Der nordische Gedanke unter den Deutschen. Zweite Auflage, München 1927. Die Sonne, Monatschrift für nordische Weltanschauung und Lebensgestaltung. Alex. Duncker, Weimar,

Digitized by Google

ingezien, dat de Germanen twee rassen in zich vereenigden. Daarop heeft *Kern* (Artbild der Deutschen) de volgende verklaring beproefd, om beide rassen in het Germanendom onder te brengen.

Op bladz. 203 zegt hij: „De verschillende Indo-Germaansche volken treden in de geschiedenis op onder omstandigheden, welke naast een boerenmassa die volgens een strikt rechtvaardige en vreedzame dorpswet leeft, een grootgrondbezittenden adel en hun aanhang omvatten. De adel ligt jaarlijks in veete; ter beveiliging van zijn bezit en handhaving van zijn macht, moet hij een gevolg onderhouden en daaraan bezigheid verschaffen. De vorm, waarin hij de uit den arbeid der hoorigen voortvloeiende inkomsten besteedt, is juist het onderhoud van de manschappen, die hem nieuwe inkomsten verschaffen." Op bladz. 204: „Aldus dwingt in de oude „heerencultuur" het bezit van de heerlijkheid, den vrijgevigen heer om de diensten die hij te goed heeft en die hem rente opbrengen, in krijgshandelingen om te zetten, wil zijn heerlijkheid tenminste niet uiteenvallen." In feite komt Kern's verklaring dan hierop neer, dat Kern in dien adel het nomadische Noordras ziet, en bij de bedoelde hoorigen het bloed van het Faalsche ras vermoedt. In de eerste plaats gaat Kern's verklaring

---

Nordische Blätter, Zeitschrift für nordisches Leben. Nordischer Verlag. Drossen (Neumark). — „Menig echte Duitscher komt er innerlijk tegen in opstand, nu plotseling met Noordras aan te duiden, wat hem tot dusver als Germaansch of echt Duitsch de beste inhoud van zijn leven is geweest. Maar juist terwille van de duidelijkheid der begrippen moest voor deze nieuw-ontstane gedachte het bijzondere woord geformuleerd worden. Wij kunnen onmogelijk van Germaansch ras spreken, want dan zouden wij tot de onjuiste gevolgtrekking komen, dat de culturen van de Romeinen, Grieken, Perzen enz. door de Germanen geschapen werden. Anderzijds hebben wij een begrip noodig, om het aan al deze volken gemeenzame ras tot uitdrukking te brengen. De hier zich opdringende benaming Indo-Germanen heeft alleen taalkundige beteekenis en zou dus verwarring stichten, aangezien volken, bij welke het Noordrassige bloed reeds lang is uitgeput, zeer zeker nog een Indo-Germaansche taal kunnen spreken. Er bleef dus niets anders over dan een nieuw begrip in te voeren, dat als Noordras allang ingeburgerd is. — De Noordsche gedachte beteekent dus uiteindelijk de verdieping van het Duitsche over het Germaansche heen tot in zijn uiterste wortels, en juist dit stelt ons in staat, uit deze onuitputtelijke krachtbron aan het Duitsche volk eindelijk een met zijn ras overeenstemmenden staat te verschaffen en zoodoende een nieuwe grootere toekomst mogelijk te maken." (Hertha Schemmel).

Digitized by Google

daaraan mank, dat men er niet achter komt, wat hij zich eigenlijk voorstelt onder boerendom. Als Kern bijv. spreekt van het „uitputtende" ploegwerk en juist daarin een voornaam bewijs ziet, om het Noordras van het boerendom te mogen uitsluiten, dan zal men als landbouwkundige niet kunnen nalaten, over zoodanige landbouwkundige voorstellingen vergenoegd te gnuiven; nog erger is echter wat *K. S. Wolff* [1]) bij zijn uiteenzettingen over boerendom presteert. Ploegen is als iedere handenarbeid van oefening afhankelijk; maar heeft men eenmaal den „slag" ervan beet, dan — al is het een kunst die voor iederen op het land opgegroeiden jongen wel in 't geheel geen kunst zal zijn — is het niet recht duidelijk, waarin die „uitputting" dan zou moeten bestaan. Moeilijke tijden, gedurende welke de boer over geen spannen beschikt, kan men toch bezwaarlijk tot uitgangspunt kiezen voor cultuurhistorische beschouwingen.
Overigens is Kern's tweerassen-regeling voor de Germanen beslist onhistorisch; minstens is dat van toepassing op de rol, die hij in zijn ordening aan den Germaanschen adel toewijst; wij komen daarop nog terug.
Voordat wij echter overgaan tot een poging, om over de Germanen en hun betrekkingen tot den landbouw tot klaarheid te komen, zij eerst eens in het kort de *Duitsche* kolonisatiegeschiedenis besproken; daaruit laten zich zeer belangrijke gevolgtrekkingen voor de Germanen afleiden.
Toen de Germanen het Romeinsche rijk hadden vernietigd, troffen zij binnen zijn grenzen een bevolking aan, die psychisch volkomen rot was en onder de heerschappij van een in Rome samengetrokken geldmacht totaal ontaardde; in dit moeras van beschaving bezat het christendom wel een ambtelijk erkende plaats, het was echter noch innerlijk noch uiterlijk in staat, tegen het bederf op te treden of dit den kop in te drukken. Opmerkelijk is voor ons het feit, dat in dit Romeinsche rijk reeds een totale vernietiging van het boerendom was ingetreden. Er was alleen nog maar grootgrondbezit met slaven. In dezen zedenchaos drongen de Germanen binnen. Zij kwamen als *boeren, niet* als halfnomadische krijgszuchtige herders met een gevolg van boeren; overigens een samenstelling, die volgens de kolonisatiegeschiedenis onmogelijk

---

[1]) Rassenlehre t.a.p.; vergelijk voetnoot blz. 18.

Digitized by Google

is. Onverbiddelijk ruimden de Germanen den bestaanden warboel op, en zij schonken aan de Romaansche landen een nieuwen boerenstand. Deze Germaansche boerenstand was gedurende een duizendtal jaren een onafgebroken bloedbron voor de Romeinsche landen; tot nadeel van het Germaansche moederland, van Duitschland.

Voor zoover ons overleveringen van het Germaansche recht bekend zijn, is dit uitsluitend gegrondvest op het boerendom en richt het zich naar boersche denkwijze.

Van uitzonderingswetten voor een nomadischen adel valt daarin hoegenaamd niets te bespeuren. De Germanen schijnen bij hun intrede in de wereldgeschiedenis in beginsel geheel anders te zijn dan iedere ons tot dusver bekend geworden heerschappij van nomaden. Het zal in 't vervolg aanbeveling verdienen, ter opheldering van de rassische samenstelling der Germanen, noch hun zorgvuldig uitgewerkt landrecht over 't hoofd te zien, noch de krijgshaftigheid der nomaden zoo op te hemelen, dat deze niet meer in overeenstemming is met de werkelijkheid.

Men heeft er bij ons een gewoonte van gemaakt, de z.g.n. volksverhuizing af te sluiten met de vorming van de Frankische rijken. Deze geschiedkundige indeeling is klaarblijkelijk willekeurig als men de verdere kolonisatie-geschiedenis der Germanen in het oog houdt. Het tot rust komen is in feite slechts schijnbaar. Dringt men door de rustig lijkende oppervlakte heen tot in het leven der Germanen na de vorming der Frankische rijken, dan ziet men, dat de tot dusver naar buiten optredende rusteloosheid heeft plaats gemaakt voor een naarstige interne bedrijvigheid.

Overal wordt gerooid en nieuw land ontgonnen; het Germaansche bevolkingsoverschot vindt in ruime mate een terrein van werkzaamheid. Geleidelijk worden ook de nieuwe nederzettingen met menschen gevuld, en het overschot dringt weer naar buiten. Weldra begint het afvloeien naar het Oosten, begint dat terugwinnen van oud-Germaanschen bodem, dat steeds een roemrijk feit van *alle* Germaanschen standen en stammen zal zijn: Eerst wanneer dit kolonisatiewerk in het Oosten tot een ongewild einde komt (Tannenberg 1410!) en het rijk niet besluiten wil — beter gezegd, uit onmacht zich niet kan vermannen — om de kolonisatie van het Oosten weer op gang te brengen, begint een ommekeer der dingen. Om dit volledig te verstaan, dient men weer in de

Digitized by Google

geschiedenis iets terug te grijpen. De Germanen kenden aanvankelijk slechts het markgenootschap van vrije boeren. In de 10de en 11de eeuw nu ontwikkelde zich het leenstelsel; het vermengde de oude markgenootschappen met ander grondbezit. Groot-grondbezitters gaven hun land aan hoorigen. Later gelukte het dezen grondbezitters, die zoo ongeveer overeenkwamen met den Dynastie-adel van de Middeleeuwen, ook de vrije boeren van zich afhankelijk te maken. Inderdaad is het nog niet geheel duidelijk, hoe dit begonnen en ten uitvoer gelegd werd; wij staan vrij plotseling voor dit feit.

Aangezien nu het Germaansche bevolkingsoverschot in het Oosten niet meer kon worden ondergebracht, en binnen het rijk terzelfder tijd een gedeeltelijke omvorming van de aanvankelijk vrije boeren in hoorigen onweerstaanbaar werd voltrokken, geraakten beide krachten in een gelijkgezinde richting en zij dreven de toestanden langzaam maar zeker naar een noodlottigen kant. In de boerenoorlogen deed het oude vrijheidsgevoel der Germanen nog eens een poging om zich met geweld lucht te verschaffen. Het resultaat is bekend; hier dient er echter met nadruk op te worden gewezen, dat men aan deze boerenoorlogen tot dusver veel te weinig aandacht heeft geschonken.

Men zou deze boerenoorlogen uit de 16de eeuw — met den religieuzen of geestelijken beweeggrond, waarmee wij ons hier niet behoeven bezig te houden — ook kunnen beschouwen als waarschuwend voorbeeld voor het tegenwoordige Duitsche volk, voor het „volk zonder ruimte".

In feite is dit gevaar echter slechts denkbeeldig, aangezien wij in de *boersche erfwetten van Burgerlijk Wetboek* een instelling in het leven hebben geroepen, *die geheel automatisch iedere overbevolking van den boerenstand tegengaat.* [1])

De Germaansche boerenstand van Duitschland zal wellicht binnenkort tot het verleden behooren. Velen laten zich in dit opzicht zand in de oogen strooien door de omstandigheid, dat in eenige oude boerenstreken van Duitschland nog het *gebruik* van overerving behouden bleef; een *erfgebruik* is echter geen *erfrecht,* waarop niet nadrukkelijk genoeg kan worden gewezen. Om hieromtrent geen misverstand te laten ontstaan, en om de veelvuldig

1) Verg. **Darré, Innere Kolonisation.** Deutschlands Erneuerung, X. Jahrgang, 1926, S. 152.

optredende verkeerde opvattingen over deze dingen te keeren, zij *Dade* [1]) woordelijk aangehaald:

„Alleen de vaste vererving geeft de garantie, dat de boerenhoeve in een bedrijfsomvang van voldoende opbrengstvermogen in een en dezelfde familie behouden blijft, en dat zoodoende als fundament van het geheele staatsgebouw een bevolkingslaag wordt beschermd, welke door vererving van de tradities, zeden en gebruiken op een en dezelfde hoeve van geslacht tot geslacht in een omvangrijke volkslaag een behoudende factor doet voortbestaan, die een heilzaam tegenwicht vormt t.a.v. de moderne neiging tot nivelleeren en sloopen van de oude sociale machten en krachten, en in het bijzonder tegenover den bewegelijken vloed van de grootsteedsche en grootindustrieele bevolking. Dit was ook de reden, waarom de meerderheid van de corporaties op landbouwgebied in Duitschland in de jaren tusschen 1880 en 1900 eischte, dat in het Burgerlijk Wetboek het erfrecht voor het geheele boerenbezit zou worden opgenomen. *Hieraan is niet voldaan; integendeel is overeenkomstig de Romeinsche rechtsbeginselen in het Burgerlijk Wetboek geen verschil gemaakt tusschen de vererving van het roerende en onroerende vermogen.* Dientengevolge is het niet meer mogelijk, ook niet door middel van 's lands wetgeving, het wettelijk erfrecht in te voeren, waarnaar bij den dood van den boer diens hofstede in elk geval als gesloten geheel wordt overgeërfd. Wel blijven volgens § 59 van de wet ter invoering van het B.W. 's lands wettelijke voorschriften over familie-erfgoed en leen alsmede over stamgoederen onaangetast (is niet meer van toepassing, de schrijver). Eveneens onaangetast blijven volgens § 62 's lands wettelijke voorschriften over het erfrecht. Evenwel kan volgens dezelfde § aan den erflater niet meer de bevoegdheid worden ontnomen, om door testament of vrijwillige beschikking de hoeve te verdeelen. 's Lands wetgeving kan dus het erfrecht slechts nog invoeren in den vorm van het z.g.n. intestaaterfrecht, d.w.z. zij kan de vaste overerving voorschrijven ingeval de bezitter of erflater geen andere beschikking heeft getroffen.

Maar ook met deze beperking hebben de tot dusver in Pruisen gedane pogingen om het erfrecht weer te voorzien van een wettelijken ondergrond, schipbreuk geleden. Slechts voor de provincie

[1]) Braun—Dade, Arbeitsziele der deutschen Landwirtschaft nach dem Kriege. Berlin 1918.

Digitized by Google

Westfalen en eenige aangrenzende districten van de Rijnprovincie is het gelukt, door de wet van 2 Juli 1898 het erfrecht in te voeren, volgens hetwelk „bij ontstentenis van een in den weg staande beschikking bij overlijden" het erfgoed aan een erfgenaam, den eersten erfgenaam valt. Alleen in de bondstaten, in welke de wetgeving van het land het boerenbezit door het instellen van onverdeelbaar familiegoed heeft bevestigd, blijft de onverdeelde overerving wettelijk voorschrift. Dit is het geval bij de erfgoederen in Beieren, Hessen en Mecklenburg, bij de stamgoederen of hofgoederen in het koninkrijk Saksen, Baden en in eenige kleinere bondsstaten (men vergete niet, dat Dade deze woorden vóór den 9den November 1918 schrijft; sindsdien zijn deze wetten gedeeltelijk reeds opgeheven, gedeeltelijk bevindt zich het geheele vraagstuk op losse schroeven, zij het ook zelden in een voor het Duitsche boerendom gunstige richting van ontwikkeling; de schrijver).
De gesloten overerving van het boerenbezit berust dus tegenwoordig voor het grootste gedeelte op zeden en gebruiken uit vroeger tijd. Het moet daarom de grootste bewondering wekken, met welk een volharding in uitgebreide Duitsche landbouwstreken de boerenstand van geslacht tot geslacht tot op heden aan dit gebruik heeft vastgehouden. Immers 5/6 van den agrarischen cultuurbodem in Duitschland wordt onverdeeld overgeërfd. Terwijl het grootgrondbezit zonder den steun van het familie-erfgoed en het majoraatsbezit gemakkelijk als speculatiegoed van de eene hand in de andere verhuist, heeft men in uitgebreide kringen van het boerenbezit door eigen kracht en diep sociaal gevoel zonder wettelijken steun de onverdeelde overerving tot op den huidigen dag behouden, en de hoeve is gedurende generaties en eeuwen in dezelfde familie gebleven." Tot zoover Dade!
Aan het bovenstaande moet schrijver dezes echter toevoegen, dat sinds 1918 de verhoudingen dan toch wel sterk zijn veranderd. Het boerendom bereikt het behoud van de onverdeelde overerving der hoeve gedeeltelijk slechts daardoor, dat het afziet van een groot kindertal; indien slechts *een* erfgenaam voorhanden is, komen uiteraard geen erfeniskwesties voor. Biologisch gezien echter is deze methode even funest voor de boeren als de opheffing van het erfrecht; op deze dingen zullen wij in het laatste hoofdstuk nog terug komen.
Opvallend vlug herstelde het Germaansche boerendom zich van

Digitized by Google

de aderlating door de boerenoorlogen in de 16de, en van den Dertigjarigen oorlog in de 17de eeuw. Zoo had Rusland bereids een aantal boerennederzettingen opgenomen, terwijl de zich snel ontwikkelende scheepvaart eveneens tot de kolonisatie der nieuw ontdekte werelddeelen bijdroeg. In geweldige scharen stroomde het bevolkingsoverschot der Germaansche landen over de wereld. *Men heeft met recht verklaard, dat de Germaniseering der wereld in de 18de en 19de eeuw de eigenlijke volksverhuizing der Germanen ver in de schaduw stelt.* Daarom hebben ook diegenen niet geheel ongelijk, die het standpunt innemen, *dat tot op den huidigen dag van een einde der Germaansche volksverhuizing eigenlijk geen sprake is.* Alleen de *vorm* der volksverhuizing heeft zich gewijzigd, maar niet haar wezen. En stijgt ook heden niet wederom de oude noodlotsvraag van „Volk zonder ruimte" opnieuw dreigend aan den horizon der Duitschers op?

Eerst in de 19e eeuw kwamen er in de hier slechts in grove trekken beschreven beweging, voor zoover het Duitschland betreft, eenige oorzaken bij. In Oostelbië brachten de zoog. Stein-Hardenbergsche hervormingen geen boerenbevrijding, maar slechts een boerenontworteling. Zij bevrijdden weliswaar de boeren van de feodale lasten, maar leverden ze echter des te meedoogenloozer aan de geldmachten over. Daarvan draagt echter niet Reichsfreiherr vom Stein de schuld; want eerstens was de gedachte der boerenbevrijding een oeroude lievelingsgedachte der Hohenzollerns, en Stein voerde slechts uit, hetgeen de Hohenzollerns sedert langen tijd nastreefden; ten tweede steunde Stein eenerzijds op onderzoekingen in de Engelsche geschiedenis, en anderzijds op de ervaringen, die hij als kamerpresident van de Graafschap Mark in Westfalen met de aldaar aanwezige oude gemeentevrijheden der boeren gemaakt had. Maar zijn opvolgers, die de door hem begonnen ontwikkeling niet consequent doorvoerden, zijn de veroorzakers der meeste boerenvernietigingen van de 19e eeuw. De geldmachten bleven meesters van den toestand. Spoedig begon in het Duitsche Rijk, overal waar de Duitsche taal gesproken werd, die zinnelooze ontworteling en vernietiging van oeroude bodemvaste boerengeslachten, die later zeker als de zwartste bladzijde uit onze Duitsche geschiedenis zal worden gebrandmerkt. De woeker op het land had in sommige streken als een vampyr onder de boeren huisgehouden. Eerst als het landvolk zich in vertwijfeling ging vermannen en door oprichting van landelijke

Digitized by Google

coöperaties een bres sloeg in de dwangheerschappij der bewegelijke geldmachten, kon nog een weinig worden gered. De feiten staan geschiedkundig in hun gansche huiveringwekkende werkelijkheid vast.

In groote massa's werden dragers van het beste Duitsche boerenbloed om deze redenen in de eerste helft van de 19de eeuw over den Atlantischen oceaan gedreven. [1])

Uiteraard waren de toestanden op dit gebied in de afzonderlijke Duitsche boerenstreken zeer verschillend. Daar, waar de oud-Duitsche — minstens mogen wij zeggen Germaansche — zede van het z.g.n. erfrecht als *recht* zich handhaven kon en de hypothecaire belasting van de hoeven dientengevolge bemoeilijkt was — daar zit n.l. de knoop — konden de geldmachten zich niet zonder meer ontplooien. Het is bijzonder kenmerkend, dat juist die streken van Duitschland, waar het gebruik van het erfrecht zich het

---

[1]) Merk, Vom Werden und Wesen des deutschen Rechts, Langensalza 1926 (S. 36), zegt hierover: „Kenmerkend voor deze door een zuiveren handelsgeest gedragen richting van ons rechts- en economisch leven was, dat zij alleen het voorrecht van den handel liet bestaan, maar daarentegen de voorrechten van den boer, handwerker en arbeider ter zijde schoof en door ontketening van welhaast onbeperkte woeker-, bedrijfs- en handelsvrijheid deze economisch zwakkere volkslagen meedoogenloos uitleverde aan de economisch sterkeren en gesleperen. De enquête van den „Verein für Sozialpolitik" over „Den woeker op het land" in 1887 heeft aangetoond, dat toenmaals het bewoekeren van het Duitsche landvolk een algemeen verbreid verschijnsel was.

W. Sombart, Die deutsche Volkswirtschaft im 19. Jahrhundert und im Anfang des 20. Jahrhunderts, 4. Auflage (Volksausgabe), S. 337—340. Een boeiende schildering van het typische lot van zulk een door den woekeraar tot bloedens gepijnigden en uiteindelijk van huis en erf verdreven landman, in den roman „Der Büttnerbauer" van Wilhelm v. Polenz.

Eerst het sterker wordende landelijke coöperatieve wezen heeft een bres geslagen in de dwingelandij van de woekeraars op het land. Afgezien van den beslist zeer lezenswaardigen Büttnerbauer, zij den lezer echter ook gewezen op Gustav Freytag: Soll und Haben; het verdient echter aanbeveling, Soll und Haben zoo te lezen, als het door Gustav Freytag werd geschreven, en niet zooals een zekere instantie het na 1918 opnieuw heeft uitgegeven. Overigens wenscht schrijver dezes er nadruk op te leggen, dat over deze vraagstukken reeds lang een zeer omvangrijke algemeene en wetenschappelijke literatuur voorhanden is; de „Reichslandbund (nu: Reichsnährstand), Berlin SW 11, Dessauerstrasse 26, is zeker gaarne bereid hierover adviseerende inlichtingen te verstrekken. Indien onze steedsche bevolking zich niet door een zekere onvolksche asfaltpers over alle landelijke vraagstukken zoo ontzettend op een dwaalspoor had laten brengen, dan zouden deze dingen reeds lang als een vlammend signaal in het middelpunt van de algemeene belangstelling staan.

Digitized by Google

langst staande hield, door de rassenleer als het nog heden het zuiverst Noordrassig bewoond gebied worden aangemerkt.
Wellicht zouden de hier geschilderde toestanden nog niet zoo'n ontstellende uitwerking hebben gehad, indien met de oprichting van het Rijk in 1871 niet die industrieele opleving ware gevolgd, die wij allen immers nog zelf hebben meegemaakt. De behoefte aan arbeiders bij de industrie zoog onweerstaanbaar de landarbeiders van het land weg. Het minst werden daardoor getroffen de kleine boeren en het grootgrondbezit; eerstgenoemden, omdat zij meestal toch van knechten afzagen, dan wel zich konden behelpen met gezinsleden, laatstgenoemde, omdat het door middel van rondtrekkende arbeiders wel niet de *kwaliteit* van de weggetrokken landarbeiders kon vervangen, maar dan toch hun *aantal*.
Geheel anders ging het echter den grooten boer en den kleineren landheer; beiden verraden — waar men hen op van ouds overerfden grond aantreft, of waar zij uit oude Duitsche boerengeslachten zijn ontsproten — nog steeds het duidelijkst een oud-Noordsch bloederfdeel. Dit soort van bezitters komt door gebrek aan arbeiders of door minderwaardige arbeiders steeds het ergst in verlegenheid.
Hun bedrijf is meestal niet groot genoeg, om nog een ambtenaar voor toezicht op de onbetrouwbare arbeiders te bezoldigen; anderzijds is echter het bedrijf ook weer te groot, dan dat hij zelf alle noodzakelijke werkzaamheden zou kunnen verrichten. Het bezit van zulk een hoeve wordt dan licht tot het ellendigste gezwoeg of het is een zenuwsloopende strijd met onbetrouwbare arbeiders. Worden dan ook nog wat den omzet betreft de toestanden slecht, dus levert het bedrijf geen winst op, dan komt het inderdaad wel voor, dat de bezitter of zijn zoon er genoeg van krijgt; zij verkoopen hun hoeve en zoeken in de stad een meer gemakkelijke kostwinning.
Deze ontwikkeling is tegenwoordig bijv. in Zweden en Finland voortreffelijk gade te slaan, aangezien deze landen eerst nu in een stadium van industriëele opleving geraken. Overigens is dit wel het eenige geval, waarin *heemvaste* boerengeslachten vanouds overgeërfd bezit *vrijwillig* prijsgeven. Behalve door deze directe inwerking van een industrieele opleving, heeft de industrie in Duitschland echter ook nog een indirecte vernietiging van den boerenstand tengevolge gehad; dat is overal van toepassing, waar door de geweldige expansie van sommige steden, verder door

Digitized by Google

mijnbouw en industriëele installaties, de boeren regelrecht *gedwongen* werden, hun vanouds overgeërfden grond te verlaten.[1]) Duitschland heeft naar aanleiding van zijn industriëele opleving van 1871—1914 zulke hekatomben van boerengeslachten opgeofferd, dat een biologisch geschoold mensch over deze nog als vooruitgang geprezen zelfmoord de haren te berge kunnen rijzen.

Aldus is door *economische* oorzaken sedert de oprichting van het rijk een groot percentage van ons beste Noordrassige bloed van het land verdwenen en de onvruchtbaarheidsmachine, stad genaamd, binnengedreven. Want het is immers duidelijk, dat juist het Noordrassige bloed, dat een zeker *gevoel van zelfstandigheer-zijn* ook in het boerendom noodig heeft, nog het eerst ertoe neigt, de zwoegerij van een *boerderij zonder arbeiders* eraan te geven en zich in de stad een werkkring te zoeken, die voor zijn geestelijke bekwaamheid meer mogelijkheden biedt om tot haar recht te komen en ook meer *zelfstandigheid* belooft. Dat *buitendien* ook dit Noordrassige bloed de vaak reeds een duizendtal jaren in de familie zijnde hoeven op grond van nomadische drijfveeren heeft verlaten, kan mogelijk zijn; maar de voorstanders van deze opvatting zouden hiervoor eerst eens bewijzen moeten overleggen. Als men deze bewijzen niet levert en de afgrijselijkste vernietiging van ons Germaansch boerendom, die de Duitsche geschiedenis tot dusver beleefde, met een verwijzing volgens de rassenleer naar de „Noordsche uitbreiding in de ruimte" of zelfs met nomadendom voldoende meent te verklaren, dan neemt men wellicht tegenover de geschiedenis de verantwoording op zich, den hoogsten nood van het Noordras — laten wij voorzichtigheidshalve zeggen van de Germanen — in een deugd te hebben vervalscht: bovendien laadt men misschien ook nog de schuld op zich, den blik van de tijdgenooten te hebben afgeleid van de oorzaken van het eigenlijke kwaad.

Men zal bij het onderzoek van deze vraagstukken ook niet mogen vergeten, dat bepaalde tijdsverschijnselen op geestelijk gebied, wij kunnen gerust zeggen moderichtingen, eveneens het afvloeien der boerenbevolking naar de stad hebben bevorderd. Het scheen voor het afgeloopen tijdperk met zijn gedachteloos aanvaarden van alle

---

[1]) Vergel. Frh. v Kerckerick zur Borg, Beiträge zur Geschichte des westfälischen Bauernstandes, Berlin 1912.

Digitized by Google

zuiver instinctieve lichamelijke driften een bewijs van „verlichting" te zijn, als men brak met oude familie-overleveringen, het erfgoed van de familie afstond of verkocht en als mensch van de „werkelijkheid" deelnam aan de algemeene geldzucht. Nog omstreeks het midden van de vorige eeuw was bijna ieder beschaafd mensch afkomstig van het land of hij was minstens met het landleven vertrouwd; op afbeeldingen uit den tijd van 1870 maken nog tal van groote steden den indruk van dorpen. Daarentegen schaamden zich zonen van rijke bezitters van riddergoederen, die in Halle landbouwkunde studeerden, reeds voor den wereldoorlog, op hun visitekaartje „agr. stud." te laten drukken; anderen gaven er de voorkeur aan, eenige jaren in het leger te dienen, en lieten zich dan op hun geboortegrond levenslang met den bereikten rang aanspreken, alsof zij daarmede wilden aantoonen, dat zij beslist maatschappelijk volwaardige persoonlijkheden waren. Dit geslacht was de trots op zijn beroep als boer kwijt geraakt; *Bismarck* was er nog met hart en ziel aan verknocht, en *Frederik de Groote* heeft daaraan zijn grootste aandacht besteed; *„de landbouw is de voornaamste van alle kunsten. Zonder hem zouden er geen kooplieden, dichters en wijsgeeren zijn" (Frederik de Groote).*
Voor den Germaan was aanvankelijk het denkbeeld om te breken met het landleven, zoo volkomen vreemd, dat de stichting van steden ten Noorden van de Alpen daaraan bijna schipbreuk had geleden. [1]) Men moest het gevaarlijke en toenmaals in den grond van de zaak uiterst verafschuwde middel te baat nemen om alle hoorigen, die naar de stad wilden of konden trekken, de vrijheid te schenken; *stadslucht maakt vrij*, was een slagzin, die toen opkwam. Om voor dit stedelijk bevolkingsmengsel een patriciaat, een leiderslaag te verkrijgen, hebben de Middeleeuwsche heerschers vaak eenvoudigweg elken tienden man onder de vrijen door het lot daartoe aangewezen; men lette eens op deze tegenstelling tusschen den Noordschen adel der Germanen, die niet te bewegen is naar de stad te trekken, en de Mooren, die iedere landbevolking in beginsel beschouwen als met hen in tegenstelling te zijn. (Vergel. de verklaring over den oorsprong van het woord *Berber* op bladz. 67).
In tegenstelling met alle nomaden, die een eeuwenlang verblijf

---

1) Vergel. hierover het voortreffelijke boekje: Mayer, Kleinstadt und Grosstadt, Langensalza 1926 (Prijs 0.65 R.M.).

Digitized by Google

in steden klaarblijkelijk niet deren kan (Kremlin, Serail, Moorenpaleizen enz.) heeft het Noordras zich nimmer zeer lang als stedelijke heerenlaag in het leven kunnen houden. De *Bismarck's* bijv. oorspronkelijk een adellijk Stendalsch stedelijk geslacht, hebben enkel en alleen aan den opstand van de gilden in Stendal, alsmede aan het feit, dat zij dientengevolge uit Stendal werden verdreven, hun tegenwoordigen bloei te danken; zij trokken zich toenmaals op een landgoed terug, en leefden voortaan als landedellieden verder. De Bismarcks zijn stellig niet het eenige middeleeuwsche stedelijk geslacht, dat door deze overplanting naar het land in leven is gebleven. Deze hoofdstukken, die ons een kort overzicht hebben gebracht over het optreden der nomaden en van het Noordras in de moderne kolonisatie-geschiedenis, en een overgang zouden vormen naar de eigenlijke onderzoekingen over de boersche cultuur van het Noordras, kan men wel niet beter besluiten dan met het volgende woord van *Wilhelm Heinrich Riehl:* „Alleen nog in den boerenstand strekt de geschiedenis van den ouden Duitschen volksaard zich in levenden lijve uit tot in de moderne wereld. De boersche *toestanden* bestudeeren, beteekent studie van de geschiedenis; de *zeden* van den boer zijn een levend archief, een historische bron van onschatbare waarde."

Digitized by Google

III.

De Germanen en de akkerbouw

Nadat wij in het vorige hoofdstuk hebben vastgesteld, dat de germaniseering van de wereld in de laatste eeuwen slechts een onderdeel is uit de kolonisatie-geschiedenis van het Germaansche boerendom, rijst nu de vraag tot welk ras de Germanen behooren en hoe de stand is van hun ontwikkeling op het gebied van akkerbouw bij hun intrede in de wereldgeschiedenis. Aangezien de nomaden tot dusver nog nergens ter wereld bereid waren den akkerbouw van een onderworpen bevolking over te nemen, moet dus uit de houding van de Germanen t.a.v. den akkerbouw heel ondubbelzinnig en duidelijk kunnen worden afgeleid, of wij bij hen nomadendom mogen veronderstellen of niet. De akkerbouw van de Germanen is dus niet slechts een onderdeel van hun cultureele uitingen, die wellicht de belangstelling van een cultuurvorscher kunnen prikkelen, maar voor het rassenonderzoek niet in aanmerking zou kunnen komen; de akkerbouw wordt juist integendeel min of meer een sleutel voor de opheldering van de rasverhoudingen bij de Germanen. Wel niemand trekt heden meer in twijfel, dat de Germanen akkerbouw kenden; men kan hoogstens strijden over de vraag, welke beteekenis deze bij hen had. Indien echter de opheldering van de rasverhoudingen slechts mogelijk is na opheldering van de toestanden op het gebied van den akkerbouw, dan ontkomen wij niet aan een onderzoek, of de akkerbouw direct of indirect met de Germanen samenhing; met andere woorden, of de Germanen zelf akkerbouwers waren of slechts den akkerbouw lieten uitoefenen. Schrijver dezes heeft immers in de vorige hoofdstukken bij het noemen van de Germaansche landrechten reeds heel duidelijk t.a.v. dit punt zijn houding bepaald. Men kan echter trachten een agrarischen gedachtengang te volgen, om te zien of men daarmee bij de Germanen bepaalde feiten kan vaststellen, die als een op aanduidingen gegrond bewijs kunnen worden gebruikt, om aan de hand daarvan den stand van den akkerbouw bij de Germanen duidelijk te omlijnen. Voor schrijver dezes als landbouwkundige komt het er niet zoo bijzonder op aan, welke vormen de akkerbouw bij de Germanen had aangenomen, van veel meer belang is voor hem de vraag, of de akkerbouw als

Digitized by Google

de natuurlijke grondslag van het Germaansche leven kan worden aangeduid, of dat hij slechts een ondergeschikte noodzakelijkheid beteekende, waarvan men het werk aan hoorigen kon overlaten. Voordat wij echter den akkerbouw van de Germanen nàder bespreken, zij hier toch reeds iets gezegd over het vermeende *nomadendom* der Germanen bij hun eerste samentreffen met de Romeinen. Reeds E. M. Arndt [1]) zegt daarover: „Een jaarlijksche omwisseling en ruil van de akkers, zooals Caesar schildert, is onvereenigbaar met een ordelijken toestand. Zulks lijkt ook een onmogelijkheid, als men klimaat en natuurlijke gesteldheid van het aan rivieren, beken, meren, moerassen en wouden rijke land in het oog houdt. Men stelle zich de dwaasheid voor, elk jaar opnieuw versche akkers te scheuren en te bebouwen enz." Professor *Fleischmann*-Göttingen [2]), tegenwoordig wel de grootste kenner van de oud-Germaansche landbouwgeschiedenis, bepaalt ten aanzien daarvan even ondubbelzinnig zijn standpunt: „En tenslotte nog het rondtrekken zelf: dat de Germanen jaar in jaar uit met vrouwen en kinderen, geoogste gewassen, huis- en akkergerei, kortom met al hun roerend goed in de toenmaals nog voor het grootste gedeelte met moeras en oerwoud bedekte streken zijn rondgetrokken, moge gelooven, wie dat kan."

De opvatting uit latere tijden, dat de Germanen nomaden zijn geweest, is voornamelijk aan Meitzen [3]) te danken. Meitzen geeft zich veel moeite om zijn bewering over het nomadendom der Germanen met „overtuigende" redenen te staven. Desondanks hangt zijn opvatting volkomen in de lucht.

---

1) Zie W. A. Schmidt, Zeitschrift für Geschichtswissenschaft, Berlin 1845, Bd. III: Einige leichte Bemerkungen zu Cäsars und Tacitus Berichten über die Feldordnung und den Ackerbau der alten Germanen, veranlasst durch den Aufsatz von Waitz über und gegen von Sybel, von E. M. Arndt, Seite 231—255.

2) Vergel. Fleischmann, Cäsar, Tacitus, Karl der Grosse und die deutsche Landwirtschaft, Berlin 1911.

3) A. Meitzen, Siedlung und Agrarwesen der Westgermanen und Ostgermanen usw., Berlin 1895, Bd. I. Naar dit boek van Meitzen verwijst overigens Kern op bladz. 203 van zijn werk met nadruk, en hij zegt in verband daarmede over den Germaanschen adel het volgende, hetgeen hij meent voor de Indogermanen ook te moeten aannemen.
„En evenzoo doen de verschillende Indogermaansche volken hun intrede in de geschiedenis, onder verhoudingen, die naast de op een strikt rechtvaardige en vreedzame dorpsgrondwet gebaseerde boerenmassa een grootgrondbezittenden adel met zijn aanhang omvatten. De adel wordt jaar op

Digitized by Google

Fleischmann maakt over Meitzen de volgende vernietigende opmerkingen: „Tot zoover de voorstelling van zaken door Meitzen. De verbeeldingskracht is als leidster voor den vooruitgang van de onderzoekingen stellig onmisbaar, zij mag echter niet teugelloos in het onmetelijke ronddwalen.. Nomaden, die men anders slechts in oasen en dunbevolkte steppen zoekt, worden naar het aan wouden en moerassen rijke, volgens Meitzen betrekkelijk dicht bevolkte Germanië verplaatst; de overgang van nomadendom naar vaste nederzetting moet zich in nauwelijks honderd jaren hebben afgespeeld; ter verklaring van deze vlugge verandering wordt aangevoerd, dat de gemeene vrijen tot de overtuiging waren gekomen, dat het nu voor hen den hoogsten tijd werd om zich eindelijk te vestigen. Dit en nog veel meer, dat wij zullen laten rusten, wekt den dorst naar een frisschen dronk uit betere, zij het ook karig vloeiende bronnen."

Een landbouwkundige zal zich sneller een oordeel kunnen vormen over den Germaanschen akkerbouw. Nu heeft echter Kern door zijn twee-rassen-theorie, die wij in de vorige afdeeling aanhaalden, alle onderzoekingen van twijfelachtige waarde gemaakt. Dat heeft zonder twijfel niet in zijn bedoeling gelegen. Maar toch heeft hij om zoo te zeggen twee hefboomen geschapen, die men naar goeddunken kan gebruiken, om nu eens den eenen en dan eens den anderen wissel te openen, als er ergens moeilijkheden ontstaan en de vrije loop van de wetenschappelijke pogingen tot opheldering dreigt te worden gestuit. Bij zijn twee-rassen-verklaring staat het

---

jaar door onderlinge veeten geteisterd; ter beveiliging van zijn bezit en ter handhaving van zijn macht moet hij een gevolg onderhouden en bezighouden; de vorm, waarin hij de uit den arbeid der hoorigen verkregen inkomsten besteedt, is juist het onderhoud der manschappen, die hem weer nieuwe inkomsten verschaffen. Een slecht econoom, een slecht volgeling en een slecht politicus tegelijk is de heer, die zijn rijkdommen niet omzet in werk met het zwaard. Het doode kapitaal van den zuinigen heer doodt hemzelf, want het valt aan den anderen heer, die daaruit krijgsmacht weet te scheppen. Aldus dwingt in de oude „heerencultuur" het bezit van de heerlijkheid, wil zij niet vergaan, den vrijgevigen heer tot krijgshandelingen, zoo hij de diensten, die hem toekomen en die hem rente opleveren, niet ongebruikt wil laten."

Dat deze verklaring van de positie van den Germaanschen en Indogermaanschen adel in het door hem geleide volk, voor de financieel-economisch gerichte denkwijze van den hedendaagschen mensch heel aannemelijk is, zal volstrekt niet ontkend worden; dat deze verklaring echter het eigenlijke wezen van den Germaanschen adel volkomen over 't hoofd ziet, zullen wij in den loop van het volgende gewaar worden.

Digitized by Google

iederen onderzoeker vrij, zich uit de Germaansche overleveringen voor het ras, waaraan hij de voorkeur geeft, datgene uit te zoeken, wat hem geschikt voorkomt. Kern heeft hoegenaamd geen licht in de zaak gebracht, maar slechts de verhoudingen verward; wij mogen dus niet verzuimen, zijn opvattingen eens nader te onderzoeken.

In de eerste plaats lokt de door Kern aan den Germaanschen adel toegewezen positie kritiek uit. Een dusdanigen parasiteerenden adel hebben de Germanen nimmer bezeten. De Germaansche *gemeene vrijen* en hun *adel* verschillen in alle overleveringen slechts in heel onbeteekenende opzichten. Van een kras verschil bijv. in den zin, dat de adel tot het Noordras, de gemeene vrijen tot het Faalsche ras behoorden, kan in geen geval sprake zijn. Wel echter dient de vraag te worden besproken, of men niet misschien den adel en de gemeene vrijen gezamenlijk tot het Noordras kan rekenen, de hoorigen daarentegen bij het Faalsche ras dient te zoeken. Dit zou zeer wel mogelijk zijn, het komt evenwel bij de hier op te lossen moeilijkheid vooreerst niet in aanmerking. Een nomadiseerende adel sleept namelijk op zijn krijgstochten geen akkerbouw-uitoefenende hoorigen mede. De Germanen hebben echter zonder eenigen twijfel hun boerendom naar de ontvolkte Romaansche landen overgeplant en daaraan een Germaansch landrecht geschonken. Dit landrecht immers is cultuurhistorisch eigenlijk de belangrijkste daad van de Germanen. Afgezien daarvan, dat de nomaden tot nu toe in de wereldgeschiedenis nog nooit op de gedachte zijn gekomen om voor de onderworpen bevolking een nieuw landrecht in te stellen, kunnen wij in het onderhavige geval bovendien nog verklaren, dat Germanen in de Romaansche landen beslist *vrijen* zijn geweest. Het *boerendom* van de Longobarden en Franken zullen wij, of men wil of niet, tot de *vrijen* van deze stammen moeten rekenen. In elk geval zal men toch een bewering, die de Longobardische en Frankische boeren als Faalsche hoorigen beschouwd wil zien, als volkomen ongegrond terugwijzen. Wisten wij niet zoo nauwkeurig, hoe de landen van het Romeinsche rijk voor het binnenvallen der Germanen van boeren ontbloot zijn geweest, dan zouden wij te dezer zake wellicht minder zeker oordeelen. Maar er is geen ontkomen aan het feit, dat de vrijen onder de Longobarden en Franken echte boeren moeten zijn geweest. Met deze vaststelling bereiken wij weer het uitgangspunt van onze

Digitized by Google

beschouwing. Het boerendom van de Germanen berust zonder eenigen twijfel bij de *vrijen.*
Heel ondubbelzinnig zegt *v. Amira* [1]) hierover: „De Germanen in het historische tijdperk hadden vaste woonplaatsen; voor hun rechtsbonden was noodig een land binnen vaste grenzen. Ook wanneer het rechtsgenootschap verhuist, geschiedt zulks uitsluitend om nieuwen grond te zoeken, die aan dezelfde eischen voldoet. Als de oudste volksgemeenschap op IJsland naar den aard onterritoriaal is, dan hangt zulks te zamen met geheel uitzonderlijke omstandigheden."
Men kan echter dit vraagstuk ook eens vanuit een geheel ander gezichtspunt aanpakken; en wel uitgaande van de landbouwgeschiedenis van Skandinavië. Zoowel in Zweden alsook in Noorwegen bestond tot nu toe in de geschiedenis noch een boerenlijfeigenschap noch een eigenlijke heerendienst der boeren; in plaats daarvan had men daar steeds de onderscheiding in vrije boeren en de z.g.n. adelsboeren, waarvan eveneens bij de Germanen wordt melding gemaakt. Uit de adelsboeren der Germanen ontstond zonder twijfel de oude Duitsche adel der Middeleeuwen. Opmerkelijk is, dat het Skandinavische adelsboerendom dezen weg *niet* insloeg, maar omgekeerd te zamen met de vrije boeren tegen het einde van de Middeleeuwen in een bijna gevaarlijk wordende afhankelijke verhouding tot den nieuw opgekomen adel van niet-Skandinavischen, meestal Duitschen oorsprong geraakt. In Zweden nam in het eerste kwart van de 17de eeuw — voornamelijk veroorzaakt door de economische moeilijkheden van de kroon tengevolge van haar inmenging in de troebelen van den Dertig-jarigen oorlog — de ontwikkeling bijzonder hachelijke vormen aan.
Op een Rijksdag in 1650 leidde dan de tegenstand van de boeren tot afweermaatregelen van de kroon tegen den adel. Vanaf 1680 was het economische overwicht van den adel weer gebroken en nu begon het oude adelsboerendom zich betrekkelijk vlug te herstellen. In Noorwegen had de ontwikkeling over het algemeen een voor het boerendom nog gunstiger verloop; wel werden af en toe — van Denemarken uitgaand — pogingen gedaan om de boeren te onderwerpen, het succes was echter steeds van voorbijgaanden aard. In deze met enkele trekken geschilderde ontwikke-

---

[1]) v. Amira, Grundriss des germanischen Rechts, Strassburg 1913.

Digitized by Google

ling van de oude Skandinavische boeren, ligt een feit van beslissende beteekenis opgesloten: wij vinden van den beginne af het ook van de Germanen gemelde verschil tusschen vrije boeren en adelsboeren. Het Skandinavische adelsboerendom beschrijft nu echter niet den weg van losmaking van het boerendom, nog minder ontwikkelt het zich tot een uitsluitend aan het zwaard verknochten parasiteerenden adel; integendeel, dit adelsboerendom vergroeit steeds meer met zijn grond en bodem en staat zelfs de leiding af aan een buitenlandschen adel. Aan schrijver dezes schijnt de houding van de Skandinavische adelsboeren in het licht der historie toch zeer leerrijk toe, om klaarheid te verkrijgen over het wezen van het Noordras; per slot van rekening zal men toch Skandinavië als toonaangevend moeten erkennen in vragen over het Noordras.

Waarom zou men echter over de Germanen iets anders aannemen, dan de landbouwgeschiedenis van Skandinavië over de Zweedsche en de Noorsche boeren aldaar bericht; terwijl zelfs al het overige (gemeenvrijen en adelsboeren, zoowel als andere inrichtingen) zoo tot in de kleinste bijzonderheden met elkaar overeenstemt en over een duizendtal jaren goed kan worden nagegaan? Waarom de dingen in de oudste geschiedenis der Germanen met onnatuurlijke verklaringen verwarren, als de levende werkelijkheid bij de Germanen zich nog bijna voor onze oogen — om zoo te zeggen bij daglicht — afspeelt?

Zooveel zal in elk geval duidelijk zijn: Als eenerzijds de opgravingen ons ondubbelzinnig aantoonen, dat de Germanen uit Skandinavië afkomstig zijn en wij dan anderzijds bij de Noordgermanen nog na duizend jaren hetzelfde kunnen vaststellen, wat ons bijv. Tacitus van onze Germaansche voorzaten bericht, dan moet het toch zonder twijfel veroorloofd zijn, de Skandinavische Noordgermanen als voorbeeld te nemen om een begrip te krijgen van het Germanendom van de volksverhuizing.

Om de gegrondheid van deze methode van vergelijken te bewijzen, brengt schrijver dezes over de vroeghistorische verhuizingen van de Germanen datgene, wat de nestor van het onderzoek der Germaansche voorgeschiedenis, de archaeoloog *Kossinna* [1]) als laatste samenvatting van zijn jongste ontdekkingen daarover

---

[1]) G. Kossinna, Ursprung und Verbreitung des Germanen in Vor- und frühgeschichtlicher Zeit. Berlin — Lichterfelde 1927.

Digitized by Google

heeft gepubliceerd. Volgens Kossinna waren in den vroegen ijzertijd, dus van 750 v. Chr. tot omstreeks Christus' geboorte, de toestanden ongeveer als volgt: De Germanen veroveren, *vanuit Skandinavië oprukkend,* het Illyrisch gebied in Oost-Duitschland en geheel Polen, eveneens het Keltische Noordwest-Duitschland tot in België, en ten slotte het gebied van den Midden-Rijn. Hun ontbreekt echter nog het geheele vroegere Oostenrijk en ook Zuid-Duitschland. Onderling vertoonen de Germanen een zichtbare cultureele tegenstelling tusschen een in het Westen en in het midden van Noord-Duitschland gevestigd grooter gedeelte en een in Noordoost-Duitschland en Polen gevestigd kleiner gedeelte van het volk. Men noemt deze beide door den Beneden-Oder gescheiden stamgroepen *West-Germanen* en *Oost-Germanen. De Oost-Germanen* omvatten 6 grootere stammen; van het Zuiden naar het Noorden gerekend:

1. Eigenlijke Vandalen in Silezië oostelijk van den Oder, in Zuid-Posen en in Zuid- en Oost-Polen incl. Galicië alsmede Silingische Vandalen in Silezië en westelijk van den Oder;
2. *Bourgondiërs* in Midden- en Noord-Posen en in noordwestelijk Polen;
3. Gothische *Gepiden* in geheel West-Pruisen en in oostelijk Achter-Pommeren;
4. Eigenlijke *Goten* aan het Friesche Haf en in het Oost-Pruisische Samland;
5. *Rugiërs* in westelijk Achter-Pommeren;
6. *Lemoniërs* in Voor-Pommeren en Rügen.

Bij de *Westgermanen* kan men — volgens Kossinna — ook op grond van de archaeologische vondsten duidelijk drie groote *historisch bewezen* stambonden onderscheiden: *Irminonen, Ingweonen, Istweonen.*

De *Irmionen* zijn de Zwabische Elbe-Germanen, deze woonden vanaf het Leithagebergte in Beneden-Oostenrijk tot over Moravië en Noord-Bohemen in het geheele gebied van de Beneden-Elbe tot aan Oost-Holstein. Zij zijn duidelijk gescheiden in vijf grootere stammen; van het Zuiden naar het Noorden gerekend:

1. *Quaden* in Moravië;
2. *Markomannen* in Bohemen;
3. *Hermunduren* in het Zuiden van de provincie Saksen en in het Noordwesten van den Vrijstaat Saksen;

Digitized by Google

4. *Semnonen* in de Mark Brandenburg en in Noordwest-Brandenburg;
5. *Longobarden* in Noordoost-Hannover, Oost-Holstein en West-Mecklenburg.

Een gebied van woeste gronden scheidt volgens Germaansch gebruik in Holstein de Irminonische Longobarden van Oostelijk Holstein van den hier beginnenden *Ingweonenbond.* Tot de Ingweonen behooren:

1. *Saksen* in westelijk Holstein;
2. *Angelen,* wier gebied in Zuid-Sleeswijk tegenwoordig nog het land Angeln heet; zij zijn door een woeste streek noordelijk van de Eider van de Saksen gescheiden;
3. *Warnen* in Noord-Sleeswijk, Zuid-Jutland en Funen;
4. *Juten* in Midden- en Noord-Jutland;
5. *Chauken* westelijk van de Elbe aan de Noordzeekust tot aan de Eemsmonding; het land vertoont zoowel in de 1ste eeuw vóór Chr. als in de 3de tot 4de eeuw ná Chr. een dichte kolonisatie, het is echter in de 1ste tot 2de eeuw ná Chr., blijkbaar tengevolge van een sterken drang van den stam naar het Westen, opvallend dun bevolkt;
6. *Angrivariërs,* wier naam voortleeft in het tegenwoordige Engern; zij koloniseeren zuidelijk van de Chauken, westelijk van de Weser.

Nog verder zuidwestelijk begint de meest westelijke van de drie Westgermaansche bonden, de *Istweonenbond.* Tot dezen moeten reeds de *Brukteren,* gevestigd aan beide zijden van de Boven-Eems, hebben behoord, hoewel de historie niets daarover vermeldt. De woonplaats der Istweonische Germanenstammen van den rechter Rijnoever kunnen niet met zekerheid in kaart worden gebracht: zij hebben zonder twijfel tengevolge van voortdurende storingen door de aan den Rijn geplaatste Romeinsche bezetting hun woonsteden dikwijls verlaten.

Evenwel vertoont een wapenkaart uit de 1ste tot de 2de eeuw ná Chr. een aantal Germaansche vindplaatsen ook aan den rechter Rijnoever en in het gebied van den Moezel.

Een tamelijk sterke Germaansche kolonisatie vindt men echter eerst aan den Midden-Rijn, waar evenwel geen volken van den Istweonenbond meer woonden, maar *Suevische* stammen. De *Mainsueven* hadden zich reeds omstreeks 100 vóór Chr. van den

Digitized by Google

Swebischen hoofdstam aan de Elbe vrijgemaakt en waren door Thüringen en Keurhessen eerst naar de Bovenhessische Wetterau getrokken, om zich dan weldra verder over Rijnhessen, Hessen-Starkenburg, Rijnpalts en Beneden-Elzas uit te breiden. Een naam van wereldhistorische beteekenis verwierf zich hier ten tijde van Caesar diens gevaarlijke tegenstander, de vorst der Sueven *Ariovist,* die alle Germanen op den linker oever van den Bovenrijn onder zijn heerschappij vereenigde.
Het is dus zeker geen toeval, als wij in de Middeleeuwen in de boerengrondwet van de Skandinavische landen een herhaling van de dingen vinden, die reeds Tacitus over de Germanen schrijft. Al hebben zich ook na het wegtrekken uit Skandinavië in den loop der tijden cultureele verschillen bij de afzonderlijke Germanenstammen ontwikkeld, toch is het zonder twijfel gerechtvaardigd, voor de Germanen uit den tijd der volksverhuizing den „rassischen grondslag" nog bij alle stammen als min of meer overeenstemmend aan te nemen.
In elk geval doet de door Kern op het tapijt gebrachte vraag den wensch ontstaan, hierover tot klaarheid te komen, of de vrijen onder de Germanen meer den indruk maken van krijgszuchtige nomaden of meer pootige boeren met liefde voor het zwaard.
Wie het beginstadium van de Germaansche volksverhuizing nader onderzoekt en zonder vooringenomenheid de voorhanden overleveringen doorvorscht, die zal spoedig tot het resultaat komen, dat niet een enkel geval van echte heeren-veroveringszucht te constateeren valt. Niet in 't minst zal men iets kunnen ontdekken, dat ook maar in de verste verte kan worden vergeleken met de roof- en veroveringstochten van krijgszuchtige nomaden. Over den landhonger van Kimbren en Teutonen hebben wij reeds gesproken.
Ariovist ging over den Rijn om te koloniseeren, maar niet om uit tuk op buit in Gallië binnen te vallen. Ook de Usipeten en de Tenkteren verlangen van Caesar land om zich te vestigen, precies zooals in 378 de Goten van keizer Valens! Er kan trouwens vastgesteld worden, dat met uitzondering van de Longobarden, die echter pas in 568 in Italië binnenvielen, geen enkele Germaansche stam van zins is geweest den Romeinschen staat te vernietigen. Met een bepaald kinderlijke argeloosheid koesterden de Germanen de hoop, dat de Romeinen hun *vrijwillig* zullen veroorloven, deel te nemen aan de geneugten van den Romeinschen staat. Als

Digitized by Google

wederdienst zijn zij dan gaarne bereid de verdediging daarvan op zich te nemen. Reeds in dien tijd kunnen gevallen van z.g.n. „politiek van samenwerking" worden vastgesteld, zooals deze sindsdien in den loop van onze Duitsche geschiedenis over 1400 jaren zijn waar te nemen. Men kan Theoderik den Grooten bijv. ronduit den vader van een Germaansch-Romaansche politiek van verzoening en samenwerking noemen; helaas heeft tot dusver het Duitsche volk eenzijdig het gelag daarvoor betaald. Reeds Tacitus stelt bij de Germanen een „stultitia" vast, die wij hoffelijk met de uitdrukking „gebrekkige begaafdheid voor de groote politieke vraagstukken" zouden kunnen omschrijven.

Caesar beschouwt de Germanen trouwens ook als begeerig om te koloniseeren, volstrekt niet als veroverende half nomadische horden van krijgers. Dat blijkt wellicht niet direct uit zijn geschriften, maar toch kan men het daaruit afleiden. Krijgszuchtige nomadenvolken n.l. laten zich betrekkelijk gemakkelijk aanwerven. Als soldaten zijn zij weliswaar onbetrouwbaar, zooals wij in het volgende nog zullen zien; maar de Romeinen zijn er nooit voor teruggeschrokken hen desondanks te gebruiken. Indien de Germanen nog halve nomaden waren, of wel, zooals Kern veronderstelt, akkerbouwers met een Noordrassigen nomadischen adel, dan moest het voor Caesar en de Romeinen na hem een kleinigheid zijn geweest, dezen adel in soldij te nemen en hem los te maken van zijn landbouwbasis. Met hun opvatting van trouw verbonden immers de Germaansche vrijen niet de onbetrouwbaarheid van de nomaden, maar zij hadden op grond van hun nomadendom zonder bezwaar van het eene oorlogstooneel naar het andere kunnen worden verplant. De Germanen zouden dan voorbeeldige hulpvolken zijn geweest. In feite echter maakte de Germaan zich nimmer los van zijn geboortegrond; wel begaf hij zich als enkeling in Romeinschen dienst, maar innerlijk bleef hij desondanks nauw verbonden met zijn stam aan den Rijn. Trouwens eerst door deze omstandigheid werd het Germaansche vraagstuk voor de Romeinen tot een politiek probleem, want het blok der Germaansche volken aan den Rijn loste zich niet op en liet zich ook niet oplossen.

Eigenlijk bestaat er in alle overleveringen die over de Germanen en hun verhouding tot het Romeinsche rijk berichten, een geschiedkundig nog niet opgeloste tegenstrijdigheid. Ten tijde van het Germaansche vraagstuk lijden de Romeinen reeds aan een

Digitized by Google

ontvolking van het platteland; zij geven zich moeite om weer een boerenstand in 't aanzijn te roepen. De Germanen nu vragen heel vredig om land, ze zijn voorts door hun overdreven begrip van trouw den Romeinen als ongevaarlijk op het gebied der binnenlandsche politiek bekend, anders zou men nimmer de Romeinsche lijfwachten met Germanen hebben bezet; maar desondanks haalt men de Germanen niet als boeren in het land en verdeelt deze over het reusachtige rijk, integendeel: de Romeinen spannen al hun krachten in om de Germanen van hun rijksgrenzen verwijderd te houden. Men krijgt daarbij af en toe bijna den indruk, alsof de „limes" zich niet zoozeer tegen het zwaard der Germanen keerde, als tegen zekere karaktereigenschappen. De Germaan had opvattingen, waarop een staat, die gebaseerd is op zuiver financieel-economische verhoudingen — en dat begon Rome toen te worden — nimmer prijs stelt.

In tegenstelling met de tegenwoordig helaas nog veelvuldig heerschende meening aangaande de eenvoudige en oorspronkelijke rechtsverhoudingen der Germanen, bezaten deze in feite een volmaakt fijn en zedelijk recht, dat zelfs eenig in zijn soort was. [1]) De Germaansche rechtsopvatting, *die volledig bouwt op de zich van verantwoordelijkheid bewust zijnde persoonlijkheid,* staat inderdaad lijnrecht tegenover een gemechaniseerd rechtsbegrip, zooals iedere zuivere geldeconomie dat voortbrengt, die noodzakelijk ieder bewustzijn der persoonlijkheid onttroont en den mensch tot een voorwerp verlaagt.

Men kan derhalve de verdenking koesteren, dat de geldheeren in Rome niet zoozeer het zwaard der Germanen vreesden, dan wel hun opvattingen van zedelijkheid, die zich niet door geld lieten leiden. De afzonderlijke Germaansche huurling was ongevaarlijk, maar een binnen de grenzen gevestigd volk van Germanen kon wellicht tot een bron van gestadige binnenlandsche troebelen worden.

Het recht van de Germanen is ook inderdaad merkwaardig. „Van den gewonen man ging het uit, in zijn bewustzijn en meer nog in zijn gevoel leefde het" (v. Amira). Het is stellig geschikt om een geldmensch, die slechts met getallen en dingen rekent, òf tot hoon te prikkelen — voor zoover hij de macht bezit om zich dezen hoon te veroorloven — òf wel met afgrijzen te vervullen,

---

1) v. Amira, Grundriss des germanischen Rechts, Strassburg 1913 en Merk, Vom Werden und Wesen des deutschen Rechts, Langensalza 1926.

Digitized by Google

bijaldien niet hijzelf maar de Germaan de macht in handen heeft. Het merkwaardigste van het Germaansche recht is n.l. de eenheid van recht en God. Naar Germaansche opvatting zijn deze beiden niet te scheiden; *God zelf is recht*. Het recht is voor den Germaan eenvoudig niets anders dan de uitdrukkingsvorm van zijn gegroeid bestaan. Daarom ook bestaat er — om een voorbeeld te noemen — bij de Germanen geen verjaring; „Honderd jaren van onrecht maken niet één uur van recht", zegt een Oudduitsche rechtsopvatting. Dat is volkomen juist gedacht, aangezien elke verjaring noodzakelijk een menschelijke mogelijkheid tot inwerking op het recht veronderstelt. Wellicht werd ook om dezelfde reden het recht niet opgeschreven maar slechts *gewezen* (wijsdom, rechtsboek); ook dat zou consequent zijn, want een *levend* iets kan men slechts aanwijzen, verklaren, leiden, maar niet schriftelijk vastleggen. Waar *Kern* dus meent, de moeilijkheden tusschen zijn aangenomen nomadendom en den traditioneelen akkerbouw der Germanen daardoor te kunnen verhelpen, dat hij een „strikt rechtvaardige agrarische wetgeving" veronderstelt, daar tast hij juist in wezen der zaak mis. Een strikt rechtvaardige agrarische grondwet heeft n.l. tot voorwaarde óf de vrijwillige *schenking* van die grondwet door den adel aan de hoorigen, óf een *overeenkomst* tusschen adel en hoorigen; in beide gevallen echter is deze grondwet dan menschenwerk, en juist deze omstandigheid staat in volkomen tegenspraak met de goddelijke afleiding van de rechtsbegrippen, die den Germaan eigen zijn.
Het geheele Germaansche recht maakt trouwens den indruk van den natuurlijken bouw van een levend gezond lichaam; het is eigenlijk overal slechts de *stut* van een levenden vorm van uitdrukking. Slechts door deze goddelijke afleiding van het recht wordt de eigenaardige verhouding tusschen adel en gemeenvrijen bij de Germanen voor ons begrijpelijk. Want tegenover de gemeenvrijen zijn den adel de handen vaak op een wijze gebonden, die lang niet altijd ten zegen van de Germanen bleek te zijn. Reeds Tacitus valt het op, dat in de Germaansche koninkrijken de macht der koningen niet onbeperkt was, maar van rechtswege gebonden ten aanzien van de volksgenooten.
Von Amira (t.a.p.) zegt bijv.: „De oorspronkelijke Germaansche grondwet stond geen vrijheid van beweging toe voor een heerschappij van enkelingen. *Hoofd van den staat was de landsver-*

Digitized by Google

gadering. [1]) Behalve deze en de honderdschapsvergadering bestonden er geen andere staatsorganen dan ambtenaren; naar het schijnt alleen zulke ambtenaren, die gekozen waren door de landsvergadering. De landsvergadering plaatst een vasten, zij het ook afzetbaren ambtenaar aan het hoofd van den staat en neemt dezen uit het meest adellijke geslacht; zij laat zich daarbij leiden door dezelfde beweegredenen, waarmede het recht den ouden geboorteadel waardeerde. Want het zijn de betrekkingen van den waardigheidsbekleeder tot de godheid, waarvan wel en wee van het volk afhangt, en het volk maakt hen dan ook daarvoor verantwoordelijk. *Koning* heet zulk een opperhoofd, zij het als bestuurder van den sibbe-achtigen staat, of als afstammeling van het voorname geslacht, ook wel „volksleider", aangezien hij de centrale ambtenaar is.... Bepaalde grondtrekken herhalen zich gelijkmatig in het karakter van het Germaansche koningschap, bijv. zijn persoonlijke verantwoordelijkheid voor zijn functie, van welken aard deze ook moge zijn. (Een onderdeel van het koninklijk ambt was de zorg voor het leger). Maar ook de zorg voor orde en rechtspleging of met één woord de „vredebewaring" rustte op den Oudgermaanschen koning. Reeds bij Tacitus ontvangt hij het vredesgeld en judex heet hij vaak bij de oude schrijvers. *Anderzijds ontbreekt den Oudgermaanschen koning hoegenaamd iedere zelfstandige wetgevende macht.* (De Germaansche koning is in dit opzicht dus de polaire tegenstelling van het nomadische opperhoofd, dat alleen en uitsluitend bepaalt, wat geschieden zal; de schrijver). *Hij* (de Germaansche koning) *heeft in de landsvergadering geen beter stemrecht dan de eerstbeste vrije boer!"* [2]) In dit opzicht uit zich het recht zoo uniform en gesloten, dat men de een of andere rassische gelaagdheid of rassische beïnvloeding of ook zelfs een rassische storing, niet kan vaststellen. Men zal bij geen enkelen adel, die afkomstig is van krijgszuchtige nomaden, iets in dezen geest kunnen aantreffen. Dit alleen zou eigenlijk voldoende moeten zijn, om Kern's opvattingen over een nomadischen adel van het Noordras en een boerendom van Faalsch ras te doen vervallen. [3])

---

1) Cursiveering van mij, de schrijver.

2) Cursiveering van mij, de schrijver.

3) Bij het onderzoek over de rasverhoudingen bij de Germanen laten de onderzoekers meestal na, de verschillende graden van de vrijen uiteen te

Digitized by Google

Voor onze beschouwing nu is van bijzonder belang het feit, dat dit uniform werkend en blijkbaar natuurlijk gegroeid recht uit boersche denkwijze voortkomt en ook onmiskenbaar *slechts tegen boeren spreekt.*

Het Germaansche recht is later in de Middeleeuwen in den „Sachsenspiegel" overgegaan. De „Sachsenspiegel" is het schriftelijk opgeteekende recht van de Saksische wijsdommen; dit werk van den Saksischen edelman *Eike von Repgow* ontstond ongeveer tusschen 1215 en 1235. Het *landrecht* van den Saksenspiegel, dat slechts de voortzetting is van het Germaansche landrecht en op dit laatste voortbouwt, heeft zich in de oud-Pruisische gebieden tot 1794, in het koninkrijk Saksen tot 1863, in de Saksische en Thüringsche hertogdommen, in *Holstein* en Lauenburg tot 1 Januari 1900, dus tot het in werking treden van het burgerlijk wetboek staande gehouden. Wij zijn derhalve bij navorschingen over het landrecht der Germanen absoluut niet aangewezen op de weinig opleverende bronnen der Romeinen of op scherpzinnige gevolgtrekkingen en vermoedens; wij kunnen, om het duister van den Germaanschen voortijd te belichten, misschien nergens op zulke tastbare feiten bouwen dan juist bij het tot in den modernen tijd reikende landrecht der Germanen. Wie dat eenigszins kent en dan daarmede de volkomen geestelijke onvruchtbaarheid van alle Semietische volken der oudheid inzake het grondrecht vergelijkt, die zal zich dan toch wel wachten om

---

houden. De eigenlijke Germaan was de vol-vrije of de gemeen-vrije. Daarboven stond de adellijke volvrije, terwijl onder den niet-adellijken volvrije nog de z.g.n. minder vrije was gerangschikt. Deze schakeering was in de eerste plaats van beteekenis t.a.v. de teelt, en niet zoozeer t.a.v. het recht of zelfs van het ras. De minder vrijen waren z.g.n. vrijgelatenen, waarvan de afwijking naar het ras van de volvrijen of van de adellijke volvrijen volgens v. Amira veelvuldig kan worden vastgesteld. Nog onder deze minder vrijen stonden dan die „stamvreemden" van niet-Duitsche afkomst (die trouwens later in de overleveringen vaak met minder-vrijen samengevat worden) die de Germanen sinds de volksverhuizing leerden kennen, voorzoover dezen stamvreemden rechtspersoonlijkheid wordt toegekend. Zulke stamvreemden (eigenlijk waren het „knechten") zijn derhalve in het Franken- en in het Longobardenrijk de Romeinen, in Engeland de Britten, de eersten zoowel als de laatsten, onder den naam van „Welschen" d.i. van de een-vreemde-taal-sprekenden (Oudg. wealas. Oudfrank. walaha) samengevat. De h o o r i g e boer stond bij de Germanen nog onder de minder-vrijen, zoodat de verdeeling in lagen n a a r h e t r a s wel tusschen alle vrijen eenerzijds en de hoorigen anderzijds bestond, maar nimmer tusschen volvrijen en adellijke volvrijen.

Digitized by Google

bij de Germanen een nomadischen adel te veronderstellen; minstens zal hij nalaten, het Noordras te vergelijken met de woestijnnomaden van Arabië en met deze op één lijn te stellen, zooals Kern zulks doet.

Weliswaar is men er van landbouwkundige zijde tegen opgekomen, dat de Saksische rechtsboeken aangehaald worden als een bewijs, dat er bij de Germanen een *oorspronkelijk* boerendom heeft bestaan. Het zou niet toelaatbaar zijn, de toestanden, die zich in de oudste Saksische oorkonden weerspiegelen, zonder meer op de vroegste toestanden van Germanië toe te passen. Zelfs al moet men dat zonder twijfel toegeven, men kan anderzijds toch ook niet miskennen, dat het zeer goed mogelijk is, uit de oorkonden aanknoopingspunten van waarde te verkrijgen, tenminste om er over te kunnen beslissen, of aan deze of gene veronderstelling over de landbouwtoestanden in de vroegste tijden grootere waarschijnlijkheid toekomt. Indien men er bijv. in slagen zou te bewijzen, dat er in de vroege Middeleeuwen een tijd is geweest, waarin de heereboerderijen eerst opkwamen en nog een groot gedeelte van het volk der Germanen uit vrije boeren bestond, dan zou men mogen aannemen, dat met groote waarschijnlijkheid de oudste tijd uitsluitend vrije boeren heeft gekend. Nu legt bijvoorbeeld *Wittich* [1]) er den nadruk op, dat volgens zijn onderzoekingen een bevolking van vrije boeren ten tijde van de Karolingers, tenminste bij de Saksers niet kan worden aangetoond.

Elders is het wellicht niet zoo geweest. De oudste Saksische oorkonden bewezen veeleer reeds een ten deele persoonlijk, ten deele zakelijk afhankelijke, zonder twijfel boersche bevolking van zoodanige uitbreiding, dat het ontstaan daarvan uit een zich vrijwillig schikken (autotraditie) van oorspronkelijk vrije boeren in zakelijke afhankelijkheid, niet goed te verklaren is. [2])

Voordat wij hier voor dit vraagstuk ons standpunt kunnen bepalen, moeten wij ons eerst eens duidelijk voorstellen, wat grondheerlijkheid eigenlijk is. *Von Amira* zegt daarover: „Grondheerlijkheid (heereboerderij, heerlijkheid, dominium, in den Fran-

---

1) W. Wittich, Die Grundherrschaft in Nordwestdeutschland, Leipzig 1896: Die Frage der Freibauern, Weimar 1901.

2) Tot soortgelijke resultaten waren trouwens ook reeds Stüve (Geschichte des Hochstiftes Osnabrück, Osnabrück 1853), von Haxthausen (Agrarfassung in den Bistümern Paderborn und Corvey, Berlin 1829), von Hammerstein-Loxten (Der Bardengau, Hannover 1869) und Lüntzel (Geschichte der Diözese und Stadt Hildesheim, 1858) gekomen.

Digitized by Google

kischen tijd senioratus, senioria, vandaar het Fransche seigneurie) is de samenvatting van alle macht en rechten, die met het bezit van een leenheerlijk erf (vroonhoeve, saalhof = heereboerderij: middelpunt van een rechtsgebied en zetel van hem, die de rechterlijke macht uitoefent) over land en lieden verleend zijn. Het zijn ten deele overheids-, ten deele privaatrechterlijke bevoegdheden.... De privaatrechterlijke heerlijkheidsbevoegdheden vloeien ten deele voort uit het volledige eigendom van de bij het erf van den leenheer behoorende onroerende goederen (bosch, weide en woeste gronden, water), ten deele uit het z.g.n. oppereigendom van de boerderijen met aankleve, n.l. als voorbehouden rechten (voorrechten op den markgrond, de wildbaan, bedrijfsmonopoliën, het veto bij beschikkingen van den achterleenman over zijn boerderij). De achterleenmannen (onderzaten, homines subjecti, onderdanen) konden tot verschillende standsklassen behooren. Zij stonden echter ook altegader onder verantwoording, bevel en vredebewaring van hun landheer, als het ware als tot diens huis behoorende en vormden dus te zamen een huisgenootschap (familia, Ohd. as. hîwiski). Uit dit huisgenootschap volgde o.a. ook de *plicht* van den landheer, zijn achterleenmannen te beschermen, voor hun veiligheid te zorgen en de verarmden te ondersteunen. Het huisgenootschap is in hoofdzaak een persoonlijke bond."

Schijnbaar zouden wij daarmede dus hebben, wat *Kern* (Artbild der Deutschen) onder *adelsboerendom* verstaat en wat *Wittich* aanleiding gaf het oorspronkelijke vrije-boerendom van de Saksische boeren tegen te spreken. Volgens Kern zouden dan de landheeren tot het Noordras gerekend moeten worden, de achterleenmannen echter tot de vroegere, onderworpen bevolking, voor welke Kern het Faalsche ras in aanmerking laat komen. Maar een dusdanige verklaring klopt om verschillende redenen niet. Ten eerste kan worden aangetoond, dat de inrichting van de landheerlijkheid op de manier, zooals de vroege Middeleeuwen ons deze hebben overgeleverd, niet zonder meer Oudgermaansch is, tenminste niet sinds den tijd van de volksverhuizing bestaat, maar eerst in de vroege Middeleeuwen tot ontwikkeling kwam en wel kennelijk eerst onder den invloed van een Frankische bestuurs- en heerlijkheidsgedachte. Von Amira merkt hierover op: „De plaats van den verdwijnenden Oudgermaanschen geboorteadel wordt allereerst ingenomen door — en de overblijfselen van

Digitized by Google

dien adel gaan op in — een *dienst-* of (volgens de latijnsche bronnen) optimaten-adel (adel der voornamen), die zich na de volksverhuizing bij de Zuidgermanen vormt.... Westgoten en Bourgondiërs stelden, *nadat zij het laat-Romeinsche bezitterswezen (possessoren) met zijn patrocinium (beschermheerschap) over achterleenmannen hadden overgenomen,* de grootgrondbezitters met den dienstadel als edelen gelijk.... Westgotisch- en Frankisch recht hebben met het algemeen Romeinsche recht, en in tegenstelling met koningschap en onaantastbaarheid, niet-territoriale en door zuiver onderhandsch contract gevestigd beschermheerschap en verantwoordelijk gezag (patrocinium, mithio), die door de Duitschers als „Munt" (bescherming, waarbij den beschermheer vertegenwoordigings- en commando-bevoegdheid was opgedragen) werden opgevat, overheidsgezag verbonden. Onder het immuniteitsgerecht van hun geestelijken beschermheer zijn reeds de tabularii van de lex Rib. geplaatst. Het leenrecht van de Middeleeuwen schijnt van het beschermheerschap van den leenheer over zijn vazallen afkomstig te zijn!"

Wij zien reeds hieruit, *dat de landheerlijkheid,* in den vorm zooals zij door Wittich — en tegenwoordig vrijwel algemeen — wordt opgevat, *niet zonder meer Germaansch is.* Zij is echter ook niet zonder meer Romeinsch, d.w.z. eenvoudig overgenomen uit het voorbeeld van den Romeinschen ambtenarenstaat. Wellicht het beste is dus om te zeggen, dat de middeleeuwsche landheerlijkheid wel van Germaansche afkomst moet zijn, voor het overige echter in de eerste plaats slechts een Germaansch toegepaste Romeinsche bestuursidee is.

Wat moet men hier echter onder Romeinsch en wat onder Germaansch verstaan? Zonder een duidelijke onderscheiding van deze beide begrippen is de geheele Germaansche vroege geschiedenis niet op te helderen. *Romeinsch* beteekent in de eerste plaats de *onbeperkte ontplooiingsmogelijkheid van het individu en wel zonder rekening te houden met het welzijn van het geheel.* Toen de Germanen den Romeinschen staat leerden kennen, was deze reeds niets anders dan een reusachtige exploitatie-inrichting van alle plaatsen met goederenproductie, die de toenmalige wereld kende; de Romeinsche staat van toen had dus in hoofdzaak de moderne ideeën van de wereldeconomie reeds tot uitvoering gebracht. In dezen staat bestond er geen verder gemeenschapsgevoel onder de burgers, dan dat van de gemeenschappelijke winst;

Digitized by Google

wien het gelukte zich, niets ontziende, naar boven te werken in de rijke lagen, die was nu eenmaal een man in bonis, en op het „hoe" of op de tranen van hen, die door het opklimmen te gronde werden gericht, kwam het daarbij niet aan.
De *Germaan* nu beschouwde het begrip staat vanuit een principieel ander gezichtspunt. *De Germaan kende de onbeperkte ikvrijheid van den enkeling in het geheel niet;* hij schakelde in beginsel den *vrije* bij de gemeenschap der *vrijen in* en *waardeerde* hem ook alleen met het oog op datgene, *wat hij voor de gemeenschap waard was.* [1]) Er bestond een rangschikking in de waardeering, zoodat diegene het hoogst stond, die voor de gemeenschap het meeste waard was. Door deze rangschikking naar waarde, die niet alleen betrekking had op den enkeling, maar ook op de waardeering van zijn sibbe, waaruit immers de enkeling voortsproot, schiep de Germaan menschelijke gemeenschapsvormen, waarvan de leden steeds zeer levendig op elkaar inwerkten, zonder echter ooit elkaar tegen te werken, zoolang de gedachte van den *dienst aan het geheel* levendig bleef; daarom uiten zich Germaansche gemeenschapsvormen ook steeds als echte organismen. De Duitsche Middeleeuwen hebben ondanks de overname van vele Romeinsche inrichtingen deze Germaansche grondgedachte van een maatschappelijke waardeering van den enkeling bijgehouden, en zij hebben dienovereenkomstig den *staat* ook steeds alleen beschouwd als een groot uitgebreid *organisme.* In dezen middeleeuwschen staat was de enkeling op grond van zijn afstamming (sibbenwaardeering) wel gebonden aan een voorgeschreven gebied van werkzaamheid, maar anderzijds zorgde ook weer de gemeenschap ervoor, dat den enkeling binnen zijn sfeer van werken een zoo groot mogelijke mate van persoonlijk geluk en huiselijke vrede werd gewaarborgd. Het is niet zoo heel eenvoudig, de grondgedachte van den laat-Romeinschen en die van den Germaanschen, middeleeuwschen staat te verduidelijken. De Engelsche geschiedvorscher Froude heeft in zijn levensbeschrijving van den Engelschen staatsman Disraëli een beeld ontworpen van de tegenstellingen tusschen Germaansche en on-Germaansche staatsopvattingen, die *Günther* [2]) aanhaalt;

---

[1]) Op deze eigenaardigheden der Germanen, die blijkbaar Noordrassige erfenis zijn, wordt door het tegenwoordige rassenonderzoek helaas onvoldoende achtgeslagen.
[2]) Günther, Ritter, Tod und Teufel, 4 Aufl. München 1934.

Digitized by Google

Froude schildert weliswaar Engelsche verhoudingen, zij passen echter op elk Germaansch geleid land in de Middeleeuwen: „Vrijheid in modernen zin, waarbij de menschelijke rechten de plaats van de menschelijke plichten hebben ingenomen, zulk een vrijheid zochten zij niet en wenschten zij niet. Zooals in een leger had ieder mensch zijn eigen plaats in een trapsgewijzen opbouw van macht en aanzien, en het dagelijksch werk was dáár het zwaarst, waar macht en aanzien het hoogst waren. De graaf leefde in zijn burcht van de opbrengst van zijn landerijen. Maar de graaf had de hardste slagen uit te deelen, als men te velde trok. In stormachtige tijden was hij tevreden als hij aan het schavot ontkwam. Hij leefde van zijn bezit, met dien uiterlijken glans, die bij zijn positie behoorde, thuis echter leefde hij even eenvoudig als zijn pachter, slapend op een hard bed, rauwe eenvoudige kost etend, geen weelde kennend en ook niet begeerend. Richtsnoer voor het leven was de *trouw:* trouw van den ridderlijken heer tegenover den koning, trouw van den heer tegenover den pachter en van den pachter tegenover den heer.
In de steden was het ambacht in gilden en vakken verdeeld; de prijs van het voedsel, de hoogte van de loonen vanaf het huispersoneel tot aan den landarbeider en den handwerksman was wettelijk geregeld volgens beginselen van een rechtvaardige verhouding. Elk bedrijf had een vakraad en gevallen van valsche maat en slechte waar werden streng berecht. De molenaar kon geen meel vervalschen, de tarweprijs steeg en daalde naar gelang van den oogst: maar de woekeraar, die graan opkocht, om het tegen een duren prijs later te verkoopen, bevond zich aldra in handen van de gerechtsdienaars. Voor de kinderen der armen beteekende de leertijd een opvoeding en een school, waar tegenover de meest volmaakte moderne schoolopvoeding als koper tegen goud staat. Jongens en meisjes werden allen voor een nuttig handwerk opgevoed, met behulp waarvan zij later een redelijk bestaan hadden. De lasten en nooden die toen bestonden, bleven niet beperkt tot één stand, maar werden door rijken en mindergegoeden gelijkelijk gedragen. *Een volk in gezonden toestand is een levend geheel, als een menschelijk lichaam.* Als de vinger tegen de hand zegt: ik heb je niet noodig, ik ga mijn eigen gang, pak aan wat mij bevalt, laat liggen waar ik niets mee te doen heb, dan zal de eigenaar van de hand er slecht aan toe zijn. *Een staat, het algemeen welzijn, eischt, dat elke stand den*

Digitized by Google

arbeid verricht, die hem toebedeeld is. Als de een of ander, als enkelingen in grooten getale, alleen nog voor zich zelf willen denken en handelen, hun rechten zoeken en hun plichten vergeten, dan heeft de ontbinding een aanvang genomen."
Hierbij brengt Froude dan als tegenstelling de *on-Germaansche* staatsopvatting, en wel zooals deze zich in Engeland onder moderne gezichtspunten heeft ontwikkeld en uitgebreid. Wij zullen verderop en in het volgende hoofdstuk zien, dat de door Froude geschilderde moderne Engelsche toestanden volkomen gelijk zijn aan de laat-Romeinsche.
„Vanaf den tijd der Restauratie begonnen de grondeigenaars zich met pronk te omgeven en de werkgevers dezen tegen de hoogste prijzen te verkoopen. *Zelfzucht werd eerst een gewoonte en ontwikkelde zich dan brutaalweg tot een leer*. Het leven werd een wedloop, waarbij de „sterkste" een recht had op winst. Iedereen zou vrijgemaakt worden en zou zoo goed mogelijk voor zich zelf zorgen. De inrichtingen bleven bestaan. Hertogen, graven en lage waardigheidsbekleeders droegen nog adelskronen en bezaten grond en bodem. Bisschoppen waren nog de geestelijke gebieders van hun kerspel en de pastoor vertegenwoordigde in zijn parochie nog de kerk. De handelsvereenigingen leefden verder in uiterlijken glans. Maar allen verspeelden bij het verlangen naar welstand macht en invloed. Concurrentie werd de eenige regel van bedrijf en handel, een nieuwe wereldbeschouwing werd uitgevonden, om de wisseling der tijden te vergulden. Werkbazen en werklui werden ertoe gebracht te gelooven, dat zij evenveel zouden kunnen verdienen als de geldmenschen. Zij waren lijfeigenen geweest, nu waren zij vrij, het geluk zou wel komen. Maar het kwam voor, dat dit geluk om de een of andere reden op zich liet wachten. De huizen van de hoogere standen werden kasteelen en de eigenaars daarvan leefden zelfgenoegzaam als besloten kaste, maar de landbouwer van het dorp vond zijn lot niet minder zwaar, omdat hij nu aan niemand meer toebehoorde. Aangezien het volk in aantal toenam, zonk het loon tot op het laagste punt, waarop hij zijn gezin nog net kon onderhouden. De arbeiders in de stad waren er niet beter aan toe. Als de loonen stegen, stegen tevens de kosten van levensonderhoud. De leerplicht kwam te vervallen en daarmede werden de kinderen aan het vuil der straat overgeleverd. Er ontstond ontevredenheid, en wel op een leelijke manier. Men zei tegen de menschen, dat zij den vrede moesten

Digitized by Google

bewaren en er zich doorheen moesten slaan, hun werk was een handelswaar, die zij moesten verkoopen en waarvan de waarde bepaald werd door vraag en aanbod, de menschen konden nu eenmaal de natuurwetten niet veranderen, die de staathuishoudkunde eindelijk had ontdekt.... Deze staathuishoudkunde is nu naar het uiterste einde van het planetenstelsel verdreven, maar nog 50 jaren geleden was het ketterij daaraan te twijfelen, was het ontkennen daarvan een misdaad, die alle kranten veroordeelden. Carlyle had goed praten van een „verfoeilijke leer": de wedloop naar welstand ging verder met de vaart van een sneltrein. Groote vermogens werden opgehoopt, aangezien de wereldmarkt meer en meer werd geopend. De werkende stand had deel in de winst moeten hebben, maar men praatte hem naarstig voor, dat hij evenveel gewonnen had als zijn werkgevers. De welstand van het volk, verkondigden de vrijhandelaars en fabrikanten, hangt af van zijn handel." — Tot zoover de Engelsche geschiedvorscher!
Nadat de Engelschman Froude op indrukwekkende wijze het verschil in de grondidee van de Germaansche en on-Germaansche staatsopvatting heeft uiteengezet, zullen wij nu bij een Duitschen jurist hetzelfde verschil in de tegenstelling van het Romeinsche en Germaansche recht terugvinden. *Merk* [1]) zegt bijv. hierover: *„Het Romeinsche recht is individualistisch, het Duitsche recht is coöperatief en sociaal.* De Romeinen hebben reeds vroeg uiterst nauwgezet in het privaatrecht de afzonderlijke persoonlijkheid van alle natuurlijke en sociale banden losgemaakt en geheel op zichzelf gesteld; alles wordt bijeengehouden door dwang van een almachtigen staat. Het Germaansch-Duitsche recht heeft, ondanks een duizendjarige geleidelijke ontplooiïng van den enkeling, toch steeds den nadruk gelegd op de positie van den enkeling, hem aangewezen door samenhang naar bloed en familie en door het behooren tot de vakgemeenschap en tot andere coöperatieve en heerenorganisaties. Zooveel vrijer als de Duitscher in tegenstelling met den Romein tegenover den staat is, zooveel meer is hij aan den anderen kant door deze natuurlijke en sociale banden ook van rechtswege gebonden.
Het *Romeinsche* recht ziet steeds op den *enkeling*. Uitgangs- en middelpunt is hier de *niet-gebondene* afzonderlijke mensch en zijn *persoonlijk recht*. Het individualisme van het Romeinsche recht

---

1) Merk, Vom Werden und Wesen des deutschen Rechts, t.a.p.

Digitized by Google

in verbinding met de staatsalmacht en het op slaven gebaseerd bedrijf hebben in Rome de ontwikkeling van het gemeenschapsleven verhinderd. De weinige groepen van personen, die in Rome naast het individu als zelfstandig rechtspersoon erkend zijn, worden in rechte als denkbeeldige enkelingen behandeld. Zooals de staat de schepper is van het objectieve recht (de rechtsbeginselen), zoo is de enkeling de schepper van zijn persoonlijke rechten; zijn vrije wilshandeling is principieel voor het Romeinsche privaatrecht de eenig mogelijke rechtstoestand. Evenzoo drukt zijn wil den stempel op den inhoud van het subjectieve recht. Van de gedachte der souvereiniteit en der onbeperkte volmacht van den rechtsdrager is het geheele Romeinsche recht doordrongen. De wil van den gerechtigden heer en meester moet zoo onbeperkt mogelijk wezen, evenzoo de wil van het hoofd van den staat in het publieke recht en de wil van den bezitter en van andere eigenaren t.a.v. het persoonlijke recht. Tegenover dit zuiver eenzijdige recht van den gerechtigde, dat van alle wederkeerigheid is losgemaakt, pleegt het Romeinsche recht den evenzoo eenzijdigen plicht voor andere personen te plaatsen. Remmend werkte alleen de macht der zede en van de openbare meening, en deze tegengewichten bleven over 't algemeen werkzaam, zoolang de Romeinen van het oude kernachtige slag waren, die de ijzeren tucht van het leger hadden doorloopen en bezield waren door vaderlandsliefde, eerbied voor het traditioneele en door den geest van orde en wettelijkheid. In de tijden van verval van het latere Romeinsche rijk, toen de zedelijke krachten verkwijnd waren, moest deze vrijheid wel ontaarden in teugelloosheid en in schaamtelooze uitbuiting van de economisch zwakkere volkslagen. Evenzoo nadeelig moest de uitwerking van dit Romeinsche rechtsmechanisme zijn op volkeren met andere levensopvattingen en levensgewoonten. In de hand van het economische liberalisme en het kapitalisme van den modernen tijd werd het een krachtig wapen om de middeleeuwsche sociale banden in het burgerlijke en economische recht stuk te slaan.
Terwijl de idee van de *gemeenschap* uit het Romeinsche recht is verbannen, wordt het *Germaansche* recht er door beheerscht. De neiging naar de vorming van maatschappijen en genootschappen gaat door de geheele Duitsche rechtsgeschiedenis. Coöperatief was tot aan de liberaal-individueele economische wetgeving van de 19e eeuw vooral ook de ordening van het Duitsche zakenleven;

Digitized by Google

op het platteland waren *markgenootschappen*, in de steden *vakvereenigingen* en *gilden* de voornaamste dragers van den economischen staat. *Niet de ongebonden enkeling, maar de gemeenschap is derhalve het uitgangs- en middelpunt van het Germaansch-Duitsche recht.* De enkeling verschijnt hier steeds als lid van engere- en meer uitgebreide gemeenschappen, voor wier hoogerstaande noodzakelijkheden en behoeften zijn recht en zijn vrije wilsbepaling op den achtergrond moeten treden. Hij neemt geen onbeperkt souvereine positie in, maar slechts een plaats als lid van een op wederkeerigheid gebouwde gemeenschapsorde. „Algemeen belang gaat voor eigen belang." Reeds naar het Westgotische wetboek [1]) VIII, 4. 29 mag niemand tegen het algemeen belang in op zijn voordeel bedacht zijn.

---

[1]) Over het tot stand komen en den ouderdom van de oudste Germaansche rechtsoorkonden zegt v. Amira het volgende:
„De Zuidgermaansche rechtsherinneringen beginnen omstreeks den tijd, toen de zgn. volksverhuizing tot stilstand kwam. De oorzaak ligt in de ingrijpende verandering van de rechtstoestanden, welke in die eeuwen de verplaatsing van de oorspronkelijke woonsteden, de vereeniging van zeer verschillende oude volken tot nieuwe „stammen", de oprichting en den ondergang van staten, het aannemen van het Christendom, de vooruitgang van de economie teweeg brachten. Aangezien de ruimere indeeling van de samenleving en de verscherping van de sociale tegenstellingen de gelijksoortigheid van de overgeleverde rechtsopvattingen (op deze omstandigheid wenscht de schrijver bijzonderen nadruk te leggen) in het volk stoorden, eischte ook het gewoonterecht veelal schriftelijke vaststelling. De oudste documenten behooren tot het Oostgermaansche recht, n.l. tot het Gotische en Bourgondische. Daaronder staat naar den tijd het Westgotische vooraan. Volgens een absoluut onverdachte bewering van Isidor van Sevilla stamden de eerste geschreven wetten van de West-Goten van koning Eurich (466—485) en fragmenten van een wetboek van dezen koning zijn aanwezig in den Parijschen God. (rescriptus) Lat. 12161. Het voor het formuleeren van de rechtsbeginselen noodige abstraheervermogen wordt geschoold aan de antieke en aan de kerkelijke literatuur. Dientengevolge valt het formuleeren en opschrijven ten deel aan hen, die een dusdanige scholing zijn deelachtig geworden, rederijkers, geestelijken en de door hen gevormde leeken. Zij maken gebruik van hun literatuurtaal, het Latijn, terwijl zij zich in de eerste plaats tot hun eigen maatschappelijken kring richtten, die bovenal invloed uitoefende op de rechtspleging en rechtsvorming. De schrijvers ontdekken echter reeds, dat dit Latijn ontoereikend is om de Germaansche rechtsbegrippen uit te drukken. Zij vermengen het daarom met Germaansche woorden terwijl zij deze in een Latijnschen vorm brengen of door middel van kantteekeningen gelijkende inleidende woorden in den tekst opnemen, of, zij veranderen den zin van Latijnsche uitdrukkingen, door het letterlijk vertalen van Germaansche. Volledige rechtsgeschriften in de Germaansche taal daarentegen kent alleen de Angelsaksische bronnengeschiedenis uit die periode."

Digitized by Google

Volgens Germaansche rechtsopvatting is het persoonlijke recht geen onbeperkte maar een zedelijk en sociaal gebonden rechtsmacht. Sociaal was in de eerste plaats het eigendomsbegrip van het middeleeuwsche recht in tegenstelling met de individualistische eigendomsopvatting van het corpus juris. Het Germaansche grondbezit was vermengd met vérstrekkende plichten tegenover de gemeenschap, en vooral ten gunste van de familie, het markgenootschap en den staat *gebonden. Het grondbezit kon niet zooals in het laat-Romeinsche recht als een koopwaar naar willekeur verkwanseld en versjacherd worden; het vormde den grondslag voor de economische, maatschappelijke en publiekrechterlijke positie van een familie en behoorde in het bezit van de familie te blijven.*

De eigenaar had derhalve ook in geval van overlijden geen vrije beschikking, er bestonden integendeel onontneembare aanspraken op het grondbezit van de naaste erfgenamen naar den bloede. De grondbezitter en de ambachtsman behoorden volgens middeleeuwsche opvatting hun positie van leider van hun onderneming te beschouwen als een soort van *functie in den dienst van de gemeenschap.* Wegens de zedelijke en sociale grenzen, die t.a.v. elke aanspraak in het Germaansche recht zijn getrokken, is een uitoefening van rechten, die slechts ten doel heeft een ander te schaden (bijv. het oprichten van een „Neidbau", d.w.z. een gebouw om het uitzicht van den buurman te versperren) als *misbruik van recht* in het Duitsche recht van oudsher verboden. Dienovereenkomstig verbod van misbruik in het B.W. Art. 226 Anders is in beginsel het Romeinsche recht: Qui iure suo utitur, neminem laedit. Het Shylock-standpunt, dat ook daar halsstarrig vasthoudt aan het formeele recht, waar het doen gelden daarvan onbehoorlijk en onzedelijk toeschijnt, vindt voor den rechterstoel van het Germaansche recht geen gehoor.

Alle heer- en meester-zijn is naar Germaansche opvatting tevens verplichtend. Men kan zelfs rondweg spreken van een *voorrang der* plichten in het Germaansche recht tegenover den voorrang van de persoonlijke rechten in het Romeinsche recht, aangezien de rechten minder als doel op zich zelf, dan als middel tot het vervullen der plichten optreden. Terwijl de oud-Romeinsche opvatting de beide begrippen *macht en plicht* in dezelfde persoon niet met elkaar overeen kan brengen (Ihering, Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung II, 1,

Digitized by Google

Blz. 296) bestaat er volgens Germaansche opvatting een *innerlijke samenhang tusschen recht en plicht*. Geen recht zonder plicht en geen plicht zonder recht! Evenzoo echter ook geen voorrechten zonder voor-plichten en omgekeerd. In dezen zin, dat de plicht te beschouwen is als een in het recht zetelende en niet van buitenaf komende beperking. Deze grondgedachte komt overal te voorschijn in de Germaansche verhoudingen tusschen man en vrouw, ouders en kinderen, voogd en pupil, leenheer en leenman, meester en knecht. Het beschermheerschap van den echtgenoot, vader en voogd, de positie van den patroon, is geen eenzijdige dwingelandij, die aan den gezaghebber alleen rechten, aan den ondergeschikte slechts plichten toekent, maar een met sociale plichten sterk gemengd beschermrecht en aan den anderen kant komen den ondergeschikte in de rechtspersoonlijke gemeenschap, waarin gezaghebber en ondergeschikte zijn samengevat, ook zelfstandige rechten toe.
Dezelfde *wederkeerigheid* van *rechten* en *plichten*, bestaat in de *verhouding tusschen patroon en bedienden*. De plicht van den heer tegenover de knechten is van bijzondere kracht voorzien. De patroon is verplicht, voor het welzijn van zijn ondergeschikten te zorgen, deze in gevallen van nood en ziekte te steunen en te onderhouden. Zoo worden in de middeleeuwsche zeerechtsbronnen vérstrekkende bepalingen aangetroffen over den plicht van den reeder tot het verschaffen van een behoorlijk verblijf aan zijn bemanning en tot zorg voor het op zijn schip ziek geworden scheepsvolk. In den mijnbouw werden ziekenfondsen van mijnwerkers, in het ambacht fondsen voor arbeiders en personeel opgericht, waartoe de werkgever moest bijdragen. Deze oeroude mijnwerkersfondsen in het mijnwezen worden tot een voorbeeld voor de door Bismarck begonnen arbeidersverzekering. Bij het middeleeuwsche grondbezit stonden tegenover de plichten van de afhankelijke boeren hun zakelijke rechten op het boerenleengoed en andere eischen aan den landheer, daaronder meestal het recht, in diens bosschen hun behoefte aan timmer- en brandhout te dekken en het vee op diens weide te drijven. Bij de betaling van rente en bij het doen van heerendiensten moest den aan grond en bodem gebonden hoorigen gewoonlijk een verkwikking, bijv. een brood, een stuk gebak, een dronk of ook een maal worden verstrekt. Volgens de landelijke wijsdommen is de landheer ook bij andere gelegenheden verplicht zijn hoorigen, knechten en hun

Digitized by Google

vrouwen en kinderen te onthalen. Overal is het Germaansche recht daarbij doordrongen van een hoogstaanden zedelijken geest; voor alle dingen wordt er in elk opzicht naar getracht, de hoorigen het bestaan zooveel mogelijk te verlichten. In de abdij Prüm bijv. behoort de voogd den voogdpenning zoo in der minne te heffen, dat hij „das Kindt in der wiegen nit weck en das hoen uf der hort nit erscheck." Neemt de rechtsheer met zijn vrienden zijn intrek op een hofstede, dan behoort hij zwaard en sporen voor de deur af te doen, om de vrouw niet te doen schrikken. Komt een bode van den landheer in een huis, om een kip als rente op te eischen en vindt hij in dat huis een kraamvrouw, dan moet hij alleen den kop van de kip afbreken en als symbool voor den landheer meenemen, de kip zelf echter achteruit in het huis werpen, als verkwikking voor de kraamvrouw. Krijgt een echtgenoot bij het verrichten van heerendienst de boodschap, dat zijn vrouw bevallen is, dan is hij volgens het Wendhager wijsdom onmiddellijk van heerendienst bevrijd; hij behoort „dra de paarden uit te spannen en zich naar huis te begeven om zijn kraamvrouw iets goeds aan te doen, opdat zij zijn jongen zoon des te beter voor hem zal kunnen zoogen en opvoeden."

Volgens art. 45 van de Berner handvest moet de getrouwde zoon aan zijn oude tot weduwe geworden moeder aan de haard en aan de tafel de beste plaats overlaten. In de Romeinsche rechtsbronnen zou men dergelijke gevoelvolle trekken tevergeefs zoeken. Terwijl het Romeinsche recht de arbeidsovereenkomst niet anders behandelt dan als een juridische onder schuldvorderingen vallende ruil van de koopwaar arbeid tegen geld, zijn naar Germaansche opvatting heer en knecht, werkgever en werknemer niet slechts gebonden door een losse schuldovereenkomst, maar hun betrekkingen zijn opgevoerd tot een gebonden-zijn als rechtspersonen. *Heer en knecht, werkgever en werknemer vormen samen een uit hoofd en ledematen bestaande vakgemeenschap, een gemeenschap van rechtspersonen onder een gezag.* Leider van deze gemeenschap en de vertegenwoordiger daarvan naar buiten is de heer. Maar binnen de gemeenschap is ook aan de dienende leden in zekere mate een coöperatieve medewerking bij de afdoening van aangelegenheden der gemeenschap toegestaan; zoo zijn de aan grond en bodem gebonden hoorigen o.a. oordeelvellers aan het landheerlijke personeelgerecht, de vazallen (Ministerialen) oordeelvellers aan het vazallengerecht.

Digitized by Google

De Germaansche kerngedachte, dat heer-zijn niet zoozeer gezagsrecht dan wel plicht tot bescherming is, geldt eveneens t.a.v. de verhouding tusschen het *gemeenebest* en de *leden* daarvan. Het Germaansche recht kent niet, zooals het recht van het Romeinsche wereldrijk, aan den eenen kant een onbeperkte, willekeurige heerschappij van de publieke gezaghebbers, en aan den kant der onderdanen een uit niets dan plichten bestaande positie en onbeschermde onderwerping aan het gezag. *De Germaansche staat is geen onpersoonlijke, enkel op gezag en plicht tot gehoorzamen gebaseerde dwanginstelling, maar een op wederkeerigheid van rechten en plichten opgebouwd persoonlijk verbond van trouw.* De Germaansche koningen en vorsten zijn geen absolute heerschers, maar persoonlijk verantwoordelijke leiders en gevolmachtigden van het volk. Reeds Tacitus viel het op, dat in de Oudgermaansche koninkrijken het gezag van den koning niet onbeperkt, maar tegenover de volksgenooten in rechte gebonden was. (Germania kap. 7: Nec regibus infinita aut libera potestas). Het Germaansche volkskoningschap staat lijnrecht tegenover het Oudromeinsche keizerschap met zijn walgelijke keizer-vereering, die een uitvloeisel was van de oostersch gerichte laat-antieke cultuur. Ook de middeleeuwsche Duitsche keizers zijn, zelfs ten tijde van hun grootste macht, nimmer onbeperkte heerschers geweest, zij waren steeds door recht en gebruik gebonden en hadden geen bevoegdheid, de overgeleverde rechten der onderdanen eigenmachtig aan te randen." — Tot zoover Merk!

Hebben wij op deze wijze bij Froude en Merk het principieele verschil leeren kennen, dat er bestaat tusschen Germaansche en niet-Germaansche staatsopvatting, dan wordt zonder meer duidelijk, dat de middeleeuwsche Duitsche staat Oergermaansch geweest moet zijn, want anders is de algeheele aflossing van Romeinsche staatsbegrippen door de Germanen uit den tijd der volksverhuizing — en zulks nog wel ondanks het feit, dat de Germanen eeuwenlang in de Romeinsche bestuurskunst en waardigheid om goederen productief te maken werden geschoold — geheel onverklaarbaar. Wij mogen daarom met alle zekerheid zeggen: De middeleeuwsche grondheerlijkheid kan oorspronkelijk nooit een inrichting zijn geweest tot benutting van arbeidskracht; ze is niets anders dan een weliswaar op zichzelf on-Germaansche, maar door de nieuwe toestanden van de veroverde landen blijkbaar noodzakelijk geworden bestuursgedachte, die de Germaan niet anders onder de knie

Digitized by Google

wist te krijgen, dan door in zekeren zin de hem vertrouwde ideeën van huisvaderschap eenvoudigweg voor grootere verhoudingen pasklaar te maken. In feite toont ook *v. Amira* aan (Grundr. d. germ. Rechts), hoe de grondheerschappij van de Middeleeuwen zich eerst ontbolstert uit de gedachte van een blijkbaar oorspronkelijk zuiver boersche opvatting over huisheerschappij.

Wel zijn onze middeleeuwsche *vrije* boerenstenden als politieke eenheid uit het begrip van de grondheerschappij ontstaan; als men echter daaruit de gevolgtrekking zou willen maken, dat zulks een bewijs is voor de hoorigheid der boeren *voor* hun ontwikkeling tot politieke eenheid en zelfstandigheid van hun district, dan maakt men zich de zaak toch wel erg gemakkelijk. De grondheerschappij uit de vroege Middeleeuwen is n.l. ten deele ook ontstaan door verschuiving van de bezitsverhoudingen *binnen* een gemeente. Verder echter ook op grond van overdracht van souvereiniteit van den eenen Germaanschen stam op den anderen naar aanleiding van oorlogshandelingen; juist bij Franken en Nedersaksers is zulks gemakkelijk aan te toonen. Derhalve is de middeleeuwsche grondheerschappij wel een bewijs voor velerlei, maar helaas juist het allerminst daarvoor, dat een in de Middeleeuwen *hoorige* boerenfamilie dit ook reeds in de 6de of 7de eeuw is geweest. Integendeel, het opvallend vlugge afschudden van de grondheerschappij in de Middeleeuwen door zoo menige Nedersaksische landgemeente en de wederinvoering van het oeroude Germaansche gebruik van politiek zelfbestuur bewijst toch juist omgekeerd, dat de grondheerschappij in bedoelde streken nimmer bijzonder vasten voet kan hebben gekregen. Hooren wij echter hierover v. Amira.

„Een splitsing van de gemeene vrijheid werd in de meeste Germaansche staten door de hoedanigheid van het *bezit* veroorzaakt. Dit blijkt eerst bijzonder duidelijk bij de Angelsaksers. In Wessex steekt de Duitsche grond*bezitter* als een „zeshonderder" (sixhynde), d.w.z. met een „Wergeld" (mangeld, boete voor doodslag enz.) van 600 shillingen uit boven den rentebetaler (gafolgilda) en den boer (gébur i.w.S. normann. villanus) als den „tweehonderder" (twykynda), die niet zonder meer, omdat hij wellicht tot weekarbeid verplicht is, als hoorig mag worden beschouwd. Onder den gébur (boer) n.l. staat in den laten tijd van het Angelsaksische recht de „Kötter" (cotsetla normann. bordarius = bewoner van

Digitized by Google

een „kote" = hut), tenminste wat boete aangaat; ook hij wordt echter nog in de Rektitudines uitdrukkelijk tot de *vrijen* gerekend, hoewel juist de weekarbeid op het land van zijn landheer voor hem karakteristiek pleegt te zijn.... De Duitsche rechten van het vasteland gaan bij het begin van de Middeleeuwen ten deele van soortgelijke ideeën uit. Daarnaast wordt de manier van de publieke prestatie beslissend." Dat in feite het middeleeuwsche boerenrecht in zekeren zin slechts losjes overdekt werd door landheerlijke rechten, toont v. Amira aan; vergel. Gr. d. g. Rechts §9.
Wij mogen met het oog op de beteekenis van het middeleeuwsche recht voor de vroeg-Germaansche geschiedenis wellicht zeggen:

1. Het middeleeuwsche recht is in beginsel en in toepassing zoo on-Romeinsch mogelijk, en m o e t dus Oergermaansch zijn, want Keltisch is het in geen geval. Men mag dus zonder twijfel de Saksische wijsdommen als steunpunt gebruiken om de rechtsverhoudingen der Germanen ten tijde van de volksverhuizing op te helderen. De overeenstemming van de Saksische wijsdommen met de uit de 5de eeuw afkomstige wetboeken der Goten en Franken is zoo duidelijk, dat aan hun gemeenschappelijken wortel die in het Germanendom moet liggen, niet behoeft te worden getwijfeld.
2. Als uit middeleeuwsche oorkonden schijnbaar blijkt, dat bijv. de Saksische boeren geen vrijen zijn geweest, dan bewijst dit nog niet, dat ze zulks ook ten tijde van de volksverhuizing niet geweest zouden zijn.
3. Het begrip van de middeleeuwsche hoorigheid moet niet verwisseld worden met het uit den tijd van de vrijmaking der boeren bekend geworden en tegenwoorig als slagwoord van de partijpolitiek gebruikte woord hoorigheid. De middeleeuwsche hoorigheid was veeleer een zuivere aangelegenheid van de arbeidsindeeling, dan wel een eenzijdig opgeven van rechten van den kant der hoorigen of zelfs het resultaat van een verovering door oorlog. Men zal, om een juist beeld te krijgen van deze verhoudingen, eerder aan minderen en meerderen bij het leger dienen te denken, waar ook met de rangsverhooging wel de persoonlijke bewegingsvrijheid alsmede de bevrijding van lichamelijk werk en inspanning stijgt, tevens echter ook de verantwoordelijkheid tegenover het geheel en de ondergeschikten.

Digitized by Google

4. De middeleeuwsche grondheerschappij bewijst wel het bestaan van een oeroude boersche gedachtenwereld bij de Germanen, aangezien de Germanen anders nimmer het begrip grondheerschappij uit het begrip huisheerschappij zouden hebben afgeleid, maar de grondheerschappij in administratief technischen zin is niet zonder meer Germaansch, maar slechts een op Germaansche leest geschoeide en onder Germaansche voorstellingen verder ontwikkelde Romeinsche bestuursinrichting. Organisaties tot het benutten van menschelijke arbeidskracht waren den Germanen geheel vreemd en alle pogingen om iets dergelijks in de grondheerschappijen van de Middeleeuwen te zoeken, gaan uit van beslist on-Germaansche voorstellingen over het begrip en de toepassing van een dusdanige heerschappij.

Wij kunnen ons nu met de vraag bezighouden, hoe de Germaansche akkerbouw er dan wel heeft uitgezien, als op grond van de Germaansche rechtsoverleveringen aan het oorspronkelijke boerendom van de Germaansche vrijen niet behoeft te worden getwijfeld.
Dat geeft in de eerste plaats aanleiding tot de vraag: wat is dan nu eigenlijk een boer? De beantwoording van deze vraag is van fundamenteele beteekenis om klaarheid te krijgen over den Germaanschen akkerbouw. Helaas echter gaan veel onderzoekers bij navorschingen over het Germaansche boerendom juist aan de opheldering van deze vraag voorbij, en dichten dan ook nog vaak onbewust aan het begrip „boer" eigenschappen toe, die weliswaar heden gebruikelijk zijn, die echter daarom nog geenszins ten tijde van de volksverhuizing van toepassing zijn geweest.
Om te beginnen: wat verstaan wij *tegenwoordig* onder een boer? Over het algemeen een landman, die vrij over grond en bodem beschikt en door uitoefening van het landbouwbedrijf voordeel trekt uit zijn bezit; werkt de eigenaar van een landgoed niet meer zelf mee, dan spreekt men van een landeigenaar of heereboer; daalt het grondbezit beneden een bepaalde grens, dan spreekt men van een kleine boer, bij nog geringer bezit heeft men bijzondere benamingen, waarmede wij ons echter hier niet behoeven bezig te houden. Niemand zal willen beweren, dat dit een beslist ondubbelzinnige verklaring is voor het begrip boer, want dat, wat wij heden met boer omschrijven, kan men evengoed met

Digitized by Google

landman aanduiden. In elk geval is de tegenwoordige voorstelling over boerendom het resultaat van een historische ontwikkeling. Vóór de boerenbevrijding omstreeks 100 jaren geleden bestond er een vrij ingewikkelde omschrijving voor alle menschelijke bezigheid, die samenhing met grond en bodem. Maar in dit geval kunnen wij helaas met de historische ontwikkeling van het begrip boer voorloopig niet veel beginnen; want hetgeen de Duitsche geschiedenis uit het begrip boer in den loop van een duizendtal jaren heeft gemaakt, zal den Germanen oorspronkelijk vreemd zijn geweest. Daarmede staan wij echter reeds aan de bron van verreweg de meeste misvattingen bij de navorsching van alles wat den boer bij het Germanendom betreft. De *leiding* over den Duitschen staat aan het einde der Middeleeuwen hadden in hoofdzaak de stenden van den adel, de geestelijkheid en het burgerdom; juist deze drie middeleeuwsche stenden kan men echter bij onderzoekingen over de toestanden der Germaansche boeren het minst gebruiken. Noch de adel, noch de geestelijkheid uit de vroege Middeleeuwen kunnen onomstootelijk van den Germaanschen adel of van de Germaansche gemeenvrijen worden afgeleid. Integendeel, juist ten tijde der Karolingers werden vaak ten behoeve van een meer eenvormige en betrouwbare administratie onvrije volgelingen van den koning — vooral de op de kroongoederen betrouwbaar gebleken ambtenaren [1]) — op bijzonder invloedrijke posten geplaatst. Hiermede is niet gezegd, dat deze lieden ook absoluut van niet-Noordschen bloede geweest moeten zijn. Wel gerechtvaardigd is het echter, erop te wijzen, dat de verhouding van den middeleeuwschen adel tot den boerenstand geen bewijs kan zijn voor de verhouding tusschen adel en gemeenvrijen resp. boeren ten tijde van de Germaansche volksverhuizing. De burgerstand is al te zeer een nieuw middeleeuwsch verschijnsel in Duitschland, dan dat men dezen ook maar in eenig opzicht nader in oogenschouw kan nemen bij het vraagstuk dat ons

---

[1]) Ons Duitsch begrip: minister, toont deze omstandigheid nog heel duidelijk aan; minister van het Lat. minus = minder, zooals magister van magis = meer; ministers waren in den Romeinschen keizertijd de huisknechten, die ten deele veel macht uitoefenden; vooral die aan het hof van den keizer. Blijkbaar zijn dan de Franken van dit gebruik uitgegaan.

Digitized by Google

hier bezig houdt. [1]) De vraag is nu, wat de Germaan onder een boer verstond! Wellicht is in dit opzicht de ontwikkeling van het heerengezag op IJsland een heel goed voorbeeld ter inleiding. Heerschappij en staat houden op IJsland n.l. verband met het eigendom van *de onder het dak ingerichte plaats van godvereering* (hof).

De eigenaar is alleen de bevoegde priester (gode, hofgode) en in zooverre het natuurlijke hoofd van de gemeente. In de hand van zulk een „gode" berustte ook de rechterlijke alsmede de uitvoerende macht. Daaruit ontwikkelde zich later het gezag van een opperhoofd. — Voor ons is hieruit van belang de zich onder het dak bevindende plaats van godsvereering, de „hof". Wij stooten daarbij n.l. op iets, dat wij ook terugvinden in de afleiding van het Duitsche woord „Bauer" (boer).

Heyne [2]) zegt daarover: „Boer van het Middelhoogduitsche bûre, eigenlijk de heemvaste met een bur (het Oudhoogduitsche bur, pur, Mhd. bur, woning, huis beteekenend), met de afleidingen gibûre, ohd. gibûro en gebûr, waarmede de *deelgenoot van een volksplanting* wordt bedoeld. *Boerin* is de echtgenoote en meesteres in de boerenhuishouding." — Nog meer inzicht brengt de afleiding van *Weigand* [3]): *„Boer,* mhd. bûr, vroeger gebur, gebure (gen. geburen, ook gebures), ohd. giburo en gibur = inwoner, medeburger, *landbewoner,* gevormd van gi = hier „mede" en ohd. bur = woning, dus eigenlijk „medebewoner", dorpsgenoot, „Nachbar" = buur (Nachbaur, Nachtbaur, = bar, mhd. in de 14de eeuw nâchbûre, nâchgebûre, ohd. nâchgabûr, Engelsch: neighbour)."

Het begrip van boer hangt dus in hoofdzaak samen met het begrip woning. Woning noemen wij in het Duitsch ook huis.

---

1) In den politieken strijd ontstond in de jaren 1931/32 de volgende formuleering: „Boer is, wie bij erfelijke verbondenheid met grond en bodem een stuk land bewerkt en deze bezigheid beschouwt als een taak voor zijn geslacht". De tegenstelling daarvan is het liberalistische begrip van den „landbouwer". „Landbouwer is, wie zonder erfelijke verbondenheid met grond en bodem een stuk land bewerkt en deze bezigheid uitsluitend beschouwt als een taak om geld te verdienen". Met deze inkleedingen werd de bevolkingspolitiek en de erfgezondheid in het middelpunt van het openbaar belang, alsmede van de agrarische politiek gesteld.

2) Heyne, Deutsches Wörterbuch, Leipzig 1890.

3) Weigand, Deutsches Wörterbuch, Giessen 1909.

Digitized by Google

Nu heeft huis bij ons zoowel de beteekenis van een gebouwde menschenwoning, als ook — vooral nog in het Oudhoogduitsch — die van het edele geslacht (bijv. het Huis Habsburg enz.); met dit begrip heeft ons woord huis dus reeds een aanknoopingspunt met de hierboven bedoelde IJslandsche „onder dak" gelegen plaats van godsvereering „hof"; dat komt nog duidelijker naar voren in het Gotische woord gudhus = godshuis, tempel. Het is aan te nemen, dat de heiligheid van dit huisbegrip rechtstreeks tezamenhangt met de bij alle Indogermaansche volken waar te nemen vereering van het vuur; het vuur, het haardvuur, was het middelpunt van het huis en mocht nooit uitgaan; — 's avonds werd het vuur zorgvuldig met asch bedekt en 's morgens de gloed onder het vuur even zorgvuldig weer aangewakkerd. Het is duidelijk, dat in het regenrijke noordelijke Midden-Europa dit aanhouden van het vuur zonder dak erboven moeilijk was door te voeren; de „onder dak" gelegen IJslandsche plaats van godsvereering, het huis, wordt dus verklaarbaar. Aanvankelijk brandde het vuur waarschijnlijk maar heel eenvoudig op den grond; tenminste volgens Weigand beteekent het woord haard in het ohd. als „herd" alleen aardbodem, resp. „bodem voor het vuur".
In het volgende hoofdstuk, bij de bespreking van de Indogermanen, zullen wij zien, dat echt en voortplanting in hoofdzaak de beteekenis hadden, dat de huisvader als priester van het vuur tegenover de godheid den plicht had een zoon te verwekken, die hem na zijn dood bij het aanhouden van het vuur afloste. Aangezien nu het vuur met den bodem rechtstreeks samenhing, vereischte het aanhouden van het vuur tevens beslist het *hebben van een vaste woonplaats* van dengene, die het onderhouden moest; men kan immers per slot van rekening niet goed een open vuur dagenlang met zich mede voeren. Wilde de eigenaar van zulk een huisvuur de taak om het vuur brandende te houden nakomen, dan had hij goed- of kwaadschiks — daar hij immers aan de plaats gebonden was — voldoende land noodig, om in het onderhoud van zichzelf en zijn „huis", d.w.z. zijn gezin te kunnen voorzien. *Het aanhouden van een haardvuur maakte dus grond en bodem als voedingsbasis voor de familie die het vuur onderhield, noodzakelijk.* In feite kunnen wij nu uit het Germaansche recht aantoonen, dat de grootte van het grondbezit zich naar de taak richtte, die den bodem als voedingsbasis van een gezin, d.w.z. van een huis, te vervullen had. Vandaar dat

Digitized by Google

het afzonderlijke familiebezit aan grond en bodem bij de Germanen ten tijde der volksverhuizing naar gelang van de bodemgesteldheid verschillende grootten vertoont. „De maateenheid van het bezit is de „Hufe" (os. hôva. ohd. huoba = aandeel in de opbrengst?) of het „Los" (sors, ohd. hluz) of het *woonland,* of het *ploegland.* Overal verstond men onder deze eenheid het *bouwland, dat gemiddeld noodig was voor het onderhoud van een gezin,* en juist daarom kon deze eenheid niet overal dezelfde oppervlakte beslaan en dus slechts streeksgewijze tot een vlaktemaat worden. Naar deze richtten zich gewoonlijk ook de aandeelen in het gemeenschappelijk gebruik van de niet aan bebouwing onderworpen mark." (v. Amira).
Zoodoende wordt een andere Germaansche overlevering begrijpelijk. In den oudsten Germaanschen tijd was n.l. het in bezit nemen van grond en bodem niet alleen gebonden aan het vaststellen van grenzen, maar tevens aan het ontsteken van een haardvuur. Werd grondbezit van de eene familie op een andere overgedragen, dan moest de overdragende eerst zijn huisvuur blusschen, hetgeen verbonden was met zeer omslachtige plechtigheden; de nieuwe eigenaar ontstak daarna met dezelfde plechtigheid zijn haardvuur. 1)
Het begrip van het Germaansche *huis* is dus samengesteld uit een eigenaardige *drieheid,* waarin de *haard* het middelpunt, het *dak* de bescherming van het vuur tegen weersinvloeden en *grond en bodem* de bestaansgrondslag vormen van de familie die het vuur onderhield. Hierdoor wordt het Germaansche huis tot een beslist organische eenheid, tot een levend geheel (organisme), zooals het volmaakter niet goed denkbaar is. Zeer zeker is het *hebben van een vaste woonplaats* voor het geslacht, dat zulk een schepping om een vuur opbouwt, wel de meest vanzelfsprekende voorwaarde voor den geheelen gedachtengang van de inrichting. Elke ongestadige levenswijze zou de instandhouding van dergelijke inrichtingen onmogelijk maken. Dat wordt ook in feite door onze taal bevestigd. Wij hebben hierboven gezien, welke beteekenis aan het erven van zulk een „huis" toekwam met het oog op

1) Overigens zijn dergelijke gebruiken nog tot in de 19de eeuw behouden gebleven. Zoo schildert bijv. de Scharnhorst-roman „Jugendsehnen" heel mooi, hoe moeder Scharnhorst bij de overname van het goed plechtig het haardvuur ontsteekt en allerlei oeroude handelingen daarbij verricht.

Digitized by Google

het behoud van een haardvuur. Heyne nu zegt over het woord „erfgenaam", d.w.z. hij die erft, dat het in de oude taal beteekent *het lid van een op erven gegrondvest bodem- en markgenootschap.* (Got. = arbja: oudn. = arfi: ohd. = erpeo, erbo; mhd. = erbe). Weigand zegt: „Erbe" is nagelaten grondbezit, resp. nagelaten stamgoed. Kan men zich reeds daardoor overtuigen, hoe duidelijk Germaansche begrippen over belangrijke levensvormen van grond en bodem afhangen — de afleiding van een ander woord, dat men nu eigenlijk in dit verband juist niet zou zoeken, levert het bewijs, dat de veronderstelling van een of ander nomadendom bij de Germanen gewoonweg een verkrachting beteekent van alle feitelijke omstandigheden.

Volgens Heyne wil n.l. ons woord *adel* oorspronkelijk niets anders zeggen dan het *genootschap van de grondbezitters;* (mhd. adel; Ohd. adal met verandering van stamklinker tot Ohd. uodal = erfelijke bezitting). Bij Weigand is de samenhang nog duidelijker: (Ohd. uodil, uodal; oud-Saks. — odil; Angelsaks. adel; oud-Noorsch odal = erfgoed of *heemstede.*

Hetzelfde bevestigt ons ook v. Amira: *„Erf- of stamgoederen* waren het oud-Noorsche odal (overigens in het Noorden = echt eigen bezit), het Angelsaks. édel (tot omstreeks 900), het Oudsaks. ôdhil en Ohd. uodal en waarschijnlijk het Friesche ethel in zijn vroeg-middeleeuwsche gedaante (W.friesch ook statha genaamd), ten slotte ook het Oud-Zw. byrb. Bij eenige daarvan was niet alleen het beschikkingsrecht van den eigenaar beperkt, maar was ook aan den mannelijken stam de voorrang in het goed toegekend, zoo bij het Noorsche ódal en bij het Angelsaks. édel. Ondeelbaarheid en vererving van het stamgoed op den oudsten zwaardmaag onderscheidden voorts dien voorkomenden vorm van erfgoed, welke gedurende de vroege Middeleeuwen in Opper-Duitschland als *hantgemahele* (stamgoed) en in Ssp. als *hantgemâl* van volvrijen en in den regel bij lieden van ridderlijke geboorte optreedt. Behalve het wettige bestond er bij de Angelsaksen al een gesticht stamgoed (een soort van „familiefideicommis" of -erfgoed) sedert de 8ste eeuw.... Weer onderscheidt het Noorsche recht en wel het Westnoorsche, reeds in de vroege Middeleeuwen dengene, die een stamgoed (ódal) erft of daarop aanspraak heeft, als *holdr (held,* flinke man) van den gewonen oud- of gemeenvrije."

Digitized by Google

Het Scandinavische woord „Adelsboer" wil dus zeggen — als wij de afleiding van de woorden boer en adel geheel woordelijk nemen — dat degene, aan wien de benaming adel toekwam, een boer met een erfgoed was; waarbij als belangrijkste eigenschap aan zulk een erfgoed de onvervreemdbaarheid verbonden was; het omvatte voorts een heilig haardvuur en was in zijn geheelen vorm een echt organisme. Het bijzondere voordeel van zulk een adelsgoed lag blijkbaar in zijn onverdeelde overerving, terwijl de in de boerenstenden coöperatief saamgebundelde boeren een dergelijke volstrekte ondeelbaarheid van hun hoeven niet bezaten. Zij deelden n.l. op grond van hun „coöperatieven bond ter bewerking van grond en bodem en verzekering van den voedingsgrondslag van het genootschap", den grond en bodem naar gelang van de grootte van het gezin voor ieder geval afzonderlijk onder de families opnieuw in. Het lid van zulk een Germaansch genootschap nu heette *boer*. Het verschil met den Germaanschen adelsboer bestond dus in hoofdzaak slechts in de verschillende overervingswijze van den voedingsgrondslag van een gezin.

Onder deze omstandigheden werd het Germaansche begrip boer — zoowel dat van het genootschap als dat van den op zichzelf gestelden adelsboer — van gelijke beteekenis met dat van gezinshoofd resp. bezitter van een „huis". Het begrip huis is echter, zooals wij hierboven zagen, voor de Germanen een heilig drievoud, dat vuur, onderdak en den voor het gezin noodzakelijken voedingsgrondslag omvat. Daarmede wordt het Germaansche gezin tot een besloten levend geheel, tot het onderhoud waarvan de bodemschatten dienen. De vertegenwoordiging van deze organische eenheid rustte op den man, het oppergezag over de eigenlijke interne aangelegenheden van het huis echter op de vrouw; in hoofdstuk IX komen wij nogmaals uitvoerig terug op de eigenaardige arbeidsindeeling van de geslachten in het Germaansche boerenhuis. Samenvattend mogen wij zeggen: den *bestuurder* of het hoofd van een *met grondbezit organisch verbonden gezinseenheid* noemde de Germaan een *boer*. Wij hebben nu hierboven bij v. Amira gezien, dat de samenvatting van alle boeren, de „bûrschaft" of algemeene vergadering voorstelde en dat aan deze algemeene vergadering *wetgevende* macht toekwam. Er bestond geen enkel voorrecht aan den kant van den adel; voor den adel gold alleen het voor-

Digitized by Google

recht, bij de keuze en benoeming der ambtenaren in de eerste plaats in aanmerking te komen.[1])

Dat de boeren bij de Germanen *vrijen* zijn geweest, zal men dus wel niet goed meer kunnen ontkennen. Daardoor wordt ons begrijpelijk, dat — zooals schrijver dezes in den aanvang van dit hoofdstuk reeds opmerkte — de Germanen aan de van boeren ontblootte Romaansche landen een nieuwen boerenstand en een nieuw landrecht hebben gegeven. Wie nu echter, wat het ras betreft, beslissingen wil nemen, dient tot klaarheid te komen, of hij de vrijen der Goten, Longobarden, Franken, Vandalen enz. tot het Noordras wil rekenen of niet. Een rassische geslaagdheid tusschen den adel van deze stammen en de gemeenvrijen komt volgens al hetgeen wij tot dusver daarover weten, noch op afbeeldingen noch in hun recht tot uitdrukking; en dat deze Germanen geen Faalsche hoorigen medevoerden maar, zooals bijv. bij de Franken, zich eerst in den loop der eeuwen tot grondbezittenden adel en dan later tot den Frankischen adel van Frankrijk opwerkten, staat historisch vast.

Uit de beteekenis van het huis, de woonstede, voor de Germanen wordt duidelijk, dat wij uit de verspreiding van Germaansche vormen van huizen volgens de geschiedenis der volksplantingen in feite de uitbreiding van de Germanen kunnen nagaan. Onderzoekt men daarbij tevens de taalgrens van de Duitsche resp. Germaansche taal, dan springt de overeenstemming in woningbouw en taal zoo in het oog, dat wij in vereeniging met oeroude boersche overleveringen uit de oude wijsdommen en de tot in den modernen tijd behouden gebleven overblijfselen daarvan, zooals bijv. het „erfrecht"[2]) en andere zeden, ter navorsching van het boerendom

---

1) Wij halen ons de verhouding van den Germaanschen adel tegenover de Germaansche vrijen het beste en levendigst voor den geest, doordat wij ter vergelijking aan onze vrijwilligers uit den vorigen wereldoorlog denken. De oorlogsvrijwillige met hoogere schoolvorming had tegenover den vrijwillige zonder bijzondere schoolvorming dit voorrecht, dat hij door officieren van zijn regiment tot officier werd gekozen, als hij daarvoor geschikt leek; zoolang beiden echter het kleed van den gemeenen man droegen, werden zij gelijk behandeld.

2) Professor Beckmann-Bonn zegt ergens: „Het Duitsche landgoed, zij het boerderij of riddergoed, kent slechts de „Alleinehe", d.w.z. er trouwt altijd een zoon of een dochter op dat bedrijf. Dat is sedert duizenden jaren Germaansch gebruik. Dientengevolge moeten de andere broers en zusters of ongehuwd blijven of bij hun trouwen vertrekken. Vandaar dat wij sinds eeuwen den oom op onze boerderijen kennen — den

Digitized by Google

veel meer duidelijke aanknoopingspunten bezitten bij de vroeg-historische Germanen, dan de aan ons overgebrachte middeleeuwsche rechten en plichten van de stenden kunnen opleveren. In deze stenden bleek de positie van de boeren tegenover adel, geestelijkheid en burgerij vaak reeds totaal verschoven te zijn en kan dus gemakkelijk — vooral bij de toepassing van hedendaagsche voorstellingen over boerendom en hoorigheid — leiden tot verkeerde begrippen over de *hoorigheid* van de middeleeuwsche boeren en hun oorspronkelijke verhouding tot de Germaansche gemeenvrijen. [1])

Het zal duidelijk zijn, dat de hier ontwikkelde opvatting van het boerendom van den vrijen Germaan niet zonder meer den landarbeid in eigenlijken zin raakt. Want het wezen van het Germaansche boerendom lag volstrekt niet in *de wijze waarop* de Germaansche boer van den grond gebruik maakte, maar uitsluitend hierin, dat hij het *recht* had met het oog op zijn gezin, d.w.z. op zijn huis, daarvan gebruik te maken; men stelle zich ter vergelijking eens den Duitschen officierenstand voor oogen. Het behooren tot dezen stand hing samen met dingen en om-

---

[1]) Aangezien men heden ten dage, zelfs bij de beschaafden, over de cultuur der Germanen de meest dwaze voorstellingen aantreft en voor deze lieden een Germaan nog steeds niets meer of minder is dan een met een knots gewapende. met berenvel behangen, sterkgespierde halve wilde, moge er — om misverstand te voorkomen — op gewezen worden, dat wij heel goed een Germaanschen bouwstijl kennen, die voor ons een wegwijzer is, waar opgravingen tekort schieten. Wat zeggen wil, dat de zgn. R o m a a n s c h e bouwstijl niet Romaansch is maar G e r m a a n s c h. Hij is niets anders dan de in steen overgedragen bouwvorm van de overgroeide booggangen van het Germaansche houten huis. Wie zich op de hoogte wil stellen van de cultuur der Germanen, zij voor 't overige verwezen naar: B e h n, Altgermanische Kunst, München 1930, K o s s i n n a, Altgermanische Kulturhöhe, München 1927.

---

oom, het oomschap, menschelijk een verkwijning, economisch echter een waardevol bezit, dat helaas steeds meer uitsterft, naar gelang de industrieële en gemeentelijke ontwikkeling van Duitschland ook voor den oom meer bestaansmogelijkheden oplevert."

De kern van dit erfgebruik is dus, de productiekracht van de boerderij niet door voortdurende erfdeeling te verzwakken; of met andere woorden voor de boerderij — en dus voor den bodem — de mogelijkheid te behouden, een gezin met een groot aantal kinderen te voeden. D i t s o o r t v a n b o e r s c h e r f r e c h t b e s c h o u w t d u s d e b o e r d e r i j e n k e l a l s e e n v o e d i n g s g r o n d s l a g v o o r h e t v a n g e s l a c h t o p g e s l a c h t d o o r g e r e i k t e k i e m w e e f s e l.

Digitized by Google

standigheden, die de *werkzaamheid* van den officier in dienst niet verder raakten en hem ook niet bevrijdden van den plicht om het volledige handwerk van den gemeenen soldaat te beheerschen, om dezen eventueel in het gevecht te kunnen vervangen. Of dus de Germaan zijn akker zelf ploegde, of dat hij het geheele landwerk aan een gehuwden onvrije opdroeg, raakte het *wezen* van den Germaanschen boer in 't geheel niet, maar hoogstens de manier waarop hij zijn eigendom benutte. Nu bleef in feite deze Oud-germaansche opvatting van de werkzaamheid van den boer bij ons veel langer bestaan, dan men gewoonlijk aanneemt. Het is nl. in 't geheel niet zoo, dat bij ons in Duitschland, waar de eigenlijke boer resp. de eigenaar van een boerderij er hoegenaamd niet over denkt, op het erf of op den akker meer te doen, dan beslist noodzakelijk is, of in de betrokken streek onder het begrip van z.g.n. „boerenwerk" valt; in sommige streken zou de boer zelfs bepaald gelooven aan zijn waardigheid te kort te doen door werk op zich te nemen, dat evengoed door een knecht kan worden verricht. Daar is het vaak nog heden gebruikelijk, dat een getrouwde knecht op de hofstede van den boer woont — dikwijls is de familie van den knecht reeds gedurende generaties op de hoeve gevestigd — en het eigenlijke boerenwerk zelfs heel zelfstandig leidt; hij is dan bij den arbeid óf voorman óf hij geniet gedurende den arbeid het voorrecht, zich een bezigheid uit te zoeken die hem behaagt. In Duitschland vindt men in verschillende streken deze voorarbeiders, van wie de benaming met de streek wisselt; in sommige deelen van Zuid-Duitschland mogen zij meestal het beste span van den boer rijden en hebben daarom ook in den paardenstal het oppertoezicht. Het ploegen wordt wel overal beschouwd als werk dat aan den *boer* toekomt en tot zijn arbeidsvoorrechten behoort, dikwijls komt het echter voor, dat de boer ook dit werk alleen dan verricht, als er haast bij is of andere omstandigheden hem daartoe noodzaken.
Deze opmerkingen van den schrijver zullen den zin van het Germaansche boerendom wel duidelijk gemaakt hebben, maar tevens, dat er hoegenaamd geen moeilijkheden bestaan, om ons *vanouds bodemvaste* boerendom met de gemeenvrijen der Germanen rechtstreeks in verbinding te brengen.
Wij kunnen er nu toe overgaan, den akkerbouw zelf bij de Germanen te onderzoeken. Aangezien de rechtsverhoudingen ons de Germanen als *bodemvaste,* als boeren hebben getoond, komt

Digitized by Google

het er in den grond van de zaak nu maar op aan vast te stellen, van welk soort hun akkerbouw is geweest. — De Germaansche akkerbouw had in de eerste plaats de beteekenis van onderhoud voor het gezin; men dient dus bij een onderzoek van het probleem zich vooral te wachten, om hedendaagsche voorstellingen van het landbouwbedrijf als maatstaf te gebruiken bij de beoordeeling van den toenmaligen akkerbouw der Germanen: te dien aanzien wordt helaas heel vaak gezondigd. Omdat wij *tegenwoordig* den bedrijfsvorm van een boerenhofstede beoordeelen naar de waarden die de eigenaar uit grond en bodem weet te halen, begaan sommige onderzoekers van Germaansche toestanden de fout, denzelfden maatstaf aan te leggen bij den Germaanschen akkerbouw; zonder er rekening mee te houden, dat de Germaan uit zijn bodem niet meer nut behoefde te trekken dan voor hem, zijn gezin en zijn personeel, in één woord: voor zijn geheele huis noodig was. Graanhandel bestond er voor de Germanen ten tijde der volksverhuizing nog zoo goed als niet en dus ook geen aanleiding, meer graan te verbouwen dan werkelijk kon worden verteerd. Stelt men zich deze omstandigheid eerst eens duidelijk voor, neemt men voorts in aanmerking den enormen rijkdom aan wild en visch van de Germaansche wouden en wateren, die in belangrijke mate tot de voedselvoorziening bijdroeg, dan zal men wel niet in de verleiding komen om van den akkerbouw der Germanen meer te verlangen, dan in evenredigheid met de toenmalige verhoudingen gerechtvaardigd is. De eerste werkelijk onberispelijke bron van inlichting over den akkerbouw der Germanen krijgen wij door Karel den Saksendooder. Bedoeld is de omstreeks 812 uitgevaardigde verordening over de landgoederen. Deze verordening van keizer Karel is wel geen *bewijs* inzake de verhoudingen op het gebied van den akkerbouw bij de Germanen uit het tijdperk der volksverhuizing.

Wij krijgen hierdoor echter wel een gesloten geheel uit dezen tijd der Karolingers te zien, krijgen een kijk op een, op zoo hoogen trap staande veehouderij, en leeren daarbij den toenmaligen land- en tuinbouw zoo goed kennen, dat het zonder twijfel aanbeveling verdient, dit economisch systeem eens te schilderen; al was het alleen maar, om voor het geestesoog van den lezer een mooi afgerond beeld te plaatsen van de verhoudingen op landbouwgebied bij onze voorzaten in de 8ste eeuw. Wij houden ons bij de

Digitized by Google

schildering van de verordening over de landgoederen van Karel den Saksendooder het beste aan *Fleischmann*.

„Men heeft er vanafgezien, de inkomsten van de bezittingen vast te leggen (fenus servare, zooals Tacitus zegt), en nam hiermede genoegen. Keizer Karl wordt niet moede zijn ambtenaren te vermanen, op de bezittingen geen enkele winstbeloovende mogelijkheid ongebruikt te laten en voortdurend naar verhooging van alle opbrengsten te streven (fenus agitare) en daardoor een vermeerdering van de belastingen der boeren teweeg te brengen. Wat langs dezen weg reeds werd bereikt, valt uit het landgoederenreglement duidelijk op te maken: boschbedrijf en vischteelt beginnen zich te ontwikkelen, men verzorgt de weiden en wint hooi, het jachtwezen wordt geregeld en het aantal huisdieren en nuttige planten vermeerdert zich door het invoeren van tot dusver vreemde soorten. Behalve runderen en paarden worden ook varkens, schapen en geiten genoemd, voorts aan gevogelte: kippen, ganzen, eenden, duiven, fazanten en pauwen, ook doet men aan bijenteelt. De lijst van de voor het kweeken in de tuinen der heereboerderijen aanbevolen planten omvat in het geheel 73 verschillende gewassen: *keukengewassen,* allerlei groenten, verscheidene uiensoorten en kruiden, talrijke *geneeskundige planten, sierplanten,* bloemen, heesters, boomen en een flink aantal soorten *pit- en steenvruchten,* daaronder vroegrijpe- en winterappels, hand- en stoofperen, kersen, perziken, amandelen, noten en bessenfruit. Ambachtslieden van verschillend soort leven eveneens op de boerderijen onder de boeren in de dorpen en leveren producten voor de heereboerderijen. Ook aan spinkamers, bakovens, wijnpersen, linnen- en wolweverijen ontbreekt het niet. Voor de provisiekamer thuis worden worsten, zult, pekelvleesch, rookvleesch, zijden spek, talk, reuzel, boter, kaas, likeuren, wijn, bier, mede, mout, azijn en mosterd bereid en honing, eieren, groenten, kruiden, specerijen en fruit opgehoopt.

Onder de voorraden in provisiekamers, op zolders en in schuren worden genoemd: was, zeep, rapen, koren, meel, peulvruchten, gierst, hennep, vlas, wol (ruw en bewerkt), kleurstoffen, linnengoed, dekens, bedveeren en bedden, huis- en bedrijfsgerei, wolkammen, haarden, gereedschappen, vaten, oorlogswagens, brand-, kien- en timmerhout, fakkels, huiden, vellen, horens enz. Bijzondere zorg wordt steeds aan de wijnbereiding en de paardenfokkerij besteed."

Digitized by Google

De landbouw van de Germanen in de 8ste eeuw stond dus op een hooge trap van ontwikkeling. Maar — en hierop dient met nadruk te worden gewezen — deze Karolingische landbouw vertoont reeds een eigenschap, die aan den Germaanschen landbouw eenige eeuwen vroeger nog in beginsel vreemd moet zijn geweest en waarop Fleischmann dan ook in de eerste zinnen den vinger legt. Het landgoederenreglement van Karel den Saksendooder bewijst reeds een volkshuishoudkundige houding tegenover het landbouwbedrijf en heeft dus reeds gebroken met de idee van de zuiver op bevrediging van de gezinsbehoefte ingestelde, in zich besloten huishouding. De Germaansche landbouw in de 8ste eeuw is reeds een winstbedrijf, dat zich, behalve de voorziening in de gezinsbehoefte, ten doel stelt winst op te brengen; hierbij is het onverschillig, of de meerdere opbrengst direct of indirect aan den boer ten goede komt, of aan de Frankische staatsmacht, doordien zij aan de Frankische voogden ten deel valt.

Over den landbouw van de Germanen ten tijde der volksverhuizing hebben wij slechts beperkte overleveringen. Maar in elk geval is dat, wat wij weten, ruim voldoende om tot duidelijke voorstellingen daarvan te geraken. Echter dient men dan — zooals Fleischmann bij zekere gelegenheid met grimmigen spot opmerkt — eindelijk ertoe over te gaan, de begrippen van de „oergermaansche bosch- en moerasnomaden" uit zijn gedachtenwereld te verbannen.

Waarmede men in de eerste plaats rekening dient te houden, is het feit, dat *voor* de Germanen reeds de *Kelten* met een vrij hoog ontwikkelden landbouw aan den Rijn woonden. Hierover bericht Schuhmacher [1]) dat in den jongeren ijzertijd (La Tène-periode) in deze streken reeds de met een ijzeren punt voorziene ploegschaar bekend was, bovendien echter ook reeds ijzeren sikkels, zeisen, schoffels, veldhaken enz. „In een van deze nog tot het vroege La Tène-tijdperk behoorende boerderijen bij Heilbronn kon aan de hand van de vatvormen nog de melkkelder worden vastgesteld, en op de boerderij bij Gerichtstetten in Baden uit de 2de tot 1ste eeuw v.d.jt. is niet alleen te herkennen voor welk doel de afzonderlijke gebouwen hebben gediend, maar ook het feit, dat het erf oorspronkelijk open was en eerst omstreeks 100 v.d.jt. werd versterkt." — Toen n.l. de Germanen kwamen, zou

[1]) Schuhmacher, K., Der Ackerbau in vorrömischer und römischer Zeit. Mainz 1922.

Digitized by Google

men hier aan de woorden van Schuhmacher dienen toe te voegen. En nu een vraag: Gelooft men werkelijk, dat de Germanen, als zij werkelijk die „oergermaansche bosch- en moerasnomaden" geweest waren, waarvoor sommigen hen nog wenschen te houden, het versmaad hadden dezen hoog ontwikkelden Keltischen landbouw eenvoudig als profiteerende heerenlaag te benutten? Zij behoefden dan immers slechts hun dwingburchten tusschen de Kelten te planten, zooals de Tartaren dat met het Kremlin in Rusland wisten te doen.

Dat de Germanen zulks juist *niet* gedaan hebben, maar *hun* kolonisatiewijze naar den Rijn verplantten en de Keltische nederzettingen óf eenvoudig wegvaagden óf wel naar de door hen niet gewenschte streken wegschoven — dit staat overtuigend te lezen in de kolonisatiegeschiedenis aan den Rijn — bewijst juist, dat de Germanen niet als een parasiteerende heerenlaag hun veroveringen in het Rijngebied uitbreidden, maar uitsluitend als boeren nieuw boerenland hebben veroverd; in het tegenovergestelde geval zou de archaeologie ons zeggen, dat er in het nederzettingsgebied van de Kelten aan den Rijn met de volksverhuizing een vreemde trek verschijnt, en wel in zooverre, dat er tusschen de Keltische dorpen ineens Germaansche dwingburchten opdagen.

Deze overweging wordt beslist gesteund door de geschiedenis van de eerste verhuizingen der Germanen; in hoofdstuk VIII brengt schrijver dezes een korte inleiding over de geschiedenis van de tochten der Kimbren en over die van de verovering van den Elzas door Ariovist. Het is in den grond van de zaak gladweg een vervalsching van de geschiedenis, om den boerentrek op zoek naar land van Kimbren, Tigurijners, Helvetiërs en Teutonen, die ondanks vier overwinningen op Romeinsche legioenen het niet wagen over de Romeinsche grens Italië binnen te vallen, als een avontuurlijke tocht van een niet-boersch en uitsluitend vechtlustig heerenvolk te doen voorkomen; en het grenst aan vervalsching van de geschiedenis — aangezien wij de historische bronnen terzake bezitten — als men den 14 jaren lang in vrede geregeerden boerenstaat van Ariovist in den Elzas — dien niet eens Caesar zonder reden waagt aan te vallen — als een nietboersche verovering schildert; nadere gegevens hierover brengt hoofdstuk VIII.

Keeren wij terug naar den akkerbouw der Germanen. Schuhmacher bijv. zegt hierover heel duidelijk: „In den korenbouw

Digitized by Google

waren de Germanen zelfs verder dan de Romeinen, met dien verstande dat zij reeds lang tarwe, verschillende speltsoorten, gerst, gierst, *haver* en *rogge* verbouwden, terwijl de Romeinen de laatste beide graansoorten eerst van de Noordelijke volken overnemen." [1])

De voorliefde van de Germanen voor haverbrij, waarover Plinius (Historia naturalis XLIV, 44) bericht, stemt volkomen overeen met hetgeen wij nog heden ten dage bij Scandinaviërs, Engelschen en in menige Nederduitsche streek ervaren, waar de haverbrij (de „porridge" van de Engelschen) 's morgens op de ontbijttafel nooit mag ontbreken. Aangezien de voorliefde in Germaansche landen voor haverbrij duidelijk blijkt, en aan den anderen kant juist niet-Germaansche volken dit eten van haverbrij allerminst kunnen begrijpen, bestaat er een ondubbelzinnig verband tusschen de Germanen en den haverbouw. [2])

Het eerste werkelijk tastbaar bericht over den akkerbouw der Germanen doet Caesar ons toekomen, maar men dient helaas wat Caesar ons mededeelt, met voorzichtigheid te aanvaarden. *K. Müllenhoff* [3]) heeft aangetoond, dat Caesar er blijkbaar zoo nu en dan niet voor terugschrikt, formeel op te snijden.

Fleischmann wijst eveneens op deze dingen en vat dan ook zijn

---

[1]) Deze opvatting van Schuhmacher, dat rogge en haver eerst door de Germanen den Romeinen bekend zijn geworden, is aanvechtbaar en wordt ook betwist. Men moet echter bedenken, dat de haver bijv. een graansoort is die van veel vochtigheid houdt en dat het zwaartepunt van de teelt hiervan derhalve nog heden ten dage in het regenrijke noordwestelijk Europa ligt.

[2]) Schrijver dezes moge zich hier een physiologische vingerwijzing veroorloven. Engelschen en Scandinaviërs beweren, dat de waarde van de haverbrij als ontbijt in hoofdzaak daarin bestaat, dat deze in aanmerking komt als voedsel voor het zenuwstelsel. Merkwaardig genoeg stemt deze bewering volkomen overeen met een ervaring uit de paardenfokkerij. Het is n.l. onmogelijk om edele paarden, vooral volbloeden, zonder haver op te fokken of op de hoogte van hun krachtprestaties te houden; bij deze paarden kan de haver door niets worden vervangen. Zonder havervoeding nemen bij volbloeden juist die eigenschappen het eerst af, die wij voornamelijk van een volbloedpaard eischen, en die zonder twijfel met het zenuwstelsel in directe verbinding staan, zooals bijv. volharding in den wil om te overwinnen, temperament enz. Hoe minder edel een paard is, des te eerder kan men de haver door iets anders vervangen; de langzame, meer op rustig, gestadig werken dan op korte, het uiterste vergende topprestatie, ingestelde lastpaarden, kunnen de haver nog het best ontberen.

[3]) Müllenhoff. Deutsche Altertumskunde. Berlin 1900.

Digitized by Google

meening over den ons door Caesar geschilderden akkerbouw der Germanen als volgt samen:

1e. Dat ten tijde van Caesar bij de Ubiërs, Sugambriërs, Usipeten, Tenkteren en Sueven akkerbouw en veeteelt werd bedreven, en dat de veeteelt *wellicht* overheerschte.

2e. Dat het eenvoudig onmogelijk is, zich uit datgene, wat Caesar over landbouw zegt, een beeld te vormen, dat aanspraak kan maken op waarschijnlijkheid, laat staan op waarheid.

In elk geval kan uit Caesar's bericht nog het een en ander worden vastgesteld. Wij laten Fleischmann aan het woord:

„Ten tijde van Caesar moet graanverbouw in Helvetië, geheel Gallië en Brittannië verbreid zijn geweest. Men kan dit opmaken uit het feit, dat Caesar in deze landen nergens eenige moeilijkheden ondervond om zijn leger van het noodige graan te voorzien. Aangezien Caesar in de vergelijking, die hij trekt tusschen den bijzonderen aard van Gallië en Germanië, er den nadruk op legt, dat bij de Germanen weinig akkerbouw werd bedreven, schijnt de onderstelling, dat het daarmede in Gallië beter gesteld was, wellicht gerechtvaardigd. Niettemin ontbreekt ook in Germanië de korenbouw geenszins. Bij zijn eerste bezoek aan den rechter Rijnoever vernielde Caesar de graanvelden van de Sugambriërs (VI, 19), en bij het tweede voorzag hij zich bij de Ubiërs van koren (VI, 10). Voorts wordt over de Usipeten en Tenkteren gezegd, dat zij verscheidene jaren achtereen hun velden niet konden bewerken, omdat zij erg in het nauw werden gebracht door de Sueven (IV, 1). Bij de vier Germaansche volken aan den rechter Rijnoever, getuigt dus Caesar uit eigen aanschouwing van den akkerbouw. Ook alle overige stammen oefenden dezen uit, maar zij legden er zich over 't algemeen niet op toe (VI, 22), zelfs wordt op een andere plaats (VI, 29) beweerd, dat de mate van vlijt, die men aan den akkerbouw besteedde, uiterst gering was: homines Germani agriculturae *minime* student.

Dit harde woord over de geringschatting van den akkerbouw had echter, naar het schijnt, een bijzondere reden. Caesar bevond zich ten tweede male bij de Ubiërs en ontving enkele dagen na zijn aankomst aldaar door spionnen berichten over de houding van de Sueven, die hem niet geheel pluis voorkwamen. Hoewel hij eerst eenige dagen van tevoren graan had opgedaan, (VI, 10), hoewel hij zich in de uitgestrekte en bloeiende streken van de Ubiërs (Caesar, B.g. IV, 3: Ubii, quorum fuit civitas ampla atque

Digitized by Google

florens, ut est captus Germanorum) en zich door zijn Rijnbrug in directe verbinding met het korenrijke Gallië bevond, en hoewel het graan op de velden reeds begon te rijpen (VI, 29), vreesde hij plotseling voor gebrek aan graan, hij maakte rechtsomkeert en ging weer over den Rijn terug.
Deze eenigszins opvallende bezorgdheid voor gebrek aan graan moet geloofwaardig worden gemaakt door de verzekering, dat het er bij de Germanen in den korenbouw bijzonder slecht uitzag. Wellicht zijn Caesar's oordeelen over den akkerbouw bij de Germanen niet altijd geheel vrij geweest van beïnvloeding door strategische overwegingen. Zelfs indien Caesar's verhaal, volgens hetwelk de stam der Sueven (IV, 1, 3 en 4) toentertijd voortdurend op voet van oorlog leefde en akkerbouw óf in het geheel niet óf slechts in uiterst geringe mate kon uitoefenen, op waarheid berust, dan zou het nog ontoelaatbaar zijn om de toenmalige toestanden bij de Sueven zonder meer, zooals Caesar het doet, op *alle* Germaansche stammen over te dragen. Het schijnt trouwens twijfelachtig, of de Sueven toen werkelijk nog op een zoo lagen trap van cultuur stonden als Caesar het wil doen voorkomen.
Bij den onbevangen lezer van de gedenkschriften over den Gallischen oorlog rijst de vraag, waarom Caesar juist de aan hem slechts van hooren zeggen bekende toestanden bij de Sueven, die hij in het IV-de boek in het kort schildert, later in het VI-de boek op het geheele volk der Germanen toepast en niet, hetgeen toch meer voor de hand lag, zijn schildering ontleende aan de sociale en economische verhoudingen van de Germaansche stammen op den rechter Rijnoever, wier land hij betreden had. Bij de Usipeten en de Tenkteren, in wier gebied Caesar echter niet was gekomen, schijnt het er anders te hebben uitgezien en van deze beide stammen wordt in hetzelfde hoofdstuk gewaagd, waarin het leven van de Sueven als iets bijzonders wordt beschreven. Wellicht kwam Caesar het ongelooflijke, dat men hem over de Sueven vertelde, pakkender voor dan hetgeen hij in het land der Ubiërs en Sugambriërs had gezien. Over de Sueven vertelt hij (IV, 1), dat zij jaarlijks geregeld 1000 man het oorlogspad opstuurden en dat alle overigen thuis zoowel zichzelf, als ook de te velde staanden moesten onderhouden: aldus was noch de akkerbouw, noch het oorlogsbedrijf aan stoornis onderhevig. Particulier grondbezit zou er niet bestaan, en het was ook aan niemand veroorloofd, langer dan één jaar op een bepaald stuk

Digitized by Google

grond te wonen, om het te bebouwen. Op alle Germanen toegepast, luidt het verhaal (VI, 21, 22 en 25): niemand had vast particulier grondbezit, overheid en vorsten wezen integendeel elk jaar opnieuw aan de geslachten, sibben en families naar goeddunken land toe, zooveel en waar zij verkozen en dwongen deze dan een jaar later weer ergens anders heen te trekken. Vat men deze woorden letterlijk op, zonder ze met geweld te verdraaien, dan wil dit zeggen, dat de Germanen door hun autoriteiten en vorsten volkomen waren geknecht. Zij, die niet op het oorlogspad waren, werden rondgedreven als een kudde schapen, moesten tevreden zijn met land, zooveel als en waar men hun dat beliefde te geven, moesten het bebouwen en zich laten welgevallen, een jaar later naar goeddunken van overheid en vorsten naar elders te worden gestuurd, om daar weer een jaar te werken, en zoo ging dat jaar in jaar uit door. Onmiddellijk aansluitend bij het verhaal van de levenswijze, die de Sueven moeten leiden (IV, 1), zegt Caesar over het karakter der Sueven, dat zij, van hun jeugd af aan, gehoorzaamheid noch tucht gewend, slechts deden wat hun beliefde en verder hoegenaamd niets (nihil omnino contra voluntatem). Hiermede geraakt Caesar in een niet op te lossen tegenspraak met zichzelf. Ten aanzien van dezen zwervenden akkerbouw wordt van ons verlangd het voor mogelijk te houden, dat volvrije leden van alle Germaansche stammen geruimen tijd nu eens oorlog voerden, dan weer uit vrijen wil en vrije overtuiging vreedzame landbouwers geweest zouden zijn. Voorts moeten wij maar gelooven, dat de krijgslieden van heden in het daarop volgend jaar niet eens weer naar de woningen en streken, waar zij thuis behoorden, terugkeerden, maar andere woningen betrokken, op een andere plaats, die zij niet zelf mochten kiezen en dat ook zij, die thuis waren gebleven, elk jaar opnieuw ergens anders heen werden gestuurd. Zooals bekend is, maakt de grond de daaraan bestede moeite en arbeid nimmer reeds na *één* jaar, maar altijd eerst in den loop der jaren geheel loonend. Bij de oude Germanen zouden dus de vruchten van bijzondere vlijt nooit de vlijtigsten, maar vreemden in hun plaats hebben geplukt. Dat zulks door *vrije* mannen, die uit eigen beweging den akker bewerkten, op den duur zou zijn geduld, is in tegenspraak met elk begrip voor het landbouwbedrijf en met de oeroude ervaring. De akkerbouw is in de hem eigen uitwerking op de menschen nimmer te kort geschoten: steeds heeft hij de menschen, die zich niet als bijzaak

Digitized by Google

daarmede bezig hielden, aan zijn woonplaats gebonden." Aan de woorden van Fleischmann behoeft men niet veel toe te voegen. Op een enkel punt slechts wenscht de schrijver toch de aandacht te vestigen. De Germanen ten tijde der volksverhuizing, speciaal de hier in aanmerking komende Sueven, bevinden zich op een *trek;* dat zeggen ons niet alleen de historische bronnen, dat heeft ook de oudheidkunde ons reeds lang geopenbaard en ons doen zien, vanwaar de Sueven kwamen. We kunnen echter aannemen, dat Caesar toch wel juist heeft waargenomen en dat de door hem geschilderde toestanden bij de Sueven betrekking hebben op toestanden gedurende den trek; wellicht maakte Caesar geen gewag van de gezeten Germanen, omdat de gedachte niet bij hem opkwam, in deze bodemvastheid iets bijzonders te moeten zien, d.w.z. de heemvastheid was bij de Germanen een natuurlijke toestand, terwijl het buitengewone doen der Sueven zijn verwondering wekte. Ook kan men b.v. aannemen, dat de Germanen niet aan één stuk door verder trokken, maar in etappen, d.w.z. van rustplaats tot rustplaats verder schoven en op die manier jaarlijks maar een bepaalden afstand aflegden. Men zou n.l. kunnen aannemen, dat de Germanen daarbij ongeveer in Mei hun eigenlijken trek beëindigden, zich ergens vestigden en wellicht een legerplaats oprichtten, om akkerbouw *van één zomer* te bedrijven. Uiteraard valt er dan in dit geval niet te denken aan een eigenlijk ploegbedrijf met grondige bodembewerking, maar veeleer aan dat, wat wij boschakkerbouw noemen en heden nog kennen; bij deze bedrijfsmethode wordt bosch gekapt, het hout gebruikt en de takken verbrand; met de schoffel worden grond en asch eens grondig gespit en daarna het zomergewas gezaaid; wij zullen ons in een latere afdeeling nog uitvoerig met deze bedrijfsmethode bezig houden, die weliswaar boschroofbouw moet heeten, als zij in het bergwoud wordt toegepast, maar toch overal mogelijk is, waar veel woud ter beschikking staat en van gebrek aan hout geen sprake is. Vandaar dat men deze bedrijfsmethode nog tegenwoordig zoo nu en dan in het houtrijke Scandinavië en Finland aantreft; ook bij ons herleefde zij in den wereldoorlog in zooverre, dat men door het inschakelen van den korenbouw van één zomer de oppervlakten van gevelde bergwouden nog dienstbaar maakte aan de volksvoeding.

Als de veronderstelling van den schrijver juist is, dan zijn Caesar's woorden zonder eenig bezwaar te verklaren. Een zoodanige Ger-

Digitized by Google

maansche boerentrek maakte in den zomer halt, verdeelde op de rustplaats het land onder de verschillende sibben, kapte het bosch, gebruikte het hout, verbrandde de takken tot asch, zaaide het zaad in de asch en den bemesten boschgrond en oogstte in den herfst; vermoedelijk bleef men dan gedurende den winter in het kamp zitten en trok men in het volgende voorjaar weer in een andere streek, om in Mei weer een rustplaats te betrekken en zooals in het vorige jaar met den akkerbouw te beginnen. Deze gang van zaken is reeds om redenen van tijd heel waarschijnlijk. Stelt men zich n.l. de Germanen voor als een licht bewegelijk herdersvolk — wat in absolute tegenspraak zou zijn met hun geheele vereering van het haardvuur — of wel, om met Fleischmann te spreken, als oer-Germaansche woud- en moerasnomaden, dan zouden zij zonder het minste bezwaar in één jaar van het uiterste Oosten van Europa tot naar het uiterste Westen kunnen trekken; Attila heeft dit immers ook klaar gespeeld. Ook al stelt men zich met den schrijver den tocht der Germanen voor als een logge boerentrek, dan had zulk een trek — al vorderde hij ook nog zoo traag — nooit langer dan één of hoogstens twee jaren noodig gehad, om van het uiterste Oosten van Europa naar het uiterste Westen te geraken, als hij zich werkelijk zonder oponthoud voortbewoog; dergelijke overwegingen kunnen onomstootelijk worden afgeleid op grond van de historische overleveringen over de tochten der Kimbren, wier trekwagens ons nauwkeurig worden beschreven en wier marschtempo wij — gemeten aan de door hen afgelegde afstanden in Gallië — kunnen controleeren. De Germanen rukken evenwel zoo langzaam naar de Romeinsche grens op, dat de voorstelling van een geleidelijk vooruitschuiven van zulk een stam van winterkamp naar winterkamp met daar tusschen ingeschakelden zomerschen akkerbouw zich bijna automatisch opdringt. Hierdoor worden echter ook de berichten van Caesar volkomen begrijpelijk. Het ligt voor de hand, dat de verdeeling van het land telkens op de zoo pas betrokken zomerstandplaats door de leiders geschiedde; men zou zelfs geneigd zijn te zeggen, ter vermijding van geschillen geschieden moest, hetgeen immers ook volmaakt in den geest was van de coöperatieve grondgedachte van het Germaansche boerendom. Voorts is het duidelijk, dat bij een dergelijken trek van boeren een voortdurende paraatheid tot oorlog voeren vereischte en dus een soort van verdeeling van arbeid noodzakelijk maakte,

Digitized by Google

en wel door de meest weerbare en met de wapens vertrouwde mannen daartoe aan te wijzen, terwijl men aan den anderen kant door de overige volksgenooten de voeding van het geheel liet verzekeren. Waarschijnlijk is de door Caesar genoemde afdeeling van duizend man in werkelijkheid slechts een voor den duur van het trekken voor een bepaald doel opgestelde formatie, die alleen om de orde te handhaven in deze grootte was afgezonderd. Dat zou overeenstemmen met een andere overweging. Volgens v. Amira heeft een *honderdschap* de volgende beteekenis: „Indien ruimte- en verkeerstoestanden van het land dit vorderen, dan wordt het ingedeeld in *districten* met het oog op de gewone rechtsbedeeling, leger en politie, in jongeren tijd ook het geldelijk- en kerkelijk beheer. De kleine Germaansche staat kent in den regel maar één soort van districten. Dit komt voor in Duitsche en Scandinavische rechtsgeschriften als *„honderdschap"*-hundari (alam. huntari, asw. hundari, wellicht ook hundina, — lat. door de Franken vertaald met centena, vandaar Mhd. zent), oorspronkelijk waarschijnlijk voor een niet als aantal van 100 of 120 maar als *hoeveelheid* te denken volksafdeeling, die een zuiver persoonlijke verbinding, een legerafdeeling en een gerechtelijke bijeenkomst beteekende, later eerst, stellig echter al in den vroeghistorischen tijd — als woonplaats van deze verbinding — een ruimtebegrip.

Bij v. Amira nu vernemen wij op een andere plaats iets over *tien* honderdschappen: „......Tot het onder den naam van de „tien honderdschappen" (Tiuhaerap) bekende Smalandsche gerechtsdistrict hoorde het omstreeks 1300 opgestelde rechtsboek, waarvan slechts de afdeeling over kerkelijk recht volledig behouden bleef. Het behoort tot de groep van Zweedsche rechtsboeken, die gebruik maken van de aanteekeningen over het recht in andere landstreken. In het onderhavige geval dienden Oostgötaland en het wetboek van Upland als voorbeeld. Over het ontstaan van het wetboek zijn wij betrekkelijk nauwkeurig op de hoogte."

De naam van het wetboek „tien honderdschappen" zou zich wel nauwelijks hebben ingeburgerd, als men daarmede niet treffend een boven het gewone honderdschap staand hooger administratief begrip zou kunnen omvatten en aanduiden. Hiermede zijn wij reeds bij een volksgroep aangekomen, die wel niet in aantal precies 1000 bedroeg, maar toch ongeveer met het getal 1000 overeenkwam.

Digitized by Google

Men moet tenslotte in aanmerking nemen, dat bij het trekken van dergelijke geweldige massa's menschen een zekere orde in den stoet moet hebben geheerscht; alleen reeds uit hoofde van een doeltreffende verdediging was dit noodzakelijk, om ingeval van oorlog uit de krijgslieden geen hulpelooze benden te doen worden, die een gemakkelijke prooi van den vijand zouden zijn; wellicht wordt hierdoor ook verklaarbaar, dat alle Germaansche verhuizingen — zooals trouwens ook die van alle Indogermanen — onder de leiding van koningen staan, die blijkbaar voor den duur van den tocht zijn bekleed met een militair opperbevel, dat wel onafhankelijk was van volksbeslissingen, maar toch bij volksbesluit kon worden gelaakt.
Misschien mogen wij ook veronderstellen, dat bij de Germaansche tochten het duizendschap een afzonderlijk trekkende groep uitmaakte, die zich weliswaar in aansluiting met de andere duizendtallen voortbewoog en aldus binnen het geheele volksverband bleef, maar inwendig, wat zijn vestiging voor den zomer en zijn verpleging betrof, een volstrekt zelfstandige en van de andere duizendtallen onafhankelijke eenheid vormde. Duizend man zijn ongeveer de sterkte van een modern regiment infanterie. Wie ooit de verplegingslijsten van zulk een regiment heeft ingezien, zal zonder meer moeten toegeven, dat de verzorging van zulk een massa menschen — als geen vaste woonplaats voorhanden is of geen verplegingsmagazijn ter beschikking staat — een organisatiekunststuk van den allereersten rang is; wij hebben geen aanleiding om te veronderstellen, dat de Germanen ten tijde der volksverhuizing grootere verplegingskunstenaars waren dan de kwartiermeester-generaal van het vroegere keizerlijke Duitsche leger. Als wij echter aannemen, dat zoo'n Germaansch duizendschap verdeeld was over misschien 100 trekkende sibben of families, dan begint Caesar's opmerking er anders uit te zien. De veronderstelling, dat een Germaansche familie ongeveer 10 zwaarddragers kan stellen, is bij den vermeenden rijkdom aan kinderen bij de Germanen niet onmogelijk. Dan wordt de verpleging van het duizendschap verdeeld over 100 gezinnen, hetgeen bij een, zich in jaarlijksche trajecten voortbewegende en vaste winterkampen betrekkenden Germaanschen boerentrek, die gedurende zijn rust ook nog een éénzomerschen korenbouw uitoefent, geen bijzondere zwarigheden kan hebben veroorzaakt.
Voor deze opvatting van den schrijver spreekt echter verder, dat

Digitized by Google

Caesar deze toestanden uitdrukkelijk voor de Sueven vermeldt, waarvan wij immers weten, dat zij zich op den trek bevonden en nieuw land zochten. Hiermede is ook niet in tegenspraak, dat Ariovist na zijn vestiging op den linker Rijnoever de indeeling op oorlogssterkte van zijn volk vooreerst nog niet ontbond, maar de weermannen met het oog op de moeilijkheden, die de Kelten hem voortdurend bereidden, onder de wapens behield. Caesar's opmerkingen zouden dan in zoover gesplitst moeten worden, dat hij nu eens het trekken der Sueven schilderde, en een andermaal de militaire maatregelen van Ariovist ter verdediging van het pas veroverde gebied.

De gevolgtrekking zou dan zijn: uit de berichten van Caesar over de toestanden op het gebied van den akkerbouw bij de Sueven valt niet het bestaan van een *eenvoudigen* akkerbouw bij dezen stam op te maken — zij zijn integendeel het bewijs voor de buitengewone begaafdheid tot het vormen en indeelen van een op weg zijnden en wat het aantal menschen betreft reusachtigen Germaanschen boerentrek.

Wat Caesar ons over de Sueven vertelt, wordt nu volkomen duidelijk, en wij mogen gerust soortgelijke toestanden ook bij de Kimbren en Teutonen aannemen. Aangezien wij echter over Kimbren en Teutonen een heel goede historisch betrouwbare beschrijving over wijze, weg en duur van hun tocht bezitten, kunnen wij daarvan uitgaande ook weer gevolgtrekkingen maken over de Sueven, die een menschenleeftijd later aan de Romeinsche grens verschijnen.

Zoo ontbolstert zich uit het duister van de Germaansche voorgeschiedenis langzaam het begin van de Germaansche volksverhuizing als de eerste aankomst van reusachtige boerentreks aan de grenzen van het Romeinsche rijk. De historische houding van deze treks is die van een landzoekend boerenvolk en dit klopt volkomen met de in deze afdeeling reeds uiteengezette ervaringen van het onderzoek met de spade en van de Germaansche rechtsgeschiedenis.

De volgende getuige voor den Germaanschen akkerbouw is *Tacitus,* aangezien het werk van *Plinius:* „De Germaansche oorlogen" (20 boeken), dat in de jaren omstreeks 60 n. Chr. verscheen, verloren is geraakt. Daar Plinius zeven jaren bij de Romeinsche ruiterij in Germanië diende, vele strooptochten door Germanië maakte en dus de Germaansche toestanden uit eigen

Digitized by Google

aanschouwing kende, is het verlies van het werk te betreuren. Toen Tacitus zijn Germania schreef, stonden de Germanen reeds 150 jaren in directe onafgebroken aanraking met het Romeinsche rijk. Of dus Tacitus — hetgeen betwijfeld wordt — zelf in Germanië was of niet, is in den grond van de zaak onverschillig; hij had in ieder geval ook in Rome uitstekende kenners van de Germaansche toestanden ter beschikking, die hem met voorlichting ter zijde konden staan. Niettemin vereischt een dergelijke omstandigheid toch, dat men van de woorden van Tacitus met eenig voorbehoud gebruik maakt. Als bijv. Tacitus over den krijgshaftigen geest van de oude Germanen vertelt, over hun minachting zoowel van den akkerbouw, als van iedere vreedzame bezigheid, dan schijnt dat inderdaad *tegen* een boerendom bij de Germanen te spreken. Wie echter — om een tastbaar voorbeeld omtrent de waarde van zulke niet-Duitsche berichten te geven — ons hedendaagsch buitenland kent, dit vooral als in het buitenland woonachtig Duitscher voor den oorlog leerde kennen en daar bijv. de bepaald onzinnige voorstelling van de buitenlanders over het studentenduel alsmede over het bloeddorstige „militairisme" van ons actieve officierencorps te hooren kreeg,wie trouwens de heele gruwelpropaganda van onze vijanden in den Wereldoorlog eens oplettend nagaat: die vindt in het buitenland algemeen opvattingen over ons Duitschers, welke met de feitelijke toestanden niets meer gemeen hebben. Wat men elkaar in het buitenland over het Duitsche officierencorps vertelde — tegenwoordig wordt deze onzin zelfs reeds temidden van het Duitsche volk verspreid — was zonder weerga. En dan de buitenlandsche opvatting van het Duitsche studentendom! Voor vele buitenlanders was de Duitsche student een mensch die niets anders deed dan vreten en zuipen en nog eens zuipen, die af en toe zonder zin of verstand met den sabel om zich heen sloeg en in den grond van de zaak zonder eigenlijk doel van bestaan er maar op los leefde. Het is het buitenland nooit opgevallen hoe zeer dit indruischte tegen het feit, dat uit hetzelfde studentendom, dat men als halfverdierlijkte wilden schilderde, de grootste geleerden zijn voortgekomen, wier vlijt en kunnen men aan den anderen kant weer bewonderde. Voor ons echter mogen dergelijke dingen een les zijn, dat het blijkbaar voor een niet-Duitscher onmogelijk is, den Duitscher juist te beoordeelen. En als men de huidige stemmen uit het buitenland over ons „zuipend, vechtend, leegloopend Duitsch studentendom" met

Digitized by Google

de woorden van Tacitus over de vrije Germanen vergelijkt, die naar het heet ook het zwaard boven het werk verkozen en de medekruik boven de matigheid, dan wordt men er eigenlijk vanzelf toe gedreven om dergelijke woorden van Tacitus met de noodige voorzichtigheid te aanvaarden.
Daar komt nog iets anders bij. Als men de landbouwtoestanden in Scandinavië aan het eind van de 19e eeuw hiermede vergelijkt, waar toen de landbouw uitsluitend diende om de behoeften van een grooter of kleiner gezin te bevredigen — en die dus zuiver op gezinsleest was geschoeid — dan blijkt, dat de eigenlijke akkerbouw betrekkelijk weinig ruimte vereischte. Zuiver grootbedrijven voor den landbouw zijn alleen loonend vanuit een volkshuishoudkundig standpunt, dus juist daar, waar boven de behoefte van het gezin voor de volksgenooten of wel waar vanuit een geldelijk gezichtspunt om de winst een overschot aan graan wordt gebouwd. Zoodra op een goed of boerderij slechts gezinseconomische gezichtspunten doorslaggevend zijn, heeft het geen zin, meer land onder den ploeg te nemen dan beslist noodzakelijk is; het overige land maakt men tot veeweide of bosch enz. en trekt dan daarvan zonder bijzondere arbeidskracht te besteden zijn persoonlijk voordeel. Deze toestanden bleven in Skandinavië tot voor korten tijd nog behouden en uit de rechtsoverleveringen van de Germanen (zie boven) weten wij immers, dat slechts zooveel „ploegland" voorhanden was, resp. toegewezen werd, als voor het onderhoud van een gezin noodig was. Bij zulk een akkerbouw, die bovendien nog gering is, beperkt zich het geheele ploegwerk op een naar evenredigheid zeer nauwbegrensd tijdsbestek. Behalve de voorjaars- en herfstvore is er eigenlijk niets te ploegen, en deze arbeid is in het voorjaar en in den herfst in enkele dagen afgedaan.

Schrijver dezes beleefde persoonlijk bijv. in Finland, dat een groote Finsche boer — bij wien de schrijver vertoefde en wiens paardenfokkerij hij wilde leeren kennen — zijn paarden eerst op de boschweide zoeken en vangen moest, om deze voor een wandelrit voor de koets te spannen. Op zijn vraag verklaarde men den schrijver, dat het gebruikelijk was om ook de akkerpaarden des zomers in het bosch te laten, want men had deze in het voorjaar immers toch maar „ongeveer 2—4 dagen" noodig, om het ploegwerk af te doen, en dan eerst weer in den nazomer, als de oogst

Digitized by Google

wordt binnengehaald. Op dezelfde manier wordt ook heden nog in afgelegen streken van Skandinavië gewerkt.

Dusdanig ploegwerk kan door één of twee knechten met gemak worden afgedaan. Het is voor den boer of den eigenaar van het land volstrekt niet noodig, zelf den ploeg te besturen en hij doet het ook meestal niet. Op deze omstandigheid vestigt ook bijv. de geschiedvorscher *V. Below* met nadruk de aandacht. „Als Tacitus de vrije Germanen naar het schijnt, als lieden schildert, die, wanneer zij niet met jacht of oorlog bezig waren, op een berenhuid lagen en zich lieten voeden door onvrijen, die het land bebouwden, dan dienen we toch rekening te houden dat hij in korte trekken den toestand, dat de akkerbouw nog zeer extensief werd bedreven en heel weinig werk vereischte, en dat de boer (hetgeen immers ook nog lang zoo bleef) slechts een paar maal per jaar korten tijd hard moest werken, in scherpe tegenstelling bracht met de groote bedrijvigheid van Rome. [1])

Deze oud-Noordsche wijze van werken, die dus ook heden nog voorkomt, mogen wij met alle zekerheid ook bij de Germanen uit Tacitus' tijd veronderstellen.

Dat mogen wij des te eerder, omdat de Germaansche boer, dus het gezinshoofd, altijd voldoende werkkrachten ter beschikking heeft gehad, of het nu knechten waren of hoorige achterleenmannen of leden van zijn sibbe resp. zijn zonen. Het zou zelfs een tegenstrijdigheid beteekenen, als men bij de gewichtige plaats, die de Germaansche huisvader, d.w.z. de boer dus, in het publieke leven bekleedde — immers alle rechtspersoonlijkheid ging uitsluitend van het gezinshoofd uit — zou veronderstellen, dat hij een niet beslist noodzakelijken arbeid zelf zou hebben verricht. Maar bewijst dit soms, dat de Germaansche boer, die niet zelf de hand aan den ploeg behoefde te slaan, daarom het ploegen minachtte of in het geheel niet verstond? Een dergelijke veronderstelling is ongeveer even overtuigend als bijv.: Omdat in 1914 de infanterie-luitenant met een degen gewapend te velde trok en het gevechtsreglement hem op 't hart drukte, tijdens het infanteriegevecht zich niet ertoe te laten verleiden, een geweer ter hand te nemen en mede te schieten, om niet het overzicht over den aan zijn leiding toevertrouwden troep te verliezen, is het bewijs geleverd, dat de infanterie-luitenant met het geweer, het wapen

---

1) V. Below, Der deutsche Staat des Mittelalters. Leipzig 1914. S. 115.

Digitized by Google

van den gemeenen soldaat en den onderofficier niet wist om te gaan.

En dat zuiver *gezinseconomische* gezichtspunten doorslaggevend waren voor den akkerbouw der Germanen, zegt ons Tacitus, waarop reeds hierboven werd gewezen bij de vermelding van het landgoederen-reglement van Karel den Saksendooder. Voor den reeds lang in geld denkenden Romein uit den tijd van Tacitus — voor wien een waardeering van de dingen dezer aarde nog slechts verklaarbaar is vanuit het gezichtspunt hoeveel geld men eruit kan slaan — was het n.l. volstrekt onbegrijpelijk, dat de Germanen niet meer uit hun grond haalden, dan zij noodig hadden met het oog op hun gezinsomstandigheden. De Romein „snapte" gewoonweg niet de toen aan den Germaan eigene „oneconomische" — om een hedendaagsche leus te gebruiken — denkwijze, die den Germaan den eigen gemoedsrust en de stille behagelijkheid van zijn huis gewichtiger deed schijnen, dan de financieel-economische benutting der schatten van deze wereld. Indien de Germanen niet de geheele Middeleeuwen door aan dit grondbeginsel vastgehouden en bij al hun vakbonden, gilden en stenden principieel er voor gezorgd hadden, dat het zuiver egoïstische, geldelijke gezichtspunt in handel en verkeer niet opkwam, de huiselijke vrede van het gezinshoofd daarentegen in ieder geval naar mogelijkheid behouden bleef, dan zouden wij over deze dingen bij de Germanen ook niet zoo zeker kunnen oordeelen. Maar een dusdanige opvatting zat den Germanen zoo diep in het bloed, dat het Romeinsche rijk er bij hen niet in slaagde — hetgeen bij de Kelten wel gelukt was — de Germaansche grondgedachte over het maatschappelijk leven, n.l.: *Algemeen belang gaat boven persoonlijk belang,* uit te roeien. De opvatting: „Ik kan met mijn geld doen, wat ik wil" is door en door on-Germaansch, dus ook on-Duitsch en overigens ook on-Noordsch. De Germanen hebben als het ware de door en door onzedelijke financieel-economische levensopvatting van het geweldige Romeinsche Rijk [1]) uitgewischt en zij hebben langer

[1]) Het verval der zeden in Rome door de burgeroorlogen was sedert Sulla zeer groot geworden; het berustte op het egoïsme van de enkelingen, dat zich tot alles verstout, dat alles met bloed en list bemachtigt en naar zich toe haalt. Ook in den tijd der verslapping, toen de Oostersche weelde overwonnen had, is deze zelfzucht nog gestegen; maar zij streefde sindsdien naar lagere, gemeenere doeleinden. Lucullus, de fijnproever, verduizendvoudigde zich nu en van Julius Caesar werd niet het heldendom, maar alleen het plegen van echtbreuk overgenomen.

Digitized by Google

dan duizend jaren aan de Christelijke wereld hun Germaanschen stempel opgedrukt, totdat in de 18de en 19de eeuw deze Germaansche opvatting weer werd verdrongen.
De laat-Romeinsche en de Germaansche opvatting over de maatschappij en de maatschappelijke verhoudingen vormen een zoo krasse tegenstelling, dat wij in dit opzicht geen minuut behoeven te weifelen, om tot klaarheid te komen omtrent de toestanden bij de Germanen, die Tacitus schildert. Wat nu de bijzonderheden aangaat, die Tacitus brengt, houden wij ons vooreerst aan een woord van *Fleischmann:* „Het voorhanden zijn van dorpen „vici" wordt als iets dat vanzelf spreekt, herhaaldelijk vermeld, zooals in de hoofdstukken 12,16 en 19. Het is echter, gezien de veelvormigheid, die het leven overal vertoont, niet waarschijnlijk, dat in geheel Germanië toentertijd slechts kolonisatie in dorpen bestond. Men zal integendeel mogen veronderstellen, dat hier en daar de gewoonte of de gesteldheid van den bodem en het klimaat ook aanleiding gaven tot nederzetting in afzonderlijke hoeven. Er zij op gewezen, dat ook in de dorpen de huizen niet elkaar raakten, maar dat zij afzonderlijk stonden en omgeven waren door een erf."
Dat bevestigt ook *v. Amira:*
„De Germanen uit den historischen tijd zijn gevestigde burgers, hun rechtsbonden hadden een land noodig met vaste grenzen. Ook dan, wanneer het rechtsgenootschap zich op den trek begeeft, geschiedt dit slechts, om een soortgelijken nieuwen bodem op te zoeken......
De kolonie of de woonplaats (Got. haims, An. heimr, Ohd. heim, enz. Skand. dikwijls bygd) heeft in den ouderen tijd van de Germaansche rechten geenerlei *politieke beteekenis,* onverschillig of het gaat om afzonderlijke hoeven (Noordsch ból of gardr, — Mhd. einôte, einoede — Ohd. sedal?) of dorpen (An. ags. as. thorp, Ofrank. thurp, Ohd. dorf, of ook Ozw. byr, Odeensch by, wn. bóer en Ags, tún, nd. wîc, got. veihs)"
Een vergelijking van het overgeleverde oudste recht en van den uit de overgeleverde rechtsbeginselen bekenden opbouw van den Germaanschen staat, met het bij Tacitus geschilderde dorpsleven, doet de Germanen uit de vroegste tijden heel duidelijk kennen als vrije boeren, op afzonderlijke hoeven of in dorpen wonend. Men dient er echter rekening mede te houden, dat de akkerbouw toenmaals slechts vanuit gezinseconomische gezichtspunten werd

Digitized by Google

bedreven, en dat de overleveringen ons dus uiteraard niet over een omvangrijken akkerbouw kunnen spreken. Het is geen bewijs tegen het boerendom der Germanen, dat de Germaansche vrije zijn akker door hoorigen liet bewerken, of genoegen nam met een belasting van de hoeven der hoorigen; al naar gelang de Germaan aan den Rijn hoorige volken leerde kennen, zal hij er vermoedelijk hoe langer hoe minder over gedacht hebben, de werkzaamheden van den akkerbouw door leden van de eigen sibbe te doen verrichten, maar hij zal, gezien de huishoudelijke denkwijze, die toen en nog een duizendtal jaren bij hem heerschte, zich ermede vergenoegd hebben, van de opbrengst der hoorigen te leven. Men moge echter bedenken, dat de kolonisatie-geschiedenis van de Germanen ons geen houvast biedt voor de veronderstelling, dat bijv. in de eigenlijk Frankische volksplantingen de Franken de aangetroffen bevolking als aan de woonplaats gebonden hoorigen hebben vastgehouden. Wel kan worden aangenomen, dat de in het buiten-Frankische kolonisatiegebied noodig wordende grondheerschappij ook spoedig overging naar de zuiver Frankische nederzettingen en mettertijd een scheiding van de algemeene vrijheid medebracht. Hiermede hebben wij nu wel bewezen, dat de afzonderlijke Germaan een vrije boer was en den akkerbouw beoefende, maar het cultuurniveau van den toenmaligen Germaanschen akkerbouw is daardoor nog niet duidelijk gemaakt. Maar ook dat is wellicht niet zoo moeilijk vast te stellen als over het algemeen beweerd wordt.

De vroegere Germaansche akkerbouw vertoont een eigenaardigheid die cultuurhistorisch van groote beteekenis is. Vanaf het oogenblik, waarop ons iets nauwkeurigs over den vorm van den akkerbouw gezegd wordt, leeren wij bij de Germanen het *drieslagstelsel* kennen. Dit treedt bij de Germanen zoo op den voorgrond, dat wij het door de geheele Germaansche geschiedenis kunnen volgen, omdat het eerst in de vorige eeuw verdween; en wel door het toedoen van Engeland, aangezien in Engeland een economische ontwikkeling op geldbasis het verdwijnen van de oude op akkerbouw berustende economische verhoudingen afdwong, d.w.z. den grond en bodem onder de gedachte van een exploitatie vanuit geldelijke gezichtspunten stelde. Terloops zij opgemerkt, dat wij hieronder zoo dadelijk zullen zien, dat Engeland met zijn onbedacht optreden zijn boerenstand vernietigde en zich daarbij in den loop

Digitized by Google

van slechts 100 jaren zoo grondig ontnoordde, dat men de huidige Engelsche staatsleiding niet goed meer als Noordsch kan beschouwen. Het drieslagstelsel is een heel bijzondere Germaansche eigenaardigheid, die blijkbaar even vast in het Germaansche gemeenteleven wortelde als het Germaansche recht; want men kan bijna zeggen, dat in de Germaansche geschiedenis het opgeven van het drieslagstelsel en het definitief laten vallen van de Germaansche rechtsgedachte tot dusver nog steeds min of meer hand in hand zijn gegaan. Opmerkelijk is nu, dat in de geschiedenis het Germaansche drieslagstelsel in zekeren zin eensklaps voorhanden is. Even merkwaardig is, dat het landgoederen-reglement van Karel den Saksendooder aan de manier, hoe de bebouwing zal moeten geschieden, eenvoudig voorbij gaat, hetgeen alleen als volgt verklaard kan worden: De bebouwing speelde zich reeds sinds eeuwen van jaar tot jaar zoo onveranderd op de van ouds gewende wijze af, dat men in het geheel niet op het denkbeeld kwam, aan de bebouwingsmethode te tornen. Indien de Germanen ten tijde van Karel den Saksendooder het drieslagstelsel niet bezaten, en Karel zou gedacht hebben, dat door de invoering van dit stelsel een meer winst opleverende akkerbouw mogelijk zou zijn, dan moet men met het oog op alles wat zijn landgoederenreglement overigens opsomt, beslist verwachten, ook uitvoerige voorschriften voor de voogden te vinden, die ten doel hadden, de boeren aan te sporen om het drieslagstelsel in te voeren. Dat is niet het geval. Het is dus aan te nemen, dat ten tijde van keizer Karel geen mensch op de gedachte kwam, bij den akkerbouw iets anders te verwachten dan het drieslagstelsel. Een dergelijke veronderstelling zou volkomen overeenstemmen met de taaiheid, waarmede dit stelsel nog een duizendtal jaren na Karel den Saksendooder zich in de echt Germaansche landen handhaafde.

Maar eerst: Wat is het drieslagstelsel? Dit stelsel verdeelde het akkerland in drie deelen, waarvan afwisselend het eene als weide diende, het tweede met winterkoren, het derde met zomerkorengewassen werd bebouwd. De weide werd des zomers eenmaal geploegd, om het land geschikt te maken voor de opname van zaadkorrels. De winter- en zomerakkers werden na het afhalen van den oogst tot aan de intrede van den winter als weide gebruikt. De weide en de stoppelvelden werden gemeenschappelijk door het gezamenlijke dorpsvee beweid; iedere eigenaar had in

Digitized by Google

elk veld een stuk land en was verplicht, dit overeenkomstig het drieslagstelsel te gebruiken (een gedwongen bebouwing van akkers).

Dit alles zijn echter in den grond van de zaak slechts vrij oppervlakkige gezichtspunten bij de verklaring van het drieslagstelsel. In dit stelsel liggen n.l. *coöperatieve* beginselen verborgen, waarvan de beteekenis eenig in haar soort is. Hierop heeft op voortreffelijke wijze *Fleischmann* (t.a.p.) gewezen: „In de 8ste eeuw n. Chr. ontmoeten wij plotseling een bewonderenswaardigen bedrijfsvorm van duisteren oorsprong, die kant en klaar is en reeds een groote uitbreiding heeft bereikt, een landbouwmethode, die later onder den naam van drieslagstelsel bekend en terecht beroemd werd. Het is zuiver origineel, voor het optreden in Duitschland naar mijn weten zonder voorbeeld in de economische geschiedenis, en kenmerkt zich vooral daardoor, dat het *niet voor het afzonderlijke bedrijf* bestemd is, maar voor het *gemeenschappelijk* bedrijf, van een tot een *arbeidsgemeenschap* samengesloten kring van boeren, van een boerengemeente. Het drieslagstelsel mag niet op één lijn worden gesteld met de andere in landbouwkundige leerboeken beschreven bedrijfsvormen of „bedrijfssystemen". Het is niet alleen maar een soort van *korenbouw op drie akkers,* zooals deze ook als afzonderlijk bedrijf en op drie aan elkaar grenzende stukken zou kunnen worden toegepast en waarschijnlijk ook hier en daar, met name in Italië en in het Oosten, werd bedreven. Het staat integendeel veel hooger. Het is een maatschappelijke en volkshuishoudkundige inrichting van de grootste beteekenis, te vergelijken met een geweldige machine van volmaakte eenvoudigheid, die, in beweging gehouden door de onvermijdelijke noodzakelijkheid van den akkerbouw, met de zekerheid van een natuurwet werkt, de met koren te bebouwen oppervlakte tegen inkrimping beschermt en tevens de contrôle van den arbeid der afzonderlijke gemeenschapsleden met ijzeren strengheid van zelf uitoefent. Het stelsel voorzag in de voornaamste behoeften van vroegere economische trappen van ontwikkeling op zoo volmaakte wijze, dat het den Duitschen akkerbouw meer dan 1000 jaren, wellicht zelfs reeds meer dan 2000 jaren tot in den modernen tijd volkomen beheerschte. Door de agrarische wetgeving in het laatste van de 18de en de eerste helft van de 19de eeuw werd daaraan de volkshuishoudkundige

Digitized by Google

beteekenis ontnomen. Het verdween als systeem, de sporen echter van zijn vormen zijn nog alom duidelijk te herkennen en zullen zich ook niet zoo spoedig geheel laten uitwisschen.

Als interne inrichting vereischte het drieslagstelsel voor elken landbond de veldgemeenschap, de verdeeling in drieën van het tot iedere hoeve behoorende akkerland, de *afgezonderde* ligging van deze drie deelen, en ten slotte de gedwongen bebouwing of de gemeenschappelijke voor alle boerderijen gelijke wijze van akkerbewerking. Een vermindering van den korenbouw werd daardoor voorkomen, dat het stelsel de jaarlijksche bebouwing van ongeveer twee derde van de gezamenlijke oppervlakte akkerland in alle deelen van Duitschland waarborgde, den bouw van andere gewassen naast het koren op het akkerland onmogelijk maakte en iederen boer tegen wil en dank dwong, zijn akkers te bebouwen en alle daartoe noodige werkzaamheden op tijd te verrichten. Door den dwang, alle gelijksoortige werkzaamheden op tijd onder de oogen van allen te bezorgen, werd bovendien een wedstrijd onder de leden der gemeente opgewekt, die niet zonder gunstigen invloed bleef op de uitvoering van het werk.

De jaarlijksche bebouwing van twee derden van het bij de boerderij behoorende akkerland schijnt het uiterste te zijn geweest, dat men in die tijden, toen het drieslagstelsel ontstond, kon eischen. Binnen het kader van het drieslagstelsel geschiedde de bebouwing van de drie groepen akkers, welke het gezamenlijke akkerland van alle boerderijen omvatte, zoodanig, dat iedere groep akkers twee jaren achtereen opbrengen moest en in het derde jaar „rustte". Indien men, zooals inderdaad zonder uitzondering en overal geschiedde, in de groepen akkers steeds een winter- en een zomergewas liet afwisselen, zoodat de eene zaaitijd in het voorjaar en de andere in den herfst viel, en als men het wintergewas na het rustjaar bouwde, dan geraakte men tot een doelmatige verdeeling van allen veldarbeid, die toestond, ook aan de bewerking van het braakveld en aan de verdelging van het onkruid de noodige zorg te besteden. [1])

---

[1]) Schrijver verzoekt, dezen zin met bijzondere aandacht te willen lezen, aangezien wij ons hieronder met de in het drieslagstelsel berustende gunstige arbeidsverdeeling met het oog op de jaargetijden nog zeer grondig zullen bezig houden.

Digitized by Google

Eveneens in verband met het drieslagstelsel behoorde tot een boerderij in de eerste plaats de woning met het erf, verder het ploegland, meestal ook eenig grasland, en het recht om te weiden en om hout te hakken.

Zooals gezegd, lag het ploegland van elke gemeentehoeve in *drie* gedeelten op *drie* verschillende plaatsen van het veld. Dit sproot hieruit voort, dat bij de oprichting van een bond, bijv. van 20 boeren, allereerst de geheele bond in plaats van en als vertegenwoordiger van de enkelingen een oppervlakte als gemeenteploegland afzonderde, ongeveer twintig maal zoo groot als het per boerderij berekende ploegland. Deze geheele oppervlakte verdeelde men dan, rekening houdende met de kwaliteit van den bodem, in *drie* ongeveer even groote deelen, de drie groepen akkerland en iedere groep weer naar schatting in 20 ongeveer even groote stukken, zoodat uiteindelijk het geheele gemeenteploegland uit 3 X 20, dus uit 60 velden bestond. Hiervan kwamen ten slotte op iedere van de 20 boerderijen 3 gedeelten, en wel *één* in elke van de drie groepen. Deze drie groepen akkerland werden door de 20 boeren gemeenschappelijk zoodanig bewerkt, dat in driejarigen kringloop alle jaren geregeld de eerste groep een bepaalde soort *winterkoren,* de tweede een bepaalde soort *zomerkoren* droeg, en de derde onbebouwd bleef, of „rustte". Deze vast in elkaar gevoegde ordening noodzaakte iederen boer, jaarlijks twee derden van zijn ploegland op nauwkeurig voorgeschreven wijze met koren te bebouwen. Voor de uitvoering van alle hiervoor noodige afzonderlijke werkzaamheden bepaalde de aan het hoofd van elken bond staande *boerenleider* het tijdstip, waaraan iedere boer zich moest houden. Elk verzuim leidde tot storingen van de werkzaamheden van den buurman, zelfs van den geheelen bond en had de verplichting tot schadevergoeding ten gevolge. Kon bij deze regeling de nalatige en trage nauwelijks achterblijven, aan den anderen kant was het ook den vlijtige onmogelijk, van het rustende veld eveneens een opbrengst te winnen, of aan de bebouwde velden een bijzondere zorg te besteden, omdat iedere boer het recht had, op de rustende groep akkerland, trouwens op ieder veld, zoodra het afgeoogst was, te weiden. Men leert hieruit het drieslagstelsel kennen als een inrichting, die ten doel heeft niet in de eerste plaats, het voordeel van den enkeling te bevorderen, maar het werk van den boer in den dienst van het algemeen te stellen."

Tot zoover Fleischmann!

Digitized by Google

Fleischmann heeft daarmede op bepaald schitterende wijze de *coöperatieve* grondgedachte van het drieslagstelsel doen uitkomen. Jammer genoeg tracht hij in aansluiting aan deze uiteenzettingen het drieslagstelsel te gebruiken om het grootgrondbezit reeds ten tijde der volksverhuizing te bewijzen, d.w.z. hij beweert, dat het drieslagstelsel in zekeren zin een uitvinding is van de landheeren, om van het werk der boeren met beter gevolg partij te trekken. Maar ten eerste is het bij de Germanen oorspronkelijk nooit opgekomen — trouwens evenmin bij de Indogermanen, waarop in het volgende hoofdstuk nader zal worden ingegaan — om de werkkracht van een mensch *uit te buiten* of zelfs regelingen te treffen, waardoor de *uitbuiting van de arbeidskracht* ook nog georganiseerd werd [1]); en ten tweede kennen wij uit de Germaansche en oud-Duitsche rechtsoverlevering de beteekenis en de toepassing van de coöperatieve gedachte en de principieele besnoeiing van *elk* uitsluitend op het ik betrokken heerengezag zoo nauwkeurig, dat wij deze uitlegging van Fleischmann moeten verwerpen. De gedachte van de grondheerschappij is daar, waar zij tot uitbuiting van den arbeid der hoorigen wordt, *niet* oud-Germaansch, waarover wij ons in het voorgaande breedvoerig hebben uitgesproken; en door en door on-Germaansch zou een arbeidsregeling ter uitbuiting van de arbeidskracht der boeren zijn. Dit alles heeft de Germaansche adel eerst in den modernen tijd geleerd, toen men het begrip belasting — die in de Middeleeuwen nog „Bede" (verzoek) heette, aangezien de grondheer zijn onderdanen om het noodige geld moest verzoeken — gebruikte (en terecht gebruikte), om een staatsgebouw op te richten; dat daarna het absolutisme onder den invloed van Frankrijk het begrip belasting demoraliseerde, is een ziekteverschijnsel uit dát tijdperk der geschiedenis, dat men in geen geval mag overdragen

---

[1]) Men hoede zich er trouwens voor, met nieuwerwetsche voorstellingen van een naar de geldhuishouding ingestelde volkshuishouding over arbeid en arbeidskracht, rationaliseering en Taylorsysteem, of hoe al die mooie leuzen ook heeten, de uitlegging van de Germaansche of oud-Duitsche toestanden aan te pakken; men geeft dan voor de denkwijze van hedendaagsche menschen, die alleen nog rechten kennen, maar voor plichten geen gevoel meer bezitten, vooral niet voor zoodanige plichten, die een vrijwilligen en zuiver zedelijken oorsprong hebben, wel hoogst „plausible" verklaringen, maar men stelt feitelijk de toestanden bij de Germanen en in de Middeleeuwen op den kop.

Digitized by Google

op de Duitsche Middeleeuwen of zelfs op de Germanen.[1]) Vanuit dergelijke gezichtspunten kan men beweren, dat het op coöperatieven grondslag opgebouwde drieslagstelsel zuiver Germaansch moet zijn geweest. Er bestaan nog eenige verdere mogelijkheden, om deze aangenomen waarschijnlijkheid tot een vrij groote zekerheid te maken. Toen de Saksers en Angelen onder hun legendarische leiders Hengist en Horsa in 445 Engeland veroverden, ruimden zij op met de oude Keltische

---

[1]) Het tegenwoordig gebruikelijke door elkaar mengen van slavernij, lijfeigenschap en hoorigheid is bepaald noodlottig voor de opbloeiende rassenleer. Hoe weinig de Germanen bekend waren met het begrip slavernij, moge blijken uit de volgende woorden van v. Below: „Deze zakelijk-onvrijen, de hoorigen, zooals wij ze technisch noemen, vormen een groote klasse der onvrijen in de Middeleeuwen. Daar tegenover staan de persoonlijk-onvrijen, de lijfeigenen, of als wij naar nauwkeuriger aanduidingen zoeken: zakelijk-persoonlijke onvrijheid en alleen persoonlijke onvrijheid staan tegenover elkaar. Het is moeilijk, de oude toestanden op bevredigende wijze onder termen te brengen, die bij ons gebruikelijk zijn. Laat ons dus voor het gemak eenvoudig van zakelijk-onvrijen en persoonlijk-onvrijen spreken; in hoofdzaak toch zullen daarmede de verschillen gekenmerkt zijn. De persoonlijk-onvrijen, waarmede wij ons nu zullen bezighouden, worden aangeduid als proprii de corpore, waarmede de tegenstelling tegenover de zakelijke gebondenheid tot uitdrukking komt. Men mag bij dit lijfeigenschap trouwens niet aan Oostersche of negerslavernij denken (door mij gespatieerd, de schrijver) Ook is het onjuist de „lijfeigenen" voornamelijk als de onvrijen onder het huispersoneel en de landarbeiders op te vatten. Het beroep werd geenszins door het lijfeigenschap bepaald. Wij vinden de lijfeigenen in de meest verschillende economische posities: zij konden boerderijen van hun eigen heer, maar ook van vreemde heeren bewerken, zich als landarbeider vrij verhuren, in steden allerlei beroepen uitoefenen, diverse functies bekleeden. Hun kenmerk ligt juist alleen in de persoonlijke gebondenheid, in tegenstelling met de zakelijke. Zij betaalden een hoofdelijke belasting; daarin verschilden zij van de hoorigen, die een grondrente betaalden. Uit onze tot dusver gemaakte opmerkingen blijkt reeds, dat er voor de onvrijen der Duitsche Middeleeuwen tenminste geen absolute gebondenheid bestond. Wij mogen zelfs zoover gaan hen voor in hoofdzaak vrij te verklaren. Met de onvrijheid in rechte was een groote economische bewegingsvrijheid vereenigd.
Op den onvrije — vrijwel in gelijke mate op den zakelijken en persoonlijken onvrije — rustten verplichtingen inzake belasting, sterfgeval, heerendiensten in bescheiden mate, gevolgdienstplicht (met alleen plaatselijke geldigheid), de verplichting tot bijwoning van het hofgerecht, ingeval de heer dit bezat, zooals meestal het geval was. Aangezien deze plichten in rechte of feitelijk beperkt en niet uitgebreid waren, bleef den onvrije ruimte om zich vrij te bewegen. Voor den hoorige bestonden nauwelijks economische voorschriften en de lijfeigene had over het algemeen vrije beroepskeuze". (von Below, Der deutsche Staat in Mittelalter, Leipzig 1914).

Digitized by Google

familiegrondwet en de kolonisatievorm daarvan — die zich ondanks de tot toen bestaande 400-jarige heerschappij der Romeinen onveranderd had gehandhaafd, wat nu juist niet getuigt van een bekwaamheid van het toenmalige Romeinsche rijk tot cultureele bevruchting — en voerden zij hun dorpsgemeenten met groepsgewijze indeeling van het akkerland in, waarmede het drieslagstelsel en de gedwongen bebouwing zijn verbonden. Ook Mielke zegt: [1]) „De Engelsche dorpsgrondwet is Oudgermaansch, ten deele met gemengde ligging, drieslagstelsel, rechtbank en groote boerderijen, ten deele met het *later* overgenomen Deensche Boolsysteem [2]), waarbij nog eenige zwakke invloeden van de Noormannen komen." Meent men nu werkelijk, dat de Angelsaksers het drieslagstelsel in Engeland zouden hebben ingevoerd, als dit hun niet reeds lang in vleesch en bloed was overgegaan? Geen Germaansche stam is in de geschiedenis om zijn taai vasthouden aan overlevering en traditie zoo spreekwoordelijk beroemd — men zou bijna moeten zeggen berucht — geworden als juist de Nedersaksers. Daarom mogen wij het drieslagstelsel bij de Angelsaksers ook als een aangelegenheid beschouwen, waarmede deze Nederduitsche naar Engeland overstekende Germanen reeds lang vertrouwd waren, en dat hun allang vóór 445 moet bekend geweest zijn.

Aan het feit, dat de naar Engeland overstekende Angelsaksers niets anders waren dan vrije boeren, die langs den weg van het Oudgermaansche „landnemen" nieuw boerenland zochten, behoeft ook in ander opzicht niet te worden getwijfeld. De Angelsaksers woonden nl. eenige eeuwen lang niet als heeren in Engeland, maar

---

[1]) Mielke. Siedlungskunde des deutschen Volkes, t.a.p.

[2]) Het oorspronkelijk in Denemarken en Sleeswijk-Holstein gebruikelijke „bool" beteekent verzamelplaats. Bolsbroder = Bolsbroeders, „Rainbrüder" (broeders op aangrenzende akkers) zijn de sibbegenooten op het geërfde goed. Het Boolsysteem ontstond als afweer. Vanaf Schonen vond over het Deensche eiland een stambeweging plaats in de eerste eeuwen van onze tijdrekening, die de alleenstaande hoeve in het nauw bracht en tot de heide van Jutland beperkte. Deze alleenstaande hoeve (terp) ging steeds over op den oudsten zoon en verzekerde daardoor het onverminderde bezit in de sibbe. Tijdens bedoelde stambeweging kwam met de Boolgrondwet een wettelijke beveiliging van het grondbezit tot stand, die de bezittende families als oude en geziene genooten voor de overige stamleden plaatste, niet bepaald in wettelijke formules, maar toch naar afkomst. De sibbe bleef op het gebied, bouwde ook wel voor zelfstandige familieleden eigen huizen totdat uit de alleenstaande hoeve een kleine gehucht-achtige nederzetting was ontstaan.

Digitized by Google

als vrije boeren, totdat met Willem den Veroveraar (1027—1087) een landbouwgrondwet van geheel anderen aard en wel een z.g.n. leenstelsel opkwam. Willem d. V. schonk de landerijen als domeingoederen aan zijn Normansche volgelingen; aan deze domeinen is overigens oorspronkelijk het Engelsche grootgrondbezit der latere eeuwen toe te schrijven.

Kenmerkend is, dat Willem d. V. er niet in slaagde, zijn leenstelsel in de oostelijke graafschappen geheel door te zetten. In deze graafschappen was nl. het boerendom nog het zuiverst uit Angelsaksische boeren samengesteld. In het kort: de verhouding van de Noormannen tot deze oostelijke graafschappen was ongeveer gelijk aan de verhouding van de boerenkantons in Zwitserland ten opzichte van het leenstelsel van het Huis Habsburg; zij doet echter ook denken aan de verhouding in gelijken geest in de geschiedenis van de Skandinaafsche boeren (Zweden en Noorwegen) tegenover den niet-Skandinaafschen en uit Duitschland gekomen adel. Maar de geheele toedracht in Engeland tusschen Angelsaksers en Noormannen is toch van groote beteekenis voor het begrip van het boerendom onder de Germanen. Indien de Angelsaksers geen boeren van het zuiverste water geweest waren, dan zouden zij wel nauwelijks hun boerenbedrijf onder vele gevaren naar Engeland hebben verplant, maar waarschijnlijk den daar wonenden Kelten een soortgelijke inrichting hebben opgelegd, als de later naar Engeland komende Noormannen het hun poogden te doen: het allerminst zouden zij wel op de gedachte zijn gekomen hun Nederduitschen landbouw-bedrijfsvorm naar Engeland te verplanten: men zou eerder moeten aannemen, dat zij — zooals de Romeinen het immers reeds sedert 400 jaren in het land deden — slechts als heeren naar een *benutting* van de aangetroffen boerencultuur der Kelten zouden hebben gestreefd. Het is echter niet alleen kenmerkend, dat de Angelsaksers zulks niet deden, maar ook dat 500 jaren later de Noormannen zich juist daar het minst met hun leenstelsel konden doorzetten, waar de Angelsaksers het dichtst en het best *gekoloniseerd* hadden.

In dit verband is het buitengewoon ophelderend, dat bijv. volgens *Beddoe* [1]) het graafschap Yorkshire het zuiverste door het Noordras gekoloniseerde gebied is en dat de „Yorkshireman" in

---

[1]) Beddoe, The Races of Britain, 1885, vermeld bij Günther Rassenkunde des deutschen Volkes, 78—84, 1934, blz. 157.

Engeland het zuiverste Noordrastype is geweest. Van nog grooter belang is echter, dat juist de „ontnoording" van deze oostelijke graafschappen van Engeland met heel nuchtere *boersche* redenen samenhangt en *niet* met al die redenen, die men tegenwoordig als de oorzaken van de ontnoording zou willen beschouwen. Het zijn nl. de hooge graanprijzen geweest, die in de jaren 1795 tot 1815 de zoogen. „vrijen" — en dat waren de eigenlijke Angelsaksische boeren van de vorstelijke graafschappen — van hun woonplaats hebben verdreven; aan oorlog te wijten gebeurtenissen, die dit Angelsaksische bloed zouden hebben verminderd, speelden toen nauwelijks een noemenswaardige rol. De door het stijgen van de graanprijzen teweeg gebrachte verhooging van de zuivere opbrengsten deed het den vrijboeren raadzaam schijnen, credieten ter verbetering van hun goed resp. boerderij tegen hooge rente op te nemen. Toen echter na afloop van de Napoleontische oorlogen de graanprijzen weer daalden, konden de meeste boeren hun verplichtingen niet meer nakomen en werden zij genoodzaakt tot verkoop van hun vaak reeds meer dan duizend jaren in de families zijnde boerderijen. [1]) Deze uit de beginnende geld- en wereldeconomische ontwikkeling voortvloeiende vernietiging van het oude grondvaste Angelsaksische boerendom der oostelijke graafschappen leidde tot een massale Angelsaksische emigratie naar Noord-Amerika in de jaren na 1820: het zich in Engeland staande houdende overschot der boeren werd in de jaren na 1870 tot armoede gebracht, toen Engeland zijn eigen graanverbouw met het oog op zijn overzeesche korenzaken opofferde. Men heeft uitgerekend, dat van de toen (voor 1820!) in Engeland zwervend geworden boeren rond 65 % naar de Vereenigde Staten gingen. Engeland zorgde er door de voorbeeldige invoering van een grondrecht wel voor, dat dit boerendom niet verloren ging voor de Engelsche cultuur. Het wees de boeren uit de staatslanderijen van zijn koloniën gratis land toe en bepaalde, dat dit land in het particulier bezit overging van den boer, die het in bezit nam om het te bewerken: dit beginsel bleef dan later in de Vereenigde Staten bestaan. De toewijzing van vast grondbezit als particulier eigendom aan de uit het vaderland verdreven boeren, benevens

---

[1]) Wij beleven dit verschijnsel tegenwoordig bij ons in Duitschland, zoodat men zijn fantasie volstrekt niet behoeft in te spannen, om zich den toestand van toen natuurgetrouw te kunnen voorstellen.

Digitized by Google

de verzekering van de persoonlijke vrijheid en onafhankelijkheid en de daarmede in verband staande wettelijk gewaarborgde uitvoering, zijn de sleutel tot het begrip van het geweldige Angelsaksische koloniale succes in de 19e eeuw; ook in Canada en Australië. [1])

Voor het begrip van de boerentoestanden bij de Germanen zijn deze dingen daarom van belang, omdat wij op grond van de Engelsche landbouwgeschiedenis de Angelsaksers — die *Beddoe* uitdrukkelijk schildert als de zuiverste vertegenwoordigers van het Noordras in Engeland — van den beginne af als boeren leeren kennen, en deze tevens 15 eeuwen lang op een manier met het boerendom vereenigd zien optreden, die bepaald overtuigend den boerschen wezenskern van de Angelsaksers aantoont en het zelfs onmogelijk maakt bij hen eenigen inslag van nietboersch bloed ook maar te veronderstellen. In het tegenovergestelde geval zou de geschiedenis van de Angelsaksische vrijboeren in de oostelijke graafschappen van Engeland waarschijnlijk een iets eenvoudiger en minder tragisch verloop hebben gehad. Het is derhalve zonder twijfel gerechtvaardigd, het in 445 door de Angelsaksers naar Engeland meegenomen drieslagstelsel niet te beschouwen als een toevallig door deze stammen eerst verworven cultuurgoed, maar daarin een aan de Angelsaksers raseigen agrarische uiting van cultuur te zien, die wij dan tevens bij de andere Germaansche stammen als aanwezig mogen veronderstellen.

---

[1]) Toch geldt ook hier het oude spreekwoord: Gods molens malen langzaam, maar voortreffelijk fijn. Zonder twijfel is het een wreede vergelding van het lot, dat de nazaten van deze, honderd jaar geleden koelbloedig uit Engeland verdreven boeren heden mede beslissen over het lot van het land, dat tegenwoordig het moederland Engeland de positie als wereldmarkt betwist: n.l. de Vereenigde Staten. Zonder een Germaansch gekoloniseerd en bestuurd Australië, Zuid-Afrika en Canada zou Engeland door den wereldoorlog waarschijnlijk reeds lang uit de rij van de leidinggevende landen zijn geschrapt. Het is niet juist, dat wij in Duitschland het Engelsche koninkrijk altijd maar beschouwen als het zakelijk ingericht bureau van een wereldhandelsfirma! De dingen zien er in werkelijkheid geheel anders uit. Literatuur, die deze vragen behandelt: Augstin, M. Die Entwicklung der Landwirtschaft in den Vereinigten Staaten von Nord-Amerika, München, Leipzig 1914 — Darmstädter, P. die Vereinigten Staaten von Amerika, Leipzig 1909. Demangeon, A. Das britische Weltreich, Berlin 1926 — Skalweit, B. Die englische Landwirtschaft. Berlin 1915 — Valentin V. Kolonialgeschichte der Neuzeit, Tübingen 1915.— Williamson, J. A., A short history of the British expension, London 1922, — Caldecolt, A. English Colonization and Empire, London 1897.

Digitized by Google

Leerrijk is het nogmaals *Mielke* (vgl. blz. 162) aan te hooren over de *Skandinavische* kolonisatiegeschiedenis, aangezien we daarin een heel eenvoudige verklaring vinden voor het ontstaan van het drieslagstelsel.

„Behalve de alleenstaande hoeve, de terp, was er reeds in zeer ouden tijd een grootere nederzetting ontstaan, die waarschijnlijk uitsluitend werd bewoond door leden van dezelfde sibbe en dit ook te kennen geeft door den uitgang by (van bu = bouwen), dien wij meestal in dit verband ontmoeten. Zulk een By-nederzetting is werkelijk een dorp in tegenstelling met de terpen. Eerstgenoemde werd nog in de 13e eeuw aangeduid als een „Haugedorf" (haug = heuvel, heuvelgraf) van heidensche afkomst waar tegenover het „fullbyr" = volle dorp werd gesteld. De tegenstelling tusschen de alleenstaande hoeve en het dorp komt ook tot uitdrukking in het Zweedsche torpekarlar = meentboer en den odallbönder = adelsboer......

Tusschen de volksplantingen en hun landerijen lagen ongebruikte gebieden, meestal woeste- of heidegronden, die aan niemand toebehoorden en veelal later voor dochternederzettingen werden gebruikt. De Zweedsche koningen, die zelf uit den kring van de hoevebezitters waren voortgekomen en door daden en persoonlijke eigenschappen op hun verantwoordelijke plaats kwamen, hadden aanvankelijk geen recht op gemeenschapslanderijen. Eerst in veroverd gebied, zooals in het onderworpen Götarike, werd een derde gedeelte, in Denemarken zelfs de geheele mark aan hen afgestaan. Zoodoende vielen de op dezen grond gevestigde nederzettingen aan den koning, hetgeen later de dynastische positie van de Merovingers en Karolingers buitengewoon versterkte.

Door de beschikking over onbeheerde landerijen werd de landsregeering later in staat gesteld, groote streken in Europa Germaansch te koloniseeren......

Toen koning Waldemar in zijn grondboek 1327 alle privileges, belastingbronnen en bezitsverhoudingen liet registreeren, was de stand van zaken opgehelderd in dien zin, dat naast de alleenstaande hoeven met hun uitgestrekt grondbezit talrijke dorpen bestonden, die echter niet door gemeenschappelijk ontginningswerk, maar door verdeeling van het bezit der sibben waren ontstaan.

In deze onregelmatige, om één terrein liggende hoeven heerschte de noordgermaansche willekeur nog onverzwakt, hetgeen de

Digitized by Google

genoemde Jutlandsche wet poogde te bestrijden. Het sibbegenootschap bestuurde ook later nog de kolonisatiebeweging, toen de bewerking van den bodem door den vereenigden arbeid van de dorpsbewoners geschiedde. Hier schijnt de groote *Noordgermaansche,* met 8 dieren bespande *achterploeg* het uitgangspunt te zijn geweest, die slechts door gemeenschappelijke hulp in beweging kon worden gezet en de deelnemers tot een *ploeggenootschap* verbond. Dit genootschap — er is sprake van 4—8 deelnemers— was eigenares van het land, dat later werd verdeeld. Reeds met de invoering van het Christendom in de 9e eeuw begon het bezit vasten vorm aan te nemen en aan de enkelingen in kleinere stukken toe te vallen.

Ontginningen op groote schaal werden reeds door de oorspronkelijke bevolking ondernomen, echter met toestemming van alle rechthebbenden op den grond. „Als sommigen willen ontginnen, en anderen niet, dan moeten laatstgenoemden op het thing worden gedagvaard; komen zij niet, dan verliezen zij hun aanspraak". Uit deze bepaling van een oude Schonensche wet blijkt een sterk gemeenschapsbelang, dat het deelgenootschap in de winst — en de ontginning — voor allen voorbehoud. [1])

Maar ook de rechten van den enkeling worden beschermd. Heeft hij een wettige hoeve in het dorp, een bepaald stuk land en weiden en verdere genootschaps-aandeelen, dan bevindt hij zich tevens in het bezit van alle rechten. Wij hebben hier een op grond van de bodembewerking bestaande politieke coöperatie, die den afzonderlijken deelgenoot beschermt en dekt, maar hem daartegenover ook plichten oplegt tegenover het geheel. Hoe sterk de heiligheid van bezitsrechten is [2]) blijkt uit het feit, dat bij

---

[1]) Hier zal wel niet alleen het vooruitzicht op winst de eenige aanleiding zijn geweest voor het coöperatieve ontginningswerk. Ook bij de kolonisatie van Amerika hebben de kolonisten zich in families of genootschappen vereenigd om woud te kappen en in akkerland te veranderen. De enkeling kon bij den aanleg van ploegland nauwelijks klaar komen met het vellen van de boomen en het uitgraven van de wortels; men stelle zich eens het werk voor, dat verbonden is met het vellen van een reuzenboom met een doorsnede van verscheidene meters. Ook bij de kolonisatie van Amerika heeft de ervaring geleerd, dat een coöperatieve ontginning altijd nog het vlugst opschiet.

[2]) Mielke spreekt hier iets uit, waaraan in het geheele onderzoek van de Germaansche voorgeschiedenis tot dusver nog veel te weinig aandacht is besteed en dat een veel dieper ingrijpend onderzoek verdient. Toen bijv. de Vandalen de straat van Gibraltar overstaken en op de plaats van

Digitized by Google

regelingen het woonhuis zelf uitgezonderd is; zelfs bij iemand die het huis ontruimd heeft en op den akker verblijf houdt, kan deze laatste niet achterhaald worden dan nadat de eigenaar naar goeddunken een ander stuk land heeft uitgezocht.
In Skandinavië bleven de ouderwetsche toestanden langer bestaan dan op andere plaatsen van cultureel Europa. Vooral zijn de kolonisatievormen, omdat zij van de aardrijkskundige gesteldheid afhingen, bijkans onveranderd gebleven.... De Germaansche volken hebben hun heem door middel van de alleenstaande hoeve gehandhaafd. Waar deze laatste de overhand heeft, daar kon geen vreemd volk zich inmengen. Reeds bij het door velen bewoonde dorp verandert dit, aangezien het dikwijls in een, in volksch opzicht, andere omgeving werd gevestigd of ook vreemde landverhuizers opnam, zooals trouwens in iedere massa-vestiging mettertijd dergelijke elementen konden binnendringen. *De afzonderlijke hoeve* heeft echter met den volksaard tevens de beide tegenstellingen: *sterk individualisme en onderwerping aan den wil van het geheel* bewaard. Wat in de verhouding van de alleenstaande hoeve tot den boerenstand reeds als kiem aanwezig was, n.l. het besliste begrip voor orde en organisatie, die in de sibbe tot grondslag van den arbeid werden, verdichtte zich tot een politieke staatsopvatting. De zuivere akkerbouwstaat is evenwel bij geen enkel Germaansch volk tot voltooidheid gerijpt."

Carthago hun Vandalenrijk stichtten, waaraan slechts een korte duur toebedeeld zou zijn, deden zij geen afstand van hun aanspraken op de landerijen in hun Duitsch vaderland; merkwaardig genoeg werd dit in hun oorspronkelijke woonplaatsen ook grif erkend. Aangezien echter bij de in Duitschland gebleven Vandalen inmiddels gebrek aan land ontstond, begaf een gezantschap zich op weg naar Carthago, om de Noordafrikaansche Vandalen te verzoeken, van hun recht op land af te zien. De Noordafrikaansche Vandalen waren volkomen bereid aan dit verzoek te voldoen, toen plotseling een oude Vandaal opstond en ongeveer als volgt sprak: „Het lot is ons heden goed gezind, wij weten echter niet, hoe het onze kleinkinderen zal gaan, en dus is het goed dat zij weten, waar zij een tehuis hebben."
Daarop ging het gezantschap uit Duitschland onverrichterzake naar huis terug. Zooals bekend, is het rijk der Vandalen te gronde gegaan en de aanspraak van de Noordafrikaansche Vandalen op de landerijen in hun vroeger Duitsch vaderland kwam dus politiek niet meer tot uitwerking, zoodat wij niet eens kunnen vermoeden, welke juridische en politieke gevolgen daaruit zouden zijn voortgevloeid. — In elk geval bewijst de houding der Vandalen, dat zij niet alleen v o o r hun aftocht uit de oude woonplaatsen reeds bodemvast geweest moeten zijn, maar ook, dat voor de Germanen het verband met den bodem zeer veel nauwer was, dan wij gewoonlijk aannemen.

Digitized by Google

Bij deze uiteenzetting van Mielke is van bijzonder belang, dat wij in Skandinavië een zuiver *wetmatige betrekking tusschen alleenstaande hoeve en dorpsgenootschap* kunnen vaststellen; middelpunt is in beide gevallen het begrip van de sibbe; de eene maal beperkt de sibbe zich door overgave van de hoeve aan één erfgenaam tot één hoeve, den anderen keer breidt de sibbe haar vermeerderingsbasis uit door stichting van nieuwe boerderijen, zij vormt zijtakken en koloniseert deze. Aangezien reeds op de alleenstaande hoeve alle ongehuwde sibbe-leden onder de huiselijke heerschappij van den boerderij-erfgenaam gebleven zijn — een inrichting, die in de zuivere boerenstreken van Duitschland tot tegen het einde van de 19e eeuw bleef bestaan — en gewend waren, gemeenschappelijk hun werkkracht of hun zorg aan de voedingsbasis van hun sibbe, dus aan de alleenstaande hoeve te wijden, is het eigenlijk de natuurlijkste zaak van de wereld, dat bij een tot stand gekomen vertakking van de sibbe en de oprichting van verscheidene gezinshoofden de uit de alleenstaande hoeve overgenomen grondidee: Allen voor één, d.w.z. in dit geval voor het bezit van de sibbe, bleef bestaan en men de voedingsbasis van het op sibben berustende gemeenschapsdorp eveneens vanuit gemeenschappelijke gezichtspunten, d.w.z. ook onder toepassing van de coöperatieve idee, bestierde. Waarschijnlijk behield echter de op de alleenstaande hoeve achterblijvende erfgenaam toch over de nieuwe stichting een soort van overwegend gezag, dat in hoofdzaak bestond in betoon van eerbied door de jongere sibbe-leden tegenover hem en dat zich uitstrekte over de hem opvolgende erfgenamen, in hun positie van *directe* nakomelingen van het oorspronkelijke sibbehoofd. Na de vertakking van de sibbe bleef dus in zekeren zin voor den op de alleenstaande hoeve verbleven tak de achting bestaan, die men oorspronkelijk vóór de vertakking aan den oudsten broer als erfgenaam van de hoeve schuldig was. Op deze wijze zou de eigenaardige positie van den Germaanschen adel tegenover de Germaansche vrijen gemakkelijk te verklaren zijn. Want aan den Germaanschen adel kwam wel een op achting berustenden voorrang toe, echter geen recht van voorrang. De grondidee van het drieslagstelsel, nl. de coöperatieve bewerking van de voedingsbasis door de sibben, kan op die manier op heel natuurlijke wijze worden afgeleid uit het oorspronkelijke vaderland van de Germanen, dat volgens de voorafgaande woorden van Kossinna (vgl. blz. 104)

Digitized by Google

vermoedelijk in Skandinavië moet worden gezocht. Indien wij echter mogen veronderstellen, dat het drieslagstelsel bij de Germanen reeds vóór hun aankomst in Duitschland bestond, dan volgt daaruit een overweging van vergaande beteekenis. Aan het slot van kap. 26 zegt Tacitus: „Winter, lente en zomer onderscheiden zij en geven ze een naam, maar naam en gaven van den herfst kennen zij niet." [1])
Wie in de tweede helft van Augustus, de oogstmaand van de Germanen, in Midden-Zweden reist, kan daar nog heden ten dage tot zijn verrassing vaststellen, dat er tegelijkertijd geoogst en gezaaid wordt. Om een heel eenvoudige reden. Bij den betrekkelijk vroegen winter dient het winterzaad — het graan, dat voor den winter gezaaid wordt en voor den vorst moet zijn uitgeloopen — reeds in Augustus te worden gezaaid. *Daardoor valt voor Midden-Zweden onze Duitsche herfstbebouwing met den oogst te zamen; of met andere woorden de landbouw van Midden-Zweden kent ook heden nog geen herfst in onzen geest.* Uit dit samenvallen van oogst en herfstzaaitijd ontstaat echter tevens een groote ophooping van werk in den korten tijd, die het laatste gedeelte van Augustus hiervoor over laat. Dit kwaad weet de Zweedsche landbouwer goed te maken door inschakeling van de braak. Hierdoor kan de bewerking van den akker met den ploeg naar de minder drukke periode worden verschoven; dus men zaait het winterzaad op den tot dan braakliggenden akker en neemt den afgeoogsten akker als nieuw braakveld; tusschen den afgeloopen oogst en de beginnende vorst heeft men dan nog voldoenden tijd, om den akker om te ploegen. Het „Institut für landwirtschaftliche Betriebslehre" aan de universiteit te Göttingen heeft op een studiereis in 1927 deze Midden-Zweedsche bedrijfsmethode onderzocht; schrijver dezes gaat hier van dat rapport uit en beschrijft geenszins uitzonderingen of bijzonder achterlijke resp. onmoderne landbouwers. Vroeger moet de Midden-Zweedsche bedrijfsmethode in geheel Zweden gebruikelijk zijn geweest. Als men op grond van klimatologische grenzen in Midden-Europa die plaatsen opzoekt, die met Zuid-Zweden min of meer overeenkomen, dan stoot men op de landen in Neder-Duitschland ten Oosten van de Elbe; om nauwkeuriger te zijn zou men misschien

---

[1]) Ook in het Oudduitsch beteekent herfst nog geen jaargetijde, maar alleen de oogst; herbsten = oogsten.

Digitized by Google

moeten zeggen tusschen Elbe en Weichsel, hoewel nog menige streek ten Oosten van den Weichsel in klimatologisch afgezonderde eilanden daartoe behoort. De landen ten Westen van de Elbe behooren tot districten met een zachter klimaat, die gedeeltelijk nauwelijks nog een winter hebben; door de aan den golfstroom en overwegend westelijke winden toe te schrijven sterke bewolking wordt het verschil in warmte tusschen winter en zomer vrijwel genivelleerd, zoodat op sommige plaatsen de herfst zonder duidelijken winter in het voorjaar overgaat. Op deze klimaats-districten van Duitschland, waarvan wij er binnen de grenzen van ons rijk ongeveer twaalf verschillende — gedeeltelijk zelfs sterk verschillende — bezitten, kan hier slechts in het voorbijgaan worden gewezen.
Hierdoor komt men allereerst tot de bijzonder verrassende vaststelling, dat het gemis van een benaming voor den herfst als jaargetijde een *natuurlijk* gevolg is van de oude Zweedsche landbouwmethode. Als de Germanen in de geschiedenis eveneens optreden zonder een benaming voor den herfst, dan ligt de gevolgtrekking voor de hand, dat zij *akkerbouwers uit Zweden* zijn, die op grond van de natuurlijke voorwaarden in dat land geen aanleiding hadden, een woord te vormen voor een begrip, dat hun bij den stand van zaken vreemd was. Aangezien nu deze klimatologische overweging haarscherp overeenstemt met de archaeologische vaststellingen van Kossinna, mogen wij zeker wel zeggen, dat zulks geen toeval meer kan zijn, maar overeenstemmingen vertoont, die een overtuigend bewijs vormen voor een oorspronkelijk Zweedsch vaderland van de Germanen en deze even onomstootelijk als akkerbouwers kenmerken. Bovendien mogen wij zelfs beweren, dat de Germanen blijkbaar een zoodanig *oer-agrarisch* geregelde levensgrondwet gehad moeten hebben, dat deze zelfs van invloed was op de ontwikkeling van hun tijdsbegrippen; men overwege eens, hoe rijk aan beteekenis juist de herfst als jaargetijde voor een jagersleven in het bosch- en wildrijke Zuid- en Midden-Scandinavië moet zijn geweest; met verbazing zal men vaststellen, dat deze prachtige herfsttijd voor den jager in het geheele Noorden van Midden-Europa blijkbaar hoegenaamd geen invloed heeft uitgeoefend op de begripsontwikkeling van de Germanen ten aanzien van de naamgeving der op den achtergrond geraakte jaargetijden en bij hun bestaan als landbouwers. Maar dat is nog niet alles. De braakveld-methode

Digitized by Google

wordt bij deze Zweedsche bedrijfswijze tot een absolute noodzakelijkheid, om oogst en herfstbebouwing te kunnen bewerkstelligen. *Aereboe* [1]) zegt over het braakveld van de Germanen: „Het braakveld dient dus alleen, om tot een *gunstiger indeeling van het werk* te komen en het bedrijf goedkooper te maken. Aangezien men den braakakker steeds over het pas ontgonnen land kan verdeelen, ontstaat zoodoende een bijzonder gunstige arbeidsverdeeling. Dit is het oud-Germaansche economische systeem: „Arva per annos mutant et super est ager", de velden wisselen jaarlijks en er blijft genoeg land over om als akker te worden gebruikt.
Hierbij behoeft men zich in het geheel niet te bekommeren om de vruchtbaarheid van den grond, omdat land, dat na het weiden weer in gebruik wordt genomen, inmiddels maagdelijk is geworden. Door het gebruik als weide wordt in het bijzonder de overwoekering door onkruid bestreden, aangezien onkruid om zich te kunnen ontwikkelen een zekere bewerking van den bodem noodig heeft. Herik, wilde radijs, papavers, wilde haver, kweekgras, zijn op de weiden nergens te vinden. Alleen akkerdistel houdt het iets langer vol. Onder deze omstandigheden van het drieslagstelsel is het niet verstandig om te mesten, daarentegen aan te bevelen om veel land onder den ploeg te nemen."
Aangezien de sibbenkolonie als loot van de alleenstaande hoeve het bezitten van land door de afzonderlijke leden van de sibbe niet kende, maar alleen het gemeenschappelijke bezit der sibbe, volgt hieruit vanzelf, dat zoowel de braakakker als de zomer- en winterakker eveneens sibbe-gewijze werden bewerkt. Bij deze door de klimatologische toestanden van Zweden vereischte indeeling in drieën is de verdere indeeling van zulk een derde in ploegland of hoeven, die voor een familie uit de sibbe als voedingsbasis konden dienen, resp. aan een familie een voldoend onderhoud uit de geheele instelling verleenden, slechts een vanzelfsprekend gevolg van een eenmaal aldus begonnen bedrijfsmethode. De benutting van den braakakker als veeweide is waarschijnlijk slechts min of meer toevallig ontstaan, om eenerzijds van de weide gebruik te maken, aan den anderen kant om de overwoekering door onkruid van de akkers tegen te gaan; de hoofdvoedingsbron voor het vee was in die vroeghistorische tijden — zooals ook voor Skandinavië

---

[1]) Allgemeine landwirtschaftliche Betriebslehre, Berlin 1917.

Digitized by Google

tot kortgeleden nog het geval is geweest — de boschweide, die wij in Hfdst. VI nader zullen leeren kennen.
En nu verbinde men eens deze zooeven uiteengezette voorwaarden van de Zweedsche landbouwtoestanden, waar de werkzaamheden van oogst en herfst zich in de tweede helft van Augustus — dus in ongeveer 14 dagen — samendringen, met de bovenbedoelde ontwikkeling van alleenstaande hoeve tot sibbekolonie en men zal tot geen andere slotsom kunnen komen, dan dat onder dusdanige klimatologische en agrarische omstandigheden een coöperatieve wijze van kolonisatie slechts mogelijk is, als de deelgenooten er met uiterste gestrengheid voor zorgen, dat zij zich ook houden aan den korten oogst- en bewerkingstermijn. Hiermede bezitten wij echter ook reeds de natuurlijke verklaring voor de ontwikkeling van de gedwongen bebouwing in het drieslagstelsel bij het begin en bij den verderen uitbouw daarvan.
Samenvattend mogen wij zeggen, dat het drieslagstelsel ons aldus een hoogst belangrijke vingerwijzing verstrekt ten aanzien van den oorsprong en de boersche verhoudingen bij de Germanen. Met alle waarschijnlijkheid kunnen wij het vermoeden uitspreken, dat de Germanen reeds lang voor hun optreden in de geschiedenis het drieslagstelsel kenden en wij mogen daarbij wellicht veronderstellen dat: *het Germaansche drieslagstelsel de kiemcel was voor het geheele latere coöperatiewezen.*
Beschouwt men vanuit dergelijke gezichtspunten nogmaals terugblikkend de Germaansche volksverhuizing, dan verschijnt de uit landhonger voortgekomen boerentrek der Germanen zoo overduidelijk voor ons geestesoog, dat het al heel moeilijk valt, bij de Germanen *geen* akkerbouw aan te nemen.
Franken en *Alemannen* zijn opvallend vast van woonplaats; zij worden bijv. door de Vandalen, Sueven en Alanen niet van hun plaats verdrongen; de tocht van deze stammen gaat over hen heen of tusschen hen door. De Alemannen gingen niet verder dan het stroomgebied van den Boven-Rijn; dit is kenmerkend, want het Vogezenwoud en de Jura-muur hadden niets verlokkends voor den akkerbouwer. De Frank daarentegen vond den toegang tot de bronnen van de Sambre en breidde zich uit op beide oevers van de Schelde.
Alleen de *Bourgondiërs* hebben nergens wortel gevat; wat dan ook heel noodlottig voor hen is geworden. Zij zijn de *eenige* stam, die een met den grond en bodem niet verder verbonden

Digitized by Google

staat aan den Rijn heeft gesticht en den jachthoorn, het klinken der bokalen en zwaardgekletter hooger waardeerde dan het harde werk van den kolonist. Het lijkt er echter veel op, alsof zij hierdoor dusdanig buiten het kader van de overige Germaansche stammen zijn gevallen, dat deze vol verbazing dien toestand gewaar werden. In elk geval is het opmerkelijk, dat men zich met dezen stam, zijn koninkrijk en zijn ondergang allerwege zoo grondig bezig hield, dat de geschiedenis van de Bourgondiërs in sagen en heldendichten tot in den modernen tijd behouden bleef. Slechts de vijf eeuwen later verschijnende *Noormannen* hebben soortgelijke staten als die van de Bourgondiërs aan den Rijn op het vasteland opgericht. Aangezien nu — volgens Kossinna — de Bourgondiërs eerst vrij kort voor de jaartelling van Bornholm naar het vasteland overstaken, ligt het vermoeden voor de hand, dat zij niet alleen met de Noormannen nauw verwant zijn, maar reeds op Bornholm niet zoo zeer eigenlijke landbewoners (boeren) waren dan wel een zeevaart en visscherij bedrijvende kustbevolking, die tengevolge van deze bezigheid den eigenlijken landbouw óf reeds weer vergeten, óf wel als een sinds oertijden aan de kust gezeten bevolking, dezen nooit recht gekend heeft; de heerschappijen der Bourgondiërs op het vaste land moesten zich dan ook naar andere gezichtspunten richten dan die van de overige en van huis uit boersche Germanenstammen. Het zal dus aanbeveling verdienen, inzake de ophelderimg van de toestanden op akkerbouwgebied bij de Germanen juist de Bourgondiërs en Noormannen buiten beschouwing te laten, aangezien men anders heel gemakkelijk op een dwaalspoor geraakt. Kenmerkend is, dat de Bourgondiërs onder de overige Germaansche stammen ook in ander opzicht geheel op zichzelf staan: zij verkeeren bijv. met de andere stammen zooals de Franken en Alemannen in hevige vijandschap. Hieraan moet in niet geringe mate geweten worden, dat de Romeinsche veldheer Aetius er in slaagde, te zamen en in bondgenootschap met Hunsche vrijscharen het rijk van den Bourgondischen koning *Gundicar* na heldhaftige tegenweer in 436 op de knieën te krijgen. Aetius koloniseerde de overgebleven Bourgondiërs op de hoogvlakte van het meer van Genève, aan de Jura-passen en aan de Saône; en wel plaatste hij ze als gedeeltelijk-bezittenden, volgens toenmalige begrippen dus als hoorigen, in de Romeinsche nederzettingen, blijkbaar met de bedoeling, deze tegen de steeds meer naar land hongerende Alemannen af te grendelen en de

Digitized by Google

Bourgondiërs tegen de Alemannen als stootblok voor het Romeinsche rijk te gebruiken. Zonder principieele verschillen in het wezen van de Alemannen en Bourgondiërs zou het optreden van Aetius nauwelijks mogelijk zijn geweest. Hoewel Aetius talrijke Bourgondische edelen aan zijn Hunsche bondgenooten overliet, die als slaven der Mongolen naar Hongarije naar de tent van koning Etzel moesten, heeft de rest van de Bourgondiërs zijn naam aan de Rhône en in de bergen van Sabaudië tot hoog aanzien gebracht; wellicht niet in de laatste plaats daardoor, dat deze niet-boersche Germanenstam door de harde overwinnaarsvuist van Aetius door dwang aan den bodem gewend werd. [1])

Ten slotte zij in dit verband nog opgemerkt, dat de na 400 zich vormende westgrens van het Germaansche kolonisatiegebied van Duinkerken over Brussel, Metz, den kam van de Vogezen tot naar Zuid-Tirol sindsdien vijftien eeuwen lang over het geheel onveranderd is gebleven.

Dat zou zonder zuiver boerendom van de Germanen niet mogelijk zijn geweest.

Aan het slot van dit hoofdstuk kunnen wij dus ondubbelzinnig vaststellen, dat de *vrijen* onder de Germanen *boeren* moeten zijn geweest. Daarmede schakelen de Germanen zich echter in de

---

[1]) Aetius heeft geen plezier beleefd van zijn overwinning en bittere ondervindingen opgedaan met de onbetrouwbaarheid van nomadische hulpvolken (vgl. Hoofdstuk VIII). Het is niet zonder bekoring, in aansluiting aan het bovenstaande hier eens nomaden in hun wijze van oorlogvoeren te leeren kennen. In de van de Bourgondiërs ontbloote landstreken aan den Rijn verscheen n.l. heel verrassend Attila en sloeg dichtbij de monding van den Neckar twee bruggen over den Rijn. Alle steden van de Palts en het Moezelland vielen in asch en puin, kerken en kapellen werden verwoest, de mannen neergehouwen, de vrouwen weggesleept; vgl. blz. 50 over de vischtochten der Tartaren. De stoot van Attila ging bliksemsnel tot in het hart van Gallië en wat zich niet bijtijds binnen de muren van de steden Troyes, Soissons en Orleans redde, moest het leven laten. Meedoogenloos plunderde en verwoestte Attila het open land tot onder de hoeven van zijn paarden geen gras meer groeide. Gewoonweg ongelooflijke hoeveelheden goud, zilver en slavinnen werden in zijn wagenburchten verzameld, en waar tegenstand de buit onzeker deed schijnen, wist Attila het zwaard van zijn Germaansche hulpvolken (Gepiden, Ostgoten, Herulers, Thüringers) lustig aan het werk te zetten. En dat alles speelde Attila klaar in den korten tijd van een zomerveldtocht in 451. Het is niets minder dan een kunststuk om in de logge Germaansche boerentreks in het begin van de volksverhuizing nomadische trekken of andere nomadische karaktereigenschappen te ontdekken; in elk geval voor hem, die zich ook maar een enkelen keer de moeite geeft, de Hunsche en Saraceensche oorlogsgeschiedenis met betrekking tot het Germaansch gekoloniseerd Midden-Europa gedurende de eerste 5 eeuwen n. Chr. na te lezen.

Digitized by Google

kolonisatie-geschiedenis van het Duitsche volk in; of anders uitgedrukt, de Germanen zijn slechts het voorafgegane gedeelte van de sedert vijftien eeuwen in Duitschland waar te nemen boerenbewegingen. Willen wij nu tot klaarheid komen over de vraag tot welk ras de Germanen behooren, dan dienen wij eerst eens te onderzoeken of de voorloopers der Germanen, de Indogermanen, als boeren of als nomadiseerende krijgszuchtige herders opgetreden zijn. Want het is toch duidelijk: als wij ook ten aanzien van de Indogermanen vaststellen, dat zij boeren moeten zijn geweest, dan mogen wij alle bezwaren laten vallen en kunnen wij het Indogermaansche boerendom zonder meer bij het Noordras rangschikken. *Het Faalsche ras is volgens de tot dusver verkregen berichten veel te weinig in het Indogermanendom vertegenwoordigd, om als een Indogermaansch boerendom te kunnen worden beschouwd.*

Digitized by Google

IV.

De Indo-Germanen en de akkerbouw

Om in dit hoofdstuk het vraagstuk op te lossen, of de Indo-Germanen akkerbouwers of krijgszuchtige nomaden waren, zal wellicht een bewijsvoering noodig zijn, die zich ten doel stelt, zoo natuurlijk en waarschijnlijk mogelijk tot een duidelijk resultaat te komen. Aan een eenvoudige samenstelling van tot nu toe gedane navorschingen over den akkerbouw der Indogermanen wordt derhalve volstrekt geen waarde gehecht. Veeleer zal getracht worden, voortbouwend op die onderzoekingen, een beeld van het geheel te ontwerpen, dat ons de Indogermanen levendig als akkerbouwers voor oogen stelt, dan wel deze ondubbelzinnig onder de nomadenvolken rangschikt.

Aan ieder denkend lezer zullen zich reeds in het vorige hoofdstuk vragen opgedrongen hebben, die in hoofdzaak betrekking hadden op het Germaansche *huis*, in de eigenaardige beteekenis daarvan als *levende cel* binnen de Germaansche gemeente. Het Germaansche huis met zijn vuur als middelpunt, zijn dak als bescherming voor dit vuur, voorts met de familiesibbe, die dat vuur onderhoudt en met den voedingsgrondslag voor de familie, vormt een zoo in zich zelf afgesloten organische eenheid, is iets zoo door en door oorspronkelijk-gezonds, is ook zoo duidelijk het resultaat van een natuurlijke ontwikkeling, dat dit „huis" in zijn geleidelijk ontstane gedaante in belangrijke mate verband houden moet met den loop der ontwikkeling, die het Germanendom in den voorhistorischen tijd moet hebben doorgemaakt. Wat ligt nu meer voor de hand, dan bij een onderzoek naar de karakterkern van het Indogermanendom zich eerst eens met de vraag bezig te houden, of wij bij de Indogermanen de grondidee van de Germaansche familie, waarin vuur, huis en voedingsgrondslag tot een op zich zelf ingedeelde en naar buiten duidelijk afgebakende eenheid zijn saamgegroeid, terug kunnen vinden. In het volgende zal deze vraag aan de hand van de gewoonten en overleveringen bij de oud-Romeinsche patriciërs en de Hellenen onderzocht worden. [1])

---

[1]) Tijdens het persklaar maken van dit boek werd de schrijver op het nieuwe werk van Günther: „Rassengeschichte des hellenischen und römischen Volkes" gewezen, dat uitvoerige bewijzen voor de Noordsche afstamming van de Grieken en Romeinen brengt.

Digitized by Google

Wij volgen eerst eens de woorden van *Kuhlenbeck* [1]), die het begrip van het oud-Romeinsche huis bij de patriciërs schildert. „Het is verkeerd, de oud-Romeinsche patriciërs voor een herdersvolk en wel voor een dat een zwervend nomadenleven leidt, aan te zien. Zij waren veroveraars, reeds op hun eerste woonplaats bodemverworteld, die, zij het ook wellicht voornamelijk veeteelt bedrijvend, toch ook reeds den akkerbouw kenden en in het nieuwe land een nieuw tehuis zochten.
Hun bedrijf was een uit akkerbouw en veeteelt gemengd systeem. Hun rechtsregeling berustte op een streng monarchale familiegrondwet, die opgegroeid was uit een geregeld monogaam huwelijk. Het volk of de stam was in de eerste plaats het product van de voortplanting en van de daaruit voortspruitende bloedsgemeenschap. De familie vormt bij de oude patriciërs het uitgangspunt van de rechtsvorming. Het kristallisatiepunt daarvan was echter het *huis*. Het begrip „familie" was n.l. toentertijd in de kern anders, meer-omvattend, dan de tegenwoordige beteekenis van het woord. Het wil ongeveer zooveel zeggen als *huisgemeenschap*. Het begrip omvat alles, wat tot het oud-Romeinsche huis behoort, personen en zaken, het geheele vermogen met uitzondering van de zoogen. pecunia, dat wil oorspronkelijk zeggen: van het vee. Het beduidt het *blijvende,* van den persoon, zelfs van de familie in de tegenwoordige, meer beperkte beteekenis, onscheidbare, *onvervreemdbare* vermogen in tegenstelling met het verkoopbare goed, dat van geen individueel belang is. De rechtstaal van de XII tafelen heeft deze beteekenis nog trouw bewaard, waar zij de nalatenschap, de erfenis eenvoudigweg als familie aanduidt. (Proximus agnatus familiam habeto, actio familiae erciscundae). Het reglement van deze huisgemeenschap is strikt monarchaal: zij staat onder het onbeperkt gezag van den huisheer, onder zijn hand (manus) [2]).

De pater familias is dus niet enkel maar de huisvader in huidigen

[1]) Kuhlenbeck, Die Entwicklungsgeschichte des römischen Rechts, München 1913.

[2]) Ihering zegt: „Het Romeinsche huis is een kleine in zich zelf besloten wereld, die uitsluitend aan het bewind van den heer onderworpen is en waarin niemand mag ingrijpen. Het gezag, dat de huisheer over de familie uitoefent, heet „manus". De hand is het natuurlijke symbool van de macht en evenals het oud-Romeinsche, ontleent ook het oud-Germaansche recht de aanduiding daarvan (munt) aan de hand. De schrijver.

zin; het woord pater beteekent niet de verwekker — daarvoor heeft men het woord genitor — eerder is dit een in alle Arische (Noordsche) talen, in het Grieksch, Latijnsch, Duitsch en Sanskriet terugkeerend woord, waarvan de stam pa in het Sanskriet voeden, beschermen, onderhouden beteekent, synoniem met rex. In zijn hand (manus) concentreert zich de eenheid van de familie. Vandaar dat manus het oorspronkelijke recht is, waaruit zich elk ander privaat recht ontwikkelt en dat zich om te beginnen in de richting van familierecht en zakenrecht splitst. Wij moeten dus bij deze dubbele beteekenis van de huisheerschappij onderscheiden in:

A. *De heerschappij over de tot de huisgemeenschap behoorende personen.*

1. De *echtgenoote,* uxor in manu mariti.
2. De *kinderen.* De manus over deze wordt later als vaderlijk (patria potestas = vaderlijk gezag) aangeduid.
3. De zoogen. *mancipia* of qui in causa mancipii sunt.
4. *Slaven* of juister gezegd *knechten.*

B. *De macht* (manus) *over zaken:* dominium van dominus, van domus. De oorspronkelijke identiteit van het oerrecht van de manus over personen en zaken wordt door het spraakgebruik bewezen (res man-cipi, mancipium-vindicatio bij personen en zaken)." Tot zoover Kuhlenbeck!

Hebben wij reeds in het vorige hoofdstuk de beteekenis van het haardvuur als in zekeren zin de ziel van het geheele Germaansche huiswezen leeren kennen: wij kunnen nu bij de oudpatricische Romeinen geheel dezelfde beteekenis van het haardvuur terug vinden.

In elk oud-Romeinsch woonhuis bevond zich een altaar, waarop een om zoo te zeggen eeuwig vuur onderhouden werd, zooals de zoogenaamde eeuwige lamp in katholieke kerken en kapellen; elken avond werd het voorzichtig met asch bedekt en 's morgens weer aangewakkerd; het gold als een uiterst bedenkelijk voorteeken voor de familie, als dit vuur door gebrek aan toezicht uitging. Dit vuur werd ter eere der voorvaderen, die vermoedelijk in de oudste tijden zelfs onder den haard begraven werden, ontstoken en onderhouden; was het uitgegaan, dan was er een bijzondere plechtigheid met het opnieuw aanmaken verbonden. Hier bevond zich ook het altaar van de laren of manen (beschermgeesten en geesten der gestorvenen), hier stonden in lateren tijd

Digitized by Google

de beelden der penaten (huisgoden). Deze huiselijke religie stempelde elk huis in zekeren zin tot een kapel; elke maaltijd was een heilige handeling, verbonden met gebed en dankoffer, en zelden verliet de man het huis, zonder de huis- en haardgoden aan te roepen.

Met deze vereering van het haardvuur was de vereering van de dooden ten nauwste verbonden. „Deze hof, waarvan de naam atrium, het zwarte vertrek, nog zijn ontstaan uit de ruimte waar het vuur zich bevond bewijst, was oorspronkelijk de plaats van den huiselijken haard. Daarachter en voor het slaapvertrek was de plaats van vereering der voorvaderen. Elk huis was daardoor eng verbonden met de familie en bleef dat ook, nadat het begraven van de dooden daarin en daarbij door de wet der tafelen verboden werd. In de vereering van de huisgoden, van de laren en penaten en in de vereering van de voorvaderen openbaren zich de innige betrekkingen van den Romein met den geboortegrond." Mielke t.a.p. — Vergel. hiermede: De heilige haard: Hesiodus, 679; Theicydides I, 136; Cato, De re rustica 143; Cicero, pro domo 40; Virgilius II, 512, Ovidius Fasti II, 631—633; VI, 291.

Uit deze verbinding van de vereering van het haardvuur en van de dooden kwam ook voort de zedelijke plicht tot het huwelijk. „De doode wenschte slechts vereerd te worden door zijn nakomelingen, van hen alleen doodenoffers te ontvangen; de aanwezigheid van een vreemde verstoorde zijn rust. Daarom gold het als het onzaligste lot van een huisvader, te sterven zonder kinderen na te laten. Daarmede eigenaardig verbonden was de even oeroude wederbelichamings-idee." Aangezien de zoon de in de moeder tot rijpheid gekomen zaadkiem van den vader is, leeft de vader, al is hij ook gestorven, nog steeds in den zoon voort en zoo verder in den kleinzoon en achterkleinzoon." (Leist, Altarisches jus civile I Bldz. 190).

Daaruit volgde als eerste plicht van den man de verplichting tot het huwelijk, tot het matrimonium liberorum quaerendorum causa, d.w.z. tot het verwekken van kinderen, die het haardvuur onderhouden en de offers aan de dooden konden voortzetten, verg. Cicero, De legibus II, 2" (Kuhlenbeck).

Zulk een godsdienst van den haard vereischt *het hebben van vaste woonplaatsen* (vesta, uiteindelijk verpersoonlijkt als godin Vesta). Vandaar staat met haar ook het oudste grondbezit in verband en in elk geval is de oudste opvatting daarvan sterk onder

Digitized by Google

den invloed van de vereering der voorvaderen. „Aan de penaten en niet aan den eventueelen huisheer, behoort de haard met zijn omgeving, het gebied, waarop de familie haar huis, haar akkers, haar weiden heeft. Dit leidt vanzelf tot de gevolgtrekking, dat de oude Romeinen oorspronkelijk afzonderlijk woonden, zooals Tacitus dit ook nog bij de Germanen van zijn tijd aantrof (Enkelhoeve G. 16 XVI). Het geheele gebied van deze familienederzetting was onvervreemdbaar. De vervreemdbaarheid van het grondbezit werd eerst later bereikt door het jus civile...... Op bepaalde dagen was het gebruikelijk, dat de huisheer met zijn familie plechtig de grens afschreed, onder het zingen van hymnen en het brengen van offers; vgl. Cato, de re Rustica 141, Scriptores rei agr. ed. Goez, p. 308; Ovidius, Fast. II, 639 (Een overeenkomstig gebruik, de zgn. „Schnatgang" bleef nog lang bestaan in Duitsche „Realgemeinden)." (Kuhlenbeck).

„Het oud-Romeinsche grondbezit was, zooals het nog heden ten dage bij Neder-Saksische boeren heet, in hoofdzaak het *erfgoed.* Uit het begrip daarvan volgde zonder meer een onontneembaar *direct erfrecht.* Beslissend was het recht der eerstgeboorte. De oudste zette na den dood van den huisheer slechts diens heerschappij voort (morte parentis continuatur dominium), reeds bij leven van den huisheer gold hij daarom al in zekeren zin als medeeigenaar (zooals nog heden ten dage volgens Germaansch-boersche opvatting). De dochter, trouwens de vrouwelijke nakomelingschap, was van het erfrecht uitgesloten. Stierf iemand zonder mannelijke nakomelingen, dan ging het erfgoed over op den naasten nabestaande van vaderszijde. Ontbraken deze ook, dan trad de „gens" in de plaats daarvan." (Kuhlenbeck).

Het zal wel niemand moeilijk gevallen zijn, de gewoonweg verbluffende overeenstemming vast te stellen, die het oud-Romeinsche en het Germaansche „huis" kenmerken. Nog duidelijker echter wordt deze overeenstemming, als men de sociale verhoudingen van de oud-Romeinsche patriciërs nader beschouwt, dus hun verhouding ten aanzien van de onderworpen bevolking eens onderzoekt. En deze omstandigheid is daarom van zoo groot belang omdat — zooals wij in de hoofdstukken I en II reeds gezien hebben — alle nomaden een heel kenmerkende onpersoonlijke en zuiver parasiteerende houding aannemen ten opzichte van de door hen onderworpen bevolking. Wij bezitten dus in de rechtsverhouding van de patriciërs tegenover de onderworpen bevolking een

Digitized by Google

onfeilbaar kenmerk, om een mogelijk aanwezig nomadendom bij hen te kunnen vaststellen. Wij houden ons aan de woorden van Kuhlenbeck.

„Reeds Hugo had er terecht bezwaar tegen, servus te vertalen met slaaf, aangezien dit woord met het oog op de negerslavernij al bij voorbaat verkeerde voorstellingen over de sociale positie van de oud-Romeinsche slaven kan verwekken...... Hoewel de slaaf, omdat hij om zoo te zeggen zijn leven verbeurd had, persoonlijk geheel onvrij was en met een voorwerp gelijk stond, vertoonde toch de oud-Romeinsche slavernij niet het onmenschelijk wreed karakter van latere tijden, toen er een uitgebreide slavenhandel plaats vond en slaven van lager en verder af staande rassen in aanmerking kwamen. De servus werd lid van de huisgemeenschap (famulus van familia). Hij werd daarin opgenomen door een bijzondere ceremonieele handeling; men liet hem voor den haard der penaten treden en nam hem door een soort van doop (overgieten met wijwater) in de huiselijke religie op (vergel. vooral Aeschylus, Clytemnestra 1035—1038, Cicero, De legibus II, 8, 11, 12. (Neque ea, quae a majoribus prodita est cum dominus tum famulis religio Larum repudianda est); de knecht kon zelfs den heer bij de uitoefening van religieuze handelingen vervangen; Cato, De re Rustica 83). De servus nam deel aan de gemeenschappelijke gebeden en feestelijkheden en stond onder de bescherming van de laren, zooals elk ander lid van de familie. De verhouding tot de familie was dus beslist van aartsvaderlijken aard. Bij het begin van het jaar werden de slaven door de huisvrouw, bij gelegenheid van de saturnalien door den heer aan tafel bediend. Zij aten met de familie aan dezelfde tafel. Door vrijlating ging de knecht of slaaf in den ruimeren kring der cliënten over."

Vertoont deze verhouding van de oud-Romeinsche patriciërs tot hun slaven reeds niets wat zweemt naar een overerving van nomadisch bloed: bij de inrichting der *cliënteele* is zulks nog minder het geval. „Reeds Niebuhr erkent, dat de inrichting van de cliënteele op het zgn. voor-Romeinsche tijdperk terugslaat en dat wij in de oudste cliënten de onderworpen oerbewoners van Italië moeten zien. Deze werden vermoedelijk met het grondbezit onder de verschillende families verdeeld. Zij waren persoonlijk vrij, maar te dien aanzien als vroegere hostes slechts verzekerd door een positie als beschermeling van den pater familias, die daarom hun patronus heette. De overeenkomst, waardoor deze verhouding van

Digitized by Google

beschermeling bevestigd werd, heette applicatio. De geheele betrekking stond uitsluitend onder het schild van den godsdienst en wel van dien van den haard; het was een verhouding van *wederkeerige trouw* (fides). Uit de gelijkenis van de patria potestas met het patronaat volgt ook de positie van den cliënt wat betreft diens rechten op vermogen. Hoewel op zichzelf rechtspersoon evenals de zoon des huizes, had de cliënt toch slechts wereldlijk vermogen, geen eigendom in juridischen zin, geen patrimonium, geen dominium. De patroon moest den cliënt naar buiten vertegenwoordigen en dientengevolge beteekent patronus nog in lateren tijd „woordvoerder"; hij was echter ook aansprakelijk voor diens gedrag, evenals voor dat van zijn overige huisgenooten, kinderen en slaven tegenover derden. De cliënt stond den patroon nader dan de cognaat; (Italus Gallius XX, 1: clientum tuendum esse contra cognatos, ib. XXI, 1). In tegenstelling met den niet weerbaren knecht was de cliënt tot krijgsdienst verplicht. Hij moest den patroon naar behoefte zijn diensten verleenen, hem o.a. bij overname van een openbare functie, bij huwelijksuitzetten voor de dochters, bij het loskoopen uit krijgsgevangenschap, bij veroordeeling tot geldstraffen, uit eigen middelen ondersteunen. De verhouding tot de cliënteele was erfelijk, zoo lang als zij niet door een uitdrukkelijke overeenkomst was opgeheven."

Hiermede zij de schildering van den opbouw van het oud-Romeinsche huis geëindigd. Voordat wij er echter toe overgaan, gebruik te maken van de hier beschreven oud-Romeinsche toestanden, zal het aanbeveling verdienen, eerst nog iets te hooren over de *Helleensche* opvatting van de familie. Met de Helleensche —in het bijzonder de Spartaansche toestanden — zullen wij ons nog zeer uitvoerig bezighouden, omdat zij een voortreffelijken kijk op den aard der Indogermanen toestaan. Eenige opmerkingen over de oud-Helleensche familieverhoudingen mogen daaraan voorafgaan, om een vergelijking met de oud-Romeinsche mogelijk te maken. Schrijver dezes steunt daarbij in hoofdzaak op *Busolt* [1]).

„De eerste immigratie laat duidelijk op familierecht berustende verbindingen onderkennen. De vorm en organisatie van deze verbindingen hebben in den loop der tijden belangrijke veranderingen

---

1) Busolt Griechische Staatskunde in: Handbuch der klassische Altertumswissenschaft, Bd. I, München 1920 und Bd. II, München 1926. — Vergel. echter ook: Lübkers, Reallexikon des klassischen Altertums, Verlag Teubner 1914.

Digitized by Google

ondergaan en zich in de afzonderlijke staten verschillend ontwikkeld, maar de hoofdtrekken van hun karakter en hun functie stammen in de kern overeen en gaan terug tot in een ver verleden......
De gemeente droeg in hoofdzaak een agrarisch karakter. Haar bloei was afhankelijk van de bevestiging en de stabiliteit van het grondbezit. Het aan de afzonderlijke gemeenteleden toegewezen grondstuk stelde hun onderhoud veilig en hen tot prestaties in staat. De gemeente had er veel belang bij, dat de kavels voor de nakomelingen van de houders behouden bleven en dat hun aantal zich niet verminderde.
Uit dien hoofde was een *gebondenheid van het grondbezit* zeer verbreid en met name de beschikking over „de eerste" of „de oude kavels", dus over de bij de kolonisatie en verdeeling van het land door de gemeente aan de afzonderlijke leden toegewezen grondstukken, aan wettelijke beperkingen onderworpen...... De economie op het landgoed van den adel verschilde wel met het boerenbedrijf van den hoorige, maar in elk geval berustte de economische en sociale positie van den adellijke op den landbouw. Algemeen bestond derhalve ruil van waren tegen waren, want niettegenstaande bezit en verdienste ten zeerste gewaardeerd werden, gaat de economie van den adellijke de voor de behoefte van de eigen huishouding noodige productie niet te boven. De autonome economie van de op zichzelf staande huishouding schijnt de toonaangevende bedrijfsvorm te zijn. De eigen huiseconomie bevredigt volkomen de behoeften van de huisgenooten wat betreft voeding en kleeding. Zooals de vrouwen in huis de kleeding vervaardigen, zoo vervaardigt de huisheer met zijn personeel het grootste gedeelte van het landbouwgereedschap. [1]) Volgens Aristoteles bestond een volledig huisgenootschap uit den huisvader, de echtgenoote, de kinderen en de slaven. Aristoteles vergelijkt de positie van den huisheer tegenover de huisgenooten over het geheel met die van een koning, maar hij beveelt over de slaven als heer, over de

---

1) In den Homerischen tijd is de alleenstaande hoeve met woonhuis, gebouwen voor het landbouwbedrijf en een omheining de regel; vergel. H o m e r u s, Odyssee VI, 291 tot 295; XIV, 5—17; XVII, 182, 183, 264—268; XXIII, 137—139; XXIV, 148, 149, 204—209. „De oude Indogermaansche alleenstaande hoeve, de Anakten-woonplaats uit het Homerische tijdperk, bestond uit het door muren omgeven erf, waarop het woonhuis van den eigenaar en van het personeel met den haard en den paardenstal stonden, terwijl veestallen en andere bijgebouwen verder van het hoofderf verwijderd lagen." M i e l k e t.a.p.

Digitized by Google

kinderen oefent hij als vader op koninklijke wijze het gezag uit en de vrouw wordt door hem geleid. Hij was de natuurlijke voogd en vertegenwoordiger der familie tegenover menschen en goden; de eeredienst voor de huisgoden behoorde tot zijn plichten. Hij vertegenwoordigde zijn slaven, zijn vrouw en zijn minderjarige kinderen voor het gerecht...... Oorspronkelijk waren de slaven huisgenooten en deze naam bleef ook later behouden. De slaven namen deel aan de huiselijke godsdiensten...... Principieel verschillend van deze slaven waren de lijfeigenen of hoorige boeren. Lijfeigenschap en grondheerschappij zijn ontstaan door onderwerping van de oudere inheemsche bevolking en het in beslag nemen van het land door de veroveraars. Terwijl de slaven afhankelijk waren van den wil van hun heeren, was het bij de lijfeigenen juist de gemeente die over hen beschikte. Ook het beschikkingsrecht hunner directe heeren, de eigenaars van de kleroi (erfgoederen), waarop zij zaten, was met betrekking tot hun persoon en eigendom wettelijk beperkt. Daarom was dit hoorig boerendom een volstrekt homogene massa, die veel eerder tot opstand geneigd was, dan de uit de meest verschillende deelen van de wereld stammende slaven. Oudtijds was de hoorigheid wijd verbreid, het hoorige landvolk werd echter bevrijd door de democratische ontwikkeling. Van dit oogenblik begint echter ook eerst de eigenlijke slavernij zich te verbreiden. Men was veelal van meening, dat er in de oudste tijden bij de Grieken in het geheel geen slaven bestaan hadden: Hdt. VI 137: Timaios b, Athene VI 264 c en 272 A; vergel. daarbij Büchsenschütz, Besitz und Erwerb im griechischen Altertum (1869)."

De korte schilderingen over het oud-Romeinsche en het Helleensche „huis" zullen voldoende zijn om te bewijzen, dat wij daarmede twee inrichtingen voor ons hebben, die weliswaar op verschillende plaatsen in de oude geschiedenis gevonden worden, in wezen echter volkomen overeenstemmen; het Germaansche huis kan men er trouwens ook naast houden en zoodoende de verrassende gevolgtrekking maken, dat ondanks het daartusschen liggende tijdperk van minstens 1500 jaren de Indogermaansche en de Germaansche familie-inrichting in wezen onveranderlijk is gebleven.

Hierdoor staan wij echter reeds voor een vaststelling van buitengewoon belang. De Germaansche en de Indogermaansche familie vertoont zich aan ons op zoo'n wijze met grond en bodem ver-

Digitized by Google

worteld, ja, zij is voor zoo'n belangrijk gedeelte op de gedachte van der bodemverbondenheid gebaseerd, dat wij hierin wel de *laatste trap* mogen zien van een voorhistorische ontwikkeling, maar nooit het begin daarvan; dit laatste ongeveer in dezen geest: een nomadenvolk ging in den voor-Indogermaanschen tijd over tot bodemvastheid, doordien het parasiteerend over hoorigen, onderworpen boeren, een bovenlaag vormde en *toen* begon, zich een haardvuureeredienst in te richten.[1])
Wij staan hierbij voor dit alternatief: Of de Indogermanen waren nomaden (resp. zwervende herders, als men dit bedenkelijk en onnauwkeurig cultuurhistorisch begrip behouden wil) en dan hadden zij natuurlijk *geen* huis, *geen* altijd brandend vuur en *geen* bodemverbonden erfrecht met vooroudersvereering en monogamie; óf zij waren juist *geen nomaden* en konden bijgevolg al deze dingen, die wij als *kenmerkend* voor het familiebegrip van de Indogermanen hebben leeren kennen, ontwikkelen.
Het is ook ten eenenmale onmogelijk, uit de oud-Indogermaansche familie-inrichting iets te vinden, waaruit ook maar in de verste verte kan worden opgemaakt het aanwezig-zijn van nomadische instincten of nomadische bloedinslagen. Immers de geheele gedachte van de met het eeuwige haardvuur samenhangende voorouderverering dwingt de sibbe tot een dusdanige bodemverbondenheid, dat deze inrichting op zichzelf al in lijnrechte tegenspraak is met een nomadendom. Schrijver dezes heeft tot dusver vergeefsche pogingen gedaan, om in de schilderingen over historische of moderne krijgszuchtige nomaden een of ander te ontdekken, dat ook maar eenigszins te vergelijken zou zijn met deze Indogermaansche familiegrondwet; houdt men er voorts rekening mede, dat zoowel bij Arabieren als bij Tartaren het persoonlijke en het familiebezit aan grond en bodem door den godsdienst verboden wordt, dan komt de tegenstelling tusschen de Germaansch-Indogermaansche familie-inrichting en de noma-

[1]) Overigens: Als een nomadenvolk toch deze schrede op den weg naar heemvastheid zou hebben gedaan, dan is dat hoogstens een bewijs, hoe grondig dit nomadenvolk zijn nomadendom heeft a f g e l e g d; nimmer echter kan deze mogelijkheid aangehaald worden, om een n o m a d i s c h e n aanleg in een b o d e m v a s t volk te b e w ij z e n. Evengoed zou men kunnen beweren: omdat de pinguins — die zooals bekend is niet kunnen vliegen — vleugelstompjes bezitten, zullen zij vroeger wel eens gevlogen hebben: dus behooren de pinguins ook h e d e n nog tot de v l i e g e n d e vogels.

Digitized by Google

dische nog scherper voor den dag. Als denkend mensch kan men deze van den grond afhankelijke Indogermaansche en Germaansche familie-inrichting niet zonder meer met de z.g.n. Indogermaansche veroveringstochten in overeenstemming brengen en wordt men dus genoodzaakt naar een bijzondere aanleiding te zoeken, om een redelijken samenhang te vinden tusschen deze bodemverbondenheid en de Indogermaansche zwerftochten. Verderop zal schrijver dezes trachten op deze vraag een antwoord te vinden.

Want één ding is duidelijk: óf de Indogermaan beschouwde het als zijn levensdoel zijn krachten te wijden aan de sibbe en haar eeredienst en dan kon hij niet om de een of andere opwelling of een opkomend verlangen plotseling op het denkbeeld komen, familie en huis eenvoudig te verlaten en de wijde wereld in te trekken, óf hij was wel in staat zulks te doen en in dit geval zouden ook *alle* Indogermaansche overleveringen aangaande de structuur van de Indogermaansche familie onjuist moeten zijn. Wil men dus het Noordras om redenen van een systematiek van de rassenleer bepaald onder het nomadendom rangschikken, dan moge men eerst wel eens verklaren, hoe het Noordras aan deze volkomen buiten het kader van *elk* nomadendom vallende *bodemverbonden* familie-inrichting is gekomen. Het zal den lezer inmiddels wel duidelijk geworden zijn, dat deze opvatting van de familie nu juist niet wijst op een, het werk van hoorigen uitbuitend, parasietendom; en dat zulks evenmin van toepassing is op den bij voorkeur als bijzonder „heerachtig" geschilderden militairen staat der Spartanen; dit zal aanstonds door bewijzen worden gestaafd. Reeds in Hfdst. II heeft de schrijver er uitvoerig op gewezen, dat overheerschingen door nomaden principieel in zoover op elkaar gelijken, dat zij temidden van de onderworpen en meestal boerenbevolking, dwangburchten oprichten; waardoor men de nomaden dan ook dikwijls als zuivere standbevolking in een land van boeren — (vgl. op blz. 67 de afleiding van het woord Berber) — terug kan vinden. Aangezien wij nu juist over het in-bezit-nemen van Griekenland door de Hellenen betrekkelijk goed zijn ingelicht, heeft het zijn bekoring, dit feit nader te onderzoeken om na te gaan, of wij daarbij wellicht iets nomadenachtigs kunnen ontdekken, dus of wij de Hellenen als een parasiteerende en in dwangburchten verblijf houdende militaire kaste aantreffen.

Voor de beantwoording van deze vraag is het nu van beteekenis,

Digitized by Google

dat de voor-Helleensche bevolking van Griekenland reeds onder een staatsvorm leefde, die veel gelijkenis vertoont met de bekend geworden historische nomaden-overheerschingen; de voor-Helleensche vorstelijke verblijfplaatsen verschillen heel duidelijk van de Helleensche.
Als het de Hellenen nu uitsluitend om verovering ging, dan hadden zij in den grond van de zaak slechts de vorstelijke geslachten, die zij in het land aantroffen, behoeven te verslaan, om zich dan zelf in de dwingburchten te vestigen. Maar de Hellenen dachten er niet over, zoo op te treden. Zij deden integendeel juist hetzelfde, wat wij reeds bij de Germanen ten tijde van de volksverhuizing vastgesteld hebben, die de Romeinsche steden eenvoudig links lieten liggen en zich in alleenstaande hoeven en gehuchten vestigden. Ook de Hellenen namen eenvoudig geen nota van de aangetroffen steden en vestigden zich in open dorpen. Busolt spreekt daarom kenmerkend van een „boerenstijl" in de Grieksche Middeleeuwen, die in aansluiting aan de Dorische immigraties (ongev. in de 11de eeuw v.d.jt.) optreedt. [1]) De binnentrekkende Helleensche stammen zochten grondbezit. Daarom vindt men overal waar zij zich voor goed vestigden, grond en bodem in beslag genomen. Evenals de Germanen vestigden de Hellenen zich op den *vruchtbaarsten* bodem. Terwijl de aanwezige bevolking in de steden bleef, vestigden de Doriërs en Eleiers zich in open dorpen. Thukydides beschouwt het wonen in niet-versterkte dorpen als „de oude wijze van kolonisatie" in Hellas. Strabo (III, 337) zet volgens Apollodorus uiteen, dat bijna alle plaatsen in de homerische scheepscatalogus niet als steden, maar als gouwen op te vatten zijn, die bonden van *dorpsgemeenten* omsloten. Nog ten tijde van Thukydides was „de oude vestigingswijze" in de randstreken behouden

---

1) Evenals de Germanen zijn ook de Doriers onder de aanvoering van koningen Griekenland binnengetrokken. „De koningen — de beide Spartaansche koningshuizen, alsook andere vorstenhuizen, vermeenden van Herakles af te stammen, — waren als ambtenaren, in beginsel ondergeschikt aan de gemeente en in hun werkzaamheid tot een bepaalden kring van zaken beperkt, strikt onderworpen aan de wettelijke orde, voortdurend onder toezicht, blootgesteld aan aanklachten en veroordeelingen door de organen van de gemeente. Nochtans waren zij niet „geheel en al ambtenaren". Nog ten tijde van Herodotus bezaten zij het formeele recht van een souvereinen oppersten legeraanvoerder" (Busolt). Het zal niet noodig zijn er op te wijzen, dat deze woorden van Busolt evengoed in het vorige hoofdstuk bij de schildering van de Germaansche koningen in hun verhouding tot de Germaansche vrijen had kunnen staan, vergel. Hfdst. III, blz. 108—110.

Digitized by Google

gebleven, die, zooals de westelijke van Midden-Griekenland en vele Arkadische, in de economische en sociale ontwikkeling achter gebleven waren. Sparta bestond uit een saamgevoegde eenheid van open dorpen. [1]) Deze wijze van vestiging droeg een beslist *niet-steedschen* stempel. „Op het in-bezit-nemen van het land volgde naar Grieksche opvatting onmiddellijk de verdeeling.
De Odyssee laat de kolonisatie der Phaeaken op Scheria o.a. met de verdeeling van de akkers beginnen. Dat was de gewone methode bij de stichting van koloniën. Volgens Plato (Nom. III, 684) verdeelden de Doriërs bij de stichting van hun Peloponesische staten het land.... Een afzonderlijk goed, dat uitblonk boven de overige stukken grond, werd uit de mark voor den koning als domein bestemd. [2]) De overigens gebruikelijke toewijzing van akker-stukken heeft over het algemeen tot beginsel de *gelijkheid van de bodemopbrengst* of van de waarde der grondstukken. [3]) Van dezelfde grootte konden deze dan slechts zijn in een vlakte of in heuvelachtige streken met een over het algemeen gelijkwaardigen bodem; Plat. Nom. V. 748, houdt bij de verdeeling rekening met de kwaliteit van den bodem en geeft daarom aan de kavels een verschillenden omvang." (Busolt). — In Ionië

---

[1]) Aan het hoofd van een gemeente stond in den regel de basileus. Het uiterlijke kenteeken van zijn macht was een staf, dus een scepter. De waardigheid van den basileus was van levenslangen duur en werd in de familie overgeërfd; onder meerdere zonen had de eerstgeborene het voorrecht. Een belangrijk eererecht van den basileus was zijn begiftiging met een temenos, een stuk land, dat als een domein op den opvolger overging, onvervreemdbaar was en dat van de overige kavels der vrije gemeenteleden door kwaliteit en grootte verschilde. Deze basileis stonden echter maatschappelijk met de overige vrijen op gelijken voet, immers deze konden zonder meer met de dochter van een basileus trouwen. Aan den anderen kant evenwel kon een gewone adellijke zich slechts tot basileus verheffen, als hij met de echtgenoote of de dochter van een basileus trouwde, en er geen erfgenaam meer op het domein aanwezig was; dit is trouwens de beteekenis van de geheele Odyssee, waarin de vrijers trachten Telemachos te onterven en zich in de plaats van Odysseus tot basileus op te werpen; de „trouw" van Penelope berust in de eerste plaats op een bewustzijn van verantwoordelijkheid ten opzichte van haar koninklijke positie en de aanspraak van haar man op den troon, wiens 20-jarige afwezigheid op een krijgstocht hem nog lang niet heeft ontdaan van zijn voorrecht als basileus. Over den eigenaardigen wettelijken band tusschen deze basileis en de overige vrije Grieken, die opvallend gelijkt op de verhouding tusschen den Germaanschen adel en de Germaansche gemeenvrijen, vergelijk Bussolt, Griechische Staatskunde, Dl. I, bladz. 321, München 1920.

[2]) Vergel. hierbij blz. 165—166.

[3]) Vergel. hierbij blz. 129.

Digitized by Google

berustte nog in den tijd van Homerus de economie op akkerbouw en veeteelt.
„De economische en sociale grondslag van het volks- en gemeente-leven droeg dus in het begin van de Grieksche middeleeuwen een beslist agrarischen en landelijken stempel. Daarmede stemt de groote beteekenis van de agrarische eerediensten en feesten overeen. *Akkerbouw* gold steeds voor den hechtsten *grondslag van het staatsleven* en een grond-bezittende akkerbouw-bedrijvende bevolking hield men voor de degelijkste burgerij. De *grond* behoorde het eigendom te zijn van de *burgers,* aan niet-burgers werd het verwerven van grondbezit slechts als bijzondere gunst toegestaan." (Busolt).
De Hellenen zelf stonden tegenover den landbouw volstrekt niet zoo afwijzend, als men zulks tegenwoordig graag aan het Noordsche „heeren-en-veroveraars"-ras in de schoenen wil schuiven. Aan het hoeden van de kudden namen de vorstenzonen deel. Odysseus beroemt er zich tegenover de vrijers op, dat hij rechte voren trekken kan. Voor Priamos spannen diens zonen den wagen aan, voor de koningsdochter Nausikaä spannen de broers de muil-dieren af, Laertes werkt in den tuin, vorsten en edellieden slachten, villen en braden de voor hun maaltijd bestemde dieren. Koninginnen zijn te zamen met heur slavinnen aan het spinnen, de konings-dochter Nausika gaat met haar meisjes aan de wasch.
Bij nadere beschouwing ontpopt zich dus de bezetting van Grie-kenland door de Hellenen als een zuivere aangelegenheid van een *boerenvolk.* Men zou de dingen regelrecht verdraaien, door van een krijgsvaardig boerendom der Hellenen een niet-boersch, uit-sluitend krijgszuchtig heerendom te maken. Maar de opvatting, dat boerendom en Indogermaansch heerendom tegenstellingen zijn, heeft zich reeds zoo vast genesteld in de hoofden van talrijke vrienden — (of vijanden?) van de huidige rassenbeweging, dat men zich daar eenvoudig niet voorstellen kan, hoe bijv. de Spar-taansche militaire staat door Dorische „boeren" kon worden opgericht. Om die reden — maar ook omdat men steeds en altijd weer juist Sparta als bewijs aanhaalt, hoe zulk een zoogenaamde met het zwaard opgebouwde heerenstaat er uitziet en hoe deze dan verder door zijn oorlogen voortdurend „ontnoord" wordt, om ten slotte onder te gaan — zij hier eens juist de Spartaansche staat bij zijn opkomst en ondergang in het licht van de historische feiten gesteld; en wij zullen zien, dat de werkelijkheid toch heel

Digitized by Google

anders blijkt te zijn, dan al diegenen het doen voorkomen, die Noordras en zuiver on-boersch krijgsmanschap over één kam scheren. Bij *Busolt,* Griechische Staatskunde vinden wij in Bd. II een ongemeen duidelijke en overzichtelijke inleiding in den bouw van den Spartaanschen staat, die hier, zij het ook sterk ingekort, maar toch in hoofdzaak onveranderd, wordt weergegeven.
Ongeveer in de 11de eeuw zijn de Doriërs, waarschijnlijk van uit Argolis door de Thyreatis in Lakonië binnendrongen. Ze kwamen als aaneengesloten massa. In het land woonde een met de Arkadiërs verwante Zuidachaeische bevolking; de hoofdplaats was Amyklai, een vorstelijke verblijfplaats van beteekenis in de Boven-Eurotasvlakte. Toen de Doriërs langs den van het Oinusdal komenden weg den Eurotas bereikten, vonden zij na het oversteken van de rivier aan den noordrand van die vlakte op de laatste uitloopers van een uit het noorden ontspringende heuvelketen, een natuurlijk steunpunt voor hun verder voorwaarts dringen.
Daar, in Sparta, sloegen zij een vaste legerplaats op, waaruit zich een nederzetting ontwikkelde. Toen zij de geheele vlakte tot aan de kust veroverd hadden, verdeelden zij het in bezit genomen land onder elkaar, door het op de gebruikelijke wijze in grondstukken van een zoo mogelijk even groote *opbrengst* te deelen en deze dan te *verkavelen.* Daarom heetten de stukken grond, die aan de enkelingen ten deel vielen, *kavels.* Alleen voor vorsten en goden werden er bijzondere goederen „uitgesneden". De inheemsche bevolking bleef op het in beslag genomen land en werd tot hoorige, aan den grond gebonden boeren. Dit land werd, in tegenstelling met dat wat in het bezit van de er omheen wonende onderdanen (Perioiken) gebleven was, „burgerland" genoemd. Het omvatte, behalve enkele domeinen, een gezamenlijke massa van kavels, waarvan de eigenaars een *gebonden eigendomsrecht* bezaten. De Spartaan (Dorisch volwaardig burger in Sparta) mocht zijn *klaros* (erfgoed) niet verkoopen. Eigenaars van de *kleroi* (erfgoederen) waren de Spartanen niet, aangezien zij daarover niet vrij konden beschikken; *G. Gilbert* noemt de kleroi staatsleengoederen; het eigendom bleef aan den staat, die er de houders om zoo te zeggen mede *beleende.* Het *erfgoed* (klaros) was voorts *ondeelbaar.* Het ging over op een *zoon,* of bij gebrek aan eigen zonen op een aangenomen zoon of uiteindelijk, ingeval de erflater slechts dochters naliet, op een *erfdochter,* die de familie moest voortplanten en zorg dragen voor de verdere

Digitized by Google

vererving van het geslacht op het erfgoed.[1]) Een overerving van het erfgoed in eigendom aan meerdere eigen zonen is niet bewezen, maar mogelijk, met dien verstande dat een van hen, in den regel de *oudste,* als *eigenlijke huisheer,* tevens als heer van de op het erfgoed aanwezige heloten gold en in het onderhoud van onverzorgde broers moest voorzien.

De Eurotasvlakte, waar veroveraars zich in open dorpen vestigden, kon vooreerst hun behoefte aan land volop bevredigen. „In de vlakte", dus op het „burgerland" verschijnen nog in den scheepscatalogus van de Ilias (II, 583) behalve Sparta en Amyklai de later tot op den tempel verdwenen plaatsen, Pharis en Bryseai. In de omliggende bergachtige landstreken bevond zich slechts op enkele punten vruchtbare akkerbodem (Isokr. Panath. 179). Het in-beslag-nemen van zulk een, daarenboven nog moeilijk te overzien en uitgestrekt gebied, had weinig aanlokkelijks en het bezit daarvan was ook niet gemakkelijk te handhaven. Voorts was het blijkbaar niet raadzaam, de geheele bevolking van de landstreek op dezelfde voorwaarden te onderwerpen en daardoor hun belangengemeenschap tegen de vreemde indringers te versterken. Anderzijds dienden echter de veroveraars in Lakonië, evenals in Argolis, Elis en Thessalië, de omliggende bergstreken tot aan de natuurlijke grenzen van het landschap onder hun macht te brengen, aangezien anders hun goederen in de vlakte door de bergbevolking bedreigd waren en daardoor de naar afschudding van hun juk strevende hoorigen een gevaarlijken rugsteun zouden vinden. De om- en aangrenzend-wonende bergbewoners werden dus uit dien hoofde wel onderworpen, maar *niet* tot hoorigen gemaakt. Zij zaten in oorspronkelijke min of meer versterkte plaatsen, die in tegenstelling met de open legerplaatsen van de Doriërs op kleine landstadjes geleken en daarom, alsmede wegens een rest van zelfstandigheid als staat, niet om het economisch karakter van de bevolking, steeds poleis heetten:[2]) Hun naam *perioikoi* = *omwonenden* sproot voort uit hun verhouding tot de heerschende gemeente der Spartanen. Zij woonden in den omtrek

---

[1]) „De vrees, een huis (geslacht) te laten uitsterven, openbaart zich o.a. daarin, dat in Sparta in oorlogstijd degenen ontzien werden, die nog geen kinderen nalieten; verg. Her. 7, 205"; naar Gilbert, G. Handbuch der griechischen Staatsaltertümer, Bd. I, Der Staat der Lakedaimonier, Leipzig, 1881.

[2]) Polis van het Sanskrietsche par = versterkte plaats, burcht, stad; Litausch pilis = burcht; de schrijver!

Digitized by Google

van Sparta en van het burgerland. Staatsrechterlijk namen zij een positie in tusschen staatsburgers met geringe rechten, en onderworpen dienst- en belastingplichtige bondsleden. Men telde rond 100 poleis; van ongeveer 80 zijn de namen bekend. De inwoners daarvan waren deels akkerburgers, deels — en wel voornamelijk — neringdoenden. Zij behoorden naar afstamming tot de oud-achaeische, door de Doriërs onderworpen bevolking. De poleis der perioiken waren *onderworpen* gemeenten; elke polis stond op zichzelf, elke had haar eigen gemeente-burgerrecht, haar eigen bestuur, haar feesten. Dit zelfbestuur was echter *beperkt* tot *gemeentelijke* aangelegenheden en aan toezicht onderworpen; de gemeenten waren samengevat in het kader van den staat der Lakedaimoniërs. De perioikensteden stonden onder toezicht van een Spartaansche harmostai (ordebewaarder) en van de ephoren, die in het belang van 's lands veiligheid scherp ingrijpen mochten. De *voornaamste verplichting* van de perioiken was, de Spartanen in den strijd bij te staan. Tot den dienst der *hopliten*, het eenige staande (geregelde) wapen van het Lakedaimonische leger tot het jaar 424, konden volgens algemeen-Grieksche gewoonte slechts opgeroepen worden, zij, die zich ten eerste de hoplitenuitrusting uit eigen middelen konden aanschaffen, en die ten tweede, zooals de Spartanen zelf, *grondbezitters* waren. [1]) Geregelde belastingen hadden de perioiken-gemeenten aan Sparta *niet* te betalen, wel werden de *domeinen* van de Spartaansche koningen tegen een zekere, niet nader bekende uitkeering door perioiken bewerkt. — Het bedrijf van handel en nijverheid was in het geheele staatsgebied feitelijk een monopolie, in handen van de perioiken. De gunstige economische positie stelde hen eenigszins schadeloos voor het gemis van politieke rechten, want hun land was beter beschermd tegen vijandelijke invallen dan dat van andere Grieksche staten. [2])

---

[1]) Dit is bijzonder kenmerkend! Terwijl alle nomaden zich in beginsel en uit instinct tegen de landbevolking wenden, voelen de boersche Doriërs zich blijkbaar innerlijk zoo verwant met de ingezeten grondbezitters, dat zij in deze het meeste vertrouwen stellen en hun die eer ten deel doen vallen, in den oorlog op voet van gelijkheid naast hen te staan. Overigens moeten de voor-Dorische boeren dan ook naar het ras niet al te ver van de Spartanen afgestaan hebben.

[2]) Bij den grooten opstand der Heloten in 464 sloten zich ondanks den kritieken toestand van Sparta slechts 2 Messenische perioikensteden bij de opstandelingen aan (Thuk. I 101). Eerst de latere, aanhoudende oorlogen,

Digitized by Google

De *Heloten* behoorden, zooals de meeste perioiken, tot de tot Doriërs geworden oud-Achaeïsche bevolking, maar zij vielen niet, zooals gene onder het begrip van de Lakedaimonioi. Zij waren op het land gebleven, dat de Dorische veroveraars in beslag genomen en in kavels (erfgoederen) met principieel gelijke opbrengst verdeeld hadden. Op elk erfgoed (Klaros) zaten meerdere Heloten met hun families; zij waren aan den grond daarvan gebonden. Zooals de heer van het erfgoed hierop geen vrij, maar een in het belang van de gemeente beperkt eigendomsrecht bezat, zooals hem verkoop en verdeeling verboden waren, zoo mocht hij ook Heloten noch verkoopen noch vrijlaten. Slechts de gemeente bezat het recht van vrijlating; zij heeft dit voortdurend uitgeoefend.[1]) De Heloten waren verplicht op veldtochten hun heeren als wapendragers en trosknechten, in oudere tijden ook als ongeregelde lichtgewapenden te begeleiden. Gewoonlijk nam iedere Spartaan een Heloot van zijn erfgoed als wapenknecht mede. Thuis moesten de Heloten aan hun heeren o.a. ook persoonlijke diensten bewijzen, de Spartanen hadden echter voor den eigenlijken huisdienst bijzondere slaven. Voor de economische positie van de Heloten was het van groote beteekenis, dat elk erfgoed een op zichzelf staande economische eenheid vormde, die ook dan onveranderd bleef bestaan, als meerdere erfgoederen in een hand waren vereenigd.[2]) De Heloten van elk erfgoed bewerkten dit zelfstandig voor eigen rekening. Zij hadden gemeenschappelijk aan hun directen heer, den eigenaar van het erfgoed, in vroegeren tijd de

---

1) Onder de verschillende klassen der vrijgelatenen namen de Mothakes in zooverre een eigenaardige, bevoorrechte plaats in, dat zij tezamen met zonen van Spartanen opgegroeid waren en de burgerlijke opvoeding hadden doorloopen. Meestal zullen het buitenechtelijke kinderen der Spartanen zijn geweest, die deze op hun kosten lieten opvoeden.
2) Dit kwam echter eerst op tijdens het verval van Sparta, waarop wij nog terug zullen komen; de schrijver!

---

die hun handel stoorden en tevens niet geëvenredigd hooge bloedoffers van de perioiken eischten, deden een geprikkelde stemming ontstaan, zoodat zij bij den inval van Epameinondas in Lakonië geen gewapende hulp verleenden en zich bij den vijand aansloten; zij keerden evenwel na aftocht van den vijand in de vroegere verhouding terug. Na de zege van den Spartaanschen koning Nabis door T. Quinetius Flaminius in 195/4 werden de betrekkingen van de perioikensteden met Sparta definitief opgeheven. Voor de machtspositie van Sparta waren de weerbare perioiken onmisbaar geweest.

Digitized by Google

helft van alle vruchten van den bodem af te leveren, later een vaste hoeveelheid van 82 Aeginaeische Medimnoi gerst (ongeveer 59½ mud) en een overeenkomstige hoeveelheid olie, wijn, fruit, kaas. Wat er bij hun exploitatie overschoot, behielden zij voor zich, zoodat zij onder gunstige omstandigheid een klein vermogen konden sparen. Met hun persoonlijke veiligheid alleen was het slecht gesteld. Terwijl in Thessalië geen hoorige, in Athene niet eens een slaaf zonder gerechtelijke uitspraak mocht worden gedood, bezaten de Heloten deze rechtsbescherming niet. Thukydides zegt, dat de Lacedaimoniërs uit bezorgdheid over de onbezonnenheid en de massa van de Heloten steeds de meeste maatregelen hadden genomen om zich tegen hen te beveiligen. Volgens Aristoteles loerden de Heloten voortdurend op tegenspoed van de Lakedaimoniërs en op een gunstige gelegenheid om er op los te slaan. Zoo steeg uiteraard aan de eene zijde het wantrouwen, de bewaking werd verscherpt, men trad onverbiddelijk op tegen verdachte Heloten en behandelde hen over het geheel harder; aan den anderen kant groeide de haat tegen de overheersching en de wensch om het juk af te schudden. De geheime politie- en gendarmeriedienst, de *Krypteia*, was een afweermaatregel van de Spartanen tegen de Heloten en hun geheime kuiperijen. Jonge Spartanen werden in dit verband van tijd tot tijd naar het platteland gezonden met de opdracht, verdachte Heloten om te brengen. Er wordt beweerd, dat zij op hun nachtelijke zwerftochten doodden, wie zij op den weg aantroffen, blijkbaar omdat deze zich aan de verdenking blootstelden, hun bemiddeling te verleenen bij een heimelijk, gevaarlijk verkeer tusschen de Heloten. Aangezien echter het dooden zelfs van een slaaf met bloedschuld bevlekte, *zegden de Ephoren bij de aanvaarding van hun ambt elk jaar opnieuw den Heloten formeel den oorlog aan,* zoodat deze als vijanden behandeld en zonder meer gedood konden worden. [1])

---

[1]) Deze jaarlijksche oorlogsverklaring aan de Heloten bewijst, dat de Spartanen volstrekt geen volk zijn geweest, voor hetwelk de oorlog iets vanzelfsprekend was. In dezen maatregel schijnt zich toch echt zwaartillend Noordsch boerenbloed te openbaren, dat den strijd wel aandurft, maar den oorlog als zoodanig slechts bij buitengewone aanleidingen kent. Geen nomadenvolk ter wereld is tot dusver ooit op het denkbeeld gekomen met een onderworpen bevolking, die zooveel last veroorzaakte als de Heloten, zoo omslachtig — en men moet toegeven met een verbazingwekkend gevoel voor verantwoordelijkheid ten aanzien van het menschelijk leven — op te treden. Vergelijk ook Hoofdstuk VIII.

Digitized by Google

Zoodoende bestond er in het land bij voortduring een officieel gehandhaafde oorlogstoestand en daardoor was het Helotenschap een wonde plek in het Lakedaimonische staatswezen.
Tot zoover Busolt! Wat hij ons schildert, is het beeld van een doordacht staatsgeheel onder de opperheerschappij van een boerenstam, die krachtens zijn recht van overwinnaar zijn boerendom in een heerschappij over den bodem heeft omgezet. In dezen verbazend overzichtelijk en eenvoudig opgebouwden Spartaanschen staat zal men niets ontdekken, waaruit valt op te maken, dat men hierbij te doen heeft met een parasiteerenden, uitsluitend aan het zwaard toegewijden nomadischen adel, die voortleeft zonder zich bewust te zijn van verantwoordelijkheid tegenover grond en bodem. Neemt men de dingen zooals zij zijn, zonder ze te ontwrichten, dan blijkt het volgende: Een groote Noordsche boerentrek — gelijkende op dien van de Sueven onder Ariovist — verovert het om Sparta gelegen land, op zoek naar akkers. Aangezien de veroveraars boeren zijn, wordt eenvoudigweg de werkkracht van de aangetroffen bevolking uitgebuit, maar na de zege wordt zuiver *bij overeenkomst* vastgelegd, dat de overwinnende partij, namelijk de Spartanen, aandeel zullen hebben in de opbrengst van het boerenwerk der onderworpenen; dit is in den grond van de zaak de beteekenis van het feit, dat over de Heloten de gemeenschap en niet het afzonderlijke Spartaansche familiehoofd op een erfgoed een beschikkingsrecht bezat, hoewel de door de gemeenschap geïnde vastgestelde bijdragen in de opbrengst rechtstreeks ten goede komen aan de afzonderlijke bezitters van erfhoeven.
Wij mogen wel veronderstellen, dat *voor* de Dorische verovering niet juist de slechtste en onbekwaamste voor-Helleensche bewoners op den *besten* akkerbodem van het land hebben gezeten. Maar juist deze boeren werden door de eveneens akkerland zoekende Spartanen tot Heloten gemaakt; de overige onderworpen bewoners, de Perioiken, gingen daarentegen min of meer vrij uit. Dat moest van den beginne af een gevaarlijke ontvlambare stof onder de Heloten ophoopen, want zij hadden door het voorbeeld der Perioiken steeds het feit voor oogen, dat er in Laconië ook nog een ander soort van onderdanigheid bestond dan het Helotenschap. De Heloten hebben zich daarom ook nooit bij hun lot neergelegd. Aan deze omstandigheid is wellicht de geheele militaire rangschikking van den stand der Spartanen te wijten. Ook Ario-

Digitized by Google

vist hield bij zijn verovering op den linkeroever van den Rijn onder de weerbarstige Kelten voortdurend een groot gedeelte van zijn weerbare manschappen onder de wapenen, d.w.z. als leger bijeen, terwijl de rest van het volk koloniseerde.

Passen wij deze Suevische overlevering toe op Sparta en houden wij dan rekening met de blijkbaar uiterst weerspannige Helotenbevolking met hun, de Spartaansche hoeven en dorpen doorloopend bedreigende kuiperijen, dan wordt het ontstaan van den merkwaardigen, straf gedisciplineerden Spartaanschen krijgerstaat van een aanvankelijk uit boeren bestaand volk, zonder meer begrijpelijk. De militaire opvoeding van de jeugd en haar bestendige weerbaarheid in de hoofdplaats Sparta heeft zich blijkbaar op grond van de bijzondere omstandigheden bij het in bezit nemen van het Spartaansche land uit de oude indeeling van het trekkende volk ontwikkeld en werd dan na vestiging op de plaats van bestemming bijgehouden, uitgebreid en verstevigd. Wij hebben dan in Sparta niet te doen met een krijgerstand, die, zooals bij de nomaden, in een of meer dwingburchten is samengetrokken, om in elk geval de bevolking onder de knie te kunnen houden of om te goeder tijd gereed te zijn voor strooftochten in de aangrenzende streken, maar de militaire indeeling van Sparta was dan de echte defensieve ordening van een open boerenstaat; dus een militaire verdedigingsorganisatie, zooals Pruisen die in de Duitsche geschiedenis voor onze oogen heeft ontwikkeld.

Met deze verklaring schijnt nu een veronderstelling, die in den laatsten tijd in kringen van onderzoekers op het gebied van de rassenleer een beslissende rol begint te spelen, niet overeen te stemmen. Bedoeld is de meening, volgens welke de oude Indogermaansche staten door de oorlogen, die zij voerden om zich te handhaven of voor veroveringsdoeleinden, voortdurend hun beste en edelste bloed verloren en op deze wijze een „ontnoording” doormaakten, die noodzakelijk den ondergang van den staat ten gevolge moest hebben, want de Indogermaansche staten bleven slechts zoolang levenskrachtig, als voldoende Indogermanen — tot het Noordras behoorden — aanwezig waren om den staat staande te houden, te beschermen en te leiden. Aangezien nu juist Sparta in de geschiedenis optreedt als een staat, die hevig te lijden heeft onder oorlogsverliezen en die tenslotte ook ineenstort door de vermindering van de Spartaansche geslachten, haalt men altijd bijzonder graag Sparta aan als tastbaar bewijs voor

Digitized by Google

de leer van de „ontnoording" van een staat door oorlogen; bovendien steunt men met dit voorbeeld tevens de bewering, dat het krijgerdom van de Spartanen onder de Indogermanen nog het duidelijkst de *niet-boersche* wezenskern van het *oorspronkelijke* Indogermanendom heeft bewaard. Maar wij zullen aanstonds zien, dat schrijvers bewering omtrent het boerendom van de Spartanen en de in de geschiedenis van Sparta aantoonbare vermindering van de Spartaansche geslachten door oorlogsverliezen, volstrekt niet met elkaar in tegenspraak zijn, maar onderling direct verband houden.

De leer van de ontnoording van een Indogermaanschen cultuurstaat door oorlogen schijnt heden reeds een wetenschappelijk geloofstuk te zijn, waaraan men nauwelijks mag wagen te tornen. Niettemin moet schrijver dezes verklaren, dat hij aan deze leer niet gelooft en ze voor een wetenschappelijke fout houdt. Daarentegen veronderstelt de schrijver, dat wij in het bodemvraagstuk en in het oorspronkelijke boerendom van het Noordras de oplossing kunnen vinden van het raadsel der ontnoording.

Het ligt eigenlijk voor de hand, dat in de bewering van de ontnoording van een staat door oorlogsverliezen de een of andere rekenfout schuilt. Door het volgende voorbeeld zal men weldra de wezenskern van het geheele vraagstuk kunnen overzien en ook terstond erkennen en welke denkfout men tot dusver heeft gemaakt.

Als men op een zaaibed 100 erwten zaait en de duiven komen er op af en pikken 50 korrels weg, dan is het bed voor 50 % van zijn erwten beroofd of „onterwt"; inplaats van 100 planten groeien er slechts nog 50. Indien men nu echter in den geest van de ontnoordingsleer gevolgtrekkingen gaat maken, dan zou men moeten zeggen: omdat men slechts *50 planten* overhoudt, kan men 't volgend jaar ook nog maar *50 korrels* weer zaaien. Want de hierboven aangenomen ontnoording van een Indogermaansche cultuur door oorlogsverliezen gaat maar eenvoudig van de veronderstelling uit, dat de in den oorlog gevallen man door nakomelingen van de overlevenden niet meer kan worden vervangen. En daarin schuilt al de fundamenteele rekenfout! Aan bovenstaand voorbeeld met de erwten valt dat al spoedig waar te nemen. De door de duiven overgelaten 50 erwtenkorrels moeten immers zonder meer in staat zijn, planten voort te brengen, waarvan de oogst gemakkelijk het ontstane verlies voor het volgende jaar kan

Digitized by Google

goedmaken; want elke erwtenplant brengt een veelvoud aan erwtenkorrels voort. Doen de erwtenplanten dat echter *niet* en valt de oogst zoo gering uit dat elke plant slechts een enkele erwtenkorrel als zaad voor het volgende jaar ter beschikking kan stellen — en men dus niet meer in staat is het erwtenbed met volle 100 erwtenkorrels te bezaaien, dan zijn hieraan toch zeker niet de duiven schuld, maar de erwten zelf. Dan mankeert er iets aan de erwten, omdat volgens een eeuwige natuurwet de vruchtbaarheid onder de nakomelingschap altijd zoo groot behoort te zijn, dat zij in een overeenkomstige omgeving, zelfs een meedoogenlooze aderlating, in staat is het biologische evenwicht in de huishouding der natuur te handhaven. Eerst zoodra dit evenwicht gestoord wordt en het aantal uitgeroeide levende wezens begint het getal der verwekte nakomelingen te overtreffen, loopt in de natuur de soort of het ras in aantal en sterkte achteruit. Op hetzelfde oogenblik dus, waarop men meent bij een Indogermaanschen staat een ontnoording door oorlogen te moeten vaststellen, rijst onmiddellijk voor ieder biologisch geschoold mensch de vraag op, waarom de heerschende Noordsche geslachten niet meer in staat zijn geweest, de oorlogsverliezen door voortplanting goed te maken. Dat is voor den bioloog het punt waar het bij de geheele kwestie om gaat en niet om het zuiver historisch vastgestelde feit, dat de oorlogen ontnoordend hebben gewerkt. Want zoomin als de duiven schuld hebben, dat de nakomelingschap van de door hen ontziene erwtenkorrels zoo gering in aantal uitvalt, dat de voor het bed noodige hoeveelheid zaadkorrels niet meer wordt voortgebracht, evenmin kunnen de oorlogsverliezen der Indogermanen de *oorzaak* zijn geweest, dat het totaal van de Indogermaansche geslachten en daarmede ook dat van de enkelingen achteruitging.

Bekijkt men vanuit deze gezichtspunten het vraagstuk van de ontnoording bij de Spartanen, dan vraagt men zich af, waarom juist deze Indogermaansche militaire staat bij uitnemendheid niet door *oorlogen* ontnoord werd, maar tengevolge van *economische* problemen op het gebied van het *grondrecht* en in verband hiermede door *biologische* oorzaken. Wij bezitten wellicht zelfs geen historisch voorbeeld, dat op grond van duidelijke overleveringen zoo uitstekend geschikt is, ten eerste om de leer van de ontnoording door oorlogen als ongerijmd aan te toonen, en ten andere om de grondkwestie als *het* beslissende vraagstuk van het

Digitized by Google

Noordras te kenmerken dan juist de militaire staat Sparta. Uit dien hoofde zal de geschiedenis van de „ontnoording" van Sparta hier een meer grondige — zij het ook beknopte — behandeling wedervaren. Om het vraagstuk behoorlijk aan te pakken, dienen wij te beginnen bij de grondgedachte van den Spartaanschen staat en wel bij het met de familie, dus met het sluiten van een huwelijk, verbonden Spartaansche erfgoed. Laten wij in het midden, of — zooals Plutarchus ons doet weten — in den beginne werkelijk 9000 kavels, d.w.z. erfgoederen aanwezig waren. Ook de helft zou voldoende zijn, want elk erfgoed beteekent tevens een huwelijk. En 4500 gezonde kinderrijke Spartaansche echtverbintenissen, die op grond van het erfgoed zich over de economische problemen van de kinderopvoeding niet bezorgd behoefden te maken, waren voor den Spartaanschen staat een biologische bron van vernieuwing, die menig hevig oorlogsverlies weer goed kon maken. Zulks destemeer, waar de Spartaansche staat de gedachte van het erfgoed als voedingsgrondslag van een familie zoover doordreef, door van de meesteres van zulk een erfgoed te *eischen*, dat het erfgoed met een kinderschaar werd gezegend. Dat was voor de meesteres en eigenares van zulk een erfgoed een regelrechte wettelijke *verplichting;* viel de eigen echtgenoot uit, dan moest iemand anders hem bij het voorttelen vervangen. Aangezien nu behalve de hoofden der families — wier aantal overeenstemde met dat van de erfgoederen — ook nog een heele reeks van niet-erfgerechtigde jongere broers van den huisheer aanwezig was, die *niet* trouwden, kon dus een oorlog al vrij groote bressen slaan, voordat deze verliezen zich op het erfgoed *biologisch,* d.w.z. ten opzichte van het jonge geslacht deden gevoelen. Viel de heer van het erfgoed in den oorlog, viel de echtgenoot van de meesteres op een goed, dan nam de jongere broer de plaats in van den echtgenoot en verwekte bij zijn schoonzuster verder de kinderen voor het erfgoed; vielen alle mannelijke leden op het erfgoed weg, dan *moest* de eigenares onmiddellijk trouwen met andere Spartanen uit de bloedverwantschap van haar man of wel afstand doen van het erfgoed resp. bij de kinderen gaan inwonen. Zoolang dus de erfgoederen bestonden en met de dochters van Spartanen konden worden bezet en zoolang deze vrouwen tot baren in staat waren, konden in een oorlog de mannelijke Spartanen tot op een klein percentage neergesabeld worden; de rest was altijd nog voldoende, om de erfgoederen zonder onderbreking

Digitized by Google

met een kinderschaar te vullen; tenminste, men mag in theorie met deze mogelijkheid rekening houden. In feite hooren wij ook eerst in de 5de eeuw — nadat Sparta reeds rond 600 jaren ter plaatse heerschte en ook een groot aantal bloedige oorlogen, opstanden en andere tegenspoeden had doorstaan — er iets over, dat het aantal Spartaansche geslachten — (en geenszins dat der Spartanen, zooals het altijd wordt voorgesteld) — afneemt. En dan eensklaps vindt het verval zoo snel plaats dat men van razend vlug kan spreken. „In 418 waren er nog ongeveer 2100—2500 Spartanen. Bij den slag van Leuktra bedroeg het aantal Spartanen 1400, waarvan er 400 op het slagveld bleven. In 47 jaren was dus de burgerstand met 40—45 %, gemiddeld dus 1 % per jaar verminderd. Met vrijwel hetzelfde percentage ging hij tusschen 480 en 418 achteruit, als men met Herodotus aannemen mag, dat Sparta ten tijde van de Perzische oorlogen iets meer dan 7000 burgers telde." [1]) (Busolt).

Dat deze plotseling optredende afname bij de Spartanen, die razend snel genoemd mag worden, niet goed alleen uit oorlogsgebeurtenissen kon voortvloeien, zal de lezer na eenig overleg zelf moeten inzien. Maar welke zijn de oorzaken van dit verschijnsel? Voor een gedeelte hebben ongetwijfeld oorlogen daartoe bijgedragen; dit staat vast en wordt ook niet tegengesproken. In de eerste plaats sloegen — en hieraan wordt over het algemeen minder aandacht geschonken — de opstanden der Heloten en de zware gevechten met de Arkadiërs en Argeiers bloedige bressen. Maar ook de aardbevingen hebben in Sparta bij de „ontnoording" een rol gespeeld; vooral die van 464; immers hierbij moeten volgens Diod. XI, 63 (Ephoros) 20.000 Lakedaimoniërs zijn omgekomen. [2])

---

[1]) Gilbert (Handbuch der griechischen Staatsaltertümer t.a.p.) geeft eenigszins afwijkende cijfers; „Terwijl nog voor den tijd van de Perzische oorlogen het bestaan van 8000 Spartanen bewezen is, bedroeg hun aantal in 371 waarschijnlijk niet meer dan 1500. Aristoteles berekent voor zijn tijd het aantal Spartanen op geen volle 1000 en bij het aanvaarden der regeering door Agis III (244/3) waren er nog slechts 700. In den slag bij Leuktra bevonden zich in de vier ingezette Lakedaimonische moren 700 Spartanen, de jaargangen tot het 55ste levensjaar omvattend. Dat beteekent voor alle 6 moren 1050 Spartanen tusschen het 20ste en 55ste levensjaar."

[2]) Dit is stellig overdreven. En toch moeten de verliezen van de Spartanen zeer groot zijn geweest, want anders was de aardbeving — in Laconië geen ongewoon verschijnsel — waarschijnlijk niet het signaal geworden voor den grooten opstand der Heloten in hetzelfde jaar. Bij het plotselinge uitbreken van den opstand werden alle Spartanen, die zich afzonderlijk bevonden, gedood.

Digitized by Google

Maar dit alles kon nooit voldoende zijn, om de geslachten in aantal zoo ingrijpend te verminderen; het zou wel tijdelijk het aantal burgers kunnen beperken, wellicht ook het een of andere geslacht kunnen doen uitsterven.

Het probleem, dat hier onderzocht zal worden, wordt beter verklaard door het feit, dat eensklaps in de overleveringen klachten worden vernomen over den *achteruitgang van het aantal kinderen* in de Spartaansche echtverbintenissen. Plotseling klagen de wetgevers over het in zwang komende *een- en twee-kinderenstelsel.*

„De wetgeving trachtte het verwekken van meer dan een tweetal kinderen te bevorderen. Vaders van drie zoons waren vrijgesteld van militairen dienst, 4 zoons bevrijdden van alle burgerlijke lasten. De noodlottige ontwikkeling liet zich echter *niet* ophouden door dergelijke premiën." (Busolt). Wij stooten dus hier ten duidelijkste op interne gebreken bij het Spartanendom, die voor den bioloog een vingerwijzing kunnen opleveren, waarom eensklaps de Spartanen niet meer in staat zijn de ontstane oorlogsverliezen goed te maken. Dit is zonder twijfel een met bovenstaand voorbeeld van de erwten overeenkomenden toestand, dien men beschouwen kan als een ziekelijke beschadiging of storing van de kiemkracht en dien wij bij het erwtenvoorbeeld reeds daarvoor verantwoordelijk maakten, n.l. dat de door de duiven — (d.w.z. de oorzaak der vermindering) — overgelaten erwtenkorrels niet meer in staat zijn om planten voort te brengen, die een talrijke en in de kiem onbedorven nakomelingschap waarborgen. Onderzoekt men het eigenaardig verschijnsel in Sparta grondig, dan stoot men tot zijn verrassing in de eerste plaats op een *economische* oorzaak en wel op het *bodemvraagstuk.* De wetgeving van Sparta was door en door van boerenstandpunt geregeld, zij verbood o.a. elk vergaren van vermogen; alleen het erfgoed als bezit en bron van onderhoud resp. van bestaan was veroorloofd. Zoolang nu Sparta's politieke werkingssfeer niet de defensieve opgaven van een boerenstaat te boven ging, bleef de innerlijke toestand van den staat en zijn burgers gezond. Maar vanaf het oogenblik, waarop de uitbreiding van de buitenlandsche politiek de Spartanen individueel tot grootere uitgaven noodzaakte, wreekte zich de ontbrekende geldhuishouding. De Spartaan als deelnemer aan de krijgstochten, die hem immers per slot van rekening ook aanzienlijke kosten veroorzaakten, zag zich dikwijls

Digitized by Google

voor de vraag geplaatst, hoe verkrijg ik ze zonder te stelen? Aan den oorlogsbuit mocht hij zich niet verrijken; de arbeidskracht van zijn Heloten thuis mocht hij niet uitbuiten, want de vertegenwoordiging van de gemeenschap bepaalde hun belastingen, niet hij, de grondheer. Als hij nu ook nog thuis aan een groote kinderschaar den kost moest geven, dan liep hij, wat zijn vermogen betreft, weldra totaal vast. Zoodoende werden de Spartanen er eerst toe genoodzaakt, met het oog op de bevrediging van hun persoonlijke behoeften het aantal kinderen te beperken. Het een- en tweekinderen-stelsel drong zich onwillekeurig op door de overerving van het ondeelbare erfgoed aan een zoon als eigenlijke heer.

Aan buitenechtelijke, bij Helotinnen verwekte zonen, die geen erfrecht bezaten, was nooit gebrek. Het ontbrak den Spartanen dus niet aan teeltkracht (vergel. Hfdst. VI, 61). Hiermede stond Sparta aan het keerpunt van zijn geschiedenis. Want vanaf het oogenblik, dat het boerenerfrecht op het een- of twee-kinderenstelsel steunt resp. om economische redenen steunen moet, ontstaat heel licht ontaarding; alleen reeds om de eenvoudige reden, dat het geringe aantal kinderen geen schifting naar gezondheid meer toelaat en erfgenaam wordt, wie er maar is, inplaats van, zooals dat bij een grooter aantal kinderen de gewoonte was en in Sparta gebruikelijk was, de zoon die het gezondst en het meest gezien is.

Uit de overleveringen vernemen wij echter ook, dat *de Spartaansche huwelijken steeds onvruchtbaarder worden;* een koning huwt achtereen drie vrouwen, totdat hij er in slaagt bij de derde een kind te verwekken. Men heeft voor deze onvruchtbaarheid de inteelt — die zonder eenigen twijfel aanwezig was — verantwoordelijk willen maken. Dat is mogelijk, doch behoeft nog geenszins het geval te zijn geweest, zooals wij in Hfdst. IX bij een bespreking over inteelt zullen zien. Wij mogen eerder aannemen, die hier meerdere oorzaken hebben samengewerkt. Het verdient wellicht aanbeveling, eerst eens de politieke ontwikkeling van Sparta gedurende dit tijdperk te leeren kennen.

In scherp contrast met de aanhoudende vermindering van het aantal burgers staat de uitbreiding van de politieke en militaire ondernemingen der Spartanen. Voor de 5e eeuw hadden zij den Peleponesus slechts overschreden bij hun tocht tegen den tyran Polykrates en bij de krijgstochten tegen de tyrannis, de aan-

Digitized by Google

gematigde dwingelandij en de democratie van Athene. Toen dan echter geheel Hellas bedreigd werd met de onderwerping door den Aziatischen Grooten Heer, begon de Helleensche hegemonie van Sparta, waartegen deze staat op den duur biologisch niet opgewassen zou blijken. Onvermijdelijk begonnen nu ook geld en goud voor de Spartanen van beteekenis te worden en mettertijd een bepaald verwoestende uitwerking te krijgen. Het verbod om goud en zilver in privaat bezit te hebben, had onder de gewijzigde verhoudingen, waarbij Sparta de hegemonie bezat in de Helleensche wereld, tot gevolg, dat juist het verlangen en de hebzucht daarnaar werd aangewakkerd. Want de oorlogen kostten geld en deze omstandigheid gaf aanleiding — al verzetten zich ook eenige oude Spartanen met handen en voeten daartegen — om het geld voorloopig voor politieke en militaire doeleinden in Sparta binnen te laten. Nadat echter Sparta in zijn openbare aangelegenheden eenmaal aan geld gewend was geraakt, kwam aldra het verlangen op om het eveneens te gebruiken voor de bevrediging van eigen behoeften. Alle Spartanen golden tenslotte als hebzuchtig en omkoopbaar. Men voorspelde, dat hebzucht en niets anders, Sparta overwinnen zou; de ephoren en geronten stonden in den roep omkoopbaar te zijn. Kort en goed, uit de aanvankelijk boersche Spartanen ontstond een „feodale plutocratie", ongeveer zooals wij ze in de vorige eeuw in Engeland hebben beleefd.

Deze algemeene ontwikkeling ging vergezeld van nog een andere omstandigheid die noodlottig bleek. Aangezien de Spartanen naast hun erfgoed geen vermogen mochten vergaren, hun persoonlijke politieke verplichtingen toch kosten veroorzaakten, waren de families wel genoodzaakt, door zich te onthouden van kinderen en door erfpolitiek de erfgoederen in één hand te vereenigen, om zoodoende den erfgenaam in staat te stellen, in overeenstemming met zijn stand te leven. Uit dezen noodtoestand moet voornamelijk de *wet van den ephoor Epitadeus* (Epitadas) uit het begin van de 4de eeuw ontstaan zijn, welke den houder van een erfgoed het recht gaf, door schenking of testament over het erfgoed vrij te beschikken. Dit recht van beschikking heeft, met de beperking tot gevallen van *„kinderloosheid"*, wellicht reeds vroeger bestaan. De onbeperkte uitbreiding daarvan had juist daarom zoo'n ongelukkige uitwerking, omdat niet alleen de erfopvolging der kinderen hierdoor twijfelachtig werd, maar bovendien een middel

Digitized by Google

geboden werd om een feitelijken verkoop te bemantelen. Allengs ging een groot gedeelte van de erfgoederen door gekochte of werkelijke schenkingen als huwelijksgift van de talrijke erfdochters of door testamentaire beschikking in het bezit van rijke Spartanen over. Elk erfgoed had weliswaar steeds slechts één heer, maar de vereeniging van *meerdere* erfgoederen in de hand van één heer was immers niet verboden.

Daarmede zette Sparta de eerste schrede op den weg naar den afgrond. Had het kunnen besluiten een redelijke en sociaal gebonden geldeconomie toe te laten, ongeveer zooals de Duitsche staat in de middeleeuwen zulks wist klaar te spelen of zooals in omgekeerden zin Pruisen het deed, om ondanks zijn politieken opbloei en een reeds bestaande geldhuishouding zijn landheeren- en boerenstand te beschermen, dan was ook in Sparta nog veel te redden geweest. Nu echter was de mogelijkheid gegeven, om meerdere erfgoederen in één hand te vereenigen. [1])

Ten aanzien van het huwelijksrecht was deze maatregel van diepgaande beteekenis. „Het volle burgerrecht was in Sparta niet alleen afhankelijk van de geboorte, maar ook nog van andere voorwaarden. In Sparta kon n.l. afgezien van de geboorte alleen hij volle burger worden, die de Spartaansche opvoeding had doorloopen en volle burger bleef alleen hij, die de geregelde bijdragen voor de Syssiten opbracht en daaraan deelnam. Zij, die aan deze beide plichten niet voldeden, verloren de politieke rechten van het volle burgerschap, terwijl zij de civiele waarschijnlijk behielden." (Gilbert). *Een volwaardig huwelijk kon in Sparta echter slechts op een erfgoed worden gesloten.* Alleen de in zulk een huwelijk verwekte kinderen waren later volwaardige ouders voor een nieuw geslacht van Spartaansche volle burgers: het was echter niet noodzakelijk, dat de verwekker van zulk een op een

---

[1]) Door een heel eigenaardige omstandigheid kwam overigens daarbij in Sparta het anders bij dergelijke aanleidingen waar te nemen grootgrondbezit niet op. De Spartanen hielden n.l. rein uiterlijk vast aan den geest van het erfgoed als een op zichzelf staande bedrijfseenheid, waarvan de interne aangelegenheden principieel onderworpen bleven aan de regeling door de gemeenschap. Vereenigde dus een Spartaan meerdere erfgoederen in zijn hand, dan kon hij deze erfgoederen niet in het belang van een winstgevende exploitatie vanuit een plaats uniform laten leiden; hij moest integendeel de economische eenheid van elk erfgoed onaangetast laten; hij kon bijv. zijn Heloten niet eens voorschriften voor hun werk geven en hij moest er zich dus mee tevreden stellen, de aflevering van een deel der opbrengst van de verschillende onder hem staande erfgoederen in zijn hand te zien samenvloeien.

Digitized by Google

erfgoed geboren volwaardig kind ook in feite tevens de huisheer was: de Spartaansche *afkomst* van een dergelijken plaatsvervanger bij het verwekken moest evenwel steeds onaantastbaar zijn. Zoolang nu het aantal erfgoederen met dat van de echtverbintenissen overeenstemde, bleef het jonge geslacht van de Spartanen altijd nog in een zeker overwicht; hoewel het toenemende een- en tweekinderenstelsel het totale aantal burgers uiteraard verminderde. Hier stond echter tegenover, dat de dochters als erfdochters of echtgenooten voor de erfgoederen zeer gezocht bleven en het aantal der geboren meisjes zoodoende eigenlijk nooit onder het aantal van de erfgoederen daalde. Bleef echter eens het aantal volle burgers en in aanmerking komende echtgenooten beneden het aantal erfgoederen, dan behoefde het aantal kinderen op de erfgoederen daarom nog niet te dalen, aangezien er immers de inrichting van plaatsvervangende verwekker bestond. In politiek opzicht was deze toestand vooreerst ook niet gevaarlijk, want het was gebruikelijk, dat de Spartaan naar goeddunken bij de Helotinnen onwettige kinderen verwekte, die een volwaardige Spartaansche opvoeding ontvingen en van een politiek en militair gezichtspunt volwaardig naast hun vader stonden; evenwel niet in erfelijk-biologisch opzicht, want zij kwamen nimmer in aanmerking als erfgenamen voor een erfgoed; Sparta heeft het beginsel van de reinheid van het bloed ten aanzien van de voor een erfgoed in aanmerking komende burgers — zoowel wat de mannelijke als wat de vrouwelijke betreft — tot aan zijn ondergang onverbiddelijk gehandhaafd.
De hier geschilderde toestand had dus vooreerst nog ten gevolge dat het totale geboortecijfer van de volwaardig geboren kinderen niet beneden een zeker aantal daalde. Men zal gemiddeld met dubbel zooveel kindergeboorten mogen rekenen, als er erfgoederen aanwezig waren. Zoolang ook de oude beginselen voor de lichamelijke opvoeding en flinkheid nog golden, zoolang de oud-Spartaansche geest de geslachten bezielde, behoeft men, ondanks het een- en tweekinderenstelsel, dat de teeltkeuze in bedenkelijke mate onder de beschikbare erven verminderde, met een minder worden van de erf-biologische kwaliteit onder de geboren kinderen van de Spartanen geen rekening te houden.
Maar de toestand moest wel een bepaald noodlottigen keer nemen vanaf het oogenblik, toen men begon, meerdere erfgoederen in één hand te vereenigen. Immers elke vereeniging van erfgoederen

Digitized by Google

verminderde in evenredigheid met het aantal bijeengevoegde erfgoederen de mogelijkheden voor het sluiten van volwaardige echtverbintenissen. En vanaf dit oogenblik gaat het ook werkelijk met het aantal Spartaansche geslachten met groote snelheid bergaf. *Het keerpunt is de wet van den ephoor Epitadeus (Epitadas).* Want deze wet doorsneed de krachtgevende wisselwerkingen tusschen de Spartanen en hun grond en bodem. Reeds omstreeks het midden van de 4de eeuw was het zoo ver gekomen, dat het grootste gedeelte van het in klaroi (erfgoederen) verdeelde burgerland „in het bezit van enkele geslachten" was geraakt en $^2/_5$ daarvan aan vrouwen (d.w.z. erfdochters, die het goed erfden omdat er geen mannelijke erfgenaam meer aanwezig was) toebehoorden; vergel. Arist. Pol. II 9 p. 1270 A v. 23; Plut. Agis. 5, 7. Daarmede is nu evenwel niet gezegd, dat nog slechts enkele erfgoederen door heeren bestuurd werden, want het is waarschijnlijk, dat de families, die nog in het bezit waren van een erfgoed, hun zonen zooveel mogelijk een erfgoed bezorgden, ook zelfs als ze de zonen niet toelieten het bijeengeërfde gezamelijke goed van de familie weer onder hun kinderen te verdeelen. Maar de voor $^2/_5$ in handen van erfdochters zijnde erfgoederen spreken toch een heel ondubbelzinnige taal.

Deze erfdochters zouden nu echter ook in verband met het verval van Sparta een noodlottigen invloed verkrijgen. De erfdochters waren door het bezit van de erfgoederen heel welgesteld. Daardoor namen zij een ietwat aparte en bevoorrechte plaats in ten opzichte van haar geslachtsgenooten, aangezien de Spartaansche overigens niet erfgerechtigd is geweest. Altijd echter is het in de wereldgeschiedenis noodlottig geweest, als meisjes of vrouwen uit de heerschende laag rijk en onafhankelijk werden. Dat was ook in Sparta zoo. De gegoede erfdochters vonden opeens het leven heel wat aangenamer als men het zooveel mogelijk genoot, in plaats van zich met de „barbaarsche vruchtbaarheid" — zoo noemde men toen het kinderkrijgen — af te slooven. Deze jonge Spartanerinnen waren de meening toegedaan, dat zij hun taak, een of twee kinderen ter wereld te brengen en aan hun erfgoed te schenken, met 30 jaren nog evengoed voor elkaar konden krijgen als met 20. Uit het door lichamelijke opvoeding flinkmaken van de meisjes, dat Lycurgus om vaderlandsche redenen in het belang van de gemeenschap had ingevoerd en waardoor de meisjes tot vruchtbare moeders zouden worden, werd nu een

Digitized by Google

„sport". Inplaats van de lichamelijke opvoeding te beschouwen vanuit het gezichtspunt der bekwaamheid tot baren, werd zij nu tot een welkome hulp bij de problemen van de „schoonheidsverzorging". Men stelde er volstrekt geen prijs meer op, zich door „barbaarsche vruchtbaarheid" de jeugdige vormen te bederven. Aangezien deze jonge Spartanerinnen door de opbrengst van hun erfgoederen over vermogen beschikten, terwijl overigens niemand haar recht op de vingers zag — want de mannelijke Spartanen moesten aan politiek doen en bevonden zich zeer veel in het buitenland — begonnen zij bovendien, haar mooie, geoefende lichamen ook met allerlei mooie dingen te versieren; in goed Nederlandsch, zij ontplooiden vrijwel plotseling een groote weelde en maakten daardoor de kloof tusschen rijke en arme volle burgers steeds breeder. Evenzoo deden de Spartanen, die in het buitenland geleerd hadden een leven in weelde te waardeeren. Weldra was het zoo ver, dat de bezitter van één erfgoed reeds voor arm doorging; ten slotte hoort men zelfs, dat verarmde volle burgers op de markt hoogst eigenhandig hun groenten of andere voortbrengselen van hun akker verkochten, om te kunnen bestaan. [1]) Maar dat was nog niet het ergste. Als jonge vrouwen rijk, mooi en *onafhankelijk* zijn en eigenlijk verder niets te doen hebben dan zich met hun eigen persoon bezig te houden, komen zij meestal heel gauw op allerlei domme gedachten; indien voorts nog, zooals in Sparta, het sexueel verkeer op zich zelf aan geen zedelijke waardeering was onderworpen, maar alleen het verwekken van minderwaardige of naar afstamming niet onberispelijke kinderen bij de Spartaansche vrouwen als onzedelijk werd beschouwd, dan moest al heel gauw een sexueele teugelloosheid in zwang komen, waarvan de demoraliseerende werking niet kon worden gestuit. Dat zegt ons ook de overlevering van Sparta. De Spartanerinnen waren uiteindelijk in geheel Griekenland berucht wegens hun sexueele bandeloosheid. Men denke echter niet, dat daarom de afstamming van uit vol-burgerlijke Spartanerinnen op een erfgoed geboren kinderen in eenig opzicht iets zou zijn aan te merken. De Spartaansche vrouw uit de vervalperiode van Sparta, die zich voor haar huwelijk zonder aarzelen

---

1) Dit bewijst, dat de Spartanen — in tegenstelling met alle nomaden — den landbouw, zelfs ten tijde van hun uiterste politieke machtsontplooiing, ingeval van nood nog steeds beschouwden als de met hun stand het meest overeenstemmende bezigheid.

Digitized by Google

aan zoo en zooveel mannen prijsgaf en er voor zorgde, dat uit deze betrekkingen geen kinderen ter wereld kwamen, deze Spartaansche, die tegen een dergelijk geslachtelijk verkeer voor het huwelijk ook niet de minste bezwaren had, zou het als een groote zonde tegenover de godheid en den geest van haar voorouders beschouwd hebben, als het in den *volwaardigen* echt verwekte kind in herkomst en afstamming niet geheel onberispelijk en ook werkelijk van dien vader geweest zou zijn met wien zij getrouwd was, of die met toestemming van de familie, resp. van haar man of van de gemeenschap, als vervanger ter verwekking ervan ingevallen was.
Maar wellicht leveren deze feiten ons de verklaring voor een overlevering uit Sparta, die tot nu toe nog onopgehelderd bleef: dat is nl. de heel plotseling en opvallend zich uitbreidende onvruchtbaarheid van de Spartaansche vrouwen. In Heft 6, Jahrgang 3 van het Zeitschrift für *Volksaufartung, Erbkunde und Eheberatung* [1]) vond schrijver dezes een zeer instructief opstel over: „Die Schwangerschaftsverhütung als sozialmedizinisches Problem" (De voorkoming van zwangerschap als sociaal-geneeskundig probleem), waarin wordt aangetoond, dat aanhoudende voorkoming van zwangerschap, vooral als deze dadelijk van den beginne af wordt toegepast, licht algeheele onvruchtbaarheid van de vrouw tengevolge kan hebben. De tot dusver door de cultuurgeschiedvorsching voor de onvruchtbaarheid der Spartaansche vrouwen verantwoordelijk gemaakte inteelt die zonder twijfel aanwezig was — kan niet zonder meer de oorzaak zijn geweest, want wij kennen juist uit de oudheid inteelt-echtverbintenissen, die alles behalve onvruchtbaar bleven; nadere gegevens hierover brengt hoofdstuk IX. Maar het algemeen gebruikelijke geslachtsverkeer der Spartanerinnen uit de verval-periode en de toepassing van voorbehoedsmiddelen tegen zwangerschap — de middelen kennen wij niet, wij weten slechts, dat zij in gebruik waren — mogen wel terecht worden beschouwd als oorzaak van de onvruchtbaar blijvende Spartaansche huwelijken.
Samenvattend mogen wij zeggen: De interne en eigenlijke oorzaken van de „ontnoording" van Sparta zijn deels van economischen, deels van biologischen aard; *economisch* met dien verstande, dat de oude, uit oorspronkelijk boersche denkwijze ont-

---

[1]) Verlag A. Metzner, Berlin.

Digitized by Google

springende Spartaansche gedachte van de met een erfgoed verbonden en de bevrediging van een economische behoefte ten doel hebbende echtverbintenis, opgegeven werd en de Spartaansche staat er niet meer voor zorgde, dat de erfgoederen als voedingsgrondslag van een opgroeiende kinderschaar behouden bleven en wel onafhankelijk van de vermogensbehoefte van den vader; *biologisch* in dezen zin, dat het om zich grijpende een- en tweekinderenstelsel de teeltkeus onder de erfgenamen der goederen verminderde en verder, dat het onder de gevolgen van de Spartaansche buitenlandsche politiek beginnende verval der zeden, het gevoel voor verantwoordelijkheid van de Spartaansche vrouwen doodde en de insluipende zedeloosheid hun onvruchtbaarheid begunstigde.

Dat zijn in grove trekken de interne, *biologische* redenen van het verval van Sparta. Tevens is het dat, wat wij in het voorbeeld met de erwten als *oorzaak* zochten, om als *biologen* de redenen te vinden, die bij het dalen van het overschot van geboorten tegenover de sterfte er toe leiden moet, dat het ras ophoudt te bestaan. Dat onder zulke toestanden, als wij ze voor Sparta kunnen vaststellen, de oorlogen uiteraard een ontzettende uitwerking hebben *moesten,* ligt voor de hand, is evenwel als verschijnsel gevolg en geen oorzaak. Want de oorzaak is geweest de afwending van de tot toen bestaande verbondenheid met den bodem, door welke de Spartanen — oorspronkelijk een boerenvolk — zich tot een machtige grondheerschappij wisten te verheffen. Overigens bewijst juist Sparta in zijn verval, dat zelfs onder zulke omstandigheden verwoestende oorlogen nog niet eens zonder meer de leidende Noordsche geslachten behoeven te fnuiken. De politieke en economische ontwikkeling van Sparta bracht met zich mede, dat de nog op de erfgoederen gezeten Spartaansche geslachten zich steeds verder verwijderden van de landelijke gewoonten en het landleven. Er volgde ten slotte, wat steeds te verwachten is zoodra Noordsche adel den geur van aarde en stal uit zijn kleeren houdt en met het goud de wereld wil gaan beheerschen, n.l. de revolutie van beneden.

De eerste samenzwering kon in 398 nog onderdrukt worden: niettemin stonden tegenover de 1500 tot 2000 Spartanen (het totale burgerdom) toen reeds 15.000 tot 20.000 Perioiken en 50.000 Heloten. Onder deze omstandigheden kon de staat den eenen slag bij Leuktra met een verlies van 400 weerbare burgers (dat waren

Digitized by Google

33 %) nauwelijks te boven komen. De inval van Epameinondas in Laconië in 370—69 bracht den staat aan den afgrond. *Maar de Spartanen gaven den moed niet op.* Met meedoogenlooze wilskracht onderdrukten zij elke revolutionaire beweging en al moesten zij ook menig grensgebied van Lakedaimonië opgeven, *de zelfstandigheid van hun staat en de heerschappij over bijna geheel Laconië bleven gehandhaafd.* De oude Spartaansche geslachten behielden de teugels van de staatsleiding volkomen in handen. Ondanks voortdurende oorlogen, gebrek aan geld en aan huurlingen hielden zij zich staande. Zij trotseerden zelfs den Macedonischen koning Filips, die wel verwoestend door heel Laconië trok, maar de onderwerping van Sparta niet kon afdwingen. De vasthoudendheid en de nietsontziende wil om zich te handhaven van deze Spartaansche geslachten wekt verbazing en bewondering op. Te verklaren is het alleen daardoor, dat de Spartanen bij de algemeene oplossing van hun oude staatkundige denkwijze tenminste niet de fout begingen, hun bloed zorgeloos aan vermenging bloot te stellen. Zoo los de sexueele zeden ook werden, toch schijnt men tot het laatste toe streng te hebben gelet op het zuivere bloed van die kinderen, die voor het volle burgerschap in aanmerking kwamen. In elk geval is dit beslist juist ten aanzien van de op de erfgoederen zittende families, zoodat de Spartanen wel in aantal steeds geringer werden, maar hun begaafdheid voor de politieke leiding en de oplossing van politieke vraagstukken niet verloren. [1]) Dat is namelijk het merkwaardige bij deze geslachten, dat zij in weerwil van al dit verval van zeden het beginsel van hun zuiver bloed nooit hebben opgegeven. Wij zullen in Hfdst. IX ook aan het volbloed-probleem een uitvoerige beschouwing wijden. Hier wil de schrijver er slechts op wijzen, dat in tegenstelling met de vaak in de lectuur van de rassenleer geuite zienswijze over de noodzakelijk intredende bloedvermenging van de Spartanen op grond van hun verliezen in den oorlog, die zij door niet-Spartanen aanvulden, de Spartanen zelf er nooit over gedacht hebben, zoo te handelen. Schrijver dezes

---

1) Hoe zeer overigens de Grieken de begaafdheid voor politiek en politieke vraagstukken als een bijzondere bekwaamheid van hun eigen ras beschouwen, blijkt hieruit, dat het Grieksche woord voor een mensch, die geen gevoel en geen verstand voor staatkundige problemen bezit, n.l.: i d i o t, nog heden onder ons als scheldnaam is blijven bestaan; idioot van het Grieksche idiotes = een particulier, vooral iemand die onbekend is met staatszaken of daarvan uitgesloten als behoorend tot de lagere volksklasse.

Digitized by Google

zou zelfs willen beweren, dat uitsluitend dit ongenaakbaar standpunt ten aanzien van de zuiverheid van het ras verklaarbaar maakt, dat deze aan zich zelf overgelaten geslachten, in weerwil van hun geweldige oorlogsverliezen, noch in hun heerenwil tot macht, noch in hun doelbewuste politiek, verzwakten.
In 243/2 moeten niet meer dan 100 Spartanenfamilies erfgoederen en politieke rechten bezeten hebben en in dit tijdperk valt de poging tot hervorming door den jeugdigen koning Agis IV. Hoewel de verarmde of minder gegoede Spartanen achter hem stonden, bereikte hij practisch niets. De verdeeling van de door erfenis vereenigde erfgoederen in hun vroeger aantal en de toewijzing daarvan aan verarmde Spartanen — dat zou de kern zijn geweest voor een redding van den staat — kwam niet tot stand; bezitters van de groote en kleine landgoederen werden alleen van hun hypotheken bevrijd, hetgeen wel algemeen voldoening gaf, maar toch slechts tijdelijk verlichting kon brengen en feitelijk aan de kern van de zaak voorbijging. In 235 bracht dan Kleomenes III de noodzakelijk geworden verdeeling ten uitvoer, hij voerde ook de oud-Spartaansche grondwet weer in, zag echter over het hoofd, dat deze dingen ook en voornamelijk een vraagstuk van het bloed zijn en dat, zooals de Engelschman zegt, niet maatregelen maar mannen geschiedenis maken.
Kleomenos nam op zichzelf wel zeer juiste maatregelen om den staat te redden, maar hij plaatste blijkbaar niet de geschikte personen op de erfgoederen. 1)

---

1) Daarentegen schijnt de Rijksbestuurder H o r t h y, het tegenwoordige staatshoofd van Hongarije, de door K l e o m e n o s III niet juist of niet met voldoenden nadruk ten uitvoer gelegde poging tot hervorming op de juiste wijze aan te pakken en door te zetten. H o r t h y heeft de oud-Spartaansche gedachte van de landelijke staatsleenen zoodanig hernieuwd, dat hij beproefde oude frontsoldaten — officieren en minderen — in een soort van „H e l d e n g e n o o t s c h a p" opneemt en hen kosteloos, dus ook zonder rente-verplichtingen, land schenkt. Als tegenprestatie voor het ter beschikking gestelde land wordt slechts verlangd: onberispelijk karakter, onberispelijk levensgedrag, toegewijde trouw aan het vaderland, huwelijk met een onberispelijke vrouw enz. Zulk een „h e l d e n- of a d e l d o m e i n" gaat later over op een zoon van den beleende, indien de zoon — over 't algemeen de oudste — door het „A d e l s k a p i t e l" — want met het „adelsdomein" is de „adelstitel" verbonden — voor waardig bevonden wordt, de opvolger van den vader te zijn. Niet-ervende jongere broers kunnen in hun hoedanigheid van afstammeling van een „beleende" naar nieuw-gevormde adelsdomeinen dingen, als zij daarop prijs stellen en op hun gedrag, zoowel als op hun karakter niets valt aan te merken. De

Digitized by Google

In den loop van de op deze maatregelen van Kleomenos aansluitende tijden, droegen de daaruit voortvloeiende toestanden er slechts toe bij, voortdurende burgeroorlogen te veroorzaken. Ten slotte slaagde *Nabis* er in, gesteund door het proletariaat en buitenlandsche huurlingen, de rust daardoor te herstellen, dat hij al degenen, die door bezit of herkomst boven de massa uitstaken, verdreef of liet dooden, hun goederen aan proletariërs en huurlingen weggaf en hun vrouwen en dochters aan dezen en aan vrijgelaten Heloten ter beschikking stelde; het was het gebruikelijke beeld van een revolutie naar den echten trant van de Oudheid; vergel. Polyb. XIII, 6—8; XVI, 13; Liv. XXXIV, 31 e.v. In 195 maakten dan de Romeinen een einde aan de geschiedenis, zij onderwierpen Sparta en drongen het land wreede vredesvoorstellen op. Later werd Sparta „een heel welgestelde vrije stad, die wegens haar roemvol verleden, haar oudheden en haar cultiveering van oude instellingen geen gering aanzien genoot en als bezienswaardigheid gold." (Busolt).

Het resultaat van onze korte beschouwing kan worden samengevat als volgt: Oorlogen hebben Sparta niet ontnoord en evenmin hebben de heerschende Spartaansche families erover gedacht,

---

zonen van gevallen frontsoldaten uit den vorigen wereldoorlog genieten bij het solliciteeren naar een adelsdomein de voorkeur. De kosten bij aankoop en bij de uitrusting van de adelsdomeinen draagt het „Adelskapitel", waar alle geschonken gelden samenvloeien; voorwaarde is echter, dat de schenker een onberispelijk persoon is; het is dus reeds een onderscheiding aan het „Adelskapitel" iets te mogen schenken. Horthy beoogt met de geheele inrichting „uit die laag van de natie welke zonder twijfel de meest waardevolle en gezonde is, een nieuwen stand in het leven te roepen, die een voorbeeld kan zijn voor iedereen en de deugden van het Hongaarsche ras traditioneel verder beoefent."

Horthy vermijdt dus de fout, die Kleomenos III in Sparta daardoor beging, dat hij de toewijzingen van land zonder eenige selectie onder de mededingers aanpakte. Voor de mogelijkheid tot mededinging om een adelsdomein schakelt Horthy, om zoo te zeggen, een soort van zedelijke en prestatie-keuring voor den sollicitant in. In den grond van de zaak herhaalt Horthy met de geheele inrichting slechts dat, wat de Germanen reeds bezaten en met de begrippen „adel" en „held" omschreven; vergel. hierbij Hfdst. III blz. 131. Het principieele verschil met de heden vaak geuite gedachte van een toewijzing van boeren-erfpachtgoederen op staatslanderijen aan landzoekende Duitschers is hierin gelegen, dat bij Horthy de tegenprestatie van den beleende niet in geldswaarden geschiedt maar in zedelijke waarden. Als men de ervaringen uit de Oudheid daaraan toetst, dan kan men aannemen, dat Horthy's pogingen wel tot een goed resultaat zullen leiden.

Digitized by Google

zich tot aan hun ondergang aan bloedvermenging over te geven. Als wij de oorzaken van den ondergang van Sparta willen opnoemen, dan moeten wij zeggen: deze staat bezat weliswaar oorspronkelijk erfbiologisch gezien een schitterend doordachten opbouw, en alles was consequent en op een gezonden boerschen grondslag aan deze boersche gedachte ondergeschikt gemaakt; Sparta had er echter geen begrip voor, de interne ontwikkeling van den staat beweeglijk aan te passen aan de veranderde verhoudingen die het gevolg waren van zijn successen op het gebied der buitenlandsche politiek; in plaats van het oud-noordsche *erfrecht* onaangetast te laten en toegang te verleenen aan een redelijk sociaalgebonden geldhuishouding, die onder doeltreffende beschermende maatregelen voor de erfgoederen nooit de mogelijkheid had, om de gedachte van de erfgoederen als voedingsgrondslag van de familie te ondermijnen, deed Sparta de noodlottige misstap, het oud-noordsche erfrecht te gebruiken om te komen tot een familieverbonden grootgrondbezit, waardoor doorloopend het aantal van zijn hoogwaardige geslachten verminderde. In het, uit een oorspronkelijk boersche denkwijze ontstane erfrecht van de Spartanen ligt de verklaring voor den bloei en het verval van hun geslachten. De Spartanen hebben de afwending van een ontwikkelingsrichting, die door hun boersche afstamming voorgeschreven was, met hun ondergang moeten betalen. Wij kunnen helaas bij de stichting van andere Germaansche staten der Oudheid de samenhang der omstandigheden, die aanleiding gaven tot ontnoording, niet overal zoo tastbaar nagaan als juist in Sparta. Dit komt doordat Sparta opvallend lang zijn *oorspronkelijke* toestanden wist te handhaven.
Bij nadere beschouwing bemerkt men echter ook in de andere Indogermaansche — overigens ook Germaansche staatsstichtingen — zekere verschijnselen, die zonder twijfel in de kern op elkaar gelijken en alleen in het tijdsverloop van hun ontwikkeling van elkaar afwijken; dikwijls ook plaatselijke afwijkingen vertoonen, die van den aard van de landstreek of van de onderworpen bevolking afhankelijk zijn. Wij zullen trachten, hier in het kort de grondlijnen van deze ontwikkeling weer te geven, want zij leiden den onderzoeker midden in de wezenskern van de problemen, die ons bezighouden.
Met heel geringe uitzonderingen — van welke Hfdst. VII eenige zal behandelen — treden Indogermanen als boeren of landheeren

Digitized by Google

in de geschiedenis op. Alle Indogermaansche grondheerschappij is echter nimmer het vormen van een bovenlaag over culturen die voordien aanwezig waren, maar zij is alleen de hoogst eigenaardige verdere ontwikkeling van bestaand boerendom tot een organische verdeeling van arbeid en leiding; weliswaar houdt de veroverende partij hardnekkig vast aan zijn medegebrachte cultuur, zoodat in cultuurhistorisch opzicht van een overdekking kan worden gesproken. De Indogermaansche „heer" ondervindt wel een zekere verlichting ten aanzien van het landwerk, neemt echter daartegenover ook de sociale verantwoordelijkheid voor zijn „hoorigen" op zich. Dit is een principieel belangrijke omstandigheid, die de Indogermanen duidelijk van alle nomadenoverheerschingen doet verschillen en die onze moderne rassenvorschers helaas grootendeels over het hoofd zagen; aan dit laatste is het voor een niet gering deel te wijten dat de vraag naar het bestaan van een nomadendom der Indogermanen en Germanen kon worden opgeworpen.

Alle Indogermaansche grondheerschappij kwam tot degelijkheid door haar grondrecht, dat de familie als zoodanig in het leven wilde houden, terwijl het de afzonderlijke familieleden ondergeschikt maakte aan deze familiegedachte. De levenskracht van een Indogermaansche familie wortelde dus voornamelijk in haar met den bodem organisch verbonden *familie-recht,* dat de familie tot de kleinste levende eenheid binnen een Indogermaansche gemeenschap maakte.

Blijkbaar begint de geschiedenis bij de Indogermanen daarmede, dat de gemeenten onderling om den voorrang strijden, totdat aan de overwinnende gemeente de erkende leiding ten deel valt. De leidende gemeente wordt uiteindelijk door de grenzen van het grondgebied in de uitbreiding van haar heerschappij beperkt. De loop van deze ontwikkeling is vrijwel gelijkvormig en wordt blijkbaar bepaald door den aard van het Indogermanendom. Weldra begint echter een nieuw geluid mee te klinken, dat aanvankelijk onmerkbaar, dan echter steeds duidelijker te vernemen is. Hoe omvangrijker het door een leidende gemeente beheerschte gebied wordt, des te meer treden volkshuishoudelijke en bestuurstechnische moeilijkheden op den voorgrond en wachten op afdoening. Tusschen het landelijk geregelde grondbezit van de leidende geslachten zijn handelsplaatsen tot bloei gekomen, die den landadel van de Indogermanen langzaam maar zeker gaan beïnvloeden.

Digitized by Google

De bestaande warenruil op basis van de in zich besloten huishoudingen, die tot nu toe in de behoeften der families voorzag, blijkt op den duur te omslachtig te zijn om aan alle eischen te voldoen. De steeds krachtiger opwaarts strevende handel verlangt een regeling van de betalingsverhoudingen. De oorspronkelijke waardemeter: vee (ruilhandel) wordt te omslachtig; weldra zoekt men naar eenvoudiger betaalmiddelen. Nu komt er in de geschiedenis van alle Indogermaansche staten een oogenblik, dat de inleiding vormt van een beslissenden keer in de tot dusver gevolgde ontwikkeling: de edele metalen worden betaalmiddel. Bron van oorsprong van deze gedachte is het Oosten, waar sinds oeroude historische tijden edele metalen in den handel gebruikelijk waren. In het Oosten begon de heerschappij van het geld haar zegetocht om de wereld. Vooreerst brengt het binnendringen van de geldhuishouding een verrassenden cultureelen bloei teweeg. Dat is in den grond van de zaak ook heel natuurlijk: de handel kan zich ontwikkelen en verschaft zoodoende vermeerderde arbeidsmogelijkheden, die op hun beurt hoogere eischen stellen aan het gebruik daarvan en aldus aan de scheppende volkskrachten gelegenheid geven om zich vrij te ontplooien.

Het kenmerk van zulke tijden is het opbloeien van de steden, die steeds den zetel van den handel vormen en daarom ook altijd direct bij dien handel betrokken zijn.

Nu is het een oude ervaring, dat de handel dan steeds het beste gedijt, als de bewegelijkheid en bewegingsvrijheid van de waren zoo ver mogelijk zijn verwezenlijkt en als de koopman — wij spreken hier feitelijk beter niet van den koopman maar van den handelaar [1]) — voor zijn persoon zoo mogelijk aan geen banden en beperkingen onderworpen is. Maar dit feit kwam in de Oudheid onvermijdelijk in botsing met de geheele gedachte van het Indogermaansche, aan den bodem gebonden familierecht. En aangezien nu de handel zich bij iederen stap door dit familierecht in het nauw gebracht voelde, bood hij zuiver instinctief aan dat recht een verbitterden tegenstand en poogde in een hardnekkige guerilla de fundamenten van dat recht te ondermijnen. In dezen strijd bleef de handel tot nu toe steeds overwinnaar. [2]) De

[1]) Op het verschil tusschen koopman en handelaar komt schrijver dezes in hfdst. VII uitvoerig terug.

[2]) De Germanen wisten de tegenstellingen te overbruggen; sinds Hardenberg en het liberalisme in de 19de eeuw is de handel echter weer onbeperkt overwinnaar.

Digitized by Google

perioden van dezen strijd, die zich bijna altijd over eenige eeuwen uitstrekt — in Griekenland bijv. van de 7de tot de 3de eeuw v.d.jt. — kenmerkten zich door zekere verschijnselen, die zich met bijna natuurwettelijke regelmatigheid herhalen. De opschriften van de drie hoofdperioden volgen hier: *Verkondiging van het individualisme,* d.w.z. verheerlijking van de alleen aan zichzelf verantwoordelijke en uitsluitend op eigen beenen staande persoonlijkheid; *Boerenbevrijding,* d.w.z. opheffing van de hoorigheid, een daad, die in den regel rechtvaardig is, aangezien de aanvankelijk zeer van hun sociale verantwoordelijkheid bewuste grondbezitters onder den druk van de opkomende geldheerschappij meestal ontaardde in een drukkende hoorigheid en die dan ook boeren tot hoorigen maakte, wier voorvaderen met de voorvaderen van den heerschenden adel als gelijkgerechtigde veroveraars in het land kwamen; en tenslotte de *Democratie* met haar hierarchie van een aan een bepaalden stand gebonden koningschap tot op een onbeperkt heerschende plutocratie. Binnen het kader van deze ontwikkeling gaat men er meestal eerst laat toe over, de gebondenheid van grond en bodem op te heffen. De door de boerenbevrijding op zichzelf aangewezen boerenstand verdedigt nog een tijdlang hardnekkig het Indogermaansche erfrecht, dat aan zijn eigen geaardheid beantwoordt of waarmede hij door de Indogermaansche heeren is vertrouwd geraakt. Maar weldra is ook het lot van dat erfrecht bezegeld en de grond als vrij verkoopbare waar aan den handel overgeleverd. Nu is het opmerkelijk steeds weer te kunnen waarnemen, dat de handel in dezen strijd tegen het landelijke erfrecht gebruik maakt van een begrips-vervalsching, die cultuurhistorisch veel verklaren kan. Men brengt n.l. de kwestie van het erfrecht op het tapijt, uitsluitend bezien van den kant van het bezit en doet het voorkomen als een verrijking van enkelingen, die een hoon is op alle democratische beginselen. Daarbij ziet men echter over het hoofd, dat het erfrecht in de ontwikkelings-geschiedenis niet het resultaat van een economische doelmatigheid is geweest, maar slechts een onderdeel was van het oude Indogermaansche familierecht. Met het erfrecht verwierp men dus tevens de gedachte van de met den bodem verbondene Indogermaansche familie-grondwet. Daarmede stortte practisch het begrip van de Indogermaansche familie ineen en met dit begrip verdwenen weldra al die *zedelijke* waarden, die gevoed werden uit de bron van het Indogermaansche huwelijk.

Digitized by Google

Vooreerst schijnt het, dat de handel met zijn tegen de gebondenheid van grond en bodem genomen maatregelen gelijk krijgt, aangezien het binnendringen van de geldhuishouding in de landelijke verhoudingen een opbloeien van den landbouw medebrengt. Maar weldra worden de vrijgeworden boeren schatplichtig en dienstbaar aan de geldheeren in de stad, moeten van huis en hof en trekken af naar de stad. Terwijl zoodoende het land arm aan menschen wordt, breidt de stad zich uit. Wel beleven de volkeren der Oudheid meestal op dat tijdstip hun cultureelen bloei en brengen zij hun edelste en meest waardevolle cultuurscheppingen voort. Bij nader inzien blijkt deze toestand toch minder de uitdrukking te zijn van het vrije spel der krachten in een gezond volkslichaam, dan wel het fosforesceerend ontbindingsverschijnsel van een ontwortelde Indogermaansche scheppingskracht, waarvan het beste gedeelte in een kort maar helder opvlammen zich zelf verteert; de lezer moge zich voor Griekenland bij Gilbert, Busolt, Lübkers o.a., voor Rome bij Mommsen, Ferrero, Kuhlenbeck, Ihering e.a. van de juistheid van het gezegde overtuigen; en de schrijver voegt hieraan toe, dat — voorzoover landbouwgeschiedenis en een moderne, op rassenleer ingestelde geschiedvorsching te dezer zake reeds toestaan een oordeel te vormen — hetzelfde ook voor alle andere Indogermaansche staatstichtingen schijnt te gelden (met inbegrip van China). In elk geval is deze historische toestand in het leven van een Indogermaanschen staat het tijdvak, dat bij alle schijnbare cultureele hoogte, toch reeds de kiem van bederf in zich draagt en dat daarom vaak, ondanks de politieke machtspositie van den staat, een huiveringwekkend snel neerstorten in het duister der geschiedenis veroorzaakt.[1])
In hun aan den bodem gebonden familierecht bezaten de Indogermanen een biologisch tegenwicht, om alle verliezen door oorlogen weer goed te kunnen maken. Onder maar eenigszins gezonde verhoudingen zullen in een oorlog nimmer — of althans hoogst zelden — alle zonen van een boer of landheer vallen; één

---

1) Men late zich niet op een dwaalspoor brengen door de schijnbaar anders verloopen ontwikkeling van Rome. Direct na de Punische oorlogen eindigt de geschiedenis van een door Noordsche geslachten geleid Rome en begint de geschiedenis van een volstrekt on-Noordsch opgezette plutocratie, die van jaar tot jaar het laatste Noordsche bloed in Rome steeds meer uitroeit en ten slotte in de oprichting van het caesarendom een middel vindt, dat zelfs de meest verrotte toestanden van den staat voor een ineenstorten wist te bewaren; maar met een Indogermaansche staatsopvatting heeft dit door Caesar geschapen caesarendom eenvoudig niets meer gemeen.

Digitized by Google

zoon blijft er toch meestal over en kan op de hoeve van de vaderen het geslacht voortplanten. [1])
Zoodra echter de idee van het individualisme zich heeft baangebroken, die elke oprichting van een familie tot een particuliere aangelegenheid maakt en dus tevens de zorg voor het behoud en het onderhoud van de familie aan den enkeling overlaat, maakt elke dood op het slagveld feitelijk een einde aan de voortplanting van een familie, zonder echter daarom aan een zijtak van het geslacht (broeder, neef) de mogelijkheid te geven, op de vrij gekomen plaats het vaderlijk geslacht in het leven te houden; in hfdst. X zullen deze dingen nog eens uitvoeriger worden behandeld.
Ferrero [2]) heeft dus stellig gelijk, als hij bijv. over Rome zegt: „Op deze wijze kon Rome in de vierde en derde eeuw v.d.jt. niet alleen zijn invloed en zijn wetten, maar ook zijn ras en taal steeds meer uitbreiden en tusschen 334 en 264 achttien machtige Latijnsche koloniën stichten. Daardoor werden de krachtige Latijnsche akkerboeren over de verschillende streken van Italië verstrooid. Afwisselend droegen deze boeren de lasten van het landleven en van het krijgsbedrijf; de soldij en de na de overwinning van den veldheer ontvangen geschenken vormden voor hen een welkome toegift naast de winst uit den akkerbouw, *en de oorlog was zoodoende ronduit gezegd een nevenbedrijf van den landbouw*. Met deze boeren, die tevens soldaten waren, kon de Romeinsche adel in den eersten wapengang Carthago, de geweldige handelsmarkt, overwinnen, waarvan de commercieele uitbreiding uiteindelijk in botsing kwam met de militaire en agrarische expansie van Rome.... Dat voortdurend, eeuwenlang, zulke militaire prestaties en veroveringen mogelijk waren, *is uitsluitend toe te schrijven aan de omstandigheid, dat Rome, dank zij de in den adel schuilende zedelijke tucht en behoudende gezindheid, steeds een boersch-aristocratische en krijgshaftige gemeenschap was gebleven.*
Uiteindelijk wordt een land, zelfs in barbaarsche tijden, slechts door den *ploeg* veroverd; het behoort niet aan hen, die onder wild strijdgewoel zijn voren met bloed drenken, maar aan hen die, eenmaal heeren van het land, dit bewerken, bezaaien en bevolken.

---

[1]) Vergel. hierbij: Börries Freih. v. Münchhausen „Die Grafen von Beaumanoir".
[2]) Ferrero G. Groote en verval van Rome, Stuttgart 1922.

Digitized by Google

Aan het einde van de derde eeuw v.d.jt. was Rome meester van Italië, omdat bij *alle* klassen van de Romeinsche maatschappij *die* deugden het hoogste golden, die eigen zijn aan goed geordende *boeren*-gemeenschappen, deugden, zooals wij deze heden ten dage bij de *Boeren* aantreffen."
Men ziet, zoolang de oud-Romeinsche patriciërs trouw bleven aan hun oud-Noordsche boerendom, doen de oorlogen hun niet alleen geen kwaad: zij kunnen zich zelfs voortdurend uitbreiden en de oorlogen tot een *„nevenbedrijf van den landbouw"* laten worden. Maar de ontnoording begint op dat oogenblik, waarop Rome na de zege over Carthago den boerschen grondslag opgeeft en zich als volk op het terrein van wereldhuishouding en wereldhandel begeeft, met al de schaduwzijden van een kapitalistisch opgezet staatswezen.
Ook de rassenvermenging is in den grond nimmer veroorzaakt door oorlogsverliezen, zooals men dat heden wel doet voorkomen, maar begint altijd eerst, zoodra de huishoudelijke basis der edele families niet langer het grondbezit is, maar het geld. En dat is ook heel natuurlijk. Want naarmate het geld en niet het kunnen in een staat beslissend is, moet het Noordras den wedstrijd met andere rassen opnemen op een terrein, waarvoor het naar zijn historische ontwikkeling wel nauwelijks is voorbereid. Aldus komen onder bescherming van een sociaal niet verantwoordelijke geldhuishouding persoonlijkheden naar boven, die behalve sluwheid en geslepenheid geen andere noemenswaardige geestesgaven meebrengen, maar aan den allengs verarmden ouden Indogermaanschen adel van het Noordras door middel van hun dochters nog lang den schijn van een voornamen glans weten te ontleenen; echter op kosten van de bloedwaarde der nakomelingen. [1])
Dit, hier met enkele trekken geschilderde beeld van bloei en verval van Indogermaansche staten, herhaalt zich met een — men neme den schrijver deze uitdrukking niet kwalijk — bepaald stompzinnige regelmatigheid, zoodra men zich eens de moeite

---

[1]) Voor Griekenland is dit door B u s o l t en voor Rome door F e r r e r o bewezen. „Ook het karakter van de heerschende klasse veranderde. De sociale voorrang van de oude aristocratie berustte op den met de voorname herkomst verbonden rijkdom aan land en vee. Deze verloor tegenover de grootere winst, die handel en industrie afwierpen, veel van zijn vroegere beteekenis.
De aristocratie werd door de nieuwe tijdstrooming gegrepen; zij leidde niet alleen koloniale ondernemingen, die aanvankelijk een agrarisch karakter

Digitized by Google

getroost de geschiedenis van die staten daarop te onderzoeken. Met dezelfde stompzinnige regelmatigheid herhalen zich kort voor het verval de pogingen om den staat te redden. Men ziet in, dat op de een of andere manier het vroegere boerendom in oorzakelijk verband stond met de gezondheid van den staat en tracht nu volkomen in ernst het nog aanwezige boerendom te redden dan wel een nieuw boerendom te scheppen. Aan de kern van het geheele probleem echter, aan de oorzaak van de boersche gezondheid in afgeloopen eeuwen, n.l. aan het met den bodem verbonden Indogermaansche familierecht, gaat men glad voorbij. Men poogt het boerendom door huishoudelijke of andere wettelijke maatregelen te redden, uiteraard zonder succes, want geen boerendom kan zich op den duur handhaven in een staat, die zich aan de onverantwoordelijke geldhuishouding heeft overgeleverd; dat vindt zijn grond in de natuur van het boerendom en kan hier niet nader uiteengezet worden.
Men ziet: het boerendom der Indogermanen is hun schiksel! Met deze erkenning verkrijgt men den sleutel om de wezenskern van alle Indogermaansche cultuur en om den bloei en het verval daarvan in het licht der historie te kunnen doorgronden.

Voor de opheldering van het Indogermanenvraagstuk zullen wel steeds de navorschingen van *Ihering*[1]) inzake de wetgeving van de patriciërs in het oude Rome (voor de invoering van de wetten der twaalf tafelen) tot de bruikbaarste grondslagen behooren. Derhalve zullen wij ook hier trachten om de verschillende vraagstukken op te lossen aan de hand van hetgeen Ihering heeft vastgesteld. Het meeste licht geeft ons van den beginne af het feit, *dat de patriciërs geen benaming hebben voor den herfst als jaargetijde.* Ihering stelt dit feit trouwens bij alle Ariërs met

---

1) Von Ihering. Entwicklungsgeschichte des römischen Rechtes, Leipzig 1894 en Vorgeschichte der Indoeuropäer, Leipzig 1894.

---

droegen, maar nam ook deel aan den groothandel in de groote zeesteden. „Het geld maakt den man" en „De rijkdom vermengde het bloed!" De heerschappij van den adel veranderde veelal in een op den aanslag in de belasting berustende plutocratie." (Busolt).
Overigens: Als Solon zich bijv. tegen de heerschende klasse keert, dán bestrijdt hij nooit den bloedadel op zich zelf, maar steeds slechts de rijken, die wel voor een groot gedeelte, maar in zijn tijd toch niet uitsluitend tot den ouden adel behoorden.

Digitized by Google

verwondering vast; hij steunt daarbij op *Kluge* en *Vaniczek*. Wij zullen een onderzoek op het gebied der taalwortels van *Schrader* (Reallexikon) onmiddellijk er naast plaatsen, die woordelijk zegt: „Voor een tijdperk dus, waarin de Europeesche Indogermanen *geen* akkerbouw kenden, bezitten wij *geen* historische bewijzen en hetzelfde geldt ten aanzien van de oudste Indiërs en Iraniërs." Volgens Schrader moet reeds in den steentijd de akkerbouw naast de veeteelt de grondslag zijn geweest van het economische leven der toenmalige bewoners van Europa.
Aangezien wij nu in een vorig hoofdstuk hebben vastgesteld, dat het gemis van een benaming voor den herfst bij een volk met akkerbouw in Zweden geen toeval is, maar daar heel natuurlijk kan worden verklaard, wijst dus de ontbrekende benaming voor den herfst op een *vermoedelijke* oorspronkelijke woonplaats der Indogermanen in Zuid- en Midden-Zweden. Men doet er echter goed aan, Zweden niet al te engbegrensd als stamland voor te stellen, maar de verwijzing naar Zweden meer op te vatten als een *aardrijkskundige* plaatsbepaling binnen noordelijk Midden-Europa. Al is ook na den ijstijd de weerstoestand in het Oostzee-gebied beslist niet zoo aan schommelingen onderhevig geweest, als men vaak doet voorkomen — dit kan op grond van de aantoonbare plantenwereld worden verklaard — toch hebben er zonder twijfel klimaatsschommelingen plaats gevonden, die bij het afbakenen van cultuurhaarden in den na-ijstijd, in de eerste plaats van zoodanige, die van landbouwkundigen aard zijn en met het weer verband moeten houden, tot voorzichtigheid aansporen. Niettemin zouden wij op grond van deze eene overweging, betreffende een ontbrekende benaming voor den herfst, reeds het recht hebben om te zeggen: Het is in hooge mate waarschijnlijk, dat alle Indogermanen landbouwers waren en uit een oorspronkelijke woonplaats afkomstig zijn, waarvan wij het brandpunt in Zuid-Zweden mogen zoeken; daarentegen is het onwaarschijnlijk, dat zij als beweeglijk herders- en jagersvolk in Midden-Europa hebben gezeten, aangezien voor zulk een volk juist de herfst van deze streken van bijzondere beteekenis is en noodzakelijk ook tot een benaming daarvan zou hebben geleid.
Daarom is het natuurlijk, dat *Ihering* — wiens tijdgenooten nog absoluut bleven volhouden in de Ariërs een Aziatisch nomadenvolk te zien — niet nalaten kon vast te stellen, dat de patriciërs den akkerbouw reeds in een zeer vroeg tijdperk overgenomen

Digitized by Google

hebben; in elk geval vond het in bezit nemen van het land aan den Tiber door boeren plaats.

„De Romeinsche sage schildert ons den Romein reeds van den beginne af als landman. [1]) Romulus wijst bij de stichting van de stad iederen burger tweeërlei morgen akkerland toe en zijn opvolger Numa Pompilius vervangt het bloedige offer door het nietbloedige, wat bij de overeenstemming tusschen offer en huiselijke maaltijd slechts tot uitdrukking brengt, dat de Romeinsche traditie den overgang van de dierlijke naar de plantaardige voeding reeds in den oudsten tijd doet plaats vinden. Dit feit blijkt eveneens uit den Vesta-dienst, zooals bekend een van de oudste eerediensten van het Romeinsche volk. Het altaar van Vesta voert ons den huiselijken haard voor oogen en het offer dat daarop gebracht wordt, het gebruikelijke voedsel van de goegemeente. Het bestond uit een meelpap, die bereid werd van de oudste bij de Romeinen bekende graansoort *(far, spelt,* die in den vorm van brood bij het sluiten van den echt — confarreatio — opnieuw verschijnt), onder bijvoeging van zout. Ook de naam van de, aan de soldaten in lateren tijd uitgereikte soldij is ontleend aan het graan (stipendium van stips = halmvrucht, pendere = toebedeelen)." *(Ihering).*

De hier door Ihering genoemde spelt is een soort tarwe (Triticum Spelta L.) Er bestaat zomer- en winterspelt; de laatste geldt als een zeer *winterharde* graansoort. Zij komt heden slechts voor op het Eichsfeld in Zuid-Duitschland en de landen in het noordelijk Alpengebied.

Een veel merkwaardiger bewijs *voor* het akkerboerendom der Indogermanen vinden wij echter in Indië; dus juist daar, waar er het minst naar gezocht wordt. Houden wij aan Zuid-Zweden vast als aardrijkskundig richtpunt voor de oorspronkelijke woonplaats der Indogermanen, dan stuiten wij op het feit, dat de Indogermanen een *woudvolk* moeten zijn geweest, aangezien Zweden steeds een boschland was. Hierop is schrijver dezes reeds gekomen in zijn beschouwing: „Het varken als criterium voor Noordsche menschen en Semieten." [2]) Nu is het bepaald verbluffend, dat de Indogermaansche heerenlaag van Indië in het Sanskriet de *steppe* met dezelfden woordwortel aanduidt dien Grieken en Romeinen gebruiken voor den *akker.* Dat beteekent

---

[1]) Cursiveering door mij, de schrijver.
[2]) Volk und Rasse, Heft 3, Jahrgang 2.

Digitized by Google

niets minder, dan dat die Noordsche veroveraars van Indië oorspronkelijk een boomloos terrein alleen maar kennen als akker — dus als een gerooid bosch.
Daaruit blijkt onomstootelijk, dat de veroveraars van Indië aanvankelijk woudboeren waren. Deze afleiding stemt ook overeen met hetgeen door *Kossinna* is vastgesteld, die er op wijst, dat de Indogermanen in Indië de namen van Midden-Europeesche boomen (eik, beuk) eenvoudig hebben overgedragen op boomen van daar; eik en beuk echter komen slechts voor ten Westen van een lijn Koningsbergen i. Pr.—Odessa. Wie echter niet voldaan is over deze bewijzen kan nog een heel ander bewijs voor het oorspronkelijke boerendom van de Indogermaansche heerenlaag in Indië krijgen. Die veroveraars van Indië bezaten een woord, dat volgens Schrader (Reallexikon) oorspronkelijk *de vestiging van akkerboeren* beteekende; dit woord was *gelijkwaardig* met het begrip *ploegen*. Uit dezen woordwortel ontstond *later* eenvoudig de aanduiding van *volk* en *menschen* en deze benaming werd uitdrukkelijk in tegenstelling met de, volgens Schrader, *alleen* veeteelt uitoefenende en andere goden hebbende voor-Indogermaansche bevolking gebruikt. Wij dienen dit feit hier eens heel nauwkeurig vast te houden en constateeren dus: *De eerste Indogermaansche veroveraars van Indië zijn akkerboeren; zij gebruiken den hierbij behoorenden gelijken woordwortel voor ploegen, om het eigen volk daarmede duidelijk te onderscheiden van de onderworpen bevolking, die tot het zuivere herderdom behoorde en den akkerbouw niet kende.*
Nadere bijzonderheden hierover moge men bij Schrader opslaan. Voor ons is echter van groot belang het feit, dat de oude Indogermaansche veroveraars van Indië zich ondubbelzinnig tegen een indeeling bij het nomadendom hebben verzet. Wij moeten ons dan ook hun verhuizing niet voorstellen als een tocht van veroveringszuchtige krijgslieden, maar als een trek van naar land hunkerende boeren, als een echten *Boerentrek*. Wie niet recht inzien kan, dat uit echte boerenvolken echte heerenvolken kunnen ontstaan, die denke aan die Hollandsche boeren, die in het tegenwoordige New-York (Vereenigde Staten van Noord-Amerika) landden, rooiden en koloniseerden en waarvan de nakomelingen heden als koningen van Wallstreet jaarlijks de schatting van de Daweslasten van ons opeischen (vergel. blz. 81).
Reeds *Ihering* heeft ingezien, dat de sleutel van bijna alle Indo-

Digitized by Google

germaansche problemen in hun verhuizingen moet liggen, d.w.z. dat klaarheid over de vraag, van waar de Indogermanen afstammen en waarom zij verhuisd zijn, ook opheldering over hen zelf moet verschaffen. Het viel hem op, dat de Indogermanen zich nimmer organisch verspreiden; waaronder hij verstaat, dat zij nooit vanuit een bepaald middelpunt om zoo te zeggen als lava naar alle richtingen wegstroomen; zij verspreiden zich beslist anders, dan wij in hfdst. I en II bij de nomaden leerden kennen. Ihering *legt er den nadruk op,* dat de Indogermanen zich niet *verspreiden* maar *emigreeren.* Hij stelt terecht vast, dat *emigratie altijd het lot is van volken of enkelingen, aan wie het vaderland ontzegt, wat zij noodig hebben,* want „slechts de nood drukt beiden den reisstaf in de hand." „Emigratie van het geheele volk of van een gedeelte daarvan in geval van nood is een gedachte, die bij alle Indo-Europeesche volken even gebruikelijk is, als zij vreemd is aan alle andere volken. (Ihering bedoelt de Semieten)." (Ihering). Deze emigratie noemen de patriciërs *Ver sacrum.* (heilige lente). Aangezien over de gebruiken bij het Ver sacrum eenige overleveringen behouden zijn, is het natuurlijk, dat *Ihering* getracht heeft, uitgaande van het Ver sacrum het raadsel van de Indogermaansche *verhuizingen* op te lossen. — Wat Ihering dan op dit gebied bijeenbrengt, is zeer opmerkelijk; een oplossing wil hem echter niet gelukken, aangezien hem toentertijd (omstreeks 1880) noch de tegenwoordige kennis van de rassen ter beschikking stond, noch de gedachte zich reeds had doorgezet, om de oorspronkelijke woonplaats van de Indogermanen in Noordelijk Midden-Europa te zoeken.

De schrijver wijst er te dezer plaatse op, dat de hier achter aangehaalde uiteenzettingen van Ihering over het Ver sacrum van verschillende zijden tegenspraak zullen uitlokken. Over het algemeen verstaat men n.l. onder Ver sacrum een gebruik, om in tijden van nood aan Mars of Jupiter (Liv. 22, 10, 3) te offeren, wat het voorjaar aan vruchten, vee en menschen oplevert, opdat zij later zullen wegtrekken.

Schrijver dezes moet eerlijk bekennen, dat hij deze verklaring van het Ver sacrum tot dusver nog niet heeft kunnen rijmen met de werkelijkheid. Als in het oude Rome een tijd van nood aanbrak, die zoo erg werd, dat men besloot, de in het voorjaar geboren kinderen voor emigratie te bestemmen, dan kan deze emigratie praktisch toch eerst 21 jaren later hebben plaats

Digitized by Google

gevonden; omdat n.l. — zooals wij dadelijk zullen zien — de voor het Ver sacrum in aanmerking komende minimum-leeftijd van de deelnemers het 21ste levensjaar was. Dat dan op dit vroegste tijdpunt van emigratie de 21 jaar geleden in het voorjaar eveneens voortgebrachte landbouwproducten aan vee en vruchten niet meer erg versch zijn geweest, ligt voor de hand. Wil men echter beweren — en daarmede komen wij reeds heel wat dichter bij de kern van het probleem — dat in het betreffende noodjaar alleen de in het voorjaar geboren kinderen voor emigratie bestemd werden en dat daarmede tevens de gelofte verbonden was, deze kinderen bij de emigratie in voldoenden omvang met vee en vruchten uit te rusten, dan heeft men weliswaar voor de geheele overlevering wel een redelijke grondgedachte, doch men komt met andere feiten in tegenspraak.
Zoolang men onder volk slechts een groote hoop van enkelingen verstaat — dus dat, wat wij heden ten dage met volk bedoelen — is de voorstelling mogelijk, dat een enkel voorjaar een zoo voldoend aantal kinderen oplevert, om daarmede den uittocht van een Ver sacrum mogelijk te maken. Maar juist deze opvatting komt voor de verhoudingen bij de oud-Romeinsche patriciërs in het geheel niet in aanmerking. Wij zullen in hfdst. IX zien, dat de patriciërs onder kind in beginsel slechts dat kind verstonden, dat op een erfhoeve in een rechtmatig gesloten echt was verwekt. Dus konden hoogstens in een nood-voorjaar slechts zooveel kinderen geboren worden, als er erfgoederen aanwezig waren; dat ligt toch wel voor de hand. Een dergelijk aantal kinderen was echter, gezien de toenmaals niet geheel ongevaarlijke reisomstandigheden, voor den uittocht van een Ver sacrum niet voldoende. Hier komt nog een verdere beperking bij; men kan niet goed aannemen, dat er elk jaar op een erfgoed een kind ter wereld kwam; alleen al, omdat iedere vrouw gedurende haar leven slechts op een beperkt aantal geboorten kan rekenen.
Voordat schrijver dezes echter een poging doet, om een andere verklaring voor het tot stand komen van een Ver sacrum te geven, wordt hier nog eens kort uiteengezet, hoe Ihering hierover dacht. De schrijver wenscht echter, om geen misverstand te laten ontstaan, voorop te stellen, dat Ihering vanzelfsprekend de gebruikelijke verklaring van het Ver sacrum, die daarin enkel een offergelofte in tijden van nood wil zien, kende; maar hij is het met deze verklaring niet eens. Ihering staat op het stand-

Digitized by Google

punt, dat alle religieuze gebruiken oorspronkelijk een tastbaar-practischen zin moeten hebben gehad, en dat het er alleen maar op aan komt, deze oorspronkelijke wezenskern in de overleveringen op te sporen. Hij drukt zich in dat opzicht heel ondubbelzinnig uit: „Nu zijn er bepaalde Romeinsche inrichtingen, bij welke de meening, dat het doel daarvan in lateren tijd tevens het oorspronkelijke is geweest, zeer ernstige bezwaren tegen zich heeft, aangezien zij bij iederen onbevangen waarnemer de vraag doet oprijzen: hoe kon men, als men het latere doel van den beginne af voor oogen had, op een zoo merkwaardige verwezenlijking daarvan komen? Als voorbeeld noem ik de ontwikkeling van de Romeinsche waarzeggerij. Welk een zonderlinge gedachte, om de toestemming van de goden in den buik van een os of den snavel van een hoen te leggen? Hoe kon een volk tot zulk een voorstelling vervallen?

Bij dezen stand van zaken ben ik op de gedachte gekomen, dat de oorspronkelijke toedracht een andere is geweest, geen religieuze maar een met de omstandigheden van de verhuizing (Ihering meent hier de overlevering bij het Ver sacrum, de schrijver) verband houdende, en door en door reëele. Zoo kom ik er toe, te onderscheiden tusschen twee opgaven van een en dezelfde instelling: een oorspronkelijke zuiver realistische en een latere uitsluitend religieuze. In het leven geroepen voor een zuiver practisch doel, is de instelling, zooals zoovele andere, *naar het uiterlijk* behouden gebleven, door er in de plaats van de vroegere functie een andere (een religieuze) aan te geven." Dat is een opvatting en dit is ook de reden, waarom de schrijver Ihering zoo dikwijls aanhaalt, want hij is van meening, dat men slechts op de wijze, zooals Ihering het doet, tot een *natuurlijke* verklaring van de toestanden in den oertijd kan geraken.

Wat nu het Ver sacrum betreft, stelt Ihering ten eerste het volgende vast: „*De uiterlijke* aanleiding tot het Ver sacrum gaf *de algemeene nood* in Rome. Fest Ep. Ver sacrum p. 379, bagnis periculis adducti.... *zoo blijft slechts de overbevolking van het land over*. Nog tot ver in den historischen tijd gaan Kelten en Germanen over tot emigratie, overal is het den *roep om land* die weerklinkt; *zij zijn bereid, de wapens neer te leggen, als aan dezen eisch wordt voldaan* [1]).... Romeinen en Grieken verschaffen zich lucht door kolonisatie." Hoe weinig overigens het

[1]) Cursiveering van mij, de schrijver.

Ver sacrum met het ondernemen van een veroveringstocht in verband stond, bewijst o.m. de omstandigheid, dat de jeugd den leeftijd van 21 jaren moest bereikt hebben, terwijl zij al met 17 jaren tot militairen dienst verplicht was.
Van de verschillende navorschingen van Ihering over het Ver sacrum zij alleen nog de volgende vermeld, om niet al te ver uit te wijden. Uit de offergebruiken bij het Ver sacrum maakt hij het bestaan op van een hoofdelijken omslag, die van het geheele volk ten bate van de emigreerende kolonisten werd geheven. De voorschriften voor het Ver sacrum noemen slechts het vee, maar niet de medetrekkende menschen. Ihering neemt dientengevolge aan, dat de deelneming aan het Ver sacrum op zich zelf vrijwillig was. Aangezien echter de verpleging verzekerd moest zijn, werd den achterblijvenden een belasting opgelegd; schrijver dezes is eerder geneigd te vermoeden, dat het minder de deelname aan de verpleging dan de noodzakelijkheid betrof, om voor de nieuwe onbekende woonplaats alles mede te nemen, wat voor een kolonisatie noodig is; hierop zal straks nader worden ingegaan. „Zelfs in Rome, waar het offeren zich inmiddels sterk ontwikkeld had, is het bij het Ver sacrum voorgeschreven offer zonder weerga. Er bestaan behalve de offers, waaraan enkele (sacra privata) of alle burgers (popularia) gebonden zijn, ook zulke, die het geheele volk (publica) of de edelen (gentilicia) moeten opbrengen, maar dit geschiedt uit het tot hun beschikking staande vermogen, niet door middel van een voor dit doel eerst opgelegde belasting. *De bij het Ver sacrum ingeslagen weg is zoo duidelijk in tegenspraak met de overige ontwikkeling van het Romeinsche religieuze wezen, dat geen andere verklaring overblijft, dan de door mij gegevene; dat hier een voorbeeld uit den oertijd werd nagebootst.* [1])
Hiermede stemt overeen, dat het doodenoffer van het geheele volk op de voorlaatste week van Februari valt (Feralieën). Aansluitend volgt een vroolijk feest, de carista (hierin ziet Ihering wel terecht het afscheid der emigranten van de achterblijvenden). Dan kwam een afscheidsfeest van de buren (terminalia)" (Ihering).
Met deze laatste vingerwijzingen staan wij reeds bij het merkwaardigste gedeelte van alle gebruiken bij het Ver sacrum. *De*

---

1) Cursiveering van mij, de schrijver.

Digitized by Google

verhuizing begint op 1 Maart en eindigt uiterlijk op 31 Mei. Hiernaar deelen de patriciërs ook het jaar in; blijkbaar in herinnering aan de verhuizing, die hen aan den Tiber bracht; in elk geval spreken zij van den *trektijd* (Maart tot Mei) en duiden den overigen tijd aan met *rusttijd.* Ihering slaagt er niet in, aan deze trektijden een natuurlijken zin te geven; hij ziet af van een oplossing, aangezien het in-acht-nemen van den trektijd gedurende de drie maanden Maart tot Mei hem onbegrijpelijk voorkomt. — Een poging om dit van landbouwkundig standpunt te verklaren, veroorlooft echter, in de overleveringen over het Ver sacrum juist bij dit punt te beginnen, om daarmee te bewijzen, dat het geheele Ver sacrum van de patriciërs een echte boerentrek moet zijn geweest.

Door vast te houden aan een zwervend herderdom — indien men verder gebruik wil maken van deze bedenkelijke uitdrukking (zie hfdst. I) — bij de Indogermanen, zal men den zin van den overgeleverden trektijd van Maart of Mei niet kunnen begrijpen. Blijft men bij Midden-Europa als oorspronkelijke woonplaats der Indogermanen, dan is niet in te zien, waarom de Indogermaansche nomaden niet liever de maanden Mei tot September voor hun zwerftochten zouden gekozen hebben. Iedere frontsoldaat uit den vorigen wereldoorlog zal zich nog levendig kunnen herinneren, dat een bewegingsoorlog gedurende de zomermaanden zich heel wat aangenamer afspeelde dan in den naherfst of winter, om niet te spreken van de doorweekte verhoudingen van Februari tot April (Maart 1918!).

Gaat men echter van de veronderstelling uit, dat een boerenvolk in Zuid-Zweden resp. Neder-Duitschland van plan was te verhuizen, of wel, dat het een gedeelte van zijn jonge mannen wegens overbevolking moest uitzenden, dan worden de trekmaanden Maart tot Mei iets dat eigenlijk vanzelf spreekt.

Een Boerentrek — dus een stoet van met vrouw en kind, met pak en zak wegtrekkende boeren — heeft de neiging alles op reis mede te nemen, wat zij op grond van de voorstellingen en gedachten in hun vroeger vaderland ook op de toekomstige verblijfplaats denken noodig te hebben om als boeren te kunnen leven. Het is bijv. kenmerkend, dat alle bezoekers van de Duitsche kolonie Blumenau in Brazilië steeds weer doen uitkomen, hoe opvallend de Duitsche boerenhuizen de aanleg van de dorpen en de dorpszeden in de Braziliaansche oerwouden aandoen; de boer

Digitized by Google

plant nu eenmaal zijn vanouds gewende cultuur eenvoudig over in de nieuwe woonplaats. [1])

Het gaat hierbij om de natuurlijkste zaak van de wereld. Ondanks de schitterende reisbeschrijvingen en de mogelijkheid, ons door onberispelijke afbeeldingen deze schilderingen levend voor oogen te stellen, is er toch een zekere scholing noodig, om de toestanden van een vreemd land, als men dat land zelf niet kent, juist te zien. Aan verreweg het grootste gedeelte van de menschen is het niet gegeven, zich vrij te maken van de voorstellingswereld van het vaderland en vreemde verhoudingen, zonder kennis van de werkelijkheid juist te waardeeren: iedere Duitscher, in het buitenland woonachtig, zal wel reeds dergelijke ervaringen hebben opgedaan, toen hij in het vaderland terugkeerde. Maar ook de oude frontsoldaten herinneren zich nog wel den eersten tijd van den wereldoorlog, toen onder de gaven voor de soldaten te velde ook vaak de grootste onzin naar het front werd gezonden, totdat de legerleiding ingreep en richtlijnen opstelde voor „Liebesgaben"; den achterblijvenden was het nu eenmaal niet mogelijk, zich in de toestanden aan het front in te denken. De voorstellingen van een mensch bewegen zich in het kader van wat hij beleeft en wie nooit tusschen zijn vier muren vandaan is gekomen, zal met zijn

[1]) Dit wordt heel aardig belicht door een kort bericht in de Köningsberger Allgemeine Zeitung no. 135 van 21 Maart 1929: „De historische cervelaatworst". Een in Harmburg zeer gezien philoloog, Prof. Gr., deed kort voor zijn dood weer eens een studiereis naar Brazilië. Daar kocht hij in een winkel een cervelaatworst van heel eigenaardige samenstelling. De smaak daarvan herinnerde hem onmiddellijk aan een worstsoort, die hij — in geheel Duitschland rondgereisd zijnde — alleen in den Spessart aangetroffen had, en die een buitengewonen indruk op hem had gemaakt. Als nauwgezet vorscher vroeg hij dadelijk aan den verkooper, of zijn familie uit den Spessart afstamde. „Neen", was het antwoord, „wij zijn Russen d.w.z. Wolga-Duitschers. Dadelijk na den wereldoorlog zijn wij uit Rusland uitgeweken en zijn sindsdien hier". Daarmee gaf zich de geleerde echter niet gewonnen. Hij vroeg verder, of zij niet allerlei oude familieherinneringen hadden. Natuurlijk hadden zij die; de man kwam terstond met een groote kist aansleepen. Deze onderzocht onze professor en ten slotte vond hij een oud Duitsch gezangboek. Dit was in 1724 in den Spessart gedrukt! In betrekkelijk korten tijd was de herinnering van de „Wolga-Duitschers" aan het oude vaderland van de sibbe geheel vervlogen. De ruhende, Pol in der Erscheinungen Flucht was de cervelaatworst geweest, deze was nu het genealogische onderzoekingsmiddel van den Duitschen professor, waardoor hij aan de familie kon aantoonen waarvan zij afstamde. Alsof hij extra daarvoor naar Brazilië was gereisd! „Nooit", zoo zeide de oude geleerde na zijn terugkeer, „heb ik op mijn verre reizen zulk een voldoening gesmaakt als over deze historische cervelaatworst!"

Digitized by Google

gedachten ook steeds binnen de wetten en noodzakelijkheden van deze vier muren blijven hangen. Dat is een nogal van-zelf-sprekend feit, en de weinige geesten, op wie dit niet van toepassing is, behooren tot de uitzonderingen; de Engelschen houden met deze omstandigheid bijv. bij de opvoeding van hun jeugd, in hooge mate rekening. Men denke nu aan die voorhistorische tijden, toen geen mensch zonder gevaar voor lijf en leden buiten de gemeenschap van zijn volk kon vertoeven; grootere reizen van afzonderlijke personen waren dus nauwelijks mogelijk. Men zal begrijpen, dat een boerenvolk uit dien tijd zich de nieuwe verblijfplaats juist zoo voorstelde als de vanouds gewende; dus zal het ook alles uit de vroegere woonplaats hebben meegenomen, wat het voor de nieuwe als van belang en noodzakelijk beschouwde.
Nomaden zijn daarentegen principieel daardoor gekenmerkt, dat een zeker gemis aan reisgoed bij hen valt waar te nemen. Een boerentrek nu kan niet zoo maar een veroveringstocht beginnen, maar moet zijn verhuizing inrichten naar de gegeven ruimteverhoudingen van het terrein. In de eerste plaats komt in aanmerking, dat hij door het vele meegenomen reisgoed, d.w.z. den tros, aan bepaalde wegen gebonden blijft; deze wegen waren anders dan nu, maar toch staat elk terrein aan een wagenpark steeds slechts een betrekkelijk nauw doortochtsgebied toe. Voorts zal een boerentrek zich altijd voor de keus geplaatst zien, om zich door vijandelijk gebied heen te moeten slaan — waarop de wagenburchten van de Indogermanen onmiskenbaar wijzen — of wel tegen tribuut een vrijen doortocht te verkrijgen; ook dit kunnen wij bij de Kelten historisch aantoonen en bij den boerentrek van de Kimbren en Teutonen bezitten wij daarvoor eveneens het geschiedkundig bewijs. Aangezien echter een boerentrek moeilijk verpleegd kan worden — ook hiervoor zou de literatuur van de nieuwere koloniale geschiedenis voortreffelijk bewijsplaatsen kunnen leveren — blijft hun eigenlijk niets anders over, dan bij etappes te reizen; hij laat op elke etappe een langere rust intreden, die hem toestaat, door een zomerschen akkerbouw de behoefte aan koren voor den volgenden winter te verzekeren. Ook in dit opzicht levert de trek van de Kimbren en Teutonen heel duidelijke bewijzen.
Beschouwt men met het oog daarop de tijden, die een boerenvolk in noordelijk Midden-Europa, vooral in Zweden, als de meest geschikte verhuistijd moest voorkomen, dan komt men tot de

Digitized by Google

volgende overweging. De eigenlijke winter valt weg: men kan des winters bij ijs en sneeuw slecht met een boerentrek vooruit komen. Zoolang als bijv. de huurlegers uit de Duitsche geschiedenis hun tros met zich mede voerden, kwamen de winterveld-tochten bijna geheel te vervallen en betrok men winterkampen. Eerst de nieuwere oorlogsgeschiedenis en de omzetting van het beroepsleger in een volksleger zonder meegevoerden tros hebben de winterveldtochten mogelijk gemaakt. Menig frontsoldaat zal zich echter de bezwaren van zulk een tocht in den winter met wagens en bespanning — vooral als de harde landweg wegvalt — nog tastbaar voor den geest kunnen halen. Daar komt nog bij, dat een wintertocht veel hoogere eischen aan de krachten van mensch en dier stelt en bijgevolg ook heel andere verplegingsmoeilijkheden veroorzaakt dan een tocht in warmere jaargetijden. In Zweden valt de winter in de maanden September tot en met Februari; deze maanden vallen voor den boerentrek dus reeds uit. Wij hebben echter ook reeds gezien, dat zulk een boerentrek onderweg genoodzaakt is, halt te maken om te kunnen zaaien en oogsten. De oogst valt voor Zweden in het laatste gedeelte van Augustus. *Dus moet zulk een trek volgens de begrippen van een Zweedschen boer zijn tocht bijtijds beëindigen, opdat het gezaaide graan nog tot einde Augustus rijp wordt.* Nu bestaat er geen Europeesche graansoort, die minder dan drie maanden noodig heeft om te groeien. *Wie dus eind Augustus oogsten wil, moet of hij wil of niet tot uiterlijk begin Juni gezaaid hebben.* Daar bijgevolg de maanden Juni—Augustus voor den akkerbouw noodig zijn, de winter echter reeds van eind September tot en met Februari gerekend moet worden, *blijven slechts de maanden Maart tot Mei voor de eigenlijke verhuizing over.* Dit is juist de voor het Ver sacrum overgeleverde trektijd.

Een landbouwkundige zal hier wellicht nog de vraag opperen, welk broodkoren voor de korte groeiperiode Juni—Augustus in aanmerking moet komen, aangezien het meeste zomergraan heel wat meer tijd vereischt. Deze tegenwerping is gerechtvaardigd; maar daarvoor is ook de oplossing van dit probleem bijzonder leerzaam. Vooreerst komt nl. slechts een enkele graansoort in aanmerking en wel de kleine vierrijige gerstsoort, die 70—80 dagen noodig heeft om te rijpen; men zou ook aan boekweit kunnen denken, die denzelfden tijd vereischt, maar de boekweit moet oorspronkelijk in Europa vreemd zijn geweest en komt dus

Digitized by Google

hier niet in aanmerking. Bedoelde gerst kan wegens haar korten groeitijd in den korten Noordschen zomer vaak nog als eenige graansoort worden verbouwd. Aan de Noordkaap komt zij nog voor op 70° Noorder breedte. In noordelijke landen vormt zij daarom het voornaamste broodkoren en heet daarom in *Zweden* ook eenvoudigweg *koren*. De gerst is, zooals bewezen is, aan Grieken en Romeinen bekend geweest. Welke rol in deze dingen de door Ihering bedoelde spelt van de patriciërs speelt, daarover waagt schrijver dezes niet te beslissen, hij wil er echter op wijzen, dat spelt en gerst elkaar niet wederkeerig behoeven op te heffen; er zijn verschillende mogelijkheden, om beide graansoorten bij een volk te vereenigen, waarop hier echter niet nader kan worden ingegaan. [1])

Het is voor ons onderzoek van groot belang, dat volgens *Schrader* in den oudsten tijd van de Indogermaansche samenleving een zekere akkerbouw naast veeteelt nooit geheel kan hebben ontbroken. De overeenstemming van woorden is hierbij zoo overtuigend, dat er een eenparige geleidelijke ontwikkeling moet hebben bestaan. Met onze veronderstelling, dat het gemis van een aanduiding voor den herfst en dat voorts de voor het Romeinsche Ver sacrum bekende trektijd, om akkerbouwkundige en weerkundige redenen vrij duidelijk op Zweden wijzen als de oorspronkelijke woonplaats der Indogermanen, komt deze stelling van Schrader goed overeen.

Aangezien wij in hfdst. I. reeds geconstateerd hebben, dat het gebruik van de patriciërs, om bij het sluiten van een huwelijk een everzwijn te offeren, dat met een steenen bijl (silex) werd gedood, de patriciërs duidelijk kenmerkt als kolonisten *van af den steentijd* en Schrader voorts vaststelt, dat in heel Noord- en Oost-Europa gedurende den steentijd akkerbouw werd bedreven, mogen wij in verband met deze feiten, alsmede met het oog op onze uiteenzettingen over het Ver sacrum van de patriciërs en de ontbrekende benaming voor den herfst bij alle Indogermanen, deze uit volle overtuiging met de akkerbouwers van den steentijd in

---

[1]) Zonder hier ten aanzien van dit probleem zijn standpunt nader te bepalen, wenscht schrijver dezes er toch op te wijzen, dat een nauwgezet onderzoek van de historisch bekende korenbouwgebieden nog menige vingerwijzing over Indogermaansche en Germaansche stamverhuizingen kan opleveren; ter opwekking hiertoe vergelijke men: G r a d m a n, Der Dinkel (Spelt) und die Alemannen, Württemb. Jahrb. f Statistik und Landeskunde, 1901.

Digitized by Google

noordelijk Midden-Europa (Zweden!) in rechtstreeks verband brengen.
Op deze wijze komen wij tot de, op het eerste gezicht wellicht verrassende overweging, dat ook de Indogermanen zich klaarblijkelijk in het verschijnsel der Germaansche boerentreks en binnen het kader van de Duitsche geschiedenis laten invoegen; in hfdst. II hebben wij deze nader beschreven. Zoo krijgen wij dus een samenhangend geheel zonder leemten, dat zich uitstrekt van den steentijd over de Indogermanen en Germanen, alsmede over de Germaansche boerenbewegingen van de Duitsche geschiedenis, tot op onzen tijd. *VOLK ZONDER RUIMTE schijnt het oerprobleem van alle geschiedenis te zijn, sinds er een Indogermaansch boerendom in Noordelijk Midden-Europa bestaat.*
En toch hapert er ook iets aan deze bespiegelende afleiding, die het Romeinsche Ver sacrum uit de overbevolking van het land afleidt. Namelijk: óf de patriciërs hadden een erfrecht en dan regelde het bevolkingsgetal zich van zelf, aangezien immers steeds alleen de erfgerechtigde trouwde en het dan in den grond van de zaak onverschillig was, of diens broer in den oorlog viel of thuis varkens hoedde dan wel op andere wijze in het bedrijf van nut was, maar — en daarop komt het aan — *niet* trouwde; ofwel de patriciërs leden onder overbevolking en dan klopte er iets niet met de uitsluitende handhaving van het erfrecht. Waarschijnlijk zit de zaak zoo, dat het erfrecht bestond, bovendien echter ook de mogelijkheid om de jongere zonen van tijd tot tijd een stuk grond af te staan. Plaatsen wij de in het vorige hoofdstuk op blz. 166 door Mielke ontwikkelde denkbeelden over het tot stand komen van een Germaansch dorp uit de op zich zelf onaantastbare alleenstaande hoeve, naast de uit Griekenland — en overigens ook uit Rome — tot ons gekomen gelijke gebruiken, dan ontstaat ongeveer het volgende beeld: oorspronkelijk wordt het land verdeeld in alleenstaande hoeven. „Op de Romeinsche zelfstandige hoeven wijzen verschillende dingen. De hoogten, waarop de latere stad zich ontwikkeld had, waren in het bezit van families, die daar hun hoeven hadden ingericht en in de moerasachtige laagten hun kudden lieten grazen; vergel. Baumeister, Denkmäler des klassischen Altertums, III, S 1447" (Mielke). Naast en tusschen deze zelfstandige hoeven zullen echter op nieuw-gerooide plekken enz. nieuwe haardvuren ontstoken en aan jongere zonen ter bewerking gegeven zijn; maar zonder op

Digitized by Google

zichzelf den voedingsgrondslag van de eerst aanwezige zelfstandige hoeven te verminderen.
Op deze wijze moest een zeker gebied langzaam met nederzettingen worden gevuld; daarmede groeit echter ook tegelijkertijd het algemeene gemiddelde van de jaarlijks geboren kinderen met betrekking tot de totale bevolking. Men mag veronderstellen, dat voor dit langzaam maar zeker stijgende aantal families de voedingsgrondslag van het *totale gebied* uiteindelijk toch te eng werd. Zoo zou men zich kunnen voorstellen, dat de oppervlakte van een dal langzaam met nederzettingen werd bedekt en dan ten slotte zoo dicht met kolonisten bezet was, dat bij een plotseling optredend noodjaar het verbouwde graan voor de totale bevolking als voedsel onvoldoende was. Nu zal men wellicht eerst eens geprobeerd hebben, inbreuk te maken op een naburig dal ingeval dit ter beschikking stond. Ging dat echter niet, zij het omdat de bewoners daarvan er niet over dachten, hun land af te staan en zich ook niet lieten overwinnen, of zij het, dat in het aangrenzend gebied eveneens overkolonisatie of een andere noodtoestand heerschte, dan kwam het er automatisch toe, een gedeelte van de familie — dus geen enkelingen, want daarvoor ontbreken de bewijzen — weg te sturen. De gedachte aan beperking van het aantal kinderen kwam immers oorspronkelijk bij de Indogermanen in hun vroege geschiedenis niet in het hoofd op, zoodat deze uitweg, om een te smal geworden voedselbasis weer in evenwicht te brengen, voor dit onderzoek niet in aanmerking komt. De opvatting is dus gewettigd, dat als een tijd van nood zich deed gevoelen, de gemeente tot een uittocht besloot, waaraan een ieder, die den leeftijd van 21 jaren had bereikt, kon deelnemen, tenzij ouders hun kinderen op den tocht meenamen; uitgezonderd waren vermoedelijk de gehuwde erfgerechtigden op de oude, eerste nederzettingen. Men zou dan ongeveer het volgende beeld krijgen: Een kolonisatie-gebied wordt langzamerhand met nederzettingen gevuld, en van tijd tot tijd wordt een gedeelte van de families weggestuurd, ongeveer zooals in een bijenkorf ook van tijd tot tijd een zwerm het hoofdvolk verlaat en naar elders verhuist. Wij mogen na bovenbedoelde uiteenzettingen van Ihering aannemen, dat zulk een uittocht in den vorm van een *geregelde* boerentrek geschiedde en van alles was voorzien, wat voor de nieuwe vestiging volgens de opvattingen die men op de oude woonplaats daarover had, noodig was. Voor deze verhuizing

Digitized by Google

zal dan een speciale leider gekozen zijn, die voor den duur van den tocht met een volstrekte en onaantastbare bevoegdheid tot straffen en bevelen was bekleed. Afgezien daarvan, dat alle overleveringen van de Indogermanen deze onderstelling inderdaad bevestigen, nemen ook op deze wijze de legendarische koningen uit de oertijden bij een definitieve Indogermaansche vestiging vasten vorm aan. Wij mogen wel aannemen, dat de algemeen overgeleverde gewoonte, om vóór den koning uit het nieuw veroverde land een bijzonder groot stuk als domein af te zonderen en dat aan hem af te staan, een soort geschenk (gratificatie) of een blijk van waardeering was voor zijn welgeslaagde leiding. Men houde er rekening mee, dat elke leiding bij de Indogermanen op de verantwoordelijkheid van den leider was gefundeerd en dat de leider bij overname van de leiding slechts de keus had, of *goed* te leiden of het leven te verbeuren. Het zou zelfs begrijpelijk zijn, als de leider reeds *voor* het begin van de verhuizing zich ervan verzekerd had, dat hem in het nieuw veroverde land een bijzonder groot gebied zou worden toegewezen.
In elk geval komt het feit van het aan den leider afgestaan domein zoo geregeld bij Indogermanen en Germanen voor, dat hierbij van toeval geen sprake meer kan zijn.
Maar ook een ander feit wordt zoodoende begrijpelijk, n.l. dat deze leiders-koningen voorloopig de leiding blijven behouden. Blijkbaar leerde de ondervinding op den tocht — aangezien deze stelling ook een veeljarig oponthoud op een of meer plaatsen omvatte — dat een pas opgerichte nederzetting na de overwinning op de onderworpen bevolking en verdeeling van de kavels nog lang niet als veilig kon gelden. Men moest voorbereid zijn op opstanden van de onderworpen bevolking en voordat onder de buren een toestand van politiek evenwicht was ontstaan, ging een aantal jaren voorbij; bij de Spartanen bijv. duurde het eenige generaties, voordat zij zich werkelijk in het bezit van Laconië mochten verheugen. Dit zal aanleiding gegeven hebben, dat de militaire indeeling onder het opperbevel van den leider (koning) vooreerst bleef bestaan en dat deze in overeenstemming met de Indogermaansche opvatting van het eerstgeboorterecht op diens zoon overging.
Maar vanaf het oogenblik, waarop een toestand van evenwicht was bereikt, resp. de nieuwe nederzetting niet meer door vijandige buren of opstandige hoorigen kon worden bedreigd, kwam de

Digitized by Google

oud-Indogermaansche gedachte van de rechtsgelijkheid van alle vrijen weer boven en openbaarde zich het streven om de voorrechten van den koning te besnoeien. Dit zou tenminste op zeer eenvoudige wijze het feit verklaren, dat *alle* Indogermaansche en Germaansche overleveringen over vroegere koningen berichten, wier regeering steeds verbonden is met tijden van groote onrust en oorlog (hetgeen heel natuurlijk is en in verband staat met de verovering van nieuw land); eveneens verklaarbaar wordt, dat men weldra pogingen deed om zich te bevrijden van deze overwegende positie der koningen. Alleen waar onrust bleef en de defensieve militaire indeeling der burgers moest blijven bestaan, zooals bijv. in Sparta, hebben de koningen zich langer dan anders gebruikelijk was, kunnen handhaven. Om soortgelijke redenen als in Sparta heeft ook aanvankelijk het Frankische koningschap zich staande gehouden, aangezien in het nieuw veroverde Gallië eenerzijds den koningen in de toegewezen domeinen een zeer tastbare economische ruggesteun ter beschikking stond, anderzijds de politieke toestand bij de oprichting van het Frankenrijk een ontbinding van den heerban verbood. Deze beide omstandigheden droegen er niet weinig toe bij om het Frankische koningschap — trouwens de oercel van ons tegenwoordig Duitsche Rijk — in zijn wereldpolitiek verband ten doop te houden.

De andere Germaansche stammen waren tengevolge van de Frankische bescherming van de westelijke flank niet genoodzaakt, hun heerban voortdurend onder de wapenen te houden; vandaar, dat het leiderschap bij hen dikwijls een geheel andere richting neemt, tenminste niet zulk een absoluut koningschap vormt als bij de Franken het geval was. [1])

Onopgehelderd zijn voorloopig nog de redenen, die aanleiding geven tot de eigenlijke Germaansche volksverhuizing, want het aantal van de destijds in beweging gekomen volken overtreft blijkbaar verre alle vroegere Indogermaansche verhuizingen. Enkel

---

[1]) Ook hierin gelijken overigens de Franken op de Spartanen, dat de bewerking van de domeinen niet door vrije Franken bezorgd werd, maar door vertrouwenspersonen uit de ondergeschikte bevolking; vergel. Busolt en Gilbert, t.a.p. Bij de Franken hebben deze toestanden zooals bekend, er toe geleid de „hofmeiers" uiteindelijk tot zulk een invloedrijke positie te verheffen, dat zij zich van de politieke macht konden meester maken en het eigenlijke historische Frankenrijk geschapen hebben. Op deze wijze is tenminste het geslacht der Karolingers opgekomen.

Digitized by Google

veroveringszucht kan het echter niet geweest zijn, zooals wij reeds in hfdst. III hebben gezien.
Zelfs het aanstormen van de Noormannen, die men bij voorkeur verantwoordelijk maakt voor den Noordschen uitval [1]) kan volgens de nieuwste navorschingen van den Zweed *Almquist* [2]) niet langer zonder meer worden aangehaald. Almquist maakt het volkomen waarschijnlijk, dat bij de Noormannen uitsluitend wraaktochten op geweldige schaal in aanmerking komen, als vergeldingsmaatregel voor de wreede wijze van dwangbekeering der Saksers en voor het onderdrukken van den Wodan-eeredienst; met de ineenstorting van het Frankenrijk kon immers de eigenlijke inval van de Noormannen eerst beginnen, moest toen echter wel als een golf het land overstroomen; nadere gegevens hierover brengt hfdst. VIII.
Schrijver dezes merkte reeds op, dat wij Zuid- en Midden-Zweden meer als richtpunt of als aardrijkskundig uitgangspunt in het door de Indogermanen oorspronkelijk bewoonde gedeelte der aarde moeten beschouwen en niet zoozeer als een volstrekt feit. Ook moeten wij ons wachten om weer een schematische „golventheorie" aan te nemen. De omstandigheid, dat alle Indogermanen van een betrekkelijk klein gebied zijn uitgegaan, bewijst immers nog niet, dat zij allen tegelijk de plaats bereikten waar wij hen aantreffen zoodra het in de geschiedenis begint te dagen. Het allerminst mag men zich de zaak voorstellen als een voortdurende lava-achtige overvloeiing van de voorafgaande afvloeiingen. Al geschiedde ook het wegtrekken uit de oorspronkelijke woonplaats in lagen, toch dient men zich het verloop van de verhuizingen eerder voor te stellen als afzonderlijke beekjes, die zich richtten naar de mogelijkheden van het terrein. Aan het eindpunt van den trek behoeft men ook niet dadelijk te denken aan een nieuwe laag over de voorafgaande; men zal zich dikwijls eerder een mozaïkachtig door-elkaar-schuiven mogen verbeelden. Ook dient met de mogelijkheid gerekend, dat elke vestiging in den loop der generaties weer tot het afvloeien van een gedeelte der bewoners noopte; zoodoende vormden zich Indogermaansche dochterhaarden; hieronder zou bijv. de kolonisatorische werkzaamheid van de Grieken en Romeinen in het bekken van de Middellandsche Zee vallen.

---

1) Clauss, Rasse und Seele. München 1934.
2) Almquist, Die nordische Rasse beim Untergang des Wotankults, Archiv für Rassen- und Gesellschaftsbiologie, Heft 4, Band 19.

Digitized by Google

Zoodanige overwegingen maken het van het begin af aan onmogelijk aan te nemen, dat men bij alle Indogermanen nu *dezelfde* toestanden op akkerbouwgebied aantreffen moet. Niet alleen bracht elke latere afvloeiing uit de oorspronkelijke woonplaats uiteraard een iets verbeterde landbouwtechniek met zich mede, maar ook de natuurlijke verhoudingen van het nieuwe punt van vestiging noodzaakten door het verschil in weersgesteldheid, bodem en irrigatie tot een gewijzigde bedrijfsmethode voor de bekende en meegevoerde vormen van akkerbouw. Wordt dan zulk een nieuwe woonplaats ook nog tot een Indogermaansche dochterhaard, dan moet het daaruit wegtrekkende jonge volk uiteraard de oud-Indogermaansche landbouwmethoden in *gewijzigden* vorm medevoeren; bij dergelijke afvloeiingen moet dan in de historische ontwikkeling eenige afwijking van den vroegeren landbouwstijl waar te nemen zijn. Op deze mogelijkheid is schrijver dezes aanvankelijk opmerkzaam gemaakt door overleveringen uit de geschiedenis der huisdieren, want anders is de huisdierenwereld met haar vele tegenstrijdigheden in de oude geschiedenis der Indogermaansche volken, niet te verklaren. Men krijgt bijv. dikwijls den indruk, alsof bruikbare huisdierrassen van de nieuwe woonstreken in den ouden stapel van huisdieren worden overgenomen. Blijkbaar waagde men echter niet, deze *nieuwe* huisdieren als offerdieren voor de *oude* goden te gebruiken. Op deze dingen nader in te gaan, zou een werk op zichzelf zijn, en er kan hier slechts terloops op gewezen worden.

Iets dergelijks vermoedt ook *Schrader*. Hij doet met nadruk uitkomen, dat ondanks de eenheid van wortel van alle benamingen op landbouwgebied, in hun verdere ontwikkeling toch vaak een verschuiving van beteekenis valt waar te nemen. Schrader veronderstelt, dat door het verschil der verhoudingen in bodem- en weersgesteldheid dan deze, dan gene uitdrukkingen verder ontwikkeld werden, terwijl andere daarentegen verkwijnden. De juistheid van deze onderstelling van Schrader — die voor een landbouwkundig geschoold mensch eigenlijk vanzelf spreekt — laat zich uit de geschiedenis van de Duitsche varkensfokkerij bewijzen. *Hoesch* [1]) bijv. wijst er op, dat bij de Germanen de varkensteelt een vooraanstaande rol in de dierenteelt speelde. Daarom vindt men dan ook bij de Germanen een fijnheid en juistheid van de

---

[1]) Hoesch, Die Schweinezucht, Hannover 1911.

Digitized by Google

hiervoor noodige vaktermen, die bewondering wekt. Deze Germaansche varkensteelt was gefundeerd op benutting van de boschweide (beuken en eiken). Toen in het Duitschland der middeleeuwen en in den modernen tijd de ontbossching begon, ging onvermijdelijk ook de Duitsche varkensteelt achteruit om tenslotte tegen het einde van de 18de eeuw haar beteekenis te verliezen. Bij dezen loop van zaken verloor onze varkensteelt ook alle fijne vaktermen der Germanen op dit gebied. Thans, nu het varken zich weer een plaats in de Duitsche volkshuishouding heeft veroverd als verbruiker van afval, kunnen wij dierenfokkers slechts het verlies betreuren van den ouden Duitschen woordenschat op het gebied der varkensteelt.

Waar *Schrader* (Reallexikon) vaststelt, dat het bestaan van akkerbouw bij de Indogermanen als bewezen moet worden beschouwd, kunnen wij ons op grond van onze zuiver landbouwkundige overwegingen daarmede vereenigen. Het verwondert ons ook niet, dat *Schrader* — om een voorbeeld te noemen — bij de Noord-Pontische Scythen, die men nog het eerst voor nomaden zou houden, den verbouw van uien, boonen, knoflook, gierst en tarwe doet uitkomen (vermeld bij Herodotus, IV, 17).

In dit verband zij echter eveneens gewag gemaakt van eenige denkbeelden van Ihering, die verdienen niet in vergetelheid te geraken. *Het begrip slaaf is* — zooals wij reeds zagen — *den Indogermanen oorspronkelijk vreemd geweest.* [1]) Zij kenden alleen den hoorige. Hoorig hangt samen met gehoorzamen en duidt in de eerste plaats een toestand van afhankelijkheid aan. In het begrip *slaaf* — ofschoon dat woord van Germaanschen oorsprong is en met de Slaven verband houdt — ligt echter de voorstelling besloten van een opheffen der persoonlijkheid. *De slaaf is een onpersoonlijk voorwerp, is koopwaar.* Europa heeft het begrip

---

[1]) Op deze omstandigheid dient telkens en telkens weer gewezen te worden. Als de Noordsche beweging niet volkomen ondubbelzinnig ten aanzien van dit feit haar standpunt bepaalt en er zoo van haar kant voor zorgt, dat deze waarheid gemeengoed wordt bij alle Duitschers, dan graaft zij zichzelf het graf. Zij laat anders toe, dat het uit het Oosten tot ons gekomen heerschersbegrip — d.w.z. de zuivere heerscherspositie zonder verplichting tegenover den onderdaan — op het Noordras overgaat. Daardoor zou men echter juist den blik van het Duitsche volk hebben afgetrokken van de e d e l s t e en m e e s t w a a r d e v o l l e eigenschap van het Noordras, vergel. Hfdst. III.

Digitized by Google

slaaf eerst door Azië en het Oosten leeren kennen; historisch eveneens door het Oosten. *Aangezien de slaaf bij alle krijgszuchtige nomaden een begeerde buit is en veelal de voornaamste drijfveer tot een krijgstocht vormt, mogen wij wel aannemen, dat de wereld het begrip slaaf eerst door de nomaden verkregen heeft.*
Ihering wijst er ook op, dat ons begrip *Zondag* eveneens bij het Indogermanendom onbekend was. Bij de Germanen ondervond de invoering van den Zondag door het christendom den hevigsten tegenstand. In feite moest ook de Zondag, als een dag van absolute arbeidsrust, den Germanen vreemd zijn; wij zullen zoo dadelijk zien, waarom de Germaan zich verzette tegen een *voorgeschreven* rusttijd. De Zondag, als dag van arbeidsrust, is van Joodschen oorsprong en gaat terug op den Joodschen sabbath. Den sabbath hebben echter ook de Joden eerst van elders ontleend. Volgens Ihering is deze afgeleid van het Assyrische sabbattu = rust, feestviering en is dus van Babylonischen oorsprong. Hieraan knoopt Ihering nu een zeer geestige overweging vast. Elke rustdag veronderstelt uiteraard voorafgaand werken. Het begrip arbeid kan echter twee principieel verschillende voorstellingen opwekken en wel naar gelang het werken uit eigen beweging geschiedt, of onder dwang. Men kan het ook zoo zeggen: *Niet het werk op zich zelf heft uiteindelijk de vrijheid op, maar alleen de dwang tot werken legt de persoonlijke vrijheid aan banden.* Een slaaf moet werken, terwijl de vrije zelf zijn soort van werk of bezigheid uitzoeken kan. Bij een *vrijen* boer nu richt zich de indeeling van werk- en rusttijd naar de eischen van zijn landbouwbedrijf. De boer werkt als de omstandigheden dit vereischen en viert feest, als daartoe aanleiding bestaat. Hij deelt zijn rusttijden en feesten in naar gelang van de jaargetijden. Maar de absolute en mechanisch alle 7 dagen ingaande zondagsrust heeft voor hem in den grond van de zaak geen zin; het zich houden aan de zondagsrust kan den boer eventueel zijn oogst kosten. Om deze heel natuurlijke redenen hebben de boeren onder de Indogermanen ook geen gevoel voor den Zondag als een dag van absolute arbeidsrust. Zij kennen alleen feesten en plechtigheden, die zich binnen het kader van een boersche denkwijze bewegen en meestal met de weergesteldheid van een streek samenhangen. Vandaar dat de Indogermanen den dag berekenen naar het opgaan en ondergaan van de zon, want het werk van den landman richt zich naar deze omstandigheden. Met een dagindeeling naar uren weet de boer eigenlijk niets te

Digitized by Google

beginnen. Onze landelijke bevolking rekent ook heden nog de tijden van den dag naar de vereischten van hun boerenwerk; ontbijt, middageten, vesperbrood, avondeten zijn de heel *natuurlijke rustpoozen* van dit werk. De landbouwkundige vlaktemaat morgen is oorspronkelijk afgeleid van de oppervlakte, die de boer in een morgen, d.w.z. een voormiddag of halven dag omploegen, resp. afmaaien kon. De morgen is in overeenstemming daarmede in Duitschland ook geen volstrekte grootte, maar naar gelang van de landstreek verschillend groot; men is het daarom eens geworden over de beteekenis van ¼ hectare. In Beieren zegt men niet morgen, maar *dagwerk*, om de grootte van een oppervlakte te kenmerken, hetgeen nog duidelijker op het verband van werk en tijd wijst. *Al deze begrippen hebben de Boerenopvatting gemeen, dat de indeeling van den tijd zich naar het boerenwerk behoort te richten;* en niet omgekeerd, zooals een mechanische anorganische tijdsindeeling dit eigenlijk aanneemt (achturige werkdag!). Aan de Babyloniërs hebben wij echter de indeeling van den dag in nauwkeurige gelijke helften, in dag en nacht te danken; bovendien zijn deze beide helften elk weer ingedeeld in precies 12 uren. De Indogermanen daarentegen berekenden — zooals wij reeds zeiden — den dag naar opgang en ondergang van de zon. „Evenzoo de oude Romeinen ten tijde van de 12 tafelen, die den rechtsdag bij zonsondergang lieten eindigen (sol occasus suprema tempestas esto)" (Ihering).

Ihering wijst er in dit verband op, dat wij in de Babylonische rijken beslist een *slavenbedrijf,* het gebruik van slaven kennen. Laten wij eens buiten beschouwing waarom nu juist in het Tweestroomenland — zooals overigens ook in Egypte — het gebruik van slaven zulk een uitbreiding onderging. Vast staat echter, dat bedoelde landen alleen door middel van een weldoordacht gebruik van slaven in cultuur gebracht konden worden; in elk geval heeft de geaardheid van het land tot een zeer ontwikkelden vroondienst geleid. Ihering nu heeft de overtuigende gedachte, dat dit werkplan voor het Babylonische gebruik van slaven, dat losgemaakt was van elken landbouwkundigen, dus natuurlijken organischen grondslag, om gezondheidsredenen tot een huishoudelijke indeeling van de werkkrachten noodzaakte. Deden zij dat niet, dan zouden de slavenhouders zich door een vervroegde uitputting van hun werkkrachten zelf benadeelen. Ihering schrijft het zestal werkdagen hieraan toe, dat de mensch

Digitized by Google

bij mechanisch werk niet 9 of 12 dagen achtereen werken kan, terwijl drie dagen weer te weinig zijn. [1])

„Dus was de rustdag bij de Babyloniërs uitsluitend een maatregel van sociale politiek, die verder niets anders beteekende dan het laten rusten van het werk op den zevenden dag om te bekomen van de inspanning der 6 werkdagen. Het gebod om op bepaalde dagen het werk te laten rusten ontmoeten wij ook bij andere volken. Bij Grieken en Romeinen moest het werken op publieke feestdagen achterwege blijven, evenwel niet terwille van den arbeider maar met het oog op religieuze gevoelens. Om aan den arbeider in diens eigen belang een periodieken rustdag voor te schrijven, daarop is geen van de beide volken, evenmin als trouwens eenig ander volk der Oudheid behalve de Babyloniërs, de Egyptenaren en de Joden, die hem aan eerstgenoemden ontleenden, ooit gekomen.... Volgens het voorafgaande, moest de geheele Babylonische tijdsindeeling worden toegeschreven aan deze eene gedachte: *Organisatie van den slavendienst bij de publieke gebouwen van staatswege*.... Het vaststellen van eenzelfde maat voor dag en nacht is dus een door en door burgerlijke inrichting, evenals het doen beginnen van beide om 6 uur 's morgens en 's avonds, in plaats van 's middags en te middernacht, wat alleen astronomisch correct zou zijn.... De Babylonische tijdmaat was berekend op den *arbeid,* op dien van den heerendienstplichtige, voor wien de staat denken moest.... In elk geval komt aan de Babyloniërs de verdienste toe, het moeilijke probleem van tijd en ruimte in een vaste meetbare verhouding tot elkaar te brengen, het eerst in de geschiedenis te hebben opgelost." (Ihering).

Al moeten wij op deze wijze ook steeds weer vaststellen, dat de Indogermanen aanvankelijk boeren waren en dat hun om die reden het uitbuiten van de menschelijke arbeidskracht vooreerst geheel vreemd was: allengs komt toch de vraag naar voren, of dit boerendom van de Indogermanen te vereenigen is met hun feitelijke veroveringstochten; deze laatste laten zich immers archaeo-

---

[1]) Volgens Ihering is het getal 5 niet oorspronkelijk maar 3 en tien; 3 handhaafde zich nog heel lang bij oorlogsverklaringen, 10 bij de zgn. getuigen van de Romeinsche huwelijken. Ihering steunt voor deze bewering op Bodemeyer, Die Zahlen d. röm. Rechts, Göttingen 1855.

Digitized by Google

logisch en historisch duidelijk aantoonen. Schrijver dezes is van meening, dat te dien aanzien in het geheel geen tegenstellingen met elkaar in overeenstemming gebracht behoeven te worden en dat veeleer het eene afhankelijk is van het andere.
Ter beantwoording van deze vraag verdient het aanbeveling, eerst eens de uitrusting van krijgszuchtige herders of andere nomaden te leeren kennen. Men zou kunnen zeggen, dat bij nomaden de geheele uitrusting — de wapens uitgezonderd — uit *organische* stof gevormd en van beperkte hoeveelheid is. Van deze feiten kan men zich nog heden bij elk nomadenvolk overtuigen, dat onder *oorspronkelijke* verhoudingen leeft. *Een zwerftocht van een nomadenvolk in vroeg- en voorhistorische tijden zal archaeologisch in het geheel niet zijn aan te toonen.* Er zou al een bijzonder gelukkig toeval in het spel moeten zijn, als iets van zulk een organische stof duizenden jaren onverweerd behouden bleef. Het eenige, dat te verwachten is, zijn wellicht menschelijke geraamten, wapens en gerei, voor zoover deze uit *anorganische* stof (steen!) vervaardigd werden.
Aangezien echter nomaden zeer zelden langen tijd op dezelfde plaats vertoeven, zullen deze overblijfselen nog niet eens in grooten getale op één punt te zamen worden gevonden; veeleer komen dan vondsten in aanmerking, die als het ware over een traject of oppervlakte verstrooid voor den dag komen.
Het inbezitnemen van land door een boerentrek echter moet archaeologisch op andere wijze blijken. Als boeren nieuw land in bezit nemen, dan dringen zij de aanwezige bevolking eenvoudig opzij; zij onderwerpen deze niet altijd. *Boeren planten met beslistheid hun medegebrachte cultuur in het veroverde gebied.* Daardoor ontstaat archaeologisch een overdekking van het gewezene, die zich op uiterst krasse wijze openbaart. De oude en de nieuwe cultuurlaag schuiven dan over elkaar heen als het hangende en het liggende in de geologische opeenvolging van lagen. Men onderzoeke in dit opzicht maar eens de inbezitneming door boeren van de Vereenigde Staten of van Zuid-Afrika. Daar kan worden vastgesteld, dat het Germaansche boerendom een einde maakt aan de voorafgaande cultuur van Indianen en Kaffers, alsof deze afgesneden werd. Een archaeoloog, die na duizenden jaren deze Germaansche kolonisatiegeschiedenis van de Vereenigde Staten en Zuid-Afrika bewerkt, zou, indien hij met tegenwoordige opvattingen zijn werk begint, op het denkbeeld komen, dat een

Digitized by Google

„militaire verovering door een heerschersras" had plaats gevonden. In feite kan men trouwens echte militaire veroveringen door overheerschers, dus veroveringen door *niet-boeren,* archaeologisch slechts indirect, maar nimmer direct aantoonen. Dit wordt bijv. heel gauw begrijpelijk, als men de positie van de Angelsaksische cultuur van de Vereenigde Staten met die van Indië vergelijkt. Naar Amerika bracht de Engelschman zijn boerendom en hij plantte daar een echte Angelsaksische loot, waarvoor archaeologisch blijvend het bewijs geleverd kan worden. In Indië echter trad de Engelschman van den beginne af slechts als veroveraar en heerscher op. Van een Angelsaksische overdekking van Indië kan in archaeologischen zin wel nauwelijks sprake zijn, en alle archaeologen zouden nog meer in verlegenheid geraken, als men van hen verlangde, alleen aan de hand van opgravingen, het tijdstip te bepalen van de Engelsche verovering van Indië. Dit zou archaeologisch trouwens slechts indirect vast te stellen zijn, of door het bewijs te leveren dat de Engelschen een andere wending aan den Indischen stijl hebben gegeven, of door Engelsche cultuurhaarden, die als aan Indië vreemd in de Indische cultuur aangetoond kunnen worden. Nog duidelijker wordt dit feit, als men bijv. aan de bezetting van het Rijnland denkt, die immers op een echte militaire verovering berust; archaeologisch kan deze wel nauwelijks vastgesteld worden.

De nomade is dus door het onderzoek met de spade in het geheel niet of alleen met waarschijnlijkheid aan te toonen, daar hij alles verwoest, zonder iets nieuws daarvoor in de plaats te stellen, dus woestenijen of steppen achterlaat. Overigens zal men hem uitsluitend herkennen *aan het geven van een andere wending aan den bestaanden stijl.* Men denke aan de *Hagia Sophia* in Constantinopel, die oorspronkelijk een christelijke kerk was en nu een moskee is. Een tweede voorbeeld is de in 1132 in Palermo gebouwde kerk *San Giovanni degli Eremiti;* een met vijf koepels in Byzantijnschen stijl gebouwde kerk, waarvan echter de spitsbogen Saraceensch beïnvloed zijn; soortgelijke voorbeelden zal iedere cultuur-geschiedvorscher in Spanje uit den tijd der overheersching door de Mooren in grooten getale kunnen aanwijzen. Zoodoende komen wij tot het resultaat, dat de bij Indogermaansche veroveringen zich openbarende, archaeologisch gezien krasse overdekking van de voordien aanwezige culturen in feite slechts een bewijs is voor de inbezitneming van het betreffende land *door*

Digitized by Google

boeren. Ook de door *Schuchhardt* [1]) geaccentueerde aanleg van burchten door de Indogermanen is niet in tegenspraak maar in overeenstemming met deze opvatting zooals wij in hfdst. VIII, bij de bespreking van het Noordsche krijgsmanschap, nog nader zullen zien.

Maar nu, nadat wij de tochten der Indogermanen met zekerheid als boerentreks onderkenden, mogen wij ons een verdere overweging veroorloven. Deze kan eventueel voor de geheele praehistorische geschiedvorsching van fundamenteele beteekenis worden. Wij zagen reeds in het tweede hoofdstuk, dat de blik van de nomaden steeds gericht is op onverbruikte cultuur. De nomade kent geen ruimtebeperkingen op aarde — rivier noch gebergte —, die hem zouden beletten, zijn doel te bereiken. Hij heeft bijna geen reisgoed, hij hecht er tenminste geen overdreven waarde aan en kan zich dus in de volle beteekenis van het woord overal doorheen wringen. Nomaden op rooftocht hebben daarom altijd veel van een zwerm sprinkhanen, die zich over het land uitstort en alles kaal vreet (vergel. blz. 69). Een boerentrek gehoorzaamt aan geheel andere wetten. De medegevoerde omvangrijke bagage noodzaakt tot het volgen van bepaalde wegen; de gebergten en rivieren kunnen slechts op speciale punten overschreden worden, zoodat mettertijd voor de Indogermanen zekere trekwegen zich afteekenen moesten.

Men neme eens een landkaart van Europa en Azië ter hand en stelle zichzelf de volgende opgave: aangenomen, een boerentrek in Neder-Duitschland, in het Oder- of Weichselgebied, is voornemens langs landwegen naar het Zuiden te trekken. Welke wegen moet of kan deze inslaan en waar zou hij kunnen eindigen? Al gauw zal men vaststellen, dat men vanzelf op wegen geraakt, die overeenstemmen met de oude Indogermaansche trekwegen. Men kan bijv., heel oppervlakkig natuurlijk, zeggen, dat het volgen van de *Oder* naar de Donau-laagte leidt, vanwaar uit de Balkan open staat; daarentegen komt langs dezen weg het Italiaansche schiereiland niet zonder meer in aanmerking. Volgt men echter den *Weichsel,* dan stoot men eerst tegen de Karpathen en komt, verdertrekkend met den Dnjestr, aan de Zwarte Zee.

Hier kan men óf in zuidelijke richting de Donau oversteken en vervolgens den Balkan bereiken, of in oostelijke richting aan den

---

[1]) Schuchhardt, Alteuropa, eine Vorgeschichte unseres Erdteils, Berlin Leipzig 1926.

Digitized by Google

noordrand van de Zwarte Zee den tocht voortzetten. In het laatste geval kan men óf trachten over den Kaukasus te trekken en verder door Armenië en Koerdistan het Tweestroomenland te bereiken, óf in oostelijke richting door de laagte tusschen het Oeralgebergte en de Kaspische Zee Azië binnen te dringen. Dan ligt voor zulk een boerentrek Indië open, maar eveneens — en dat is van belang — weer het Tweestroomenland, al is het ook slechts langs een heel omslachtigen weg te bereiken. Deze inval in het Tweestroomenland zou echter uit *noordoostelijke* richting komen en schrijver dezes vindt het beslist noodzakelijk op dit feit in het bijzonder te wijzen. [1]) Heel eenvoudige aardrijkskundige overwegingen leiden er dus toe vast te stellen, dat het voor een trek van Noordsche boeren veel natuurlijker is, het Tweestroomenland uit de richting van den Kaukasus of van de Toeranische laagvlakte te bereiken dan over Klein-Azië; de Dardanellen en de Bosporus moeten voor zulk een trek een vrijwel onoverkomelijke hindernis gevormd hebben. [2])

Voor nomaden is het nooit noodzakelijk zich aan deze trekwegen te houden. Bij de Hunnen kunnen wij dat — maar dan in omgekeerde richting — nauwkeurig bewijzen. Dus ook de landkaart verraadt ons, dat de Indo-Germanen als boerentrek verhuisd moeten zijn.

Om een duidelijk begrip te krijgen ten aanzien van den mogelijken tijdsduur van deze verhuizingen, is de volgende overweging aan te bevelen. Terwijl de Hunnen bijv. in ongelooflijk korten tijd van Oost naar West stormen, de Arabieren met nog veel grootere snelheid geweldige afstanden in Afrika afleggen, bewegen de Noordsche golven zich blijkbaar op hun gemak in een tempo verder, dat, zelfs gemeten aan den tijdsduur van de kruistochten in de Middeleeuwen, opvallend langzaam is en slechts begrijpelijk wordt

---

[1]) Babyloniërs en Assyriërs noemden het paard „de ezel van het bergland resp. het Oosten". Aangezien de Semieten oorspronkelijk het paard niet kenden en het dus ook niet goed kunnen hebben ingevoerd, zijn verschillende onderzoekers op het gebied van de huisdieren reeds lang gaan vermoeden, dat die volken, die het paard in het Tweestroomenland invoerden noch uit Klein-Azië noch uit Arabië kwamen, maar over de hoogvlakten van Iran zijn binnengetrokken.

[2]) In 1927 is een kleine groep van Nerother trekvogels (Rijnlanders) te voet naar Indië getrokken en wordt in het voorjaar 1929 terug verwacht. De uitkomsten van zulke tochten zijn met het oog op de toestanden der wegen en den duur van de tochten voor de praehistorische cultuurvorsching van de allergrootste beteekenis.

Digitized by Google

door ons een loggen boerentrek voor te stellen. Het kan geen kwaad, zich bij dergelijke problemen voor oogen te houden, dat menige Duitsche batterij en menig Duitsch eskadron in den wereldoorlog op de ruggen van hun paarden en met voertuigen vanuit hun Duitsche garnizoenen zonder gebruik te maken van de spoorwegen tot aan de Zwarte Zee kwamen en op dezelfde wijze naar hun vaderland terugkeerden. Nog ten tijde van de kruistochten kunnen de wegen naar het Oosten er niet veel anders hebben uitgezien dan ten tijde van de Indogermaansche verhuizingen.

Als de kruisvaarders, die een zeer omslachtigen en loggen tros meevoerden, dezen weg in enkele jaren heen en terug konden meesteren — als voorts onze troepen in nauwelijks vier jaren, met onderbrekingen door groote gevechten en veldslagen, tot aan de Zwarte Zee en weer terug kwamen, dan zullen wij wellicht in het vervolg ook voor de Indogermaansche verhuizingen tijdsruimten kunnen aannemen, die zich binnen heel natuurlijke en enge grenzen houden, in elk geval niet boven een menschenleeftijd behoeven te liggen.

Nu zou men kunnen vragen, waarom die boeren in Zweden of in de Nederduitsche laagvlakte tusschen Elbe en Weichsel, juist langs Oder en Weichsel moeten zijn opgetrokken en waarom zij niet direct naar het Oosten of Westen verhuisd zijn. Een antwoord daarop is misschien heel gemakkelijk te geven. Een boerenvolk in de laagvlakten ten Oosten van de Elbe, dus in het gebied van de Oostzee dat jaar in jaar uit in den herfst de trekvogels ziet wegvliegen en in het voorjaar wederkeeren, zal uiteraard dan ook dezelfde richting inslaan als de trekvogels; want zulk een volk neemt duidelijk waar, hoe goed den trekvogels den winter in het Zuiden bekomen is, men denke bijv. aan de ooievaars, die immers steeds naar hun oude broedplaatsen terugkeeren en daarom den boer ook altijd persoonlijk bekend zijn.

Daarmede zijn wij reeds bij een omstandigheid aangekomen, op welke bij de navorschingen over de Indogermanen tot dusver weinig gelet werd. Voor zoover men tot nu toe de trekwegen van die vogels heeft kunnen nagaan, die den Middeneuropeeschen winter in Afrika doorbrengen, worden door hen voornamelijk twee wegen gebruikt. De eene weg gaat van noordelijk Midden-Europa door Frankrijk over de Pyreneeën en door Spanje over de Straat van Gibraltar naar Afrika, terwijl de andere door Oost-Europa

Digitized by Google

over den Balkan en Klein-Azië Egypte bereikt. Zouden deze beide oude trekvogelwegen niet wellicht richtinggevend geweest zijn voor de noordelijke volken? In elk geval moesten die volken, die de uit de richting Klein-Azië—Balkan komende vogels in het voorjaar *tegemoet trokken* en daarbij de rivieren Oder en Weichsel opwaarts volgden, wegens het terrein — vliegen konden zij nu eenmaal niet — op de hierboven beschreven trekwegen van de Indogermanen terecht komen; met den anderen trekvogelweg naar Noordwest-Afrika zullen wij ons eerst hieronder nader bezig houden.

Ihering heeft reeds het vermoeden geuit, dat de auguren (vogelwichelaars) van de patriciërs niet uit de een of andere kinderlijke voorstelling over godsdienstige gebruiken ontstaan zijn, maar oorspronkelijk een *practische* beteekenis moeten hebben gehad; auguur, ontstaan uit avi-gur, van avis = vogel en het Keltische gûr-vir, man; auspex = vogelwichelaar ontstaan uit avi-spex, samengetrokken uit avis = vogel en specere = beschouwen; auspizieren lat. auspicari = de vogelvlucht verklaren, waarzeggen. Ihering nu wilde deze auguren met de oude arische verhuizing van de patriciërs in verband brengen en meende, dat de leiders, om zich van de wegen en zoo meer op de hoogte te stellen, de vogels gadesloegen. Als men niet eenvoudigweg aan een verhuizing denkt, maar aan de bovenbedoelde trekvogelwegen, dan zou het vermoeden van Ihering van een verrassende juistheid kunnen zijn. Bij een onbestendig zwervend volk zonder vast reisdoel heeft de observatie van de vlucht der vogels geen zin; hoogstens zou dat aan bijgeloof doen denken. Aangezien echter krijgszuchtige nomadenvolken, zooals Tartaren, Hunnen en Semieten over zeer uitgestrekte gebieden gezworven hebben, die een heel verschillende vogelwereld bezitten, zou een bijgeloof, dat op de waarneming van de vogels opgebouwd is, al spoedig ineenstorten door onkunde ten aanzien van de nieuwe vogelsoorten, die binnen den gezichtskring van de nomaden opdagen.

Iets anders is het, als men die Romeinsche vogelwichelaars eens van het standpunt uit bekijkt, of de vogelvlucht voor een boerenvolk in de Zuidzweedsche laagten geen bijzondere beteekenis kan hebben gehad. Onmiddellijk blijkt dan, dat er voor deze boeren geen beter middel bestond, dan juist de waarneming en kennis van de vogelwereld, om zoowel de jaargetijden als zoo menige andere noodzakelijkheid van het landelijk leven nauwkeurig te

Digitized by Google

bepalen. Wellicht laat een bevoegd vogelkundige zich eens over deze vraagstukken uit. Zooveel kan echter hier reeds met alle zekerheid gezegd worden, dat, terwijl de waarneming van de vogels voor den nomade van geen gewicht is of liever slechts de beteekenis kan hebben van een algemeene observatie van het wild, de landbouw in noordelijk Midden-Europa er het grootste nut van heeft; men denke maar eens — om een voorbeeld te noemen — aan den bekenden „regenroep" van sommige vogelsoorten in het loofbosch-gebied van Midden-Europa. [1])
Aangezien de verscheidenheid van de vogelsoorten in Midden-Europa groot is en de kennis van hun bijzonderen aard in elk geval een uitgebreide studie tot voorwaarde heeft en daar voorts de waarneming van de vogels niet zoo heel eenvoudig is en een zekere opmerkingsgave vereischt, is het denkbaar, dat in vroegeren tijd bepaalde personen belast werden met de observatie van de vogelwereld. Door aanleg en opleiding zijn dan wellicht enkele voor deze dingen bijzonder begaafde families ontstaan; hun historische overlevering is voor ons behouden gebleven in de vogelkundigen van het oude Rome. „Aan het Germaansche adelsgeslacht wordt goddelijke afstamming toegeschreven: met andere woorden de stamvader daarvan maakt er aanspraak op en geniet een voortdurende vereering. Dientengevolge schrijft het volksgeloof aan de edele soort ook krachten toe, die uitsteken boven de gewone menschelijke; bijv. in de Rigsbula stropha 45, 47, *het begrijpen van de vogeltaal,* vergel. Asbjornsen en Moe Nr. 145 g. E" (v. Amira, Grund d. germ. R.)
Met een voorbeeld zij hier aangetoond, welke leerzame resultaten door een grondig onderzoek van deze vragen voor de cultuurgeschiedenis en de rassenleer te verkrijgen zijn. Een kermerkende trekvogel van de Zweedsche *laagten* is de gans. Bij de gans nu zijn twee dingen van belang: 1. leeft de gans streng in monogamie en 2. kan de landman uit het gedrag van de ganzen gevolgtrekkingen maken ten aanzien van het weer. (Als bijv. ganzen

---

[1]) De nu overleden dierkundige Valentin Haecker, Halle, door wien schrijver dezes in de beginselen van de vogelkunde werd onderwezen, kon met groote zekerheid, naar de levenswijze en de levensuitingen der vogels, jaargetijde, weer, zonsopgang en -ondergang beoordeelen! Haecker was bijv. in staat, op grond van de volgorde der vogelstemmen bij het begin van den morgenzang en door omrekening op het tijdpunt van den zonsopgang, ook zonder klok op de minuut nauwkeurig te zeggen, hoe laat het 's morgens was.

Digitized by Google

schreeuwend het water in loopen, komt er regen enz.) Bij de oud-Romeinsche patriciërs was de gans *de heilige vogel van Juno.* Zulk een verband tusschen Juno en de ganzen wijst eigenlijk vrij duidelijk naar Zweden of Neder-Duitschland, als de plaats waar dit religieuse gebruik is ontstaan. Want daar alleen konden beide in de voorstelling van een volk tot een begrip samengroeien.

Aan het slot van deze beschouwing zij echter ook eens speelruimte gegeven aan een andere overweging. Voor zoover wij ons op dat gebied reeds een oordeel kunnen veroorloven, moge gezegd worden, dat het Faalsche ras nauwelijks of in het geheel niet onder de Indogermanen wordt aangetroffen; in elk geval heeft men tot dusver nog geen afbeeldingen van de Indogermanen kunnen aantoonen, die de kenmerkende gestalten van een Bismarck of Hindenburg bezitten. Men heeft zich tot nu toe de verklaring van dit verschijnsel nogal gemakkelijk gemaakt, door aan te nemen, dat het wegtrekken niet in den smaak van het boersche Faalsche ras valt — zoogenaamd in tegenstelling met het Noordras — terwijl de bewegelijke niet-boersche Noordras-mensch de wijde wereld introk en vreemde landen veroverde.

Nadat wij vastgesteld hebben, dat de Indogermaan beslist een echte boer is, kan men helaas met deze verklaring niet veel meer beginnen. Zij was trouwens met zichzelf in tegenspraak. Voor boerenvolken is het overschot aan bevolking en de emigratie steeds het natuurlijke probleem van hun bestaan; niet wegtrekken laat slechts de keus tusschen opzettelijke onvruchtbaarheid of toenemende *ver-chineezing.* [1]) Nomaden alleen kennen geen probleem van overbevolking of verhuizing, aangezien het overschot of uit nood eenvoudig te gronde gaat of wel zich als dochterstam van den hoofdstam afsplintert en alleen verder trekt.

Uit dien hoofde ontstaat nu het volgende vraagstuk: Of het Faalsche ras was een boerenras, dan moet het zich, zooals alle boerenvolken, zoo nu en dan door emigratie van de overbevolking hebben ontdaan, of wel het Faalsche ras was geen boerenras of heeft zijn oorspronkelijke woonplaats in het geheel niet in Europa. Te veronderstellen, dat het Faalsche ras tot de nomaden behoort, mag wel als onmogelijk worden beschouwd; met alle waarschijnlijkheid mag ook aangenomen worden, dat dit ras oorspronkelijk

---

[1]) Wij zullen hierachter de beteekenis van dit begrip leeren kennen; bedoeld is hier het versnipperen van grondbezit bij de boedelscheiding.

Digitized by Google

in Midden-Europa woonde. Waarom kennen wij dan geen Faalsche emigratie? Misschien kunnen de hierboven besproken trekvogelwegen ons dichter bij de oplossing van het raadsel brengen. Vooreerst dient vastgesteld, waar vermoedelijk het Faalsche ras *oorspronkelijk heeft gewoond.*

Pandler [1]) en met hem *Kern* [2]) meenen aan de landstreek *Dalarne* in Zweden te mogen denken en noemen het Faalsche ras daarom ook Daalsche ras. *Günther* [3]) is meer voor het tegenwoordige Westfalen en houdt daarom de benaming Faalsch voor juister. Schrijver dezes stemt geheel met Günther overeen en wel om verscheidene redenen. Het Faalsche ras is zonder twijfel in Westfalen in grooteren getale aanwezig dan in de landstreek Dalarne; ook is Westfalen in elk geval na den ijstijd eerder gekoloniseerd dan Dalarne. Bovendien beteekent Dalarne woordelijk: de dalen, zoodat de door Pandler voorgestelde en door Kern overgenomen naam Daalsche ras eigenlijk verder niets beteekent dan Dalras. Het begrip dalras is echter ten eerste erg vaag en wekt ten tweede ook gemakkelijk de voorstelling op van een ras uit de laagte. Onder „laagteras" verstaat de dierenfokker een door zwaren vetten bodem groot en zwaar geworden ras. De uitdrukking Daalsche ras kan dus onder bepaalde omstandigheden het tegendeel voorstellen van wat Pandler en Kern daarmede willen zeggen: n.l. geen ras maar een verandering van standplaats.

Nemen wij nu met Günther als bakermat van het Faalsche ras de landstreken om en bij het tegenwoordige Westfalen aan, dan mogen wij de Weser als richtpunt beschouwen. Daarmede bevinden wij ons echter reeds in de laagten *ten westen* van de Elbe, en voor deze landen wijzen de trekvogels niet in de richting naar den Balkan en de Zwarte Zee, maar naar Spanje, Gibraltar en Noordwest-Afrika. Wat weten wij echter tot dusver van de geschiedenis van die streken? Eerlijk gezegd: zoo goed als niets. Wel weten wij heel goed, dat er in Noordwest-Afrika geweldige rijken bestaan hebben; vermoedelijk zal ook de sage over *Atlantis* hier eens een oplossing vinden, maar iets naders over de geschiedenis van die landstreken weten wij voorloopig nog niet. Ja, wij

---

1) Pandler, Die hellfarbigen Rassen, Heidelberg 1924.

2) Kern, Ursprung und Artbild der Deutschen, München 1927.

3) Günther, Rassenkunde des deutschen Volkes. 78—84 Tsd, München 1934.

Digitized by Google

moeten ons zelfs ernstig afvragen, waarom de ontsluiering van deze culturen ons blijkbaar zwaar valt; wij hebben toch de diepst bedolven Indogermaansche culturen in Azië en het Oosten reeds lang te voorschijn gebracht. Luidt het antwoord wellicht, dat in die landstreken Faalsche culturen bestaan hebben, die wij met een Indogermaanschen sleutel niet ontsluiten kunnen? Waarom valt het ons zoo moeilijk, de herkomst van de *Guanchen* op de Canarische eilanden te bepalen, die *Pandler* en *Kern* wel volkomen terecht bij het Faalsche (Daalsche) ras willen aansluiten? *Kern* noemt op blz. 34 (Artbild der Deutschen) *Löher,* wien, toen hij „van de Teneriffa-kust in het binnenland en onder de dorpelingen kwam, dikwijls hetzelfde onvervalscht Saksisch gezicht zag, als hij op de Westfaalsche heide over de omheining van zijn erf keek." In dit verband, om zoo te zeggen ter verheldering van het hier geopperde vermoeden, volge een waarneming uit de geschiedenis van het huisdier. Schrijver dezes merkte reeds in hfdst. I op, dat uit het oorspronkelijk Europeesche boschpaard (Equus robustus) onze huidige koudbloedige paarden zijn voortgekomen. Dit zijn die merkwaardig zware paarden, die meestal iets lang van rug zijn, zeer behaarde poten hebben en als opmerkelijkste eigenaardigheid een diep ingestoken staart bezitten, dien zij of slap laten neervallen of regelrecht als honden inklemmen. Deze paarden gaan bij voorkeur stapvoets of in draf, zelden en dan meestal ongaarne in galop, terwijl de Aziatische steppenpaarden gaarne stapvoets of in galop loopen en ongaarne draven. Van ons Europeesche boschpaard stammen nu merkwaardig genoeg de Berberpaarden af, zooals *Antonius* [1]) heeft aangetoond; daarentegen verraden de paarden van de Mooren duidelijk hun Arabisch-Aziatische herkomst. Maar ook de paarden der Fulben hebben denzelfden oorsprong als die van de Berbers, terwijl de zoogen. Fogo-paarden met de Arabische samenhangen. Aangezien wij tot dusver nog nooit voor Afrika een wild paard, dat een voorganger van onze huispaarden zou kunnen zijn, hebben vastgesteld, blijft ons niets anders over, dan aan te nemen, dat de paarden der Berbers en Fulben vanuit West-Europa naar hun tegenwoordige verblijfplaats gekomen zijn. Deze tocht kunnen zij niet goed alleen volbracht hebben; de een of andere volksverhuizing zal wel de oorzaak zijn geweest.

---

[1]) Antonius, O., Stammesgeschichte der Haustiere, Jena 1922.

Digitized by Google

Met de Berberpaarden verwant zijn ook — volgens Antonius — de intusschen uitgestorven Dongalpaarden uit Nubië; Hagenbeck's Nubiërskaravanen brachten zelfs dit paard van Abessinië en Schoa mede. Trouwens het type van het Berberpaard treedt over het algemeen te zamen met de Hamietenstammen uit Midden-Afrika op. Waarmede niet zal worden beweerd, dat de Hamieten uit Noordwest-Afrika stammen of dat zij te beschouwen zijn als een Afrikaansch geworden Faalsch ras; het samentreffen van de Hamieten met de paarden van het Berbertype kan op verschillende wijze worden verklaard.

Merkwaardig genoeg geldt echter ook voor de andere huisdieren der Hamieten iets soortgelijks als voor de paarden van het Berbertype. Zoo zegt b.v. Antonius (blz. 180) [1]) over de herkomst van de Hamietische runderen het volgende: Eén ding staat in elk geval vast: dat zijn de opmerkelijk nauwe betrekkingen van de zuidelijke Primigenius-runderen (bedoeld zijn de van den wilden oeros afstammende rundveerassen; schrijver) met den Hamietischen volkerenkring, waar ik reeds elders [1]) op gewezen heb en die onlangs door L. Adametz [2]) grondig behandeld werden. Somatisch reine Hamiten, zooals de Fulben uit den West-Soedan, de Watussi's en Wahima's uit het merengebied, fokken veelal ook den zuiversten Primigenius-stam. Anderzijds vindt men dat echter eveneens bij negers, die beïnvloed zijn door de oude herderscultuur van de Hamieten, zooals dat geldt voor de Zuid-Afrikaansche Bantoe's. Aan den anderen kant neemt de moderne anthropologie ook zeer nauwe betrekkingen aan tusschen de Hamieten en de Iberische oerbevolking van Spanje en zij laat dergelijke Iberische golven tot Engeland komen — en ook hier hebben wij weer een oude rasgroep van Primigenius-afstamming. Ook het rund van de *oude Egyptenaren* was een volkomen rein Primigenius-type, zooals mij eerst onlangs uit eigen onderzoek aan osteologisch materiaal gebleken is.... De oeros leeft nog heden voort in de vechtstierfokkerijen van Zuid-Spanje, zooals de voorbeeldige navorschingen van *S. Ulmansky* [3]) bewezen hebben. Hoe

---

1) Antonius, Die Abstammung der Hausrinder, „Naturwissenschaften", 7. Jahrgang 1919.

2) Adametz, Herkunft und Wanderung der Hamiten, erschlossen aus ihren Haustierrassen, „Osten uns Oriënt", Wien 1920.

3) Ulmansky, Die andalusische Rinderrasse, Mitte d. Landw. Lehrk. d. Hochschule für Bodenkultur, Wien 1918.

Digitized by Google

oud die teelt is, weten wij niet; met zekerheid is echter ook in het westelijke gebied van de Middellandsche Zee het bestaan van een *oeroud* teeltcentrum van den Primigeniusstam aan te nemen, zooals rotsteekeningen uit het bronzen tijdperk bewijzen. De groote overeenstemming tusschen zekere runderrassen van Groot-Brittannië — in het bijzonder „Welsh Black" en „Devon" eenerzijds en de Andalusische runderen anderzijds waar reeds op gewezen werd [1]), maakt in elk geval een tam-maken in oude tijden en een zeer vroege verbreiding naar Engeland waarschijnlijk. Schrijver dezes voegt hier aan toe, dat deze te zamen met de Hamieten optredende runderen van den Primigenius-stam niet verwisseld moeten worden met de Afrikaansche bultige runderen van het Zebu-type. Deze Zebu-achtige runderen hebben hun centrum van uitstraling in Noordoost-Afrika en overdekken dikwijls heel duidelijk de Primigenius-runderen van Hamietische herkomst; wij vinden deze bultige runderen reeds in Somaliland, voorts bij de Massai's en naar het zuiden tot bij de Wahehe's, echter ook bij de Zuidoostelijk wonende Kaffers. Schrijver dezes vermoedt, dat deze runderen aan de *Semietische* zwervende herders toebehooren.

Wij kunnen ons hier niet op het terrein begeven van de geschiedvorsching van het huisdier. Maar toch zou het doelmatig geweest zijn, dergelijke resultaten van onderzoek op het gebied van de geschiedenis der huisdieren eens tegenover de bewering van *Kern* [2]) te houden, volgens welke in Europa alle huisdierencultuur van buiten gekomen is en bijv. aan een domesticeeren van het

---

1) Vergel. P. Saborsky. Das wallische schwarze Rind, Wien 1913 und Fr. Weisheit, Devons und Southdevons, Wien 1914; beide in Mitt. d. Landw. Lehrk. d. Hochschule f. Bodenkultur.

2) Vergel. Kern, Artbild der Deutschen. Abschnitt 12 en 13. Kern spreekt zichzelf in deze beide hoofdstukken dikwijls tegen; ten deele ontwikkelt hij zelfs meeningen, die volkomen overeenstemmen met de in dit hoofdstuk door den schrijver uiteengezette denkbeelden. Kern is in den ideëelen opbouw van zijn boek helaas niet consequent genoeg; hij draait en kronkelt zich daarin, om in elk geval een vroeger nomadisch krijgszuchtig herderdom bij de Germanen en Indogermanen te redden. Kern gaat zelfs zoover, echt boerendom steeds daar voor mogelijk te houden, waar een nomadisch krijgshaftig herderdom besluit zich te vestigen. Bladz. 201 bijv. begint bij hem met den kenmerkenden zin: „Het Indogermaansche boerendom is dus ontstaan uit een vereeniging van een herders- en een plantencultuur; feitelijk is ook hier, zooals de totale bouw van de Indogermaansche wereld bewijst, de herderscultuur het scheppende en doorslaggevende bestand-

Digitized by Google

paard in Europa niet te denken valt. Overigens en voor alle zekerheid het volgende: de wilde stamvorm van de paarden der Indogermanen, die zonder twijfel op een Aziatischen steppen-oorsprong kan bogen, komt in Europa reeds in het voorlaatste stadium van den jongeren steentijd (Solutreen) in zulken getale voor, dat men op één plaats de overblijfselen van ongeveer 70.000 stuks vond. [1])

Keeren wij terug naar het Faalsche ras. Er wordt niet beweerd, dat rechts van de Elbe uitsluitend Indogermanen, links daarvan alleen Faalsche of Faalsch-beïnvloede volken gezeten hebben; ook moet men niet gelooven, dat in de richting Balkan—Zwarte Zee alleen Indogermanen, in de richting van Spanje—Noordwest-Afrika daarentegen slechts volken van Faalsch ras getrokken zijn. Een dergelijke scherpe scheiding is reeds onmogelijk met het oog op de terreingesteldheid. Maar het zou in elk geval denkbaar zijn, dat de verhuizingen in hoofdzaak zoo hebben plaats gevonden. Wij behoeven ons dan niet verder te verwonderen, dat een optreden van het Faalsche ras in het oudhistorische cultuurgebied van de Indogermanen niet valt waar te nemen.

Hiermede zien wij ons reeds weer genoodzaakt, op grond van de rassenleer tot een beslissing te komen. Nadat schrijver dezes toch wel onomstootelijk aangetoond heeft, dat de Indogermanen landbouwers, boeren in de volste beteekenis van het woord waren, staat men voor de keuze: óf de Indogermanen behoorden tot het Noordras en het Noordras is dan een boerenras zonder een of ander onbestendig zwervend herderdom geweest, óf wel men blijft

---

[1]) Vergel. hierbij H. Kraemer, Zur ältesten Geschichte der Pferde. Aus Biologie und Rassengeschichte Band 1.

---

deel geweest". Overigens vergelijke men daarmede ook wat Ritter op blz. 6 over het nomadendom zegt. Als de anthropologie om redenen van systematiek het Noordras en de Semietohamieten volstrekt van een gemeenschappelijken wortel afleiden wil en den sleutel voor deze veronderstelling in een „herderkrijgerdom" meent gevonden te hebben, dan zal zij onvermijdelijk ook een „overtuigende" verklaring moeten vinden, waarom de huisdieren van deze drie menschelijke rassengroepen ten aanzien van hun historischen stamwortel niets met elkaar te maken hebben. Schrijver dezes heeft zich op grond van de bewering van Kern tot nu toe vergeefs ingespannen, om voor de kameelen en ezels van de Semieten eenerzijds en voor de varkens en paarden van het Noordras anderzijds een gemeenschappelijken historischen stamwortel als huisdieren te vinden: Bij het „herder-krijgerdom" spelen de huisdieren uiteindelijk toch ook een rol!

Digitized by Google

bij de tegenwoordige opvattingen en scheidt ook in het vervolg het Noordras van het boerendom. In het laatste geval dient men zich dan echter de moeite te getroosten, voor de Indogermanen een nieuw ras te ontdekken. Het Faalsche ras komt in elk geval voor het boerendom van de Indogermanen, voor zoover ons tot dusver bekend is, niet in aanmerking.

Het Noordras en het Faalsche ras hebben wellicht geen gelijke, maar wel een *gelijkwaardige* rol in noordelijk Midden-Europa gespeeld. Zooals in de beide laatste eeuwen onze grootste staatslieden eenmaal in hoofdzaak tot het Noordras (Frederik de Groote) en eenmaal voornamelijk tot het Faalsche ras (Bismarck) hebben behoord, zoo vinden wij ook bij de beide grootste veldheeren van den laatsten tijd een keer het Noordras (Moltke) en een keer het Faalsche ras (Hindenburg) vertegenwoordigd.

Daarom meent schrijver dezes dat de bestaande beschrijvingen (Lenz, Kern, Pandler, Günther) aan de beide rassen geen volledig recht laten wedervaren. Beide rassen zijn toch wel echte boersche adelsrassen, die ook beide tot leiden bekwaam zijn. Wellicht zullen, nu de aandacht van het publiek op het bestaan der beide rassen gevestigd werd, spoedig verdere gegevens ter beschikking komen, die een beter oordeel toestaan. In onze Duitsche geschiedenis is per slot van zaken juist met het oog op het Noordsche en het Faalsche ras nog veel onopgehelderd. De eeuwenoude haat tusschen Franken en Saksen moet onder andere ook ten aanzien van het ras tot gespannen verhoudingen geleid hebben, die niet zoo eenvoudig overbrugd konden worden. Merkwaardig genoeg bestond eenige eeuwen later in Engeland dezelfde haat tusschen Angelsaksers en Noormannen. Op deze tegenstellingen tusschen de Germanen onderling, willen wij hier nog eens wijzen. Dit werk houdt zich echter uitsluitend bezig met het Noordras. Schrijver dezes stelt vast, dat op grond van zijn navorschingen over de Indogermanen aan het boerendom van het Noordras — tenminste ten tijde van de verhuizingen der Indogermanen — niet meer kan worden getwijfeld. In elk geval zou echter een poging gewaagd kunnen worden, of men niet op grond van zekere overwegingen ook over het boeren- of herderdom van het Noordras in den voor-Indogermaanschen tijd iets vaststellen kan. Wij zullen dat in het volgende hoofdstuk trachten te doen.

Digitized by Google

V.

Gedachten over den voor-Indogermaanschen tijd van het Noordras

In hoofdstuk I hebben wij reeds vastgesteld, dat bij het menschengeslacht het begin der bodemvastheid een proces is, waarvan het tot stand komen, wat zijn afzonderlijke trappen van ontwikkeling betreft, voorloopig nog wel duister zal zijn. Het feit, dat men er heden in de volkenkunde toe overgaat, de oudste te ontdekken culturen van de menschheid te ordenen en dan verder tracht, door wetenschappelijke veronderstellingen aan de verzamelde resultaten een geest van leven in te blazen, doet ons sterk denken aan den tijd, toen men bijv. ook in de aardkunde het vergaren van versteeningen als hoofdzaak beschouwde en de geologische voorgeschiedenis alleen met veronderstellingen poogde te verklaren. Zooals echter de aardkunde er toe besluiten moest om in de versteeningen slechts de uitdrukking te zien van een biologische kern, die weer afhankelijk moet zijn geweest van andere vaste biologische bepaaldheden (levensgemeenschap = biozonose!), zoo zal ook de volkenkunde er toe moeten overgaan, ter verheldering van de oudste geschiedenis van den mensch niet slechts de gevonden cultuur-overblijfselen, maar ook de levensgemeenschap zelf van de daarbij behoorende omgeving erbij te betrekken. Er bestaat geen levend wezen, dat niet ten nauwste vervlochten is met een levensgemeenschap, d.w.z. met de onderlinge lotsverbondenheid van al het gebeuren in de natuur. Elke verandering in den lichaamsvorm of in het levensverloop van een soort brengt onvermijdelijk veranderingen van de andere met zich mede. *Daarom moet het mogelijk zijn, zoowel het ontstaan van den mensch alsook van de afzonderlijke rassen door biologische bewijzen (biologische aanwijzingen) op te helderen.*

Bij geen ras ter wereld zal echter deze omstandigheid van zoo groot belang zijn, als bij het Noordras; immers hierbij gaat het er om de mogelijkheid te onderzoeken van een *natuurlijke* afleiding van dit ras uit de levenswetten van zijn oorspronkelijke woonplaats. Voor zoover schrijver dezes meent het terrein te kunnen overzien, neemt de volken- en raskunde een zoodanige biologische methode bij haar onderzoek tot dusver nog weinig of in

Digitized by Google

het geheel niet in aanmerking. Er bestaan over het ontstaan van den mensch gedeeltelijk onderstellingen, die van biologisch standpunt niet altijd bevredigen kunnen. Wij hooren bijv., dat men zich de ontwikkeling van den mensch uit een menschaap ongeveer als volgt kan voorstellen: De in het bosch levende menschaap werd door het verdwijnen van het bosch tot een leven in de steppe gedwongen; daaruit ontstond voor hem de noodzakelijkheid, over te gaan tot een bewegelijk jagersbestaan; het rechtop gaan kon zich ontwikkelen. Deze wetenschappelijke veronderstelling heeft dit voor, dat zij met de ontwikkelingsgeschiedenis van het menschelijk geraamte overeenstemt.

Maar *physiologisch* beschouwd — met betrekking tot de levensuitingen van het menschelijk lichaam — geeft de veronderstelling toch aanleiding tot eenigen twijfel. Allereerst moet daartegenin gebracht worden, dat wij nergens in de dierenwereld een neiging kunnen constateeren, om den bij hen behoorenden voedingsgrondslag eenvoudig te verlaten. Zelfs het meest beweeglijke en ondernemende roofdier blijft als een parasiet aan zijn gewone voedsel gebonden. Het voedsel van de roofdieren vormen de planteneters en deze zijn op hun beurt weer afhankelijk van de nauw aan den bodem gebonden plantenwereld. Vandaar dat zelfs zeer beweeglijke dieren, aardkundig beschouwd, eigenlijk onbewegelijk zijn; zij trekken alleen, als hun voedsel eveneens van plaats verandert. Als om geologische redenen het plantenleven van een streek zich verandert, dan trekt de gewijzigde plantenwereld en dierenwereld naar die streek toe, die past bij den nieuw gevormden plantengroei. Die bewegingen van de dieren achter het voedsel aan geschieden bij veranderingen van klimaat of anderszins in een bepaald gebied, welke de wijziging van de plantenwereld ten gevolge hebben, vaak ongelooflijk snel; bij ons verschijnen in zeer droge zomers reeds eenige dierensoorten uit de steppen van Rusland. Omgekeerd verdwijnt echter ook bij veranderingen van de plantenwereld de tot dusver aanwezige dierenwereld van een streek zeer snel; zij trekt naar de plaats, waar de vroegere levensvoorwaarden behouden bleven of wel nieuw ontstaan zijn. Een wennen aan een andere voedingsbasis is tot dusver nog nimmer aangetoond; dit treedt waarschijnlijk slechts op, als het wegtrekken met geweld verhinderd wordt en de nieuwe voedingsgrondslag zich *geleidelijk* wijzigt.

Mitsdien kan het „verdwijnen van het bosch" niet *uitsluitend*

Digitized by Google

als oorzaak voor de ontwikkeling tot het rechtop-gaan van den mensch aangenomen worden; minstens zouden we dan nog een dwang moeten veronderstellen, die den mensch niet toeliet uit zijn oude woonplaats te vertrekken. Daarmede zou het probleem echter biologisch reeds goed te verklaren zijn, want ten eerste moet de verandering van omgeving aardkundig aan te toonen zijn en ten tweede raakt de algeheele ommekeer van bosch- tot steppenleven immers niet alleen den mensch, maar ook den geheelen kring van dieren, die met den mensch te zamen in het bosch leefde. Er moest dus een uitstralingshaard van de dierenwereld te vinden zijn, die in zijn dierenvormen den overgang van bosch- tot steppenleven duidelijk aantoont, waarbij dan onder andere ook de mensch zou zijn.
Over zulk een uitstralingshaard is schrijver dezes voorloopig niets bekend. Deze veronderstelling moest echter ook bewijsbaar zijn op grond van de ontwikkelings-geschiedenis van maag- en darmvorming bij den mensch, dus door middel van de vergelijkende ontleedkunde zou de stap van planteneter (wat een boombewonend boschdier toch zeker is) tot vleescheter (als jager van de steppe) moeten blijken. Juist hierbij stooten wij echter op een onoverkomelijke moeilijkheid, aangezien voor de maag- en darmvorming van den mensch wel de stap van den vleescheter naar gemengden kost te vinden is, maar niet die van planteneter naar gemengden kost- en vleescheter; m.a.w. de stap van vleescheter naar gemengden kost-eter kan aangetoond worden, terwijl de stap van planteneter naar gemengde-kost-eter volstrekt niet zonder meer is vast te stellen. [1]) De archaeoloog *Schuchhardt* [2]) heeft beweerd, dat de mensch in Europa moet ontstaan zijn en dat dit zonder bezwaar kan worden aangetoond. Van Europa uit zou dan de mensch in onafgebroken golven over de wereld gestroomd zijn. In vakkringen heeft men Schuchhardt wegens deze veronderstelling erg aangevallen. Dat zijn geschilpunten, die de archaeologen en anthropologen moeten uitmaken.
Hierbij trekt echter dit feit onze aandacht, dat Schuchhardt met

---

1) Voor zoover schrijver dezes bekend is, bezit de mensch geen maag- of darminrichting, die in staat is, de plantaardige cellulose op te lossen. Vast staat in elk geval, dat eerst het invoeren van den aardappel in Europa en de opbloei van de suikerindustrie bij ons in Duitschland aan den tegenwoordigen mensch de mogelijkheid heeft gegeven, de plantaardige koolhydraten voor de volksvoeding op grootere schaal te benutten.

2) Schuchhardt, Alteuropa, Berlin u. Leipzig 1926.

Digitized by Google

zijn onderstelling tenminste den Noordrasmensch in een biologische omgeving plaatst, die in vele opzichten dezelfde ontwikkeling vertoont als die van den Noordschen mensch.
Men verwijt Schuchhardt, dat hij voor de menschelijke ontwikkelingsgeschiedenis zijn hypothese eenzijdig uit de vondsten in de grotten van Frankrijk afleidt; bij dit verwijt ziet men echter over het hoofd, dat bijna de geheele *roofdierenwereld* van noordelijk Midden-Europa, voor zoover niet het arctische gebied in aanmerking komt, zich eveneens aan een leven in holen heeft aangepast, dat zeer veel gelijkt op het leven in grotten in den ouden steentijd.
Hebben wij hierboven beweerd, dat de mensch eerder van vleescheter tot een eter van gemengden kost werd dan omgekeerd, in de zooeven genoemde Middeleuropeesche roofdierenwereld zien wij, dat met heel geringe uitzonderingen, zich hetzelfde proces afspeelde. Men bestudeere maar eens de levensgewoonten — vooral het gebit — van *das, vos, beer* enz. en men zal dezelfde ontwikkeling als bij den mensch niet kunnen loochenen. [1])
Heeft men tot dusver de op menschen gelijkende apen grondig geobserveerd, om daaruit gevolgtrekkingen te kunnen maken ten aanzien van de voorgeschiedenis van den mensch, in de toekomst verdient het wellicht aanbeveling, ook eens de levensgewoonten van de bruine beren in hun verbluffende overeenkomst met die van den mensch nader te bezien. Ook de hoedanigheid van zoolganger bij beer en das is geenszins toevallig en zonder verband

---

[1]) Schrijver dezes wenscht er den nadruk op te leggen, dat hij hierbij aanduidingen volgt, die hij te danken heeft aan Professor M e t z g e r, Helsingfors. Schrijver dezes was bij zijn navorschingen over de stamgeschiedenis van de huisdieren op de duidelijke tegenstelling van kolonisten en nomaden gestooten en zag zich op grond van de bij het Noordras aanwezigen huisdieren genoodzaakt, voor bedoeld ras een herkomst te vinden, afgeleid uit een oorspronkelijk bestaan als kolonist. De schrijver ontmoette toevallig Metzger, die — als deskundige voor land- en boschbouw in de noordelijke rijken aan het Duitsche gezantschap in Helsingfors — sedert dertig jaren het gebied van Noord-Denemarken tot aan den Oeral van beroepswege doortrekken moest en uit liefhebberij allerlei onderzoekingen deed en een overweldigend materiaal over de landelijke zeden en jagersgewoonten in het Noorden vergaarde. Het was mij vergund de verzamelingen van Prof. Metzger grondig in oogenschouw te nemen, en ik koester de hoop, dat dit uniek materiaal weldra openbaar gemaakt zal worden. Hier zij er slechts met nadruk op gewezen, dat er niet de minste aanleiding bestaat, om voor het Noordras een oorspronkelijke woonplaats buiten Europa aan te nemen. Allerminst is dit ras op steppengrond ontstaan.

Digitized by Google

met dezelfde eigenschap van den mensch ontstaan. Kortom als men zich eerst eens de moeite getroost, door te dringen in de dierenwereld van Midden-Europa, dan past de mensch, wat ontwikkelingsgeschiedenis betreft, daar zóó goed in thuis, dat de archaeoloog Schuchhardt wellicht in enkele opzichten gedwaald heeft, maar stellig niet in zijn grondgedachte, die Midden-Europa tot de oorspronkelijke woonplaats van het menschengeslacht maakt. Daardoor wordt echter tevens de mogelijkheid geboden, het Noordras als uit Europa afkomstig te herleiden; het zal misschien slechts een kwestie van tijd zijn, totdat wij voldoende biologische aanwijzingen hebben, om den loop der ontwikkeling van het Noordras uit Noordelijk-Midden-Europa vast te stellen. Nadat schrijver dezes er hierboven op gewezen heeft, dat het begin van de bodemvastheid in den zin van den voor zichzelf zorgenden kolonist, die de bodemschatten van zijn omgeving benut, voorloopig nog een raadsel uit de ontwikkelingsgeschiedenis is, wenscht hij er nu de aandacht op te vestigen, *dat bijna de geheele roofdierenwereld in Midden-Europa vanuit de ontwikkelingsgeschiedenis bezien een stap heeft gedaan, die VEEL GELIJKT op dien van den mensch op den weg naar de kolonisatie.* Men denke aan het jagen van den bruinen beer binnen een beperkt jachtgebied en zijn leven in een hol. In het hol van den das met zijn kunstig aangelegd centrum en de vele gangen, alsook in den „Burcht Maupertuis" van „Reintje de Vos" hebben wij een begin van zelf-scheppende individueele vestiging, die beslist ten opzichte van de ontwikkelingsgeschiedenis een verwantschap verraadt met een vroeghistorisch leven als holbewoner van den mensch. Men zou ook aan het kunstig aangelegde hol van den *vischotter* kunnen herinneren of nog beter aan de meesters in de waterbouwkunde, de *bevers,* om tastbare voorbeelden te vinden, die zonder eenige moeite den overgang tot heemvastheid bij den mensch op natuurlijke wijze begrijpelijk maken. Van groot belang nu is, dat het daarbij haast overal een aanvankelijke vestiging van *roofdieren* betreft; al deze roovers gaan over tot een soort van vergarend bestaan, zonder echter daarom terstond een op plantaardigen kost berustenden levensstijl aan te nemen, zooals men dat tegenwoordig in de volkenkunde gaarne aanneemt voor het begin van de menschelijke heemvastheid. *Bruin de beer* is een *kluizenaar* en een *weerbare* bovendien, doch alleen in geval van nood stelt hij zich tevreden met enkel plantaardig voedsel.

Digitized by Google

Over de afzonderlijke trappen van ontwikkeling, die van een leven in vaste holen naar het Noordsche kolonistendom hebben geleid, kan hier uiteraard niet veel gezegd worden, aangezien op dat gebied nog maar weinig onderzocht is. Toch zullen wij trachten eenige aanknoopingspunten te vinden. *Het is ons vooreerst voldoende, dat men zich geen biologische tegenspraak te verwijten heeft, als men voor het Noordras een oorspronkelijke woonplaats in Europa aanneemt en verder in dit land de ontwikkeling tot een heemvast leven als natuurlijk aanneemt.* Is deze onderstelling juist, dan moet aan den anderen kant verlangd worden, dat al die bijzondere eigenschappen, die wij bij het Noordras kennen, zich zonder bezwaar uit hun historische ontwikkeling naar bodemvastheid laten afleiden. Of anders uitgedrukt: *De in de ontwikkelingsgeschiedenis oeroude heemvastheid van het Noordras moet een onaantastbare sleutel tot het begrip van zijn lichamelijken en geestelijken vorm van uitdrukking zijn.* In het volgende en in de verdere hoofdstukken zal getracht worden, het bewijs hiervoor tenminste in zooverre te leveren, dat het den lezer loonend schijnt, langs dezen weg vorschend verder door te dringen.

Om geen misverstand te laten opkomen, wanneer in het volgende gesproken wordt van den invloed op de teelt door de omgeving of door zekere cultureele inrichtingen, verklaart de schrijver uitdrukkelijk, dat hij onder teelt door de omgeving volstrekt niet dat verstaat, wat het *Lamarckisme* daar onder verstaat; voor dit laatste is het ras een soort van kneedbare gummi, waarin elke nieuwe omgeving de oude teeltresultaten uitvlakt en nieuwe indrukt; de rassen onderscheiden zich volgens deze opvatting alleen in de stof van de verschillende kneedbare gummisoorten. Voor schrijver dezes beteekent teelt door de omgeving, de schiftende uitroeiing van ongeschikte individuen; op deze wijze ontstaat een ophooping van de *geschikte* erfelijke eigenschappen in de overlevenden, hetgeen uiteindelijk naar homozygotie van den aanleg en daarmede tot het versterken van het rasverschijnsel leidt. Geraakt een ras weer in een nieuwe omgeving, dan begint de wisselwerking van ras en omgeving opnieuw, *maar uitgaande van de voorafgaande afwijkingen,* zoodat deze in de geschiedenis van den stam steeds aantoonbaar blijven.

De Edda neemt over Buri, den oervader der goden, aan, dat hij „uit het ijs gekropen was". Ingeval de Edda aan het Noordras toe te schrijven is, zal het Noordras wel niet in een steppe op de

Digitized by Google

gedachte gekomen zijn, een zoodanigen oorsprong voor den oervader der goden aan te nemen.
De sagen en sprookjes van een volk maken steeds den indruk dat men daarin de samenvatting van de stamgeschiedenis van het ras of het volk terugvindt. Om die reden lieten wij bovenstaande veronderstelling over het ontstaan van Buri aan de volgende beschouwing vooraf gaan.
Zuiver als hypothese zou men zich de ontwikkeling van den holbewoner uit den ijstijd tot Noordschen boer op zijn alleenstaande hoeve in groote trekken ongeveer als volgt kunnen denken. De aan het leven in holen van den ijstijd gewende menschen volgden het wijkende ijs naar het Noorden. Het zou eenzijdig zijn, dit steeds alleen van de rendierjagers aan te nemen.
Na de eigenlijke arctische dieren- en plantenwereld schoof ook de Middeleuropeesche gordel van loofbosch verder. Dit ging echter eerst, toen de onder de ijslaag afgestorven en onvruchtbaar geworden bodem van het huidige Neder-Duitschland weer in staat was een overeenkomstige plantenwereld te dragen. Deze plantenwereld, waaruit een boschgordel in het gematigde Middeleuropeesche klimaat is samengesteld, werd uiteraard ook door de geheele daarbij behoorende dierenwereld gevolgd; de dieren- en plantenwereld van dezen klimaatgordel is dus reeds voor den ijstijd nauwkeurig bekend. [1])
Nu is juist de mensch betrekkelijk onafhankelijk van de voedingsruimte; maar wij mogen toch wellicht aannemen, dat dit loofboschgebied — zelfs ten tijde van de sterkste beperking — een groep *jagers* onder de menschen vasthield, die aan de hier thuis behoorende dierenwereld gewend waren en deze niet vrijwillig opgaven. [2]) Toen het Middeleuropeesche loofboschgebied zich weer

[1]) Schrijver dezes steunt hier op een gedachtengang, die hij aan zijn leeraar, den geoloog en palaeontoloog Walther, Halle, te danken heeft. Zie ook Walther, Allgemeine Paläontologie (geologische Fragen in biologischer Betrachtung), Berlin 1922, Teil III und IV; verder zij echter ook genoemd Dacqué Grundlagen der Paläogeographie en Soergel, Lösse, Eiszeiten und paläolithische Kulturen, Jena 1919. Wie niet biologisch geschoold is, bevelen wij het door Walther voor ontwikkelde menschen van alle standen in goed leesbaar Duitsch geschreven werk aan, dat vrij is van vreemde woorden: Geschichte der Erde und des Lebens, Leipzig 1908.

[2]) Onlangs heeft Schuchhardt beweerd, dat het Noordras stamhistorisch in Thüringen moet hebben geworteld. Zonder zich eenig oordeel over deze anthropologische strijdvraag te veroorloven, wenscht schrijver dezes er in elk geval op te wijzen, dat deze onderstelling van Schuchhardt

Digitized by Google

begon uit te breiden, volgde de daarbij behoorende dierenwereld, maar tevens de met deze dierenwereld als jager verbonden mensch. Aangezien nu het grootste gedeelte van deze dierenwereld nog heden ten dage de voorkeur geeft aan een leven in holen, ligt het vermoeden voor de hand, dat de dierenwereld bij het oprukken van de gletschers door het daarmede gepaard gaande kille klimaat van de sneeuwperioden blijkbaar daartoe genoodzaakt, aan een leven in de toevallig in Midden-Europa aanwezige talrijke holen gewend is geraakt. Zij het uit gewoonte, zij het uit noodzaak, het staat in elk geval vast, dat deze dierenwereld het leven in holen later niet opgegeven heeft, maar dit ook in de laagten van Midden-Europa, waar holen ontbreken, bleef bijhouden en daarbij overging tot het bouwen van *zelfvervaardigde* holen. Hier heeft bijna de geheele dierenwereld uit denzelfden plantaardigen levenskring den stap gedaan naar een heemvast kolonistenbestaan en is voor een gedeelte kennelijk overgegaan tot een eenvoudig voedselvergarend leven. Voor de menschelijke ontwikkelingsgeschiedenis is die stap in elk geval van groote beteekenis, omdat de eerste aanvang der heemvastheid van het menschengeslacht daardoor om *natuurlijke* redenen begrijpelijk wordt. Nemen wij eens aan, dat de bedoelde groep jagers het wild van het Middeleuropeesche loofboschgebied volgde. Het is toch zeker hoogst waarschijnlijk, dat deze menschen zich aan het leven van de dierenwereld aanpasten, of beter gezegd, dat nadeden, wat beer, vos, das, vischotter, bever enz. hun voordeden; zij groeven zich holen, waarin zij woonden. Het zal zeker moeilijk zijn om het tijdstip voor het begin van deze ontwikkeling te bepalen. Aangezien echter dit tijdstip gebonden is aan een bepaalde ontwikkeling in de dierenwereld en deze dierenwereld in den huidigen vorm na den grooten tusschen-ijstijd ons duidelijk voor oogen staat, zal het wellicht niet eens zoo heel moeilijk zijn, deze vraag door middel van biologische aanwijzingen zeer nauwkeurig te beantwoorden. Schrijver dezes wenscht zich echter niet

---

zeer goed overeenstemt met de door den schrijver ontwikkelde gedachten, aangezien Thüringen gedurende den ijstijd kennelijk een terugtochtsgebied van het Middel- en Noordeuropeesche loofbosch is geweest (vergel. blz. 292). Het ware denkbaar, dat een meedoogenlooze selectie bepaalde, wie op de engbeperkte voedingsbasis blijven mocht en zoodoende de teelt van beproefde families (bloedlijnen) tot stand bracht (vergel. hierbij blz. 285).

Digitized by Google

op anthropologisch gebied te begeven; hij volstaat met de vaststelling, dat de gletschers, die na den grooten tusschen-ijstijd weer oprukken, niet alleen de hiervoor in aanmerking komende dierenwereld voor zich uitdrijven, maar ook den Cro-magnon-mensch. Onopgehelderd is ook voorloopig nog het gebeuren, dat den mensch aanleiding gaf van het *vuur* gebruik te maken en dat hem voorts er toe bracht, het vuur te onderhouden en te benutten. In aardkundig opzicht is echter hierbij van beteekenis, dat *houtskool* een duidelijke fossiele aanwijzing is, dat er een trap van cultuur is geweest. Op zich zelf moet de geologische horizon, waar het vuur door middel van de houtskool het eerst aan te toonen is, heel nauwkeurig aan te geven zijn.
Om zuiver theoretisch af te leiden, hoe wij ons de verdere ontwikkeling moeten voorstellen van die menschen, die geleerd hadden in zelfgegraven aardholen te leven, kan men wellicht het volgende aannemen. De volgende trap van ontwikkeling was de overgang van het zelfgegraven aardhol naar de afgedekte woonkuil. Uiteraard is het ook mogelijk, dat de bedekte kuil reeds van den beginne af bestaat, dus dat de mensch van het natuurlijke hol rechtstreeks overging naar de bedekte woonkuil. De winterveldtochten van den wereldoorlog hebben getoond, dat de mensch zelfs bij strenge vorst in een zelfgedolven kuil — die er ongeveer uitzag als een klein graf, overspannen met het tentdak — voldoende eigen warmte ontwikkelt om daar een winternacht in te overleven.
Schrijver dezes heeft zelf in de eerste oorlogswinters, toen het plaatsen van kachels in de bomvrije schuilplaatsen nog niet gebruikelijk was (uit gebrek aan kachels en uit angst voor ontdekking door kabelballons) maandenlang in onverwarmde aardkuilen — want iets anders waren de bomvrije schuilplaatsen toen nog niet — bij het geschut doorgebracht; behaaglijk was dit leven nu juist niet, maar het is ons uitstekend bekomen; met de eerste kachels in December 1915 traden ook de eerste verschijnselen van verkoudheid bij de manschappen op. Op grond van deze ervaring uit den wereldoorlog mogen wij gerust zeggen, dat de menschen uit den na-ijstijd in bedekte woonholten heel goed den Middeneuropeeschen winter konden doorstaan. In elk geval is in deze verondersteide bedekte woonholte, uit een gezichtspunt van historische ontwikkeling beschouwd, de kiem aanwezig, waaruit in den loop van generaties een echte huizenbouw kon groeien. Om

Digitized by Google

dit begrijpelijk te maken, zij hier een korte weerkundige beschouwing ingelascht.

Zoolang als Europa zijn golfstroom had, bezat het van het Noordwesten tot in het Oostzeegebied een klimaat, dat rijk was aan neerslag. In het hooge Noorden van Europa kunnen wij waarnemen, dat koude en winter den mensch noch tot heemvastheid noch tot holenbouw bewegen; dit laatste is uit hoofde van den bevroren bodem ook niet goed mogelijk. Onder de dierenwereld van het arctische gebied is het eigenlijk alleen de vos, die zich voorraadkamers weet aan te leggen; in gletscherspleten e.d. spaart hij voor tijden van nood voedsel op, als in een kunstmatigen ijskelder. De andere roofdieren zijn in het noorden slechts beweeglijker geworden, hetgeen men aan den hals van den ijsbeer, tegenover dien van den bruinen beer, zeer goed kan nagaan. *Daarentegen zien wij, dat de dierenwereld van het loofboschgebied van Midden-Europa algemeen neiging tot heemvastheid heeft.*

De aanwezigheid van loofbosch nu is direct en indirect afhankelijk van den neerslag. Dit geeft aanleiding tot het vermoeden, dat de heemvastheid in deze dierenwereld en de rijkdom aan neerslag van de streek in direct verband met elkaar staan. Wellicht herinnert de een of andere deelnemer aan veldtochten zich nog, hoe verschillend in den oorlog het leven in de stellingen bij regen en bij droge koude zijn kon. Koude is in de kuilen door een gezond mensch, bij eenigszins gezonde bezigheid en goede pelsbekleeding, ook zonder vuur heel goed te doorstaan; hierop werd boven uitvoeriger gewezen. Bij droge koude speelt de voeding, vooral de vethoudende voeding, blijkbaar een grootere rol dan het eigenlijke woonverblijf. Dat bewijst niet alleen de nomadische levenswijze van de menschen der arctische streken, maar ook die van de dierenwereld aldaar.

Geheel anders is het met den *regen* gesteld. Al is deze ook voor de dierenwereld vooreerst niet van ingrijpende beteekenis, toch moet een aanhoudende koude, met sneeuw vermengden regen — voor de sneeuwperioden mogen wij dezen toestand in Midden-Europa met zekerheid aannemen (sage van den zondvloed?) — ook de dierenwereld genoodzaakt hebben weg te trekken. In elk geval moest de mensch daarmede rekening houden, want niemand kan lang aanhoudenden regen op den duur verdragen: vroegere frontsoldaten zullen het met den schrijver hierover zonder meer eens zijn. Niet onmogelijk is, dat de eigenlijke aanleiding tot

Digitized by Google

behoud van het *toevallig* gevonden vuur de regen geweest is. Rijkdom aan regen is immers steeds afhankelijk van rijkdom aan bosch en hout, waardoor reeds bij onweer en het inslaan van den bliksem alle voorwaarden gegeven zijn, om de oorzaak van een brand te leeren kennen. Het vuur te behouden is dan bij den houtrijkdom van een bosch niet bezwaarlijk; brandt een vuur eenmaal goed, dan kan het ook met nat of groen hout onderhouden worden. Waarom zou de mensch niet bij gelegenheid op de gedachte gekomen zijn, een stuk hout op een toevallig brandend stuk te leggen, om de daarvan uitstralende warmte voor zich te behouden?
De bever gebruikt het hout voor nog heel wat ingewikkelder dingen en de marmotten verstaan zelfs de kunst uit gras regelrecht hooi te bereiden, om een goed warme ligplaats voor den winter te hebben. [1])
Tot zooveel overleg, als waarvan deze dieren blijk geven, om den Middeneuropeeschen winter zoo behagelijk mogelijk te doorstaan, kan men den mensch uit den ijstijd eveneens in staat achten. Men vergete ten slotte ook niet, dat de mensch als naakthuidige in de eerste plaats aanleiding had, zich bezig te houden met het aangename van een warmte-uitstralend vuur. Hier komt

---

[1]) Een interessante ontdekking deed men in het dorp Ellenberg in de Mark Brandenburg bij de bewerking van een geweldigen populier in een zaagmolen. Nadat de enorme stam eenige malen over het zaagraam geloopen was, ontdekte men eensklaps een ongeveer een meter diepe holte in den stam, die door nog een snede zoo opengelegd kon worden, dat juist een lengtedoorsnede van de holte voor den dag kwam. De ingang van de holte was juist zoo groot, dat het lichaam van een w e z e l er door kon. De holte zelf diende als p r o v i s i e k a m e r van den wezel en de verzamelde voorraden waren in lagen opgestapeld. Onderaan lagen 44 m u i z e n, die nog zoo versch gebleven waren, alsof zij zooeven waren gevangen. De laag muizen was met zand en humus bedekt, absoluut luchtdicht afgesloten en hieraan is het te danken, dat de muizen nog zoo versch waren. Op de humus- en de zandlaag lagen twee kwikstaarten, dan kwam een hoop eikels, die de provisiekamer tot aan den ingang van de holte vulden. De voorraden zelf waren nog niet aangetast, men kan dus wel aannemen, dat de eigenaar onmiddellijk na het vullen van de provisiekamer met wintervoorraden om het leven kwam. In dezelfde populier bevond zich nog een tweede holte, die door een eekhoorn met wintervoorraad gevuld was. Dergelijke vondsten zijn van buitengewone waarde, want daardoor kan men het wintermenu van diersoorten vaststellen, die over het algemeen als enkel schadelijk bekend staan, maar, zooals de provisiekamer van den wezel aantoont, ook hun nuttige zijden kunnen hebben. In dit overzicht zal juist in de zaagmolens nog menige belangwekkende waarneming mogelijk zijn. De schrijver!

Digitized by Google

nog bij, dat de mensch in zijn hand een heel bruikbaar grijpwerktuig bezat, om een brandend stuk hout aan te pakken of om nieuw hout bij een vuur te doen. Het is juist, dat de mensch de hand als grijpwerktuig met den bruinen beer gemeen heeft, die evenals een mensch de hand en de vingers gebruikt; maar de bruine beer is door zijn spek en zijn vacht niet zoozeer aan koude onderhevig en heeft dus ook geen vuur noodig om zich te warmen.
Wij keeren nu tèrug naar den bedekten woonkuil. Het is geheel onverschillig, welk materiaal men voor het eigenlijke dichtdekken van de kuil aannemen wil. Of dit nu met huiden of rijs geschiedt, in elk geval zal het dak met hout, d.w.z. met takken gestut zijn. Het gebruik van hout bij den woningbouw dwingt echter — *Schuchhardt* [1]) wees daar reeds op — tot een vierkanten of rechthoekigen plattegrond. Dat heeft weer tot resultaat een vorm van dak, ongeveer overeenkomend met dien van een kleine soldatentent, omdat sterke regen een zijdelings afloopend dak vereischt. In het veld groeven wij ons bij langeren duur van het bivak en aanhoudenden kouden regen — zooals de Fransche winter dikwijls medebracht — kleine kuilen, die wij met tentdaken bedekten en met watergoten omgaven tegen het binnenstroomende water. Hieruit ontwikkelden zich in den winter 1914/1915, buiten het eigenlijke schootsveld, een soort van schuilplaatsen, die er uitzagen als tot aan den dakrand in den bodem geplaatste blokhuizen. In de latere „legerplaatsen" achter het front heeft deze bouwwijze zich dan verder ontwikkeld; de mettertijd ontstane noodzakelijkheid, het dak tegen schoten bestand te maken, gaf dan aanleiding, dit weer kleiner en plat te maken. Deze ontwikkeling uit den vorigen oorlog van de woonkuil in het bivak (die de Franschman overigens ook in het bivak met loofwerk wist te dichten) tot de behagelijk gebouwde schuilplaats, mogen wij wellicht ook bij de bewoners van woonkuilen uit den ijstijd veronderstellen; alleen met dit verschil, dat zij hun dak niet plat behoefden te maken, maar met de ontwikkeling van de bouwkunst den geveltop steeds hooger boven den grond lieten uitkomen.
In elk geval kan men zeggen, dat in het regenrijkste gebied van Europa, in het Noordwesten, de daken ook de meest spitse gevels hebben; vermoedelijk is in die streken, bij de uit riet en stroo

[1]) Alteuropa, t.a.p.

vervaardigde daken, blijkbaar een vlug afloopen van het regenwater noodzakelijk om een vergaan van het dak te vermijden. In feite stemmen deze zuiver theoretische overwegingen overeen met de resultaten van het onderzoek naar den oorsprong van de Indogermaansche talen. *Schrader* (Reallexikon) zegt, dat *„huis"* in de Indogermaansche talen blijkbaar niets anders beteekent dan „verbergen". Niet alleen motiveert hij deze bewering uitvoerig, hij haalt ook nog *Meringer* aan, die rondweg begrippen zooals *schuilhoek en leger van wilde dieren* voor de oorspronkelijke afleiding van het Indogermaansche *huis* zoekt.

Schrader vermeldt: „scrt. grha — huis, houdt bijv. verband met aw. gereda = hol, kuil. Misschien mag men ook het ohd. Hof met scrt. kupa = hol in verband brengen."

Indien men deze ontwikkeling van den woonkuil aanneemt, dan bestaan er voor de afleiding van den Noordschen bouw van woonkuilen geen verdere bezwaren. Zoodra de oorspronkelijk Indogermanen begonnen waren den kuil met hout te bekleeden, was, zooals reeds gezegd, de rechthoekige bouwvorm uiteraard noodzakelijk. Aangezien echter in een sneeuw- en regenrijk klimaat voor waterafloop van het dak gezorgd moet worden, *ontstaat hierdoor geheel vanzelf het geveldak;* dit is dan in zekeren zin in den loop van de ontwikkeling „uit den kuil komen groeien." *Nog heden ten dage zijn op IJsland de boerenhuizen op dergelijke wijze in den grond gebouwd, en zij steken alleen met het dak er boven uit.* Deze bouwvorm zal oorspronkelijk wel veel algemeener in noordelijk Midden-Europa verbreid zijn geweest dan men doorgaans veronderstelt. Xenoph. Anab. IV, 5, 25 bericht ten aanzien van de Armeniërs: „Hun woningen waren ondergrondsch, de ingang als bij een put, naar beneden waren zij ruim. De toegangen voor het vee waren gegraven, de menschen gingen langs een ladder naar beneden." Strabo VII bericht over de Illyrische Dardaners: „De Dardaners zijn zoo onbeschaafd, dat zij onder mesthoopen holen graven en daarin leven." Dezelfde schrijver bericht (Strabo V blz. 244): Ephorus, die in de nabijheid van de Kimmeriërs woonde, bericht, dat deze in onderaardsche woningen huisden. [1]) — Ook de Grieken kenden overigens de namen voor zulke ondergrondsche woningen en de Germanen bezaten eveneens kuilwoningen, waarvan alleen de nok boven den grond uitstak; dus ongeveer zoo,

---

1) Vergel. Fehrle, Schweizer Archiv für Volkskunde 26, 1926, blz. 250 e.v.

Digitized by Google

als zij nog tegenwoordig in IJsland voorkomen (Schrader). Dit uitsteken van de nok boven een in den grond gegraven huis is per slot van rekening wel de reden, waarom het Noordsche boerendom aan de nok zulk een groote beteekenis hecht en er de benaming van het huis en van den eigenaar, alsmede zinspreuken e.d. op aanbrengt; een andere plaats aan het huis zou toch al niet in aanmerking komen, aangezien immers alleen nog het dak en den achtergevel boven den grond uitsteken.

Mielke zegt over de oudst bekende woningen van de Indogermanen: „Hun eenvoudige vierkante dakhutten stonden in Noord-Europa diep in den grond; in de klassieke streken, waar zij waarschijnlijk eerst in het begin van het tweede duizendtal jaren v. Chr. naar toe kwamen, waren het gelijkvloersche woonhuizen. Al zijn ook de opgravingen en waarnemingen nog niet voldoende om een betrouwbaar en duidelijk beeld te verkrijgen van het oud-Indogermaansche huis, er valt toch uit op te maken, dat het vanuit den *gevel* toegankelijke vierkante huis de ontwikkeling van de bouwkunst tot in den tegenwoordigen tijd heeft beheerscht. De haard lag vrij op den uitgediepten grond, hier en daar met een bank van aarde of leem er naast, soms ook wel buiten voor den ingang; tot heden kon echter niet aangetoond worden, of door het uitspringen van het dak van de gevelzijde een luifel aanwezig was, om het vuur te beschermen." Welk een bijzondere beteekenis bij de Indogermanen steeds de gevel had, blijkt uit de volgende woorden van Mielke: „De mythische beteekenis van den gevel, die ook in spreekwoorden en sagen te voorschijn komt, schijnt een erfdeel te zijn van het Noordsche huis met voorhal. Een merkwaardige samenhang komt tenminste tot uitdrukking in den oudnoordschen versregel „ein Wolf hängt an dem vorderen Tor und über ihm dräuet ein Aar" (een wolf hangt aan de voorpoort en over hem dreigt een adelaar) en het Grieksche woord voor het bovenste gevelvlak aetus = adelaar, hetgeen nog onderstreept wordt door het feit, dat de gevel alleen aan godentempels toekwam. Dat Caesar een gevel liet aanbrengen, was voor het Romeinsche volk een bewijs van diens buitengewone beteekenis." Het is van groote beteekenis, dat de mensch in het loofboschgebied van Midden-Europa niet alleen in zijn hoedanigheid van holbewoner een gelijksoortige ontwikkeling als de dierenwereld heeft doorloopen, of nauwkeuriger uitgedrukt, klaarblijkelijk uit deze dierenwereld op den voorgrond is gekomen; merkwaardig

Digitized by Google

genoeg volgt deze mensch ook in zooverre de gebruiken in de dierenwereld, dat hij zich in de onderlinge verhoudingen van de geslachten daarmee overeenkomend ontwikkeld heeft. Voor zoover de dierenwereld zich in een leven van hol- of nestbewoner schikte, nam het samenleven van de geslachten vormen aan, die wij bij de Indogermanen weer terugvinden. Ook in de dierenwereld heeft zich bijv. de monogamie ontwikkeld; maar de z.g.n. „groote families" treffen wij eveneens daar aan. Tusschen levenslange monogamie en de „groote familie" wisselen de gebruiken bij de afzonderlijke dierensoorten.

Onder „groote familie" verstaat men het samenleven van een sibbe, die aan één man gehoorzaamt en gemeenschappelijk op een plaats woont; voor de dierenwereld kunnen hier als voorbeeld de marmotten uit het Alpengebied genoemd worden. Daarentegen geeft bijv. de vos de voorkeur aan monogamie. [1]) Dit bij dieren en Indogermanen gelijke verschijnsel is daardoor te verklaren, dat het samenleven van de geslachten in één verblijf geen andere keuze vrij laat. Waar in de dierenwereld echte vorming van kudden aangetroffen wordt, bestaat ook altijd een aan het menschelijke moederrecht verwante verhouding. Dit is ook heel natuurlijk, want de levensvoorwaarden in een steppe of woestijn stellen heel andere eischen aan het behoud van de soort, dan bijv. die van het bosch; onder zulke omstandigheden is het

---

1) In deze omstandigheid ligt tevens de reden opgesloten, waarom de vos zich niet tot huisdier liet maken; alleen de aan een gezellig samenzijn gewend, in kudden of troepen levende dieren zijn kameraden van den mensch geworden. Daarentegen heeft de afgezonderde levenswijze van den vos een veel te geprononceerd zelfbewustzijn en vrijheidsbesef ontwikkeld, dan dat hij er ooit over zou denken, vrijwillig in gevangenschap te berusten. Wij zien hier dus: De vos, die zich aan een bodemverbonden gevestigd bestaan heeft aangepast, leeft 1e. monogaam en bezit 2e. een trotsch besef van de dingen, die de persoonlijke vrijheid uitmaken; omgekeerd is de aan een vrij rondzwerven gewende wolf, die in troepen tezamen leeft en wiens geslachtsleven zich geheel op den bodem van het moederrecht afspeelt, zonder meer de kameraad van den mensch geworden, met opoffering van zijn onafhankelijkheid. Men neme het schrijver dezes niet kwalijk, als hij op grond van zulke voorbeelden uit de dierenwereld de wetenschappelijke veronderstellingen over het „heerendom" van zwervende herdersstammen als lang niet zoo vanzelfsprekend beschouwt, als men zulks tegenwoordig steeds doet. Want deze tegenoverstelling van vos en wolf is niet het eenige voorbeeld, dat de dierenwereld als bijdrage tot dit vraagstuk levert. Het is bijv. voor iederen dierentemmer een bekend feit, dat men beren moeilijker africhten kan dan leeuwen, aangezien de beer zich nooit geheel in zijn gevangenschap schikt en daardoor steeds onhandelbaar blijft. Vergel. hierboven.

Digitized by Google

moederrecht, alsmede het gemeenschappelijk optreden van de moederdieren ter beveiliging van hun voeding, uiteraard iets noodzakelijks. Derhalve: daar waar de dierenwereld een heemvaste levenswijze tot ontwikkeling heeft gebracht en onder ongunstige weertoestanden *in één ruimte te zamen leeft,* geeft zij de voorkeur aan het sibbeverband of de monogamie, resp. aan vormen, die daar tusschen liggen; *daarentegen vinden wij daar, waar een beweeglijke levenswijze voor het behoud van de soort noodzakelijk wordt en de dieren in kudden of troepen leven, toestanden die aan het menschelijke moederrecht herinneren.* Het is den schrijver niet recht duidelijk, waarom de cultureele geschiedvorsching voor den mensch het omgekeerde aanneemt, dus voor de beginnende nederzetting het moederrecht en voor een onbestendig nomadendom het vaderrecht veronderstelt.

Waar de bruine beer de moderne schietwapens van den mensch nog niet heeft leeren kennen en dus den mensch ook nog niet vreest, heerscht de mannelijke beer onbeperkt als koning in zijn jachtgebied. Hij is dan zeer behoudend ten aanzien van zijn woonplaats en weet de souvereiniteit in zijn jachtgebied meesterlijk te handhaven. Beer en mensch nu gelijken verbluffend op elkaar; in elk geval is hun voedingswijze zoo goed als dezelfde. Mensch en beer zijn dus gelijkwaardige mededingers op het gebied van voedselzoeken. Daarom valt de beer in beginsel iederen vreemden beer aan, die zijn gebied binnendringt, maar eveneens iederen onbekenden man; vrouwen laat hij daarentegen principieel met rust. De inboorlingen van zulke streken kennen „hun" beer heel goed en erkennen zijn oppermacht zonder meer; in ruil daarvoor laat de beer hen ongemoeid, maar hij weet nauwkeurig een vreemd gezicht te onderscheiden van een, waarmede hij vertrouwd is. De handelwijze van den beer lijkt zinloos, als men het vraagstuk niet in verband met den voedingsgrondslag beziet. Een dier *met vaste woonplaats* past in de natuur alleen daar, waar de omgeving de voeding waarborgt. Is dit echter het geval, dan komt verder in aanmerking, dat deze voedingsbasis tegen onbevoegden moet worden verdedigd. Wij staan hiermede voor het feit, dat de *afhankelijkheid van de plaats, waar men zit* (be-zit) *tot verdediging* daarvan noodzaakt en dus tot *aanvaarding van den strijd.*

Het aanvaarden van den strijd als gevolg van zulk een bodemvastheid heeft uiteraard tot voorwaarde een zekere aanleiding tot den strijd. Waar de natuur voor een rijkgedekte tafel zorgt,

Digitized by Google

zooals in de warme tropen, treedt dit strijdvaardige standpunt van de bodemvaste dieren geheel en al op den achtergrond. Het is veelzeggend, dat dierentemmers het dresseeren van leeuwen en tijgers voor niet zoo moeilijk en gevaarlijk houden als dat van beren. De houding van den *mannelijken* bruinen beer tegenover andere mannelijke beren en onbekende mannen in zijn jachtgebied is dus geheel natuurlijk: vrouwen laat hij ongemoeid, omdat hij slechts den man als gelijkwaardigen mededinger op voedingsgebied in zijn jachtgebied te vreezen heeft, niet echter de vrouw, die onder oorspronkelijke omstandigheden — en deze maken nog de voorstellingswereld van den beer uit — slechts ondergeschikt aan den man is. [1])

Een verder gevolg van deze verhoudingen is echter, *dat de gelijk blijvende voedingsbasis tot een verstrooien van het jonge geslacht noodzaakt,* aangezien men wel de opgroeiende nakomelingschap voeden kan, maar niet kan toestaan dat de volwassenen zich op de plaats zelf vermeerderen. Deze biologische omstandigheden eischen dus een *ondergeschikt-maken* van de oprichting eener familie aan de voedingsruimte, dus het verstrooien van de volwassen nakomelingschap of dat deze zich er van onthoudt een gezin te vormen. Het gaat hierbij om een biologische grondwet in het loofboschgebied van Midden-Europa, die men met meerdere of mindere duidelijkheid in de geheele daartoe behoorende dierenwereld terugvinden kan.

Voor ons begrip van de ontwikkelingsgeschiedenis der Indogermanen is het in elk geval van de grootste beteekenis, dat wij bij hen eveneens die vormen van samenleving aantreffen, die de holenbewonende dierenwereld in het loofboschgebied van Midden-Europa ontwikkeld heeft. De Indogermanen kenden twee vormen van families en wel de afzonderlijke en de groote familie. Bij de *afzonderlijke familie* verliet de zoon bij zijn huwelijk het vaderlijk huis, ontstak een eigen haardvuur en hield dus ook een eigen huishouding. In de groote familie bleven echter de zoons ook na hun trouwen en vaak ook na den dood van den vader — gewoonlijk onder de heerschappij van den oudsten broer — op het vaderlijk

---

[1]) Schrijver verklaart nog eens met nadruk, dat hij zich hierbij houdt aan vingerwijzingen van Prof. Metzger, Helsingfors, die hem opmerkzaam maakte op de gelijkenis van den mensch en den bruinen beer. Schrijver dezes zou zich trouwens ten aanzien van de beschouwing van het Middeneuropeesche loofboschgebied ronduit een leerling van Metzger willen noemen.

Digitized by Google

erf; hier vormden zij dan een huis- en bedrijfsgemeenschap. Waarschijnlijk is de groote familie de meest oorspronkelijke en daaruit ontwikkelde zich dan eerst mettertijd de afzonderlijke familie. Het duidelijkst treedt de afzonderlijke familie bij de Germanen op. Deze vormen dus blijkbaar een soort van laatsten trap in deze ontwikkeling. [1])

De natuurlijke, biologische idee bij deze ontwikkeling is zonder twijfel geweest, dat eenerzijds door het samenleven op een klein gebied de geordende rangschikking en leiding van de familie — in zekeren zin om redenen van interne organisatie — noodzakelijk werd, aan den anderen kant echter ook de omgeving eischte, dat iemand verantwoordelijk werd voor het onderhoud en de bescherming der familie. In elk geval dient de kern van deze ontwikkeling in de — door het oorspronkelijke leven in holen veroorzaakte — *afhankelijkheid van de voedingsruimte* gezocht te worden. Waar dit gebonden-zijn aan een plek niet aanwezig is en de verzekering voor het grootbrengen van de jongen door de kudde of den troep kan of moet worden gewaarborgd, vindt men ook onder de dieren moederrechterlijke toestanden, waarbij de vaderdieren in zekeren zin slechts het rijpen der vrucht bevorderen. Wij zien dus, dat de boeren-erfwetten van de Indogermanen en de Germanen, *het ondergeschikt-maken van de oprichting van families aan de voorwaarden van de ter beschikking staande voedingsruimte* even natuurlijk uit de biologische wetten van het loofboschgebied in noordelijk Midden-Europa herleid kunnen worden als de ons overgeleverde strijdvaardigheid van het Noordras.

Nu is het zeer opmerkelijk, dat in de Indogermaansche taal — volgens Schrader — oorspronkelijk geen woord voor huwelijk bestond. Daarentegen kan men reeds *voor* het opduiken van het woord echt andere woorden vaststellen, die de *duurzaamheid van het samenleven* van man en vrouw aanduiden, in tegenstelling met de tijdelijke verhouding met het bijwijf. Zoo is er bijv. in het Sanskriet geen woord voor echt, maar wel een voor *echtgenootschap* (Gattenschaft). Dit woord heeft reeds de beteekenis van *huisheer* en *huisvrouw*. Blijkt hier het verband tusschen onderdak en echtgenootschap reeds onmiskenbaar, in het oud Hoogduitsch

---

[1]) Hoe de Noordsche alleenstaande hoeve in Zuid- en Midden-Duitschland zich in een dorpsnederzetting veranderde, moge men bij Mielke, Siedlungskunde des deutschen Volkes, München 1927, naslaan.

wordt het nog duidelijker (Got. heiwa = huis), oud-Hoogduitsch hîwo = echtgenoot, hîwa = echtgenoote, Hîum = beide echtgenooten). Men vergelijke hiermede, wat schrijver dezes op blz. 269 over de ontwikkeling van het Noordsche huis uit een woonkuil heeft gezegd en men zal de overeenstemming van de Noordsche huwelijksvormen met de gebruiken in de dierenwereld van het loofboschgebied van noordelijke Midden-Europa niet kunnen betwisten.

Het is volkomen begrijpelijk, dat deze aan een onderdak en een voedingsgrondslag gebonden vorm van echt ook in de dierenwereld tot een heel kenmerkend verschijnsel leiden moet, dat wij eveneens bij het Noordras terugvinden. De vrouw verlaat den kring van hare verwanten en treedt door de echtelijke gemeenschap met haar echtgenoot in diens sfeer van invloed binnen. 1) Deze gebeurtenis leidt in den besten zin van het woord tot een echt aartsvaderlijke verhouding. Men vergist zich echter, als men deze verhouding met het Semietische patriarchaat van den voor-Islamietischen tijd gelijk stelt.

Het patriarchaat van de Semieten verloochent zijn moederrechterlijke herkomst niet; het verloochent principieel niet zijn ontwikkeling uit het kuddeleven van een nomadenvolk, dat geen afhankelijkheid van grond en bodem kent. In den patriarchentijd van de Semieten trad de vrouw *niet* uit het verband van haar familiebetrekkingen. In overeenstemming hiermede heet in het Arabisch de echtgenoot ook abu rahim (rahim = moederlijf, familie), d.w.z. hij is de eigenaar van een door het moederlijf saamhoorige gemeenschap. Het bewustzijn van de vrouw en van haar kinderen, tot de familie van de vrouw te behooren, bleef ook zoo kennelijk bestaan, dat de echtgenoot daarmede rekening moest houden. De vrouw zelf had tegenover haar echtgenoot hoegenaamd geen rechten. De man kon zijn vrouw naar huis zenden of verkoopen, naar zijn believen. Maar door den moederrechterlijken band tusschen de vrouw en haar familie had de man eventueel de wraak van deze familie te duchten; zoodoende bestond er ondanks feitelijke rechteloosheid in werkelijkheid een indirecte bescherming van de vrouw. Men vergelijke hiermede eens het algeheele uittreden van de oud-Romeinsche patriciërsvrouw uit haar familie en haar vergaande rechten tegenover haar

1) Daarvan kan de lezer zich reeds bij elk willekeurig ooievaarsnest in zijn omgeving overtuigen.

Digitized by Google

echtgenoot, ofschoon zij volkomen opgaat in den familiekring van den man; vergel. hierbij blz. 48. Men zal moeten toegeven, dat wellicht zekere uiterlijke gelijkenis tusschen het patriarchaat van de Semieten en het huwelijksrecht van de patriciërs bestaat, dat zich echter toch bij nader onderzoek tegenstellingen in de historische ontwikkeling openbaren, die tot diep in den oertijd terugreiken. Die tegenstellingen zouden onverklaarbaar zijn, indien men geen acht slaat op de oorspronkelijke bodemvastheid van het Noordras in het loofboschgebied van noordelijk Midden-Europa en voor de Semieten een oorspronkelijk nomadendom in de Arabische woestijn veronderstelt.

Het kenmerkende bij de oud-Germaansche kolonisatie is — afgezien van de reeds vermelde alleenstaande hoeve — het vormen van dorpsgemeenten door markgenootschappen. Dit zijn vermoedelijk niets anders dan verspreide sibben, die zich na het oorspronkelijke samenleven van het sibben-geheel in één ruimte over *meerdere afzonderlijke ruimten* verdeelt; vergelijk Hfdst. II—III, blz. 165. Ook *Schrader* komt tot de gevolgtrekking, dat de *oorsprong* van het Indogermaansche huis in elk geval het samenleven van de familie in *een* ruimte is geweest. Hij legt er den nadruk op, dat in de Indogermaansche taal benamingen voor het huis veelvuldig uit woorden zijn voortgekomen, die *graven* of *kuil* beteekenen, waarbij op tweeërlei dient te worden gelet: eerstens dat het begrip voor de *sibbe* met dergelijke *woonruimten* in den wortel van het woord overeenstemt, en ten tweede dat deze zelfde woordwortel ook een *onderdak voor huisdieren* aanduidt, waaruit het samenleven van sibbe en huisdieren in een ruimte duidelijk blijkt. Men behoeft slechts aan het Nedersaksische boerenhuis te denken om de uiteindelijke ontwikkeling van deze verhoudingen voor oogen te hebben. Hier openbaart zich ook duidelijk, hoe weinig al die verklaringen kunnen bevredigen, die het begin van de geschiedenis der huisdieren bij de Indogermanen uit een Indogermaansch nomadenleven willen afleiden. Nomaden vertoonen geen neiging om de huisdieren in hun tenten of schuilplaatsen op te nemen.

Ihering had reeds op grond van de huwelijkswetten bij de patriciërs vastgesteld, dat deze nooit of te nimmer nomaden geweest konden zijn. Het kan van nut zijn, hem hier woordelijk aan te halen: „Een vaste woonplaats, een vestiging op een bepaalde plaats, is het begin van alle cultuur; er is rust voor noodig, duur-

Digitized by Google

zaamheid, wil er iets van blijvenden aard ontstaan. Op welsprekende wijze drukt de Duitsche taal zulks uit met de woorden: „Sitte" (zede), „Satzung" (statuut, reglement) „Gesetz" (wet), afgeleid van zitten, zetten, „Gewohnheit" (gewoonte), van wonen. Ook de Latijnsche taal ontleent aan de voorstelling van het wonen het grondbegrip van het oudste privaatrecht: het is dat van de familia. Familia is taalkundig de woonstede (van 't Sanskr. dhâ zetten, dhaman woonplaats, dus zetel, voorts ook fam-ulus de huisgenoot, bediende. *G. Curtius,* Grundzüge der griechischen Etym.) dus huis, maar niet het huis in de eigenlijke beteekenis (domus, aedes), maar in huishoudelijken en rechtskundigen zin: de grondslag van het algeheele huishoudelijke en privaatrechterlijke bestaan, het huis met alles, wat er in is en er toe behoort: vrouw, kinderen, slaven, *akkerland,* kortom het huishouden en wel, zooals wij hieronder zullen zien, het huishouden van den *boer.*

Familia is een rechtsbegrip, waarop bijna het geheele oude privaatrecht is opgebouwd, slechts een onbeteekenend gedeelte valt op een ander begrip: de pecunia (geldelijk vermogen). De familia is het vaste, bestendige, duurzame; de pecunia het voorbijgaande, veranderlijke, vluchtige. De familia moet dus van duur zijn, dat kan zij echter alleen dan, als een vrouw den man aan het huis bindt en de zorgen voor het huishouden met hem deelt. Met de vrouw breidt de familia zich uit van de dingen op de personen, eerst op haar zelf, dan op de kinderen, die zij den man baart en de kinderen daarvan, uiteindelijk op den kring van de door de gemeenzame afstamming van denzelfden man verbonden agnaten, de nabestaanden van vaderszijde. Hiermede hebben wij het begrip familie in den ruimsten zin van het woord; de uitbreiding buiten dezen kring valt niet meer onder het begrip. Evenmin strekt het zich uit tot op de nabestaanden door vrouwen (Cognaten) .. Naar familia noemt de taal dengene, aan wien zij behoort, pater familias (van Sanskr. pâ voeden, beschermen, onderhouden)."

Beslissend voor alle Noordsche echtverbintenissen was de beschikbare woon- en voedingsruimte. Het is logisch juist, dat deze beide grondbegrippen, als het ware saamgetrokken in het brandpunt van een lens, *in het haardvuur tot inhoudskern van het oud-Noordsche huwelijk* worden. *Elk oud-Noordsch huwelijk viel te zamen met het ontsteken van een haardvuur.* „De haard, het plaatselijk middelpunt en het symbool van de huiselijke gemeen-

Digitized by Google

schap is tevens het altaar, waar den huisgoden geofferd wordt. Hij beteekent hetzelfde voor de afzonderlijke familie als de haard van Vesta voor het geheele volk. Het offer aan den haard is het eenige, dat geen doodenoffer is; dit laatste — de Romeinsche uitdrukking hiervoor is parentilia — werd aan de graven gebracht en alleen op bepaalde dagen....; de huiselijke eeredienst stemt overeen met den openbaren Vestadienst...... Volgens Livius I, 20, moet de Vestadienst door Numa ingesteld en de religieuze positie der Vestaalsche maagden door hem in het leven geroepen zijn (virginitate alliisque caeremoniis venerabilis ac sanctas fecit). Maar de bewijskracht van dit argument voor het latere religieuze karakter der Vestaalsche maagden wordt ontzenuwd door de door Livius hieraan toegevoegde aanteekening, dat Numa den Vestadienst van Alba zou hebben overgenomen (Alba oriundum sacrificium et genti conditoris haud alienum)" Ihering, vergel. hfdst. IV blz. 175.

Deze oeroude zede, dat de haard het middelpunt en het heiligdom is van de familie, bleef gedeeltelijk tot in onze dagen inzooverre behouden, dat in de oude Duitsche boerenhuizen de zetel van de huisvrouw altijd achter den haard stond. „Tot de occupatie of het in bezit nemen van land (on. nema land, landnam, ags. niman land) van grond die van niemand was, behoorde in de oudste tijden niet alleen het vaststellen van de grenzen daarvan, maar ook het ontsteken van vuur op dat grondstuk, als teeken van inbezitname, zooals minder sterk in het IJslandsche „fara elldi um landit" voorkomt en waarvan wellicht ook in het Duitsche, „Sonnenlehen" (vgl. Grimm, Rechtsaltertümer) een spoor is overgebleven" (v. Amira). Samenvattend kunnen wij zeggen, dat uit oertijden het Noordras ons voor oogen treedt met het drietal: haardvuur, huis en duurzame echt.

En nu sluit de ring op natuurlijke wijze. Deze oeroude bodemvastheid van het Noordras laat zonder meer de mogelijkheid toe, dat dit ras, met zijn omgeving bezig zijnde, er ook om de een of andere reden toe kwam, den grond productief te maken, d.w.z. met akkerbouw begon. Men stelle zich deze ontwikkeling niet al te plotseling voor, wellicht is aanvankelijk alleen maar aan een systematisch benutten van de boschvruchten (bijv. hazelnoten enz.) te denken.

Het zal derhalve wel geen toeval zijn, dat het Noordras het dier, dat het meest kenmerkend is voor bodemvastheid en voor een

Digitized by Google

loofboschgebied, n.l. het varken, tot een bijzonder *heilig* huisdier heeft gemaakt; het is ook geen toeval, dat bij de latere botsing van het Noordras met de Semieten in het oostelijk gebied van de Middellandsche Zee juist het varken aanleiding is tot hevige meeningsconflicten; het varken vormt in de dierenwereld een contrast met elk woestijnklimaat. [1])

Voorts is het natuurlijk, dat de patriciërs bij hun huwelijk den korenbouw op den voorgrond stellen (vgl. blz. 31) en een everzwijn offeren, dat met de steenen bijl (silex) gedood moest zijn; hieruit blijkt, dat de patriciërs in elk geval vanaf den steentijd akkerbouwers waren. Begrijpelijk wordt nu, dat de patriciërsvrouw bij het huwelijk het huis van haar echtgenoot betrad met de woorden: „ubi tu Gajus, ego ibi Gaja", hetgeen Ihering wel terecht vertaalt met: „waar gij den ploeg trekt, trek ik hem mede"; (volgens een aanteekening van Servius ad Aen. 4, 16: jugum (ossenjuk), quod imponebatur matrimonio conjungendis). Aan den anderen kant behoeft men zich niet te verwonderen, dat in de Oudheid de uit het Oosten afkomstig zijnde erotische eerediensten van *Venus* en *Aphrodite* nooit met varkensoffers verbonden waren.

Daarmede wordt het waarschijnlijk, dat het Noordras onder den invloed van het omgevende Middeleuropeesche loofboschgebied, en wel in regelrechte ongestoorde ontwikkeling van oorspronkelijk dierlijk holbewoner tot huisdieren-houdend woonkuilbezitter is geworden. Ook het latere boerendom van het Noordras wordt nu niet alleen natuurlijk, maar is tevens de noodzakelijke voortzetting van een reeds in de sneeuwtijden ingeslagen ontwikkelingsrichting. De stamgeschiedenis van de menschelijke rassen is nog volkomen in duisternis gehuld en elke poging tot verklaring leidt den onderzoeker op onbekenden wankelen bodem. Het komt er bij het voorhistorisch onderzoek daarom alleen maar op aan een steunpunt te vinden, waarvan de houdbaarheid te bewijzen is. Van zulk een steunpunt uit kan men dan eenerzijds stevige bruggen slaan naar vanouds bekend terrein van onderzoek, anderzijds trachten, meer voorhistorisch gebied te ontsluiten. In dezen geest verzoekt de schrijver de volgende uiteenzettingen slechts als gedachten te beschouwen, die wellicht een opwekking voor het Europeesche voorhistorische onderzoek kunnen bevatten. Tot nu toe heeft

---

[1]) Vergel. Darré. Das Schwein als Kriterium für nordische Völker und Semiten. Volk und Rasse, Hef 3, Jahrg. 2, Sonderdruck, J. F. Lehmanns Verlag, München., Mk. 1.—.

Digitized by Google

schrijver dezes bewust eenzijdig den loop der ontwikkeling van het Noordras uit een holbewonenden jager in het loofboschgebied van Midden-Europa tot den boer van hetzelfde gebied geschilderd. Hij deed zulks om goede redenen. Het was hem er om te doen, deze beide biologische grootheden: *Noordras* en *Middeleuropeesch loofbosch* eerst eens afzonderlijk op te stellen en ze dan samen te koppelen. Indien het n.l. gelukt den samenhang van Noordras en Middeleuropeesch loofboschgebied met eenige zekerheid vast te stellen, dan hebben wij daarmede een hulpmiddel verkregen, waaraan voor de ontsluiting van de stamgeschiedenis van dit ras de grootste beteekenis toekomt. Immers, wij kennen door dit vast te stellen dan niet alleen het loofbosch als omgeving van het Noordras, maar tevens alle biologische, aardkundige en metereologische grootheden, die op hun beurt weer met dit loofbosch samenhangen resp. dit tot voorwaarde hebben; daartoe behooren echter niet alleen de duidelijk tastbare planten- en dierenwereld, maar ook dingen zooals: watertoestanden, vochtgehalte van de lucht, bewolking, belichting, warmtegraden, windverhoudingen, jacht- en levenswijze enz. enz.; van belang is ook, dat wij bijv. van deze waterhoudende lucht vrij nauwkeurig kunnen zeggen, hoe zij de chemische werking van de zonnestralen beïnvloedt, waaruit wij weer gevolgtrekkingen kunnen maken ten aanzien van de menschelijke huid.

Met de laatste woorden hebben wij reeds een zeer belangrijk gebied van de menschelijke rasleer aangeraakt.

Het menschelijk organisme immers staat onder de wet, dat het voor het verloop van de levensfuncties de lichaamswarmte onafgebroken op dezelfde hoogte moet houden.

Aangezien nu het menschelijk organisme zeer verschillende functies uitoefenen kan, daar voorts het warmtegevend vermogen van het opgenomen voedsel niet gelijk is, moet het lichaam — zooals elke onder stroom werkende machine — ook over ventielen beschikken, om de overtollige warmte te kunnen loozen. Het is immers duidelijk, dat een lichaam, van rust naar bezigheid overgaande, door deze bezigheid warmer wordt. Van dit overschot aan warmte moet het lichaam zich kunnen ontdoen en hiervoor staan de poriën van de huid tot zijn beschikking, d.w.z. hij begint te zweeten en dit zweeten heeft ten doel, op de oppervlakte van het lichaam, door afkoeling tengevolge van verdamping, de innerlijke lichaamswarmte te binden. Nu is echter de warmte van de

Digitized by Google

omgeving op de aardoppervlakte zeer verschillend. Het menschelijk lichaam ziet zich dus voor de moeilijkheid geplaatst, ook nog met deze omstandigheid te moeten rekenen. Op deze wijze wordt de menschelijke huid tot een orgaan, dat om zoo te zeggen tusschen de interne warmte-wetten van het lichaam en die van zijn omgeving is ingeschakeld om het evenwicht te handhaven; m.a.w. het keurende schiften van de omgeving moet zich steeds in de eerste plaats op de huid richten. Kennen wij dus eerst eens met zekerheid de omgeving in de oorspronkelijke woonplaats van het Noordras, dan zijn ons — aangezien wij daardoor tevens van de voeding op de hoogte zijn — alle innerlijke en uiterlijke grootheden bekend, tusschen welke de huid van het Noordras, in haar taak om voor het organisme het evenwicht te handhaven, een echt teeltresultaat geworden is. Overigens komt hier niet alleen het *warmte-evenwicht* in aanmerking. Ook de *belichtingstoestanden* spelen een rol. Daar komt nog bij, dat de menschelijk huid een echt *afscheidingsorgaan* is, waarbij ten slotte ook nog op de *uitwisseling van gas,* d.w.z. op de *huidademhaling* gewezen zij.
Menig onderzoeker van menschelijke rasverhoudingen zullen deze aanduidingen van den schrijver ietwat gewaagd toeschijnen. Uit een gezichtspunt van dierenfokkerij bezien, ligt de zaak echter toch eenvoudiger. De practische dierenteler is sinds eeuwen gewend met den toestand van huid en haar bij de beoordeeling van zijn fokdieren rekening te houden; dit vereischt echter oefening en een zekere begaafdheid. Maar men ondervrage eens oude ervaren schapenfokkers op dit gebied en men zal bepaald verbazingwekkende analysen over de lichaamsgesteldheid en verdere levensomstandigheden (voeding, vruchtbaarheid enz.) van een dier kunnen gewaarworden. In den laatsten tijd is derhalve de wetenschappelijke dierenfokkerij weer op dit gebied bijgedraaid en zij heeft reeds zeer leerzame onderzoekingen over huid en haren ter hand genomen en gepubliceerd. [1])
Een punt van beteekenis bij al deze vraagstukken is tevens het feit, dat de huid, ook die van den mensch, door de ontwikkelingsgeschiedenis van de kiembladen rechtstreeks met andere lichaamskenmerken samenhangt. Zoo vinden wij in het voortreffelijke werk

---

[1]) Vergel. hierbij de in het Kühn-Archiv gepubliceerde werken van het „Tierzuchtinstitut an der Universität Halle-Wittenberg" (Dir. Prof. Frölich), alsmede de door de „Deutsche Gesellschaft für Züchtungskunde", Göttingen, uitgegeven werken.

Digitized by Google

van *Zorn,* Breslau: „Haut und Haar als Rasse- und Leistungsmerkmal in der landwirtschaftlichen Tierzucht" [1]) de volgende opmerkelijke plaats: „De pigmenteering is dus afhankelijk van den physiologischen toestand van het organisme, waarbij nog bijzondere milieu-voorwaarden komen.
Wat de voeding aangaat, wordt het voorts aan weelderige en tevens waterrijke voeding, vooral in de jeugd, (Adametz, Oesterr Molk, Ztg. 1904, S. 318) geweten, dat alle op ras gekweekte huisdierteelten (Shorthorns, Simmenthalers) de neiging vertoonen lichter van kleur te worden, d.w.z. tengevolge van verzwakking van hun gestel minder of geen huidpigment te vormen.
Adametz schrijft ook het optreden van veel bonten en getijgerden onder de Pinzgauer paarden toe aan hun weelderige en waterrijke voeding, die verzwakkend werkt.... Evenzoo wijzen J. R. Robertson en Bunsow op een verschijnsel, dat zij een van de meest bevreemdende in de overerving noemen, n.l. dat heel vaak met de kleur niet alleen de zenuwkracht van het de kleur vertoonende dier wordt overgeërfd, maar zelfs de skeletbouw in dier voege, dat de gelijkgekleurde nakomelingen van een hengst ook in hun geheele constructie, zooals overigens in hun geheele verschijning volkomen op hem lijken, anders gekleurde nakomelingen niet. [2])
Deze waarneming is ook geheel in overeenstemming met mijn eigen practische ervaring in een Westpruisische remonte-fokkerij en vele fokkers zullen soortgelijke waarnemingen gedaan hebben; berichten hierover zou ik ten zeerste op prijs stellen. Terecht schrijft Lang: „Er wordt hier op verschijnselen gewezen, die eventueel van de grootste beteekenis kunnen worden" en die wel verdienen aan grondige practische waarnemingen op groote schaal te worden onderworpen. Op deze wederkeerige betrekkingen wijst reeds Wilckens, waar hij zegt, dat in den regel het paard, dat zijn haarkleur overerft, ook zijn lichaamsbouw overerft, hetgeen bijzonder schijnt op te vallen ten aanzien van de voskleur bij de Engelsche en van de schimmelkleur bij de Arabische vol- en halfbloedpaarden. Met het haar van het zwarte paard verbindt Wilckens de waardevolle eigenschap van de massa en kracht van het beenderstelsel....
Om terug te komen op het uitgangspunt van onze uiteenzetting:

---

1) t.a.p.
2) Deze waarnemingen hebben echter betrekking op verschijnselen binnen de grenzen van het rasbeeld; de schrijver.

Digitized by Google

men kan aannemen, dat er tusschen kleur en verdere kenteekenen, als gezondheid, prestatievermogen, weerstandsvermogen enz. van de dieren, zij het ook nog geen erkende wettelijke, maar dan toch wel betrekkingen bestaan. [1]) Noodzakelijk is hierbij echter de hoedanigheid *van huid en haar* waar te nemen, om in menig opzicht gevolgtrekkingen te kunnen maken.... Ook het haar bezit leven en staat in een zekere verhouding van nauwe afhankelijkheid tot de huid en daarmede tot het geheele organisme. Men kan daarom zeer goed, zooals Henle reeds zegt, uit de hoedanigheid van de haren een gevolgtrekking maken op den graad van werkzaamheid van de huid; zijn de haren zacht en glanzend, dan blaakt en geurt de huid van gezondheid, zijn ze droog en stug, dan kan daaruit worden opgemaakt, dat de oppervlakte van het lichaam tengevolge van onvolmaakte circulatie der sappen in verval is. Het haar is zoodoende een spiegel van de gezondheid."

Er zijn hier slechts enkele bijzonder kenmerkende plaatsen uitgezocht en aangehaald, juist om aan te toonen, dat huid en haar zeer belangrijke factoren *kunnen* zijn bij het rassenonderzoek. Nimmer zal men echter voor zijn onderzoek een vasten bodem vinden, als men de omgeving, in welke de menschelijke huid het evenwicht bewaren moet tusschen het organisme en de voorwaarden van die omgeving, niet nauwkeurig kent. Heeft men zich echter deze wisselwerking ingedacht, dan wordt aldra duidelijk, dat de vraag of het Noordras ontstaan is in een steppe met weinig water en scherp licht, dan wel in het Middeleuropeesche loofbosch met zijn waterrijkdom en gedempte verlichting, *stellig niet van ondergeschikt belang is, maar de oplossing brengt van het geheele probleem.* Op dezen samenhang wenscht schrijver dezes tenminste eens te wijzen.

Wellicht gaat menig lezer in 't algemeen accoord met de grondgedachte van deze uiteenzettingen; hij brengt er echter tegen in, dat voor het bestaan van het Noordras sedert het tijdstip waarop wij een loofboschgebied in Europa onmiskenbaar vaststellen, de ontwikkelingsgeschiedenis eigenlijk geen bewijs levert. Dit bezwaar is gerechtvaardigd. Maar moet het Noordras dan vreemd zijn in Europa, omdat wij toevallig nog niet alle schakels van de ketting der bewijzen in ons bezit hebben, die de volledige stamgeschiedenis van het Noordras voor ons onthult? In de menschelijke ras-

---

[1]) Cursiveering van mij, de schrijver.

Digitized by Google

leer schijnt het tegenwoordig een uitgemaakte zaak te zijn, dat een ras *alleen* door langdurige afzondering onder onophoudelijke schifting door de omgeving kan zijn ontstaan. De geschiedenis van onze huisdierrassen bewijst echter, dat er ook andere middelen zijn, om een verandering van het rasbeeld teweeg te brengen. Het is onder bepaalde omstandigheden voldoende, dat een *sprongvariatie* (mutatie) optreedt, die bijzonder gunstig blijkt en erfelijk domineert. Zoo gaat de beroemde Russische teelt van de *Orloffdravers* op een enkelen hengst *(Bars I)* en de heden over de geheele wereld verbreide nog beroemdere Engelsche vleeschrunderenteelt van de *Shorthorns* op een enkelen stier *(Hubback)* terug. [1]) Hooren wij echter eens, wat een van onze meest succesvolle mannen van de practijk op het gebied van runderteelt, fokkerijleider Dr. Peters [2]), Koningsbergen i. Pr., over zulke mutaties heeft mede te deelen. „Tot dusver werd tenminste door een gedeelte van de erfelijkheidsvorschers het succes van de selectie betwijfeld. De fokkers van groote dieren konden tegen deze meening het feit inbrengen, dat zij hun teelt door selectie binnen rein gekweekte rassen (dus zonder kruising met vreemde rassen) in de gewenschte richting konden veranderen. Bij de groote dieren komen afwijkingen in veel sterkere mate te voorschijn dan bij kleine dieren, omdat het oog ze beter kan waarnemen.
Men onderschatte de opmerkingsgave van de fokkers niet. Zij zijn buitengewoon fijngevoelig in de beoordeeling van dieren en zij zien reeds afwijkingen, die voor den minder ingewijden onzichtbaar blijven. Daarin bestaat de begaafdheid van den fokker. [3])
Ik geloof daarom gaarne, dat bij het telen van de rassen, sprongvariaties een groote rol hebben gespeeld. Het is wel te begrijpen, dat de kleine en kleinste afwijkingen, door de groote-dierenfokkers bij de teeltkeus opgemerkt, in hooge mate de typeveranderingen hebben veroorzaakt, die de verslagen in den loop des tijds hebben ondergaan. Wie langen tijd de ontwikkeling van een veeslag waargenomen en er over nagedacht heeft, hoe verande-

---

[1]) Bij de beide genoemde vaderdieren speelde trouwens ook nog de bijzonder gelukkige koppeling van homozygote erfelijke factoren uit een kruising een rol.

[2]) Deutsche Landwirtschaftliche Tierzucht, Jahrgang 32. No. 3 blz. 53.

[3]) Cursiveering van mij, de schrijver.

Digitized by Google

ringen zijn ontstaan, zal na de laatste resultaten van de erfelijkheids-wetenschap wel tot de overtuiging komen, dat menige verandering, die vroeger anders verklaard werd, op mutatie terug te voeren is. Het Oostpruisische Hollandsche rund, dat mij in zijn hoofdstammen bekend is en waarvan ik de ontwikkeling sedert 27 jaren heb kunnen gadeslaan, heeft in die tijdruimte o.a. een bijzonder typische verandering van den vorm van het dijbeen doorgemaakt. De verandering is teweeg gebracht door de beide stieren *Prinz* en *Poseidon*. Voor hun tijd was het Hollandsche rund ook in Oostpruisen vaak iets te smal van dijen. De fokkers trachtten deze fout te verhelpen, wenschten echter niet de ronde varkensdijen, maar zij wilden de mooie, lange, op hooge melkopbrengst wijzende lijnen van de dijen behouden. Nu traden eensklaps Prinz en Poseidon op met een dijenvorm, die met het ideaal van de fokkers overeenstemde. Deze beide stieren werden daarom zeer hoog gewaardeerd en waren toentertijd de hoogstbetaalde Duitsche fokstieren. Prinz en Poseidon waren neven; zij stamden van vaderszijde af van de beide volle broers *Junker* en *Kammerherr*. Junker en Kammerherr waren *Winter*-zonen uit *Ernestine,* een *Adda*-dochter.

Aangezien Winter deze hoedanigheid niet zelf bezat, ook zijn ouders niet, Adda echter soortgelijke mooi gevormde dijen had, leid ik deze eigenschap van Adda af. Vanwaar Adda ze had, is mij niet bekend. Dit lichaamsdeel was echter nog nooit zoo mooi opgetreden. Door de groote verbreiding van het Addabloed (door *Prinz, Spinoza, Quinzow, Teufel, Anton),* is deze eigenschap in hooge mate het eigendom geworden van het Oostpruisische Hollandsche rund.

De ontwikkeling van de rassen toont duidelijk, dat een verandering van het type in de door de fokkers gewenschte richting steeds verkregen wordt, ook bij zoodanige rassen, die niet langs den weg van kruising maar in zich zelf verder geteelt worden. Alleen de tijd, die daartoe noodig is, *verschilt* [1]) naar gelang men meer of minder geluk heeft. Dat in de teelt der Oostpruisische Hollanders bovendien groote overervers zooals Prinz en Poseidon optraden, die een gewenschte verandering konden teweeg brengen, was een gelukkig toeval. Maar ook, als deze meevaller niet had plaats gevonden, zouden de fokkers een krachtiger worden van de dijen

---

[1]) Cursiveering van mij, de schrijver.

Digitized by Google

toch bereikt hebben. Zij zouden steeds weer de voorkeur gegeven hebben aan dieren met een breeden vorm der dijen en aldus zijn doorgegaan, totdat het gewenschte doel bereikt was. Uiteraard zou dat veel langer geduurd hebben. Dit voorbeeld moge aantoonen, op welke wijze men een gewenschte eigenschap bij een veeslag kan doen ontstaan. *De taak van den fokker is in de eerste plaats het uitkijken naar dieren, die de gewenschte eigenschappen zoo volmaakt mogelijk bezitten.* [1]) Heeft men zulk een dier gevonden, dan zijn de fokkers er achter heen en het wordt duur betaald."
Schrijver dezes legt er den nadruk op, dat hij hier geheel willekeurig uit de literatuur over de rasgeschiedenis van onze huisdieren eenige voorbeelden gegrepen heeft. [2])
De uiteenzettingen van *Peters* zijn echter van belang, omdat hij deze als *practische* aanvullingen brengt van de bewijsvoeringen

---

1) Cursiveering van mij, de schrijver.

2) In den laatsten tijd wordt vaak beweerd, dat er geen aanleiding bestaat, de ervaringen uit de rasgeschiedenis van onze huisdieren zonder meer toe te passen op het gebied van de menschelijke rasleer. Volgens de meening van den schrijver is deze tegenwerping niet gerechtvaardigd. Juist is daarentegen, dat men niet zonder meer de ervaringen uit de geschiedenis van één huisdierras gebruiken mag, om daarmede het gebied van de menschelijke rassen binnen te dringen. Houdt men echter rekening met drie belangrijke factoren en wel: 1. de grootte in aantal van een worp; 2. den tijd, die in aanmerking komt voor een herhaling van de geboorte; 3. den tijdsduur tot aan de intrede van de geslachtsrijpheid, dan kan men de rasgeschiedenis van onze huisdieren in alle geval met hetzelfde recht voor het wezen van de menschelijke rasleer aanhalen als erwten en mais voor de erfelijkheidsbiologie van den mensch. Eenige voorbeelden mogen deze woorden verklaren. 1e De gemiddelde worp van een zeug bestaat uit 10 biggen, de worp van een merrie levert een veulen op: het is begrijpelijk, dat men onder 10 jongen een andere keuze ten aanzien van de overervingsbiologie heeft dan bij 1. 2e De zeug herhaalt den worp na een half jaar, de merrie eerst na een vol jaar. In denzelfden tijd waarin men dus van een merrie twee veulens heeft, verkrijgt men van de zeug reeds 40 biggen. 3e. Een vrouwelijke big is na verloop van een jaar voor de teelt geschikt, het merrieveulen eerst na vier jaren. Op het tijdstip, waarop bij de paarden de tweede generatie voor het eerst geboren wordt, aanschouwt bij de varkens reeds de vierde generatie het levenslicht. Bijgevolg zal een rasverandering bij varkens veel vlugger dan bij paarden te bereiken zijn, daar bedoelde drie factoren om redenen van tijd en keuze op het gebied van de erfelijkheid een voorsprong verleenen. Bij den mensch komen nog langzamere tijdsverhoudingen in aanmerking. Vijf generaties van direct op elkaar volgende moeders hebben noodig — theoretisch en zonder rekening te houden met de mogelijkheid van optredende moeilijkheden, uitvallers en andere toevalligheden — bij het varken 5 jaren, bij het paard 20, bij den mensch 100 jaren, om ter wereld te komen. De kern van de zaak bij het ontstaan van rassen raken deze dingen echter niet, maar wel het tijdsbestek waarin het gebeuren zich afspeelt.

Digitized by Google

van *H. J. Muller* en *E. Baur*, Berlijn, die op het onlangs te Berlijn gehouden internationaal congres voor erfelijkheidsleer het dikwijls optreden van mutaties aantoonden.
De gevolgtrekkingen van Peters laten nadrukkelijk zien, dat wij bij de veronderstelling over de omvorming van de menschelijke rassen niet noodzakelijk behoeven te denken aan wegtrekken en plaatselijke afzonderingen. Wij kunnen daarom gerust het standpunt blijven innemen, dat het Noordras oorspronkelijk in Europa thuis behoorde en alleen door bijzondere — ons voorloopig nog onbekende — omstandigheden uit een ander ras door *verschuiving binnen dat ras* (d.w.z. door sprongvariatie) is ontstaan; het is onverschillig, of men daarbij aan een enkele mutatie denkt of aan de som van verschillende mutaties. Als voorlooper van het Noordras komt de Crô-magnon-mensch in aanmerking. Hierbij kan het wellicht van belang zijn, dat de verandering van het rasbeeld van den Crô-magnon in dat van het Noordras in de dierenwereld van het Middeleuropeesche loofboschgebied eveneens terug te vinden is. Zonder twijfel vertoont deze dierenwereld zekere verschijnselen in denzelfden geest. Uit den geweldigen holenbeer van den ijstijd is de tegenwoordige kleinere, bewegelijke bruine beer geworden; het toenmalige reuzenhert is het huidige gewone hert; het reusachtige wilde zwijn uit den ijstijd (sus scrofa ferus antiquus) moest wijken voor het hedendaagsche wilde zwijn (sus scrofa ferus). Hierbij is van beteekenis, dat deze verandering blijkbaar niet plotseling geschiedde, maar dat de kleinere, behendige, bewegelijke vormen naast de oude groote, logge opgroeiden en deze later verdrongen; in elk geval was het reuzenhert nog in den vroeg-historischen tijd aanwezig en over het reuzenzwijn uit den ijstijd, waarvan de kleinste tot dusver gevonden vertegenwoordigers altijd nog de grootste levende wilde zwijnen in grootte overtreffen, heeft *Pira* [1]), belangrijke onderzoekingen gedaan.
Het zou dus heel goed mogelijk zijn, dat de Crô-magnon-mensch de stam is, waaruit het Faalsche ras en het Noordras zijn ontsproten. Het Faalsche ras zou dan de tak zijn, die — nog het meest gelijkend op den Crô-magnon — zich door bijzonder gunstige omstandigheden in het leven kon houden, terwijl de daarbij behoorende dierenwereld intusschen is ondergegaan. Voor den op het gebied van de dierenteelt geschoolden onderzoeker is het

[1]) Pira, Studien zur Geschichte der Schweinerassen insbesondere derjenigen Schwedens: übersetzt und herausgegeben von Spengel, Jena 1909.

Digitized by Google

in elk geval opmerkelijk, dat het Faalsche ras juist in streken is vastgesteld, die bij den dierenfokker bekend staan als groeiplaats van zekere zware dierensoorten. Wat geenszins zeggen wil, dat het Faalsche ras het resultaat van deze bijzonder vruchtbare streken is: de mogelijkheid bestaat echter, dat de Crô-magnon-mensch op die plaatsen de voor zijn zwaren lichaamsbouw noodzakelijke en gunstige levensvoorwaarden na den ijstijd nog aantrof en zich dus in het leven kon houden; langzaam ging hij dan over in het rasbeeld van het tegenwoordige Faalsche ras. Het korte gezicht van het Faalsche ras is overigens verdacht. Wij bezitten in ons varken een dier, waarvan de inwendige organen opvallend gelijken op die van den mensch; in elk geval kan men nog het beste de levensuitingen van het varkenslichaam ter vergelijking aanhalen, als men zich b.v. over de spijsvertering bij den mensch in vergelijking met die van de dierenwereld aanknoopingspunten verschaffen wil. En nu is het wel merkwaardig, dat ook die huisvarkenrassen, die op zware lichamen *geteeld* worden, een breederen, massieveren kop gekregen hebben, waarbij tevens hun gezicht verkort is. De Engelschen hebben door overdrijving varkens met regelrechte mopskoppen gefokt. *Nathusius* heeft aangetoond, dat deze veranderingen van de *gezichtsdeelen* bij het varken rechtstreeks samenhangen met de voeding; hij kon bij dieren van den zelfden worp van raszuivere varkens, uitsluitend door maatregelen die het voedsel betreffen, geheel verschillende gezichtsprofielen teweeg brengen, (nu eens een rechte profiellijn, dan weer een holronde). [1])

Al gaat het bij deze proeven ook in de eerste plaats slechts om de uiterlijke gedaante van de dieren, toch kent de geschiedenis van de huisvarkenrassen overeenkomstige echte teeltdoelen. Men hoede zich echter, deze veranderingen van het gezichtsgedeelte ook zonder meer aan te halen als een bewijs voor principieele veranderingen van het beenen schedeldak; het gezichtsdeel staat zonder twijfel in rechtstreeksch verband met de innerlijke afscheiding van het lichaam, hetgeen voor de schedelbeenderen wel niet van toepassing, tenminste nog niet bewezen is. De schrijver haalt

---

[1]) Hermann v. Nathusius, Vorstudien für Geschichte und Zucht der Haustiere zunächst am Schweineschädel, Berlin 1864. Tot dezelfde gevolgtrekkingen komt Hensler, Kühn-Archiv, Bd. 3, 1913, S. 245 und Bd. 4, 1914, S. 207; evenzoo Nehring, Landwirtschaftliche Jahrbücher, Bd. 17 (1888), S. 67. Nehring spreekt zelfs van een mest- en ondervoedingsvorm van den varkensschedel.

Digitized by Google

deze voorbeelden uit de varkensteelt slechts aan om duidelijk te maken, dat de *ontwikkelingsgeschiedenis* van het Faalsche ras en het Noordras in *physiologisch opzicht* wellicht niet zoo ver van elkaar afstaan, als men op grond van de verschillen in hun skeletten zou vermoeden. In elk geval staat een herleiding van het Noordras en het Faalsche ras uit den Crô-magnon-mensch niet buiten het bereik van de biologische mogelijkheden; wat niet wegneemt, dat dit geenszins als vaststaand feit, maar slechts als aanvulling bedoeld is.
In het hieraan voorafgaande Hfdst. IV heeft schrijver aangeduid, dat het hoofdbestanddeel der Faalsche verhuizingen blijkbaar in de richting Spanje—Noordwest-Afrika getrokken is en dat wij mettertijd daar wellicht nog nadere gegevens over de cultuur van het Faalsche ras zullen verkrijgen. *Bij de Germanen komen in elk geval beide rassen voor, zij staan gelijkwaardig naast elkaar en zijn in geen geval naar lagen gerangschikt.* Dat zal met eenige vingerwijzingen begrijpelijk worden gemaakt. Apollinaris Sidonius schildert den Westgoot Theoderik II opvallend rein Noordsch, zij het ook middelgroot; wel zegt hij van hem, „de kruin van zijn hoofd is rond", hij zal echter daarmede wel geen rondhoofdigheid gemeend hebben, maar alleen een, van terzijde gezien bijzonder hoog gewelfde kruinlijn.
Diederik van Bern wordt in de Wilkina-sage als groot van gestalte en breed en krachtig geschilderd, zij het ook met zwarte wenkbrauwen, hetgeen op gemengd bloed wijst. Daarentegen schildert de Volsunga-sage Siegfried bijna Faalsch: „hij had een hoogen neus en een *breed, grofbeenig* aangezicht.... Zijn schouders waren zoo breed, dat men meende, twee mannen voor zich te zien; zijn haren waren bruin en zijn oogen zoo scherp, dat maar enkelen het waagden onder zijn wenkbrauwen te kijken." Het is opvallend, dat *Turpin* en *Angilbert* bij Karel den Saksendooder over soortgelijke oogen spreken en ook, dat zijn gestalte boven allen uitstak. *Eginhard* schildert hem zelfs met veel gelijkenis op den zooeven genoemden Frankischen Siegfried: „Karel was *breed* en *zwaar* gebouwd, opvallend, maar niet overdreven groot, met zeer groote en levendige oogen [1]) en een neus van iets meer dan gewone afmetingen." *Widukind* doet ook bij

---

[1]) Dus, de bekende „Bismarck" oogen.

Digitized by Google

Otto den Grooten „den geweldigen lichaamsbouw, die koninklijke waardigheid toont," uitkomen.
Bij deze schilderingen nu is van ondergeschikt belang, of men daarbij invloed van vreemd bloed vaststellen kan of niet, of dat men den eenen trek aan het Faalsche ras, den anderen trek aan het Noordras toeschrijven wil; van meer gewicht is daarentegen het feit, dat wij bij de Germanen onder de leiders blijkbaar eigenschappen van beide rassen aantroffen. *Indien de leiding van de Germanen slechts eenzijdig in handen van vertegenwoordigers van het Noordras geweest ware, dan zouden ook alle overleveringen het Noordrastype van de leiders doen uitkomen en Faalsche trekken vervaagd of onderdrukt hebben;* in geen geval echter zouden de schilderingen volkomen argeloos de helden van Faalsche trekken hebben voorzien. Men kan uiteraard van meening verschillen, wat bij de bovenbedoelde voorbeelden tot het Noordras of het Faalsche ras kan worden gerekend; maar men zal toch om redenen van billijkheid moeten toegeven, dat een *duidelijke* afbakening van de beide rassen niet mogelijk is.
Geheel denzelfden indruk krijgt men, als men objectief de ons overgeleverde afbeeldingen der Germanen met elkaar vergelijkt. Zeker, zij zijn allen kenmerkend Germaansch of „typisch", zooals de dierenfokker zou zeggen, — maar bepaald *aan elkaar gelijk* zijn deze Germanen niet; iets dergelijks zou ook niet te verwachten zijn, zelfs al hadden wij bij de Germanen uitsluitend met het Noordras te doen. Ook in de dierenteelt bezit het meest volmaakt geteelde ras zijn „typische" raskenmerken, maar zekere van elkaar verschillende familietrekken (bloedlijnen) komen toch altijd weer zoo hardnekkig tot uiting, dat ervaren kenners van een fokdier — als men een niet nader gekenmerkt dier voor hen plaatst — onmiddellijk de vermoedelijke voorouders daarvan kunnen aangeven. Eenige onderzoekers van de menschelijke rassenleer nu halen graag de beroemde plaats uit Tacitus aan, waar hij in zijn „Germania" van het uiterlijk der Germanen zegt: „....een eigenaardige geheel reine volksstam". Hieruit wil men het bewijs putten, dat de Germanen geheel reine vertegenwoordigers van het Noordras geweest zijn. Wie echter de inleiding van dezen zin van Tacitus iets nauwkeuriger beschouwt, zal toch iets voorzichtiger oordeelen. Tacitus n.l. begint bedoelden zin met de inleiding: „Ik voor mijn persoon sluit mij aan bij de meening van hen, die...." en dan volgt eerst de bewering ten aanzien van de

Digitized by Google

gelijkheid van alle Germanen. Hieruit kan toch wel terecht de gevolgtrekking worden gemaakt, dat men in zijn tijd blijkbaar van meening over dit punt verschilde en dat Tacitus op grond van eenige „typische" eigenaardigheden bij de Germanen het recht meende te hebben, eenzelfde afstamming te veronderstellen.
Samenvattend zou schrijver dezes dus willen zeggen: In het Middel-Europeesche loofboschgebied ontstond zoowel het Faalsche ras als het Noordras; vermoedelijk gaan beide terug op den Crô-magnon-mensch; beide rassen hebben hun vroeg-historische verhuizingen over het geheel genomen onafhankelijk van elkaar uitgevoerd en treden *eerst in het tijdperk der Germanen gemeenzaam en gelijkwaardig naast elkaar op*. Gezien het feit, dat het Romeinsche rijk onder het aanstormen van aanvankelijk *rechts van de Elbe wonende Germanen* ineenstort, is het wellicht verder niet verwonderlijk, dat wij bij de Germanen uit den tijd der Volksverhuizing in hoofdzaak het Noordras ontmoeten.
Het zal echter dienstig zijn, aan het slot van dit hoofdstuk een kort overzicht van de weersgesteldheid gedurende de sneeuwtijden (ijstijd) in te lasschen, om geen misverstand toe te laten, omtrent de mogelijkheid van het aanwezig zijn van loofbosch in het Midden-Europa van den ijstijd. Men moet goed inzien, dat uit de tot dusver gedane dierlijke, menschelijke en plantaardige vondsten uit die tijden alles en niets kan worden afgeleid met betrekking tot de stamgeschiedenis van een ras. Toentertijd zijn de dieren- en plantenwereld van drie werelddeelen (Afrika, Azië en Europa) bij ons in Europa samengekomen; onafgebroken kwam er verandering van weersgesteldheid, verbonden met verschuivingen in de plantenwereld, maar eveneens op het gebied van de daarbij behoorende fauna; vaak werd het eene door het andere verdrongen, dikwijls dwarrelde ook alles door elkaar.
Walther [1]) zegt bijv. hierover: „Vooral in tijden van groote veranderingen van klimaat worden de landdieren tot geheel willekeurige verhuizingen genoodzaakt en zij verliezen daardoor elken samenhang met den bodem van hun natuurlijke woonplaats.... De dierenwereld van de klei in het bekken van Rabutz bij Halle, reeds lang bekend als vindplaats van diluviale zoogdieren, is onlangs door *Soergel* weer behandeld en bestaat uit de volgende soorten: Equus sp., Rhinoceros Merckisus scrofa ferus, Alces cf.

[1]) W a l t h e r, Algemeine Paläontologie, t.a.p.

Digitized by Google

palmatus, Cervus capreolus, P. euryceros, P. elaphus, Bos primigenius, Bison priscus, Elephas antiquus, Cricetus, Canis cf. lupus, Ursus arctos, Felis leo, Vogels, Emys orbicularis, Esox lucius. Van deze soorten vallen er 16 voor het beoordeelen van de omstandigheden bij de vorming der sedimentaire afzettingen uit, n.l. *alle landdieren* (zelfs de schildpadden zijn als door longen ademende dieren geen maatstaf). Van des te meer belang zijn de vondsten van *Esox,* die zonder twijfel het water bewoonde, in het slijk waarvan zijn overblijfselen liggen. De *snoek* is een roofvisch, die de aanwezigheid van andere, zijn voedsel vormende visschen tot voorwaarde heeft en deze kunnen slechts leven in wateren die rijk zijn aan waterplanten. *De klei van Rabuts kan derhalve niet in het koude smeltwater van een ijstong gevormd zijn en evenmin een afgesloten stuwmeer, maar moet in verbinding hebben gestaan met het algemeene hydrogafische rivierenstelsel.* [1]) Alle gevolgtrekkingen, die men uit de vermoedelijke levenswijze van de als kadavers of overblijfselen van de jacht in het bekken van Rabuts terecht gekomen 16 landdieren kan maken, vervallen voorzoover zij met de levenswijze van een bij den bodem behoorende fossiel in tegenspraak zijn."

Zijn wij zoodoende tot inzicht gekomen, dat wij in Midden-Europa voor de sneeuwtijden een *gematigd boschklimaat kunnen vaststellen,* hetzelfde kunnen we voor Siberië aantoonen. Zelfs het onomstootelijke bewijs, dat het Noordras tijdelijk gedurende de sneeuwperioden, buiten Midden-Europa heeft verblijf gehouden, wil nog geenszins zeggen, dat het gedurende dien tijd in een steppe moet geleefd hebben.

„Proeven, die in St. Petersburg (Leningrad) met het geronnen bloed van een mammouth genomen zijn, toonden volgens *Pfizenmeyer* de bloedverwantschap aan met den Indischen olifant. De vondsten in Oost-Siberië zijn volgens *Von Toll postdiluviaal* en deze meent, dat het voorkomen van wilg, berk en els met groote stammen en takken in de omgeving van mammouth-kadavers zoo kenmerkend is, dat iedere opmerkzame ivoorzoeker in de nabijheid van zulke subfossiele overblijfselen van planten met vrij groote zekerheid op de gewenschte winstgevende buit kan rekenen, ingeval hij stammen van zulke, *daar ter plaatse niet meer groeiende planten* uit de steile helling van een rivieroever ziet te

---

[1]) Cursiveering van mij, de schrijver.

Digitized by Google

voorschijn komen. Hetzelfde beeld van een *zacht klimaat* leveren de planten op, die in de omgeving van den mammouth van Borna gevonden zijn en eindelijk de bloemplanten, die men in het keelgat van een mammouth als niet ingeslikte bundel gras ontdekte. Dit dier moet bij het weiden op een moerassige boschweide verzonken en snel verdronken zijn." (Walther).

Omgekeerd hebben echter ook bij ons in Midden-Europa tijdelijk toestanden geheerscht, die een steppenleven tengevolge hadden. „Aangezien er geen enkel Duitsch profiel bestaat, waarin een machtige löss-laag tusschen leemgesteente werd waargenomen, maak ik daaruit de gevolgtrekking dat de eigenlijke lössgrond na den ijstijd is ontstaan; en omdat in Midden-Azië lithologische dezelfde soort löss, zeer ver van leemgesteente en in zeer groote hoeveelheid voorkomt, kunnen we de lössgrond niet tot de formaties rekenen, die noodwendig met het glaciale voortdringen van groote ijsmassa's gepaard gaan.

De löss is geen voortbrengsel van de steppe, maar omgekeerd heeft de ontblooting van het heuvelland door stortregens in den na-ijstijd de vele vlakten op den poreuzen lössbodem geschapen en de groei van de steppenplanten eerst mogelijk gemaakt. [1]) Toen uiteindelijk onder den invloed daarvan de bovenlaag van dezen lössbodem zwart gekleurd en in „Tschernosjem" (zwarte aarde) veranderd werd, eindigde met deze formatie de wisselvallige geschiedenis van den na-divulialen tijd. Indien de vorming van de zwarte aarde gelijktijdig met het ontstaan van de löss was geschied, dan zouden na machtige lösslagen op de eerste afzettingsplaatsen steeds weer horizontale banken van zwarte aarde gevormd moeten zijn. *Met de planten der steppe echter trokken de grasetende Saiga-antilopen uit Siberië naar Duitschland, Frankrijk en kwamen zelfs over het toenmaals nog land zijnde Kanaal naar Engeland, waar onmiskenbare overblijfselen in het dal van de Theems gevonden werden."* (Walther). Met deze Saiga-antilope is wellicht ook een Aziatische steppe-jager Europa binnengedrongen; schrijver dezer is in elk geval geneigd dit aan te nemen. Vermoedelijk kan deze wildlooper ook in het rassenbeeld van den huidigen Europeaan worden aangetoond, aangezien het vermoeden bestaat, dat overblijfselen van hem in Midden-Europa in het leven wisten te blijven.

---

[1]) Cursiveering van mij, de schrijver.

Als vaststaand kan echter worden aangenomen, dat deze onbestendige wildloopers van de steppen — gewend aan een onverbiddelijke bestraling door de zon, die immers de moeder van elke steppe is — *nooit of te nimmer de voor belichting door de zon zoo gevoelige huid van het Noordras naar Europa gebracht kunnen hebben.* De huid van dergelijke nomaden moet grof en stevig zijn, moet zich gemakkelijk pigmenteeren kunnen, moet haar bezitter niet alleen tegen bestraling door de zon beschermen, maar ook tegen de ijzige stormen van de steppe, die vaak zand in enorme hoeveelheden met zich mede voeren en geen gevoelige, tot ontsteking neigende huid toelaten; kort en goed, zulk een huid moet ongeveer het tegendeel zijn van de gevoelige huid van het Noordras. Wat kan nu echter van zoodanigen inval van nomaden *in den na-ijstijd* aan archaeologische overblijfselen verwacht worden, om opheldering te verkrijgen over de cultuur van zulke menschen? Wij zagen in een vorig hoofdstuk, dat nomaden op hun tochten niet veel achterlaten; men mag dus hoogstens eenige geraamten en het een of ander wapen verwachten. Met deze overweging zien wij ons echter reeds voor de mogelijkheid geplaatst, ten aanzien van de wildloopers achter de Saiga-antilope het Oostras te mogen vermoeden. Dit ras „sijpelt" in archaeologischen zin Europa binnen, gedraagt zich dus kennelijk nomadisch. Schrijver dezes is ook overtuigd, dat het Oostras oorspronkelijk tot de nomaden gerekend moet worden. Toen de steppe na korten tijd weer uit Europa verdween, bleef het Oostras blijkbaar in Europa hangen; het onderging in het aan zijn ras vreemde klimaat een modificatie van de oorspronkelijke eigenaardigheden van zijn ras. Het is wel een weinig bekrompen opvatting, dat ter opheldering van dit vraagstuk steeds alleen maar gelet wordt op de pigmentatieverhoudingen van het Oostras. Van meer belang zou een grondig onderzoek zijn naar den opbouw en de eigenschappen van de huid en de haren, want deze zouden toch in elk geval het volgens de geschiedenis van den stam eens doorloopen nomadendom van een Aziatische steppe moeten verraden.

Men mag bij de beoordeeling van dergelijke vraagstukken nooit over het hoofd zien, dat de wisselwerkingen tusschen omgeving en ras steeds een aanvang nemen bij de reeds opgetreden d.w.z. voorafgegane raseigenaardigheid en ze niet eenvoudig opheffen. Geraken twee rassen onder dezelfde omgevende voorwaarden, dan gaan zij in elk geval op elkaar gelijken, worden echter nooit of te

Digitized by Google

nimmer aan elkaar gelijk, want daarvoor zorgt de in de geschiedenis van den stam eenmaal plaats gehad hebbende aftakking. Beschouwt men rasvorming als voorbereiding tot soortvorming, dan wordt het verband met de hiervoor in aanmerking komende biogenetische (ontwikkelingsgeschiedkundige) grondwet wel duidelijk; een eenmaal plaats gehad hebbende splitsing, al is deze ook van nog zoo geringe beteekenis, is nooit weer uit te wisschen in de geschiedrollen van de ontwikkeling van den stam.
Wij hebben in de stamgeschiedenis van onze huisdierrassen voldoende voorbeelden, om zonder kruising of bewust geleide teelt, de binnen het ras plaatsvindende verschuiving van het rasbeeld begrijpelijk te maken. Daarom is schrijver dezes van meening, dat het Oostras, zooals het zich heden aan ons voordoet, door het blijven-hangen in Midden-Europa aangekweekt werd. Mettertijd trad het Oostras ook in verbinding met de in Europa oorspronkelijk wonende Noordsche en Faalsche kolonisten; tenslotte ging het in den loop van duizenden jaren zelf ook tot echte bodemvastheid over. *Schrijver dezes ontkent echter ten stelligste, dat het Oostras oorspronkelijk in Midden-Europa als boerendom een bijzondere rol heeft gespeeld.* Indien men bij statistieken enz. scherper onderscheiden had tusschen landelijke bevolking en het eigenlijke boerendom, dan was men wel nooit op de gedachte gekomen, het Oostras voor een kenmerkend ras van boeren aan te zien, zooals dat tegenwoordig vaak gebeurt. Duitsche dorpen, in welke het Oostras de drager is van het eigenlijke *boerendom,* zullen zelfs heden nog tot de zeldzaamheden behooren. *Dikwijls zal men kunnen vaststellen, dat een dorp weliswaar Oostrassig gekoloniseerd is, maar dat de van oudsher gezeten, de eigenlijke boerengeslachten* — de boeren van de „betere hoeven", zooals men het in Zuid-Duitschland graag uitdrukt — *kennelijk tot een ander ras behooren;* bij deze boeren overheerscht het Noordras-bloed meestal heel opvallend. Van andere rassen komen in het Duitsche taalgebied wel alleen nog het Faalsche ras en het Dinarische ras voor het *oude* boerendom in aanmerking, terwijl het Oostras en het Oostbaltische ras oorspronkelijk wel slechts een heel onbeduidend percentage van ons Duitsche boerendom hebben uitgemaakt; of het Westras ergens, wellicht in een verloren nest, voor ons boerendom nog in aanmerking komt, durft schrijver dezes niet uit te maken.
Hoe weinig het Oostras voor ons eigenlijk boerendom in aanmer-

Digitized by Google

king komen kan, blijkt overigens reeds uit een omstandigheid, die de rassenvorschers dikwijls over het hoofd zien. De hoofdzakelijke nederzettingen van het Oostras verklaart men steeds tot kennelijke „terugtochtsgebieden"; men verstaat hieronder zoodanige gebieden, waarheen een dorpsgemeenschap of een andere gemeenschap van menschen zich terug trekt, zoodra zij niet meer in staat is, de vijanden met de wapenen af te weren; terugtochtsgebieden zijn meestal gemakkelijk te verdedigen, en een militair sterkere tegenstander is daartegen machteloos. Dergelijke streken vindt men in Midden-Duitschland meestal in gebergten, en zij waren in vroegere tijden voor de vervolgden nog veiliger en voor den aanvaller nog onneembaarder, naarmate de verdediging ondersteund werd door bijzonder ontoegankelijke oerwouden.

Zoodanige gebieden vallen echter voor den eigenlijken akkerbouw reeds weg, aangezien zij slechts bosch- en veebedrijf toelaten. Op grond van de Duitsche kolonisatie-geschiedenis kan aangetoond worden, dat wij juist in het Zwarte Woud en in het gebied van de Bodenmeer-Alpen streken hebben, die nog heden ten dage den akkerbouw nauwelijks of in het geheel niet kennen. Schrijver dezes wil nu niet beweren, dat deze gebieden en de gebieden waar het Oostras in hoofdzaak voorkomt, elkaar dekken. Maar de schrijver wenscht er toch op te wijzen welk een tegenstrijdigheid hierin ligt opgesloten, dat men eenerzijds het Oostras als een typisch boerenras aanhalen wil, aan den anderen kant echter daaraan kolonisatiestreken toewijst, die er juist voor bekend staan, dat daar geen of slechts heel onbeduidend akkerbouw wordt gedreven.

Sinds jaren neemt de schrijver op vergaderingen en beroepsreizen de boeren waar. Maar uitgesproken Oostrasboeren is hij tot dusver nog slechts zeer zelden tegengekomen, hoewel in sommige streken een zekeren Oostras-inslag in de oude boerenfamilies niet te loochenen valt. Waar men op reis door dat Oostras gekoloniseerde dorpen stoot, valt het dorp ook meestal onmiddellijk buiten het kader van de overige dorpen; in elk geval voor het oog van den landbouwkundige.

Wil men overigens de landelijke bevolking van een dorp voor de geschiedenis der rassen benutten, dan dient men met de kolonisatie van het dorp rekening te houden, en vooral te bedenken welke rol de eigenlijke akkerbouw in het dorp speelt of vroeger gespeeld heeft. De bedoeling van deze laatste vingerwijzing is

Digitized by Google

geenszins te willen beweren, dat alle dorpen zonder akkerbouw tot het Oostras moeten behooren. Integendeel, wij hebben aantoonbaar rein Noordsch gekoloniseerde streken, die geen akkerbouw kennen (buurt van Eiderstädt enz.). De kwestie van den akkerbouw is echter van belang, om ten aanzien van een dorp te kunnen verklaren, of de betrokken streek, in welke het dorp nu ligt, *vroeger* tot de typische terugtochtsgebieden behoorde; bij gelegenheid kan dan ook hier en daar vastgesteld worden, in welk tijdperk het betreffende dorp den eigenlijken akkerbouw heeft leeren kennen. Eerst het rekening houden met de kolonisatie-geschiedenis van een dorp geeft aan de rassenleer het recht, de dorpsbewoners te betrekken bij de beoordeeling van het ras. Vooral lette men echter op de bloedbewegingen binnen de *boeren*-families van een dorp. Indien *heden* de *boeren*-families (dat zijn temet niet alle op het platteland wonende families) van een dorp tot het type van het reine Oostras behooren, dan bewijst zulks nog lang niet, dat deze toestand ook reeds voor 100 of 200 jaren bestond. [1])

Het binnendringen van het Oostrasbloed in ons boerendom is wellicht nog niet eens zoo lang geleden. Schrijver heeft zelfs het vermoeden, dat eerst door de algemeene invoering van den aardappel, het Oostras de gelegenheid gekregen heeft om onder de Duitsche boerenbevolking vasten voet te krijgen. Het Duitsche boerendom verweerde zich aanvankelijk met handen en voeten

---

[1]) Dergelijke dingen kunnen vaak aan de hand van de kerkboeken betrekkelijk gemakkelijk onderzocht worden. Het nieuw opduiken of het verdwijnen van familienamen geeft reden tot de verdenking, dat wijzigingen van ras-structuur hebben plaatsgevonden; hetzelfde geldt voor het opduiken van vreemde familienamen door ingetrouwde vrouwen, waarbij vooral bedenkelijk is, als later de meisjesnaam van de vrouw plotseling ook onder de groote boeren opduikt en een oude familie-naam aflost; dit laatste verschijnsel wijst steeds op een immigratie van buiten af, of, wat voor de rassenleer van nog grooter beteekenis is, op een economisch opklimmen van vroegere keuterboeren, knechten enz. Slechts wanneer men in een heden door Oostras-b o e r e n gekoloniseerd dorp aantoonen kan, dat in zoodanig dorp sinds 100 of 200 jaren geen vervanging van familienamen of een toevloeien daarvan heeft plaats gevonden, en dat ook de oorkonden over kolonisatie-geschiedenis van het dorp niets tegengestelds berichten, mag men dergelijke dorpen als bewijs aanhalen van een eigenlijk boerendom bij het Oostras. Indien men echter den schrijver zoodanige bewijzen niet kan overleggen, is hij zoo vrij te twijfelen aan een o o r s p r o n k e l ij k boerendom bij het Oostras; hij twijfelt er evenwel niet aan, dat wij in Duitschland eenige Oostras-kolonies bezitten, waarvan de oorspronkelijke uitgangspunten uitsluitend een veebedrijf kenden zonder akkerbouw.

Digitized by Google

tegen den aardappel. De aardappel was bij uitstek de vrucht van kleinboeren en kleinkolonisten; zijn verbouw gold daarom oorspronkelijk als een bewijs van armoede. Zonder aardappelverbouw, dus alleen bij graanverbouw en veeteelt, kan men een boerenhof niet al te sterk verdeelen, als men een familie daarop voeden wil. Het Oostras is nu blijkbaar over dit door den verbouw van aardappelen mogelijk geworden kleinbezit in de ouden boerenbevolking binnen gedrongen. Eerst zette het zich daarbij tusschen de oude boerengeslachten vast; later kreeg zij dan de gelegenheid om zich ook bij die oude geslachten in te trouwen. Dit wordt bijv. gestaafd door het feit, dat de boeren een niet-Noordsch (Oostras) gezicht graag als „aardappelgezicht" kenschetsen, of een overeenkomstige, erg onedelen vorm van neus als „aardappelneus" aanduiden. De benaming „aardappelboer" was langen tijd een scheldwoord. De uitdrukking: *de domste boer oogst altijd de dikste aardappelen,* is echter veelzeggend, aangezien *de boer, die anders nooit op het denkbeeld zou komen, om over een rijken oogst te gekscheren, hierbij heel ondubbelzinnig te kennen geeft, dat bij den aardappelbouw ook de niet-boer zonder kennis van het boerenbedrijf een goeden oogst deelachtig kan worden.* Daarmede zegt de boer nu juist, dat de lieden met het aardappelgezicht en den aardappelneus niet bij hem en zijnsgelijken behooren. Voor den *tegenwoordigen* aardappelbouw gelden deze opvattingen uiteraard *niet* meer.

Reeds dikwijls gaf men den schrijver te kennen, dat men de uitdrukking „aardappelneus" onmogelijk als rassisch kenmerk benutten mag, aangezien er hierbij toch blijkbaar slechts sprake van kan zijn, om een ziekelijke verandering van den neusvorm, op goedaardige en grappige wijze aan te duiden. Maar deze tegenwerping is naar schrijvers meening nauwelijks gerechtvaardigd. Aardappelneuzen moeten er bij ons in Duitschland reeds *voor* het invoeren van den aardappel in Europa geweest zijn. Onze boeren hadden in de raap of in de knollen van andere planten voldoende vergelijkende beelden voor dergelijke neuzen ter beschikking en behoefden werkelijk met de benaming daarvan niet eerst op de invoering van den aardappel in de 17e en 18e eeuw te wachten. Verder is bij de inburgering van een gevleugeld woord noodig, dat een ieder het verstaat en het grappige van de zaak door iedereen op ongeveer dezelfde wijze wordt aangevoeld; derhalve moet de opkomst van den aardappel en de kennelijke voor-

Digitized by Google

keur daarvoor van menschen met on-Noordschen neusvorm in die tijden, toen de kwinkslag van den aardappelneus opkwam, een *meer algemeen* verschijnsel zijn geweest, dat ook *algemeen* opviel. Voor het overige mag men niet vergeten, dat juist kruisingen tusschen het Oostras en het Noordras, die in een boerenbevolking ook van onderen af, d.w.z. van de keuterboeren uitgaand, om zich heengrijpen kunnen, weldra den toestand ten gunste van het Oostras kunnen beslissen; tenminste als dit ras eerst maar op voet van gelijkheid huwelijken met de van ouds gezeten Noordsche boerengeslachten mag aangaan. Hierbij denkt de schrijver minder aan een overwicht aan geboorten — dat toch voor den *naast elkaar*-levende rassen van beteekenis is — maar eerder aan wat in de dierenfokkerij treffend als een verdringingskruising aangeduid wordt. Onder verdringingskruising verstaat de dierenfokker een teeltmaatregel, die een ras door doelbewust inkruisen van een ander ras *verdringt;* dit is de goedkoopste en meest gebruikelijke wijze, om het teeltdoel van een kudde om te zetten, of een ras door een ander te vervangen. Men fokt in dit geval alleen nog verder met het bloed, dat men zich ten doel stelt en maakt onder de voortgebrachte jonge dieren voor de verdere teelt ook steeds weer uitsluitend gebruik van dàt bloed, dat aan het gestelde teeltdoel het meeste beantwoordt. [1])
Bij kruisingen tusschen het Oostras en het Noordras nu zou deze *bewuste teeltrichting* in den geest van de verdringingskruising uit de dierfokkerij *ongewild* daardoor kunnen optreden, dat op grond van met het ras samenhangende betrekkingen tusschen het vrouwelijke bekken en den schedelvorm een Noordras-vrouw — onder gewone omstandigheden, d.w.z. zonder moderne verloskundige hulp — wel nimmer het leven kan schenken aan een kind met het hoofd van het Oostras; het omgekeerde is daarentegen zonder twijfel mogelijk.
Wellicht laten de vrouwenartsen zich over dit punt eens uit; uiteraard steeds onder voorwaarde van gewone natuurlijke omstandigheden, d.w.z. zonder ter verklaring van dit vraagstuk bij-

---

[1]) Zulk een verdringingskruising kon de schrijver nader uiteenzetten in Vaanila, eine Ayrchire Hochzucht in Finland, Deutsche landwirtschaftliche Tierzucht, Jahrg. 30, S. 937. Voor het overige is voor den dierfokker de toepassing van de verdringingskruising zoo gebruikelijk, dat ook uit Duitschland voldoende voorbeelden zouden aan te voeren zijn.

Digitized by Google

zondere verloskundige hulp aan te nemen. Indien echter het vermoeden van den schrijver gegrond is, dan moet op den grondslag van een verdringingskruising de omzetting van een Noordras boerenbevolking in een Oostrasbevolking benauwend vlug plaats hebben. [1])

---

[1]) Inmiddels schreef dr. med. Liek, Danzig, aan de uitgeverij: „Een van mijn vrienden (helaas twee jaren geleden gestorven), Dr. Herbert Krüger, Budwethen (Tilsiter Niederung), zelf een door en door, innerlijk en uiterlijk, Noordras mensch, schreef mij vele jaren geleden, dat het Noordras in zijn landelijk district door de geboorten uitgeroeid werd. De Noordras vrouwen konden slechts met de grootste moeite Oostraskinderen ter wereld brengen. Of zij gingen bij de geboorte te gronde (landelijk district, zeer slechte toestanden van de wegen, vooral des winters) of het bleef bij één kind. Krüger zelf was door dit telkens weer waargenomen feit zwaar geschokt." De Uitgeverij.

Digitized by Google

VI.

Het Middeleuropeesche woudboerendom van het Noordras

Tot nu toe zijn wij bij ons onderzoek, uitgaande van den modernen tijd, steeds dieper afgedaald naar den voortijd. Zonder leemten kon worden aangetoond, dat het Noordras *oorspronkelijk van boerenafstamming was*. In consequentie moet dan echter ook het Noordras vanuit het boerendom verklaard worden; m.a.w. het boerendom van het Noordras moet den onbetwistbaren sleutel leveren tot het begrip van dit ras. In de volgende hoofdstukken zullen we bewijzen voor deze mogelijkheid aanvoeren. Alvorens echter daartoe over te gaan, wordt in dit hoofdstuk de Middeleuropeesche woudboer van het Noordras en diens omgeving met enkele trekken geschilderd. Schrijver dezes weet bij ervaring, dat het voor menig bewoner der groote stad geheel onmogelijk is zich nog een *vrij, echt* boerendom voor te stellen, laat staan een overeenkomstig Noordrasboerendom in voorhistorischen tijd.[1]) Vooraf zij echter in het kort ons standpunt bepaald ten aanzien van de vraag, welke hulp de archaeologische voorgeschiedenis ons hierbij verleenen kan. In overeenstemming met het beginsel van dit onderzoek om de bewijsvoering vanuit zuiver landbouwkundige gezichtspunten op te bouwen, zal de schrijver er van afzien, om de bestaande archaeologische werken aan te halen. De waarde en het succes der archaeologie op dit gebied zijn onbetwistbaar. Maar toch zal het goed zijn, eenige principieele opmerkingen over dergelijke hulp bij het onderzoek in te lasschen.

Wie overtuigd is, dat in de voorhistorische vorsching alleen diegene er aanspraak op maken kan, wetenschappelijk te zijn, die zich strikt houdt aan het tot nu toe op grond van *opgravingen* vastgestelde, kan onder bepaalde omstandigheden een geheel verkeerde gevolgtrekking maken. Op geen enkel gebied kan men zoo gemakkelijk onwetenschappelijk te werk gaan, als op dat van de archaeologie, voor zoover men zich streng wetenschappelijk houdt aan de voorloopige resultaten der opgravingen en niet met

---

[1]) Voor het begrijpen van het oud-Noordsche boerendom beveelt schrijver de romans van Sigrid Undset aan.

Digitized by Google

de omstandigheden rekening houdt, waaronder de overblijfselen eens in het leven en door het leven omringd waren. We kunnen dit aantoonen door een voorbeeld uit de geschiedenis der huisdieren, waarbij *Antonius* [1]) woordelijk aangehaald wordt: „Zoo vond ik zelf aan den voet van een „Tell" noordelijk van Aleppo in de onmiddellijke nabijheid van een voorwerp uit den jongeren steentijd schaapsbeenderen, die blijkbaar eerst eenige weken oud waren! Wie twijfelt er aan, dat zulke toevalligheden ook vroeger konden optreden? Aangenomen, deze schaapsbeenderen zouden naast het voorwerp uit den steentijd door zand of puin bedekt worden, dan zou over eenige eeuwen geen mensch, ook de meest doorknede onderzoeker niet, in staat zijn, het verschil in ouderdom aan te toonen. Een verdere moeilijkheid, waarmede men bij de beoordeeling van subfossiele overblijfselen van huisdieren te kampen heeft, ligt in het van allerlei omstandigheden afhankelijke aantal, waarin de overblijfselen van de verschillende vormen worden aangetroffen en welk aantal heel gemakkelijk tot verkeerde gevolgtrekkingen kan leiden. Een bijzonder leerrijk voorbeeld levert de huisdierenwereld van de Nederlandsche terpen op, die afkomstig is uit de eeuwen in het begin van onze jaartelling tot in den tijd van de Frankische overheersching in Midden-Europa en dus historisch volkomen te begrijpen is. Wie de mooie verzamelingen van A. E. van Giffen in het zoölogische laboratorium in Groningen doorziet, kan gemakkelijk tot de overtuiging komen, dat de voorvaderen van de tegenwoordige Nederlanders, behalve de groote huisdieren paard en rund bijna uitsluitend honden gefokt, daarentegen schapen en varkens nauwelijks gekend hebben. Terwijl n.l. van eerstgenoemde dieren een honderdtal complete schedels aanwezig is, kunnen overblijfselen van laatstgenoemden aan de vingers van een hand opgeteld worden! Al moet men ook aannemen, dat de rijkdom aan honden werkelijk aanzienlijk was — deze in den regel groote en sterke dieren zullen wel in de eerste plaats gediend hebben ter bescherming van huis, erf en vee van de afzonderlijk gelegen hoeven in die woelige tijden — dan kan men toch niet aannemen, dat het schaap en het varken nauwelijks voorkwamen! De redenen van deze opvallende verhouding in de bewaard gebleven overblijfselen moeten dus andere zijn, maar meer dan vermoedens kan men daarover niet uiten.

---

[1]) Antonius, Stammesgeschichte der Haustiere, t.a.p.

Digitized by Google

Eén van de oorzaken is wellicht, dat men de doode honden niet zooals geslachte varkens of schapen benut en voor de keuken heeft gebruikt. Juist dit geval, dat betrekking heeft op een tijdperk en een cultuur, die wij zeer goed kennen, bewijst duidelijk, *hoe voorbarig een gevolgtrekking zijn kan, die men uit de zeldzaamheid of het geheel ontbreken van de eene diersoort en het veelvuldig voorkomen van andere zou kunnen maken*" [1])
Iedereen zal moeten toegeven, dat wij deze overwegingen voor de geschiedenis der huisdieren in den oertijd, zonder meer kunnen toepassen op de Europeesche voorgeschiedenis van den mensch. Wellicht verdient het ook aanbeveling, een woord van den palaeontoloog *Walther* hier aan te halen, dat weliswaar voor de geologische navorschingen bedoeld is, maar ook voor ons zijn beteekenis heeft. „Hierbij zal het steeds ons streven zijn, op het bionomische verband van verschillende omstandigheden te wijzen en in plaats van de eenzijdige monodynamische verklaring op het polydynamische wisselende spel der natuurkrachten de aandacht te vestigen."
Rekening houdende met dergelijke overwegingen is schrijver dezes geneigd te beweren, dat wij nooit in staat zullen zijn, alleen door archaeologische bewijzen de boerencultuur van het Noordras onomstootelijk aan te toonen. Op dit gebied kan alles slechts waarschijnlijk gemaakt en nimmer in strikten zin bewezen worden. Hoe meer men bereid is, den samenhang van het Middeleuropeesche loofboschgebied met de boerencultuur van het Noordras te erkennen, des te minder mag men eigenlijk rekening houden met archaeologische overblijfselen van deze cultuur. In het openluchtmuseum van Helsingfors is een oeroude Finlandsche boerderij met alle stallen en bijgebouwen opgesteld. Bij deze boerderij is bijzonder opvallend, dat met uitzondering van 4 bijlen en enkele potten in het geheele uitgestrekte complex niets, maar ook letterlijks niets uit kunstmatige, anorganische stof werd vervaardigd. Niet eens de haard, want deze bestaat uitsluitend uit handig in elkaar gezette natuurlijke steenen. Men dient zich wel zelf eens met eigen oogen te overtuigen, op welke wijze hier van organische stof voor de ongelooflijkste dingen — die wij ons in het geheel niet meer uit organische stof (hout, bast, enz.) gemaakt kunnen denken, zooals spijkers, akker- en jachtgerei, visscherij-

[1]) Cursiveering van mij, de schrijver.

Digitized by Google

werktuigen enz. enz. — gebruik werd gemaakt, om zich zulk een boerderij ook maar eenigszins te kunnen voorstellen. Vraagt men zich echter af, wat deze boerderij aan archaeologische vondsten na zou laten, dan is het verrassende antwoord: vier bijlen, eenige potten, een weinig houtskool en een paar natuurlijke, met roet bedekte steenen. Daarenboven zou men nog van geluk kunnen spreken, als deze weinige voorwerpen nog ter plaatse archaeologisch *te zamen* gevonden en niet verstrooid en zonder onderling verband aangetroffen werden. Welke archaeoloog zou het wagen, op grond van eenige gebroken potscherven, 4 bijlen, een weinig houtskool en eenige beroete steenen daaruit een vroegere uitgestrekte boerderij af te leiden? Wel geen enkele en aangezien in een Middeleuropeesch boschgebied met stelligheid alles op soortgelijke wijze uit organische stof is vervaardigd als op bedoelde Finsche boerderij in het openluchtmuseum te Helsingfors, zullen wij ook nooit van de archaeologie alleen de uiteindelijke opheldering mogen verwachten; deze kan nooit meer opleveren dan eenige fragmenten van het geraamte van het praehistorisch onderzoek van het Liddeneuropeesche noorden. Alleen de bioloog zal in staat zijn, dit skelet leven in te blazen, door het inschakelen van de voorhistorische menschen in de natuurlijke voorwaarden van hun bestaan.

Laten wij dus om te beginnen, ons het leven van die Noordsche woudboeren zoo natuurlijk mogelijk voor den geest halen. Geweldige loofwouden bedekten het noordelijk gedeelte van Midden-Europa; in elk geval westelijk van de lijn Koningsbergen—Odessa. Een enorme rijkdom aan wild — die nog ten tijde van de Germanen ongelooflijk groot geweest moet zijn — zorgde door vraat er voor, dat er bij deze wouden geen sprake kon zijn van een ondoordringbaarheid zooals die der tropische oerwouden, maar eerder van een meer of minder dicht savanna-woud. [1]) Op dit

[1]) Persoonlijke vingerwijzing van Metzger, Helsingfors aan den schrijver; bovendien schreef Dr. med. Liek, Danzig, aan de uitgeverij: „Anderhalf jaar geleden was ik eenige dagen op het goed van Geheimrat Biersauen, Mark Brandenburg. Deze nu toonde mij in zijn ongeveer 3000 morgen groot bosch het volgende: Op verschillende plaatsen waren verscheidene hektaren omheind, en daarbinnen werd geen wild geduld. Dicht daarnaast op denzelfden bodem en in dezelfde ligging waren nietomheinde terreinen. Het verschil was reeds na enkele jaren verbluffend. Aan de eene zijde een echte rimboe, aan den anderen kant een jong opgaand bosch. Daarbij was hier geenszins sprake van een streek met overvloedig wild. Als leek zou ik nooit gedacht hebben, dat zulk een verschil reeds in zoo korten tijd mogelijk was.”

Digitized by Google

laatste punt moest gewezen worden, omdat een verkeerde voorstelling daaromtrent ook tot onjuiste begrippen over het leven in zoo'n bosch moet leiden. In Skandinavië en Finland (ofschoon in Finland het eigenlijke loofbosch op den achtergrond treedt), kan men nog oudnoordsche oerwouden in hun oorspronkelijkheid leeren kennen, als men zich eens de moeite geeft, buiten de gebruikelijke toeristenwegen om te reizen. Maar ook bij ons in Duitschland kan men in den Harz (Brockengebied), in het z.g. Beiersche woud, alsmede op eenige andere plaatsen, het oudnoordsche oerwoud nog vrij natuurlijk en oorspronkelijk te zien krijgen. Helaas hebben inmiddels andere houtsoorten de plaats ingenomen van menig oud loofboschgebied; een weinig verstandige waterregeling en de zucht, het bosch alleen te waardeeren uit een geldelijk-economisch gezichtspunt, heeft aanleiding gegeven tot het exploiteeren van veel oude loofboschstanden. In zulk een echt boschgebied was aanvankelijk veeteelt de aangewezen agrarische bedrijfsmethode. Het vee wordt in het late voorjaar het bosch ingedreven, daar gehoed en in den herfst — ongeveer midden September — weer op stal gebracht.
Schrijver dezes heeft deze oudnoordsche bedrijfswijze nog in haar oorspronkelijkheid in Finland leeren kennen, waar hij in 1926 een korte studiereis in Zuidwest-Finland en in 1927 een meer uitgebreide door Karelië (Oost-Finland) kon doen. Als wintervoer voor de dieren geldt in Finland hooi van berkenloof en denneschors, eventueel een weinig krachtvoeder van gemalen graan; naar de meening van den Finschen landbouwer moet het berkenloof in Juni geplukt worden, om het beste hooi te leveren.
Er kan weliswaar op deze wijze geen dierenteelt met veredelde cultuurrassen bedreven worden, maar het nationale Finsche vee presteert desondanks op deze voedingsbasis verbazend veel. Zoo kon schrijver dezes bij gelegenheid van een onderzoek naar de toestanden bij de Finsche paardenfokkerij vaststellen, dat de middelmatig groote Finsche paarden ondanks de meest karige voeding in staat zijn tot ongelooflijke prestaties. [1]) Op een kar met twee wielen rijdt de boer dikwijls 100 km., om de markt te bereiken; en dat ook nog langs wegen, waarvan de onderlaag in den grond van de zaak niets anders is, dan de sedert eeuwen tot een weg uitgereden en verweerde rotsbodem. En op deze oude

---

[1]) Vergel. Darré, Das finnische Pferd, Deutsche Landwirtschaftliche Tierzucht, 1926, blz. 836.

Digitized by Google

landwegen, die vol onnoodige kronkelingen aangelegd zijn en berg-op en berg-af door het terrein loopen, legt de Fin het 100 km. lange traject naar de markt in vlotten draf af en keert — wat ook nog iets zeggen wil — zoo gauw mogelijk terug. Schrijver dezes schreef toen over het Finsche paard: „Gedurende het verblijf op den weg of bij het boschwerk moet het paard natuurlijk genoegen nemen met wat onder deze omstandigheden te krijgen is, het moet zonder beschutting de onaangenaamheden van den Noordschen winternacht uit kunnen houden en eventueel ook met bevroren voer tevreden zijn. Het laatste valt ook nog dikwijls karig genoeg uit, want de Fin uit eenzame streken, die in schrale jaren zijn broodmeel nog met meel uit denneschors vermengt, geeft zijn dieren niet meer dan hij zelf heeft.
Als onder deze omstandigheden de Finsche paarden desondanks nog op hoogen leeftijd met stevige droge beenen in staat blijven veel te presteeren, dan geven zij daarmede zichzelf wel het beste getuigschrift." — Ook de prestaties van de runderen — overigens kleine, ongeveer 112 cm. hooge runderrassen *zonder horens,* zooals Tacitus deze ook bij de Germanen schildert [1]) bevredigen ten volle, wat de melkproductie voor huishoudelijke behoefte betreft, zonder daarom iets anders aan voeder te krijgen dan hetgeen de boschweide in zomer en winter oplevert. Ook de schapen leveren bij dit voer nog profijt; in het voorjaar geboren lammeren zijn in den herfst, dus na 3½ maand boschweide met 30 kg. levend gewicht rijp om geslacht te worden. Gedurende den winter worden de schapen met het in Juni geplukte en dan gedroogde berkenloof gevoerd. Als bijvoer legde men vroeger, soms ook heden nog, een gevelden dennenstam in den hof, bevrijd van takken en schors, waarvan de bast tot voeder dient. Schrijver dezes is op deze dingen iets uitvoeriger ingegaan, aangezien de lezer er zich wel nauwelijks een voorstelling van kan maken hoe een veeteelt er uit ziet, die uitsluitend berust op de exploitatie van boschweide.
In de Zweedsche taal zijn de vaktermen voor dit oude boschbedrijf nog heel duidelijk in de hedendaagsche landbouwkundige vaktermen terug te vinden.
Als men zich den enormen wildstand van het oude Noorden indenkt en zich een duidelijke voorstelling maakt van den over-

[1]) Vergel. hierbij de afbeeldingen in: D a r r é, Die einheimischen Rinderschläge Finnlands, Deutsche landwirtschaftliche Tierzucht, 1927, blz. 687.

Digitized by Google

vloed aan daar levende roofdieren (Lynxen, beren, wolven), dan wordt begrijpelijk, dat het bezit van huisdieren niet door ieder eigenaar zelfstandig kon worden beschermd. De kudden van een stam werden zonder twijfel gezamelijk geweid; op deze wijze konden zij ook gemakkelijk verdedigd worden. Dit zou tevens de oplossing kunnen zijn van het raadsel der oud-Noordsche *Almende*, d.w.z. van de gemeenteweide. Uit de oorspronkelijke noodzakelijkheid, de huisdieren gemeenschappelijk te hoeden, bleef het gebruik nog steeds behouden, toen het bosch met zijn roofdieren reeds verdwenen was; men moet dit trouwens niet al te letterlijk opvatten, immers nog in 1817 zijn er in de omgeving van Trier rond 150 wolven gedood. Niettemin heeft deze veronderstelling een zekere waarschijnlijkheid, aangezien het rechtsbegrip bij het akkerland een andere ontwikkeling doorloopen heeft. Het akkerland is van den beginne af familiebezit geweest. Akkerland is nooit zoo bedreigd als het vee; men beschermde het tegen het wild door hekwerk; deze omheinde akkers zijn nog heden in Finland een veelvuldig verschijnsel. „In het vroege Zuid-Germaansche tijdperk was de akker aan de afzonderlijke sibben voor afzonderlijk gebruik toegewezen, de weide- en boschmark daarentegen bleef voor gemeenschappelijk gebruik. De maateenheid van het bezit is de hoeve of de kavel, of het woonland of het ploegland. Overal verstond men onder deze eenheid in de eerste plaats het akkerland, dat gemiddeld noodig was voor het onderhoud van een familie en juist daarom niet overal een evengroote oppervlakte, dus ook slechts streeksgewijze een vlaktemaat worden kon!! (v. Amira; vgl. Hfdst. III). Niets bewijst overigens zoo afdoende de boerenherkomst van het Noordras als juist het Indogermaansche grondrecht. [1])

---

[1]) Overigens en om geen onjuiste voorstelling te laten opkomen: De gebondenheid van het Indogermaansche = Germaansche (Noordsche) grondrecht heeft niets uitstaande met moderne Communistische begrippen over onteigening. Het Communisme gaat bij al zijn beschouwingen van den enkeling uit; de enkeling is aan de menigte ondergeschikt gemaakt. Staat er nu een zeker landgebied ter beschikking van zulk een menigte menschen, dan is het de taak van de leiding, ervoor te zorgen, dat de enkeling van deze menigte in het genot van dat gebied — naar mate van een algemeene rechtvaardigheid van verdeeling — niet te kort komt; dat is in den grond van de zaak niets anders dan de eenvoudige overdracht van het primitieve nomadische afgrazingsinstinct op moderne toestanden.
De Noordsche opvatting van de verbondenheid met den bodem gaat daarentegen niet uit van de vrije persoonlijkheid maar neemt de familie als het

Digitized by Google

Leerrijk is echter eveneens, op deze plaats kennis te nemen van de resultaten van Ihering bij zijn onderzoek over het grondrecht van de patriciërs. De weiden waren gemeenteweiden. Particulier bezit aan grond en bodem was in den oertijd onbekend, het land behoorde aan de gemeenschap. Germanen en Slaven hebben aan deze inrichtingen, zelfs toen zij overgingen naar akkerbouw, nog lang vastgehouden, terwijl de Romeinsche sage de invoering van particulier eigendom aan akkerland op Romulus terugvoert, die aan iederen burger een heredium (= eigendom, heres in de oude taal zooveel als eigenaar, aldus nog in de lex Aquilia) moet hebben toebedeeld. Voor weideland bleef ook bij de Romeinen nog eeuwen lang het gemeente-eigendom gehandhaafd (Ager publicus = quod pro privo est), eveneens bij Germanen en Slaven; dat de weiden van het moedervolk (hetgeen bij Ihering zeggen wil het volk van de Arische oerwoonplaats) gemeenschappelijk bezit zijn geweest, kan niet aan den minsten twijfel onderhevig zijn. — Het samendrijven van kudden van verschillende eigenaren op een en dezelfde weide is ondoenlijk, als er niet voor gezorgd wordt, het eigendom daarvan te onderscheiden. Bij de Romeinen geschiedde dit door ze te teekenen (signare) elk stuk werd het teeken van het weidegenootschap en dat van den afzonderlijken eigenaar ingebrand. — Notam inurere Virg. Georg III 156: continuoque notas (teeken van den eigenaar) et nomina gentis (= dat van het weidegenootschap) inurant. Bij schapen en geiten waar het teeken door den groei van de wol en de haren zou bedekt worden, werd het met verf aangebracht. Dit verklaart Gaj. IV,

---

kleinste onderdeel van het geheel aan en gebruikt juist den grond en bodem voor het behoud van deze kleinste eenheid.
Zeker is in beide gevallen de enkeling niet in staat, over den grond naar eigen goeddunken te beschikken. Niettemin vormen beide opvattingen (de communistische en de Noordsche) lijnrechte tegenstellingen. De Noordsche bodemverbondenheid kweekt de familie, d.w.z. den echt aan, de communistische daarentegen slaat familie en echt in stukken, aangezien het communisme op grond van zijn nomadische afgrazingsinstinct slechts de menschenkudde als eerstvolgende hoogere eenheid boven den enkeling kent en derhalve ook heel consequent naar de ongebonden mannelijke en vrouwelijke afzonderlijke persoonlijkheid streeft, waaruit zich automatisch moederrechtelijke toestanden — geheel zooals bij de vrij levende dierenkudden — ontwikkelen moeten.
Men vergisse zich niet: beide opvattingen hebben van biologisch standpunt uit beschouwd een volkomen gelijkwaardig recht van bestaan. Uit een gezichtspunt van cultureele waardeering echter zal er voor een Duitscher wel nauwelijks eenige twijfel kunnen bestaan, aan welke opvatting hij de voorkeur zal moeten geven.

Digitized by Google

17...... ex grege vel una ovis aut capra in jus adducebatur vel etiam pilus inde sumebatur. Onder pilus moet men zich geen willekeurig bosje haar of wol voorstellen. Dit zou voor het reeds in eersten termijn plaats vindende inwilligen van de aanspraken in het geheel geen bewijskracht hebben gehad — maar dat bosje, waarop zich het met verf aangebrachte eigendomsmark bevond en dat men afsnijden kon, waardoor het onnoodig werd, het dier voor den rechter te brengen. Bij dieren met een *ingebrand* teeken was dit laatste niet te vermijden!!
Door deze korte samenvatting is wel zeer duidelijk aangetoond, dat een krachtige veeteelt en een landbouwkundige wijze van exploitatie, zooals ons van de Indogermanen wordt bericht, volkomen *natuurlijk* uit de toestanden van een Noordras-boschboerendom kunnen worden afgeleid. Het loofbosch in noordelijk Midden-Europa wordt ook hier weer tot de kiemcel van de Indogermaansche cultuur, en dat wil in raskundigen zin zeggen: tot de cultuurbasis van het Noordras.
Bij uitsluitende zelfvoorziening van den boer speelt de akkerbouw slechts een ondergeschikte rol, vooral, als een overvloedige wild- en veevoorraad in hoofdzaak de voeding verzekert. Deze waarschijnlijk *oer-oude* Noordrasbedrijfswijze van den akkerbouw kon men tot voor korten tijd nog in Finland bestudeeren. Een gedeelte van het bosch wordt geveld, tot timmerhout verwerkt, het overige verbrand. In de asch zaait men na voldoende grondbewerking de zomervrucht. Is de bodem uitgeput, dan laat men hem aan zichzelf over, hij wordt vanzelf weer met bosch begroeid. In de Zweedsche taal is het verband tusschen braakveld en bebossching heel duidelijk behouden gebleven, want daar heet het *braakveld* en het betreden = träda en boom = träd. Akkeren heet in het Zweedsch plöja, waarin men tevens denzelfden wortel als in ons ploegen aantreft; tevens is of was ook de uitdrukking bruka voor akkeren gebruikelijk; bruka beteekent akkeren, gebruiken, bebouwen; bruk beteekent het gebruik en den akkerbouw. Al blijkt ook uit de laatste woorden niet ondubbelzinnig het verband tusschen gerooide plek en akkerbouw, dit wordt toch waarschijnlijk. Het is immers een gewoonte een gerooid stuk boschland tijdelijk voor graanverbouw te gebruiken. Hier zij ook nog gewezen op een andere woord-ontwikkeling; bruka beteekent niet alleen akkeren, maar ook „een veld bewerken"; deze uitdrukking kan in het Zweedsch echter ook met odla vertaald

Digitized by Google

worden. Odla nu beteekent bewerken en cultiveeren, beoefenen in den zin van een opleiding, beteekent dus eigenlijk cultuur; odlare is het verbouwen; *odling* heeft de beteekenis van *verbouwen, ontginnen,* tevens echter zonder meer van *welopgevoedheid en cultuur.* Voor ons is het van belang, dat uit dit begrip in de Duitsche taal het woord *adel* is voortgekomen. [1]) Hier sluit de ketting van bewijzen weer tot een kring aaneen: adel, cultuur en *boerendom* worden als gelijke grootheden gewaardeerd hetgeen de boerenafstamming van het Noordras bewijst.

Het gebruik van het bosch voor den akkerbouw is ook in Duitschland in de zoogen. „Haubergwirtschaft" behouden gebleven. Men laat hierbij hakhout van eiken en berken opgroeien tot een 16—20 jarigen opstand, velt deze dan, werkt den grond met den boschschoffel om en verbrandt als bemesting het gras en het kleine rijshout. Op dit ontgonnen land zaait men twee jaren koren, om het daarna weer 20 jaren aan zichzelf over te laten, men laat het zich weer bebosschen (hier wordt het verband tusschen braakveld en bebossching weer heel duidelijk). De „Haubergwirtschaft" ook „Hackwaldwirtschaft" genoemd, is in Duitschland nog gebruikelijk in het Odenwald, in de „Haubergen" van het Siegenland en in de „Reutebergen" van het Zwarte Woud. De cultuuronderzoekers, die een ontwikkeling van den schoffelbouw naar het ploegbedrijf hebben opgesteld, dienen hier uit te maken, naast welke negers met schoffelbedrijf zij deze Duitsche boeren in hun systeem willen rangschikken; het zou echter ook leerrijk zijn, er bij deze gelegenheid achter te komen, waartoe de Friesche boeren uit het marschland om Eiderstedt gerekend moeten worden, die schoffel noch ploeg in hun bedrijf kennen.

In dit verband zij nog een opmerking van *Riehl* [2]) ingelascht, die vermeldt, dat in zijn tijd in het Westerwoud nog boerendorpen voorhanden waren, die ondanks een vetten bodem, uitsluitend een groote veeteelt bedreven en uit den akkerbouw slechts zooveel oogstten, als zij voor eigen gebruik beslist noodig hadden. [3])

---

[1]) Vgl. Günther, Adel und Rasse, München 1927.

[2]) Riehl. Vom deutschen Land und Volke, t.a.p.

[3]) Deze boschstreken hebben niets uitstaande met de in het vorige hoofdstuk besproken toevluchtsgebieden van het Oostras. Het verschil is hierin gelegen, dat men in de terugwijkingsgebieden op grond van de bodemgesteldheid geen akkerbouw bedrijven kan, terwijl het in de zooeven geschilderde streken uitsluitend een kwestie van bedrijfs-economie is, of akkerbouw bedreven zal worden en welke soort.

Digitized by Google

Een dergelijke bedrijfsmethode, die bij een gering aandeel van den akkerbouw het hoofdgewicht op de veeteelt legt, is voor het noorden van Midden-Europa zoo vanzelfsprekend, dat men er zich niet over behoeft te verwonderen, wanneer deze, zoolang geen economische redenen tot versterking van den korenbouw noodzaakten, tot op heden behouden bleef. Aan den anderen kant zal men moeten toegeven, dat deze vorm van het boerendom wel in staat is, alle boerendeugden wakker te roepen, maar in geen geval een zich afbeulend, onder den last van het werk gebuktgaand geslacht aankweekt.
Integendeel, op den akker wordt, behalve gedurende den korten tijd van bewerking en van den oogst niets gedaan, de boer behoeft het vee niet te weiden en het boschwerk wordt over den winter verdeeld. Tijd had men dus genoeg, zooals de Finsche en Zweedsche boer tot kort geleden eveneens hadden, toen nog geen eerzucht of noodzaak hen bewoog, om „modern" te boeren. Aangezien men het vee in September—October naar binnen drijft, maar niet voor midden April naar buiten brengt, blijven 7 wintermaanden over, die in het oud-noordsche tijdperk behalve boschwerk nog rijkelijk ledigen tijd over lieten, om met de jacht en jagerlatijn de verveling te verdrijven.
Wat *Kern* op blz. 202 (Artbild der Deutschen) schrijft: „De ziel van het boerendom is werk, dat van elk uur gebruikt maakt," is in *zedelijk* opzicht juist; indien Kern echter dit woord *arbeidstechnisch* bedoeld heeft — en de geheele strekking van die bewijsplaats bij hem doet zulks vermoeden — dan vergist hij zich zeer. Dergelijke voorstellingen van den akkerbouw mogen voor landslaven van het Oosten gelden (vgl. Hfdst. IV), of wel voor een onnatuurlijke hoorigheid der boeren, zij komen echter voor het oud-noordsche boerendom niet in aanmerking. Ook voor onze Duitsche boeren werd hun boerendom eerst een last toen keizer Barbarossa aan zijn edelen het recht van veete verleende. Toenmaals begon de strijd van de kleine vorsten en ridders, waarbij de boer — tengevolge van zijn onbeschermde positie — meestal het gelag betalen moest. Dit laatste geldt echter nog niet voor alle boerenstreken van Duitschland.
Wie echter desondanks aan de voorstelling wil vasthouden, dat in het Noordsche boerendom onmogelijk een krijgshaftigen geest kan zetelen, hem zij aanbevolen, zich eens voor oogen te houden met hoeveel persoonlijke gevaren, gedurende de vroege geschie-

Digitized by Google

denis van Europa de jacht verbonden was. Als heden nog de jacht op beren en lynxen, op eland en wilde zwijnen met onze moderne schietwapens nu juist niet tot de ongevaarlijkste dingen behoort, toentertijd was deze in elk geval meer dan gevaarlijk en er was heel wat moed toe noodig; wien dit nog niet voldoende is om de ontwikkeling tot heldhaftige mannelijkheid begrijpelijk te maken, zij aangeraden, eens zonder schietwapen, slechts met berenspies gewapend, op de berenjacht te gaan. De jacht in Midden-Europa met eenvoudige wapens vereischte zenuwen van staal en van een zeker oog, dat onverschrokken het gevaar tegemoet kon zien, zij vereischte echter ook een lichaam met ijzeren spieren en pezen, en met een hart en longen, die het niet aflegden, als het hard tegen hard ging: in één woord, zij vereischte tegelijkertijd kracht en behendigheid. Het „hallo" van deze jagers was niet geschikt voor verwijfde ooren. [1])

Het is leerrijk, hier een physiologische beschouwing in te schakelen, die ons toonen zal, dat er niet de geringste bezwaren bestaan, om ondanks de bodemvastheid van het Noordras tot hun edele gestalte te besluiten. De jacht en de bestendige dreigende gevaren in de Noordsche wildernis door wilde dieren en andere verrassingen, vereischte zonder twijfel eenerzijds een zenuwstelsel van groot weerstandsvermogen en aan den anderen kant een snel reageeren in oogenblikken van gevaar. Snelle reactie van het zenuwstelsel is echter alleen mogelijk bij een lichaam, dat een snelle stofwisseling toelaat. Elke levensfunctie van het lichaam gaat ten slotte uit van de kleinste elementen van het lichaam, n.l. van de cellen. Een kleine cel is tengevolge van haar betrekkelijk groote oppervlakte beter in staat tot een krachtiger stofwisseling, dan een groote met betrekkelijk geringere oppervlakte. [2])

---

[1]) Wij bezitten in Egon von Kapherr een modernen schrijver, die ons op onderhoudende wijze inwijdt in het leven van een Noordsch oerwoud. De lectuur van zulke boeken moet om meer dan een reden aanbevolen worden. Ten eerste zijn in het Noorden meer oeroude gebruiken onder de jagers behouden gebleven, dan men gewoonlijk aanneemt en ten tweede zal men zonder duidelijke voorstelling, hoe het leven in een Noordsch oerwoud zich afspeelde en hoe dit oerwoud er in werkelijkheid uitziet, nooit tot bruikbare resultaten ten aanzien van de vroege geschiedenis van het Noorden komen. Het katalogiseeren van versteeningen heeft de geologie ook niet verder gebracht, en het is niet in te zien, waarom aan de Ethnologie een beter resultaat toebedeeld zou zijn.

[2]) v. d. Malsburg, Die Zellengrösse als Form- und Leistungsfaktor der landwirtschaftlichen Nutztiere, Arbeiten der deutschen Gesellschaft für Züchtungskunde, Heft 10, Hannover 1911 (uitverkocht).

Digitized by Google

Uit dien hoofde kan men bijv. in de dierenteelt bij alle dierenrassen, die een hooge physiologische prestatie volbrengen moeten, welke een energieke stofwisseling in het lichaam vereischt — zooals bij edele paarden, runderen met eenzijdig hooge melkprestatie of schapen met heel fijne wol enz. — een *fijne constructie* vaststellen. „Een fijne lichaamsgesteldheid is echter steeds verbonden met een *mager-gespierde edele verschijning*. Zulke dieren vertoonen dan *glad glanzend haar, een smal, hoog-opgericht lichaam, goed zich afteekenende beenderen-uitsteeksels, expressieve gewrichten en klare scherp afgeteekende pezen.*" Deze zin over het uiterlijke beeld van het dierenras met een fijne lichaamsgesteldheid, die woordelijk overgenomen is uit een leerboek voor het opfokken van dieren, kan zonder meer ook als kenmerk voor de uiterlijke verschijning van het Noordras worden gebruikt. Maar ook wenscht de schrijver hier nog eenige verdere bewijzen uit de dierenteelt over te leggen, om aan te toonen, dat men zich het aankweeken van het Noordras uit een meer algemeenen grondslag van het ras zeer wel voorstellen kan, zonder voor het ontstaan van het Noordras dadelijk aan een afgebakend gebied te moeten denken. De volgende voorbeelden moeten vooral dienen om te bewijzen, dat men het in Hfdst. III aangetoonde onderscheid tusschen de vrije boeren en de adelsboeren ook zuiver tot het resultaat van een bepaalde teelt kan terugbrengen, dus zonder dat men dit verschijnsel zou behoeven af te leiden van een rassische gelaagdheid.

Laten wij hier eens aan het begrip van de „fijne" lichaamsgesteldheid vasthouden; de fijne constitutie ontwikkelt zich in de teelt steeds op grond van een noodzakelijk wordende krachtige stofwisseling *in* het lichaam. In den barzoi, een Russisch windhondenras, hebben wij een uitstekend, zij het ook misschien iets overdreven voorbeeld van een lichaam, dat in staat is de hoogste eischen aan hart en longen uit te houden. Nu is het opvallend, dat deze windhond weliswaar in de *lengte* van den schedel nog met zijn wilden voorvader overeenstemt, maar klaarblijkelijk op grond van den fijner wordenden celbouw van zijn lichaam daarvoor een heel smallen schedel gekregen heeft; want naar de een of andere richting moet immers de verfijnde celbouw tot uiting komen en als de lengte van den schedel om de een of andere reden niet kan verminderd worden, dan moet de breedte het ontgelden. Hand in hand met deze kopontwikkeling gaat bij den windhond

Digitized by Google

een uitgesproken bolronde profiellijn in de streek van den neuswortel en bovendien eveneens uitgesproken lange en fijne ledematen. Terecht zegt *Hilzheimer*[1]: „Niet de lengte van den schedel is de belangrijkste kenmerkende eigenschap, maar de smalheid, de steile stand van de door de bovenkaken gevormde zijwanden van den schedel, waarbij dikwijls nog een bolrond gezichtsprofiel komt."

De opvallende overeenstemming in de biologische ontwikkelingsrichting tusschen het Noordras onder de menschen en het windhondras onder de honden ligt wel voor de hand.

Evenwel, dit bewijst voorloopig nog niet, dat het Noordras in het noordelijk Midden-Europa op de plaats zelf *door teelt* is gevormd, maar schijnt vooreerst slechts een bewijs te zijn, dat het Noordras toch in den zin van Kern in de een of andere steppe zijn stempel gekregen heeft; hoewel men zich redelijkerwijs niet recht voorstellen kan, waarom de voorzaten van den Noordschen mensch zoo onafgebroken in een steppe zouden zijn rondgeloopen, totdat zij uiteindelijk in het Noordras tot een windhondentype omgekweekt werden. Overigens is ook de windhond eerst door de kunstmatige overdrijving van zijn natuurlijken aanleg tot zijn tegenwoordige erfelijke verschijning aangekweekt en niet gewoonweg een resultaat van de steppe, waarmede ook weer verband houdt, dat dit ras teeltkundig heel moeilijk kan worden in stand gehouden en neiging vertoont om grover te worden.

Om echter te bewijzen, dat wij toch in de mogelijkheid verkeeren, om het aankweeken van het Noordras ook op de plaats zelf door schifting te kunnen aannemen, zij hieronder het resultaat van een onderzoek getoond, dat wellicht voor het begrip van het aankweeken van rassen of van een bepaald slag nog van de allergrootste beteekenis zou kunnen worden. Aan het instituut voor dierenteelt aan de universiteit te Breslau is door den directeur, Professor Zorn en door twee van zijn assistenten (Dr. Gärtner en Dr. Heidenreich) een heel nauwkeurig onderzoek ingesteld naar de lichaamsgesteldheid en de individueele prestatie bij een reinbloedige (raszuivere) doorgeteelde kudde schapen.[2] Op détails van dit onderzoek kan hier niet nader worden ingegaan. Slechts zooveel zij gezegd: Onderzocht werd

---

[1]) Hilzheimer, Natürliche Rassengeschichte der Haussäugetiere, Berlin 1926.

[2]) Zie Züchtungskunde, Band 3 Heft 5, Mai 1928.

Digitized by Google

de merino-vleeschschaapkudde van het Pruisische proefstation voor dierenteelt in Tschechnitz, die aldaar sinds 1925 bestaat en uit de wereldbekende Wenig-Rackwitzer stamkudde aangekocht werd. Deze kudde bestaat sinds 1866 en is sindsdien niet alleen teeltkundig op het nauwkeurigst bewerkt, maar ook door methodisch op een duidelijk teeltdoel gericht fokken van een uitgesproken rassische evenwichtigheid; deze omstandigheid wordt nog daardoor versterkt, dat sinds tientallen van jaren bijna uitsluitend vaderdieren van verwant bloed voor de teelt gebruikt worden. De onderlinge afwijkingen tusschen de afzonderlijke constitutietypen in de kudde waren in dit geval dus tot een minimum beperkt en de variabiliteit ten aanzien van alle kenmerken en eigenschappen daarom ook uiterst gering. Dat wil dus zeggen: een leek op het gebied van dierenteelt is waarschijnlijk nauwelijks in staat om in deze kudde het eene schaap van het andere te onderscheiden. Desondanks vond men echter bij de proefneming toch zekere opmerkelijke verschillen, die hier in 't kort weergegeven worden. De schrijver verzoekt den biologisch en op het gebied van dierenteelt niet geschoolden lezer, hem niet kwalijk te nemen, als hij zich bij het volgende niet ophoudt met de verklaring van daarin voorkomende vaktermen. Het zou bijna op zichzelf reeds een werk zijn, een leek op dit gebied in te wijden. Ook van commentaar op de zeer omslachtig en pijnlijk nauwgezet toegepaste methode van onderzoek moet hier afgezien worden. Het eerste belangrijke resultaat van het onderzoek was, dat met een kennelijke vroegrijpheid (lichaamsgewicht na voltooiing van het eerste levensjaar) en een in vergelijking *grover* wol over het algemeen een hooger gestalte aan droge bloedsubstantie, een geringere alkaliteit van het bloed en een langeren duur van bloedstolling verbonden is.

Verder: Uit de samenstelling in het onderzoek van de families der bokken bleek, dat in de families deze zooeven aangetoonde wederkeerige betrekkingen nog veel duidelijker te voorschijn treden dan bij het totale onderzoek.

Verder: Uit de onderzoekingen bleek, dat er positieve correlaties bestaan tusschen den index van de kopbreedten en den constitutioneelen aanleg resp. de nuttige prestatie. Hoe breeder de kop, des te vroegrijper is het betr. eenjarige dier, bij een overeenkomstig hoog gehalte aan droge bloedsubstantie en een geringe bloedlokaliteit; hoe smaller de schedel, des te later rijp is de

Digitized by Google

betr. hokkeling, bij een lager gehalte aan droge bloedsubstantie en een hooge bloedalkaliteit.
Verder: Uit een hierop betrekking hebbende samenstelling naar families bleek, dat in de kudde hand in hand gingen: eenerzijds met een hoogen kopbreedte-index een hoog gehalte aan droge bloedsubstantie, een geringere alkaliteit, een dikker oor (dus grovere huid) en een grootere omvang van het pijpbeen; anderzijds met een lageren kopbreedte-index een lager gehalte aan droge bloedstof, een hoogere bloedalkaliteit, een fijner oor (dus fijnere huid) en een geringere omvang van het pijpbeen (dus slankere, fijnere beenderen).

Wel te verstaan: hier worden geen vergelijkingen tusschen *rassen* gemaakt, maar deze onderlinge verschillen worden vastgesteld in een sinds tientallen van jaren doorgeteelde kudde, die door haar evenwichtigheid, dus raszuiverheid, wereldberoemd is.
Zeer leerrijk zijn echter ook de verdere vaststellingen van deze proefneming. Men bracht de lichamen van de dieren in een toestand van honger en liet toen de meest verschillende invloeden der omgeving (met inbegrip van het voeren) daarop inwerken. Deze maatregel had ten doel, het physiologische evenwicht van het lichaam te storen en zoogen. schokwerkingen teweeg te brengen. Het resultaat was eveneens, dat de dieren heel verschillend en wel zeer klaarblijkelijk naar families verschillend daarop reageerden. Deze proeven met schokwerkingen konden echter niet tot het einde volgehouden worden, aangezien men met economische gezichtspunten bij de kudde rekening diende te houden, die een in gevaar brengen van de gezondheid der kostbare fokdieren niet veroorloofden.
Niettemin toont ons deze proef op het gebied van dierenteelt tenminste zooveel, dat men zich niet schuldig maakt aan een biologische tegenstrijdigheid, als men ook *binnen het kader* van een menschelijk ras het te voorschijn brengen van een prestatietype met fijne ledematen, een fijne huid en een smal hoofd aanneemt, dat tot „adel" wordt en dan *schijnbaar* den indruk maakt van een overdekkende raslaag. Bewuste teelt op de beide typen van lichaamsgesteldheid, zooals wij deze in de kudde leerden kennen, zou bijv. in de kudde een vertakking van bloedlijnen tengevolge hebben, waardoor minstens 2 verschillen van slag teweeg gebracht worden. Dit zou dan in overdrachtelijken zin overeenkomen met een veronderstelling, die in den odalsboer van de

Digitized by Google

Germanen den „fijneren” tak, in den vrijen boer echter den grover gebouwden tak van het Noordras ziet. In hoofdstuk IX zal de schrijver aantoonen, dat bij het Noordras feitelijk een teelt op prestatie bestond, die een adelstype van fijnere constitutie en lichamelijke behendigheid moest of kon teweeg brengen.
Men ziet dus, dat het, ondanks alle aanvaarding van een Noordsch boerendom, niet de minste moeilijkheden veroorzaken zou, om het aankweeken van een edel ras in het Noorden van Europa aan te nemen. De *behendigheid* is in elk geval bij de Germanen ondanks hun grootte van beteekenis geweest. Zoo bijv. deed de koning der Teutonen *Teutobod,* die in lengte boven de Romeinsche triomfteekens uitstak, in volledige wapenrusting den koningssprong over de ruggen van 4 en 6 paarden. Wij behoeven weliswaar de grootte van deze paarden niet al te hoog te schatten en een dergelijken sprong wagen heden ten dage vele studenten aan de hoogeschool voor lichaamsoefening te Berlijn; maar niettemin blijft de behendigheid met het oog op de ons overgeleverde grootte van den koning toch opmerkelijk. Iets dergelijks als van Teutobod wordt ons ook bericht over het wapenspel van den Gotenkoning Totila en wijst op diens groote behendigheid.
Hier komt dan nog bij, dat het Noordras in zijn voeding wel uitsluitend op eiwit ingesteld was, en deze eiwitvoeding bij het ontstaan van het Noordras zelfs een beslissende rol moet hebben gespeeld. Rijkelijke eiwitvoeding bij *rijkelijke* beweging brengt groote lichamen teweeg; dat is een beginsel in de fokkerij, dat op ervaringen berust. Aangezien wij heden ten dage in de leer van de menschelijke voedingsphysiologie zonder twijfel onder een soort van zielsstoring op vegetarisch gebied (vegetarische psychose) te lijden hebben — men kan veelal de meening aantreffen, dat een bijna zuivere eiwitvoeding onmogelijk of minstens nadeelig voor de gezondheid is — zal het wellicht leerrijk zijn, hier mede te deelen wat schrijver dezes heeft opgeteekend als spijslijst voor den winter van een Finschen boer: *brood, melk*-producten, rauw gedroogd of gerookt *vleesch,* aan de lucht gedroogde of in zwakke pekel zuur geworden *visch;* dit alles wordt *rauw* gegeten; ter afwisseling is er geroosterde *visch* of *wild,* ook *meelgrutten.* Daarbij kan heden van een grooten rijkdom aan wild in Finland geen sprake zijn, die voor de Germaansche volksverhuizing echter nog overvloedig ter beschikking van het Noordras gestaan heeft. Het zou al heel merkwaardig zijn, als de sterke eiwitvoeding en de

Digitized by Google

hoogere eischen aan het zenuwstelsel bij een door en door gezonde levenswijze, het Noordras niet zoo schoon en edel gevormd hadden, als het zich in beeld vertoont. *Grant* legt er overigens in zijn boek „Der Untergang der grossen Rasse", den nadruk op, dat de Noordrasmensch een sterke vleescheter is; met deze waarneming van *Grant* is de schrijver het volkomen eens.
Hier dient een korte opmerking over de constitutie ingelascht te worden. De dierenteelt tast op dit gebied nog evenzeer in het donker als de menschelijke rassenleer. Er kan echter bij beiden reeds een principieel verschil in de wijze van onderzoek vastgesteld worden. *In de dierenteelt geldt alleen het gezonde dier en alle navorschingen op het gebied der lichaamsgesteldheid gaan ook uit van het gezonde dier.* Daarentegen wordt in de menschelijke rassenleer, onder den invloed van de geneeskundige wetenschap, omgekeerd getracht van het zieke individu uitgaande gevolgtrekkingen te maken ten aanzien van het gezonde. (Kretschmar).
Om deze redenen verzet de dierenteelt zich er nu ook tegen, om de bij het menschelijk constitutie-onderzoek gebruikelijke methodes en naamgevingen over te nemen. Professor *Wolther,* Hohenheim, de bekende voorvechter voor het Mendelisme op het gebied van de kleuren der paarden, heeft onlangs op de voorjaarszitting van de „Deutsche Gesellschaft für Züchtungskunde" (1 Februari 1928 te Berlijn) dergelijke — voornamelijk van de zijde der diergeneeskunde afkomstige — pogingen afgeweerd met de woorden: „Zoo onbetwistbaar de biologische grondslagen voor mensch en huisdier dezelfde zijn, toch mag het feit niet uit het oog worden verloren, dat de pogingen, om in den warboel van constitutievormen van den cultuurmensch door het opstellen van verschijningstypen orde te brengen, een stadium van het werk beteekenen, dat de dierenfokker van de cultuurlanden meestal reeds lang achter den rug heeft. *De cultuurmensch is, door de natuurlijke zoowel als door de kunstmatige teeltkeus in den steek gelaten, niet voor niets het op teeltgebied meest verwaarloosde zoogdier op aarde."* [1])
De dierenteelt heeft daarom tegenwoordig ook een betrekkelijk duidelijke indeeling van het werk toegepast. Zij laat het zieke dier aan den dierenarts over en gaat bij alle vraagstukken van de fokkerij uit van het gezonde dier. In dezelfde lijn ligt, dat met

[1]) Cursiveering van mij, de schrijver.

Digitized by Google

Pruisen als baanbreker sinds ettelijke jaren de wetenschappelijke en practische opleiding van dierenfokkers en dierenartsen geheel gescheiden werd, aangezien het bij beiden telkens om een geheel verschillend arbeidsterrein gaat. Om geen misverstand ten aanzien van de begrippen te laten ontstaan, zij hier uiteengezet, wat de dierenteelt onder gezond verstaat. Een dier is voor den *fokker* dan *gezond,* als alle levensprocessen, die met de ademhaling en spijsvertering — alsook met het geheele verloop van de stofwisseling en eindelijk ook met het sexueele leven in verband staan, ongestoord en gelijkmatig verloopen. [1]) Is een dier niet voor het fokken maar voor practisch gebruik bestemd, dan gelden bij de beoordeeling uiteraard andere gezichtspunten. Men zal begrijpen, dat daarmede voor de dierenteelt in zekeren zin van meet af aan een ander standpunt tegenover het vraagstuk van de lichaamsgesteldheid gegeven was, dan de door de geneeskundige wetenschap beïnvloede menschelijke rassenleer innemen kon. *Voor de dierenteelt zijn de begrippen ras en constitutie niet aan elkaar gelijk, resp. zij streeft er in het geheel niet naar een zoodanige gelijkheid teweeg te brengen.* Met een voorbeeld uit de paardenfokkerij kan zulks heel goed duidelijk gemaakt worden. Het Arabische en het Engelsche volbloedpaard zijn naar lichaamsgesteldheid niet verschillend, zij behooren echter op het gebied van de fokkerij tot twee verschillende rassen. Als fokker dient men nu te besluiten tot het Engelsche of tot het Arabische volbloed. Beschouwingen over het feit, dat beide paardenrassen dezelfde lichaamsgesteldheid bezitten, helpen helaas den fokker inzake zijn teeltmaatregelen niet verder. Daarmede zal geenszins beweerd worden, dat het probleem van het constitutie-onderzoek voor den dierenfokker opgehelderd is. Integendeel! Schrijver dezes wil daarmede slechts te kennen geven, dat de dierenfokker ten eerste het constitutievraagstuk niet zonder meer met het rasprobleem vereenzelvigt (hoewel uiteraard wisselwerkingen bij beide aanwezig zijn), en ten tweede bij het onderzoek van de lichaamsgesteldheid niet uitgaat van een afzonderlijk ziektegeval maar omgekeerd van het gezonde dier en de constitutioneele

---

[1]) Uiteraard beslist in de eerste plaats de dierenarts, of een dier gezond is of niet, zooals trouwens bij elke keuring een dierenarts als adviseur geraadpleegd wordt. Is echter eenmaal de gezondheid van het dier vastgesteld, dan hangen de verdere maatregelen van den fokker af, en niet meer van den arts.

Digitized by Google

afwijkingen van ziekelijken aard daarheen verwijst, waar deze thuis behooren, namelijk in handen van den dierenarts. Hoe scherp de dierenteelt te onderscheiden weet tusschen het gezonde en het zieke dier, kan duidelijk blijken uit de woorden van een onzer voortreffelijkste paardenfokkers. Landstallmeister *von Oetingen* (Die Zucht des edlen Pferdes, Berlin 1908) zegt: „De eenige fout, die bij geen fokdier door de vingers gezien mag worden, is het niet-gezond-zijn en de daarmee samenhangende weekheid (dus lichamelijke vatbaarheid voor ziekten en andere physiologische storingen; schrijver dezes). Een te groote angstvalligheid ten aanzien van andere fouten, die per slot van rekening toch niet alle kunnen ontweken worden, leidt rechtuit naar minderwaardigheid."

Op deze vraagstukken is schrijver dezes ietwat nader ingegaan, om bij de vertegenwoordigers van de menschelijke rassenleer met het begrip constitutie geen misverstand te verwekken. Voor het overige hoopt de schrijver in dit hoofdstuk te hebben aangetoond, dat er geen biologische tegenstrijdigheden ontstaan, als men de figuur van het Noordras uit een kolonistenbestaan in het loofboschgebied van Midden-Europa afleidt.

Digitized by Google

VII.

Het boerendom als sleutel tot het begrip van het Noordras

Het ligt niet in de bedoeling van den schrijver, in dit hoofdstuk een wetenschappelijke verhandeling te leveren over het boerendom van het Noordras, maar hij wil alleen een poging wagen, om bepaalde eigenschappen van den Noordrasmensch af te leiden uit diens oorspronkelijk boerendom.

Boer zijn beteekent vrij zijn. Wie in zijn bedrijf niet doen en laten kan, wat hem belieft en van de vruchten van zijn werk niet naar goeddunken gebruikmaken kan, is geen boer maar beheerder of pachter, knecht of hoorige. Daar, waar het Noordras zijn kenmerkende alleenstaande hoeve begon, werd het op zichzelf wel natuurlijke kudde instinct van den mensch doorbroken en werd in historische ontwikkeling de op zichzelf aangewezen en de op eigen kunnen vertrouwende mensch aangekweekt. Het woord „onvrije boer" is op zichzelf in den grond van de zaak een tegenstrijdigheid en dient uit de Duitsche taal te verdwijnen. — Geen bezigheid kon in vroeg-historischen tijd het gevoel voor vrijheid zoo uitgesproken ontwikkelen, als juist de in de Noordsche alleenstaande hoeve geplaatste persoonlijkheid van den boer. De Noordsche alleenstaande hoeve laat slechts een alternatief toe, om vast te stellen, of men daar iets te zeggen heeft of niet.

Als wij aan de nomaden terugdenken, wier sterkte juist omgekeerd in hun bekwaamheid ligt om het bewustzijn van de eigen persoonlijkheid te kunnen uitschakelen ten bate van den stam, dan zullen wij begrijpen, dat het ongebreidelde persoonlijkheids- en vrijheidsbewustzijn der Germanen op de gemakkelijkste en meest vanzelfsprekende wijze uit hun boerendom valt af te leiden. *Merk* [1]) zegt over de Germanen: „In de door hen veroverde landen hebben zij door hun nederzettingen en hun grondrecht aan de ontvolking van het platteland en het ongezonde overwicht van de steden een

---

[1]) Merk, Vom Werden und Wesen des deutschen Rechts. Langensalza 1926.

Digitized by Google

einde gemaakt en een krachtig boerendom hersteld. *In de door de Romeinsche staatsalmacht geknechte wereld hebben zij weer de persoonlijke vrijheid gebracht."* — Slechts daar, waar in de ten einde loopende Middeleeuwen het boerendom in Duitschland onderworpen werd, kwam het rampzalige woord op: Maak een kromme rug en God helpt je. Maar eerst is het bloed in stroomen gevloeid, voordat het Duitsche boerendom op sommige plaatsen zoover was. In elk geval zijn lang niet alle streken onderworpen, vooral niet in Noordwest-Duitschland. Aan de verderfelijke pogingen, om onze vrije Duitsche boeren tot een onduitschen slaventoestand te noodzaken, heeft het Duitsche rijk het verlies te wijten van twee van zijn meest bloeiende provincies (Zwitserland en de Nederlanden).

Boer-zijn wil zeggen zijn vak verstaan. De boer moet alle werkzaamheden van zijn bedrijf beheerschen, om leiding te kunnen geven aan zijn personeel, al werkt hij zelf ook niet mee. Dat is reeds noodzakelijk om het werk van het personeel te kunnen beoordeelen. Geen knecht mag in staat zijn een boer iets wijs te maken, maar geen boer zal ooit zijn personeel iets kunnen gelasten, wat hij niet zelf verstaat. Juist bij het alleroudste en meest vrije boerendom van Duitschland bleef nog het langste de gewoonte bestaan, dat de erfgerechtigden bij andere boeren als knecht in de leer gedaan werden, want: „Wie later goed bevelen wil, die moet ook van tevoren eerst goed gediend hebben." Op het platteland, in de boerenbedrijven, wordt daarom de verhouding tusschen werkgever en werknemer ook in beginsel anders geregeld dan in de stad.

Bij het boerendom is wel degelijk verschil tusschen schijn en wezen, en de blik wordt gescherpt voor de kern der dingen; de onbekwame wordt mettertijd zonder mankeeren doorzien en op zijn plaats gezet. Het woord van *Graaf Schlieffen,* dat hij voor den Duitschen generalen staf geformuleerd heeft: „Veel presteeren, weinig op den voorgrond treden, meer zijn dan schijnen", is geheel en al uit boersche denkwijze voortgekomen en is veredeld boerendom.

Boer-zijn beteekent in zijn bedrijf werken, niet er parasiteerend op zitten. De boer is in het bedrijf de eerste en de hoogste. Aldus komt de boer tot een bewustzijn van zichzelf, tot een *zelfbewustzijn.* De echte boer schaamt zich niet boer te zijn, hij is integendeel veeleer geneigd, iedereen, die niet den kiel draagt, te onder-

Digitized by Google

schatten. Als de Saks van Zevenburgen zijn respect voor iemand wil te kennen geven, dan zegt hij: Et äss äser ewer (het is er een van ons), en in Hessen zijn nog duidelijk herinneringen aan oude heerlijkheden van een *vrij* boerendom overgebleven in den zin: „Zu einem ganzen Bauern gehören vier Pferde", d.w.z. de *boer* mag met een „vierspan" rijden.
Een heel aardig verhaal vertelt *Riehl* over den bekenden hoogmoed van den boer, waarmede deze op den stedeling neerziet: „Een voortreffelijk rechtsgeleerde was als jonge boerenzoon door zijn vader aangewezen om het slagersvak te leeren. Aangezien de ietwat teerhartig uitgevallen jongen echter geen bloed kon zien, besloot de vader den jongen dan maar in de rechten te laten studeeren, omdat hij te „slecht" was, om iets „behoorlijks" te leeren". Daar knoopt Riehl dan heel objectief de opmerking aan vast, dat deze boer juist handelde, omdat anders uit den zoon, inplaats van een goed jurist, slechts een middelmatig slager zou gegroeid zijn.
Voor den stedeling of niet-landbouwer koestert de echte boer, die Noordsch, Faalsch of Dinarisch is, in het diepst van zijn hart slechts een grondige en meestal zwijgende minachting. Menig oordeel van een stedeling over boeren zou wel anders uitvallen, als de stedelingen niet zoo blind door de natuur zouden gaan en de gedachten achter het voorhoofd van onzen boer wisten te lezen.
Keeren wij echter terug naar de verhouding van den boer tegenover zijn bedrijf. Het boerenbedrijf is er niet alleen voor den boer, maar ook het omgekeerde is van toepassing. De boer leidt het bedrijf, hij is het hoofd, de anderen zijn de ledematen; allen te zamen zijn zij echter blijkbaar gemeenschappelijk werkzaam *voor* het bedrijf. Allen vatten het bedrijf dan ook op als een geheel, waar de boer als onderdeel, zij het ook als hoofd, is *ingeschakeld. Boer-zijn beteekent daarom gevoel hebben voor het organische samenspel der krachten ten behoeve van het werk als geheel.*
Uit het zelfbewuste vrijheidsgevoel van den boer en zijn gevoel van verantwoordelijkheid tegenover zijn werk, d.w.z. zijn boerderij, ontwikkelde zich zoodoende het plichtsbesef van den vrijen man. De *dienst van het werk* wordt tot het edelste doen van den *vrije.* Het woord: „Ik ben slechts de eerste dienaar van mijn staat", is niets anders dan tot koninklijk heerendom ontplooide Noordsche boerengeest. Uit het Noordsche boerendom gewerd der mensch-

Digitized by Google

heid die zedelijke maatstaf, die het doen van een *vrije* naar andere motieven dan die van het eigen egoïsme afmeet. Hier legde een welgezinde voorzienigheid in de wieg van het Noordras een gave, uit welke zijn wellicht meest kenmerkende eigenschap opgroeide. Dat is de diep in het binnenste van den Noordrasmensch wortelende behoefte, om zijn leven in den dienst van een zaak of een werk te stellen en de innerlijke zedelijke richtlijnen voor zichzelf uit de noodzakelijkheden, die dat werk bepalen, af te leiden.

Men zegt, de boer is hard, omdat hij zijn gevoelens richt naar hetgeen goed is voor zijn boerderij. Maar zijn dan de beroemde Pruisische „Staatsraison" (staatsinzicht) en het Angelsaksische „Gelijk of ongelijk, eerst komt Engeland" [1]) geen tastbare uitvloeiselen van dezen boerengeest?

Het kan wellicht geen kwaad er aan te herinneren, dat de boer *Cromwell* den grondslag heeft gelegd voor het Engelsche wereldrijk en dat zijn uit de school van Pruisen voortgekomen ambtsgenoot *Bismarck* niet zoo maar toevallig door zijn tegenstanders de „diplomaat op klompen" werd genoemd.

Riehl zegt over den boer het volgende: „De boer is hemelsbreed verwijderd van elke moderne sentimentaliteit en romantische gevoeligheid. Voor den boer is de familie heilig, maar een teedere ouder-, broer-en-zuster- en echtelijke liefde zullen wij tevergeefs bij hem zoeken. Het is helaas maar al te waar, dat bijvoorbeeld gemis aan piëteit van de volwassen kinderen tegenover hun bejaarde ouders op het platteland zeer in zwang is, vooral daar, waar de ouders op hoogeren leeftijd hun geheele bezit aan de kinderen overdragen tegen de verplichting van de voeding en

---

[1]) In het volgende zal men vaker oordeelen over de Engelschen en Engeland kunnen lezen, die wel eens afwijken van hetgeen tegenwoordig in Duitschland aangenomen wordt. Schrijver dezes kan er geenszins aanspraak op maken, een kenner van Engeland te zijn; hij is echter als in het buitenland grootgebracht Duitscher in zijn jeugd veel met jonge Engelschen te zamen opgevoed, en kent ook het Engelsche schoolleven eenigszins uit eigen aanschouwing, zoodat hij meent het recht te hebben, zijn meening over de Engelschen te uiten. — In Duitschland beoordeelt men den Engelschman veel te veel naar zijn buitenlandsche politiek, zonder te bedenken, hoezeer men zichzelf bedriegen zou, als men den Duitscher naar zijn buitenlandsche politiek wilde beoordeelen: dat is niet alleen van toepassing op het heden, maar geldt sinds 1888.

Digitized by Google

verpleging tot aan den dood." — Hier vinden wij wellicht de oplossing van een merkwaardige overlevering bij de oud-Romeinsche patriciërs. Men ontdeed zich daar aanvankelijk van de oude menschen, door ze van een brug in het water te werpen; dit werk behoorde tot het ambt van de Vestaalsche maagden. Later nam men hiervoor biezen figuren, die men in plaats van de ouden van dagen in het water wierp.

Ihering merkt in verband hiermede op: „Nog tot op heden bleef in een Hannoversche streek aan de Elbe een spreuk in het platduitsch behouden, waarover de volksmond vertelt, dat deze in den oertijd uitgesproken werd, terwijl men de grijsaards in het water wierp: „Kruup ummer, kruup ummer, de Welt is di gram" (kruip onder, kruip onder, de wereld moet niets meer van je hebben)".

Over het boerendom onder den Noordrasadel werd reeds in Hfdst. II en III gesproken. Hier zij nog een kort overzicht daarover gegeven.

Hoezeer de adel in den grond van de zaak altijd boer is geweest, afgezien van de herkomst van dit woord adel, dat, zooals reeds werd gezegd, van het bezit en niet van het bloed is afgeleid, blijkt ook uit de omstandigheid, dat het woord „hof" (hoeve), dus het alleroorspronkelijkste terrein van werkzaamheid van den boer, bij ons nog heden de aanduiding is van het verblijf van den koning.

Zoo boersch was aanvankelijk de voorstelling van het wezen der koningen, dat men het boerendom van den koning niet van zijn persoon wist te scheiden. „In alle middeleeuwsche staten spelen de hoffuncties een beslissende rol (drost, maarschalk, schenker, schatmeester); zij allen stammen uit het Germaansche huiswezen, hebben niets gemeen met Romeinsche inrichtingen."
(Dietrich Schäfer, Mittelalter S. 8 f.).

Zou niet te eeniger tijd het geheele geheim rondom het Germaansche koningschap eenvoudig uit het Noordras-boerendom herleid kunnen worden, als zijnde een hoog verheven voorstelling van een boerendenkwijze, die de persoon van den leider van zijn landelijk bezit niet vermocht te scheiden? Deze vraag is lang niet zoo bespottelijk, als zij op het eerste gezicht lijkt. Naar Noordras-opvatting reikte de macht van den koning zoo ver, als zijn land zich uitstrekte, echter niet zoover als de macht van zijn zwaard zou reiken. Hier verschilt het Noordras weer zoo hemelsbreed van

Digitized by Google

elk nomadendom. De binnen zijn grenzen werkende menschen zijn aan den koning onderdanig, echters geenszins lijfeigenen; er werden hierbij slechts bepaalde rechten van den onderdaan op den koning overgedragen, waar tegenover deze als tegenprestatie zekere plichten op zich nam.

Het Noordras kende eerst in het geheel geen onbeperkt heerendom en heeft dit eerst steeds onder den invloed van vreemde rassen leeren kennen. Het geheele Noordsche koningschap is zoo boersch mogelijk opgevat en staat in duidelijke tegenstelling met een nomadenheerschappij, die niet bodemverbonden is.

Over het geheel had trouwens het Duitsche koningschap meer landelijke eigenschappen dan men oppervlakkig zou denken. Een voorbeeld uit de geschiedenis van de huisdieren moge dit aantoonen. De *mantel van hermelijn* is naar onze begrippen het teeken van de vorstelijke en koninklijke waardigheid. Bij nader inzien ontpopt zich deze koningsmantel echter als een echt landelijke aangelegenheid. Tegenwoordig is voor ons in elk boerenhuis de van de Afrikaansche wilde kat afstammende huiskat een vertrouwd en van-zelf-sprekend dier geworden; zij is voor iedere boerin en huisvrouw een trouwe hulp bij de moeitevolle bestrijding van het leger der muizen. Dit was echter volstrekt niet altijd zoo. Duitschland heeft de huiskat eerst leeren kennen door de uitbreiding van het monnikenwezen — ongeveer vanaf de 10e eeuw. Haar binnendringen vond aanvankelijk hevigen tegenstand; onze huishonden hebben zich blijkbaar ook heden nog niet met deze aanwinst verzoend. Voor den intocht van de huiskat hield men in de Germaansche boerenhuizen inplaats daarvan getemde wezels en wel de groote wezel (Putorius nivalis) en den hermelijn (P. ermineus); bovendien ook nog voor hetzelfde doel ringslangen en eenige andere dieren, waarvan het voorkomen echter niet zoo duidelijk overgeleverd is als dat van de wezels. [1]) Deze waren dus toenmaals iets zoo alledaags als heden ten dage de huiskat. Evenmin als tegenwoordig iemand op de gedachte zou komen, een bontjas uit kattenvellen voor bijzonder kostbaar aan te zien, evenmin kwam iemand vijftien eeuwen geleden op het denkbeeld, de hermelijnen als iets buitengewoons te beschouwen. Het nauwe verband van hermelijnenmantel en koningswaardigheid kan echter dan slechts de beteekenis gehad hebben als daarmede

---

[1]) Vergel. R e i n h a r d t, L. Kulturgeschichte der Nutztiere, München 1912.

Digitized by Google

iets tot uitdrukking gebracht werd, dat iedereen verstond, zooals bijv. de uniform voor de Hohenzollern-prinsen zulks deed. Er kan dus bij den hermelijnenmantel slechts aangenomen worden, dat men daarmede zijn boerenstand bewijzen kon, of m.a.w. dat dit boerenonderscheidingsteeken het behooren tot den allereersten en hoogsten stand duidelijk maakte, zooals dit juist de uniform deed bij de koningen van Pruisen.

Op sommige plaatsen (ook in Fransche landstreken) is het gebruikelijk, dat het landvolk op bepaalde feestdagen zijn heiligenbeelden met boerenkleeding tooit. De boerenjas was oorspronkelijk voor den boer het kostbaarste staatsiekleed; hij tooide er zijn heiligen mede. Dit gebruik is volkomen in overeenstemming te brengen met de zoo juist geopperde denkbeelden over den hermelijnenmantel. In de eigenaardige lotgevallen van de Hollandsche pofbroek — die door de eerste boerenkolonisten van New York (Vereenigde Staten van Noord-Amerika) en hun opklimmen tot macht en rijkdom nu weer als „nieuwste mode" naar Europa terugkeert — hebben wij immers het tastbare bewijs, dat een kleedingstuk van den boer tot hoog aanzien kan komen. Als wij er eerst eens toe overgaan onze oudduitsche boerencultuur op te graven, dan zullen wij wellicht op het zooeven geschilderde gebied nog menige verrassing beleven. Wie eens de Schwälmer kronen voor bruid en bruidegom gezien heeft, die zal over de kroon als onderscheidingsteeken van vorsten en koningen op gedachten komen, die op de hier ontwikkelde vermoedens uitloopen.

Voor een hedendaagsch stedelingenbrein, dat reeds tientallen van jaren de gewoonte heeft met het begrip boer zoo iets als een vrijbrief voor domheid te verbinden, zal zulk een nadruk-leggen op het boerendom als hoogste stand, zooals bij den hermelijnen mantel naar voren kwam, niet meer zoo begrijpelijk zijn.

Wie echter tracht in oud-Noordsche cultuur binnen te dringen en als landbouwer weet te denken en aan te voelen, die stoot, waar hij ook het oud-Noordsche leven aanpakt, op boeren, maar nimmer op voorteekenen, dat een heerenlaag van niet-boeren zuiver parasiteerend over een onderlaag van boeren heeft geheerscht.

De Rembrandt-Duitscher heeft eens gezegd: „Idealisme is voor gekroonde hoofden gevaarlijk". Waarmede hij zeggen wil, dat op-den-troon-gezetenen, die de werkelijkheid niet in het oog houden, licht hun troon verliezen kunnen. Dit geldt weliswaar voor heerschers, maar het is ook van toepassing op den boer.

Digitized by Google

De arbeid op de boerderij is een harde werkelijkheid. Deze brengt den boer er toe, de dingen in hun oorzaken in het juiste verband te brengen; anders zal hij spoedig minder prettige aanleiding hebben, over oorzaak en gevolg na te denken. Echt boerendom voedt dus op tot rekenen „met gegeven grootheden". Het leidt den boer er echter ook toe, de uitwerking van zijn maatregelen vooruit te berekenen, m.a.w. den hefboom, zooals men het uitdrukt, op de juiste plaats aan te wenden. Hiermede werd bij de historische ontwikkeling van het Noordras de kiem ingeplant van die eigenaardige begaafdheid voor *echte* politiek, die zoo kenmerkend is. Het is geen toeval, dat echte boerenvolken, zooals de Romeinen, Pruisen en Angelsaksers ook meesters in de politiek zijn geweest, waarbij de hoop uitgedrukt zij, dat wij bij Pruisen-Duitschland eerst aan het begin van de ontwikkeling staan. Op deze plaats zij echter toch opgemerkt, dat het zeker geen toeval is, dat het oproer van 15 Juli 1927 in Weenen ineenstortte door de houding van de Oostenrijksche boeren.

Het politieke denken van den Noordrasboer breidt zich van het individu en zijn bedrijf over de gemeente in steeds wijdere kringen uit en schakelt dan het koningschap in als landelijk hoogtepunt van een dusdanig van onderen af opgegroeid gebouw. Waar bijv. Noordras-boerendom zich vrij ontwikkelen kon — zooals bijv. bij de Dithmarsen van de Middeleeuwen — is zulks heel duidelijk aan te toonen. [1]) De Dithmarsen hadden een straf geordend vrij leven op coöperatieve basis, dat zich ook langen tijd zonder den steun van keizerlijke vrijbrieven door eigen flinkheid handhaven kon. Over het markgenootschap van de Germanen zegt *v. Amira* [2]): „Over het algemeen moest een hoofd (Bauermeister, Markmeister, Obermärker, Holzgraf) de besluiten uitvoeren, die de ten-volle-gerechtigde genooten op den landdag of thing genomen hadden. Dit echter was het natuurlijke orgaan zoowel voor de eigen wetgeving alsook voor de rechtspraak van de bewoners van de mark, voor zoover deze, zooals gewoonlijk in Duitschland, een rechtsgenootschap (vaak met eigen strafrecht) vormden." — Hier komt dus de *gedachte van een zelf-*

---

1) Deze van onderen naar boven gaande ontwikkeling van het Germaansche boerenthing tot de moderne grondwet, heeft dr. Fick, Küssnach, Zürich, aan de hand van een klein onderzoek over de geschiedenis van Zwitserland onlangs getracht weer duidelijk te maken; vergel. Fick, Deutsche Demokratie, München 1918.

2) v. Amira, Grundriss des germanischen Rechts, Strassburg 1913.

Digitized by Google

standig ambtenaar met bepaalde bevoegdheden heel duidelijk naar voren. Tegenover deze *van onderen naar boven* gaande staatsidee van het Noordras staat overduidelijk de nomadische staatsopvatting, die steeds *van boven naar beneden* gaat en zich principieel in tegenstelling met de onderworpen bevolking bevindt. Terwijl het Noordras door trapsgewijze keuze van onderen naar boven de tot leiding geroepen persoonlijkheden in zekeren zin van trap tot trap uitzeeft, totdat de beste of de besten de spits vormen — en deze spits dus daarom ook door den ondergeschikte als een uit vrijen wil ontstane leiding wordt beschouwd, die men eventueel ook weer afzetten mag (recht van weerstand in de Germaansche wijsdommen) — is een dergelijke opvatting den nomade niet alleen onbekend, maar ook geheel onbegrijpelijk. De nomade zou het gladweg oproer noemen, als de onderworpen bevolking het wagen zou, aan den heerscher te tornen, of zich in het openbaar daarover een eigen meening te veroorloven.
Het is ook heel natuurlijk, dat de nomade — die er door den loop van zijn ontwikkeling toe opgevoed is, *het bezit slechts van rooversstandpunt uit te waardeeren* — in elke vrije meeningsuiting van een ondergeschikte reeds het begin ziet van een tegen hem en tegen het zoo juist door hem verworven bezit gerichte „tegenstrooptocht" (vgl. blz. 361). Op politiek gebied hebben echter de nomaden door hun behoefte aan uitbuiting van de voorhanden culturen en de noodzakelijkheid om het genot van deze culturen te beschermen, iets uitgevonden en ontwikkeld, dat aan de Noordsche staatsidee, die op zelfbestuur en keuze van den leider berust, oorspronkelijk geheel vreemd was en dat is een vast aangestelde, alleen tegenover de staatsleiding verantwoordelijke bureaucratie. Wij hebben ons immers in Hfdst. I reeds uitvoerig uitgelaten over de geniale interne uitbuitingsinrichtingen van de nomaden. Vast staat in elk geval, dat de Germanen de echte bureaucratie eerst door keizer Frederik II leerden kennen. Deze had het van de Saracenen afgekeken en bij wijze van proef in Sicilië ingevoerd. [1]) In Sicilië voldeed deze methode zoo schitterend, dat de grootmeester van de Duitsche Ridderorde en ver-

---

[1]) Men kan de Frankische graven van Karel den Saksendooder niet zonder meer als echte ambtenaren in den zin van het woord beschouwen; zij werden met land beleend, wortelden dus op de plaats zelve en moeten eerder vertrouwensmannen van den keizer worden genoemd dan eigenlijke ambtenaren.

Digitized by Google

trouweling van den keizer, Hermann von Salza, het aan dit bestuurslichaam ten gronde liggende plan voor zijn orde overnam. Deze omstandigheid is dan een van de hoofdoorzaken geweest van de macht en de kolonisatorische successen van de orde. *De Duitsche Ridderorde in Pruisen is de eerste Germaansche staat op Duitschen bodem geweest, die op zuiver nomadischen grondslag opgebouwd was.*
De uiteindelijke ineenstorting hangt voor een gedeelte daarmede te zamen, dat de orde later niet in staat bleek, zijn on-Germaansche bestuurslichaam met een Germaansch zelfbestuur te verbinden; de Ordestaat als zoodanig heeft in het land, waar hij heerschte, nimmer wortel kunnen schieten, en heeft het alleen te danken aan de door zijn toedoen aldaar koloniseerende boeren, dat zijn werk voor de Duitschers niet meer verloren ging. Eerst de Pruisische staat heeft gepoogd, voor deze vraagstukken een oplossing te vinden en wel door te trachten de nomadische gedachte van het uniform geleide gezag met de Oud-Germaansche, d.w.z. Oud-Noordsche idee van zelfbestuur organisch te verbinden. Het begin van deze poging valt waarschijnlijk onder koning Friedrich Wilhelm I. [1])
„Koning Friedrich Wilhelm I stelde de grondgedachten van de interne ordening van den Pruisischen staat zoo onwrikbaar vast, dat zelfs de wetten van Stein en Scharnhorst en de hervormingen uit onze dagen het werk van den harden man slechts verder ontwikkelen, maar niet stukslaan konden. Hij is de schepper van het nieuwe Duitsche bestuur, van onze bureaucratie en onzen officierenstand; zijn naarstig werken zonder vertoon is niet minder

---

1) Als merkwaardigheid zij overigens vermeld, dat deze monarch, die de op zichzelf on-Noordsche gedachte van een centraal geleide moderne staatsopvatting op het gevoel af doorzag en in de daad wist om te zetten, volstrekt niet van rein Noordschen bloede was. Zijn moeder, Sophie Charlotte, heeft van de een of andere zijde een inslag van on-Noordsch bloed gehad. Afgezien daarvan, dat deze eerste koningin op den troon van Pruisen zich steeds gedroeg, zooals men dat over het algemeen van Noordsche vrouwenfiguren in de geschiedenis niet kent — zij had nooit begrip voor de positie van een heerscheres, die zich van haar verantwoordelijkheid bewust is en overgoot deze dingen met bijtenden spot; ook verwaarloosde zij haar moederplichten, hoewel zij zeer aan haar eenigen zoon gehecht was. Zij hield er daarentegen van, tot laat in den nacht vrijzinnige, ongodsdienstige samenspraken te houden en zich over te geven aan een ongebreidelden hartstocht voor muziek. Haar tijdgenoot, Peter Bayle, schildert haar als volgt: „Haar figuur is niet groot. Daarbij is zij tamelijk dik. Haar gelaatstrekken zijn regelmatig en het merkwaardigste is: zij heeft bij blauwe oogen en

Digitized by Google

vruchtbaar geweest voor het Duitsche leven dan de wapenfeiten van zijn grootvader, *want hij voerde een nieuwen staatsvorm, de gesloten staatseenheid van de moderne monarchie in onze Duitsche geschiedenis* in. Hij gaf aan den nieuwen naam „Pruisen" zin en inhoud, vereenigde zijn volk tot een gemeenschap van politieke plichtsvervulling en prentte dezen staat de gedachte van den plicht voor alle tijden in.... Zoo stevig en consequent, als Wilhelm de Veroveraar in het onderworpen Engeland, richtte Friedrich Wilhelm I het gebouw van den eenheidsstaat op de puinhoopen van zijn grondgebied op. Maar hij beschouwde den vereenigden staat niet als een landgoed van zijn huis, zooals die Noorman; veeleer zetelde in het hoofd van den ongeleerden vorst merkwaardig helder en bewust de moderne staatsgedachte.. *Door hem werd in hoofdzaak de centralisatie van het bewind opgericht, vroeger dan ergens anders op het vasteland.*
Wat nog overgebleven was van de overheidsorganen der oude standen werd opgeruimd of onder het bevel geplaatst van de monarchistische bureaucratie. Overal nam het particularisme, het vasthouden aan bijzondere voorrechten van de standen, de gewesten, de gemeenten een vijandige houding aan tegenover de nieuwe gelijkmatige ordening. Morrend onderwierp de adelijke landstand zich aan de bevelen van de burgelijke ambtenaren.... Aldus, in den zegevierenden strijd voor staatseenheid en rechtsgelijkheid, werd de nieuwe regeerende klasse van Pruisen, de koninklijke bureaucratie, geschoold. De koning gaf aan zijn ambtenaren door een vaste rangorde en een goed salaris een geachte plaats in het burgerlijke leven, eischte van iederen aspirant bewijzen van

---

een uiterst blanke gelaatskleur pikzwart, gekruld haar, dat zij vrij uit het voorhoofd wegkamt en zonder poeder draagt. Vergel. hiervoor Paulig, Friedrich I, Frankfurt a. d. O. 1907.

Het schijnt dus toch, alsof het bij Friedrich Wilhelm I een on-Noordsche bloederfenis geweest is, die hem de voordeelen van een, van het zelfbestuur der onderdeelen, onafhankelijk en uniform geleid staatsgeheel openbaarde. Dat hij echter uit zijn monarchie geen nomadische gebruiksinrichting maakte en zijn staat niet opvatte als melkkoetje, maar in zekeren zin slechts het omhulsel schiep, waarin de Oud-Germaansche gedachte van zelfbestuur der standen zich tot nieuw leven verder ontwikkelen kon, is toch wel weer tot zijn Noordsche bloederfenis terug te brengen. Men zou kunnen zeggen: het on-Noordsche bloed van zijn moeder was in hem weer zoo gematigd, dat het nog slechts als een „activeerend ferment" in hem tot uitwerking kwam en zijn rijke begaafdheid op het gebied van politiek opbouwwerk tot bijzondere ontplooiing bracht.

Digitized by Google

wetenschappelijke kennis en richtte zoodoende een aristocratie van beschaving op naast de oude rangschikking van de standen naar geboorte. De Pruisische bureaucratie werd voor vele jaren tot een vasten steun van de *Duitsche* staatsgedachte.... Alleen in Pruisen werd de adel voor de plichten van den *modernen* staat gewonnen en groeide even innig samen met het leven van den staat als de parlementaire adel van Engeland.... Maar hoe barsch en gebiedend dit koningschap ook zijn souvereiniteit als een rots tegenover elke ongehoorzaamheid wist te handhaven, het werk van de éénwording ging toch heel wat minder hardhandig in zijn werk dan in het naburige land de geweldadige „nivelleering van den Franschen bodem"; de staat kan zijn Germaansche natuur niet verloochenen." (Treitschke, Dtsche Geesch. i. XIX Jhrdt., Bd. I).

Kayser (Berufsstand und Staat, Deutsches Volkstum, Juni 1926) zegt: „De strijd om de vorming van den Duitschen staat was steeds een worsteling om de geordende wisselwerking van beroepsstand en staat. Terwijl in Engeland de standen de feitelijke politieke leiding en macht belichaamden en een staat buiten de standen overbodig maakten, terwijl in Frankrijk de standen gefnuikt en van hun sociaal eigenleven beroofd werden, schiepen in het oude Brandenburg-Pruisen de drie groote Hohenzollerns een machtsevenwicht tusschen standen en staat, dat den staat van de uitsluitende politieke leiding en macht verzekerde, de standen echter hun maatschappelijk eigenleven liet behouden en deze in den dienst van het geheel inschakelde."

Zoodoende is de Pruisische staat in de wereldgeschiedenis wel eenig in zijn soort, want de wereldgeschiedenis kent wel volle heerschappijen en rijken, maar nog niet de poging om den staat op te vatten als een organische grootheid, die tot een boven de personen uitgaand *organisme* wordt.

„De Pruisische staat en zijn geschiedenis belichamen voor ons Duitschers de gedachte van de overgave aan een hooger doel, aan staat en vaderland. Deze eischen toewijding, offers van den enkeling en van de zelfzucht en zijn juist hierdoor de voornaamste en krachtdadigste opvoeders tot zedelijk handelen." (Jung) [1]).

De Pruisische staat was er bij het aftreden van Bismarck nog

---

[1]) Jung, Deutsche Geschichte für Deutsche, Langensalza 1925. Vergelijk verder: Treitschke, Deutsche Geschichte im Neunzehnten Jahrhundert, Bd. I, Leipzig 1927 en Wundt, Staatsphilosophie, München 1923.

Digitized by Google

niet in geslaagd zijn taak, n.l. om zichzelf tot een organisme te ontwikkelen, te volbrengen. Dit is heel natuurlijk, want een van het volk onafhankelijke bureaucratie en een van onderen opkomend gezond zelfbestuur zijn in den grond van de zaak twee tegenstellingen, die men wel in een monarchie bijeen kan houden, maar die daardoor nog lang niet organisch samengroeien. Zonder kennis van deze tegenstellingen zal men nimmer de beste koppeling tusschen zelfbestuur en bureaucratie vinden in een staat, die een organisme worden zal. Misschien is het Duitsche volk als erfgenaam van den Pruisischen staat geroepen, deze taak te volbrengen en aan de wereld den staat als een echt organisme te schenken. Aangezien de wortels van dit vraagstuk tot in de tegenstellingen tusschen het Noordras en het nomadendom reiken, werd er hier in het kort op ingegaan.

Laten wij echter terugkeeren naar het boerendom van het Noordras. Dit boerendom verschaft ons ook den sleutel tot het begrip voor een eigenschap, die het Noordras diep in het bloed zit en die reeds menig ongerechtvaardigd verwijt heeft opgeleverd. De boer, die met zijn familie en zijn ondergeschikten onder één dak eng te samen leeft, moet, wil hij zijn gezag handhaven, dat hij immers slechts krachtens zijn optreden handhaven kan, in lief en leed — vooral in het laatste — steeds een zekeren afstand bewaren. Iedere *echte* boer heeft nog heden stijl en houding. Door zijn boerendom werd bij het Noordras een eigenaardig zeker gevoel voor afstand en houding aangekweekt, dat wij bij dit ras bewonderen moeten; dit gevoel gaat onder geen enkele levensomstandigheid verloren en maakt het voor dit ras in waarheid onmogelijk, tegenover ondergeschikten gemoedsbewegingen te toonen. De opvoeding in het Duitsche officierencorps was eveneens op dit beginsel opgebouwd, zooals nog heden de opvoeding van de Engelsche jeugd. — Maar juist deze kenmerkende terughoudendheid van het Noordras, die zoo gaarne als hoogmoedig heerendom uitgelegd wordt, bezit iedere echte boer ook nu nog. Uit dit fijne gevoel voor prestatie, ontwikkelt zich ook de zin voor rang en waardigheden, voor zoover daaraan *werkelijke* prestaties ten gronde liggen, mogen zij nu erfelijk uit den bloede voortkomen, of door den drager eerlijk verworven zijn. In geen stand zal men zoo duidelijk kunnen waarnemen, dat *werkelijke* prestaties en *werkelijke* mannelijke daden zoo zonder afgunst erkend worden als juist bij het *echte* boerendom en bij den *echten*

Digitized by Google

adel, hoewel beide zich aanvankelijk zeer terughoudend tegenover vreemden toonen.

Schrijver kan niet nalaten, als bewijs voor deze bewering een ware geschiedenis uit den jongsten tijd aan te halen. Een gepensioneerd generaal had na afloop van den wereldoorlog in een Zuid-Duitschen staat een landgoed gekocht. De generaal, Oostpruis van geboorte en een hartstochtelijke paardenliefhebber, bracht een vierspan „Oostpruisen" mede.

Nauwelijks ontdekten echter de Zuidduitsche boeren deze „jonkerachtige" neigingen van den adelijken generaal, of zij lieten hem ook reeds ondubbelzinnig weten, dat de paarden zonder mankeeren doodgeslagen werden, als hij het wagen zou, met een vierspan door het dorp te rijden. Voor den generaal waren dergelijke opvattingen iets nieuws, want in Oost-Pruisen rijdt iedere boerenknecht met vier paarden. Maar hij was zelf van het land afkomstig en kende de boeren dus en wachtte eerst eens doodkalm het verdere gebeuren af. Het kwam vlugger dan hij gedacht had. De boeren geraakten door het gebrek aan paarden in den winter van 1918/19 met het mestrijden in groote verlegenheid, d.w.z. zij hadden niet voldoende spannen, om den mest van het erf te krijgen. De generaal bood toen zijn diensten, d.w.z. zijn paarden aan om te helpen, hetgeen dan ook dankbaar aanvaard werd. Maar de boeren zetten groote oogen op, toen zij zagen, dat hun generaal, in vetlaarzen en lodenjasje, hoogst eigenhandig het vierspan Oostpruisen voor hun mestwagen spande en iederen wagen zelf naar de plaats van bestemming reed. Sedert dien dag zijn de boeren trotsch op „hun" generaal en de generaal rijdt tevreden zijn vierspan door het dorp.

Met zijn zeker gevoel voor het zijn laat de echte boer alsook het Noordras zich niet door opmaking, d.w.z. door den schijn bedriegen; in elk geval zien beide er van af. [1]) Vandaar, dat men bijv. bij de Engelschen, die zooals geen tweede volk op aarde aan traditioneele gebruiken vasthouden en volkomen bereid zijn, aan een persoonlijkheid recht te doen wedervaren, toch een innerlijke

---

[1]) Es lassen Schein und Sein sich niemals einen,
Nur Sein allein besteht durch sich allein.
Wer etwas ist, bemüht sich nicht zu scheinen,
Wer Scheinen will, wirdt niemals etwas sein (Rückert)

(Schijn en zijn laten zich nooit vereenigen, slechts zijn alleen bestaat uitsluitend door zichzelf. Wie iets is, geeft zich geen moeite te schijnen; wie schijnen wil, zal nimmer iets zijn.)

Digitized by Google

onverschilligheid tegenover nietszeggende titels en benamingen beleeft, die den Duitscher op het eerste oogenblik steeds verbluft. Men is dan heel gauw geneigd, om dergelijke schijnbare tegenstellingen bij de Engelschen met de in Duitschland zoo populaire algemeene verklaring „cant", huichelarij te kenschetsen; in werkelijkheid komt hier bij den Engelschman slechts zijn oud-Noordsche boerenerfdeel tot uiting. Een op titels beluste boer zou ook hier te lande een vermakelijken indruk teweeg brengen en een landman zonder gevoel voor eigenwaarde zou wellicht een onbeholpen, maar nimmer een boerschen indruk maken. Dat het gevoel van den boer voor overgeleverde en gegroeide vormen vaak overdreven tot uiting komt, schildert *Riehl* heel aardig als volgt: „De boer houdt zelfs daar nog aan het historische vast, waar het verstandiger zou zijn, het op te geven. In de Wetterau, in de buurt van Grossen-Linden, geldt die boerendeern als de fijnste, die de meeste rokken over elkaar draagt. Met zeven over elkaar aangetrokken rokken op het land te werken, bijv. in het natte gras of in het hooge koren, is blijkbaar heel onverstandig, maar het is historisch. Ondanks alle geneeskundige bezwaren is de boer in sommige streken er niet vanaf te brengen, zijn broek door middel van den verderfelijken dwars over de maag gegespte leeren gordel te bevestigen; men zou hem veel gemakkelijker een nieuwe gemeentewet dan nieuwe bretels kunnen opdringen."

Hier wenscht schrijver dezes aan toe te voegen, dat het in Engeland, zooals trouwens in alle Angelsaksische landen, heden ten dage nog niet gebruikelijk is, bretels te gebruiken.

Men heeft gezegd, dat het Noordras een scheppend vermogen heeft, op welk gebied men dit ook onderzoekt en aantreft. Zulk een bewering is eigenlijk in tegenspraak met de biologische ervaring, die geen, voor alle gebieden volmaakt ontwikkelde schepsels kent. Aangezien echter zonder twijfel alle cultureele hoogtepunten van de menschheid in vereeniging met het Noordras optreden, kan men eerder vermoeden, dat het Noordras over zekere fundamenteele gaven beschikt, die het in staat stellen, aangetroffen culturen of het eigene scheppend verder te ontwikkelen. We zullen een poging doen om deze fundamenteele begaafdheid bij het Noordras uit zijn boerendom af te leiden. *De schrijver verzoekt deze poging zoo op te vatten, als zij bedoeld is, namelijk als een poging om op onbekend terrein een stap voorwaarts te doen.*

Digitized by Google

De in de steppe rondtrekkende nomade waardeert de dingen slechts vanuit zijn eigen gezichtspunt, d.w.z. hij schat ze uitsluitend in zooverre zij voor hem van nut zijn of niet.
Bij dit rondzwerven moet nu in de denkwijze van den nomade de wereld er ongeveer uitzien, zooals wij in een bioscoop de opeenvolgende platen van een film aan ons oog voorbij laten gaan. Wij hebben door het afloopen van de opeenvolgende reeks van afbeeldingen het gevoel van een „beweging", hoewel deze beweging in de ruimte in het geheel niet plaats vindt. Aan den zelf in beweging zijnden nomade vertoonen in zijn gedachtenwereld de op elk uur van den dag verschijnende beelden zich als een opeenvolging van beelden. Een samenhang tusschen deze beelden bestaat er voor den nomade alleen doordat hij zich van het eene beeld naar het andere beweegt. Of men nu de kracht, die bij de afbeeldingen de beweging te voorschijn roept, aan het projectieapparaat toeschrijft en den toeschouwer op dezelfde plaats laat, of dat men omgekeerd de afbeelding stil laat staan en den toeschouwer er als het ware voorbij trekt, verandert in principe niets aan het feit, dat het menschelijk bewustzijn telkens slechts *beelden* opneemt. Het beeld is een „vlak" en de afmetingen daarvan worden bepaald door twee grootheden. Met één oog ziet de mensch in elk geval alles slechts als vlak, d.w.z. een plaat. De onderlinge verhouding van de lichamen in de ruimte, alsook de verhoudingen van de lichamen op zichzelf, kunnen direct met één oog in het geheel niet vastgesteld worden. Onze bekwaamheid, de dingen in de ruimte als lichamen te zien, berust uitsluitend hierop, dat onze beide oogen *twee* beelden opnemen, die niet nauwkeurig met elkaar overeenstemmen, aangezien elk oog een van het andere iets afwijkend blikpunt heeft. Wij zijn er nu onbewust reeds lang aan gewend geraakt, de door de beide beeldoverbrengingen geopenbaarde bron van deze fout te benutten voor het schatten van ruimte en afstand, zoodat ons bewustzijn de voorwerpen regelrecht in de ruimte opstelt. [1])
Op deze wijze zien wij weliswaar ruimtelijk, strikt genomen echter

---

[1]) Men kan de proef op de som aldus nemen, dat men één oog dichtdrukt en dan probeert, een sigaar op te steken; men zal eerst een oogenblik moeten probeeren, aleer men lucifer en sigaar tezamen gebracht heeft. Paarden, die goed gesprongen hebben, en dan door oorlog of verkoudheid een oog verloren hebben, springen weliswaar nog, maar blijkbaar met verkeerde schatting van den afstand en moeten zich op wedstrijden terdege op hun berijders kunnen verlaten, als zij hierbij nog iets zullen presteeren.

Digitized by Google

toch slechts als vlakte, aangezien het gevoel van ruimte op zichzelf geen onmiddellijk feit is, maar alleen de ervaring uitdrukt van ons bewustzijn, dat in dit opzicht met bliksemsnelheid de bron van de fout uitschakelt. Hoe verder nu de oogen uit elkaar liggen, hoe grooter dus de afwijkingen tusschen de beide naar de hersens overgebrachte beelden zijn, dus hoe duidelijker de verschillen tusschen de beide beelden aan het bewustzijn openbaar worden, des te gemakkelijker kan het bewustzijn de ruimtematen van de voorwerpen in de beide beelden met elkaar in verband brengen, juist *schatten*. Op dit beginsel was bijv. de schaarverrekijker van de artillerie gebaseerd; de inrichting daarvan maakte het mogelijk door kijkertjes met hoekspiegel, die uit elkaar geklapt konden worden, de oogen op een afstand van ongeveer 1 m. van elkaar te brengen. Het beeld, dat de oogen op deze wijze door den schaarverrekijker opnamen, werkte nu juist niet ruimtelijk, d.w.z. zooals wij gewend zijn de ruimte te zien; maar de zeer sterke onderlinge afwijkingen, die de beide beelden aan het bewustzijn overbrachten, lieten de dingen in de ruimte toch als achter elkaar opgestelde coulissen verschijnen; in deze beeldcoulissen kon men dan de ligging van de schoten vrij goed onderscheiden. — Hoewel de dingen in de wereld absoluut, zooals wij bij ervaring weten, door drie afmetingen bepaald worden, zien wij ze aanvankelijk echter volstrekt niet als ruimte en lichamen, maar als vlakken. Dat wij desondanks geen fouten maken bij het zien en schatten, vindt zijn oorzaak in het sinds langen tijd in ons onderbewustzijn gewortelde vermogen om de bron van deze fouten op te heffen.

Wij kunnen dus gerust zeggen, dat het *denken* van den nomade, dus hetgeen zich binnen zijn bewustzijn afspeelt, zich uitsluitend bezig houdt met den afloop van achterelkaar gerangschikte beelden; zijn bewustzijn neemt alleen „beelden" op. Aangezien nu elk beeld een vlak in twee dimensies is, wordt het nomadische bewustzijn of het nomadisch zien aanvankelijk ook slechts de hem bewust worden oppervlakte van de voorwerpen gewaar. Het nomadische zien is dus een „op-de-dingen"-zien, is een uitsluitend op de oppervlakte van de dingen gericht zien, dus een „zien-van-oppervlakten", dus een echt „oppervlakkig zien". Uiteraard moet dit oppervlakkige zien ook een denken aankweeken, dat aan de oppervlakte van de dingen blijft kleven en in de oppervlakte het eigenlijke wezen daarvan ziet. Een dergelijk denken voelt dan

Digitized by Google

in het bewustzijn de verandering hoogstens in de verschuiving van den indruk van het beeld en is geneigd, de verandering van de dingen, alsook het wezen van deze dingen, alleen vanuit de oppervlakte, in de rangschikking of hergroepeering, kortom in het naast-elkaar of achterelkaar zien; nooit echter zal dit denken zijn standpunt bepalen ten aanzien van de kern der dingen, want met het wezen van de dingen heeft de nomade niets te maken. Men zou zulk een denkwijze, die slechts aan de oppervlakte blijft en zich op een vlak bewustzijnsniveau beweegt, als de „vlakke denkwijze" of het „oppervlak-bewustzijn" kunnen aanduiden. [1])
Dit oppervlakkig denken of oppervlaktebewustzijn zal op wetenschappelijk gebied begaafdheid toonen voor alle takken van wetenschap, die geen ruimte-omvattend denken tot voorwaarde hebben dan wel uitsluitend op het papier kunnen afgedaan worden; hiertoe behoort bijv. alle rekenkunde; de scheikunde, met uitzondering van de nieuwste atoom-theorieën, die weer een denken in de ruimte vereischen; hiertoe behoort ook de analyticus, die zich tevreden stelt uit het atomiseeren van lichamen, zonder de analyse te gebruiken als leiddraad voor een wederopbouw [2]); ook de sterrekunde kan hieronder gerangschikt worden. Kenmerkend is dan ook, dat de Arabieren in de middeleeuwen, ofschoon zij over de het best toegeruste universiteiten ter wereld beschikten, wel de zooeven genoemde wetenschappen met veel inzicht beoefend hebben, maar aan de menschheid niet bepaald iets nieuws geschonken hebben. — Op philosophisch gebied zal het oppervlakkige zien en denken, het oppervlaktebewustzijn, tot sophisterij

---

[1]) Als aansporing voor den lezer citeeren wij een woord van H. St. Chamberlain, dat hij eens over de kunst geuit heeft: „Wie meent, dat de cinematografische wedergave van het dagelijksche leven op het tooneel naturalistische kunst is, staat te zeer op het naïeve panoptikum-standpunt dan dat een discussie met hem de moeite waarde zou zijn".

[2]) Den Noordschen analyticus heeft Goethe als volgt gekenmerkt:

„Dich im Unendlichen zu finden,
Musst unterscheiden und dann verbinden."

(Om zich met het oneindige te bemoeien, moet men zich onderscheiden en dan verbinden.)

Dit heeft H. St. Chamberlain duidelijker geformuleerd:

„Gliedern heisst: erst unterscheiden und dann verbinden."

(Uiteennemen beteekent: eerst onderscheiden en dan verbinden.)

Digitized by Google

neigen, d.w.z. zich in spitsvondigheden en muggenzifterij uitputten. Dit denken houdt zich immers niet bezig met het wezen van de dingen, maar slechts met hun verhouding tot en naast elkaar en blijft aan de oppervlakte; het zal in zijn consequentie er ten slotte toe overgaan, het „spelen met begrippen", de voortdurende hergroepeering van de begrippen als het wezen van de philosophie aan te voelen, waardoor het uiteindelijk — ongetwijfeld zonder dat te willen — de philosophie in zichzelf ontbindt. Echt boersch denken is in beginsel anders. De boer beweegt zich niet over de dingen heen, maar wortelt op de plaats zelf. De dingen, die hem in zijn leven omgeven, zijn grootheden, die hij voortdurend van de meest verschillende kanten leert kennen. Hierdoor krijgen de dingen voor hem een heel andere beteekenis, dan bijv. voor den nomade. Voor den boer verkrijgen de dingen onderling een vaste verhouding en — wat van groot belang is — ook een min of meer vaste betrekking tot hem zelf. Het eenvoudige cinematografisch afloopen van de gevoelswereld, zooals de beelden der verschijnselen zich aan het tot oppervlakkig denken veroordeelde bewustzijn der nomaden voordoen, is bij den boer principieel stopgezet.

Nochtans ging het denken van den boer aanvankelijk ook nog op het vlakke niveau van een zuiver oppervlakkig bewustzijn verder. Er komt nu echter bij den boer iets nieuws bij. Hij ziet immers de dingen niet alleen zooals zij zijn, hij kijkt er niet alleen naar, maar hij observeert tevens het worden en vergaan daarvan. Om dit te begrijpen, is het *zien naar de dingen* voor hem niet voldoende. Hij moet trachten het wezen der dingen te begrijpen. Hiermede keert hij zich in beginsel van een beschouwingswijze af, die uitsluitend *op* de dingen ziet, en begint nu *in* de dingen te zien. — Uit een zaadkorrel ontstaat voor den boer een plant en uit de plant de oogst en daaruit weer nieuw zaaikoren. Hijzelf voelt zich eensklaps met zijn persoon eveneens in het komen, worden en gaan van de dingen ingeschakeld; de grootvader gaf de boerderij aan zijn vader; van hem kreeg hij deze zelf en hij zal ze eens aan den zoon overdragen. Uit de oneindigheid komt zijn geslacht en in de oneindigheid gaat het verder. Zoodoende voegt zich bij het vlakke niveau van het oppervlakkig bewustzijn een loodrecht vlak en ontsluit het begrip voor het *wezen* van de dingen. Vanuit de noodzakelijkheid voor den boer om een standpunt in te nemen ten aanzien van het

Digitized by Google

wezen der dingen, wordt de weg die naar kennis leidt beschreden, rijpt het oppervlakkige denken tot het bewustzijn van de door drie grootheden bepaalde ruimte.
Bij het oppervlaktebewustzijn voegt zich in historische ontwikkeling de bekwaamheid, om de kern der dingen in hun worden en vergaan te begrijpen; het gevoel voor den organischen samenhang van het leven was daarmede geboren.
Uiteraard hebben aan deze ontwikkeling generaties gewerkt, om dergelijke inzichten in den schat van ervaring van hun ras te verankeren. Als er echter iets is, dat de boeren-ontwikkeling van het Noordras bewijzen kan, dan is het wel zijn kenmerkende aard om „de dingen grondig te onderzoeken", teneinde daaruit de wetten af te leiden voor de verdere ontwikkeling der dingen. Echt boerendom is derhalve ook steeds philosophisch gericht en iedere *echte* boer is van nature een philosoof. De voornaamste trek van een boerenphilosophie zal echter juist zijn: zich bezighouden met de kern der dingen, met de organische betrekkingen en wetten van deze wereld. Een boeren-philosophie is absoluut steeds een philosophie van erkenning, die nooit aan de oppervlakte van de dingen blijft. Hierin ligt de verklaring voor het feit, dat alleen het Noordras de menschheid in de echte kenphilosophie vooruit gebracht heeft; tot deze slotsom komt men in elk geval op grond van de overleveringen uit de geschiedenis van de Indogermaansche culturen. In hoeverre het Faalsche ras en het Dinarische ras als echte boerenrassen aan deze begaafdheid deel hebben, durft schrijver dezes niet te beslissen; hij zou het echter voor het Faalsche ras willen veronderstellen en voor het Dinarische ras met eenig voorbehoud aannemen; beslist ontkennen moet hij dit echter ten aanzien van het Westras en het Oostras, terwijl ten opzichte van het Oostbaltische ras aangenomen kan worden, dat het zich blijkbaar nog in een tusschenstadium van ontwikkeling bevindt.

Er ligt een buitengewoon fijne zin in de sage van den zondeval. De mensch verliest het paradijs, zoodra hij geproefd heeft van den boom der kennis. Zoolang de mensch — evenals steeds het dier — in oppervlakkig denken voortleefde, zich zijn voedsel zocht en aan de wetten van de natuur onderworpen bleef, werd zijn bewustzijn in geen enkel opzicht verontrust. Hij leefde zijn leven, werd geboren, had lief en stierf en voelde geen behoefte ten opzichte van het organisch verband van deze wereld zijn standpunt

Digitized by Google

te bepalen. Toen echter een groep menschen begon over te gaan van het oppervlakkig bewustzijn naar het bewustzijn van den organischen samenhang en zoodoende niet alleen tot plastisch denken kwam, maar ook, wat daarmede in verband staat, zich *bewust* werd van hun eigen bestaan als organisme in deze ruimte, waren die menschen er ook onverbiddelijk toe veroordeeld, op den weg der kennis verder, voorwaarts te gaan. Daarmede nu verliet de mensch het paradijs, den toestand van het onbewuste; terug kon hij niet meer. Wie begint in de dingen te zien en hun levenswetten te overzien, moet noodzakelijk zoo lang onderzoeken, totdat hij de kern van de dingen begrepen heeft. Naarmate de gezichtskring van het Noordras zich begon uit te breiden, en steeds nieuwe inzichten zijn schat van ervaringen verrijkten, moest dit ras zijn boeren-neiging, het wezen van het nieuwe grondig te onderzoeken, volgen of het wilde of niet. — Nog heerschte rust, zoolang als het ras op vanouds geërfden grond zat en slechts een vaag gevoel het gemoed doortrok, dat „ver op den achtergrond" dingen bestaan moesten, die zich nog aan zijn kennis onttrokken en een onderzoek waard waren. Meesterlijk hebben Frenssen en menig andere boerendichter zulke Noordras-boeren uitgebeeld. Later, toen Noordsche trekkers in streken kwamen, die het Noordras vreemd en onbekend waren, begon de boerenzucht naar kennis langzaam ten aanzien van het nieuwe een standpunt in te nemen; kostelijke vruchten der philosophie werden daardoor aan de menschheid geschonken, of wij nu aan de Indiërs, de Grieken of de Germanen denken. Toen dan later de wereld door verkeersmiddelen meer bekend werd, baande de drift van het Noordras naar ontdekkingen, zich ongebreideld een weg en ,stormde daarop onweerstaanbaar voort daarbij een uit zijn ontwikkelingsgeschiedenis geboren innerlijken *dwang* volgend.

Hoezeer heeft men het Noordras deze zucht naar kennis ten kwade geduid! Men voelt zich door deze menschen verontrust. Zij stellen zich nooit tevreden met den buitenkant der dingen, nemen de dingen niet eenvoudig zooals ze zijn, maar trachten steeds daarin door te dringen en ze dan verder te ontwikkelen. De oppervlakkig denkende mensch met het oppervlaktebewustzijn voelt alleen de door het Noordras veroorzaakte beweging onder de dingen van de omgeving, die hem vertrouwd is. Hij maakt de gevolgtrekking daaruit — aangezien voor hem elke aflossing van

Digitized by Google

een beeld in zijn bewustzijn alleen begrijpelijk is door de werkzaamheid van het eigen voortbewegen — dat de van het Noordras uitgaande onrust in zijn bestaan ook bij dit Noordras aan eenzelfde oorzaak te wijten is. Hij brengt dus datgene, wat bij hem een verandering van de indrukken op het bewustzijn teweegbrengen zou, namelijk de eigen voortbeweging, over op het Noordras en concludeert nu geheel onbewust, uitgaande van de wetten van zijn gevoelswereld: aangezien ik een door het Noordras veroorzaakte verontrusting van mijn bestaan beleef, moet het Noordras een bijzonder *rusteloos* en *beweeglijk* ras zijn. Op de gedachte, dat de verandering van den indruk van een tafereel bij een op dezelfde plaats blijvenden beschouwer ook daardoor kan worden teweeggebracht, dat het verschijnsel van binnenuit veranderd wordt, komt hij blijkbaar niet uit zichzelf.

Nu kan men echter een verschijnsel niet van binnen af veranderen, als men het niet van tevoren in zijn wezen onderzocht heeft. Zoo is het dus eenerzijds heel natuurlijk, dat elke door een Noordrasmensch veroorzaakte verandering van de omgeving een grondige studie van dien Noordras-mensch aan het wezen van de veranderde dingen voorafging, terwijl aan den anderen kant juist dit feit voor den mensch met het oppervlaktebewustzijn het onbegrijpelijkst is; want hij zou nooit op de gedachte komen, het wezen van de dingen te onderzoeken of te willen veranderen. Op deze wijze wordt de mensch met het oppervlakkige bewustzijn juist door het Noordras het meest verontrust. Zoodoende komt hij er toe, in het Noordras slechts het ras te zien, dat zijn onrust teweegbrengt, dus het hem vertrouwde beeld van de werkelijkheid in beweging brengt en begint te veranderen. Hier ligt uiteindelijk de wortel van die tragische verdraaiing der feiten, waardoor het meeste heemvaste ras ter wereld, dat uit zijn boerendom aan de wereld de drift naar kennis schonk, tot een „rusteloos, beweeglijk ras" gestempeld werd.

Onder zekere omstandigheden zal echter de mensch van het uitsluitend oppervlakkige bewustzijn ook wel den in organisch verband denkenden mensch voor bijzonder achterlijk houden. Dit zij met een voorbeeld duidelijk gemaakt. Dat Henry Ford een volksautomobiel uitdacht en bouwde, zal de overeenkomstig de ontwikkelingsgeschiedenis organisch denkende mensch als een *bijdrage* zien tot de ontwikkeling van het verkeerswezen en daarmede ongetwijfeld een nieuwen toestand in de ontwikkelings-

Digitized by Google

geschiedenis van het verkeerswezen vaststellen. Daarentegen is het hem in den grond van de zaak volmaakt onverschillig, wie met een Ford rondrijdt, want deze kwestie heeft immers met het wezen van den Fordwagen niets te maken.
Geheel anders zal echter de in oppervlakkig denken bevangen mensch tegenover dit vraagstuk staan. Ziet hij bijv. vandaag in Afrika een negeropperhoofd met een Ford rijden, nadat deze zich wellicht voordien door middel van een draagstoel verplaatst heeft, dan is dit voor hem eenvoudigweg *vooruitgang*. Het woord „vooruitgang" is in dit opzicht zeer leerrijk. Een oppervlakkig bewustzijn, dat slechts in tafereelen denken kan en met zijn denken noodzakelijk aan de oppervlakte blijft kleven, is gewend, een verandering van beeld uitsluitend door het werk van de eigen voortbeweging te beleven en komt dus in het geheel niet op het denkbeeld om een verandering van tafereel uit het wezen van de zaak te verwachten.

Om die reden is voor iederen nomade een verandering van beeld, dat hem van nut lijkt, tevens een vooruitgang; waarin zuiver woordelijk tot uitdrukking komt, dat hem de gedachte der ontwikkeling vreemd is, het bewegen naar het voorwerp van zijn bewondering echter natuurlijk voorkomt. Het is uiteindelijk heel onbelangrijk voor de vraagstukken van de verkeerstechniek, of negers of Indianen nu ook automobiel-rijden kunnen, want zij hebben noch de automobiel uitgevonden, noch zullen zij naar menschelijk oordeel deze verder kunnen ontwikkelen. Maar voor het nomadische oppervlakkige denken is reeds het feit, dat het twee van elkaar afwijkende beelden beleeft — namelijk eerst een te voet gaanden neger en dan een met een automobiel rijdenden neger, waarbij het blijkbaar den neger No. 2 beter gaat dan den neger No. 1 — principieel al een vooruitgang, aangezien het immers op grond van zijn natuur dergelijke veranderingen van tafereel ook slechts door vooruitgaan beleven kan.
Wanneer nu de organisch en overeenkomstig de ontwikkelingsgeschiedenis denkende mensch een negeropperhoofd, dat met een Ford rondrijdt, altijd nog voor een neger aanziet en in het geheel niet op het denkbeeld komt, den neger het automobielrijden als hoogtepunt van cultuur toe te rekenen — omdat de neger in den grond van de zaak immers absoluut niet verantwoordelijk gemaakt kan worden voor het voorhandenzijn van de automobiel — dan komt den nomade zulk een denkwijze als erg achterlijk

Digitized by Google

voor. Iets dergelijks geldt bijv. ook voor het geval, dat heden ten dage een Indiaansch opperhoofd een rok weet te dragen en een Amerikaansche hoogeschool bezoekt. Voor een „oppervlakkig" denken is dat natuurlijk een „vooruitgang", terwijl in den grond van de zaak de Indiaan noch met den rok noch met de hoogeschool iets uitstaande heeft. Dat zal een mensch met uitsluitend oppervlakkig bewustzijn uiteraard nooit begrijpen, want hij weet alleen de oppervlakte te beoordeelen, maar niet het wezen van de dingen; zoodra de oppervlakten aan elkaar gelijk worden, is naar zijn meening ook het wezen der dingen aan elkaar gelijk geworden. [1])

De nomade leeft bij den dag, de boer in de toekomst. Voor den nomade is het doelloos zich om het morgen te bekommeren, want het nu, het heden, bestaat alleen voor hem en dient gebruikt te worden. [2]) Omgekeerd heeft het voor den boer geen zin, zich veel met het heden bezig te houden, want dat is steeds het resultaat van zijn maatregelen van gisteren en vroeger en zijn geest moet zich vanuit het heden steeds weer instellen op het komende, dat hij onder de knie dient te krijgen en dat hij niet, zooals de nomade, aan den „goeden God" kan overlaten. De nomade is fatalist, de boer moet zeggen: „Help Uzelf en God zal U helpen!" Maar dit „naar het morgen zien" is juist het volkomen tegenovergestelde van het op het heden gerichte denken van het nomadendom en dat, wat de nomade uit het diepst van zijn hart verfoeit. Waarom ook zou de nomade zich druk maken over het morgen? Hij is geheel en al werkelijkheidsmensch en houdt er niet van bij het afgrazen gestoord te worden.

De nomade zou iemand, die deze werkelijkheid wijzigen wil, voor buiten de werkelijkheid staande of zelfs voor krankzinnig verklaren, en dat, van zijn biologische ontwikkeling uit, met het volste recht. De nomade immers kan verdertrekken als hem iets niet meer bevalt. *De boer echter kan niet trekken en het morgen wordt zoo, als hij het aanpakt en heden voorbereidt.* Daarom is de echte boer, zooals trouwens ieder bodemvaste mensch — dat

---

[1]) Treitschke zegt ergens: „in al hun groote tijden hebben de Germanen den inhoud hooger geschat dan den vorm."

[2]) Men bedenke maar eens, welke figuren voor het geestesoog opduiken, als men aan het begrip „Bohémien" denkt; figuren van Noordsch, Faalsch of Dinarisch type zijn daaronder zeker niet.

Digitized by Google

geldt zelfs in zekeren zin voor eenige stammen van kleurlingen — steeds de mensch van het morgen, van de vooruitziende zorg voor het aan hem toevertrouwde goed en door zijn plichtsbesef noodzakelijk een ongemakkelijke en verontrustende figuur voor alle gedachteloos voortlevenden; de luie knecht heeft nog steeds den energieken boer verfoeit, die hem aan het werk gezet heeft. *De nomadisch denkende mensch is daarom ook door en door „onhistorisch". Een bodemvast mensch, vooral een boer, heeft echter de ervaringen van het verleden noodig, om zijn maatregelen voor de toekomst te kunnen treffen;* als hij dat niet doet, is hij een dwaas. Het is een bewijs voor het boersche en organische denken van Goethe, als hij zegt:

Wer nicht von dreitausend Jahren
Sich weisz Rechenschaft zu geben,
Bleib im Dunkeln unerfahren
Mag von Tag zu Tage leben.

(Wie zich geen rekenschap weet te geven over een tijdsbestek van drieduizend jaren, blijft onervaren in het duister tasten en zal bij den dag leven).

Maar wat moet de nomade beginnen met herinneringen aan afgegraasde weidevelden of aan leeggegeten tafels? Het zou zelfs biologisch onverantwoordelijk zijn, als de natuur hun met een oog voor het verleden uitgerust had. Voorwaarts moet de nomade, als hij wil blijven leven en hij zou een dwaas zijn, als hij zich bezwaren zou met wat achter hem ligt.

De boer leidt zijn doen af uit de noodzakelijkheden van zijn bedrijf, d.w.z. uit kennis. Deze kennis is voor den boer dan richtlijn voor al zijn maatregelen en hij is er toe opgevoed, persoonlijke ongemakken over het hoofd te zien als de noodzakelijkheid in zijn bedrijf dit vereischt.

Het tot overpeinzing geneigde boerendom van het Noordras is gewend, *het doen aan het denken te toetsen.* [1]) Heeft echter dit Noordsche boerendom uit kennis door overweging de noodzakelijkheid om iets uit te voeren eenmaal ingezien, of dit nu met persoonlijke ongemakken verbonden is of niet, dan wordt het ten-uitvoer-leggen ook aangepakt.

---

[1]) Goethe zegt ergens: „Denken en doen, doen en denken, dat is de som van alle wijsheid, van oudsher erkend, van oudsher toegepast, niet door een ieder ingezien.

Digitized by Google

De boer laat zich immers ook niet door het weer of iets dergelijks terughouden, om dat te doen, wat hij als noodzakelijkheid heeft ingezien. Vandaar dat de Noordras-mensch eenerzijds beslist een tobber en zwaar op de hand is, aan den anderen kant is hij echter ook de mensch van de daad, terwijl de nomade, die zich van het eene ding naar het andere beweegt, veel eerder de mensch van de daad genoemd kan worden, zonder dat hij neiging vertoont, zijn daad met een redelijke gedachte in overeenstemming te brengen. Nietzsche heeft dit werkzaam-zijn op treffende wijze gekenmerkt: „Het ongeluk van de werkzamen is, dat hun bezigheid bijna steeds een weinig dwaas is. Men mag bijv. bij den geldverzamelenden bankier niet vragen naar het doel van zijn rustelooze bedrijvigheid: deze is onredelijk. *De bedrijvigen rollen, zooals de steen rolt, overeenkomstig de domheid van de mechanische wet.*" De Noordsche daad staat dus tegenover de nomadische bedrijvigheid; tegenover het Noordsche peinzen dus de nomadische onverschilligheid. De Noordras-tobber is vaak slechts schijnbaar traag en zwaar op de hand, terwijl de traagheid van den nomade steeds werkelijkheid is.

De daad verandert den toestand der dingen altijd, de bedrijvigheid behoeft dit volstrekt niet te doen. Hieruit ontstaat weer de schijnbare tegenstrijdigheid, dat de werkelijk bodemvaste mensch, de boer dus, degene is, die het wereldbeeld verandert, terwijl de beweeglijke, bedrijvige mensch zonder boerenbloed de dingen wel verwoesten kan en daardoor het wereldbeeld in negatieven zin veranderen kan, maar de dingen niet werkelijk verandert en *verder ontwikkelt;* men vergelijke hiermede, wat in Hfdst. I van Frenssen over de Uhlen en Kreien aangehaald werd. De uiterlijk onbeweeglijke *Moltke* was door en door een mensch van de daad, en een bezige, bedrijvige veldheer zou nog heden voor ons een figuur uit een klucht zijn. De begeerig op Europa aanstormende Attila eenerzijds en anderzijds de uit kennis en neiging tot nadenken naar Amerika opbrekende blonde blauwoogige Columbus, alsmede Graaf Zeppelin, die om de zelfde redenen het luchtruim tracht te veroveren, zijn volkomen tegenstellingen; zij handelen ook uit zoo volkomen verschillende oorzaken, dat hun motieven onmogelijk kunnen verwisseld worden. Wie het Noordras als nomadenras aanvoelt, heeft het eigenlijke wezen daarvan nog niet begrepen; Jörn Uhl is een boer en een bij uitstek Noordras-mensch, maar nimmer een nomade.

Digitized by Google

Hier is wellicht een tusschenopmerking op zijn plaats, die het beeld van het Noordras levendiger van kleur kan maken. Bovenstaand inzicht, dat het Noordras door het boerendom tot een ruimte-bewust en organisch denken werd opgevoed, levert ons wellicht de verklaring van het raadsel, dat alleen het Noordras de eigenlijke schepper is geweest van een werkelijk harmonische, de ruimte beheerschende, plastische kunst; dit geldt zoowel voor de vrij in de ruimte opgestelde beeldhouwwerken, als ten aanzien van het beeld, dat in een vlak werd aangebracht. In elk geval is een uitgeput-raken van het Noordras-bloed in de kunst blijkbaar het gemakkelijkst daardoor vast te stellen, dat de beheersching van de ruimte en de betrekkingen daarvan tot het voorwerp verdwijnt.
Hangt het wellicht hiermede te zamen, dat bij ons in Duitschland *scheppende* dierenfokkers of landelijke streken met hoogontwikkelde dierenteelt steeds opvallend duidelijk nog hun samenhang met Noordras- (Faalsch?) boerenbloed doen zien? In het nog zeer Noordsch aangelegde Engeland kunnen vraagstukken op het gebied van de dierenfokkerij evenals in Noord-Amerika van de algemeene belangstelling verzekerd zijn; deze worden daar in de dagbladen zoo uitvoerig besproken, als bij ons boeiende problemen op ander gebied. Niets vereischt ook waarlijk een zoo zekeren blik voor lichaamsvormen en bewegingsuitdrukking als juist „scheppende" dierenteelt; een geestig hippoloog (paardenkundige) wees er reeds een halve eeuw geleden op, dat de bekwaamheid om edele paarden te fokken in dezelfde mate verminderde als de goede smaak in de bouwkunst.
Terwijl het boerendom van het Noordras ons zoo een verklaring geeft, waarom dit ras op alle gebieden, waarmede het zich moet bezig houden, de dingen scheppend verder te ontwikkelen weet, krijgen wij door de boerenherkomst van het Noordras ook begrip voor een eigenaardig cultureel verschijnsel, dat men over het algemeen niet zonder meer uit het boerendom of vanuit een boerenoorsprong zou afleiden. Hoewel schrijver dezes reeds meermalen op den boerenwortel van het Angelsaksendom gewezen heeft, zal toch de bewering, dat ook de Engelsche koopman zijn boerenherkomst niet verloochenen kan, in den beginne wel op verzet stuiten. Wij hebben ons er helaas aan gewend, op minachtenden toon van den kruideniersgeest der Engelschen te spreken. Menig Duitscher wil reeds den Engelschman liever niet meer tot

Digitized by Google

het Noordras rekenen; als resultaat daarvan zien velen zelfs in het Engelsche wereldrijk slechts een soortgelijk maaksel als Carthago. Niets zou echter verkeerder zijn dan deze veronderstelling, want het Engelsche koopmanschap vormt een volkomen contrast met het Carthaagsche.

Bij de beoordeeling van dit probleem mag men om te beginnen niet uit het oog verliezen, dat de Engelsche koopman slechts de erfgenaam is van de Duitsche Hanze. *Mielke* [1]) heeft er op gewezen, dat de meeste van onze Hanzesteden aan de Noord- en Oostzee duidelijk den Nedersaksischen inslag van hun stichters vertoonen, daarentegen hebben de Friezen óf in het geheel niet, óf slechts in geringe mate aan de Hanze deelgenomen. Dit schijnt met elkaar in tegenspraak te zijn, men zou immers aannemen, dat het aan de zee gewende Friezendom de natuurlijke tusschenpersoon bij den overzeeschen handel had moeten zijn. Desondanks wordt deze tegenstrijdigheid onmiddellijk opgeheven en het feit van de Nedersaksische herkomst der Hanze lijkt heel natuurlijk, als men den boerengrondslag van de Nedersaksen, waartoe immers ook de Angelsaksen behooren, in het oog houdt en *daaruit* de geschiedenis van een gevestigd koopmanschap afleidt.

„De meeste steden in het gebied der Nedersaksen zijn uit landbouwkoloniën ontstaan, bij welke oorspronkelijk aan een beroep op het gebied van nijverheid en handel niet te denken was, ook dan nog niet, toen zij de agrarische richting reeds gedeeltelijk hadden opgegeven. De stad werd dan *later* in hoofdzaak de zetel van den handel; toch is de akkerbouw daardoor niet uit haar muren verdrongen.... De boer, die den grondslag vormt van de Nedersaksische stadsbevolking, heeft de vrijheid bij den aanleg van zijn boerenplaats slechts noode aan de eischen van het betrekkelijk enge bouwterrein opgeofferd....

Het oude, eenvoudige, voornamelijk door zijn klaren bouwstijl werkende boerenhuis komt in de eerste plaats tot uitdrukking in zijn voorgevel. De huizen in de stad werden met een smalle tusschenruimte gevel aan gevel geplaatst, hetgeen gepaard met de engte van de straten maakte, dat het stadsbeeld beheerscht werd door verticale lijnen. Het is geen toeval, dat de bloei van den Hanseatengeest samenviel met de gotiek, die alle architecto-

---

[1]) Mielke, Siedlungskunde des deutschen Volkes, t.a.p.

Digitized by Google

nische elementen van de stad: kerken, stadhuizen, stadspoorten, burgerhuizen als zelfbewuste getuigenissen van burgerlijke fierheid opvatte, en die in dit opzicht ook de renaissance nog sterk beïnvloedde" (Mielke).
Over de Friezen als stichters van steden zegt Mielke: „Alle Friesche steden staan op de grens tusschen dorp en stad en hebben eerst beteekenis gekregen, nadat zij zetel van het bestuur of van de dynastie geworden waren, of als Nedersaksen zich daar in grooten getale hadden gevestigd.
De Fries is schipper, visscher en boer, maar geen stedenstichter. Waar hij als stadsbewoner voet heeft gevat: in Meldorf, Heide Schwabstädt, Husum, Fondern e.a., daar is hij ondergegaan in het Saksendom, dat hem steeds in het nauw gebracht heeft en dat binnen afzienbaren tijd wellicht de laatste overblijfselen van den krachtigen en sympathieken stam in zich zal hebben opgenomen, evenals de taal, die heden al met weinig uitzonderingen op de eilanden uitgestorven is."
Het uit het erfgoed van boeren voortgekomen Noordras bedreef, overeenkomstig zijn aanleg tot heemvastheid, de handelszaken vanuit een vaste standplaats, zoodra het begon, zich met den handel bezig te houden. Het Noordras voelt niets voor het beroep van den marskramer, die zich bedrijvig van de eene plaats naar de andere beweegt. Als men echter den handel van een vast punt uit bedrijft, wat niet zeggen wil, dat de koopman onbeweeglijk op één punt vastkleeft, maar alleen, dat hij steeds vanuit een vast punt als steunpunt van zijn handelsbedrijf uitgaat, treden automatisch zekere wetten in werking. Gezeten koopmanschap begint altijd in de plaats van inwoning en komt eerst tot bloei, zoodra de betrekkingen van zijn woonplaats met de buitenwereld levendig worden. Zijn kantoren vestigt hij dan graag daar, waar een plaats voor den handel het gunstigst gelegen schijnt; er ontstaan plaatsen met vermeerderde handelsbetrekkingen. Dergelijke plaatsen dienen dan eng verbonden te zijn met handelswegen en uiteraard een waren-voortbrengend achterland te bezitten. De ligging van de woonplaats, aanleg en toestand van de handelswegen, de producten van het achterland, alsmede de wenschen van het afzetgebied, zijn dan de krachten en grootheden, die den *gevestigden* koopman min of meer *automatisch* de wetten voor zijn handelingen voorschrijven. Daaruit ontwikkelen zich voor alle kooplieden van eenzelfde plaats zekere gemeenschappe-

Digitized by Google

lijke doeleinden, die in de eerste plaats betrekking hebben op de bescherming van de woonplaats, de beveiliging van het goederenverkeer en op andere gemeenzame voordeelen betrekking hebben. Hiermede zijn reeds de fundamenten gegeven voor den opbouw van een handelsgenootschap, zooals de Hanze; de verdere uitbreiding van het genootschap is dan nog slechts een kwestie van tijd en van ervaring; men lette er echter ook hierbij op, hoe de opbouw organisch van onderen naar boven, van het kleine naar het groote voltrokken wordt. [1])
De marskramer heeft geen vaste woonplaats; in wezen is hij zonder twijfel van nomadischen oorsprong. Terwijl de bodemvaste koopman slechts den natuurlijken stroom van de waren door middel van goederenruil bevordert en verbetert — en op deze wijze een echte en noodzakelijke schakel is in het organisch verloop van een gezonde productie — trekt de handelaar met de waren rond en is volstrekt niet afhankelijk van het eigenlijke productieproces. Besluiten handelaren eveneens een vaste standplaats te gaan innemen, dan doen zij dat, zooals te begrijpen is daar, waar zij in een reeds bestaanden handelsstroom een *tusschenschakel* kunnen vormen; dit is meestal en het gemakkelijkst het geval op kruispunten van den handel, want hier behoeft de handelaar zich niet te bewegen, maar de waren gaan in ruime keuze aan hem voorbij. Het begrip „tusschenhandelaar" is ons niet vreemd, het begrip „tusschenkoopman" wel; de tegenstelling tusschen de beide woorden laat voldoende zien, dat in onze taal het gevoel voor het verschil tusschen koopman en handelaar nog behouden bleef. [2])
De van nature bodemvaste koopman ontwikkelt zich eerst, zooals

---

1) Zeer leerrijk is hiervoor het werk van Rörig: Hansische Beiträge zur deutschen Wirtschaftsgeschichte, F. Hirt, Breslau 1928.

2) Zeer leerrijk is de afleiding van het woord beurs. Beurs (Fr. bourse, Italiaansch borsa, oudhoogduitsch burissa, Tasche, Nederl. beurs ml. burs, Gr. byrsa, afgetrokken vel) een buidel, geldbuidel; in overdrachtelijken zin een publiek gebouw, waarin de kooplieden voor zaken bijeenkomen. De beurs als latere inrichting in de tegenwoordige beteekenis is dus in waarheid niets anders, dan de fijngevoelige aangever van de bewegingen in het goederenverkeer. Zoolang de beurs in dezen rol blijft, is de inrichting gezond; vroeger — d.w.z. nog geen halve eeuw geleden — mochten, zooals bekend is, aan de beurs alleen kooplieden handelen, die in hun persoonlijken roep als kooplieden en als menschen onberispelijk waren; dat waren de

Digitized by Google

wij zagen, uit de verhoudingen van zijn woonplaats tot koopmanschap in meer uitgebreiden zin; vgl. de Knickerbockers van New York (Vereenigde Staten van Noord-Amerika). Dat is ook heel natuurlijk, want de gezeten koopman vormt immers slechts een onderdeel van het productieproces van zijn woonplaats en zijn eigen voorspoed moet daarom ook afhankelijk zijn van den bloei van de goederenproductie juist in die woonplaats. De verplaatsing van de macht in het gebied van de Duitsche Hanze van de Oostzee naar de Noordzee en de opkomst van Londen hing voor een belangrijk deel samen met het uitblijven van de haringscholen aan de Zuidkust van Zweden in de 16e eeuw.
Daarentegen trekt de uit nomadenbloed stammende marskramer, die ongetwijfeld als de eigenlijke voorvader van den zuiveren handelaar beschouwd kan worden, op grond van zijn beweeglijkheid naar die plaatsen van den handel, waar de handel zich reeds in een bijzonderen bloei verheugt. De handelaar stelt dus een reeds bestaanden handel tot voorwaarde. De eigenlijke koopman nu is wegens zijn vaste woonplaats tegenover den handelaar in het nadeel. Dit nadeel der bodemvastheid kan de koopman slechts daardoor goedmaken, dat hij tracht den handel niet uit zijn greep te laten. Dat wil zeggen, hij moet trachten, de afzetgebieden als zijnde de eigenlijke bevruchters van de voortbrengselen van zijn woonstreek, voor zich te behouden. Daarmede betreedt een gevestigd koopmans-genootschap vrij spoedig en feitelijk den weg naar bewuste afzetpolitiek; later meestal tevens den weg naar een min of meer duidelijk geleide buitenlandsche politiek, voor zoover het handelsgenootschap, zoals bij de Hanze en bij het Angelsaksendom, zich tot politieke zelfstandigheid opwerkt. Dien weg

---

tijden van de „koninklijke kooplieden". Het is echter heel kenmerkend, dat de nomadische tusschenhandel zich juist aan de beurs nestelde, hier zijn macht versterkte en uiteindelijk het begrip beursman geschapen heeft. Zooals de beurs in de hand van den beursman doel in zichzelf wordt, leidt zij vast en zeker tot ellende van de goederenproductie, omdat uit den aard der zaak dan het bedrijfsleven op de minst geschikte plaats het bloed wordt afgetapt. Men zou in Duitschland in sommige kringen niet zoo verblind storm loopen tegen de inrichtingen van de beurs (en van de banken), als men zich bewust bleef van het verschil, dat er bestaat tusschen de beurs in de hand van den koopman en in die van den beursman.

Digitized by Google

is de Duitsche Hanze opgegaan,[1]) en voor het Angelsaksische wereldrijk behoeft zulks niet eerst aangetoond te worden. Helder en treffend vat de uit de bodemvastheid van Noordsche boeren afkomstige koopmansgeest van de Angelsaksen deze opvatting over afzetpolitiek samen in den zin: *„De handel volgt de vlag”.* De Engelschman wil daarmede zeggen, dat de beveiliging van den buitenlandschen handel door politieke macht aan elke berekening van den koopman dient vooraf te gaan, want anders kunnen de zaken niet op langen tijd vooruit berekend worden en blijven zij aan het toeval overgelaten, zij behooren thuis op het gebied van den zuiveren speculant (beursman); de speculant staat echter in verhouding tot den koopman als de zwaardvechter tot den strateeg.

De Engelsche opvatting blijkt ook heel duidelijk uit een zin, dien *Fortnightly Review* in 1893 bevatte: „De handel brengt of een marine voort, die sterk genoeg is om hem te beschermen, of hij gaat over in handen van vreemde kooplieden, die zulk een bescherming genieten.” — In Duitschland stond, zooals bekend, *Ballin* op het tegenovergestelde standpunt: „Duitschland moet zich ter zee doen gelden, maar heeft geen macht ter zee noodig.” De loop van de geschiedenis heeft echter aan de Engelsche opvatting gelijk gegeven en niet aan *Ballin.*

Den van nomadenbloed afstammenden handelaar ligt een dusdanige ontwikkeling naar een doelbewuste afzetpolitiek in het geheel niet. Als de handelswegen veranderen, volgt hij den handel, zooals immers ook zijn voorvaderen reeds het instinct van hun kudden naar betere weideplaatsen volgden. *De handelaar volgt*

---

[1]) Een bepaald klassiek voorbeeld voor de vroegere doelbewuste afzetpolitiek van de Duitsche Hanze is wel het volgende: Toen de Engelsche koning Eduard III zijn oorlogen op het vasteland voerde, nam hij zijn kroon-rangteekens — waaraan de opvatting van dien tijd een hoogere beteekenis toekende, welke deze beschouwde als symbolen van het van hun persoonlijken drager onafhankelijke staatsgezag — mede ter ontplooiing van de volle koninklijke pracht als ook voor financieele ruggesteun. Hij was dan ook genoodzaakt, zijn kroon aan den aartsbisschop van Trier, de kroon van zijn gemalin alsmede een kleinere kroon en andere kleinooden aan een groep van Keulsche kapitalisten te verpanden. De aartsbisschop maakte toen een politieke zwenking van de Engelsche naar de Fransche zijde; er bestond gevaar, dat de verpande koningskroon nog verder vervreemd werd. Slechts met behulp van hanseatische kooplieden slaagde de koning er in, het uiterste te keeren. De belooning bestond in een opoffering van staatsrechten, in een bevoorrechting van de Hanseaten in Engeland. Vergelijk Hansen, Der englische Staatskredit unter König Eduard III, und die hansischen Kaufleute, Hansische Geschichtsblätter 37, 1910.

Digitized by Google

den handel. In Carthago en het lot daarvan heeft de geschiedenis ons zulk een handelaarsschap en haar ontwikkeling laten zien. Bij Carthago mist men een of andere duidelijk geleide afzetpolitiek, het heeft echter een geniale organisatie voor het productief-maken van bestaande toestanden op handelsgebied voortgebracht; met zijn zin vóor productiefmaking verraadt het absoluut zijn erfdeel aan nomadisch bloed. Carthago beperkt er zich uitsluitend toe — zou men zeggen — te zorgen, dat het niet van de goudbronnen weggewerkt wordt. Niemand heeft beter het wezen van deze, van de Semietische Phoeniciërs afstammende, Carthaagsche handelaren natuurgetrouwer weten te schilderen, dan *Flaubert* in zijn roman „Salambo"; de „Punische trouw" is immers een historisch begrip geworden en reeds de Odyssee 15, 416 noemt de Phoeniciërs „aartsschurken". Aan den nomadischen zin voor productiefmaking, die zich niet wist om te schakelen in het gevoel voor opbouw van een organisch denkend koopmanschap, gaat Carthago uiteindelijk ten gronde. Cato, het voorbeeld van een politieken boer [1]), wist heel goed, waarom hij zijn: Ceterum censeo, Carthaginem esse delendam, liet weerklinken. Maar zooals de nomade in de steppe of woestijn niet op het denkbeeld komt, door de wellicht eenvoudigste maatregel ter wereld een bevloeiïng aan te leggen en voor zijn vee een vette weide te behouden, evenmin is de Carthager op de gedachte gekomen, stap voor stap de uitbreiding van bepaalde afzetgebieden aan te pakken. Carthago had handelskoloniën, maar geen eigenlijk koloniaal rijk zooals Rome.

Men verwijt Engeland een perfide, d.w.z. arglistige, politiek; beweert: dat het christendom zegt maar katoen meent, maar men

1) Plutarchus (Reclam No. 2385—2386a) schildert Marcus Porcius Cato als echt Noordsch: „Wat zijn figuur aangaat: hij had nogal roodblond haar en blauwgrijze oogen, zooals de schrijver van het volgende puntdicht in niet bepaald welwillenden toon te verstaan geeft:

„Blond, voll bissiger Art, mit bläulichem Auge;
Gewiss nimmt Porcius auch im Tot keine Persephone auf."

....hij had een voortreffelijke lichaamsgesteldheid, die hem kracht en gezondheid verleende.... veeleer trachtte hij zich te onderscheiden door oorlogsdaden en in veldslagen tegen den vijand en daardoor was zijn lichaam reeds in jonge jaren op de borst met litteekens bedekt.... In den strijd toonde hij zich steeds als een flink strijder met een dappere vuist, met stevigen standvastigen voet en een fier uiterlijk." — Cato werkte trouwens met zijn knechten samen op den akker en at met hen aan dezelfde tafel. Kenmerkend zegt Plutarchus verder van hem: „Een man daarentegen, die naar oud gebruik met eigen

Digitized by Google

ziet over het hoofd, dat dit de misschien niet erg mooie, maar toch zeker heel doelbewuste afzetpolitiek van een gezeten koopmanschap is, dat zijn uiteindelijke doelstellingen verbergen moet, om deze ook te kunnen bereiken. De „trouweloosheid" van de Carthagers sproot echter niet voort uit een bewuste afzetpolitiek, die een vermomming droeg, maar uit een „de huik naar den wind hangen", om zich niet van de markt weg te laten dringen, met als gevolg algeheele onberekenbaarheid; zoowel voor den betrokkene zelf, als voor degenen, die zich een oordeel moeten vormen uit zijn gedragingen.

Het was dan ook in ons leger niet gebruikelijk, elke onderneming van tevoren aan de groote klok te hangen en ter kennis van den vijand te brengen. Wij hebben in dezen Wereldoorlog bij het leger de *camouflage* naar waarde leeren schatten. Wellicht verdient het in het vervolg aanbeveling met dergelijke beweegredenen rekening te houden, als men den Engelschman in zijn politiek wil leeren begrijpen. De vasthoudendheid van de Engelsche politiek is niets anders dan de taaiheid, waarmede *Hindenburg—Ludendorff* bij *Tannenberg* hun maatregelen tot een zegevierend einde brachten; beiden berusten op de juiste schatting van den toestand en de daaruit voortvloeiende noodzakelijkheden, die den Duitschen strateeg zoowel als den Engelschen politicus met kalmte op den afloop van hun maatregelen doen wachten. Beide eigenschappen wortelen oorspronkelijk ongetwijfeld in het boerendom en zij gelijken op de taaiheid van den boer, als hij zich een stuk woesten grond ter ontginning heeft uitgezocht en nu bedaard aan den slag gaat, waarbij plotseling optredende tegenslagen of onvoorziene

---

handen werkte...., zulk een man was een groote zeldzaamheid, aangezien reeds toenmaals de Romeinsche staat door zijn grootte niet aan de oude zuiverheid van zeden vasthield." Daaruit blijkt tweeërlei heel duidelijk: ten eerste, dat de oude patriciërs nog zelf werkende boeren waren, dus boeren van den ouden stempel, zooals wij heden zouden zeggen, en ten tweede, dat de patriciërs het boerenwerk op het veld eerst opgaven, toen zij verwend begonnen te worden door hun politieke successen. Het is dus dezelfde toestand, dien wij heden ten dage in Zuid-Afrika, Australië, de Vereenigde Staten van Noord-Amerika kunnen waarnemen, waar de onvermoeide vlijt van Noordsche boeren het land voor de cultuur ontsluit en daardoor de nieuw-ontsloten gebieden binnen het bereik van de wereldpolitiek brengt; hierop gewent het oude boerendom zich langzaam aan heerendom, verliest in gelijke mate zijn samenhang met grond en bodem en het is dan maar een kwestie van tijd, totdat de ontnoording voltooid is.

Digitized by Google

voorvallen hem wel kunnen ophouden, maar nooit afschrikken, tenzij de uitvoering ten eenenmale onmogelijk mocht blijken. Vandaar dat noch de Engelsche politicus en noch de Duitsche strateeg ooit een man van de theorie zijn geweest. Beiden hebben rekening gehouden met de toestanden, hebben taai hun wilskracht aan de uitvoering van een plan gezet, maar steeds en beweeglijk hun wil veranderd, zoodra zij zich overtuigen konden, dat een verandering van hun wilsrichting door den toestand voorgeschreven was. „Het is een vergissing, als men denkt, een plan voor den veldtocht vooruit te kunnen vaststellen en tot aan het einde ten uitvoer te leggen. De eerste botsing met de vijandelijke hoofdmacht doet, naar gelang van den uitval, een nieuwen toestand ontstaan. Veel wordt onuitvoerbaar, dat men wellicht van plan was, veel mogelijk, wat van tevoren niet verwacht kon worden. De gewijzigde toestanden juist beoordeelen, daarna voor een afzienbaren tijd het doelmatige gelasten en vastbesloten ten uitvoer brengen, is alles wat de legerleiding doen kan". (Moltke). Het geheim van deze vasthoudendheid, die desondanks beweeglijk is, vindt zijn oorzaak in het wortelen in Noordsch boerendom, dat het doen aan het denken toetst en daarna *doelmatig* weet te handelen. De boer toetst het doen steeds aan het denken en de Duitsche strateeg zoowel als de Engelsche politicus hebben nooit iets anders gedaan. Om die reden werkt de Engelsche buitenlandsche politiek ook altijd zoo consequent; wij letten immers slechts op het resultaat, zonder te bedenken, dat dit resultaat uitsluitend *de uitwerking is van reeds lang geleden genomen maatregelen;* als wij, de niet-Engelschen, in staat zouden zijn om die maatregelen zoover te overzien, dat wij deze met het werkelijke doel der Engelschen in verband kunnen brengen, bevinden zij zich meestal reeds op weg in de richting van het doel. Daarom heeft Langbehn ongetwijfeld gelijk, als hij beweert, dat er tusschen den echten koopman en den succesvollen strateeg geen verschil bestaat; het is volgens hem ook verder geen toeval, dat het reinbloedige boerendom van Nedersaksen ons zooveel buitengewone *kooplieden, strategen en politici* heeft geschonken. [1])

---

[1]) In het boekje van Langbehn, Niederdeutsches, Ein Beitrag zur Völkerpsychologie, Felsen-Verlag, 1926, staan een groot aantal buitengewone gedachten over de hier behandelde problemen. Al valt het ook moeilijk te zeggen wat aan het Nedersaksendom van Langbehn Faalsch en wat Noordsch is, hij schijnt toch het eigenlijke karakter van het Nedersaksendom meesterlijk te hebben geschilderd.

Digitized by Google

Het lijkt schrijver dezes trouwens een van de merkwaardigste dingen toe, dat men bijv. bij ons in Duitschland den met het vaderland vergroeiden Noordschen Angelsaks voor zijn deur heeft zitten en hem dus terdege zou moeten kennen, maar desondanks de gedachte geformuleerd heeft van de nomadische instincten in den Noordras-mensch. Immers, er bestaat nauwelijks een modern cultuurvolk, dat zoo vasthoudend aan zijn geboortegrond gehecht is als juist de Angelsaksische (Noordsche) Engelschen. Afgezien daarvan, dat de Noordsche Engelschman nog heden ten dage de stad met alle vezels van zijn hart haat en deze slechts als een noodzakelijk kwaad beschouwt, zoo is hem zelfs alles, wat buiten zijn tehuis voorhanden is, in den grond van de zaak iets vreemds. Zeker, hij drijft wereldpolitiek, omdat Engeland zich nu eenmaal tot een wereldrijk ontwikkeld heeft en hij de doelmatigheid van dit feit inziet; hij reist ook naar het buitenland om de wereld eens te bekijken en hij zendt zijn zoons zelfs veel en graag naar het buitenland, opdat zij later, als volwassenen menschen zullen zijn met heldere voorstellingen over het wijde wereldgebeuren en de noodzakelijkheden van de Engelsche wereldpolitiek met kennis van zaken kunnen volgen. Maar daarom denkt de Engelschman er nog lang niet over om aan zijn innerlijke levensopvatting te tornen. Moet hij in het buitenland verblijf houden, dan verplant hij het liefst Old-England eenvoudig over in de wereld van zijn nieuw bestaan; waarbij het hem volmaakt onverschillig is, of het werelddeel, waar hij zich juist bevindt, Indië, Zuid-Afrika of China heet en of zijn Engelsche vaderlandsche cultuur zich harmonisch of onharmonisch in de nieuwe omgeving voegt. De hoofdzaak is voor hem daarbij: als hij nu eenmaal buiten Engeland vertoeven moet, dan echter ook in een omgeving, die de gewone omgeving van zijn vaderland naar mogelijkheid vervangt.
De Noordsche Angelsaks waardeert alleen zichzelf en zijn geboortegrond; iets anders bestaat er voor hem in de heele wijde wereld voorloopig niet. Maar het is een groote vergissing aan te nemen, dat dit de uiting van een bekrompen hoogmoed is, die zich deze opvatting veroorloven kan, omdat zijn gevulde geldzak en het Engelsche wereldrijk hem steunen. Integendeel, deze eigenschap is slechts het erfgoed uit zijn oorspronkelijk Nedersaksisch boerendom. Of de Noordras-Engelschman met onnavolgbare trots de woorden spreekt: „My house is my castle" (mijn huis

Digitized by Google

is mijn kasteel) of een Duitsche marschboer met dezelfde fierheid zijn zoon, die de wereld in wil het bekende woord toevoegt: „Hie is de Marsch, un buten in de Welt is man Geest, wat willt du dumme Jung in de Welt?" is in den grond van de zaak hetzelfde; in beide gevallen komt de hoogmoed voort uit een oorspronkelijk boeren-denkwijze, die prat gaat op het behoud van den overgeërfden geboortegrond en ook alleen achting heeft voor den mensch, die met dezelfde fierheid voor het erfdeel van zijn vaderen opkomt.
En deze onvoorwaardelijke bekentenis tot den geboortegrond, deze geheele landelijke afhankelijkheid van de ziel van den vaderlandschen grond en bodem, is ook juist den Hamburgschen koopman nog het meest eigen gebleven.
Dat schildert Mielke heel mooi: „In de goede beteekenis van het woord is Hamburg altijd kleinsteedsch gebleven. De bereisde Hamburger zocht en vond steeds den weg terug en was gelukkig op zijn ouden dag bescheiden als Hamburger onder Hamburgers te kunnen leven. Is het Hamburgsche bodemverbondenheid, trouw van den Nedersaks, of is het boerengeest, die ook op de wereldzee en in de kantoren van vreemde werelddeelen de liefde voor de geboortestad levendig houdt?
Waarschijnlijk alle drie.... Ook de moderne grootestad, die aan den Jungfernstieg, aan de Alster of aan de nieuwe haven haar wieken ontplooit, die in wijden omtrek van Bergedorf naar Blankensee haar landhuizen bouwt of aan de beurs het stijgen en dalen van de papieren gadeslaat, heeft zich met dien geest van handelen en rust vereenigd. Het denken omvat alle werelddeelen, maar 's avonds vertoeft de groothandelaar bij voorkeur thuis in den familiekring. In Hamburg zijn daarom betrekkelijk weinig theaters. Dit is Oud-Hamburg, niet het nieuwe dat zich rondom het Alsterbekken heeft uitgebreid, dat niets ontziende op zij schuift wat van oudsher nog overbleef."
Men zou den „koninklijken koopman", zooals de Hanze en het Angelsaksendom hem deden rijpen en die uit Nedersaksisch boerenbloed is voortgekomen, niet erger miskennen, dan door hem over één kam te scheren met den naar uiterlijk weliswaar schitterenden, innerlijk echter door en door rotten handelaarsstand der Carthagers. Tegenwoordig moeten trouwens de koninklijke kooplieden van Engeland — in elk geval voor zoover de Londensche beurs hiervoor in aanmerking komt — reeds tot het verleden behooren.

Digitized by Google

VIII.

Het krijgerdom van het Noordras

Van alle gaven, die het Noordras onderscheiden, is heden zijn erkende voorliefde voor het zwaard ongetwijfeld het meest omstreden. Liefde en haat, bewondering en afschuw voeren ten aanzien van het krijgerdom van dit heldenras een verbitterden meeningsstrijd. Helaas schijnt men het bij vriend en vijand daarover eens te worden, om dit krijgerdom als uitgangspunt te beschouwen voor de beoordeeling van het Noordras. Men bedenkt echter niet, dat krijgshaftigheid evengoed een uitvloeisel kan zijn van een bepaalden aanleg, die op zichzelf nog niets met oorlog heeft uit te staan.

Er zij hierbij — om eerst eens een algemeen voorbeeld te noemen — op het Duitsche volk gewezen, waar besliste dapperheid met kennelijke vredelievendheid te zamen optreedt en wel nu reeds sinds tweeduizend jaren. Men zal toch wel nauwelijks een Duitscher speciaal behoeven aan te toonen, dat men tot geheel verdraaide opvattingen over de Duitschers moet komen, als men de Duitsche dapperheid tot uitgangspunt voor de beoordeeling daarvan neemt.

In den wereldoorlog hebben de Badensche troepen met erkende dapperheid gevochten, hetgeen *Ludendorff* uitdrukkelijk naar voren brengt. Nu is echter Baden noch door een krijgshaftigen nomaden-adel bevolkt, noch bezit het de eeuwenoude militaire scholing, die Pruisen heeft doorgemaakt. In Baden woont een zeer vredelievende boerenbevolking. Desondanks hebben de Loretto-hoogte, de Champagne, de Chemin des Dames heldendaden van deze boeren beleefd, die in elk opzicht een vergelijking met de overleveringen van de oude Germaansche sagen kunnen doorstaan. Daarentegen vermeldt de geschiedenis van den Wereldoorlog niets over de heldendaden van de „Spahis", die uit krijgshaftige woestijnnomaden gerekruteerd waren. De Spahis konden door de Franschen niet eens aan het front ingezet worden, zoo onbruikbaar waren zij in den eigenlijken strijd.

Hieruit zou men wellicht opmaken, dat het begrip *dapperheid* op zichzelf nog in het geheel geen gevolgtrekking toelaat op de

Digitized by Google

verhouding van een volk tot den oorlog. De voor het front en den harden strijd onbruikbare Spahis van het Fransche leger stammen af van een roofzuchtig nomadendom, dat zijn leven lang niets anders doet dan wachten op de gelegenheid tot gewapende onverhoedsche aanvallen. Omgekeerd bestaan er geen vredelievender menschen dan de Badensche boerenzonen en toch zijn zij de beste soldaten ter wereld geweest; men denke aan *Albert Leo Schlageter,* den boerenzoon uit het Zwarte Woud.

Om van deze erkenning een nuttig gebruik te kunnen maken voor de beoordeeling van het Noordras in de voorgeschiedenis, moge eerst de wezenskern van het krijgsmanschap der nomaden afgeschilderd worden, om daar dan daarna het Noordras in zijn oorlogvoering tegenover te stellen.

De Arabieren houden er een oorlogsspel op na, de zoogenaamde *Fantasia.* In dit oorlogsspel wordt de aanvalstactiek van de woestijnnomaden vertoond. De grondgedachte daarbij is het bliksemsnelle opduiken, de stoutmoedig en doelbewust op touw gezette aanval; deze kan evenwel even vlug weer geremd worden en de aanvallers verdwijnen dan als het ware spoorloos; spookachtig is dit alles. Maakt men zich echter den kerninhoud van deze fantasia duidelijk, dan wordt de zaak heel natuurlijk. De woestijnnomade kent den oorlog slechts als middel tot roof, als diefstal door middel van geweld. Het is hun uitsluitend om de buit te doen, om het resultaat, maar volstrekt niet om den strijd. Daarom brengt de nomade den aanval principieel ten uitvoer met zooveel mogelijk verschooning van den eigen persoon. De zelfopoffering van den enkeling ten bate van het geheel is vreemd aan de gedachtenwereld van den nomade. Waar het gaat past hij de hinderlaag toe; waar het terrein zulks niet toestaat, zooals in de woestijn, den bliksemsnellen overval. Bij den overval is het welslagen steeds afhankelijk van den graad der verrassingen en de snelheid van uitvoering. Omgekeerd echter is de voortzetting van den aanval zinloos vanaf het oogenblik, waarop moet worden vastgesteld, dat het welslagen uitgesloten is; dan blijft er slechts een enkel doel over en dat is het vermijden van verdere bloedige verliezen. Wij zien dus, dat de fantasia deze roofzuchtige grondgedachte van de woestijnnomaden heel voortreffelijk weerspiegelt.

Toen *Karel Martel* den Saraceen *Abderrahmen* bij Poitiers verwachtte, ontwikkelde zich een slag, die kenmerkend is voor het

Digitized by Google

hier gezegde. Wij houden ons aan de woorden van Stegemanns [1]: „Karel Martel waagde het niet, zijn logge Franken bloot te stellen aan de beweeglijke aanvallen van zwermen bereden boogschutters in de vlakte en bleef dus in zijn gunstige positie staan. Op 18 October verschenen de Saracenen voor Tours. Zij sloegen een vaste legerplaats op om hun geweldige buit op te bergen en trachtten toen de Franken tot den slag te verleiden. Maar Karel bleef gelaten staan en sloeg hun tirailleurs af. Op den zevenden dag besloten de Saracenen tot den frontalen aanval op het tusschen de rivieren staande leger. De Franken hielden stand, lieten zich de schilden met pijlen spekken en ontvingen de aanstuivende eskadrons met zware slagen. Met aanval en tegenaanval ging de dag voorbij. De Arabische overmacht liep zich te pletter tegen den afweer van het kleine Frankenleger. Toen het avond werd, gaven de Muzelmannen den strijd op en trokken zich terug in hun legerplaats. De uitgeputte Franken rustten uit op het slagveld en maakten zich gereed voor den volgenden morgen. De vijand keerde echter niet terug, maar laadde zijn buit op en onttrok zich voor het aanbreken van den dag aan de hernieuwing van den slag. De Saracenen ontvluchtten in de richting van Narbonne en over de Pyreneeën. Zij waagden het voortaan niet meer over de Garonne op te dringen, zagen echter geenszins af van hun veroveringen, maar maakten Narbonne tot operatiebasis en zetten hun uitvallen aan de kust en tegen de Rhône weer voort."

Cabanis (Rapports du physique et du moral de l'homme) [2] zegt: „De zuiver nomadische volken waren te allen tijde en zijn ook heden nog niets anders dan horden van roovers en plunderaars. In hun rondzwervend leven beschouwen zij alle vruchten der aarde als hun van rechtswege toebehoorend. Zij hebben geen begrip van grondbezit, waarvan de oorspronkelijke rechtsvormen de bron vormen van bijna alle burgerlijke wetten. In hun gedwongen scheiding van de andere volken gewennen de nomaden zich er aan, alles wat hun vreemd is als vijandig te beschouwen. Deze algemeene en onvergankelijke haat tegen hun medemenschen moet noodzakelijk in hun hart een onrechtvaardige, wreede en onzalige denkwijze teweeg brengen."

De Arabieren noemen dezen vorm van hun oorlogen, d.w.z. zulk

---

[1]) Stegemann. Der Kampf um den Rhein. Berlin und Leipzig 1924.
[2]) Duitsch van L. H. v. Jakob, Halle 1804.

Digitized by Google

een roofaanval „Razzia", de Turkmenen „Alaman". Deze rooversopvatting zit zoo diep geworteld in de denkwijze der nomaden, dat de hoogste eerzucht van hun kalifen of emirs er oorspronkelijk op gericht was, door rooverijen met groot succes den eeretitel Gâzi (Râzi) te verwerven. Met den titel Gâzi is het hoogste doel bereikt, dat een Moslim zich stellen kan en het is duidelijk, dat de hoofdkenmerken van dit begrip overval, vernieling, moord en roof zijn. Freiherr *von Kremer* (Kulturgeschichte des Orients unter den Kalifen) vertelt heel aardig over deze razzia's: „Zoo wordt bericht, dat Harun Alraschîd een zomerveldtocht tegen de Grieken ondernomen heeft met 135.000 huurlingen. Zulk een zomerveldtocht was eigenlijk niets anders dan een in grooten stijl uitgevoerde razzia: men viel het gebied van den vijand binnen, verwoestte het en keerde met zooveel mogelijk buit en gevangenen terug." Dit rooversleven is voor den nomade eenvoudig een natuurlijke behoefte; nog een kenmerkend voorbeeld zij hiervoor gegeven. De *sunnitische* Turkmenen voerden hun razzia's zonder bezwaar uit tegen de weliswaar eveneens moslimitische, maar schiitische Perzen en voorzagen de markten van Midden-Azië met talrijke slaven. Zij hadden nu de gewoonte heel openhartig te verklaren, dat, als de Perzen plotseling Sunniten werden, zij zelf, om een voorwendsel te hebben voor hun razzia's, ten spoedigste Schiiten dienden te worden.

Geeft men zich de moeite om reisbeschrijvingen van gevechten met nomaden te doorzoeken, dan zal men het leidend motief van de Arabische razzia steeds zien wederkeeren; vgl. Hfdst. I. Den eenen keer kan men het optreden van de nomaden eerder een laffen moord noemen, den anderen keer moet de benaming neersabelen als toepasselijk worden beschouwd. Als het echter maar eenigszins mogelijk is, vermijdt de nomade met pijnlijke nauwgezetheid den dierbaren eigen persoon aan gevaar bloot te stellen; voor een gevecht wordt alles gedaan om de vooruitzichten op winst zooveel mogelijk te verzekeren.

Houdt men zich bezig met de oorlogswetten van de woestijnnomaden, dan stoot men telkens weer op een plotselingen overval van een kampeerenden stam door een anderen; de aanval wordt meestal in den nacht gedaan en eindigt — als hij gelukt — *na het neersabelen van de mannen,* met het buitmaken van vee en gerei en het wegvoeren van de vrouwen en kinderen in slavernij. De plotselinge overval door ruiterscharen, die door niets aan-

Digitized by Google

gekondigd als een woestijnstorm aan komt stuiven, is de voornaamste vorm van elken woestijnoorlog. Wellicht herinnert de een of andere lezer zich nog de Indianenboeken uit zijn jeugd en het geluidloos naderbij sluipen en den bliksemsnellen overval, hoe een schel klinkend krijgsgeschreeuw de overvallenen nog meer in verwarring brengen moest, waarmede vrijwel de geheele „helden"-romantiek van de Indianen uitgeput was. Werd de overval echter tijdig bemerkt, dan kroop alles zoo vlug mogelijk weer weg. Min of meer zal men bij alle nomaden hetzelfde aantreffen en de waarneming kunnen doen, dat een aanval alleen dan wordt doorgezet, als men meent zeker te zijn van den buit en de opvlammende tegenstand als van geen beteekenis beschouwt. *De nomade kent niet het ontzien van den tegenstander;* hoogstens in het uiterst zeldzame geval, dat hij hem als slaaf gebruiken wil. *Vandaar dat de nomaden in de geheele wereld ook beestachtig wreed* zijn en voor het overige alleen maar roofzuchtig; zij stelen allemaal als eksters.

Kern heeft in zijn boek: Artbild der Deutschen, het krijger- en heldendom van het Noordras teruggevoerd op hun oorspronkelijk nomadendom en steunt bij zijn bewijsvoering voornamelijk op het Semietische nomadendom. Om nu eens de volkomen onhoudbaarheid van Kern's argumentatie aan te toonen, zij het oordeel van een Arabier over zijn eigen geloofs- en rasgenooten hier medegedeeld. Het gaat hierbij om het oordeel van den beroemden Arabischen geschiedschrijver *Ibn Chaldun,* dat hij neergelegd heeft in het hoofdstuk: Hoe de Arabieren de door hen veroverde landen snel in verval brengen. [1])

„De oorzaak is, dat zij een wild volk zijn, dat een woesten aard evenals het verscheurende dier van nature aangeboren is, terwijl zij het juk van woorden van wijsheid afschudden en aan politieke strengheid de gehoorzaamheid weigeren. *Hun geheele wezen is verandering en omwenteling, die in tegenstelling zijn met de wet, die de cultuur noodig heeft.* Ten behoeve van hun levensonderhoud, nl. om er hun kookpannen op te zetten, maken zij gebruik van steenen, die zij voor dit doel uit de gebouwen breken, die zij zoodoende verwoesten. Hetzelfde doen zij met hout, dat zij noodig hebben als steun voor hun tenten en voor paaltjes, voor welk doel

---

1) Ibn Chaldun, Abd er Rahmân, geb. 1332 in Tunis, gest. 1406 in Cairo, staatsman en historicus. Vergel. v. Kremer, Ibn Chaldun und seine Kulturgeschichte, Wien 1879.

Digitized by Google

zij de daken afbreken. *Hun geheele natuur verzet zich tegen den landbouw, dat toch het fundament van de cultuur is.* En dit is doorgaans bij hen het geval. Bovendien voert hun aanleg hen tot plunderen: hun kostwinning bloeit alleen in de schaduw van de lansen; hun roofzucht kent geen grenzen en zij plunderen wat hun handen aan waren en goederen maar kunnen bereiken. Zij maken gebruik van kunstenaars en werklieden, zonder deze voor hun werk te betalen. Hun handen zijn met elkaar in tegenstrijd bij het inzamelen van de belastingen; hun cultuur gaat ten gronde en de schatten worden verkwist. Ziet slechts de landen, waarvan zij zich in naam van den Kalif meester maken, hoe zij deze van alle cultuur ontbloot en hun bewoners uitgeplunderd hebben, hoe geheel anders *grond en bodem geworden zijn. Jemen,* de oorspronkelijke zetel van hun macht, is tot op enkele streken, die door de *Ansar* bebouwd worden, verwoest, evenzoo het Arabische *Irak (Mesopotamië).* De cultuur van Perzië is ondergegaan en evenzoo die van Syrië. De Afrikaansche kusten in Mauritanië zijn, sinds daar de Beni Hilâl en de Beni Solaim in de vijfde eeuw van de Hedschra zich gevestigd en drie en een halve eeuw aldaar gewoond hebben, verwoest. Hoe het land tusschen den Soedan en de Middellandsche Zee vroeger bebouwd is geweest, toonen de ruïnes van de gebouwen, de plaatsen waar dus dorpen en steden lagen. Bij God! Hij erft de aarde en haar bewoners en is de beste onder de ervenden." Hiermede wil Ibn Chaldun zeggen, dat aan deze verwoeste oorden alleen voor God iets te erven overblijft, terwijl de cultuurmensch daar niets mee te maken heeft. En zooals de Arabische nomade en gedeeltelijk nog erger, woedt ook de Turkmeensche.

Zooals alle roovers is ook de nomade door en door *laf.* Bij *Wiese (Gustav Nachtigal,* Berlin 1914) kan men zich op blz. 246 uitstekend op de hoogte stellen van het zoogenaamde „heldendom" der Arabieren op hun slavenjachten. Nachtigal, die om politieke redenen aan zulk een razzia moest deelnemen, schildert met een kostelijken humor de geheele ellendige lafheid van de slavenjagers, hoewel de walging hem bijna doet stikken.

Wij komen dus op grond van onze beschouwing tot de slotsom, dat de *„oorlogszuchtige"* nomade absoluut de vertegenwoordiger is van het *den-strijd-verwerpende* menschdom. — Nu wordt wellicht ook begrijpelijk, waarom de Franschen door de Spahis wel onze gevangenen, die aan hun oppertoezicht overgeleverd waren,

Digitized by Google

konden kwellen, ook tijdens de separatisten-onlusten in het bezette gebied door hun vrouwen en kinderen op de trottoirs lieten omverrijden, ze echter aan het front, waar de tegenstander *ook* een woordje heeft mee te praten, niet konden gebruiken. In de geheele krijgsgeschiedenis heeft het krijgsmanschap van de nomaden zich tot dusver nog steeds als een hoogst onzekere zaak doen kennen, hetgeen ook ons Azië-corps in den wereldoorlog ondervonden heeft.

Zelfs daar, waar in de geschiedenis de nomade schijnbaar in een iets ander licht verschijnt en persoonlijk een eenvoudiger indruk maakt, kon schrijver dezes, tot nu toe niet de overtuiging verkrijgen, dat hij een strijdlustigen indruk maakt. Men mag nu eenmaal niet vergeten, dat wij slechts met groote moeite verklaren kunnen, over welke hulpvolken enkele nomaden-hoofden hebben beschikt; bij eenige Aziatische nomaden kunnen wij huurlingen van Noordrassig bloed aantoonen. Zoo hebben tienduizenden Duitsche landsknechten als *Janitscharen* (renegaten) de Turksche sultans verdedigd, terwijl een inwoner van Graz zelfs grootvizier werd. *Servische* koningen en *Walachische* woiwoden hadden bijna steeds *Duitsche* lijfwachten. — Enkele overgeleverde heldendaden geven daarom voorloopig nog volstrekt geen recht, deze zonder meer aan nomaden toe te schrijven. Nomaden zijn ook niet geneigd, hun bloed rein te houden; juist op dit punt heeft *Kern* (Artbild der Deutschen) in zijn bewijsvoering erg gefaald. Voor de *Hunnen* kunnen wij in dit opzicht de Kriemhilde-sage aanhalen, *Mohammeds* derde vrouw was een blonde *Aischa* en onder de seraïlli (vrouwen van den keizerlijken harem in het oude serail te Constantinopel) is menige westerlinge geweest, zooals de geroofde Venetiaansche *Safieh, de vrouw van Murad III,* wier betrekkingen tot den doge van Venetië menige bladzijde van de Turksche geschiedenis gevuld hebben. Uit dien hoofde mogen wij dus niet eens het heldendom van enkele nomadenvorsten zonder meer aanhalen voor een strijd-aanvaardend standpunt bij het nomadendom, voor zoover geen deugdelijke bewijzen voorhanden zijn, dat in de betreffende geen Noordrassig bloed tot uiting komt.

Wij moeten echter bij de beoordeeling van dit probleem ook nog voor oogen houden, dat de nomaden tegenover het kolonistendom tactisch, d.w.z. naar den stand van zaken, vooreerst altijd in het voordeel zijn. Het ligt in den aard van een kolonie, dat zij verspreid wonen of dat in alle geval de dorpen uit elkaar liggen.

Digitized by Google

Daarentegen ligt het in het wezen van het nomadendom, dat de stam aaneengesloten samenblijft. Willen nomaden een gebied overvallen, dan hebben zij eerstens het voordeel, dat zij zich te allen tijde het tijdstip van den aanval kunnen uitzoeken en ten tweede het tactisch zeer belangrijke voordeel, als gesloten wig in een losse of in het geheel niet voorbereide verdediging binnen te vallen en eenvoudig door een oprollen van de verdediging deze min of meer krachteloos te maken. [1]) Wie dat niet inziet, zij verwezen naar het begin van de geschiedenis van den Herero-opstand in Duitsch-Zuidwest-Afrika, waarbij de Herero's eerst absoluut de overwinnaars zijn geweest en het is nog de vraag, of de Duitschers het zonder versterking uit het vaderland op den duur met hen hadden klaargespeeld. Daarbij zal toch wel niemand willen beweren, dat de Herero individueel in eenig opzicht hetzij geestelijk hetzij wat zijn militaire bekwaamheid betreft, hooger stond dan een Duitscher. — In 1894 hadden de nomadiseerende Herero's alsmede de Hottentotten de economische ontwikkeling van onze kolonie Duitsch-Zuidwest-Afrika reeds volkomen tot stilstand gebracht. Toen eindelijk weer rust heerschte, begon *Witboi* zijn opstand van het jaar 1904/1905 met 500 man. Om den opstand der Herero's en der Hottentotten van 1904/1905 neer te slaan, waren de beste soldaten ter wereld, de Duitsche, genoodzaakt tot 128 gevechten, waarbij 40 officieren en 300 soldaten gevallen zijn, afgezien van gewonden, zieken en vermisten. De eerste onverwachts beginnende „razzia" onder *Maheoro* op 12 Januari 1904 kostte 159 kolonisten het leven en veroorzaakte een materieele schade van 7 millioen mark. Het had trouwens niet veel gescheeld, of de opstand was voor Duitschland nog veel bloediger afgeloopen. De huidige voorvechter der pacifisten en vroegere overste *von Deimling* leed op een haar na een bloedige nederlaag tegen den Hottentotten bastaard *Morenga* in Maart 1905 bij de Karasbergen. Alleen aan de ijzeren taaiheid van de door Morenga het eerst overvallen afdeeling *Kirchner,* die den aanval van Morenga opving en stand hield, is het te danken, dat de Duitschers geen regelrechte nederlaag leden.

---

[1]) „Het komt er in den oorlog minder op aan, wat men doet, dan dat men het doet met behoorlijke eenheid en kracht." Scharnhorst.
„In den oorlog is er maar één doel: dat is de vernietiging van den tegenstander op de vlugste en meest beslissende wijze." Napoleon I.
„Daar waar de beslissing gezocht wordt, kan men niet sterk genoeg zijn." Graf Schlieffen.

Digitized by Google

Deze geschiedenis van den Herero-opstand van 1904/1905 is zeer belangrijk; de kerninhoud daarvan kan men in alle koloniale oorlogen terugvinden, waar men met nomaden te doen heeft. — De kolonist moet, om zijn bedrijf te kunnen bewerken, zich steeds weer van zijn kameraden afzonderen, terwijl de nomade gelaten aan de grens het gunstige oogenblik kan afwachten om opnieuw binnen te vallen. Thukydides (I, 5; II, 80, 83; III, 94, 97; Diodorus XIX, 67) bericht van de bewoners van noordwestelijk Griekenland, dat zij in verstrooide verblijfplaatsen wonen en dat zij daardoor bij de verdediging van hun vaderland zeer belemmerd zijn. De kolonist kan zich slechts helpen door een doelmatig aangelegd systeem van *beschermende burchten;* op deze omstandigheid is reeds gewezen.

Men zal nu wellicht begrijpen, waarom de schrijver beweerde, dat de overwinningen van de Tartaren, Hunnen, Turken en Mooren nog absoluut geen bewijs zijn voor de bekwaamheid tot oorlogvoeren van deze volken. Wij begrijpen nu echter ook, waarom de koloniseerende Goten liever den strijd naar het Westen verplaatsten, om zich te onttrekken aan de verontrusting door nomaden dan den strijd met de nomaden te aanvaarden. *De kolonist immers kan den nomade in het geheel niet aanpakken.* Of, de nomade valt plotseling binnen en heeft succes, dan helpt ook den afzonderlijken kolonist alle militaire bekwaamheid niets (vgl. Duitsch-Zuidwest-Afrika), óf de aanval wordt gelukkig afgeslagen. Willen nu de kolonisten in het laatste geval een wraaktocht ondernemen, dan wordt hun onderneming tot een stoot in de lucht. De nomade is tactisch altijd de meer beweeglijke en kan den ongunstigen toestand van zijn woonplaats in de woestijn met gemak als bondgenoot tegen de krijgstochten van de kolonisten gebruiken. Ook hiervoor levert de geschiedenis van den Herero-opstand in Duitsch-Zuidwest-Afrika overtuigende voorbeelden op, die trouwens uit de geheele koloniale geschiedenis in menigte aangehaald kunnen worden. Erwin *Rosen* wijst in zijn beroemd boek over het vreemdelingenlegioen heel in het bijzonder op deze omstandigheid. Vóór zijn vrijwillige intrede in het vreemdelingenlegioen had Rosen als Amerikaansch soldaat den veldtocht tegen Cuba meegemaakt en direct daarop zijn éénjarig vrijwilligersjaar in Duitschland uitgediend. Hij was in militair opzicht dus voldoende opgeleid, om het vreemdelingenlegioen van militair standpunt te kunnen beoordeelen.

Digitized by Google

Rosen nu zegt terecht, dat het geheele wreede drillen in het vreemdelingenlegioen een gegronde kern heeft, aangezien de woestijnoorlogen tegen de Arabieren slechts door troepen kunnen worden gevoerd, die in staat zijn ongelooflijk groote afstanden in ongelooflijk korten tijd af te leggen. Dezelfde ervaring bracht ons de oorlog in Duitsch-Zuidwest-Afrika, waar zonder onze oude Pruisische soldaten-opvatting, die de laatste vezel van het lichaam voor het succes van een zaak weet in te zetten, men de Herero's nooit in hun woestijnen had kunnen pakken. Om de prestaties van ons koloniaal leger in Zuidwest gedurende den opstand ook maar naar waarde te kunnen schatten, moet men eigenlijk zelf soldaat zijn geweest en een oorlog achter den rug hebben. Het is echter zeer leerrijk, zich door zulke tastbare voorbeelden de bezwaren van alle oorlogen tegen nomaden voor oogen te houden. In omgekeerden zin maakte *von Lettow-Vorbeck* zich deze omstandigheid bij de verdediging van Duitsch-Oost-Afrika ten nutte, waar zijn kleine, beweeglijke en van geen standplaats afhankelijke troep in het ongebaande terrein voor de legers van de entente niet te bereiken was; dit wordt nog bijzonder duidelijk, als men zich voorstelt, dat in 1918 op *één* Duitsch geweer in Duitsch-Oost-Afrika *honderd* van den vijand kwamen; afgezien van den geweldigen tros aan automobielen, geschut, vrachtwagens, vliegtuigen enz., dien de entente tegen onzen kleinen troep opgesteld had.
Aangezien wij nu de benardheid van de Goten aan hun oostelijke grens als oorzaak van hun naar het westen gerichte tocht kennen en dit ook historisch aantoonen kunnen en verder gedurende het geheele eerste duizendtal jaren van de Germaansch-Duitsche geschiedenis de oostelijke invallen der nomaden van meer dan ingrijpende beteekenis zijn geweest, totdat de eerste Saksenkeizer Hendrik de Vogelaar deze eindelijk wist te bedwingen, is schrijver dezes geneigd zich aan te sluiten bij de opvatting van hen, *die deze bedreigingen der nomaden als de eigenlijke oorzaak van de Germaansche volksverhuizing beschouwen.* [1])
Niettemin dient men eenig voorbehoud te maken. Bij Kimbren en Teutonen houdt de reden voor hun emigratie blijkbaar *uitsluitend* verband met het binnendringen van de zee, zooals dit

---

[1]) Inmiddels heeft de schrijver de juistheid van zijn opvatting overtuigend kunnen vaststellen; hij beperkt zich hier echter tot het vermelden van het werkje „Herrschaft und Untergang der Goten in Italien", verschenen in „Deutsche Volkheit".

Digitized by Google

de geheele Middeleeuwen door aanleiding tot emigratie is geweest. [1])

De reden, die de Goten van de Oostzee naar de Zwarte Zee deed trekken, was eerst wel dezelfde als voor alle vroegere Indo-Germaansche boerentreks, alleen met dit verschil, dat ze ons historisch duidelijk is. Iets dergelijks geldt eveneens voor Sueven, Usipeters en Tenkteren, waarbij hier echter de vraag blijft, waarom deze naar het Westen trokken en niet naar het Zuidoosten. Zij het nu, dat door den aftocht der Goten de oostelijke flank van de Germanen op onaangename wijze kwetsbaar bleef, of zij het, dat de voor de Hunnen wijkende Goten door de ligging van de Karpathen met een gedeelte van hun volken zonder het te willen ook een druk uitoefenden op de aan den bovenloop van Weichsel en Oder gevestigde Germanen (vgl. een kaart), in elk geval maakt de Germaansche volksverhuizing den indruk, alsof om de betrekkelijk rustig blijvende pool van Germanen links van de Elbe de Germanen rechts van de Elbe zich als het ware *onder een druk vanuit het Oosten,* in den geest van een wijzer op de klok, in den Donau-Rijn-hoek hadden laten *drijven.* De Alpen en de Romeinsche grens waren blijkbaar de onoverkomelijke beenen van dezen hoek. — Met deze opvatting is echter in tegenspraak, dat de druk op de Germanen aan den bovenloop van Weichsel en Oder niet noodzakelijk ook de Germanen in het tegenwoordige Neder-Duitschland tusschen Elbe en Weichsel in beweging moest brengen. Aangezien wij echter niet op de hoogte zijn met de betrekkingen die tusschen de afzonderlijke Germaansche stammen hebben bestaan, behoeft een dergelijke onwaarschijnlijkheid nog niet tegen deze opvatting te spreken. Men zou zich echter ook kunnen voorstellen, dat de tengevolge van den druk der nomaden in beweging gerakende zuidelijke Germanen de noordelijke met een soort van reiskoorts hebben besmet; de nomaden waren dan in het eene geval de directe, in het andere de indirecte aanleiding.

---

[1]) Hansen, Ueber die Sturmfluten an der Nordseeküste in Gaea, 45, 1909. Vergel. echter ook verder over dit probleem: v. Manek, Das urgeschichtliche schleswig-holsteinische Land. Ein Beitrag zur historischen Geographie, Berlin 1860; en Forschungen zu Pytheas Nordlandsreisen, Festschrift des Stadtgymnasiums zu Halle zur Begrüssung der 47 Versammlung Deutscher Philologen und Schülmänner in Halle, 1903. Verder: W. J. Beckers, Vom germanischen Norden und seiner frühesten geschichtlichen Zeit — Mentonomon — Abalos. In: Geograpische Zeitschrift van Alfred Hettner, 17 Jrg. 12. Heft, Dezember 1911 en Fridtjof Nansen, Nebelheim, Leipzig 1911.

Digitized by Google

Dit laatste wordt door het feit gesteund, dat de Hunnen de door het tegenwoordige Hongarije terugwijkende Goten (uitwijking ten Zuiden van de Karpathen) steeds onmiddellijk op den voet volgen, terwijl in Neder-Duitschland na aftocht van de Germanen vooreerst alles leeg blijft. Slechts langzaam en aarzelend nemen de Slaven het ontvolkte land in bezit. De Slaven zijn wel nauwelijks nomaden geweest in den eigenlijken zin van het woord. De tocht naar het Westen van de Slaven hing ook geenszins direct samen met een druk van de nomaden in het Oosten. Dat is betrekkelijk gemakkelijk op de kaart te zien en begrijpelijk te maken. De Hunnen konden immers slechts door de laagte tusschen de Kaspische Zee en het Oeralgebergte in Europa binnenvallen. Van hier moest hun inval door de Oekraïne — ongeveer tusschen Charkow en de Krim door — nauwkeurig naar het Westen op de Karpathen afgaan. De Karpathen vormen echter juist op de plaats, waar deze een uit het Oosten komende stoot van de nomaden treffen moet, een eigenaardigen boog, die aan oostelijke nomaden de keus vrijlaat, óf zuidelijk er om heen in het dal van den Donau en Hongarije binnen te komen, óf er noordwaarts om heen te trekken; in het laatste geval beteekent dit dan Dnjestr-opwaarts in de richting van Lemberg en Krakau op te rukken. Ten Noorden van den Dnjestr nu liggen de Rokitno-moerassen, die wij heden wel terecht als oorspronkelijke woonplaats van de Slaven mogen beschouwen. Deze moerassen maakten — juist zooals bij ons leger in den wereldoorlog — vanzelf een einde aan het voortrukken van Aziatische nomaden. Waarschijnlijk zijn de Slaven daardoor in het geheel niet door de Hunnen lastig gevallen. Aangezien nu de Hunnen bij hun noordelijke omtrekking van de Karpathen op de Sudeten stooten moesten, waarschijnlijk ook op het land, dat de Germanen reeds hadden verlaten, liep dit oprukken vermoedelijk vanzelf vast. Zuidelijk van de Karpathen daarentegen, opwaarts langs de Donau, werd de aanval van de Hunnen des te krachtiger. Nadat op deze wijze de westelijke flank van de Slaven vrij van Germanen was geworden en van uit het Zuiden ook geen verdere verontrustingen door Hunnen te verwachten waren, schijnen de Slaven eerst langzaam, dan in een steeds krachtiger wordenden stroom naar het Westen toe in beweging te zijn geraakt.

Hiertegen laat zich in het midden brengen, dat het kernpunt van den Germanentrek, d.w.z. het wegtrekken van de stammen

Digitized by Google

in Neder-Duitschland tusschen Elbe en Weichsel daardoor niet voldoende opgehelderd is. Men zou bijv. kunnen tegenwerpen, dat deze stammen toch onmogelijk konden weten, welk lot de Goten door de Hunnen te wachten stond. Dit bezwaar gaat echter volgens alle ervaringen van onze nieuwere, vooral Afrikaansche koloniale geschiedenis aan een heel belangrijk feit voorbij. Nog tijdens den vorigen wereldoorlog hebben wij moeten constateeren, dat de inboorlingen van Afrika — ondanks de groote verscheidenheid in rassen, talen en volkeren — op hun palaver-trommels in ongelooflijk korten tijd berichten van Zuid-Afrika tot naar Egypte wisten door te geven. Wat de Afrikaansche inboorlingen kunnen, behoeven wij toch tenminste bij de Germanen niet als onmogelijk van de hand te wijzen. Wij kunnen gerust aannemen, dat de Germanen een gelijksoortige overbrenging van berichten bezaten en dat de lotgevallen der Goten onder de Germanen algemeen bekend zijn geweest. In elk geval laat de geheele wijze, waarop de Germanen aan den Rijn verschijnen, alle mogelijke gevolgtrekkingen toe, maar nooit die, dat een krijgszuchtige nomaden-adel voornemens was, het Romeinsche rijk binnen te vallen. Een plotselingen en onverhoeds beginnenden aanval van Germanen hadden de Romeinen vooreerst evenmin kunnen keeren als de Duitsche koloniale troepen in 1904 dien van de 500 man van Witboi. Wie maar eenigszins op de hoogte is omtrent de krijgstochten van de nomaden, die zal met den besten wil bij de Germanen uit den tijd der volksverhuizingen niets kunnen ontdekken, wat daarmede kan worden vergeleken. Dat moet eens met nadruk verklaard worden.

Men volge toch eens nauwkeurig, hoe de Germanen zich bij hun eerste optreden in de geschiedenis gedragen. Als de Kimbren in het dal van de Drau voor het eerst de Romeinen treffen, denken zij er in het geheel niet over, de Romeinsche grenzen eenvoudig onder den voet te loopen en het Romeinsche rijk binnen te vallen. Zij onderhandelen eerst vrij breedvoerig met de Romeinen en zijn bereid, een omweg te maken, als de Romeinen er in toestemmen, hen ongemoeid en in vrede te laten trekken. Zooals bekend, gingen de Romeinen hier op in, lokten hen daarbij echter in een hinderlaag. Zoodra de Kimbren hun toestand inzien, overmant hen de woede en in een ongebreidelden stormaanval werpen zij de Romeinsche legioenen overhoop. De overwinning opent hun de passen van de Karnische Alpen. Maar in plaats

Digitized by Google

van hun overwinning uit te buiten — zooals alle oorlogszuchtige nomaden vast en zeker zouden gedaan hebben, aangezien hun roofgier veel te sterk ontwikkeld is, om een gelegenheid tot plunderen te laten voorbijgaan — keeren de Kimbren Italië den rug toe, wenden zich westwaarts, trekken langs den noordrand van de Alpen en bereiken den Rijn. Eerst verdwijnen zij weer in het donker van de geschiedenis, en geen bericht is ons overgeleverd, waar de boerentrek van dit rijzige blonde volk met zijn trekwagens den Rijn is overgetrokken. Een feit is, dat het brood- en landzoekende volk tusschen de Alpen en den Jura *geen* geschikt kolonisatieterrein aantrof en na eenigen tijd, versterkt door een aantal Helvetische gouwen, alsmede door den weerbaren stam der Tigurijnen, weer opduikt. Nu voegen de Teutonen zich bij hen. De macht van deze vereenigde volken is zoo groot, dat alles voor hen uitwijkt. Zij overstroomen het Rhône-dal, dringen over de Côte d'Or en de Faucillesbergen in het binnenland van Gallië. Kolonisatie-land vinden zij niet, in hun voeding voorzien zij voornamelijk door van de Galliërs geëischt tribuut, daar het in clanheerschappijen sterk verdeelde land niet in staat is te weigeren. In 100 v. Chr. komen zij in het mondingsgebied van de Rhône weer met de Romeinen in botsing. Een consulair leger staat reeds lang tot hun ontvangst bereid. Maar de Kimbren en Teutonen, waarvan de helft aan de Drau voldoende was om de Romeinsche legioenen klein te krijgen, nemen den strijd niet aan, maar vragen om land en koren. Een gezantschap brengt dit verzoek naar Rome. *Dit is historisch de eerste ambtelijk bekrachtigde eisch, die het Germanendom aan den Romeinschen staat heeft gericht.* Als de senaat van Rome om politieke redenen dit verzoek afslaat, dagen de Germanen de Romeinsche legioenen uit en vernietigen deze. Maar zij maken geen gebruik van hun overwinning en vatten ze alleen op als voldoening voor een hun aangedanen smaad. Zij willen — ondanks hun overwinning — het gezochte kolonisatieland liever aan de vrijwillige toestemming van de Romeinen te danken hebben dan aan hun zwaard; dat mag verwonderlijk klinken, is het echter niet, als men als boer weet te denken; boeren hebben rust noodig, om te koloniseeren en kunnen een hen voortdurend verontrustenden tegenstander aan hun grens niet gebruiken. De Kimbren en Teutonen wenden zich dus weer naar het Westen en trekken aan den zuidelijken voet van de Cevennen door de bloeiende Provence naar de Garonne toe. Men

Digitized by Google

zond hun den consul L. Cassius Longinus achterna, om hen te vernietigen. Maar het kwam anders uit dan Cassius zich gedacht had. De Romeinsche veldheer werd verslagen, hij kocht zich zelf en zijn soldaten slechts vrij met achterlating van het oorlogstuig en met de schande van het Caudinische juk. De geheele kuststreek viel van de Romeinen af; de Germanen echter wisten met dit feit niets te beginnen. — Na vier jaren zijn zij weer aan de Rhône; de Romeinen staan tot hun ontvangst bereid. Bij Arausio komt het tot den slag. Kenmerkend is, dat de Germanen dezen slag als een godsoordeel uitvochten en onder zware eigen verliezen het geheele Romeinsche leger vernietigden. Maar nog steeds denken zij er niet over, van hun overwinningen ook politiek partij te trekken, hetgeen iederen nomade zonder meer in het bloed gezeten zou hebben; men denke slechts aan Balamber en Attila, aan Dschengis-Khan en Lenin. De Kimbren en Teutonen richten zich weer westwaarts, trekken nogmaals drie jaren zonder bepaald plan in het Seine-bekken en aan de Loire heen en weer. Dan doen ze iets, wat zoo on-nomadisch als maar mogelijk is, maar zoo kenmerkend Germaansch — men moet eigenlijk wel zeggen: Duitsch — als maar iets Germaansch kan zijn. Kimbren en Teutonen krijgen ruzie met elkaar. Zoolang als zij eensgezind waren, beefde de geheele toenmalige wereld voor hen. Maar zij loopen rond met een politieke blinddoek voor de oogen, die nogal onbegrijpelijk is en slechts uit het bij boerenvolken aan te treffen gebrek aan een natuurlijke begaafdheid voor vraagstukken van buitenlandsche politiek verklaarbaar wordt. Kimbren en Teutonen scheiden van elkaar. Afzonderlijk marscheerend en afzonderlijk vechtend delven zij het onderspit tegen den Romeinschen veldheer Marius. De Teutonen werden bij Aqua Sextiae (102 v. Chr.) verslagen, de Kimbren vonden op 18 Juli 100 v. Chr. op de Rhaudische velden ten Zuidoosten van Vercellae den dood. Maar nog lang vochten blonde Kimbrenknapen als gladiatoren in de Romeinsche arena. Een levend bewijs, dat de Germanen vanaf het begin van hun geschiedenis met een strijdlust en een voorliefde voor het zwaard optreden, terwijl door een ondoorgrondelijk noodlot helaas verzuimd werd, hun tevens ter aanvulling een zin voor de vraagstukken van de buitenlandsche politiek mede te geven, die iedere nomade reeds met de moedermelk zuiver instinctief in zich opneemt. — Krijgszuchtige nomadenvolken hebben zich in de geschiedenis als het tegendeel van de Germanen doen kennen.

Digitized by Google

Zij hielden zich op hun krijgstochten heel grondig bezig met het politieke doel van de zaak, waren ijverig in de weer, om de geheele razzia recht winstgevend te doen zijn, lieten echter een daarbij noodig wordende afdoening van de zaak met de wapens het liefst aan anderen over! Attila verstond het in elk geval meesterlijk, de Germanen tegen de Germanen uit te spelen.

In 72 v. Chr. trok de Sueed *Ariovist* over den Rijn bij de monding van den Neckar. Hij was *te hulp geroepen door Kelten tegen Kelten*. Zijn tocht over den Rijn hing dus aanvankelijk volstrekt niet samen met een veroveringsdoel. Maar hij was toch iets meer doelbewust dan de Kimbren en Teutonen en toen hij de geheele onbekwaamheid van de Kelten doorzag, maakte hij korte metten en versloeg *beide* vijandig tegenover elkaar staande Keltengroepen; hij breidde zijn heerschappij uit van den Neckar tot aan de Saône. Hij maakte van zijn overwinningen echter geen gebruik om een parasiteerende heerschappij uit te oefenen, maar zorgde er voor, dat zijn krijgers zich vestigden als kolonisten; twee-derde van het land eischte hij op als *eigendom* voor zijn soldaten en hij kreeg ze ook op grond van de kracht van zijn zwaard. Maar de Kelten knarsetandden. In 59 moest Ariovist nogmaals een Keltisch leger verslaan. Hij doorzag echter ook verder de woelige weerbarstige Keltische bevolking en hield om die reden een gedeelte van zijn leger onder de wapens en in de hand, en liet deze krijgslieden niet naar huis en haard vertrekken. Zoo ontstond in het Noorden van het Romeinsche rijk een stevig samengeklonken Germaanschen boerenstand. Het is kenmerkend, dat Ariovist met de Germanen ten Oosten en Noorden van zijn rijk in vrede leefde en dat ook de in het Noorden en Noordwesten wonende Kelten — die zich tegenover hem uitdrukkelijk beroemden op hun Germaanschen bloedinslag — met Ariovist in vrede trachtten te leven. Deze volken beschouwden de politieke positie absoluut als een rechtmatig in bezit-nemen van land ten behoeve van een boeren-kolonisatie van zijn Sueven.

Anders evenwel stonden de Zuid- en Westfalen tegenover Ariovist. De geneugten, waaraan de Romeinsche handel hen sinds lang had gewend, waardeerden zij meer dan de krachtige zwaardvuist van den Germaanschen boerenkoning met zijn pootig gevolg. Zij zonden daarom boden naar Caesar. Maar Caesar ging niet zonder meer op hun verzoek in, hoe welkom de boodschap hem overigens ook was. Hij zocht eerst naar een bruikbaar voorwendsel tot den

Digitized by Google

oorlog. Jammer genoeg zou het te ver gaan om de geheele geniale politieke kunst eens te openbaren, waarmede Caesar het spel tegen Ariovist zoo wist te leiden, dat dezen ten slotte niets anders overbleef, dan zich met Caesar op het slagveld te meten. Niets echter bewijst de boeren-vredelievendheid van Ariovist zoo ondubbelzinnig en duidelijk, als juist dit politieke spel van een Caesar. De toedracht is in het kort als volgt:
De Helvetiërs waren na den trek der Kimbren en Teutonen weer naar hun oude woonplaatsen teruggekeerd — dit is overigens uiterst kenmerkend! — konden het echter met hun overschot aan bevolking op den schralen bodem niet klaar spelen. Caesar wist dat, hij wist echter ook, dat de Helvetiërs een nieuwe emigratie van plan waren. Daarom vertraagde hij de onderhandelingen met de zendboden van de Kelten in de aangelegenheid betreffende Ariovist zoo lang, totdat de Helvetiërs, die in het Noordoosten door Germanen, in het Noorden door Ariovist en in het Westen door het Romeinsche rijk ingesloten waren, een poging deden om naar het Westen naar de Santonen door te breken, die tusschen de Garonne en Loire op vetten bodem zaten. In een strategisch en tactisch buitengewoon handig geleiden veldtocht, waarin de dapperheid der Helvetiërs evenzeer te voorschijn komt als de achterbaksheid van den Romein — gelukt het Caesar, de Helvetiërs te vernietigen en direct daarop zijn strategisch doel — namelijk de botsing met Ariovist — te bereiken. Evenwel, Caesar viel van zijn kant Ariovist niet aan en Ariovist op zijn beurt dacht er nog minder over. Maar Caesar maakte van den toestand gebruik. Zijn boden begonnen bij de Kelten een handig spel en ten slotte verzochten de met Rome sympathiseerende Keltische partijen Caesar om hulp tegen den Germanenkoning. Caesar voldeed — naar men zich denken kan — heel genadig aan dit verzoek en speelde zich nu tegenover Ariovist uit als bevrijder der Galliërs van Germaansche geweldenarij. [1]) Ariovist stond in het eerste oogenblik — om de waarheid te zeggen — paf; hij gaf tegenover Caesar te kennen, dat zijn recht op het land minstens even groot was als dat wat Caesar voor-

[1]) Vergelijkingen gaan altijd mank, zooals men weet, maar hierbij wordt men toch bijna tastbaar aan een gelijksoortig verschijnsel in den vorigen wereldoorlog herinnerd, toen onder de aandoenlijke leuze van den nood van het door de Duitsche barbaren aangerande België de Angelsaksische handelswereld zoo uitstekend de kunst verstond, haar wereldpolitieke doeleinden te verbergen.

Digitized by Google

wendde te moeten verdedigen; ook hem hadden de Galliërs te hulp en in het land geroepen en wel eerder dan Caesar; zijn recht was dus het oudere en beste. Maar Caesar wist wat hij wilde. De onderhandelingen leden schipbreuk en Caesar wist zelfs de zaken zoo te draaien, dat tenslotte de schuld aan den oorlog Ariovist in de schoenen geschoven werd. Dus maakten beiden zich gereed voor den zomerveldtocht van het jaar 58 v.d.jt. [1]) In dezen veldtocht schreef de strategisch geschoolde Romein den strategisch ongeschoolden Ariovist de wet van handelen voor; Ariovist werd door Caesar vernietigend verslagen en redde zich door zuiver toeval over den Rijn. Het is echter kenmerkend, dat Ariovist nog direct voor den slag om een onderhoud met Caesar had verzocht en bij dit onderhoud getracht heeft, Caesar te overtuigen van de rechtmatigheid van zijn aanspraken op de nieuwgestichte Suevengouwen. Jammer genoeg kennen wij dit gesprek slechts heel eenzijdig door Caesar, die het ongetwijfeld in zijn geest draait en belicht. Als de door Caesars gedrag innerlijk verontwaardigde en woedend gemaakte Germanenvorst bij dit onderhoud geen al te beschaafden en beheerschten vorm vertoonde, dan is dat menschelijk.

Het is ongemotiveerd, uit de tegenstelling met de ijskoude weldoordachte kalmte, die Caesar gedurende het onderhoud bewaarde, het bewijs te putten dat Ariovist nog barbaarsch onbeschaafd zou wezen. Het onderhoud is in alle geval kenschetsend ook daarom, omdat het duidelijk bewijst, dat de verontwaardiging en opwinding van Ariovist vervuld was van de zorg om zijn land en deze vorst dus onmogelijk een met den bodem niet verder vergroeide zuivere legerkoning geweest kan zijn. Zooals Ariovist zou een heerscher van nomadisch bloed nooit gehandeld hebben. Ariovist toont een gevoel van verantwoordelijkheid tegenover zijn land, dat bewonderenswaardig is en uiteindelijk de eigenlijke oorzaak is van zijn ondergang.

In de koloniale geschiedenis van den nieuweren tijd heeft zich een geval afgespeeld, dat volkomen gelijkt op de houding van Caesar tegenover het boerenvolk der Sueven. Bedoeld is de houding van de Engelschen tegenover de Boeren. De Boeren zijn de eigenlijke pioniers van Zuid-Afrika geweest. Maar de zuiver op wereldmachtpolitiek gerichte Engelschen trachtten voortdurend zich

[1]) Ariovist had dus 14 jaren sinds zijn overtocht over den Rijn het land absoluut in vrede geregeerd.

Digitized by Google

meester te maken van de Nederlandsche nederzettingen in Zuid-Afrika. Aanvankelijk weken de Boeren eenvoudig uit. Zoo kwam het tot den bekenden trek over de Oranjerivier, den grooten trek van 1836. Tegen het einde van de 19e eeuw slaagden dan ten slotte de Engelschen er toch in, het dappere Boerenvolk in hun macht te krijgen. [1]) De boerenstaat der Sueven onder Ariovist en de boerenstaat van de Nederlanders in Zuid-Afrika gelijken zonder twijfel op elkaar in hun aanhankelijkheid aan den bodem; hetgeen heel natuurlijk is, omdat geen boer graag den in den grond gestoken arbeid lichtvaardig opgeeft; zij gelijken echter ook in zooverre op elkaar, dat zij blind zijn tegenover de zuiver op wereldmacht gerichte politieke doelstellingen van hun tegenstander en den oorlog eerst aanvaarden, als hun absoluut niets anders meer overblijft.

Heeft men zich trouwens eerst eens den aard van de nomadische oorlogvoering duidelijk voorgesteld, dan is men beveiligd voor de mogelijkheid, het krijgsmanschap van het Noordras voor nomadisch te houden. Niemand zal wel in staat zijn, uit de overigens uitstekend bekende geschiedenis van het Noordras voorbeelden aan te halen, die te vergelijken zijn met den kenmerkend laffen rooversaard van de nomaden.

Integendeel, het Noordras treedt met zoo principieel geheel andere opvattingen omtrent het oorlogvoeren op, dat men gerust kan zeggen, hun krijgsmanschap staat in dezelfde verhouding tot dat van de nomaden, als het krijgsmanschap van de Badensche boerenzonen in den wereldoorlog tot dat van de Fransche Spahis.

In de eerste plaats valt bij het Noordras — in tegenstelling met alle nomaden — de volle *strijdbaarheid* op; het doel van den strijd treedt in de overleveringen bijna op den achtergrond, de strijdbereidheid daarentegen op den voorgrond.

Terwijl de nomade graag met nauwkeurig vooruit berekende winstkansen op een gevecht ingaat, gaat Hagen van Tronje, zonder een spier te vertrekken, bewust in den dood; ja, hij daagt hun zelfs uit, hoewel niet het geringste voordeel voor de Bourgondiërs daarmede verbonden is.

---

[1]) Overigens: evenmin als men den Noordschen patriciër van het oude Rome verantwoordelijk kan stellen voor de op de wereldmacht gerichte politiek van Caesar, evenmin kan men dat den Noordschen Engelschman voor het op wereldmacht gerichte politieke standpunt van zijn politici in de 19de eeuw. Dit is echter niet de plaats om over deze dingen te spreken.

Digitized by Google

Tracht men de strijdbereidheid bij het Noordras op haar diepsten grond terug te voeren, dan stoot men allereerst op de waarde, die het Noordras toekent aan de *standvastigheid* in den strijd. Niet hij wordt als held geprezen, die zooals bij de nomaden, veel tegenstanders afmaakt of tijdig de hopeloosheid van een gevecht inziet en daarop met overleg en vaardigheid zijn contact met den tegenstander verbreekt, maar hem waardeert het Noordras het meest, die den strijd tot het einde uitvecht, onverschillig welk lot de schikgodinnen den strijder hebben toegedacht. Daarbij verstaat het Noordras onder standvastigheid in den strijd volstrekt geen zinloos „staan blijven" om zich eenvoudig te laten doodslaan, maar den inzet van de geheele persoonlijkheid ter wille van de overwinning. Dat is bijvoorbeeld bijzonder duidelijk bij Tacitus te zien, die uitdrukkelijk vermeldt, dat bij de Germanen een terugwijken tijdens het gevecht geenszins als schande goldt, indien men later maar weer voorwaarts ging. [1])
Onder welke omstandigheden zal stand houden in den strijd, d.w.z. dit zooeven geschilderde *volhouden bij het gevecht,* van nut zijn? Steeds daar, *waar strijden noodzakelijk wordt* en dat is allerminst van toepassing voor de *verdediging. Wie niet overhoop geloopen wenscht te worden, moet bereid zijn te vechten tot aan den dood.* Houdt men rekening met het boerendom van het Noordras, dan wordt deze gedachte iets vanzelfsprekends. Als een boerendom aangevallen wordt, dan staat het voor de keuze, of den aanval volledig af te weren, of zich te onderwerpen resp. te gronde te gaan. *Slechts weerbaar boerendom is vrij.* Echte militaire staten zijn steeds uit vrije boerenstaten voortgekomen, hetgeen men bij Sparta, Rome en Pruisen kan nagaan. Nooit is er een vredelievender boerenvolk geweest dan de Brandenburgers en hun vorstengeslacht, de Hohenzollern; wie het tegendeel beweren wil, moet men met Treitschke ten antwoord geven: „Dat is gewoonweg niet waar". *Zelden is echter ook een militaire staat zoo kennelijk eerst door zijn ligging tot militairen staat opgevoed geworden als juist Pruisen.* De open grens dwingt nu eenmaal tot verdediging en dwingt tot een door en door militaire opleiding van zijn

---

1) Tacitus, Germanië, vertaald door van Wilzer, Leipzig, 1923, Kap. 8. Het systeem van de beweeglijke afweerslag zooals Ludendorff het in den wereldoorlog invoerde, ontpopt zich dus als een zeer oude Duitsche methode.

Digitized by Google

burgers ter verdediging van het vaderland, of zulks nu den enkeling sympathiek is of niet.
„Het is beter, zijn leven in den oorlog te wagen, dan als een slecht volk van slaven tot spot van den vijand te worden". (Paulus Diakonus, Langobardengeschichte I, 17).
Ook in de geheele moderne koloniale geschiedenis is het wapen het kleinood van den Noordschen kolonist; hij koestert het meer dan wat ook; vgl. hiermede den Boerenoorlog; men denke echter ook aan de beroemde jachtbuksen van de Tiroler boeren onder Andreas Hofer en nu weer in den wereldoorlog! — Daarom ook heeft het boeren-adelsvolk der Romeinen ons de zinspreuk nagelaten: *Si vis pacem, para bellum; d.i. als gij den vrede wilt, bereidt U voor op den oorlog.* Voor den steeds op roof loerenden nomade heeft dit woord geen zin, want hij wil niet met het zwaard den vrede bewaren, maar omgekeerd dien verstoren en zich den eeretitel Gâzi (Râzi) verwerven. Wieland zei eens: „De vrede is steeds het uiteindelijke doel van den oorlog." Dat is absoluut Noordsch en boersch gezien. De nomade zou juist omgekeerd zeggen: „De oorlog is steeds het uiteindelijke doel van mijn tegenwoordigen vrede." Het mag vol tegenspraak zijn, maar het strijdaanvaardende standpunt van het Noordras is duidelijk een bewijs voor het vredelievende boerendom daarvan.
De sage uit het Oude Testament van Kaïn en Abel is in den grond van de zaak een meer dan ondubbelzinnig en duidelijk bewijs hiervoor. De landbouwer is Kaïn en Abel is de nomade en uitsluitend herder. Dit zijn absolute en niet te overbruggen tegenstellingen. Kaïn de boer, kan den nomade Abel niet anders afweren, dan door naar de wapens te grijpen en hem neer te slaan. Daarmede begon de *broedermoord* onder de menschheid. Dit is volkomen juist uitgedrukt, want in de dierenwereld kent bijv. geen enkele soort den georganiseerden strijd *binnen* de soort; wel vechten de mannetjes onder elkaar om de wijfjes, of de eene soort vecht tegen de andere (jachtorganisatie van de leeuwen, mieren enz.). Maar de strijd van groepen *binnen* de soort is aan het dierenrijk volkomen vreemd. Deze vorm van strijd, dien wij menschen eerst ontwikkeld hebben en oorlog noemen, heeft tot voorwaarde het vechten om iets, het bezit. In dit opzicht is de sage van Kaïn en Abel heel ondubbelzinnig en zij duidt vooral volkomen juist het *begin* aan van den broedermoord. Maar *verkeerd* is het, hierbij de schuld uitsluitend bij Kaïn te zoeken. Hem, die door

Digitized by Google

werken tot bezit is gekomen, blijft in het geheel niets anders over, dan den strijd te aanvaarden, om *zich te handhaven.* Bij de onvruchtbaarheid van den nomade (Abel) tot scheppend opbouwwerk en zijn roofzieke zucht naar het uitbuiten van de door den landbouwer (Kaïn) geschapen cultuur, komt dit in de practijk hierop neer, dat de landbouwer (Kaïn) de hand tegen den roover (Abel) opheffen *moet.* Het is in den grond van de zaak dezelfde verhouding als bij het Pruisische militairisme, dat geboren werd onder den ijzeren dwang tot verdediging, ook steeds slechts onder het gesternte der verdediging stond en waartegen niettemin de geheele wereld storm liep, omdat het zoogenaamd den vrede van de wereld verstoorde. Zulke opvattingen nu komen voort uit de oer-instincten van nomadisch denken en staan op één trap met die van misdadigers, die in de politie (politie van het Grieksche politeia; Lat. politia, staatsbeheer, staat) slechts het middel zien om hun „vrijheden" te beperken.
Daarmede is ongetwijfeld het geheele probleem van de houding van het Noordras tegenover den strijd nog niet opgelost. Maar voordat wij overgaan tot de oplossing van dit vraagstuk, zal eerst nog gewezen worden op eenige verdere eigenaardigheden van het Noordras in den strijd, die weliswaar alle mogelijke verklaringen toestaan, maar geen enkele, die op een oorlogs- en roofzuchtig nomadendom wijst.
Daartoe behoort bijv. het *schild* en de beteekenis, die daaraan door het Noordras wordt toegekend; immers het gold als een bijzondere schande, zonder schild uit den strijd terug te keeren. *Het schild is kennelijk het wapen der verdediging.* Een lichtbeweeglijk en slechts op overvallen ingericht nomadenvolk heeft nooit zware schilden. Men werpt ook in den strijd het schild alleen daar weg, als men vluchten wil, dus niet van plan is den strijd vol te houden. Daarentegen zal men zich wel wachten, het schild weg te werpen, indien het terugwijken uitsluitend om tactische redenen geschiedt.
Ook de *strijdwagen* behoort hieronder, hoe merkwaardig dat op het eerste gezicht ook mag lijken. Oorspronkelijk echter reed men met deze oorlogswagens niet in den slag, maar alleen er naar toe, stapte dan op het slagveld uit en plaatste zich in de gevechtslinie; in elk geval moeten zekere overleveringen zoo verklaard worden. Daargelaten dat deze manier, om zich ten strijde te begeven, met de overvalstactiek van de nomaden zoodanig in

Digitized by Google

tegenstelling is als maar eenigszins mogelijk, kunnen hieruit ook eenige andere leerrijke gevolgtrekkingen worden gemaakt. In de eerste plaats dan, dat beide partijen van tevoren in alle gemoedsrust over de plaats van den strijd tot een accoord moeten zijn gekomen. De geschiedenis van de Germanen bevestigt zulks immers ook. Hieruit kan echter voorts afgeleid worden, dat aan dergelijke gevechten een formeele oorlogsverklaring moet zijn voorafgegaan; ook dat vindt men eveneens in de Germaansche zoowel als trouwens in de geheele Indogermaansche geschiedenis bevestigd. In Rome werd bijv. een roode oorlogsvlag geheschen, als er gevaar dreigde of een oorlog zou worden begonnen; niets bewijst overtuigender, dat voor de boeren-patriciërs een oorlog een uitzonderingstoestand was, dan juist dit feit. „In een tijd, toen men in Rome reeds lang speren met ijzeren punt kende, moest de Fetial (bondspriester) bij de plechtige aankondiging van den oorlog door middel van overwerpen van den speer in het land van den vijand, nog eeuwen lang gebruik maken van de *hasta praeusta*. Dit was een speer geheel van hout, waarvan de punt in het vuur gehard en daarna in bloed gedoopt was. Deze (hasta praeusta) komt nogmaals voor in de *cranntair van de Gaelen* in het Schotsche hoogland en in de *bodkefli van de Scandinaviërs,* een aan de einden aangebrande en daarna in bloed gedoopte stok (resp. kruis), *die ten teeken van den uitgebroken oorlog met de uitnoodiging om op een bepaalde plaats te verschijnen in het land werd rondgestuurd;* [1]) in Zweden bleef dit gebruik nog bestaan tot in de 16e, bij de Gaelen tot in de 18e eeuw." (Ihering).
Nog duidelijker uit *Kuhlenbeck* zich hierover. „Bij geen volk vinden wij zulke vaste regelingen over oorlogsverklaring over het begin van de vijandelijkheden, over het sluiten van vrede en over volkenrechtelijken trouw aan het verdrag, als bij de Romeinen. Een gedachte van het Romeinsche oorlogsrecht schijnt van oud-Arischen oorsprong te zijn. Als een onderdeel van de goddelijke wet was het aan een college van priesters ondergeschikt, dat het collegium der fetialen heette, van, zooals de Romeinen dat noemden, quia *fidei* publicac pracerant, dus „beschermers van de publieke getrouwheid aan gesloten verdragen." Zonder toestemming en medewerking van dit priesterdom van deskundigen van het volkenrecht bestond er geen rechtvaardige, reine en vrome oorlog

---

[1]) Cursiveering van mij, de schrijver.

Digitized by Google

(justum, purum, piumque bellum). Met bijzondere nauwgezetheid heeft Rome vooral over de onschendbaarheid van de gezanten gewaakt; zooals het eenerzijds die volken onverzoenlijk met oorlog straft, die de waardigheid van het Romeinsche volk in den persoon van zijn afgezanten krenkten, zoo heeft het aan den anderen kant onverbiddelijk iedereen van zijn eigen burgers uitgeleverd, die tegen dit beginsel en tegen den volkenrechtelijken trouw (fides) gezondigd had."

Dit alles deed men echter toch alleen dan, wanneer men in den strijd een beslissing zocht, die op geen andere manier te bereiken viel, m.a.w. de strijd wordt hier niet zooals bij de nomaden tot een diefstal met geweldpleging, hij is geen razzia, maar de *voortzetting van de politiek met andere middelen*. Men kent hem daarmede ondubbelzinnig een *uitzonderingspositie* toe, zooals bij vrijheidlievende en weerbare boerenvolken slechts natuurlijk is. In feite weten wij immers ook van de *Kimbren* en *Teutonen* van *Ariovist* en uit vele andere overleveringen, dat volstrekt niet zoo vlug naar het zwaard gegrepen werd, als men dat heden steeds gaarne bij het Noordras doet voorkomen. Over het algemeen gingen uitgebreide pogingen tot een minnelijke schikking aan den strijd vooraf.

Eigenlijk nog merkwaardiger zijn echter de overleveringen, waaraan tot nu toe veel te weinig aandacht werd geschonken, volgens welke men eventueel van den slag als zoodanig afzag, om het geval te laten beslissen door een duel van de leiders of een gevecht tusschen enkele uitgezochte mannen. Gedurende het gevecht waren de beide legers kalm toeschouwers en de overwonnen zijde dacht er volstrekt niet over, achteraf uit ergernis naar de wapens te grijpen. Men zal in de oorlogsgeschiedenis van alle nomaden geen enkel geval vinden, dat hiermede vergeleken kan worden. Dit wijst er niet alleen op, dat het *Noordras* in den strijd uitsluitend een *onvermijdelijke* beslissing zag, maar ook, dat het eventueel er niet voor terug schrok, *onnoodig* bloedvergieten te voorkomen.

Men moge over oorlog denken zooals men wil, maar dat deze wijze van oorlogvoeren niets heeft uit te staan met een verovering uit roofzucht, zal men wel nauwelijks kunnen tegenspreken.
Trouwens, bij de overleveringen van de Indogermanen en Germanen valt bij hun legervormen het beginsel der verdediging veel

Digitized by Google

eerder aan te toonen, dan dat van een bestendig op verovering belust krijgsmanschap.
Kern (Artbild der Deutschen) zegt weliswaar, het woord *krijg* stamt van *krijgen* en bewijst duidelijk het nomadische standpunt van den Noordschen adel bij de Germanen; maar bij *Schrader* kan men ook een andere verklaring voor het woord krijg vinden. Schrader zegt hiervoor: „het mhd. krijg in de huidige beteekenis is van jongen datum; It. guerra, Fr. guerre, uit ohd. wêrra, Eng. war beteekent aanvankelijk alleen verwarring, twist, volgens *Frisch* en *Adelung* zelfs alleen maar geschreeuw of lawaai van twistenden. Krijg in den zin zooals Kern het opvat, zal daarentegen door het ohd. urliugi (vgl. Orlogschiff — oorlogschip) uitgedrukt zijn.
Evenzoo beteekent het woord *burcht* bij de Germanen volstrekt niet de dwingburcht van de nomaden, maar een beschermende burcht, een toevlucht. *Schrader* vermoedt, dat burcht met het Indische woord pur verband houdt, dat niets anders zeggen wil dan een *versterkt toevluchtsoord in het uur van gevaar;* voorts hangt met het woord burcht waarschijnlijk samen: Got. baurgs, ohd. burg, die wel van berg af te leiden zijn, aangezien in vroegere tijden alle versterkingen om natuurlijke redenen van verdediging hoog aangelegd werden. In dit verband dient ook nog vermeld te worden oudn. tun — omheinde hoeve, agls. eveneens tun, waaruit town (omheinde plaats, stad enz.) werd.
Ook *Ihering* komt bij zijn onderzoek tot het resultaat, dat de stad om redenen van verdediging door de „Arische" boeren is gesticht; en wel steeds zoo ruim, dat het landvolk ook werkelijk met have en goed in de stad kon vluchten. Als voorbeeld haalt *Ihering Alesia* aan, waar *Vercingetorix* behalve zijn talrijke ruiterij niet minder dan 70.000 man voetvolk onderbrengen kon, verder een groote hoeveelheid vee en andere proviandvoorraden voor minstens een maand (Caesar de bello Gal. VII, 69). Woordelijk vervolgt *Ihering* dan: „Een interessant evenbeeld daarvan *(Alesia)* is de Romeinsche aan de Etruskers (de schrijver) ontleende ritus van de stichting van steden. Deze bestaat hierin, dat een stier en een koe voor een ploeg gespannen worden, eerstgenoemde als de sterkere aan den door den vijand bedreigden buitenkant, de zwakke koe aan de niet bedreigde binnenzijde van de toekomstige stad.... waar de poorten komen te staan, wordt de ploeg opgetild....

Digitized by Google

Zij (de stad Rome) wordt daardoor gekenmerkt *als het werk van boeren en de muren en grachten, tot welke hij (de stichter) zich bij zijn werk beperkt, geven te verstaan, waarom hij ze stichtte: ten behoeve van zijn veiligheid....* [1])
Indien de stad als markt bedoeld zou zijn, dan had men wel eerst de markt afgestoken." Inderdaad kwam de Romeinsche volwaardige burger, die als boer buiten op het platteland leefde, aanvankelijk slechts op marktdagen, gerechtsdagen, bij publieke feestelijkheden enz. naar de stad, of als een vijandelijke inval hem daartoe noopte. Van veel meer belang echter is een andere overweging van *Ihering*. Hij constateert om te beginnen dat men in het Romeinsche recht nauwkeurig den overgang van het oudnoordsche (Arische volgens Ihering) recht van de Patriciërs tot het mechanische recht van lateren tijd vaststellen kan. (Twaalftafelen-wetten). Daarbij spreekt hij de meening uit, dat men duidelijk twee wortels van de legerorganisatie blootleggen kan. „In mijn oogen vestigt het optreden van het getal in de hier geschilderde functie een *cultuurhistorisch* keerpunt, het duidt de verheffing aan van de organische indeeling van het volk tot de mechanische, de eerste is gegroeid, de tweede gemaakt.... De Latijnsche taal kent voor leger twee uitdrukkingen, waarvan de eene: exercitus tot den nieuweren, de andere classis tot den *vroegeren* tijd behoort. *Exercitus* is taalkundig gedacht als de uit den burcht (ex arce) uitvallende schaar, de burcht echter met de dezen omgevende stad stamt eerst uit de periode der heemvastheid. *De uitdrukking clasis haalt ons taalkundig het door mondeling roepen* (calare) *ontboden leger voor den geest*.. [1])
Het steekhoudende van dit argument wordt daardoor aangetoond dat het roepen bij de pontifices (priesters) nog tot ver in den historischen tijd is behouden gebleven. De vergaderingen die door hen bijeen geroepen werden, heetten daarom comitia calata. Men stelle zich dit niet zoo voor, alsof deze wijze van bijeenroepen van den beginne af tot hun eigenaardigheden behoorde en de wereldlijke macht er een andere op na hield; het was de eenige methode, die de oertijd, nog onwetend ten aanzien van de metaalbewerking, kende...... Het gemis van trompetten in den oertijd deed voor den slag den „roeper ten strijde" ontstaan, menschen met een vèrdragende stem, die daarom nog geen leider behoefden te

---

[1]) Cursiveering van mij, de schrijver.

zijn. Ik heb hierboven gezegd, dat de pontifices de oude manier van het „calare" behielden. Hiermede staan in taalkundig verband de calatores, hun dienaren, die bij het offeren de stopzetting van den arbeid op werkdagen te verkondigen hadden, en de calendae = de eersten van de maand waarop door hen mondeling de maandkalender verkondigd werd en ook de curia calabra, de plaats, vanwaar dit gebeurde. Dit mondeling verkondigen van den kalender is voor hen even kenmerkend, als het mondeling bijeenroepen van de door hen te houden volksvergaderingen. Zooals zij voor dit laatste de inmiddels opgekomen horens verwierpen, zoo verwierpen zij voor het eerste het schrift. De wereldlijke macht verving na de opkomst hiervan de vroegere mondelinge afkondiging (edicera) door de schriftelijke, zij het ook met inhoud, zoowel hierbij als bij den classicus, van de taalkundig nu niet meer passende uitdrukking edictum. De Pontifices echter gingen met dezen vooruitgang in *officieele* toepassing niet mede, hoewel juist zij dien *in feite* bewerkt hadden. Zooals zij den bouw van houten bruggen voortzetten, toen de steenen bouwwerken — de houten spijkers en speren, toen het ijzer — het doodgeeselen, toen het onthoofden — het mondelinge oproepen van het volk, toen de signaalhorens opgekomen waren — bleven eveneens de mondelinge verkondiging van den kalender en de mondelinge mededeeling van de aanklachtformules bewaard, toen de wereldlijke macht daarvoor de schriftelijke in de plaats had gezet. Nu is het heel leerrijk, dat Ihering, die aanvankelijk nog absoluut geloofde in het oorspronkelijke nomadendom van de Ariërs, zijn opvatting in den loop van zijn navorschingen laat vallen en alle *Indogermaansche stichtingen van staten op het samenvatten van de militaire macht met het oog op de verdediging terugvoert*. Met deze opvatting wenscht schrijver dezes zich geheel zonder voorbehoud te vereenigen. Het is trouwens geheel ondenkbaar, dat de hoogstaande boerencultuur van het Noordras in Europa, die het onderzoek met de spade nu langzaam voor ons ontsluit, in een tijdperk van oorlogen is ontstaan. Geen stand heeft voor den bloei van zijn cultuur een zoo onvoorwaardelijke rust noodig, als de boerenstand. Een tijdperk van oorlogen zou onvermijdelijk de kolonisatie van alleenstaande hoeven vernietigd hebben, want men kan daarin wel eenige vijandelijke invallen uithouden (zie den inval van de Romeinen in het land der Franken en Nedersaksen), men kan echter bij kort op elkaar volgende invallen

Digitized by Google

of voortdurende onveiligheid de alleenstaande boerderij niet handhaven (zie hierbij den „Werwolf van Löns).
Schrijver dezes gaat zelfs nog een stap verder en beweert, dat het Noordras aanvankelijk ook nergens een bijzondere begaafdheid voor het oorlogvoeren vertoont. Men bestudeere toch nogmaals geheel zonder vooroordeel de hierboven geschilderde eerste botsingen tusschen de Germanen en Romeinen. Men zal dan moeten toegeven, dat de Germanen wel allemaal prachtige en dappere kerels zijn, die voor geen dood of duivel bang zijn, doch van de een of andere oorlogskunst, of ook van een min of meer oordeelkundige wijze van oorlogvoeren kan men werkelijk bij hen niets ontdekken. Integendeel: den Romeinen gelukt het eeuwenlange tegenhouden van de Germanen voor een gedeelte slechts door een zekere blindheid van de Germanen voor strategische vraagstukken. Zeker, waar het Noordras in de geschiedenis gelegenheid kreeg zich in de oorlogskunst te scholen en de opgedane ervaringen van geslacht op geslacht doorgeven kon, heeft de aangeboren dapperheid en het uit den boerenstand medegebrachte erfgoed van een geordend denken, het in staat gesteld de grootste strategen voort te brengen. Maar zonder scholing brengt het Noordras van huis uit geen oog voor oorlogsvoering mede, al is ook ieder op zich zelf van alle gaven voorzien, die voor een goed krijgsman van waarde zijn. Wie meent hier een tegenstrijdigheid in te zien, zij op de Engelsche officieren in den wereldoorlog gewezen, die algemeen met buitengewone dapperheid vochten, maar vaak bij de leiding van de troepen een blindheid openbaarden, die ons meer dan eens ten goede is gekomen. Op den 20sten November 1917 zouden de Engelschen in den Tankslag bij Cambrai onder Duitsche officieren heel ergens anders terecht zijn gekomen, dan in werkelijkheid het geval was. Juist op dien dag heeft de in de oorlogsvoering geschoolde Duitsche officier ondanks een wanhopige situatie en alleen met een handvol mannen aan den in de oorlogsvoering niet geschoolde Engelschen officier — niettegenstaande diens buitengewone dapperheid en ofschoon de Engelschen in aantal verre de baas waren — het initiatief ontnomen. De Engelschen hebben dit in hun dagberichten ook openlijk toegegeven.
Om de volle beteekenis van dien dag voor den roem van ons leger te kunnen beseffen, moet men zich duidelijk voorstellen dat *één enkele* Duitsche divisie — het was de 54ste inf. d. onder den generaal der artillerie Frhr. v. Watter — den aanval van

Digitized by Google

8 Engelsche infanterie-divisies en 3 cavalerie-divisies heeft doorstaan, die bovendien over vele honderden stukken geschut alsmede 350 tanks en 500 vliegtuigen beschikten (volgens berichten van den Noorweegschen overste Schnittler moeten het er 1000 zijn geweest). Daarbij kwam de Engelsche aanval zoo verrassend, dat de geheele eerste en eigenlijke verdedigingslinie van de 54ste inf. div. reeds overhoop geloopen was, voordat men aan Duitsche zijde beseffen kon, wat er eigenlijk aan de hand was. Maar de Engelschen wisten niets met hun cavalerie te beginnen, wisten niet, hoe zij met hun intacte formaties het luttele hoopje Duitschers moesten vernietigen. In waarheid had de Engelsche cavalerie in het geheel geen tegenstander meer voor zich. Men moet er niet aan denken, wat er van het Duitsche front in het Westen terecht zou zijn gekomen, als de Engelsche leiders hun cavalerie eenvoudig er op los hadden laten rijden, zooals iedere Duitsche recruut na een half jaar opleiding instinctief had gedaan. De Engelschen echter konden tot geen besluit komen. Wel nimmer in de wereldgeschiedenis hebben bereden troepen zich meer geblameerd dan de Engelsche cavalerie bij Cambrai: zij draagt overigens sinds dien tijd den haar door haar eigen infanterie verleenden eerenaam van *„viooltjesrijders"*.
Het zij den schrijver vergund, een vakkundig oordeel over de Engelsche cavalerie hier woordelijk in te lasschen om overduidelijk aan te toonen, dat persoonlijke dapperheid nog lang niet behoeft samen te gaan met de bekwaamheid tot het aanvoeren van troepen; uit: *Die leichte Artillerie,* 5 Jahrgang No. 2, „Hier om twaalf uur des middags verzuimde de Engelsche cavalerie voor den eersten keer de gelegenheid om haar taak te vervullen en in den slag beslissend in te grijpen. Hier had zij naar Duitsche begrippen reeds moeten optreden. Hier zou zij een gemakkelijke taak tegen een geschokten — ongetwijfeld voorloopig aan het wankelen gebrachten tegenstander hebben gehad, alvorens hij met de aloude onversaagdheid gelegenheid vond zich te herstellen en zich te organiseeren. Hier zou de oude Duitsche ruiterleuze als ze door de Engelsche ruiterij opgevolgd was, voor Engeland goede resultaten gehad hebben: *„Drauf und Durch"* (er op los en er door heen). Hier zouden zij alle drie samengevat en energiek in den strijd geworpen, er door gekomen zijn. Zij hadden tot het invallen der duisternis eigenlijk het heft in handen. Zij lieten 's namiddags de tweede en daarmede de laatste gelegenheid voorbijgaan en

Digitized by Google

konden zich toen naar Duitsche cavaleristische begrippen en beginselen laten begraven. De Engelsche cavalerie-divisies bleven gedurende den geheelen dag passief. Cavalerie moet actief zijn, anders is zij geen cavalerie maar een nutteloos en hinderlijk meubelstuk binnen het kader van de troepen, dat nergens van nut is, maar overal stoort. Men zou echter op het verkeerde pad zijn, door hieraan het échec van den dag te wijten, want misschien heeft bij hen het overbrengen van de orders in zoover niet gefunctioneerd, dat zij van boven af geen helder beeld over den toestand bij den tegenstander en bij de eigen infanterie konden verkrijgen. Dit zou echter een zware beschuldiging zijn tegen de gevechtsleiding, want deze moest weten, wat zij op het geschikte oogenblik aan haar ruiterdivisies had. Konden echter de cavalerie-divisies werkelijk niet het noodige van de gevechtsleiding gewaar worden, dan was het voor hen zaak, zelfstandig te laten verkennen. Voor zoover dit door ons kan worden beoordeeld *ontbrak het hun voornamelijk aan een zelfstandig en tot verantwoordelijkheid bereid optreden, alsmede aan een driest aanpakken.*
Het is aan te nemen, dat de drie cavalerie-divisies onder eenzelfde leiding van een hooggeplaatst cavalerie-officier stonden. Deze moest beslist zelfstandig handelen, deed hij dit niet, dan behoorde hij voor een krijgsraad, want in zulke situaties mag de cavalerieleider zich niet angstvallig afhankelijk maken van zijn hoogere commandoposten. De geschiedenis van de Duitsche ruiterij is rijk aan voorbeelden, dat zelfstandig optreden van de cavaleriecommandanten niet alleen de infanterie uit wanhopige situaties heeft gered, maar dat op zulk een zelfstandig handelen en een niets ontziend vooruitbrengen van de vaandels in de vijandelijke gelederen de overwinning volgde. Nog krasser deed hetzelfde verschijnsel zich voor in 1918 bij de Amerikanen, die met een ongelooflijke zorgeloosheid voor hun eigen persoon aanvielen en zich vaak zoo dom gedroegen, dat men bij deze prachtige figuren als soldaat niet wist, of men over de razende verliezen die zij daardoor leden, lachen of huilen zou, dat de Amerikanen, zonder ook maar in het minst dronken te zijn, met omgehangen geweer, de shagpijp in den mond en de handen in de broekzakken aanvielen, heeft schrijver dezes zelf herhaaldelijk meegemaakt. [1])

[1]) Schrijver dezes staat met zijn oordeel over de Amerikanen volstrekt niet alleen, ook heeft hij geen uitzonderingsgevallen gegeneraliseerd. Ook Franschen en Engelschen bewonderden wel de persoonlijke dapperheid van

Digitized by Google

Kort en goed, men onderzoeke het Noordras, waar men wil: men zal er weliswaar een buitengewone persoonlijke dapperheid bij aantreffen, maar ook steeds kunnen vaststellen dat het eerst langzamerhand er toe overgaat een tactische en strategische ervaring te ontwikkelen; van nature brengt het deze beslist niet mede. Men zou deze vaststelling onbelangrijk kunnen vinden, als zij ons niet tevens leerrijke vingerwijzingen op de Noordsche praehistorie veroorloofde. Is het Noordras een dapper, maar beslist geen krijgszuchtig ras geweest, dan hebben wij daarmede een bewijs te meer in handen dat het op boerengrond is ontstaan en kunnen wij afleidingen uit het nomadendom terugwijzen. Dan dient men echter in staat te zijn, de dapperheid van het Noordras ook zonder scholing op oorlogsgebied, dat wil in dit geval zeggen zonder duurzamen oorlogstoestand te kunnen verklaren. Hiertoe zijn in elk geval voldoende mogelijkheden voorhanden; wij zullen trachten, deze begrijpelijk te maken. Als een voorname reden hiervoor mogen wij het op zich zelf aangewezen persoonlijkheidsbewustzijn van het Noordsche boerendom beschouwen en in de harde Noordsche omgeving één van de hoofdoorzaken zien, die geen verwekelijking van karakter lieten opkomen. De kolonist moet zien het met zijn omgeving klaar te spelen, wil hij zich staande houden.

Deze worsteling met zijn omgeving kan zwaar zijn en onstuimig naarmate de omgeving — in de gedaante van dier, mensch of natuurkracht — hard en gewelddadig is. Dit is een ervaring die door de geheele koloniale geschiedenis van de laatste 150 jaren voor het Noordras wordt bevestigd en die niet in de laatste plaats de reden is, waarom het geheele actieve politieke leven van de

---

den Amerikaanschen soldaat, zij stonden echter versteld over zijn gemis aan instinct in het gevecht; de Amerikaan bezat hoegenaamd geen begrip voor de redelijke leiding van een troepenformatie. Men kan daaraan de woorden van den Engelschen admiraal Lord Fisher (Records, blz. 246) volkomen begrijpen: „Een kabinetsminister stelde na den wapenstilstand in een krantenartikel vast, dat de Entente aan het einde van haar krachten was, toen het, als door een wonder tot den wapenstilstand kwam. Ook maarschalk Foch was op het doode punt aangekomen door de onbekwaamheid van het Amerikaansche leger en de onvermijdelijke gevolgen van het gebrek aan ervaring in een nieuw leger. Ofschoon het Engelsche leger Mons innam, was toch het Duitsche leger slagvaardig, niet gedemoraliseerd en in het bezit van geweldige achterwaartsche verdedigingslinies. Dat was geen Waterloo, geen Sédan, geen Trafalgar."

Digitized by Google

Germanen sinds de volksverhuizing zich op koloniaal terrein heeft afgespeeld. (Engeland, Pruisen, Oostenrijk, enz.). Tegenover ruw geweld van de omgeving zit er voor den kolonist niets anders op dan zich daaraan te onderwerpen of „de omgeving te bedwingen." Het boerendom van het Noordras verkoos zich te handhaven, staalde in deze worsteling den wil aan zijn wilde Noordelijke omgeving en wende er aan, met vasten blik het noodlot tegemoet te zien. In het Noorden van Midden-Europa moest de kolonist wel tot een held rijpen; tot heldendom in den zin van een mensch die zijn lot aanvaardt om het te boven te komen. [1]) Al het vreeselijke en verheffende, al het ijzingwekkende en schoone van dit Noordsche heldenras vindt zijn natuurlijke verklaring in dat *op zichzelf gestelde* boerendom van het Noorden. Wie dat niet gelooven wil, late zich door de kolonisten van onze koloniën eens iets vertellen over de wisselwerking van kolonist en omgeving; zuiver bij toeval is de heldenstrijd van *Lettow-Vorbeck* nu juist ook niet ontstaan. Het is begrijpelijk dat een leven onder voortdurende worsteling met ruwe krachten ook den geest helder en doelbewust maakt. De mensch komt uiteindelijk tot de overtuiging, dat men slechts door de daad alleen meester wordt over zijn lot. Bij een dusdanige geestelijke ontwikkeling werd het Noordras ook geholpen door de in zijn kolonistendom besloten liggende ontwikkeling tot ruimtebewust en organisch denken. *Op het oogenblik dat de mensch zich als drager van een noodlot gevoelt, houdt voor hem het vreezen op. Hagen,* die zijn ondergang uitdagend tegemoet treedt, omdat hem dit lot wordt voorspeld, is volmaakt Noordsch geschilderd. Dit vanzelfsprekende „in den dood gaan" heeft de geschiedenis van het Duitsche leger sinds 1813 in ontelbare gevallen getoond. Vele deelnemers aan een veldtocht zullen wel zelf gevallen beleefd hebben van kameraden, die volkomen bewust hun dood vooruitzagen en niettemin vroolijk en vanzelfsprekend hun plicht tot den laatsten ademtocht hebben gedaan. Zelden echter zal een dergelijk geval zoo betrouwbaar zijn opgeteekend

---

[1]) Buitengewoon mooi heeft Frederik de Groote dit weten uit te drukken met de woorden:

„Ich weisz, dasz ich ein Mensch bin,
Dem Leiden drum geweiht,
Dem gegen Schicksalstücke
Nur hilft Standhaftigheit."

(Ik weet dat ik een mensch ben, en dus bestemd om te lijden, en wien tegenover het grillige noodlot maar één ding helpen kan: standvastigheid.)

Digitized by Google

als het volgende, dat uit dien hoofde hier in het kort zij weergegeven. Ook omdat het in eigenaardigen, zij het ook gemoderniseerden vorm op het bewuste „in den dood gaan" van genoemde Hagen van Tronje gelijkt.

Schrijver dezes ontleent de volgende regels aan een herdenking die aan kapitein Von Consbruch, batterij-commandant F.A.R. 3/25 werd gewijd. „Ik ga stilzwijgend voorbij aan de schildering van de eerste dagen en weken met al hun indrukken en wederwaardigheden en begin alleen daarom met den eersten dag, omdat ik toen reeds bij kapitein Von Consbruch een bepaald fatalistisch voorgevoel voor den dood leerde kennen. Liet hij zich tegenover mij maar in dien geest uit omdat hij mij sinds jaren kende, omdat hij wist dat ik ook getrouwd was en vrouw en kind achter liet of omdat ik zijn oudste officier was en hij, steeds in denzelfden gedachtengang in mij dengene zag, die hem wellicht midden in den slag zou moeten vervangen? *Daarbij was er in deze dagelijksche toespeling op zijn dood niets van vrees, niets van angst, ook niets om op eenigerlei wijze mij het hart zwaar te maken, maar uitsluitend zorg te dragen om dit, naar zijn vaste overtuiging spoedig en onvermijdelijk te verwachten lot op elk uur tegemoet te zien en vooraf al het noodzakelijke te regelen.*

Telkens bij het slapen gaan zei hij tegen mij als oudste van zijn officieren: „Wij beiden drinken nu nog een glas, want het is toch weldra mijn laatste." Aangezien dit voorgevoel van den dood alles behalve zwakheid was, had ik er, hoezeer het mij ook door de ziel sneed, allang van afgezien, hierop te antwoorden. Zoozeer was ik echter onder den indruk daarvan, dat, toen wij den 22.8.1914 bij Maissin den vuurdoop ondergingen, de vijandelijke granaten voor het eerst in onze nabijheid insloegen en wij bemerkten, hoe onze dappere tweede batterij regelrecht met granaatkartetsen werd bedekt, zonder dat eenig verlies ontstond, ik tegen kapitein v. Consbruch zeide: „Nou ziet U wel, als de Franschen in dezen oorlog zoo doorgaan met schieten, dan kan ons heelemaal niets overkomen. Zijn antwoord luidde: „Dat was heden, wacht maar tot morgen." En dit „morgen" kwam; voor de 3. batterij kwam de onvergetelijke heel zware 28ste Augustus 1914. — Op dien dag, 's namiddags om 4.30 uur, vielen toen bij Raucourt, door de eerste groep (4 schot) van een Fransche batterij, 24 man van de 3/25, daaronder kapitein Von Consbruch.

„Zoo ging het voorgevoel van zijn dood in vervulling, maar onver-

Digitized by Google

schrokken heeft hij dezen in het oog gezien en zoo den mooisten dood gevonden, die een braaf artillerist kan sterven, voor ons een altijd smartelijk onherstelbaar verlies, maar ook een eeuwig voorbeeld van de trouwste plichtsvervulling tot in den dood." (W. Beck).

Een dergelijk weten aangaande het lot en zijn wetten heeft niets gemeen met het fatalisme van den nomade. De fatalist laat het lot steeds als onherroepelijk bestemd *over zich heen gaan,* terwijl de Noordsche mensch het *tegemoet ziet* en dit als een worsteling opvat, in welke de ziel van trap tot trap voor haar hoogste, d.w.z. voor haar eigenlijke *aardsche taak* gestaald wordt. Het Noordras is daarom ook wel oorspronkelijk nimmer op het denkbeeld gekomen, dat men zich door het „nalaten van zonden", om zoo te zeggen op afbetaling, in de andere wereld de zaligheid kan koopen. Schrijver dezes wil hier geen wijsgeerige theorie opstellen, maar de hier ontwikkelde gedachten kan heden ieder oplettend waarnemer bij onze frontsoldaten min of meer duidelijk uitgedrukt terugvinden; dat geeft stellig het recht deze aan te halen voor het begrijpen van het Noordras. Indien wij echter uit de denkwijze van onze frontsoldaten tot de strijdbereidheid willen besluiten, dan kunnen wij beslist zeggen, dat die strijdbereidheid en onbevreesdheid van het Noordras tenminste gedeeltelijk innig met zijn lotsaanvaarding in verband moet staan, al is dit ras de onbevreesdheid als een echt teeltresultaat uiteindelijk in vleesch en bloed overgegaan, zoodat de Noordras-mensch niet over het noodlot behoeft te mijmeren om dapper te zijn.

Nu begrijpen wij wellicht beter het krijgerdom van het Noordras. Voor dit ras was oorlog niet een razzia, een rooftocht, maar een door het lot gewilden strijd tusschen volken, die — omdat hij niet te vermijden was — ook naar alle regelen van een eervollen tweekamp voorbereid en gehouden werd. Nu wordt ook de eigenaardige houding van het Noordras bij de voorbesprekingen voor den slag duidelijk, die men nooit bij echte nomaden aantreft; duidelijk wordt echter tevens de omstandigheid, dat men dergelijke beslissingen van het lot af en toe aan de leiders alleen overliet, in de vanzelfsprekende en ridderlijke overtuiging, dat zich aan geen van beide kanten een lafaard bevond. De keerzijde van deze strijdopvatting — waarvan overblijfselen tot op den huidigen dag in zoover behouden bleven, dat wij aan de formeele oorlogsverklaring en de zedelijke aanleiding tot den oorlog een

Digitized by Google

haast overdreven beteekenis toekennen, iets dat aan het nomadendom in wezen volkomen vreemd is — vormt de veronderstelling dat men niet trachten mag aan den oorlog te ontkomen, omdat deze steeds een beproeving van het lot is. Dit leidde tot de voor het bestaan van het Noordras zoo noodlottige opvatting, dat uit iederen tweekamp altijd een godsoordeel spreekt. Het behoeft geen betoog, welk een ontzettende uitwerking deze zienswijze voor het Noordsche bloed heeft gehad; geheel verdwenen is zij ook heden nog niet; al treedt zij ook bij den eigenlijken tweekamp niet meer op den voorgrond toch is zij terug te vinden in de behoefte de overwinning in den oorlog aan God te danken. Dergelijke overwegingen zijn van groot belang, om daarmede den Noordschen vroegtijd te begrijpen. Zij bewijzen namelijk vrij overtuigend, dat de individueele vertegenwoordiger van het Noordras het zwaard wel beschouwen kon als een voornaam bestanddeel van zijn menschelijk bestaan, dat voor het ras als zoodanig echter een oorlog absoluut een bijzondere en buitengewone aangelegenheid geweest is. [1]) Wie meent, dat vredestijden den heldenmoed van een volk kunnen bederven, roepe zich eens de kleine Boerenkolonie in Zuid-Afrika voor den geest, waar een volstrekt vredelievend boerendom een volmaakt heldhaftigen strijd om de vrijheid wist te voeren. De 43 jaren vrede hadden de Duitsche infanterie in 1914 niet van haar offensieven geest beroofd en de Franschen hebben onzen stormaanval met de zenuwen evenmin uitgehouden, als de Romeinen dien van de Kimbren en Teutonen voor 2000 jaren. Hoewel de Franschen vanouds meesters in de verdediging zijn geweest, was hun tegenstand in den wereldoorlog nooit op de verdediging met het blanke *wapen* gebaseerd, die de Engelschen niet vermeden hebben. Deze omstandigheid mag men wel als een

---

1) Het volgende voorbeeld kan wellicht heel duidelijk het verschil aantoonen dat tusschen persoonlijke dapperheid en de opvatting omtrent den oorlog kan bestaan. Als A. V. O. beleefde schrijver dezes hoe bij een infanterie-aanval een jong infanterie-officier door zijn geestdrift voor den strijd werd medegesleept; hij had persoonlijk een zeer groot aandeel aan het gevecht. Daarbij ontglipte hem de leiding van de compagnie, die hij wegens het uitvallen van den compagniescommandant overgenomen had; voor een oogenblik ontstond daardoor een eenigszins verwarde en juist niet behaaglijke toestand. Dit verschafte den officier een uitbrander van den bataljonscommandant die o.a. de klassieke zinsnede bevatte: „Mijnheer, U bent als officier niet voor uw plezier in het veld, maar om uw plicht te doen." Men trachtte eens om aan oorlogszuchtige nomaden zoo'n plichtsopvatting van Duitsche officieren in den oorlog begrijpelijk te maken.

Digitized by Google

kenmerk ter onderscheiding der rassen waardeeren. In het *open* gevecht scheidt het blanke staal vaak opmerkelijk vlug de geesten; wie over het heldendom van het Noordras oordeelen wil, dient zulke dingen te weten.

Dit standpunt, dat in den oorlog slechts een goddelijke beslissing ziet, maakt twee verschijnselen uit de Noordsche voorgeschiedenis betrekkelijk licht begrijpelijk. Het eerste bestaat in de menschenoffers van eenige gevangenen, het tweede echter in de, het Noordras diep in het bloed zittende overtuiging, dat de *gelijkwaardige* tegenstander slechts zakelijk mag worden bestreden en dat zijn nederlaag hem ook slechts zakelijk maar niet persoonlijk treft, d.w.z. dat met het oogenblik der beslissing de vijandschap ophoudt te bestaan. Het eerbewijs met den degen voor een eervol overwonnen tegenstander speelt alleen het Noordras klaar, zooals ook omgekeerd slechts het Noordras in staat is als overwinnaar den overwonnene vrijmoedig de hand te reiken. Op zich zelf zijn beide overleveringen, de menschenoffers en het zakelijke standpunt tegenover den tegenstander, tegenstellingen, die slechts met elkaar overeen te brengen zijn, als men rekening houdt met de religieuze grondgedachten van het Noordras in zijn opvatting omtrent den oorlog. Dit gevoel voor een zakelijke houding tegenover den tegenstander is, afgezien van onze eigen militaire overlevering, wel het meest algemeen bij den Engelschman behouden gebleven. In 1914 wenschten gevangen Engelsche soldaten heel onbevangen onze infanterie geluk met hun overwinning. De entente-propaganda heeft er dan gauw voor gezorgd, dat dit niet meer voorkwam, maar wij moesten ons aanwennen, door den kunstmatig verwekten nevel heen te zien en enkele gevallen van echte laagheid bij den Engelschman niet op alle Engelschen over te dragen. Wij mogen in het belang van een zakelijke beoordeeling van den Engelschen soldaat niet vergeten, dat wij over menige heldendaad van Duitsche frontsoldaten tenslotte eerst door de berichten van de Engelschen gehoord hebben, die heel open en met bewondering het geval met naam en reglement van den Duitscher vermeld hebben. [1])

---

1) Hieronder behoort bijv. de heldendood van Luitenant Müller, batterijcommandant F. A. R. 9/108 op 20 November 1917 bij Flesquières (Cambrai). De Engelschen kenden zijn naam niet, maar op grond van de Engelsche berichten slaagde men er van Duitsche zijde in, door een algemeene rondvraag in 1927 vast te stellen, wie de door de Engelschen met zoo bijzonder veel lof vermelde officier geweest is; Müller heeft als eenige over-

Digitized by Google

De opvatting, dat men een uitdaging tot een gevecht niet mag afslaan, resp. dat het laf is, zich daaraan te onttrekken, is in velerlei wijzigingen tot op den dag van heden veel vaker behouden gebleven, dan men wel denken zou. Als een Engelsche heer door iemand, dien hij als gelijkwaardig beschouwt, om een bokswedstrijd verzocht wordt, dan weigert hij dit gevecht nooit, ook zelfs als hij tot de fijnste kringen behoort en met zekerheid verwachten kan slaag te krijgen. De Duitsche partijman (geen afgevaardigde) die zijn eenmaal ingenomen standpunt „fier" en „onverstoorbaar" verdedigt, is van hetzelfde hout, waarmede niet gezegd is, dat beiden even mooi zijn uitgevallen. Bij de Engelschen is overigens de Noordsche zin voor standvastigheid ook nog in ander opzicht heel duidelijk behouden gebleven.
Bij de Engelschen is overigens de Noordrassige zin voor standvastigheid ook nog op andere wijze zeer sterk behouden gebleven. En wel wat de Engelsche *sport* betreft. Onder sport verstaat de Engelschman behalve eenige andere dingen — geenszins alleen een lichamelijk bewegingsspel, maar veeleer de bekwaamheid het een of andere „vol te houden", dus een wilsuiting, die alle krachten verzamelt om iets te bereiken. Dit komt in het gewone leven weliswaar meestal op lichamelijke sport neer en dekt zich met wat wij heden ten dage daaronder verstaan; maar de Engelschman denkt er niet over, het begrip hiertoe te beperken! De Engelschman kan een wetenschappelijke onderzoekingsreis in vreemde landen als sport opvatten, hetgeen volstrekt niet zeggen wil, dat hij de reis voor zijn plezier doet, maar omgekeerd, dat hij — zij het ook vrijwillig — zich geheel zal geven om haar door te zetten en tot een goed einde te brengen. Sport is dus voor den Engelschman verbonden met taaiheid van wil en gaat bij hem zelden gepaard met de voorstelling van enkel vermaak. Wij kunnen het Engelsche woord „sport" in deze beteekenis niet vertalen maar als wij het naar den geest omschrijven met den zin: „Iets met hart en ziel doen" of „iets totaal doen", dan wordt de grondgedachte duidelijker. Wij bespeuren echter eensklaps als het ware

---

levende van zijn batterij met een geschut zoo lang tank na tank van den Engelschman kapot geschoten, totdat hij zelf getroffen werd en bij het geschut viel. Bij Cambrai viel overigens de Engelsche garde aan en men kan wel zeggen, dat de wijze waarop deze luitenant Müller streed even adellijk Noordsch was als de open ridderlijke erkenning van zijn heldendaad door de aanvallers, waarvan de officieren tot den hoogsten Engelschen adel behoorden.

Digitized by Google

een familiebetrekking tot een uiting in het Engelsche volksleven die ons vroeger vreemd leek en toch uit ons gemeenschappelijke Noordrassige bloed is voortgekomen. Als wij ons even in herinnering brengen dat de Noordsche alleenstaande hoeve het gevoel van saamhoorigheid met den stam heeft verbroken en de zelfbewuste persoonlijkheid ontwikkeld en verder daaraan, dat in het Noordsche boerendom het plichtsbesef tegenover de hoeve tot ontwikkeling moest komen, alsmede aan de opvatting dat het eigen gevoelsleven terugtreden moest achter de noodzakelijkheden daarvan, dan leeren wij wellicht begrijpen, dat dit, te zamen met de zooeven uiteengezette opvatting van den tweekamp, de verklaring levert voor menige huiveringwekkende onbegrijpelijkheid in de geschiedenis van het Noordras. Op het oogenblik, dat de zuiver toegepaste rede ontbrak of geen wilskrachtige monarch de teugels strak hield, werd het Noordras uiteraard door de neiging bevangen, een strijd van allen tegen allen te beginnen en zich daarbij zelf aan stukken te scheuren; het oog van dit ras is immers naar boerenaard steeds alleen op den buurman gericht en niet op den gemeenschappelijken vijand aan de grens. De voorbeelden hiervan zijn uit de Duitsche geschiedenis even gemakkelijk te leveren, als zij omgekeerd bij de nomaden tot de uitzonderingen behooren.

Nomaden-heerschappijen leiden hun adel af van het tot-den-stam-behooren, dus van het bloed. Grondbezit speelt hierbij voor den afzonderlijken nomade nooit een rol; het veroverde grondbezit is, zooals reeds met de weide in de steppen of woestijn het geval was, een communistisch gemeenschapsbezit. *Dungern* [1]) heeft aangetoond, dat de Duitsche adel uit de Middeleeuwen tot in de 13e eeuw eveneens een besloten sibbenadel was. Het tot den adel behooren van den enkeling was afhankelijk van het bloed en hierin stemt deze adel overeen met bedoelden nomadenadel. Maar — en dat is *zeer* belangrijk — de enkeling in dezen adel kreeg zijn rang door zijn grondbezit, hoewel hij niet in den huidigen zin van een modern economisch bedrijf daarover te beschikken had. De geheele, rechtstreeks van den keizer afhankelijke, adel was een grondbezittende adel en staat hierdoor in scherpe tegenstelling met bedoelden nomadenadel; het woord adel is ook oorspronkelijk van bezit [2]) afgeleid en niet van bloed, hoewel

[1]) v. Dungren, Adelsherrschaft im Mittelalter, München 1927.
[2]) Günther, Adel und Rasse, München 1927; vergel. Hfst. III en IV.

Digitized by Google

het bloed hierbij een vanzelf-sprekende voorwaarde was. Voor den Noordschen adel is grondbezit niet alleen steeds een voorwaarde geweest, maar tevens de hoeksteen van zijn degelijkheid. Treffend wijst *Riehl* er op, dat ons Duitsch gebruik, om den adelstitel op alle zonen over te erven, niet weinig heeft bijgedragen, om het adellijke proletariaat voort te brengen. Engeland bleef in dit opzicht oudnoordsch en verbindt nog heden naam en adelstitel met het grondbezit, zoodat broers dikwijls heel verschillende namen dragen.

Ook de wijze, waarop de Duitsche graven in de Middeleeuwen hun functie uitoefenen, hoe zij steeds slechts de eersten in hun gemeente zijn en ook alleen voor bepaalde afgebakende bevoegdheden de verantwoordelijkheid dragen [1]) toont duidelijk, dat deze adel met een helder inzicht in de behoeften van de boeren temidden van het boerendom leefde en zich volkomen als spits bij het boerendom invoegde, hiervan echter geenszins een bovenlaag vormde.

Daarmede plaatst zich de adel zeer uitgesproken buiten *elk* nomadendom en toont zich als niets anders dan een uit het boerendom of, — zooals Dungern zeer terecht opmerkt — *als het resultaat van veredeling in den waren zin van het woord.* Deze adel is uit het door hem geleide volk gevormd door strenge teelt en prestatie; Dungern noemt hem woordelijk *het ideaal van gebundelde en veredelde volkskracht.* Volkomen terecht wijst Dungern er op, dat een van zijn vrijheid bewust en vrijheidlievend volk, zooals het Duitsche, nooit onder een adel, die bovendien een zoo geweldige macht bezat als de Middeleeuwsche, had kunnen bloeien, als deze adel tegen het volk gekant was

---

[1]) Ingeval van een nomadische denkwijze bij het Noordras zou bijv. de ontwikkeling van de Karolingische gravenambten tot het Leenstelsel in het geheel niet denkbaar zijn. Zulk een ontwikkeling veronderstelt bij de Frankische graven het bewustzijn voor de beteekenis van het grondbezit. Dit bewustzijn was steeds zoo sterk voorhanden, dat de geheele wilskracht van Karel den Saksendooder noodig was, om bij zijn graven de bij het Noordras op zich zelf natuurlijke voorstelling van een erfelijke verbondenheid van het publieke ambt met den bodem niet op te laten komen en de gedachte van de erfelijkheid van een grafelijk ambt uit den weg te ruimen. „Misschien sloot de verandering van de grafelijke ambten in een leen bij het grondbezit aan, waarmede het ambt verbonden was. De oorkonden maakten namelijk geruimen tijd bij het geheel van bezittingen des graven onderscheid tusschen 'beneficiën waaronder ongetwijfeld het grondbezit moet worden verstaan en het ambt. Het schijnt dus dat het grondbezit eerder tot leen werd dan het ambt." Vergel. v. Below t.a.p.

Digitized by Google

geweest en het volk in den adel niet zijn eigen spits, met de vervulling van zijn eigen verlangen naar persoonlijkheid had gezien. Eerst met het verval van den ouden echten adel in de 13e eeuw begint die ongelukkige tijd in Duitschland, die den vrijheidlievenden Germaan in tegenstelling met de overheid brengt en tenslotte onlusten verwekte, die ons nog heden schokken en die men nu ineens geheel ten onrechte het Noordras als zoodanig in de schoenen zou willen schuiven. Als men onzen adel vanaf het begin van het verval der keizerlijke macht in de 13e eeuw nader beschouwt, zal men niet aan den indruk kunnen ontkomen dat dit eeuwige gekrakeel om rechten, erfenissen en landgrenzen verduiveld veel weg heeft van het gedrag van boerenruzies; in elk geval is de geestesgesteldheid dezelfde. Met belustheid tot oorlog of zelfs met een „Noordrassigen uitvalsneiging" heeft dit echter niets te maken; het kwam eerder voort uit een weliswaar krachtig, maar door en door gezond boereninstinct voor het bezit van land. Onze adel is nooit verder gekomen dan tot een feodaal boerendom. Niets is hiervoor meer kenmerkend dan de omstandigheid, dat de Duitsche adel uit zich zelf in het geheel niet op het denkbeeld gekomen is, zijn oogmerk naar buiten te richten en nomadenachtige veroveringspolitiek in vreemde landen te gaan voeren. Om de waarheid te zeggen maakt dit heele zwaardgekletter uit de late Middeleeuwen een tamelijk stunteligen indruk. Het roofridderschap is al te klaarblijkelijk een teeken van verval en daarmede is ook de kolonisatie van de Duitsche Ridderorden te zeer in tegenspraak om het op eenigerlei wijze tegen de boerenherkomst van den Noordschen adel in het veld te kunnen brengen. Hier en daar komt de Noordsche adel zelfs vrij on-krijgshaftig voor den dag. Menig adellijke die een krijgstocht naar Oostland meemaakte, liet zich in elk geval de deelneming goed betalen en vocht nog eens zoo lief tegen de heidenen, als daarbij een leen voor hem afviel. Nimmer zal men bij dezen Middeleeuwschen adel iets kunnen ontdekken, dat vergeleken kan worden met razzia's van nomaden.

Ook de beroemde tochten van de Wikingen worden steeds op een heel ongerechtvaardigde wijze als kenmerk van het Noordras aangehaald. Een heel eenvoudige overweging zegt ons reeds, dat men die tochten niet zonder meer als kenmerk voor het Noordras gebruiken mag. Zou namelijk bij de Wikingen een uitsluitend krijgszuchtig rooverdom aanwezig zijn, dan had men reeds voor

Digitized by Google

de 9e eeuw, — het begin van de eigenlijke tochten van de Noormannen — iets over deze zeeroovers moeten hooren. Dit is echter niet alleen niet het geval, maar Tacitus bericht ons zelfs uitdrukkelijk over een machtig Zweedsch koning, die over een ontzaggelijk handelsgenootschap — op onze middeleeuwsche Hanze gelijkend — heerschte en zijn depôts had langs alle groote rivieren van Europa, van den Rijn tot aan de Wolga. Dit maakt toch eerder den indruk van goed geregelde toestanden dan van een teugellooze zeerooverij. Een zoo aaneengesloten macht moest volkomen in staat zijn, reeds voor de 9e eeuw op het tooneel van de wereldgeschiedenis op te treden. Historisch hooren wij echter eerst iets daarover, zoodra Karel de Saksendooder een poging doet, om dit aaneengesloten Oostzee-handelsgebied in handen te krijgen. Professor E. Almquist, Westervik (Zweden) [1], heeft in een zeer belangrijke uiteenzetting aangetoond, hoe eerst de bekeeringsmethode van Karel den Saksendooder tegenover de Nedersaksen den Noormannen aanleiding gaf, in geweldige wraaktochten hun aangewakkerden haat te bevredigen. Wij volgen de woorden van Almquist: „Het is al om te beginnen onmogelijk zich voor te stellen, dat een zoo omvangrijke handel, die eeuwen lang gedreven werd, voor het grootste gedeelte op roof gebaseerd zou zijn.... De scheepsverbinding tusschen de Oostzee en de West-Europeesche rivieren Elbe, Weser en Rijn ging in den ouden tijd langs de Schlei tot Hedeby (Sleeswijk), van waar de booten over het land getrokken werden. Van daar kwamen zij weldra naar Cuxhaven, d.w.z. de haven van hun kog of „kugg". In Stielers atlas treffen wij verscheiden kenmerkende plaatsnamen in de streek tusschen Sleeswijk en Eider aan: Stapelholm, Norderstapel, Süderstapel alsook „Drage", dat beteekent in het Zweedsch een plaats, waar booten over het land getrokken worden. Het verkeer tusschen de Saksen en de Noormannen was daar van ouds zeer levendig, terwijl er tusschen hen een nauwe bloedverwantschap bestond en zij denzelfden godsdienst hadden! Onder Karel den Saksendooder werd dit verkeer bedreigd. De Zweden en Denen wisten echter de belangrijke verbinding nog eenige eeuwen staande te houden. De bekeering van de Saksen vereischte 30 jaren. In 800 was het werk bijna voltooid. De methoden van Karel zijn bekend. Aan den beneden-Wezer werden op één dag duizenden mannen onthoofd,

[1] Archiv für Rassen- und Gesellschaftsbiologie, Dl. 19, blz. 418.

Digitized by Google

Holstein werd gedeeltelijk ontruimd en een kolonisatie met Wenden bevolen enz. De bovengenoemde verbinding van de volken langs de Eider en ook hun handel waren bedreigd, het Saksische broedervolk werd onwaardig behandeld, de godsdienst was in gevaar. Er waren dus redenen te over voor een niets ontzienden oorlog. Misschien had Karel de Noormannen zelfs in hun eigen land aangevallen. De groote slag bij Bravalla, waarin 10.000 krijgers vielen, moest volgens nieuwe onderzoekingen bij Norrköping hebben plaats gevonden. Door bestudeering van de vele plaatsnamen die in de oude verhalen genoemd worden, is het Hederström [1]) mogelijk geweest niet alleen het verloop van den slag, maar ook den opmarsch van beide tegenstanders op te helderen. De Zweden en hun bondgenooten uit Westgötland en Noorwegen kwamen ten deele over zee uit het Noorden. De aanvallers zeilden vanuit het Zuiden naar Kalmar Lan. Het waren Saksen, Wenden, Denen, Letten, vermoedelijk onder aanvoering van een kleinen koning van Oostgötland. De Saksen telden 7000 man. De Zweden behaalden de zege. — Volgens de annalen van een Frankisch klooster werd deze slag in 812 uitgevochten. Als het jaartal juist is, moeten wij hierin een poging van Karel den Saksendooder zien, om de Zweden met geweld te bedwingen. Daardoor zou een voorname haard van Wodanvereering en een hoofdorganisatie van de Noormannen vernietigd worden. Een mislukking moest uiteraard zoo mogelijk in den doofpot gestopt worden. Ansgar steeg hoog in aanzien, omdat hij omstreeks 830 het waagde als missionaris naar Zweden te gaan. Hoewel hij een persoonlijkheid van formaat en vol liefde was, gelukte hem en zijn opvolgers het bekeeringswerk in Zweden maar in zeer geringe mate. Waarschijnlijk lagen de Frankische methoden nog te versch in het geheugen. Eerst in de volgende eeuw werd iets in het groot bereikt, echter niet van Hamburg en Bremen uit. De Angelsaksen brachten de bekeering tot stand.... De verbinding van het Romeinsche rijk met de Oostzee ging langen tijd langs den Weichsel. Zij werd echter verbroken, sinds het Poolsche rijk opgericht werd. Hoe dit tot stand kwam, zal hier niet nader worden behandeld. Er is echter vastgesteld, dat de Zweden van Kiew uit niet slechts voor Rusland, maar ook voor het keizerrijk in Constantinopel van groote beteekenis waren. Zij maakten het

---

1) Hederström T., Fornsagor och Eddakväden i geografisk belysning. 1, II Norstadt en Söner Stockholm 1917, 1919.

bestaan van het Oostromeinsche rijk eeuwenlang mogelijk, nadat het Westromeinsche rijk vernietigd was. Zooals bekend is, werd een Zweedsch leider door de Russen uitgenoodigd hun rijk te organiseeren. Het schijnt dat het Noordras zich over het algemeen zonder grooten tegenstand en hevige reacties tot het Christendom liet bekeeren. De hoogere godsdienst en cultuur kon zich onder hen gewoonlijk bijna van zelf, zij het ook slechts gaandeweg, doen gelden. Tengevolge van de bekeering der Saksen, waarbij voor deze menschen weinig geschikte methoden toegepast werden, ontstond onder de Noormannen een hevig geprikkelde stemming. *De daardoor ontbrandde oorlog had echter uiteindelijk voor de cultuur grootsche gevolgen. In Normandië ontwikkelde zich een organisatorische bedrijvigheid, die in geheel Europa goede uitwerkingen ten gevolge had.* [1]) Door de wreedheid van Karel werd evenwel de uitbreiding van den nieuwen godsdienst naar het Noorden lang vertraagd. Wij hebben reeds de innige verbinding van Zweden met de Angelsaksen naar voren gebracht. De vele Engelsche munten uit de 10de eeuw, die in onzen bodem gevonden zijn, bewijzen deze nauwe verbinding. Het is nauwelijks een toeval, dat het Angelsaksische rijk te zelfder tijd onderging toen de Zweedsche koningsstam uitstierf. Het oude Zweedsche rijk was van een geheel anderen aard dan de later in het Noorden ontstane staten, die volledig afgebakende grenzen hadden. Onze organisatie regelde voornamelijk den grooten handel en zekere religieuze verhoudingen. Gewesten werden er nauwelijks veroverd; zelfs na de verovering van Constantinopel maakten bepalingen over de wederzijdsche handelsrechten de hoofdzaak uit bij het sluiten van den vrede. Wij (Almquist is Zweed! schrijver dezes) stichtten op het Europeesche vasteland vele kolonies, sloten *handelsverdragen met verschillende volken, verdedigden die en hielden de zeeroovers voo ver mogelijk op een afstand.* [2])
Bij deze organisatie was de vrijheid van de afzonderlijke onderdeelen van het land aanzienlijk grooter dan later, zij leidde echter niet zelden tot misbruik en tot twisten. Het is opmerkelijk dat onder zulk een laksche organisatie de omvangrijke handel van de Zwedenkoningen na Tacitus tijd zich nog duizend jaren kon handhaven. Eerst laat in de Middeleeuwen ging deze over in handen van de Hanze."

---

1) Cursiveering van mij, de schrijver.
2) Cursiveering van mij, de schrijver.

Digitized by Google

Tot zoover Almquist! Het is leerrijk, ook bij hem weer een volstrekte afwijzing uitgedrukt te vinden van al die meeningen, die de strijdlust van het Noordras willen vereenigen met een ongegrond oorlogvoeren in den geest van roofzuchtige nomaden. [1])
Zouden in het Noordras werkelijk de nomadische instincten verborgen zijn, die Kern het zoo gaarne toeschrijft, dan zou het vechtlustige krijgsmanschap van dit ras met het beginnende verval van het Roomsche Rijk der Duitsche natie onvermijdelijk de grenzen van den staat hebben verbroken en in geweldige veldtochten daarover heen gestroomd zijn, zooals dit nog alle nomaden en halve nomaden gedaan hebben voor wie de weideplaatsen te eng werden. Waar echter in zijn geheele geschiedenis heeft het Duitsche volk ooit zulke geweldige oorlogsfiguren voortgebracht zooals de Mongolen in Dschengis-Khan en de Hunnen in Attila? In plaats daarvan heeft het Germanendom van de Middeleeuwen de Middellandsche Zee-politiek van de Duitsche keizers nooit recht begrepen en bij zijn weinige groote krijgstochten, de kruistochten, worden de ridders door één „gedachte" geleid, n.l. dat deelnemen „plicht" is en het heimwee naar huis en de echtgenoote rijdt naast de kruisvaarders mede. Van heimwee der Mooren in Spanje meldt de sage niets en de heilige oorlog achter het vaandel van den profeet is toch bij nadere beschouwing een hoogst practische rechtvaardiging van roovers-instincten. Deze kan men echter den Christelijken kruisvaarders geenszins verwijten.
In zijn volkshelden beschrijft elk volk zijn eigen beeld. Waar echter heeft het Noordras zuivere krijgerdom als toonbeeld opgesteld, als waarop de nomaden kunnen bogen, bij wie het aantal gedoode vijanden vaak de hoofdrol speelt, onverschillig wat daarmede bereikt werd of bereikt zou kunnen worden? Een Attila was een geweldige oorlogsverschijning en voor een zuiver op oorlog ingesteld volk of voor zijn adel moest in hem wel een soort ideaal-figuur opstaan. Kenmerkend brengt de sage hem tot ons als Etzel of Godegisel, d.w.z. Geesel Gods. Toen in 450 de geweldige slag op de Catalaunische velden geslagen was — waarin Attila in vereeniging met Hunnen, Gepiden, Oostgoten, Herulers en Thuringers zijn steppenvolken tegen het Westen had laten

[1]) Toen de door Friedrich Wilhelm I ontslagen luitenant Joachim Hans von Zieten als landheer op Wustrau zat, bood Oostenrijk hem een plaats aan als ritmeester met een eigen escadron in het keizerlijk leger. Maar hij antwoordde: „Ik wil mij niet als een landsknecht aan iedereen verkoopen, maar ik blijf daar, waar God mij geplaatst heeft."

Digitized by Google

stormloopen maar na den slag weer naar het Oosten terug moest, omdat zijn ruiterscharen bedorven werden, als zij niet vrij konden rondzwerven — prees het Westen van Europa de hemelsche genade en trok de muren der kerken hooger op. Terecht zegt *Hermann Stegemann* [1]: „De wereld verheerlijkte den terugtocht der Hunnen als een overwinning van de volkerengemeenschap van West-Europa en verhief den slag daardoor tot een gebeurtenis van universeel-historische grootheid." [2])
Het duidelijkste bewijs tegen het geloof aan een nomadendom van het Noordras kan men echter uit het Germaansche recht afleiden waar de schrijver immers reeds op gewezen heeft. Terwijl alle nomaden in hun recht steeds meer dan duidelijk de krasse overheersching van de onderworpen bevolking handhaven, zal men in het Germaansche recht precies het tegendeel daarvan vaststellen. Mohammed kan bijv. slechts daardoor een soort van gemeenzaam volksbesef onder de Oosterlingen opwekken, dat hij het tot-den-Islam-behooren *met de voorstellingen van het moederrecht verbindt;* hij verkondigt, dat alle geloovigen elkaar onderling moeten bijstaan, zooals de bloedverwanten uit een gemeenschappelijk moederlijf zulks onder elkaar doen. Voor den nomade zou een andere menschelijke gebondenheid — of het moest zijn tusschen heer en slaaf — onder menschen, die niet tot een stam behooren, onbegrijpelijk zijn. Omgekeerd is het reeds Tacitus opgevallen dat in de oud-Germaansche koninkrijken de macht der koningen niet onbeperkt, maar tegenover de volksgenooten in rechte gebonden is. Terwijl alle nomadenvorsten steeds despoten zijn, wier ambtshandelingen geheel van hun luimen afhangen, zoodat rechtvaardige heerschers in de oogen van het volk en hun omgeving een heilig wonder schijnen te zijn, *is de Germaansche grondgedachte van een heerschappij steeds deze, dat heerschappij geen dwingelandij is, maar plicht tot bescherming*. Alle Germaansche heerschappij is gebaseerd op een wederkeerige plichtverhouding

---

1) Stegerman. Der Kampf um der Rein, Berlin und Leipzig 1924.
2) Vergel. op blz. 49 wat Schultze, Leipzig, over het Bolsjewisme zegt, dat hij een getartariseerd Marxisme noemt. Vergelijkt men de historische berichten over de invallen van de Hunnen met de gewelddaden van de Bolsjewieken, dan moet men Schultze gelijk geven. Daarom zij in dit verband nog eens uitdrukkelijk gewezen op Stoddard, Der Kulturumsturz, München 1925; verder worden genoemd Sorokin, Die Soziologie der Revolution, München 1927; en generaal Fürst Awaloff, Im Kampf gegen den Bolschewismus, Verlag I. I. Augustin in Glückstad 1928.

Digitized by Google

en aan geen vorst wordt een recht zonder plichten toegekend; een opvatting, die echter ook tot voorwaarde heeft, dat er geen plichten zonder rechten bestaan. Daarom was de onderdaan dan ook aan den heerscher niet zoozeer gehoorzaamheid dan wel trouw verschuldigd. De trouwelooze heerscher verbeurde echter van zijn kant de aanspraak op de trouw van zijn onderdanen. *Gehoorzaamheid is men slechts schuldig, voor zoover de trouw zulks verlangt.* De absolute gehoorzaamheid, de willooze gebondenheid van den slaaf aan zijn heer of zooals een modern slagwoord zegt: „de Cadavergehoorzaamheid", was aan de voorstellingswereld van de Germanen volkomen vreemd en is van Oosterschen oorsprong. Men zou kunnen zeggen, dat niets de onmogelijkheid van een nomadischen wortel bij het Noordras duidelijker aantoonen kan, dan de door dit ras ontwikkelde voorstelling van gehoorzaamheid en trouw. 1)

De voorstelling, dat de verhouding tusschen vorst en volk op een zuiver persoonlijke wederzijdsche verplichting berust, bleef door de geheele Duitsche geschiedenis behouden, hoewel in den modernen tijd eerst Frederik de Groote ze weer voor de salon geschikt heeft gemaakt. Van vorstelijke zijde is men gedurende eenige eeuwen der Duitsche geschiedenis, meer op de rechten bedacht geweest dan op de plichten; in elk geval sloot men nog ten tijde van Friedrich Wilhelm III van Pruisen bij den dood van een vorst haastig de poorten en beëedigde de troepen onmiddellijk op den nieuwen heer. *(Treitschke).*

Hoe diep deze zin voor de Germaansche verbondenheid van heer en knecht nog kort geleden in den Duitscher zat, kan men aan het feit waarnemen, dat men op menig kerkhof in Z.-Beieren en Tirol familiegraven, zelfs van voorname geslachten, vinden kan, waarin volgens het opschrift, ook het overschot van oude trouwe bedienden is bijgezet. Wie eenmaal het wezen van het Nomadendom in zijn verhouding tot den oorlog en tot de onderworpen bevolking heeft ingezien, zal bij het Noordras niets, maar ook werkelijk niets kunnen ontdekken, wat met het Nomadendom overeenkomt.

1) „Als zeer jong officier stelde Joachim Hans von Zieten zich met een ijzeren staaf te weer tegen een overval van zijn ritmeester, werd daarom door Friedrich Wilhelm I weggejaagd en heeft dit oordeel van zijn koning nooit begrepen. Als zeer jong officier weigert York — de latere graaf van Wartenburg — zijn eerloozen compagniescommandant te gehoorzamen en werd daarom door Friedrich II weggejaagd; ook hij heeft dit oordeel nooit begrepen. Maar beiden hebben nooit er over gedacht, daarom in hun trouw tegenover het traditioneele koningshuis te weifelen."

Digitized by Google

IX.

Boerendom en duurzame echt als biologische grondslag van het Noordras

Het vaststellen van een boerenondergrond bij het Noordras is zeker het leerrijkst bij den Oudnoordschen vorm van echt; vooral dan, als men dit vraagstuk eens bekijkt vanuit nieuwere biologische gezichtspunten.

Over het Oudnoordsche huwelijk weten wij vrij veel. Wij weten ook heel wat over de eigenaardige onderlinge betrekkingen tusschen de geslachten in het Noordras. Nochtans tasten wij in vele opzichten nog volkomen in het duister. Het Noordras is in zijn geslachtsleven en in zijn opvattingen dienaangaande lang niet zoo gemakkelijk te doorzien, als men dat heden vaak voorstelt of er met een overdreven dweeperij over verzint. In de overleveringen vindt men ten deele vrij krasse tegenstrijdigheden, waaraan jammer genoeg tot nu toe veel te weinig aandacht besteed werd; blijkbaar omdat men, naar gelang van het standpunt van den beoordeelaar, er alleen uithaalt, wat toevallig van pas is. In elk geval zal wel vaststaan, dat geen ras ter wereld een zoo hooge en edele opvatting in het geslachtsleven heeft neergelegd, dan juist het Noordras en toch ook weer op geslachtsgebied zich dingen veroorloofd heeft, die ons op 't eerste gezicht onbegrijpelijk lijken.

De patriciërs van het oude Rome hadden bv. een verbazend hooge opvatting over het huwelijk en wij zijn ook in de vorige hoofdstukken daarop reeds uitvoerig ingegaan. De vrouw was in het oud-Romeinsche huwelijksrecht op een wijze vrij en in aanzien, die slechts bewondering opwekken kan; de zedelijke reinheid van de vrouwen en meisjes was boven elken twijfel verheven en werd door de mannen ook algemeen erkend en geëerbiedigd. Nochtans dachten deze er niet over, zich voor hun persoon bij slavinnen enz. eenige beperking op te leggen.

Bij de Spartanen ontmoeten wij voor onze *huidige* begrippen over het geslachtsleven nog eigenaardiger tegenstrijdigheden. Bekend is de door *Plutarchus* medegedeelde geschiedenis uit oud-Sparta, waarin de Spartaan *Geradas* tegen zijn gast zeggen kan: „Bij ons, mijn vriend, bestaan er geen echtbrekers." Tegelijkertijd bericht echter Plutarchus ook, dat de eene Spartaan aan den

Digitized by Google

anderen verzoeken kan, met diens vrouw te mogen slapen; bejaarde mannen die met een jonge vrouw getrouwd waren, vonden het geen schande, de vrouw naar een jongen man te brengen en hem om een kind te verzoeken.

Vol tegenspraak zijn eveneens de overleveringen bij de Germanen. De schildering van Tacitus over de reinheid van het Germaansche huwelijk is bekend, maar over de Franken hooren wij later ook heel andere dingen en de houding van keizer Karel den Saksendooder ten aanzien van zijn kinderen is, zacht uitgedrukt, voor onze opvattingen merkwaardig. Hij omgaf zich zelf met een schaar van bloeiende vrouwen uit alle Germaansche stammen, met wie hij rechtmatig in het huwelijk trad; hij veroorloofde echter zijn dochters, die *Angilbart* geheel en al Noordsch schildert, het genot van een vrijen wilden echt. Ook de Noordsche Edda overigens staat aan Freija en de Azen toe: „De prachtig getooiden, dat schaadt niet, nemen mannen naar believen." De handelwijze van Karel den Saksendooder is dus volstrekt niet onnoordsch of geeft geen aanleiding, een onnoordsch bloederfdeel te veronderstellen. Voor het overige zette hij alleen het gebruik voort van de Frankische koningen. Over deze bericht Adam van Bremen in verband met een beschrijving van de Zweden, die „in alles maat hielden, behalve in het aantal van hun vrouwen. Een ieder nam naar zijn vermogen, zooveel hij wilde en dit waren rechtmatige echtverbintenissen." Dan vervolgt hij: „Behalve bij de Skandinaviërs komt de veelwijverij nog vrij laat voor bij de voorname Franken: koning *Chlotar I* nam 2 zusters tot vrouw, *Charibert I* had vele vrouwen, *Dagobert I* drie vrouwen (en ontelbare bijwijven). Dit waren werkelijke door bruidskoop, verloving en huwelijk gesloten echtverbintenissen, naast welke bij de Germanen het concubinaat bestond, waarin de bijwijven echter noch rang noch rechten van de echtgenoote hadden."

Ook zoogenaamde *proefnachten* zijn tenminste bij eenige Germaansche stammen gebruikelijk geweest, in elk geval moet de 52ste wet van de Alemannen zoo opgevat worden: „Dat, wie met een bruid de betrekking verbroken heeft, zweren moest, dat hij haar noch uit argwaan van een of ander gebrek op de proef gesteld, noch ook werkelijk iets dergelijks bij haar ontdekt had." (Murrer) [1]).

---

[1]) Vermeld bij Ploss, das Weib in der Natur und Völkerkunde. Leipzig 1891.

Digitized by Google

Verderop zullen wij ons nog zeer grondig met een gebruik bij de Germanen bezighouden, dat echter in dit verband hier reeds even aangevoerd kan worden. Het was bij de Germanen gebruikelijk, den *gewaardeerden* gast [1]) — niet zoo maar elken gast — de vrouw of dochter voor den nacht ter beschikking te stellen. Dit gebruik bleef in Scandinavië nog vrij lang in zwang; overblijfselen hiervan waren tot voor korten tijd nog duidelijk te herkennen in de gewoonte, dat de geëerde gast door de huisvrouw of dochter naar bed werd gebracht. Iets dergelijks deelt *Murrer* uit Nederland mede en hij haalt de volgende overlevering aan: „Es ist in dem Niderlandt der Bruch, so der Wyrt einen lieben Gast hat, dass er ihm seine Frow zulegt auf guten Glauben". (Het is in Nederland gebruikelijk, wanneer de gastheer een gewaardeerden gast heeft, dat hij hem zijn vrouw op goed geloof bij den slaap meegeeft).

De heel uitvoerige bepalingen over de positie van buitenechtelijke kinderen bij de Germanen bewijzen minstens dat zulke bepalingen

---

[1]) De gast was dan ook vroeger iets anders dan heden ten dage en het zou niet juist zijn, onder het begrip gast gewoonweg den vreemde te verstaan. Kuhlenbeck (t.a.p.) zegt ons daarover: „in beginsel was de vreemde rechteloos. Vrede, recht en vrijheid was nu eenmaal slechts door het tot-een-familie(gens)-behooren en binnen de meer uitgebreide vereenigingen (tribus, populus) gewaarborgd, waartoe die familie behoorde. De vreemde had geen deel in den huiselijken eeredienst. Door de tegenwoordigheid van een vreemdeling werden de religieuse handelingen zelfs ontwijd. Oospronkelijk was het begrip van vreemdeling en dat van vijand identiek. De eenige verzachting, de eenige bescherming bij deze principieele rechtloosheid van den vreemdeling verleende het hospitium. De vertaling van dit woord door „gastvrijheid" kan aanleiding geven tot verkeerde voorstellingen; voor de Ouden was de rechtsbescherming daarbij de hoofdzaak; Hostis is de vreemdeling in vijandelijke opvatting, hospes dezelfde, zoodra hij als gast (het woord gast hangt etymologisch samen met hostis) is opgenomen. Wie de fides (trouw) tegenover den gast brak, beging een schanddaad. Het hospitium was een onderling verdrag tusschen onderhoorigen van verschillende volken, ter waarborging van wederkeerige rechtsbescherming. Nochtans was het hospitium geen rechtsverhouding in huidigen zin, maar uitsluitend geheiligd door religie en zede, juist daardoor echter des te meer onschendbaar."

Over de Germanen zegt ons v. Amira (t.a.p.): „De landvreemde (Ohd, alilanti, Mhd, ellende) of gast (Germ. gastiz, vergel. Lat. hostis) bezit volgens het oudste recht voor zich geen rechtspersoonlijkheid. Ongeveer zooals het met gastiz overeenkomende hostis voor de Latijners tot „vijand" werd, zoo is bij de Duitschers het begrip van „Ellendige" in dat van ongelukkige overgegaan. Maar het rechtelijk onbeschermd-zijn van den gast leidde tot gastvrijheid. Voor den zich vrijwillig onder de bescherming van een rechtsgenoot bevindenden vreemdeling werd door diens vertegenwoordiging de bescherming van het recht tot stand gebracht."

noodzakelijk waren. Voor onze *huidige* begrippen stemt zulks dan weer niet overeen met de meer dan strenge straffen, die de echtbreekster bij de Germanen en Indogermanen treffen konden. — Na het lezen van deze weinige voorbeelden zal men moeten toegeven, dat het vooreerst onmogelijk is, voor het geslachtsleven van het Noordras werkelijk heldere en uniforme grondgedachten te vinden.

Wie het Noordras nader kent en vooral daar mocht leeren kennen, waar het nog zijn oorspronkelijke denkwijze kon blijven behouden, zal het met den schrijver eens zijn, dat den Noordschen man een hooge achting voor de vrouw en haar reinheid diep in het bloed zit. Maar de Noordsche vrouw verwacht deze eigenschap ook bij den man. Zij beweegt zich dienovereenkomstig tegenover den man met een vrijheid, die zij zich bij geen ander ras ter wereld zou kunnen veroorloven. De bewegingsvrijheid van de vrouw houdt, zooals bekend is, in Europa reeds in de Romaansche staten op. Het echte Noordsche meisje en de echte Noordsche vrouw vinden het zelfs vernederend, als zij vanuit een zuiver sexueel gezichtspunt gewaardeerd worden en aan haar karaktereigenschappen daarbij niet minstens dezelfde belangstelling ten deel valt. Zij kunnen dan innerlijk zoo volstrekt afwijzend worden, dat zij een man, die haar zoo beoordeelt, niet meer als „heer" beschouwen. Hoe groot de achting voor de vrouw is en hoe uniform deze eigenschap steeds weer optreedt, moge uit het volgende blijken. Op de Canarische eilanden hebben de blonde blauwoogige Guanchen tot in de 15e eeuw hun eigen aard kunnen bewaren, voordat zij onderworpen en uitgeroeid werden. De overlevende zeden maken een zeer Noordschen indruk, daaronder vooral de positie van de vrouw; de vrouwen mochten door geen man worden aangesproken, als zij niet door een teeken zulks veroorloofden. [1])

In Engeland werd het — tenminste tot aan den oorlog — als hoogst tactloos beschouwd, als een heer op straat een dame het eerst groette en niet wachtte tot deze door een hoofdknik een groet toestond. In Duitschland gold het voor den oorlog als tactloos, een dame in het openbaar aan te spreken, zonder af te wachten, of de dame dit wenschte. Bij deze voorbeelden is de gemeenschappelijke wortel ongetwijfeld te herkennen, hoewel de

---

1) De schrijver volgt hierbij publicaties van A. Walther—Horst, Versprengte Germanen, Deutsche Zeitung van 7 December 1927.

Digitized by Google

schrijver voor elk geval op zich zelf niet durft te beslissen, wat hieraan Faalsch en wat Noordsch is. — Voorts kunnen als *algemeen* waargenomen eigenschappen van het Noordras in de houding van de geslachten tegenover elkaar nog genoemd worden: principieele ridderlijkheid van den man tegenover de vrouw, waardeering van de kinderrijke bejaarde vrouw, de levenslange echt en de behoefte, het huwelijk van uit zedelijke gezichtspunten te waardeeren.

Naast deze edele opvattingen over het geslachtsleven zij nu echter een tegenvoorbeeld genoemd, dat den niet vooringenomen onderzoeker van het Noordras wel niet zal kunnen loochenen. Wie onze goede Noordsche boerenstreken in Duitschland kent, weet dat de *boeren* een „tot schande" gekomen boerendochter heel wat anders beoordeelen dan een zwanger geworden meid; dit laatste wordt niet erg tragisch opgevat. Zelfs de boerin neemt eventueele slippertjes niet al te kwalijk. Wie onzen *adel* in zijn opvattingen over het geslachtsleven objectief onderzoekt, zal bij hem precies hetzelfde vinden als bij de boeren; waarbij men nog niet eens al te veel aan „Kabale und Liebe" behoeft te denken.

Hetzelfde geldt voor de society in Engeland en dit alles dekt zich volkomen met hetgeen ons over de patriciërs van het oude Rome overgeleverd is. De kerngedachte van al deze gevallen komt in het kort hierop neer, dat de handelwijze van den man tegenover de vrouw binnen den stand of binnen den kring van gelijkstaanden anders beoordeeld wordt dan tegenover daar buitenstaande vrouwen of meisjes. Het gaat hierbij volstrekt niet om een eenzijdige heerenmoraal, die van de vrouw van eigen stand of bloed uit ijdelheid of iets dergelijks reinheid eischt, zich zelf echter daarin vrijheid laat. Ook de Noordsche vrouw maakt er onbewust een verschil in, bij welke van haar geslachtsgenooten zij jaloezie gevoelt en bij welke niet. [1])

Menige lezer zal deze laatste verwijzing naar een zekere dubbele moraal van den Noordschen man — die de echte Noordsche vrouw ook volmondig toegeeft — willen betwisten. Nochtans is deze waarneming hier weloverlegd naar voren gebracht. Men kan de zooeven geschilderde feiten, als men met open oogen door de wereld gaat, steeds weer vaststellen. — Dit verschijnsel springt nog duidelijker in het oog, als wij ons voor den geest brengen, dat wij overal, waar wij het Noordras in de vroege historie

[1]) Vergel. Ruedolf, Fluch unserer Geschlechtsmoral, blz. 31.

Digitized by Google

kunnen waarnemen, nadruk gelegd vinden op de zedelijke reinheid van vrouwen en meisjes, ook menig woord daarvoor kennen, maar nergens den man hooren *prijzen,* die zich aan een algeheele geslachtelijke onthouding onderwerpt. Wij hebben voor de geslachtelijke onthouding van den man niet eens een uitdrukking en moeten steeds maar het bijwoord „geslachtelijk" aan een benaming toevoegen, om de bedoeling verstaanbaar te maken. Het woord „trouw" bijv. is bij de vrouw heel ondubbelzinnig verbonden met haar geslachtsleven, echter niet bij den man, bij wien iets geheel ongeslachtelijks gemeend kan zijn; iets dergelijks geldt voor de woorden *standvastigheid, deugd, reinheid* enz. — Het eenige, dat wij uit de vroege Noordrasgeschiedenis in dit opzicht met eenige zekerheid kunnen vaststellen, is de eisch aan den *jongeling,* zich tot aan het definitieve bereiken van den mannelijken leeftijd te onthouden van geslachtsverkeer. Aangezien deze maatregel echter ook aan den physiologisch geschoolden dierenfokker als noodzakelijk bekend is om het rijpen van een mannelijk dier niet te storen, behoeft men ten aanzien van deze overlevering niet dadelijk aan zedelijke redenen te denken en mag aangenomen worden, dat soortgelijke physiologische overwegingen tot dien eisch geleid hebben.

Caesar (Gallische Oorlog VI, 21) zegt in elk geval heel ondubbelzinnig: Wie zich het langst van geslachtsverkeer onthoudt, oogst den hoogsten lof; zulks bevordert den groei, denken zij, vermeerdert de kracht en versterkt de spieren. Voor het 20ste jaar omgang met een vrouw gehad te hebben, behoort tot de meest smadelijke verwijten; en toch bestaat er geen geheimdoenerij in deze dingen, aangezien zij gemeenschappelijk in de rivieren baden."

Wat Caesar hier zegt, stemt woordelijk overeen met het feit, dat geen paardenfokker ooit op de gedachte zou komen, een hengst gedurende den dektijd bij het werk te gebruiken en omgekeerd, of hem te vroeg voor de teelt te gebruiken. Men vergeve den schrijver deze vergelijking met de dierenteelt, maar zij zijn wellicht toch verhelderend voor menige overlevering uit den ouden tijd. — Waar nu de Germanen, zooals trouwens alle Indogermanen — wij zullen op deze dingen nog terugkomen — het vroege huwelijk niet op prijs stellen en als de beste leeftijd voor den man om te trouwen den tijd tusschen het 30ste en 40ste levensjaar noemen, kan Caesar's verwijzing naar den geslachtelijken omgang

Digitized by Google

der Germaansche jongelingen slechts betrekking hebben op dien met bijwijven, maar niet op dien in een rechtmatigen echt.
Zelfs het woord „kuisch", dat wij heden ten dage voor de geslachtelijke onthouding zouden gebruiken, had oorspronkelijk een andere beteekenis. Onder kuisch [1]) verstond men nog in de Middeleeuwen veel eerder een castraat dan een mensch van reine zeden. Het Hoogduitsche woord „keusch" hangt ongetwijfeld samen met het Nederduitsche „Kuse" (= tand, in de jagerstaal hoektand van een hert), het Zweedsche „Kugge" (= tand) en met „kauwen". Vroeger werd namelijk het castreeren — zooals heden nog bij de Lappen gebruikelijk is — door het fijnkneden der zaadballen teweeggebracht; ook de Finsche wortel *„kuoh"*, die teruggevonden wordt in het Finsche *„kuoho"* (= gecastreerd huisdier) hoort hierbij thuis. Duidelijk is ook de samenhang van kneden en castreeren bij het Duitsche woord *„schnappen"* en het Zweedsche *snöpa"* = castreeren. De Latijnsche naam van den bever = *castor* is afgeleid van het Latijnsche *„castus"* (= rein, kuisch) en gaat terug op de fabel, dat de vervolgde bever zich de zaadballen afbijt, om zich door dit offer aan de vervolging te onttrekken.
Wij zien dus, dat ons met betrekking tot het geslachtsleven van het Noordras tegenstellingen overgeleverd worden, die wij niet zonder meer in een redelijk verband kunnen brengen. Het allerminst zullen wij deze tegenstrijdigheden daardoor tot oplossing brengen, dat wij tegenover bepaalde eigenschappen, die ons heden niet in onze voorstelling van het Noordras schijnen te passen, eenvoudig de oogen sluiten, zooals dat jammer genoeg van verschillende kanten gedaan wordt. — Waar een ras onbewust voelt en handelt, hebben wij altijd echt rasgoed voor ons, dat in historische ontwikkeling opgegroeid is. Onder deze leidende gedachte moeten wij beproeven, de ontwarring van de overgeleverde tegenstrijdigheden aan te pakken, of anders uitgedrukt, wij moeten trachten een biologischen zin in de overleveringen te brengen. Hierbij dienen wij ons in acht te nemen voor bloedlooze veronderstellingen en een verklaring te zoeken, die niet alleen het aankweeken van de overal aan te treffen eigenschappen van het

---

[1]) S. Metzger, Helsingfors, Ueber das Gelten der Rentiere bei den nordischen Nomadenvölkeren, Deutsche Landwirtschaftliche Tierzucht, Heft 5, Jahrgang 31 — De aangehaalde woordenafleidingen ontleent schrijver dezes aan dit artikel van Metzger.

Digitized by Google

Noordras begrijpelijk maakt, maar die ook de hierboven bedoelde tegenstrijdigheden op de eenvoudigste manier oplost. Er dient echter met nadruk verklaard, dat een waardeering van de hier te bespreken dingen naar hedendaagsche moraalbegrippen beslist moet vermeden worden. Onze tegenwoordige echt en onze huidige opvatting van het geslachtsleven zijn opgebouwd op zedelijk-juridische en onbiologische gezichtspunten en beide zijn een resultaat van hun tijd, zooals de oudnoordsche echt en de oudnoordsche geslachtelijke opvatting dit voor de toenmalige periode waren. Houdt men hiermede geen rekening, dan zal men ook nimmer zonder vooringenomenheid dergelijke vraagstukken kunnen aanpakken.
Men heeft er in den laatsten tijd reeds meerdere malen op gewezen dat het nog raadselachtige van den Noordschen echt, alsmede de houding van Noordsche menschen tegenover een bevolking van ander ras — bijv. in het bekken van de Middellandsche Zee in den prae-historischen tijd — op de een of andere wijze met het rasbewustzijn in verband moet hebben gestaan en dat deze houding ten doel had het erfgoed van het ras rein te houden. Deze gedachte is ongetwijfeld juist, maar even zeker is het, dat ze het probleem nog lang niet in vollen omvang omvat. Er wordt over het hoofd gezien, dat de Noordsche echt en het streven om het bloed van het Noordras rein te houden niet eerst in het bekken van de Middellandsche Zee beginnen in den vorm van beschermende maatregelen tegen andere rassen, maar reeds werden medegebracht en in hun grondoorzaken dus in het oorspronkelijke vaderland moeten zijn ontstaan. Daarom helpt het ook weinig, als men betoogt, dat deze of gene kaste in de vroege geschiedenis gevormd werd, om het bloederfdeel rein te houden. Verwijzing naar het kastenwezen van Indië of naar het streven van de patriciërs naar afzondering van de plebejers helpen niet verder, omdat dan nl. de vraag oprijst, waar vandaan die geslachten dan wisten, dat een vermenging nadeelig voor hen zou zijn. Indië wellicht daargelaten, mogen wij ten aanzien van het Middellandsche Zee-bekken toch wel zeggen, dat de Noordsche veroveraars niet altijd op zoodanige tegenstellingen van ras met zichzelf gestooten zijn, dat een geslachtelijke tegenzin tegenover de vrouwen en meisjes van de onderworpen bevolking bij de mannen als vanzelfsprekend kan worden aangenomen. Integendeel! — Nu hebben echter bastarden van de F_1-generatie vaak de gewoonte

Digitized by Google

te luxureeren, d.w.z. gedeelten van de erfelijke eigenschappen van hun op zich zelf reinbloedige, maar onder elkaar in ras verschillende, ouders zoo voorspoedig te vereenigen, dat zij in zekeren zin de beide rassen van uitgang, wat prestatie aangaat, overtreffen. Het is op zichzelf begrijpelijk, dat uit deze waarneming kortzichtig de verkeerde gevolgtrekking gemaakt wordt, dat algemeene vermenging bruikbaar, ja zelfs aan te bevelen zou zijn. Deze meening is tegenwoordig zelfs hoogst „modern". Jammer genoeg steunen de voorstanders van zulke opvattingen, met verdraaiing van de feiten, graag op zekere gebruiken van de dierenfokkers. Daarom zij hier in het kort opgemerkt, dat de dierenteelt weliswaar sterk gebruik maakt van het *luxureeren van bastaarden,* maar — zij teelt niet met de bastaarden verder maar handhaaft onwrikbaar de reincultuur in de beide rassen van uitgang, die de bastaarden leveren. Het luxureeren van bastaarden wordt in beginsel slechts toegepast voor het tot stand brengen van *consumptiedieren* en betreft niet de teelt. De Engelschman duidt deze bastaardfokkerij voor publiek verbruik treffend aan met *„cross and kill"* (kruisen en dooden). Om deze redenen noemt de dierenfokker deze teeltmethode met een vakterm *parallelle teelt* aangezien *twee* raszuivere teelten naast elkaar moeten loopen, om eventueel de bastaarden te leveren. [1]) Wie dus in het publiek de bastaardteelt van de dierenfokkers — „cross and kill"-dieren der Engelschen — aanhaalt om algemeene vermenging onder de menschen aan te bevelen en daarbij steunt op de gebruiken van de dierenteelt, drijft den spot met zich zelf, meer dan hij denkt. Men zou in consequentie dus eigenlijk moeten aannemen, dat eerst op grond van eenige fatale waarnemingen bij bastaarden de afzondering der Noordsche heerengeslachten in het Middellandsche Zee-bekken werd ingevoerd. Het is echter juist omgekeerd zoo, dat het Noordras reeds met een volkomen helder bewustzijn van zijn bloed in het Middellandsche Zee-bekken verschijnt, dit bewustzijn ook een tijdlang tegenover de zinsbekoring handhaaft, om tenslotte te bezwijken en uit de geschiedenis te verdwijnen. Daarom

---

[1]) Vergel. hierbij W a r r e n, D. C. Hybrid vigar in poultry (Het luxureeren der bastaarden bij het pluimvee). Poultry science Vol. VII p. 1—8, 1928. De in leekenkringen meestal meer algemeen bekende „Iersche hunters" (jachtpaarden) zijn eveneens zulke gebruiksbastaarden. Bij ons in Duitschland is deze teeltmethode voornamelijk in de varkensfokkerij gebruikelijk, om voor het mesten bijzonder groote en sterk groeiende dieren tot stand te brengen.

Digitized by Google

wortelen het probleem van den Noordschen echt en het streven naar reinhouding van het Noordsche bloed beslist reeds in het oorspronkelijke geboorteland van het Noordras, als hetwelk wij het noordelijke Midden-Europa mogen aannemen.
Het mag voor den hedendaagschen, in de rassenleer geschoolden onderzoeker iets vanzelfsprekends zijn, dat rasbewustheid en ras zonder meer samen gekoppeld optreden. Maar ten eerste is dat een veronderstelling, die door niets kan worden gestaafd, want het tegenovergestelde, d.w.z. het streven naar vermenging, is, waarheen wij ook zien, beslist het vaker optredend verschijnsel in deze wereld en ten tweede is geen menschelijk ras eenvoudig uit den hemel komen vallen, maar steeds eerst uit iets, dat er van tevoren was, opgegroeid en ten derde heeft de wereld nooit dergelijke volstrekt afgesloten ruimten op aarde gehad (in elk geval niet in het laatste geologisch tijdperk, waarin de menschelijke rassenvorming valt), dat een ras zich daarbinnen volledig ontwikkelen kon, om dan eerst vanuit dit oorspronkelijke geboorteland uit te breken. Ten slotte — schrijver dezes moet op grond van zijn ervaring in de dierenteelt hier absoluut bij blijven — is ras niet iets stars, dat met een scherpen rand van andere rassen afsteekt, maar iets, dat volstrekt van beweeglijke grenzen voorzien is en alleen om redenen van systematiek met duidelijke grenzen omschreven wordt. Daarom is het volkomen ondenkbaar, dat vertegenwoordigers van een ras, die op de grens van hun eigen ras staan, in hun rasinstinct *uitsluitend* voor hun eigen ras gevoelen en geen neiging zouden vertoonen, zich ook naar een andere kant te keeren.
Wij zijn hierbij niet op bloote vermoedens aangewezen, maar kunnen een en ander met alle zekerheid uit het Germaansche recht afleiden. Volgens den Saksenspiegel geraakte iedere vrije, die een echtverbintenis aanging met onvrij bloed, zelf in onvrijheid; „onvrije hand trekt de vrije naar zich toe"; dit voorziet de Germaan met zijn prachtige onbekommerdheid en duidelijkheid met de volgende kantteekening: „Trittst du meine Henne, so wirst du mein Hahn" (Als je mijn hoen treedt, dan wordt je mijn haan). De zorg om het bloed rein te houden ging in het Germaansche recht zelfs zoo ver, dat degene, die zich van zijns gelijken afzonderde en zich tusschen onvrijen vestigde, zelf onvrij werd: *„Onvrije lucht maakt onvrij"*. Deze wetten golden volstrekt niet enkel maar voor den adel of voor een kaste. Zij golden voor

alle gelijkwaardig en vrij geborenen, onder welke de Saksenspiegel I, 3; II, 12; III, 30 uitdrukkelijk ook burgers en boeren opnoemt. Hieruit blijkt, dat de Germaansche gelijkgeboortigheidswetten middelen zijn ter bevordering van de reincultuur van het ras en geen scheidsmuren voor de standen.

Wij komen echter ook steeds meer tot de erkenning, dat zelfs in de allervroegste voorgeschiedenis tusschen de menschenrassen onafgebroken bewegingen of minstens verre betrekkingen, moeten worden verondersteld; machtskwesties en machtsverschuivingen hebben precies zooals heden ten dage ook toen reeds het lot van de volken bepaald. Hoe en waar moet zich hierbij echter het bewustzijn van de bijzonderheid van het eigen bloed ontwikkeld en gedurende duizendtallen van jaren gehandhaafd hebben? De Germanen hebben de onvrijen door een strik om den hals, door een andere haardracht en in de kleeding heel duidelijk *uiterlijk* gekenmerkt, wat niet noodig geweest zou zijn, als vrijen en onvrijen rassisch duidelijk te onderscheiden waren geweest; dit laatste kan bijv. voor Indië in het Sanskriet worden aangetoond, waarin het woord voor de *bijwijven*, de *onvrijen* en de *onderworpen bevolking* hetzelfde is; straks komen wij op dit punt nog uitvoeriger terug. Als men het Noordras eenvoudig opvat als een in Europa binnengekomen heerenlaag, dan verplaatst men de kwestie wel naar buiten Europa, maar men lost ze niet op, afgezien nog daarvan, dat er geen aanleiding bestaat om de wieg van het Noordras buiten Europa aan te nemen. Ook is het geheel en al ondenkbaar, dat bij de af en toe plaatsvindende oorlogen niet ook in de onderworpen bevolking hetzelfde bloed binnendrong, dat de veroverende laag bezat; nu is het met den besten wil niet meer te begrijpen, naar welke gezichtspunten dan nog rassengrenzen werden aangebracht, ingeval de *uiterlijke* onderscheidings-kenmerken van het ras tusschen vrijen en onvrijen wegvielen.

Van het standpunt van de dierenteelt uit moet bovendien nog opgemerkt worden, dat het tot-een-ras-behooren in het geheel niets zeggen wil ten aanzien van het prestatievermogen van den betreffende, omdat binnen het ras de lichaamsgesteldheid aan groote wisselingen onderhevig is. Een zuiver naar uiterlijke gezichtspunten op het rastype ingestelde teelt kan het ras evengoed bederven, als dat aan den anderen kant dit er ook door kan worden veredeld.

Digitized by Google

Bij de noordsche denkbeelden omtrent reinteelt moeten dus nog andere redenen een rol hebben gespeeld, die de waarde van het bloed tot een goed begrijpelijk kenmerk maakten of de waarde van de reinteelt heel duidelijk aantoonden. Iets dergelijks kan werkelijk aangenomen worden, maar men moet om den samenhang daarbij te kunnen overzien, vertrouwd zijn met eenige teeltbeginselen en -ervaringen uit de rassengeschiedenis van onze huisdieren. Aan de hand van de geschiedenis van de Engelsche volbloed-paarden-fokkerij zal getracht worden het hierbij toonaangevend grondbegrip te beschrijven. In de eerste plaats zij eerst eens de geschiedenis van deze teelt in groote trekken en vereenvoudigd weergegeven.

De oeroude hartstocht voor harddraverijen kweekte in Engeland langzamerhand en in zekeren zin vanzelf een stam van dieren met groot prestatievermogen aan. Mettertijd kwam door schifting van wat minderwaardig was zoowel het prestatievermogen alsook het type van het paard vast te staan.

Langdurig doorgevoerde teeltkeus naar een bepaald doel of een standvastig uitzeven van ongewenschte eigenschappen leidt bij afzondering van het bloed, d.w.z. onder het gebruik van inteelt, steeds tot het uitscheiden der ongewenschte eigenschappen en ten slotte ook tot homozygotie (reine overerving) van hetgeen gewenscht werd. Dit is een geheel vanzelfsprekend beginsel in de dierenteelt, waarvan de practische uitvoering echter slechts mogelijk is, als er door het grondig uitzeven voor gezorgd wordt, dat geen ziekelijke aanleg zich in de erfmassa kan vastzetten; practisch vereischt dit ongetwijfeld een zeer omvangrijk materiaal om van uit te gaan. [1])

De Engelsche volbloedteelt was in de harddraverijen aan de scherpste keuring van de lichaamsgesteldheid onderworpen, die men zich uitdenken kan. Niets stelt aan hart en longen, twee zeer fijn werkende physiologische graadmeters voor gebreken in de constitutie, zulke meedoogenlooze eischen als juist de wedrennen op de vlakke baan. Men kwam er in Engeland weldra achter, dat maar enkele paardenfamilies werkelijk in staat bleven veel te presteeren en aan dergelijke eischen, zooals door de wed-

---

1) Wright begon in 1906 een inteeltproef met 35 families van Guineesche biggetjes en heeft de families door voortdurende paring van broer en zuster voortgeplant. Heden — na ongeveer 30 generaties — zijn nog vijf families in leven.

Digitized by Google

rennen werden gesteld, van geslacht op geslacht voldeden. Dat liet zich natuurlijk niet door genealogisch onderzoek (d.w.z. stamboom-onderzoek) vaststellen, maar het voor het type geschoolde geheugen van den fokker ontdekte toch steeds opnieuw onder het jonge geslacht het doorslaan van bepaalde families (bloedlijnen zouden wij nu zeggen) die de overwinning behaalden. Zoo beperkte men zich deels bewust, deels onbewust op het verder teelen van deze zegevierende paardenfamilies, die zich op deze manier langzamerhand tot een soort van paarden-aristocratie ontwikkelden. Door den invoer van edele paarden uit het buitenland werd getracht de teelt nog meer te verbeteren, d.w.z. het prestatievermogen te verhoogen; de hiermede bereikte resultaten waren evenwel zeer onbevredigend. Men kwam bijv. tot de merkwaardige ontdekking, dat een hengst met een hoog prestatievermogen, doch van *onbekende* herkomst, onder bepaalde omstandigheden vaak meer bedierf dan de wel eens toevallig met hem verkregen goede resultaten deden rechtvaardigen; eigenlijk hebben slechts drie hengsten voldaan, waarvan de namen heden wereldberoemd zijn (Byerleys Turc, Darleys Arabien, Godolphin). Het geboortejaar van den Engelschen volbloed is 1680, toen Karel II er toe overging voor zijn „royal mares" (koninklijke merries) buitenlandsche hengsten in te voeren.
In 1793 deed men in Engeland een gewichtigen stap en besloot, alleen nog maar met de beproefde paardenstammen verder te fokken, dus vreemd bloed principieel te weren. Alle paarden werden in het zoogenaamde „General Stud-Book" (algemeen stamboek) ingeschreven, dat overigens het oudste fokstamboek ter wereld is; voordien werden de prestaties in de wedrenkalenders ingeschreven. Afstammingsnavorschingen der stalboeken en der wedrenkalenders hebben aangetoond, dat de geheele paardenstapel, die vroeger werd opgenomen, min of meer duidelijk uit de hierboven genoemde 3 hengsten en uit ongeveer 34 stammerries is terug te voeren. Sinds de oprichting van het „General Stud-Book" is er geen vreemd bloed meer in de Engelsche volbloedteelt binnengekomen, maar onverbiddelijk vliegt alles er uit, wat niet opgewassen blijkt tegen de strenge constitutiekeuring van de renbaan of lichaamsgebreken vertoont. Nu is het zeer leerrijk, dat men van een zeker tijdstip af de prestaties niet meer heeft kunnen opvoeren; de geheele fokkerij komt er nu alleen maar op neer om het prestatievermogen op het gegeven peil te

Digitized by Google

houden; dit laatste is lang niet zoo eenvoudig als het lijkt. Het bereikte prestatiepeil is echter zoo eenig in zijn soort dat geen andere paardenslag het kan evenaren. Ook het Arabische volbloed niet, omdat het met een ander doel gefokt is; omgekeerd staat uiteraard het Engelsche volbloedpaard op het gebied van het eigenlijke prestatie-vermogen van het Arabische paard, bij dit ten achter. Beide volbloed slagen — of volbloedrassen, naar gelang men het opvatten wil — zijn bijzondere teeltprestaties binnen hun rassen en beide zijn in de eerste plaats ontstaan door een strenge schifting der minderwaardigen en door een meedoogenlooze prestatie-keuring, die betrekking heeft op het geheele lichaam en zijn constitutie: voor de Engelsche paarden was het de renbaan, voor de Arabische de harde voorwaarden van de Arabische woestijn en hun niets ontziende heeren, want de „liefde van den Arabier voor zijn paard" is slechts een mooi Oostersch sprookje. Zoodra eenmaal een bijzonder prestatievermogen is bereikt waarbij het geheele lichaam betrokken is, kan men door vreemd bloed deze prestatie wel doen dalen maar nooit verhoogen. Schrijver dezes heeft juist niet voor niets den nadruk gelegd op „het geheele lichaam", aangezien bijzondere teeltprestaties, die slechts eenzijdig rekening houden met enkele kenmerken, — die bijv. om maar iets te noemen uitsluitend op melkvoortbrenging gericht zijn — *zonder de gezondheid van het geheele lichaam in het oog te houden,* heel gemakkelijk op ontaarding van het ras afsturen. Dit kan heel goed bewezen worden aan de hand van een overtuigend voorbeeld uit de hedendaagsche runderteelt. Terwijl de Noord-Amerikanen door eenvoudige overdracht van ervaringen uit de plantenteelt en een strenge toepassing der mendelistische gezichtspunten in hun runderteelt een ongebreidelde teelt op prestatie bedreven en daarbij ook verbluffende resultaten bereikten, ging de Duitsche runderteelt bedachtzamer te werk en verloor de algeheele lichaamsgesteldheid der dieren niet uit het oog. De Duitsche dierenteelt gaat nl. van het standpunt uit, dat het dierlijke lichaam nooit een toevallig conglomeraat van erffactoren is maar een organisme, waarin alle erffactoren in een harmonische betrekking tot elkaar moeten staan om het functioneeren der levensverrichtingen met zoo weinig mogelijk wrijving te waarborgen. Het resultaat schijnt in elk geval de Duitsche dierenteelers in het gelijk te stellen, want de Amerikanen geven ten deele bereids openlijk toe, dat zij zich in hun runderteelt

Digitized by Google

vergaloppeerd hebben. Zij moesten vaststellen, dat hun melkkoeien met hooge opbrengsten op ongeveer vier runderfamilies te herleiden zijn; en daarmede werd elk mendelisme en de op de dierenteelt overgedragen gedachten der „zuivere lijnen" van *Johannsen* in theorie schitterend gerechtvaardigd. Maar eveneens kunnen de Amerikanen niet ontkennen, dat het hun niet gelukken zal, deze eenzijdig op prestatie overgecultiveerde dieren, wat hun gezondheid betreft, op een bruikbaren grondslag te plaatsen. Inmiddels komt de Duitsche runderteelt langzaam maar zeker naar voren, omdat zij haar hoogwaardige dieren van uit een door en door gezonden ondergrond gefokt hebben en de gezondheid van het fokdier als opperste wet voor het prestatievermogen vooropgesteld heeft. Aan den anderen kant kon de schrijver uit waarnemingen aan Finsche runderen het bewijs bijbrengen, dat het eenzijdige teweeg brengen van een bepaalde prestatie op grond van mendelistische gedachten nooit nadeelig werkt, wanneer door bewuste of natuurlijke omstandigheden het binnendringen van ontaardende eigenschappen in de dieren met de gewenschte prestaties verhinderd wordt door de *ongezonde* individuen meedoogenloos uit te roeien. [1])

In Finland wordt dit bereikt door het harde opfokken van de jonge dieren op den natuurlijken en dus gezonden bodem van een boschweide, waar de jonge dieren van het voorjaar tot den herfst dag en nacht blijven. Wellicht houden ook onze beoefenaars der erfelijkheidsleer eens rekening met dergelijke ervaringen uit de dierenteelt, *volgens welke namelijk de eenzijdige bevordering van bepaalde prestaties zonder het gezondhouden van de algeheele lichaamsgesteldheid de directe weg is naar ontaarding.*

Is echter eenmaal binnen een ras zulk een hoogwaardige teelt verkregen — die individueel over een onberispelijke gezondheid beschikken moet en door passende maatregelen gezond gehouden wordt — dan heeft men iets van veel meer waarde dan alleen maar ras. Het begrip ras is trouwens rekbaar. Zoo vanzelfsprekend ook voor iederen leek op het gebied der dierenteelt het feit is, dat de dierenfokker enkel met raszuivere dieren werkt, kent toch de moderne dierenteelt het begrip raszuiver in het geheel niet. Hiermede zal niets tegen het begrip ras gezegd zijn maar alleen, dat het voor den dierenteeler meestal te ruim genomen is en deze

---

1) Vergel. Darré, Die einheimischen Rinderschläge Finnlands, Deutsche landwirtschaftliche Tierzucht, Jahrg. 31 Nr. 44.

om die redenen met nauwer begrensde groepen binnen het ras werkt. Staat de dierenfokker dus eerst eens tegenover een hoogwaardige teelt, dan helpt hem al het theoretische mendelisme voor het oogenblik absoluut niets, want het *behouden* van een hoogwaardige teelt is alleen mogelijk door het *vasthouden* van het uitgezochte bloed, en dit is dan veel eerder een aangelegenheid van het beoordeelen der gezondheid, dan van een mendelistische overweging.

Het gedachteloos en onbezonnen inkruisen bijv. van vreemd bloed in een uiterst veredelde teelt kan onder bepaalde omstandigheden een uitwerking hebben als van vergif; met een enkelen dusdanigen maatregel — vooral, als het nadeel ervan eerst na verloop van eenigen tijd blijkt — kan dikwijls de teeltarbeid van generaties worden te niet gedaan. In de dierenteelt spreekt juist naast het mendelisme ook nog de physiologie een woordje mee. *Fokken is een kunst en geen wetenschap*. De erfelijkheidsleer heeft alleen de grenzen van de teeltkunst voor ons blootgelegd en ons van eenig bijgeloof bevrijd; ook menig hevigen twist over verschillende opvattingen heeft zij tot zwijgen gebracht. Maar zij heeft tot nu toe op geen enkele wijze de methode van de oude geniale fokkers — zooals vooral Engeland ze heeft voortgebracht — weten te vervangen. Dat is ook heel natuurlijk, want evenals de beste opleiding in anatomie en physiologie en de beheersching van de volledige beeldhouwkundige techniek op zich zelf nog geen beeldhouwer doen ontstaan, hoewel zij voor den geboren beeldhouwer de middelen zijn tot succes, evenmin brengen alleen de kennis van den omgang met den passer en het beheerschen van de erfelijkheidswetten een fokker voort. Het is volstrekt geen toeval, als de Engelschen bij hun runderteelt vaststellen, dat het mendelisme weliswaar een *ziftende* rol voor hun teelt heeft gespeeld, maar voorloopig nog geen *voorwaarts brengende;* [1]) dit laatste komt volgens hen trouwens alleen in aanmerking bij zeer uitgebreide wetenschappelijke proefnemingen in inrichtingen met zeer ruimen regeeringssteun; de practische dierenfokkers raakt dit slechts indirect en wel in zooverre, dat de in de instituten opgehelderde en voorbereide bijzondere proefnemingen later door de practische dierenteelt worden overgenomen. Schrijver dezes

---

[1]) Vergel. Cattle Breeding, Proceedings of the Scottisch Cattle Breeding Conference; uitgegeven door G. F. Tinaly, Edingburgh en Londen 1925.

Digitized by Google

verzoekt, hier niet verkeerd begrepen te worden. Zijn woorden richten zich niet *tegen* de beteekenis en de juistheid van het mendelisme, maar hebben alleen betrekking op de practische toepassing daarvan op het gebied van de dierenteelt, speciaal op dat van de *fokkerij van groote dieren*. Men moet ook niet vergeten, dat wij bij de teelt van groote dieren nooit zooveel nakomelingen van een dier verkrijgen, om afzonderlijke erfelijke factoren met absolute zekerheid uit te kunnen maken. Alleen wetenschappelijke inrichtingen, die zonder huishoudelijke gezichtspunten de oplossing van mendelistische problemen kunnen aanpakken en over een omvangrijk uitgangsmateriaal beschikken, zijn in staat sommige speciale problemen op te helderen. Deze instituten beschikken ook over het middel van de zoogen. parings-analyse; [1]) dus de mogelijkheid, om zich klaarheid te verschaffen over de gezamelijke erfelijke substantie door middel van inteelt en een handig gebruik van de mendelistische getallenverhouding bij recessieve eigenschappen. De weg is weliswaar moeitevol en lang, leidt echter mettertijd tot zekere resultaten. Men moet deze moeilijkheden kennen als men zich een oordeel over de moderne dierenteelt veroorloven wil of zich er over verwondert, dat de dierenfokkers niet met dezelfde geestdrift en vlugheid als de plantenkweekers van het mendelisme gebruik maken. Het zou overigens geen kwaad kunnen, als menig eugeniticus — waarmede schrijver dezes niet de ambtelijke eugenetici in Duitschland bedoelt — zich wat minder druk maakten over de „achterlijkheid van de dierenfokkers" en in plaats daarvan het zeer uitgestrekte en ten deele heel moeilijke gebied van de teelt der groote dieren eens nader zou leeren kennen. [2])

---

[1]) De formuleering van het woord en de wetenschappelijke toepassing van de methode stamt — als schrijver dezes goed is ingelicht — van Prof. Frölich, Halle (Institut für Tierzucht an der Universität Halle-Wittemberg.

[2]) Crew, Edingburgh wees in zijn voordracht: „Organisatie en functie van een instituut van onderzoek voor dierenfokkerij" (5de Intern. congres voor overervingswetenschap, in September 1927 in Berlijn) uitdrukkelijk op deze dingen. Hij sprak ongeveer het volgende: Vergelijkt men slechts de onderzoekingen van een Russischen onderzoeker over mutaties bij de wilde vruchtvlieg, die uitging van 239 dieren en 150.000 nakomelingen, met de teelt van huisdieren, dan wordt onmiddellijk duidelijk, hoe wij hier bij het onderzoek van alle kanten beperkt zijn en waarom de dierenteelt tot nu toe zoo weinig heeft geprofiteerd van de erfbiologie. Wij Duitschers hebben het echter heelemaal niet noodig in dit opzicht eerst het oordeel van de

Digitized by Google

Men begrijpt nu wellicht, waarom het fokken met goed gebleken, op ras geteelde bloedstammen naar eenigszins andere gezichtspunten geregeld wordt, dat men op grond van zuiver theoretische mendelistische overwegingen zou verwachten. Een bewuste, d.w.z. een zoogen. positieve teelt bestaat er eigenlijk nog zoo goed als in het geheel niet. Alle vooruitgang van de teelt berust in de eerste plaats altijd slechts op het *uitroeien van de minderwaardigen* en een *vasthouden van het goed gebleken bloed.* Slechts enkele begenadigde teeltkunstenaars hebben uit verschillend, maar goed gebleken uitgangsmateriaal, iets nieuws, iets dat van waarde is weten te scheppen. Heeft men in de dierenteelt eens iets werkelijk kostbaars in handen, dan behoedt men het angstvallig tegen onbekend bloed. Vandaar dat zelfs het prachtigste paard met het grootste prestatievermogen geen kans heeft om ooit in het General Stud-Book, d.w.z. onder het Engelsche volbloed te worden opgenomen, want het zou voor de erfsubstantie van het volbloed nauwelijks van eenig nut, maar daarentegen met groote waarschijnlijkheid van nadeel zijn. Leerrijk is echter bij de Engelsche volbloedteelt verder nog, dat het uitgangsmateriaal oorspronkelijk in het geheel niet erg uniform geweest is, en dat er zelfs van het standpunt van den systematicus nog heden verschillen kunnen worden vastgesteld; de familie-eigenaardigheden (bloedlijnen) komen nu eenmaal telkens weer te voorschijn. Maar *physiologisch* is uit het Engelsche volbloed beslist een eenheid ontstaan, die heel duidelijk kan worden waargenomen; men zou deze physiologische eenheid ter onderscheiding van de morphologische en voor de systematiek van belang zijnde, het *„biologisch effect"* van een teelt kunnen noemen. Dit biologisch effect heeft aan het Engelsche volbloed den stempel van een bepaald type, een heel bijzonderen adel verleend.

Wij zullen nogmaals den kerninhoud van deze geschiedenis van

Angelsaksen af te wachten. Sinds 1924 strijdt o.a. Professor Kronacher, Hannover (bijv. zijn denkbeelden „Neuzeitliche Vererbungslehre und Tierzucht" in het 2de deel van zijn „Allgemeine Tierzucht" en onlangs in een opstel in het naar aanleiding van het Intern. Vererbungskongres verschenen extra-nummer van de „Illustrierte Landwirtschaftliche Zeitung") voor het algemeene begrip dezer gedachte. Er blijft in dit opzicht niets anders over, dan in de practische dierenteelt zooals tot nu toe is geschied, een „ideaal type" te fokken en door een steeds nauwkeuriger omvatting en katalogiseering van het voorhanden levende dierenmateriaal gestadig het door den fokker opgestelde ideale type te completeeren en te verbeteren.

Digitized by Google

de Engelsche volbloedteelt samenvatten. Uit een volstrekt niet uniforme hoeveelheid paarden worden onder toepassing van niets ontziende prestatie-keuringen eenige bepaalde families met bijzonder prestatievermogen uitgezift en vormen mettertijd een soort van echten adel onder de paarden. Deze kunnen nu slechts op de hoogte van hun kunnen gehandhaafd worden door het onmeedoogenloos reinhouden van hun erfmassa, d.w.z. van hun bloed. Daarbij vergroeien deze families weliswaar niet in systematischen zin tot een eenheid, zij worden echter toch in hun physiologische uitingen tot een absolute eenheid, welke hun biologisch effect uitmaakten en aan elk daartoe behoorend paard duidelijk den stempel van zijn adel opdrukt. De grondgedachte van een hoogteelt is dus: Zoodra op grond van een *prestatiekeuring, rekening houdende met scherpe keuringen op de constitutie* uit een ras een bepaalde hoogwaardige teelt is verkregen, kan de hoogte der prestatie slechts gehandhaafd worden door een onmeedoogenloos weren van elk ander bloed, zelfs van dat van het eigen ras. In het vervolg zal dit verschijnsel *de ijzeren wet van de hoogwaardigheidsteelt* genoemd worden; een benaming, die niet ontleend is aan de vaktermen der dierenfokkerij, maar door schrijver dezes geformuleerd werd om een korte en diepgaande uitdrukking voor het ietwat uitgestrekte gebied van een volbloedteelt te vinden. Voor den dierenfokker zijn de hiervoor noodige maatregelen vanzelfsprekend, zoodat hij geen speciale benaming behoeft te formuleeren.

Schrijver dezes meent nu, dat wij met deze kennis over de oorzaken van het ontstaan van een op prestatie opgebouwde edelfokkerij ook den sleutel bezitten, om de problemen van den echt bij het Noordras biologisch te ontsluiten.

Beginnen wij met de Noordsche omgeving, om het Noordras begrijpelijk te maken. Het milieu is steeds de voorwaarde voor een veredeling, aangezien de teelt op edele eigenschappen immers steeds ontstaat met een bepaald doel en dit doel er uiteraard vóór de teelt moet zijn geweest. Men mag het begrip omgeving evenwel niet alleen met betrekking tot het klimaat opvatten; bij het Engelsche volbloed is het milieu bijv. in de eerste plaats de renbaan en deze bevindt zich heden ten dage in alle groote steden ter wereld.

De levensomstandigheden van de Noordsche omgeving moesten met hun jachtlustig bestaan noodzakelijk een edel, flink en groot

Digitized by Google

menschenslag doen ontstaan, waarover in Hfdst. VI reeds uitvoeriger gesproken werd. Men brenge zich hier voor een beter begrip van zulke vraagstukken de afbeeldingen van Engelsche volbloedpaarden of Russische windhonden of Maleische vechthanen enz. voor den geest, om het feit voor oogen te hebben, dat elke edelfokkerij, die aan hart en longen hooge eischen stelt, fijncellige, droge, in één woord *edele* figuren voortbrengt.
Tot zoover hebben wij de factoren in de hand, om het aankweeken van het Noordras op zich zelf te begrijpen. Wij kunnen zelfs ook aannemen, dat bedoelde omstandigheden tot *reinteelt* hebben geleid, doordat door gewilde of niet gewilde afzondering van het bloed het type is vastgelegd; maar een uitgewerkte *edelfokkerij op prestatie* heeft men daarmede nog lang niet. Deze laatste heeft nl. niet alleen een reinteelt tot voorwaarde, maar binnen de reinteelt een van jaar tot jaar, d.w.z. van generatie tot generatie plaatsvindende *paring naar keuze* onder wering van hetgeen ongewenscht is. Er kan bijv. ook *op den bodem van het moederrecht* beslist een reinteelt bereikt en het ontstaan van rassen begrijpelijk gemaakt worden, voor zoover slechts bij een stam elk vreemd bloed geweerd is; de teeltkeus geschiedt dan enkel naar gezichtspunten der natuurteelt, d.w.z. op grond van de natuurlijke teelt door de omgeving. Nimmer ontstaat echter op deze wijze een hoogteelt, want deze heeft tot voorwaarde een afvijlen der hoogwaardige eigenschappen dezer reinteelt en dit is alleen te bereiken door bewuste paring der bruikbare individuen. („Sprong uit de hand" luidt de vakterm van den dierenfokker). Kunnen nu wellicht voor het Noordras dergelijke gezichtspunten van een bewuste teelt aangenomen worden, d.w.z. kan worden vastgesteld, dat het Noordras niet alleen op de reinteelt heeft gelet, maar dat het ook de middelen bezat om uitsluitend aan den *gewenschten* enkeling de echtverbintenis toe te staan en de rest uit te sluiten? De voorwaarde voor een hoogteelt, namelijk de uitsluitende paring van de van generatie tot generatie steeds weer gezifte nakomelingschap, moet dan voorhanden zijn geweest. Nu hebben wij niet alleen de mogelijkheid tot een dergelijke veronderstelling, maar kunnen ook redenen bijbrengen, die deze veronderstelling waarschijnlijk maken. *DE VOORWAARDE HIERBIJ IS ECHTER DE NOORDSCHE BOERDERIJ EN HAAR ERFRECHT, DAT DEZE BOERDERIJ VAN GESLACHT TOT GESLACHT ONVERDEELD DOORREIKTE.*

Digitized by Google

Men kan aantoonen, dat in het Duitsche boerendom zekere gezichtspunten ten aanzien van lichamelijke schifting voor den erfgenaam van de boerderij op sommige plaatsen nog tot heden geldig zijn gebleven. Op deze wijze krijgt het boerenerfrecht voor de alleenstaande hoeve van het Noordras een heel leerrijke beteekenis als schiftende factor in de teelt. Natuurlijke levensvoorwaarden scheiden zonder kunstmatige tegenwerkingen heel spoedig het gezonde individu van het zieke. Wij mogen dus wel in dit opzicht den *gezonden* mensch bij het Noordras als gegeven beschouwen. Onder *gezonde* omstandigheden en *gezonde* geslachten is de oudste zoon ook steeds de sterkste en daarom de natuurlijke erfgenaam van den vader, zooals ook Ihering vaststelde. Het vaak, zij het ook niet altijd waar te nemen feit, dat de boerderij overgaat op den oudsten zoon (majoraat), berust stellig op deze oeroude, biologisch heel begrijpelijke reden. In elk geval kunnen wij echter met zekerheid zeggen, dat de oudste zoon de erfenis niet aanvaardde, als er iets tegen hem in te brengen was; dit heeft zich in sommige boerengemeenten van Duitschland tot op den huidigen dag gehandhaafd.
Als we hier boven aangetoond hebben dat de Noordsche boerderij onverdeeld in duurzamen echt aan *een* erfgenaam werd overgedragen en dat deze erfgenaam het resultaat was van een natuurlijke en bewuste keuze onder de broers en zusters, dan houden wij reeds alle factoren in handen om bij het Noordras den stap van de reinteelt naar de hoogteelt begrijpelijk te maken. Er zij nogmaals met nadruk verklaard: hoogteelt heeft een vooraf gegane reinteelt tot voorwaarde en vereischt een van generatie tot generatie steeds weer doorgevoerde teeltkeuze binnen een afgesloten bloedstam, alsmede de uitsluitende voortteling van het uitgezochte materiaal; dit alles zou bij moederrechtelijke toestanden onmogelijk zijn.
Weliswaar kan met dit beginsel een ras evengoed in de hoogte als naar beneden gefokt worden, als niet als bijkomende omstandigheid de scherpste keuring van de lichaamsgesteldheid ingeschakeld wordt, om alleen werkelijk onberispelijk gezonde menschen voor het huwelijk toe te laten. Majoraten en inteelt hebben onzen adel zoolang geen kwaad gedaan, als een eenvoudige levenswijze en strenge levensvoorwaarden het huwelijk van ongeschikte majoraatserfgenamen verhinderde. Komen echter bij dergelijke

Digitized by Google

gebruiken eenmaal zieke kiemen in een huwelijk, dan kunnen juist deze weer de ontaarding teweegbrengen.
Een gemeente of een stam van het Noordras had gedurende het opgroeien van een stel jongens, voldoende tijd om een oordeel te kunnen vormen over de waarde van iederen jongen afzonderlijk. Het Noordsche milieu was ook veel te uitgesproken doorslaggevend, om twijfel over de geschiktheid of de ongeschiktheid van den enkeling toe te laten. Wie frontsoldaat geweest is of zich elders in het leven al eens in gevaarlijke situatie geplaatst zag, zal weten, hoe verbluffend snel en absoluut het gevaarlijke oogenblik den moedigen man van den lafaard doet kennen. Dit kan te voren vaak niet vastgesteld worden; ook niet door de sport. Maar op het oogenblik van levensgevaar openbaart zich het karakter van een man met volstrekte zekerheid. Er zijn daarbij omstandigheden in het spel, die moeilijk met woorden weer te geven zijn. Men moet eigenlijk zelf soldaat geweest zijn, om het fijne verschil te kunnen begrijpen. Wellicht kan het volgende ter opheldering dienen: De Franschen waren steeds uitstekende kunstvliegers, maar slechte gevechtsvliegers, terwijl bij Duitschers en Engelschen juist het omgekeerde het geval was. Iets dergelijks geldt voor de ruiterij, waar bij Polen en Italianen onder de officieren wel gevaarlijke ruiterstukjes populair zijn en de ruitersport een zeer groote hoogte heeft bereikt, de cavalerie echter als zoodanig niet erg deugt. — In de paardenfokkerij zeggen wij, dat een volbloedpaard zich van de andere paarden onderscheidt door zijn „staal" in het bloed; men verstaat daaronder een zekere „hardheid", die zelfs daar nog krachten voor de overwinning weet in te zetten, waar op zich zelf, d.w.z. zuiver stoffelijk beschouwd, de krachten eigenlijk uitgeput moesten zijn. Dit „staal" in het bloed van het Engelsche volbloed zou wellicht nog het meest overeenkomen met die imponderabiliën van het ras, die den moed van den *echten* man duidelijk aantoonen en juist in het uur van werkelijk gevaar te voorschijn komen. Het leven in de wildheid van de Noordsche omgeving met haar overvloed aan gevaarlijk wild liet bij de jacht, maar ook bij noodweer of andere fatale gebeurtenissen — er behoeft volstrekt niet dadelijk aan oorlog te worden gedacht — geen twijfel opkomen, wat men van een jongeling naar karakter en lichaam te verwachten had. Wij mogen derhalve wel aannemen, dat reeds in het grijs verleden niemand tot een boerenerf (echtverbintenis, ontsteken van een haardvuur) kwam, die niet aan de

Digitized by Google

algemeene prestatie-eischen voldeed, welke men in een Noordsche gemeente gewend was aan den man te stellen.
Bij de teelt van edele paarden heeft men de voortreffelijke uitdrukking: „een paard op hart en nieren op de proef stellen"; hart is hierbij de moed van het paard op de hindernis-renbaan en in meer uitgebreiden zin zijn karaktereigenschappen over het geheel genomen, terwijl nieren de toetssteen zijn voor het physiologisch verloop van het lichamelijke kunnen. Heel veel anders zal men in de vroege tijden van het Noordras met het telkens opgroeiende jonge geslacht ook niet zijn omgegaan. Wij kunnen daarom aannemen, dat de erfgenaam van de boerderij niet alleen door en door gezond moest zijn, maar ook een zeker schiftingsresultaat ten opzichte van karakter en lichaam voorstelde; de beoordeeling geschiedde op grond van de waarneming van zijn jeugdontwikkeling, alsmede van de in de gemeente gewaardeerde of gewenschte eigenschappen; vgl. hierbij blz. 311 en 312.
Inderdaad kunnen wij nu deze zuiver biologische en teeltkundige overwegingen door een jurist bevestigd krijgen. *Von Amira* zegt bijv. in dit opzicht heel ondubbelzinnig: *„De vrije had den plicht de wapens te dragen. De plicht is gegeven met de physische weerbaarheid.* Van het vervullen hiervan is de uitoefening der belangrijkste *rechten* afhankelijk. De vrije man is en heet dus „Heer-Man" (harriman). Reeds omdat het heir slechts uit vrijen bestaat, omdat voorts en in het bijzonder alleen de vrijen rechtspersoon en gerechtigd zijn, vormen ook alleen de vrijen het „Volk" of de „lieden".
Zij alleen dragen daarom den bijzonderen naam van hun volk. Kenteeken van de vrije Germanen is in oude tijden loshangend haar, bij mannen het dragen van de gewone wapens, d.w.z. de „Volkswapens". Als *niet-weerbaar* kwamen vrouwen en mannen onder voogdij niet in aanmerking als getuige en eedshelper voor het thing, alsmede voor voogdij. Op soortgelijke wijze en in ongeveer denzelfden omvang vinden wij in het Duitsche recht bij vrije menschen van een niet normale constitutie, met aanvallen van razernij, bij zwakken van geest en melaatschen de rechtspersoonlijkheid beperkt".
Ook het feit dat in de oudgermaansche wereld het rechtsgeding door den tweekamp kon worden beslist, bewijst de *eenheid der physieke onberispelijkheid en der volwaardige rechtspersoonlijkheid.* „De tweekamp was de strijd van de persoonlijke flinkheid,

Digitized by Google

die de voorkeur verdiende boven de vormen van den strijd met woorden. *De persoonlijke flinkheid echter was de lichamelijke flinkheid van den vrijen man.* Vermeed hij de beproeving, dan deed hij zich kennen als den „minderen" man, die de rechteloosheid en wellicht zelfs den naam van „neiding" verdiende". (v. Amira t.a.p.) [1]) Rechteloosheid beteekende echter ook volledige of gedeeltelijke uitsluiting van de eererechten, dus ook van het erven en van de huwbaarheid, hetgeen m.a.w. overeenkomt met een diep ingrijpende schifting bij de voortplanting.

Nadat men eerst op het verband tusschen prestatie en geboorte opmerkzaam geworden was, zal het den afzonderlijken gemeenten en stammen in het Noordras min of meer zoo gegaan zijn, zooals het den Engelschen volbloedfokkers kort voor de invoering van het General Stud Book eveneens gegaan is. Men nam waar, dat sommige uitstekende families op den voorgrond kwamen en dat vreemd bloed hun niveau wel kon doen dalen, maar zelden verhoogen. In elk geval zal men spoedig hebben ingezien, in hoe hooge mate de schoot van de vrouw opbloei en verval van een geslacht bepaalt. De volgende stap was dan wel, dat uitsluitend in het goede bloed ingehuwd werd en de daaropvolgende, dat men steeds angstvalliger en wantrouwender tegenover vreemd bloed moest worden.

Nu was de baan vrij voor het Noordras, om den weg naar een hoogwaardige teelt te beschrijden, want hoogteelt heeft altijd bloed-afzondering tot voorwaarde. Weldra regeerde de meedoogenlooze ijzeren wet der selectie op prestatie en kunnen. Naarmate van generatie op generatie het bloed steeds een eenheid vormde en de prestaties daardoor steeds meer afgeslepen en afgerond werden in den geest van het Noordras, bleef dit laatste niets anders over, dan door huwelijken binnen het bloed dit peil der prestaties te handhaven. Deze overweging — die te allen tijde kan worden gestaafd met gelijke verschijnselen uit de rasgeschiedenis onzer huisdieren — geeft ons blijkbaar den sleutel, om het ontstaan van een ras uit een breederen en meer algemeenen ondergrond begrijpelijk te maken, zonder dat wij daarom de omslachtige aardrijkskundige afsluiting behoeven aan te nemen, waarmede de rassenleer tegenwoordig meestal werkt. De adel van het Noordras

---

[1]) Cursiveering van mij, de schrijver.

Digitized by Google

is dan hoogstwaarschijnlijk slechts het nog engere teeltkeusresultaat binnen het Noordras geweest; vgl. hiermede blz. 315. Het vermoeden van den schrijver, dat de Germaansche adel geen overdekkend heerenras vormde en dat zijn ontstaan daarentegen aan de ijzeren wet van een op kunnen gerichte teeltkeus moet worden toegeschreven (dat de adel dus een echt resultaat van veredeling voorstelde, dat haarfijn aan dezelfde wetten onderworpen was — en wel bewust onderworpen was — als de Engelsche volbloedteelt), kan nu inderdaad met de volgende woorden van *v. Amira* (Grundriss des germ. Rechts, t.a.p.) worden gesteund. „De hoogere stand die boven de gemeene vrijen staat is de *adel* (adal = aard, afkomst, geslacht). In de oudste tijden is hij er slechts op grond van zijn aangeboren aard. Daarom hadden zoowel de vrouwen als de mannen daaraan deel. Wie zoodanigen aard in zich draagt, heet adellijk: adiling (Ofriesch. etheling, Ohd. edeling en adaling). Het Oudgermaansche edelengeslacht is een legendarisch geslacht. Aan het edele geslacht wordt goddelijke afkomst toegeschreven. *In het wezen van den Oudgermaanschen geboorte-adel ligt zijn beperking tot een bepaald aantal geslachten, dat slechts verminderd en niet vermeerderd kan worden.* [1])
Vandaar dat deze adel bij eenige Zuidgermaansche stammen, zooals Franken, Goten, Bourgondiërs, Alemannen reeds tijdens of tenminste kort na de volksverhuizing verdwijnt en bij andere ook nog vóór de eerste Middeleeuwen, zooals bij de Beieren, terwijl hij daarentegen bij de Angelsaksen en de Noordgermanen beperkt blijft tot de heerschende families en alleen bij de Friezen tot in de 16e eeuw als een nu ook in politiek opzicht bevoorrechte stand van „heeren" of „hoofden" tengevolge van een eigenaardigen samenhang met geprivilegeerde erfgoederen [2]) (ethel) of „adellijke volhoeven" (edele heerden) of „rechtsbevoegde heemen" voortduurt." — Het is kenmerkend, dat de adel als bevoorrechte stand zich eerst in de Middeleeuwen ontwikkelt, terwijl zijn afscheiding op het gebied der voortplanting van de gemeene vrijen, reeds ten tijde van de volksverhuizing duidelijk valt waar te nemen. Aangezien nu zuiver raskundig beschouwd het Noordsche bloed bij Franken, Alemannen, Beieren enz. nog eeuwen later aangetoond kan worden, en dus het door v. Amira bedoelde

---

1) Cursiveering van mij, de schrijver.
2) Cursiveering van mij, de schrijver.

Digitized by Google

verdwijnen van den echten ouden Germaanschen adel geen „ontnoording” in raskundigen zin beteekenen kan, neemt de schrijver als bewezen aan, *dat de Germaansche adel niets anders was, dan het echte resultaat van een bewuste hoogteelt, die onderworpen was aan de ijzeren wet van de teelt op prestaties.*

Terwijl de geheele hier geschetste ontwikkeling waarschijnlijk eerst onbemerkt plaats had, moest echter het Noordras, zoodra het eenmaal uit ervaring op de ijzeren wet van de hoogteelt binnen de eigen gelederen stiet, zich van zijn bloed bewust worden en dientengevolge ook steeds zorgvuldiger op de reinhouding van het bloed letten.

Nu is het opmerkelijk, hoe gemakkelijk de overleveringen over het geslachtsleven van het Noordras te begrijpen zijn, als men niet het nogal omvangrijke begrip ras als kenmerk er bij betrekt, maar de hier ontwikkelde ijzeren wet van de hoogteelt op prestaties.

Er werd reeds op gewezen, dat in de paardenfokkerij geen paard ooit kans heeft in het Engelsche General Stud-Book, d.w.z. onder het volbloed te worden opgenomen, als het niet door zijn afstamming daartoe behoort.

Zonder aarzelen leent nu de Engelsche volbloedfokker zijn hengsten tot het dekken van merries, die *niet* tot het volbloed behooren; hij kan dit gerust doen, want het daaruit voortspruitende veulen is immers door zijn moeder onmiskenbaar als niet-volbloed gekenmerkt. Daarentegen behoedt hij er zijn merries bepaald angstvallig voor, door een niet tot den volbloedteelt behoorenden hengst gedekt te worden. De reden hiervoor is heel begrijpelijk. Op de vlakke renbaan kan geen halfbloed, d.w.z. een niet tot het volbloed behoorend, maar overigens edel paard, met volbloedpaarden wedijveren. Als nu een volbloedfokker niet oppast en een halfbloedhengst dekt zijn merrie, dan is het daaruit voortkomende veulen onvermijdelijk op de renbaan een mislukkeling; de fokker kan weliswaar later het veulen als heel edel halfbloed verkoopen, maar alles bijeengenomen beteekent het veulen voor hem zoo goed als geen veulen in den betreffenden jaargang der moeder. Is de fokker echter de herkomst van dit veulen onbekend, d.w.z. weet hij niets van den halfbloedhengst en laat hij dus het veulen voor wedrennen werken, dan kan de geheele zaak hem nog duur komen te staan, want aan een overwinning van het dier op de renbaan valt niet te denken; bovendien kan hij zich nog verdere onaan-

Digitized by Google

genaamheden op den hals halen. Men begrijpt nu, waarom bij de volbloedfokkerij de moederdieren angstvallig dienen behoed te worden voor onbevoegde vaderdieren. Ook voor de hondenfokkerij, waar eveneens bijzonder uitgewerkte volbloeddieren aanwezig zijn, geldt iets dergelijks. Waarschijnlijk is deze omstandigheid aanleiding geweest, dat leeken en sommige fokkers zonder biologische kennis zulke noodzakelijke maatregelen ter bescherming van het volbloed met de telegonie (voortplanting op afstand) verwisselen.
Zoodra men eerst vertrouwd is geraakt met deze noodzakelijkheden ter bescherming van den volbloed, dan wordt de verschillende waardeering van de geslachten bij het Noordras in kwesties van geslachtelijke zedelijkheid onmiddellijk duidelijk. *De kern van het probleem zit in de met de boerderij verbonden gedachte van den duurzamen echt. De toelating tot erfgenaam van de hoeve was het filter van de teelt. Uit een zoodanige echtverbintenis ontsproot de stof, die weer voor de teeltkeus van het volgende geslacht ter beschikking stond.* Geen kind, dat niet direct door zijn ouders den teeltfilter van den met de ontsteking van een haardvuur verbonden duurzamen echt doorloopen had, was in staat om uitgangsstof te worden voor een nieuw geslacht van erfgenamen eener boerderij. Daarom kon een man met bijwijven zooveel kinderen verwekken als hij wilde, de gemeente behoefde zich verder geen zorgen te maken over deze halfbloeden. Deze bastaarden kwamen nooit in aanmerking voor een rechtmatige echtverbintenis, want hun afstamming was door hun niet-gelijkgeboortige moeder onomstootelijk bekend. Om deze reden volgen de bastaarden in het erfrecht dan ook steeds de *booze* hand, waarmede zoo ondubbelzinnig mogelijk hun uitsluiting van het erfgoed — bij het Noordras wil dat juist zeggen: van den met het erfgoed verbonden gelijkwaardigen echt — uitgedrukt was. Het bestaan van de bastaarden was dus voor het eigenlijke volbloed van het Noordras zoo lang onverschillig, als de bastaard niet tot een volwaardigen echt kon geraken.
Geheel anders lag echter het geval bij de vrouwen van de vrijen. De bastaard van een vrij man was door zijn ongelijkgeboortige moeder steeds *algemeen bekend.* De vrouw van vrijen bloede daarentegen was volkomen in staat, *heimelijk* vreemd bloed onder haar *wettig* geboren kinderen te mengen. De geboorte zelf heldert niet op, wie de vader van een kind is. Bij een teeltmaatregel, die

Digitized by Google

verbonden was met een duurzamen echt en een als teeltfilter gedachten erfgenaam van de hoeve, kon dus de vrouw heel goed bastaardbloed binnensmokkelen in het streng bewaakte volbloed van den stam. Aangezien deze omstandigheid slechts vermeden kon worden door voorkoming van een overeenkomstige ontvangenis, liet men bij het Noordras den vrijen vrouwen ook slechts de keus tusschen eerbaarheid (tucht) en ontucht [1]), d.w.z. men liet haar de keus om óf te leven voor de teeltgedachte van haar bloederven, dus eerbaar (züchtig) te zijn, óf wel om uit te vallen, als zij zich *vergaten* (wat zouden zij anders vergeten dan haar taak, haar bestemming!) en dan waren zij dus oneerbaar (unzüchtig). Wij zullen ons met deze dingen nog uitvoerig moeten bezighouden; zooveel zij echter reeds hier gezegd, dat het nu begrijpelijk wordt, waarom het taalgebruik bij den Noordschen man geen woord bezit voor de geslachtelijke onthouding, terwijl wij voor de Noordsche vrouw dienaangaande verscheidene uitdrukkingen kennen.
„Een echtbreuk kon de vrouw tegenover den man, de man echter niet tegenover de vrouw begaan" (v. Amira).
Er zullen lezers zijn, die de toepassing van dergelijke nuchtere teeltgedachten op een edel menschenras uit de vroegere geschiedenis niet zonder meer zullen goedkeuren. De schrijver moet er echter op wijzen, dat dit geen onderstelling van hem is, maar dat de bewijzen hiervoor ruimschoots ter beschikking staan. [2])

---

1) De afleiding van het woord „Zucht" is (volgens Weigand, Deutsches Wörterbuch, t.a.p.) volkomen ondubbelzinnig: Ndl. tucht, Ofr. tocht = voortplantingsvermogen, voortplanten; Got. ustauhts = voltooiing. Ohd. zuhtig = drachtig, zwanger; Mhd. zühtec = zedig, maar in hoofdzaak vruchtdragend. Klaarblijkelijk is het verband tusschen het woord „Zucht" en het geslachtsverkeer als zoodanig nog behouden gebleven, dat wij een verkrachting, dus een onvrijwillige overgave van de vrouw met „Notzucht" (noodzucht) aanduiden. Een „züchtige Jungfrau" (kuische maagd) was bij onze voorvaderen dus volstrekt niet zij, die alles wat samenhing met moederplichten en mannelijke liefde uit haar gedachten verbande, maar omgekeerd juist zij, die zich bewust instelde op de gedachte, eens als moeder over een groote schaar van kinderen te beschikken; op zijn Duitsch: die reeds als jonge maagd volkomen bewust voor de gedachte leefde, eens het raserfdeel van haar stam rein voort te planten!

2) In het bijzonder wenscht de schrijver er op te wijzen, dat Tacitus met zijn Germania in dit opzicht erg buiten het kader valt van de Oudgermaansche overleveringen. Men onderzoeke te dien aanzien slechts v. Amira, Grundriss des germanischen Rechts, of Schrader, Reallexikon, om de juistheid van deze bewering bevestigd te vinden. Veel moeilijker echter valt het te zeggen, waarom Tacitus dit afwijkende standpunt

Digitized by Google

Zelfs voor den schrijver, die van beroepswege gewend is teeltproblemen natuurlijk te vinden, waren de overeenstemmingen tusschen de teeltwetten van het Noordras en onze hedendaagsche maatregelen tot behoud van het volbloed in de dierenteelt bepaald verbluffend. Het Noordras komt in het geheel niet op het denkbeeld, het geslachtsverkeer als zoodanig hoe dan ook onder zoogenaamde „moreele" gezichtspunten te kritiseeren; het komt niet eens op het denkbeeld om de daarmee samenhangende dingen voor het publiek uit schaamte geheim te houden. Wij zullen zien, dat het Noordras alle geslachtelijke vraagstukken zoo argeloos vanuit het standpunt van *trouw tegenover de erflijke substantie* behandelt, dat men bij het doorwerken van deze dingen zelfs als dierenfokker eerst eenigszins verbluft staat te kijken.
Uiteindelijk mag men bij de beoordeeling van zulke vraagstukken niet vergeten, dat ook in de natuur de prachtigste bloem steeds slechts de uitdrukkingsvorm is van een in de aarde wortelende plant. Daarom kunnen wij ons eenerzijds gerust verheugen over de teere en fijne bloemen der minne, die het Noordras uit de

---

inneemt. Tacitus kan onmogelijk er maar op los gefantaseerd hebben. De kwestie is waard, eens grondig onderzocht te worden. In geen geval mag men echter Tacitus' Germania tot uitgangspunt maken van een onderzoek, dat de huwelijks- en teeltwetten ophelderen wil; hiervoor staat Tacitus voorloopig met zijn schildering veel te zeer alleen, hoewel de schrijver daarmede niet zou willen beweren, dat hetgeen Tacitus ons overlevert, bepaald onjuist is: dit kan het al daarom niet zijn, omdat zich tusschen de overgeleverde huwelijkswetten van de oud-Romeinsche patriciërs en de schildering van den Germaanschen echt door Tacitus opvallende overeenstemmingen vertoonen. — Voor alle zekerheid wenscht de schrijver er hier nogmaals op te wijzen, dat het ontoelaatbaar is aan die oude overleveringen den maatstaf te leggen van de huidige opvattingen van moraal. Dat den Romein Tacitus de zedelijke reinheid van de Germanen op geslachtelijk gebied opvalt, bewijst bijv. nog lang niet, dat de Germaan daarom ook geen geslachtelijk verkeer met een bijwijf onderhield. Voor de toenmalige Romeinsche begrippen was dit laatste iets, dat vanzelf sprak. Opvallend zou het dus voor Tacitus slechts geweest zijn, als hij dit gebruik bij de Germanen niet had aangetroffen. Tacitus zou iets voor den Romein zoo verwonderlijks ongetwijfeld vermeld hebben, indien hij had moeten vaststellen, dat de Germaan zich zelfs onthield van geslachtelijk verkeer met het bijwijf. Fehrle, Heidelberg wees den schrijver op het feit, dat Tacitus niet zoo zeer buiten de Germaansche overleveringen staat, als het wel schijnt; Tac. Kap. 19 bevindt zich absoluut in overeenstemming met wat de schrijver hier naar voren brengt, als men de door Tacitus naar voren gebrachte reinheid van zeden op de Germaansche vrouwen betrekt en niet op de houding van Germaansche mannen tegenover bijwijven; Tacitus verzwijgt veel, omdat zijn geschrift tevens bedoeld was als zedenspiegel voor de Romeinen, die toentertijd zedelijk sterk ontaard waren.

Digitized by Google

betrekkingen tusschen de geslachten heeft voortgebracht; aan den anderen kant echter behoeven wij het den onderzoeker niet euvel te duiden, dat hij den biologischen grondslag van deze bloemen tracht op te helderen; het eene sluit het andere niet uit, maar uit de vereeniging van beiden wordt het Noordras tot een levend feit.

De gelijkwaardigheid was bij het Noordras dus afhankelijk van de wettige geboorte en hierboven zagen wij bereids, van welke voorwaarden deze wettige geboorte afhing. Daarom kon de man met bijwijven zooveel kinderen verwekken als hij wilde; deze kinderen waren door hun principieele uitsluiting van het erfgoed voor het eigenlijke volbloed volkomen ongevaarlijk.

Het ware echter een dwaling aan te nemen, dat aan dergelijke onwettige kinderen een smet kleefde in den huidigen zin; zij werden alleen heel zakelijk op een afstand van de voortplanting gehouden, ongeveer zooals een paardenfokker, die in zijn stoeterij, volbloed te zamen met halfbloed fokt, in zijn teeltmaatregelen beide wel pijnlijk gescheiden houdt, maar daarom toch voor alle dieren dezelfde liefde koestert. Bij Eurip. Andr. 223 wordt van Andromache verteld, dat zij de door Hector met huisslavinnen verwekte kinderen aan de eigen borst voedde. *Busolt* zegt b.v.: „Aan de Spartaansche afkomst werd, wat het burgerrecht betreft, ondanks alle toegevendheid in andere dingen, door de democratisch georganiseerde oligarchie der Spartanen exclusief vastgehouden. Een oude wet verbood den leden van de koningshuizen bij buitenlandsche vrouwen kinderen te verwekken (Plut. Agis 11). Echtverbintenissen met dochters van Heloten of omwonenden waren vanzelfsprekend verboden. Heel gewoon echter was buitenechtelijk verkeer met Helotenvrouwen. Er waren in Sparta tal van bastaarden. Tot de onwettige kinderen van Spartanen en Helotenvrouwen behoorden voor een groot gedeelte de *Mothakes*. Zij worden gekenmerkt als Helotenkinderen, die te zamen met Spartaansche knapen werden opgevoed, op kosten van hun pleegvader de geheele burgerlijke opvoeding doorliepen en dientengevolge door den staat wel regelmatig de vrijheid, maar niet of tenminste bij heel enkele uitzondering, het volle burgerrecht verkregen, terwijl zij het civiele waarschijnlijk steeds bezaten.... In het overige Griekenland kon de buitenechtelijke verhouding zich beperken tot enkel geslachtsverkeer of den vorm aannemen van een concubinaat van huisgenooten. Een concubinaat, dat een

Digitized by Google

burger met een *vrijgeboren* vrouw, een burgerdochter, onderhield *om vrijgeboren kinderen te verwekken, was evenals de echt van ouds wettelijk beschermd.*

Een wettelijk erkend concubinaat van dit soort verschijnt reeds in het bloedrecht van Draco, vgl. Demosth. XXIII. In dit legitieme concubinaat trad een burgerdochter door een op de engyesis gelijkende handeling. De voogd uit haar geslacht gaf haar aan den sollicitant. De handeling was echter geen engyesis en het concubinaat daarom geen echt. De in een dergelijk concubinaat verwekte kinderen heetten *nothoi*, waren niet erfgerechtigd ten aanzien van het vaderlijke erfvermogen (d.w.z. het erfgoed, de schrijver!), werden ook niet opgenomen in de mannelijke *phratrieën* (d.w.z. het geslacht van den vader, de schrijver!), waren echter overigens in hun afkomst zonder smet en konden te allen tijde door hun rechtmatigen vader volledig worden aangenomen, ingeval deze geen erfgenamen had voor zijn erfgoed; de met slavinnen en andere vrije vrouwen verwekte kinderen kwamen daarentegen voor een erfenis zoo goed als nooit in aanmerking."

De kinderen, die door een vrije met een slavin werden verwekt, ondervinden overigens in de overlevering dikwijls een verschillende waardeering. Zulks hield ongetwijfeld verband met de afstamming van de slavin. Was de slavin van onberispelijke afkomst en alleen door rampspoed (gebeurtenissen in oorlogstijd enz.) in onvrijheid geraakt, dan stelde men wel haar kinderen ten achter bij volledig vrijen, erkende echter toch de goede afkomst van de moeder. Zoo bijv. mag de met een slavin verwekte zoon van den voornamen Castor — waarvoor Odysseus (XIV 199) zich uitgeeft — desondanks de dochter van een aanzienlijken man trouwen. Hij krijgt ook een gedeelte van de erfenis, moet zich echter met minder tevreden stellen dan zijn wettig geboren broers. Teukros neemt onder de helden een eervolle plaats in, hoewel hij niet de *wettige* zoon van Telamon is, maar van dezen en een in den oorlog buitgemaakte slavin; die echter kenmerkend, oorspronkelijk *koningsdochter* is geweest. Uit de overleveringen der Germanen kunnen soortgelijke gevallen als voorbeeld worden aangehaald. „Zoowel door haar recht op levensgemeenschap, als doordat zij bij den man behoorde, verschilde de echtgenoote van het in het huis gehouden bijwijf." (v. Amira).

Wij behoeven ons dus niet te verwonderen, dat in Indië, Griekenland, Rome en bij de Germanen in het recht en in de zede de

Digitized by Google

geslachtelijke vrijheid van den man principieel gewaarborgd bleef, voor de vrouw echter andere wetten golden. „Niet iedere vrouw, die de man in zijn huis opneemt om met hem te leven, wordt zijn vrouw; hiertoe zijn speciale voorwaarden en formaliteiten noodig." (Ihering). Met slavinnen verwekte kinderen komen niet onder zijn vaderlijke maar onder zijn heerlijk gezag, „zij zijn niet kinderen in den zin van het recht (legitimi) maar alleen in den natuurlijken zin van de verwekking (naturalis).... Het rechte kind heeft de rechte moeder tot voorwaarde, de rechte moeder het rechte huwelijk, dit laatste is voorwaarde voor de geheele Romeinsche familie" [1]) (Ihering) — *Schrader* zegt: „Ons woord „kind" stemt, wat den klank betreft, geheel overeen met het Lat. gens, gentis = stam, zoodat de oorspronkelijke beteekenis daarvan, „verwekking", „stam" dus, „tot den stam behoorend" is." Kind was dus alleen het kind, dat uit een gelijkwaardig huwelijk stamde en een bewijs van echte adellijke afstamming kon leveren. Zoodanige bewijzen — die in alle desbetreffende overleveringen bij het Noordras kunnen worden vastgesteld — bleven bij ons nog tot in de 18e eeuw bij *alle* gilden en zekere boerengroepen bestaan; nog in 1782 zegt een Hannoveraansche oorkonde: Vrije lieden hebben een afkeer van de verbintenis met hoorigen, omdat dan de kinderen hoorig worden. De redenen, waarom de bastaard steeds de „booze hand" volgde, leerden wij reeds hierboven kennen bij de bespreking van het Noordsche grondrecht; in deze opvatting is het Germaansche recht uniform, onverschillig of men de wijsdommen van de Angelsaksers, Franken, Bourgondiërs, Denen onderzoekt; vgl. hierbij Hfdst. IV. Nimmer echter vatte men bij het Noordras de positie van de bastaarden in eenig opzicht als verachtelijk op. Evenals het verschil tusschen de eega en het bijwijf op geslachtelijk gebied vaak alleen hierin bestond, dat de eega naast den echtgenoot sliep, terwijl het bijwijf aan diens voeteneind moest slapen, zoo was ook voor de natuurlijke en wettige kinderen van een vader — met uitzondering van het erfrecht — geen uiterlijk verschil aanwezig. De echtgenoot dacht er in het geheel niet over, de niet gelijkwaardige kinderen van de bijzit uit zijn huis te verstooten, ook kon zijn eega hierop geen aanspraak maken. In de uitdrukking „mit Kind und Kegel" (Kegel = onwettig kind), bleef de herinnering aan het gemeen-

---

[1]) Cursiveering van mij, de schrijver.

Digitized by Google

schappelijk groot-worden van de gelijkwaardige en niet-gelijkwaardige kinderen van één vader behouden. Tegen het bijwijf is waarschijnlijk nooit bezwaar gemaakt en ook zal de uitbuiting daarvan als werkkracht bij het Noordras geheel onbekend zijn geweest: dit laatste, eerst in de Middeleeuwen bij ons optredend verschijnsel, moet wel toegeschreven worden aan invloeden van vreemde rassen. Uit de positie van de bijzitten kan echter ook een te veel beteekenend bewijs voor de voorgeschiedenis van het Noordras worden afgeleid. De naam voor de bijzitten verschijnt volgens *Schrader* in de Indogermaansche talen steeds eerst in verband met *slavin* of *vreemdelinge.* [1])

Het meest afdoende kan zulks wel uit het oud-Indisch bewezen worden: dâsî, beteekent oorspronkelijk „Dâsavrouw", d.w.z. een vrouw van de oerbewoners van Indië, krijgt later echter de beteekenis van slavin en bijzit. Dit is bijzonder leerrijk, want als eerst na de verovering van Indië door het Noordras uit het woord voor de oorspronkelijke bewoonster een woord ontstaat voor slavin en bijzit, dan kan het Noordras onmogelijk reeds vroeger dezen toestand gekend hebben; anders zou het vast en zeker daarvoor het woord gebruikt hebben, waarmede het vertrouwd was en dit woord moest dan in zijn wortel bij alle Indogermanen aan te treffen zijn. Uit dit feit mogen wij twee gevolgtrekkingen maken: ten eerste, dat de Noordsche veroveraars van Indië pas in Indië practische ervaring hebben opgedaan met een onderworpen bevolking en dezen toestand in hun vroeger land nog niet kenden; ten tweede, dat de boerentrek van deze veroveraars zonder zich ergens langdurig op te houden van het oorsprongsland tot naar Indië moet zijn gekomen; minstens heeft deze trek onderweg geen onderworpen bevolking nader leeren kennen. Aangezien wij nu als het oorsprongsland van het Noordras Zweden kunnen aannemen en de trek naar Indië waarschijnlijk van hieruit of van een niet ver daarvan verwijderd punt in Neder-Duitschland begonnen werd, kan in dit oorspronkelijk woonland het Noordras onmogelijk reeds als heerenras over een onderworpen bevolking geheerscht hebben, zooals *Kern* veronderstelt. Eerst een in Europa binnen-

---

[1]) Dit geldt ook voor de Germanen. Von Amira zegt bijv. bij het spreken over de onvrijen, de eigenlijke knechten (waarbij hij beklemtoont, dat voor den Germaan de voorstelling natuurlijk geweest is, dat de knechten een ras op zichzelf waren, kenbaar aan hun lichaamsgesteldheid): „In het vervolg werd echter de knecht als „dienaar" (Ohd. diu) aangeduid, waartoe Ohd. diorna, Mhd., Dirne = slavendochter behoort."

Digitized by Google

vallend krijgszuchtig nomadenras, waarvan later een gedeelte weer een veroveringstocht naar Indië onderneemt, zou in Midden-Europa voldoende tijd en gelegenheid hebben, om het begrip slavin en bijzit te leeren kennen, beide begrippen behoefden dan niet eerst in Indië te worden gevormd.
Neemt men echter met den schrijver aan, dat het Noordras als boerenras zonder onderworpen bevolking in zijn oorsprongsland woonde, dan wordt het geval onmiddellijk volkomen duidelijk. Wellicht deed men toen in het oorsprongsland reeds in zoover aan teeltkeus, dat alleen uitgezochte jonge mannen en vrouwen een volwaardig huwelijk op het erfgoed mochten sluiten. Zoo werden flinke geslachten tot ontwikkeling gebracht, terwijl de onbekwamen langzaam maar zeker steeds verder van hen verwijderd geraakten. De onbekwame families vormden wellicht eerst geslachten van den tweeden rang, om uiteindelijk bij buitengewone onbekwaamheid tot den stand van hoorigen af te dalen. De hoorige was immers bij het Noordras geen slaaf.
Wat het ras betreft, heeft men aanvankelijk in het oorsprongsgebied waarschijnlijk in het geheel geen spanningen gekend. Het is bijv. kenmerkend, dat — volgens *Schrader* — verschillen tusschen wettige en onwettige kinderen uit de Indogermaansche talen eerst afgeleid kunnen worden, zoodra de stand van vrijen en hoorigen duidelijk kenbaar is. Hieruit kan om te beginnen de gevolgtrekking gemaakt worden, dat de Noordsche veroveraars van Indië op een tijdstip uit het oorsprongsland weggetrokken zijn, toen daar het verschil van vrijen en onvrijen nog niet duidelijk bestond; anders had men in het nieuwe woongebied niet eerst het woord voor onvrijen behoeven te vormen. Vervolgens mogen wij echter ook verklaren, dat de trek zonder lang oponthoud — zooals noodig zou zijn voor een uiteenzetting met een bevolking van een ander ras — van het oorsprongsland tot Indië doorging. In het tegenovergestelde geval zou men het onderweg opgenomen woord voor bijzit en slavin op de Dâsavrouwen hebben toegepast, zooals men ook niet geschroomd heeft, aan de nieuwe onbekende boomen namen te geven, waarmede men in het oorsprongsland vertrouwd was. Van het meeste belang is echter, dat al deze overwegingen overtuigend aantoonen, dat de tocht van deze Indische veroveraars van het Noordras een echte boerentrek geweest is. Krijgszuchtige nomaden konden van Noord-Europa tot Indië slechts in een parasiteerende krijgstocht optrekken, ongeveer

Digitized by Google

zoo, als later de Hunnen in omgekeerde richting deden; krijgstochten van nomaden zijn immers nooit iets anders dan het verteeren van aanwezige culturen; waarbij uiteindelijk niet veel meer overblijft dan na het binnenvallen van een zwerm sprinkhanen, namelijk niets. Een boerentrek echter gaat óf vreedzaam door een gebied en komt daarbij met de bevolking van het betrokken land niet nader in aanraking, óf hij slaat er zich doorheen — zooals de Kimbren en Teutonen in Opper-Italië en Gallië — en leert zoodoende de bevolking van het doortochtsgebied ook niet nader kennen. Een boerentrek voert niet graag onnoodige eters met zich mede en stelt ook weinig prijs op hoorigen. De moderne koloniale geschiedenis toont, dat boerentreks, die eerst een gebied veroveren — zooals wij dit voor Noord-Amerika en Zuid-Afrika bijv. kunnen bewijzen — aanvankelijk in het geheel geen contact hebben met een onderworpen *niet-boersche bevolking.* Dit is op zichzelf ook heel natuurlijk en wel om meer dan één reden. Immers, bij de verovering door een boerentrek gaat het niet altijd om een regelrechte onderwerping van de aangetroffen bevolking — als men niet reeds akkerbouwers aantreft — maar meestal slechts om een zuiver verdringen. Vervolgens wordt de verdreven bevolking slechts bij uitzondering tot wegtrekken bewogen, zij verhuist daarentegen vaak naar afgelegen streken, waar zij een voortdurende bron van verontrusting voor de boeren vormt. Deze verontrusting bestaat óf in overvallen op afzonderlijke kolonisten — men heeft immers voldoende tijd om uit te vorschen, hoe en waar men den gehaten indringers een klap kan toebrengen — óf door diefstal, veeroof enz. Daarom staat de boerenveroveraar aanvankelijk in beginsel, wantrouwend tegenover alle niet-boersche inboorlingen en nemen zij deze ongaarne in hun dienst; zij beleven steeds weer, dat het meestal om spionnen gaat, die verder niets willen dan uitvorschen, wanneer er voor hun volksgenooten een gunstige gelegenheid geboden wordt voor een of ander schelmstuk. Eerst nadat een generatie is heengegaan na het wegnemen van het land en het nieuwe geslacht vanaf de geboorte niets anders kent dan de gegeven toestanden, komen de gemoederen vaak opvallend snel tot rust; uiteraard vooral dan, als het cultureele verschil tusschen beide partijen heel groot is en het militaire overwicht van de veroveraars duidelijk blijkt. Er zijn plaatsen in de Vereenigde Staten van Amerika, waar nog voor 50 jaren de kolonisten voor een roodhuid niet veel meer over hadden dan een

Digitized by Google

geweerkogel, terwijl hun kleinkinderen tegenwoordig al vreedzaam met roodhuiden op een hoogeschool omgaan. Precies hetzelfde mogen wij aannemen ten aanzien van de boeren-veroveraars van Indië; schrijver dezes heeft immers reeds in hoofdstuk IV aangetoond, dat de Noordsche veroveraars van Indië — in tegenstelling met de gangbare zienswijze — boeren geweest zijn en een niet-boersche bevolking hebben aangetroffen. De geschiedenis van het woord dâsî, is mogelijk voldoende, om de afleiding van het Noordras uit een nomadendom, dan wel uit eenig ander parasiteerend heerendom als onjuist te doen blijken. Het Noordras had anders al *voor* zijn binnenvallen in Indië een woord voor slaven en bijzit moeten hebben; reeds omdat het nooit geschroomd heeft de geslachtelijke vrijheid der mannen te erkennen.

Kenmerkend is echter eveneens, dat het woord voor *echt* eerst te voorschijn komt, zoodra op den *duurzamen toestand* van het samenleven met de eega uit eigen bloed tegenover de tijdelijke betrekking tot de slavin de *nadruk gelegd* moet worden.

Hieruit blijkt overtuigend, dat de duurzame echt bij het Noordras niet een met overleg geschapen kunstmatige aangelegenheid was, maar een zonder toedoen van het verstand gegroeide *natuurlijke voorwaarde* van het land van herkomst. Het was nu eenmaal oorspronkelijk niet noodig over den, vanaf het eerste begin gebruikelijken, echt nog woorden te verliezen.

Dit alles zou men zich niet kunnen voorstellen, als men niet wist, dat ook de dierenwereld van het loofboschgebied van Midden-Europa de monogamie kende; wij zien hier weer, dat de Noordsche monogamie voorshands niets anders is dan een ook voor de dierenwereld natuurlijke levensvoorwaarde in dit gebied. Het Noordras sluit zich biologisch in elk opzicht ten nauwste aan bij deze levensvoorwaarden. Wederom kunnen wij de voor de ontwikkelingsgeschiedenis niet geheel van belang ontbloote gevolgtrekking maken: *De ontwikkelingsgeschiedenis van het loofwoudgebied in noordelijk Midden-Europa is tegelijk ook de sleutel tot de stamgeschiedenis van het Noordras.*

Al was de duurzame echt aanvankelijk ook natuurlijk en in zekeren zin onbewust, dan ontwikkelde zich ongetwijfeld toch al spoedig het begrip voor het bestaan daarvan. In elk geval treedt bij het Noordras de bescherming van de echtgenoote in de wetgeving weldra zoodanig op den voorgrond, dat de man vaak achteruitgezet lijkt. Men bedenke maar eens, welk een beperking

Digitized by Google

bij de oudromeinsche patriciërs voor het hoofd van een geslacht in de bepaling lag, dat dezen het verlies van zijn vermogen te wachten stond, als hij zijn vrouw verstiet om een reden, waarin de wet niet voorzag; hem trof zelfs de doodstraf als hij zijn vrouw verkocht. Bij geen enkel nomadenvolk ter wereld zal men dergelijke beschermende bepalingen voor de vrouw aantreffen. Wel kan men de patriarchale toestanden bij de voor-islamietische Semieten — ofschoon zij een moederrechtelijken grondslag blijven behouden — vaderrechtelijk noemen, omdat de vrouw in het bezit van den man overgaat en de man feitelijk over haar beschikt. Niettemin ligt echter een niet te overbruggen tegenstelling — naast eenige andere tegenstellingen — tusschen Semieten en het Noordras in het feit, dat de Semietische patriarch te allen tijde zijn vrouw kon verkoopen, terwijl bijv. den patriciër van het oude Rome voor hetzelfde feit onverwijld de doodstraf wachtte.

Bij de Indogermanen gaat de vrouw volstrekt niet in het bezit van den man over. De echtgenoote wordt aan den man door de gemeenschap van den stam in zekeren zin slechts in trouwe bewaring gegeven.

De rechten van den man over de vrouw zijn wettelijk duidelijk geregeld. Overschreed de echtgenoot zijn bevoegdheid tot straffen binnen zijn familie, dan kon de gemeenschap onverbiddelijk tegen hem optreden. Het begrip „vaderrechtelijk" is dus voor het Noordras eigenlijk onjuist. Zelfs over de kinderen beschikte de vader niet willekeurig en naar goedvinden, want zooals wij nog zullen zien, waren hem ook hierbij de handen gebonden.

Echt en opvoeding der kinderen zijn voor een gezinshoofd van het Noordras sociale verplichtingen geweest. Daarentegen had het gezinshoofd dan ook zekere rechten, die verder gingen dan die van de ongehuwde leden van den stam; het hoofd verschijnt in de overleveringen ondubbelzinnig als beschermer van het geheel. Onder zulke gezichtspunten is een echt uiteraard *alleen* als duurzame toestand denkbaar. Dit, de *duurzame toestand,* is ook het kenmerk van het Noordsche huwelijk, niet echter het vaderrecht. „De oudgermaansche *echt* was een opeenstapeling van verschillende rechtsverhoudingen, wederkeerig recht van de echtgenooten als „huislieden" en „genooten" op levensgemeenschap, huisheerschappij van den man, die de voogdij voor de vrouw insluit, huisvrouwwaardigheid van de vrouw. Zoowel door haar recht op levensgemeenschap als doordat zij bij den man behoorde, ver-

Digitized by Google

schilde de eega niet alleen van de „Friedel" (de dienstbode van vrijen bloede; de schrijver), maar ook van de in het huis gehouden bijzitten. Voor zoover echter de macht van den echtgenoot speelruimte toeliet, had ook de vrouw (als meesteres) in huis te bevelen. Dientengevolge concentreerde zich bij afwezigheid of tijdelijk verhinderd-zijn van den man de geheele heerschappij in huis in de hand van de vrouw. Door dit sleutelrecht verschilde de echtgenoote van de vrije dienstmaagd" (v. Amira). Heyne (Deutsches Wörterbuch) zegt bijv. over den echt: „Echt = wettige verbintenis van man en vrouw; Got. aivs, oorspronkelijk verwant met het Lat. aevum en het Grieksche aiôn, tijd, eeuwigheid, aiei (aei) altijd, Sanskr. âyus, levensduur, heeft alleen de tijdelijke beteekenis van duur en eeuwigheid, die ook het Ohd. êwa, Mhd. êwe nog aankleeft, in ons *eeuwig* (eeuwig hier in den zin van het Oudduitsche „Ewigkeit", bijv. eeuwige God, eeuwige pijn, dus met betrekking tot iets goddelijks, bovenaards) verder leeft". Men moest dus ten aanzien van het Noordras in het vervolg het begrip vaderrecht, dat tot verwisseling met het patriarchendom van de Semieten in den voor-islamietischen tijd aanleiding geeft, geheel laten vallen en een ander begrip hiervoor uitvinden; de schrijver weet op het oogenblik geen uitdrukking, die kort en kenmerkend genoeg is, want daarin zouden eenerzijds de vaderrechtelijke duurzame echt, aan den anderen kant de hiermede verbonden sociale verplichtingen en die der voortteling tegenover de gemeenschap, alsmede de uit de positie van hoofd der familie voortvloeiende rechten omschreven moeten worden. [1])
Hoe duidelijk men echter in het openbare leven van het Noordras steeds de waarde en de beteekenis van de vrouw voor het ras inzag, d.w.z. hoe goed het inzicht in de teeltbeginselen als zoodanig was, moge blijken uit de hieronder aangehaalde wetten

---

[1]) De Germanen noemden den vader of den huisheer — zooals de schrijver in hoofdstuk II blz. 129 overtuigend meent te hebben aangetoond: boer en tot den adel behoorende: adelsboer. Aangezien wij echter heden onder het begrip boer iets geheel anders verstaan, kan het Oudduitsche woord boer hiervoor niet langer zonder meer gebruikt worden. Men zou echter de kerngedachte van den Oudgermaanschen — juister zou het zijn hier te zeggen: van den Oudduitschen — echt heel goed omschrijven, als men niet eenvoudig van vaderrrecht zou spreken, maar van huisvaderrecht resp. van huisvaderlijke toestanden. Het woord huisvader wijst er in dit geval heel ondubbelzinnig op, dat voor onze voorvaderen de echtverbintenissen geen zuiver geslachtelijke — nog minder een zuiver zielsche — aangelegenheid tusschen man en vrouw waren.

Digitized by Google

over het geslachtsleven van de Noordsche vrouw. — *Het Noordras kent daar, waar het in zijn oorspronkelijkheid optreedt, nergens een waardeering van de paringsdaad als zoodanig.*
Het veronderstelt noch bij den man, dat hij op geslachtelijk gebied matig leeft, noch eischt het van de vrouw een zedelijkheid in onzen hedendaagschen zin. Het geslachtsleven van man en vrouw is voor het Noordras een gedeelte van de natuurlijke levensuiting en wordt daarom in het openbaar behandeld zooals eten en slapen. Als men de overleveringen terzake doorleest, dan maken zij, ondanks veel onbegrijpelijks voor onze tegenwoordige denkwijze, toch altijd een duidelijken, helderen en zuiveren indruk. Nimmer ontmoeten wij die vuile, troebele fantasie van het Oosten, die zich in het uitspinnen van erotische gevoelens en in den modderpoel van vuile praat blijkbaar echt behaaglijk thuisvoelt. Neen, het liefdeleven van het Noordras was open en waar; onzedelijk was alleen, wat indruischte tegen het erfgoed van het ras. [1])
Over Sparta zegt bijv. *Busolt:* „Het gold niet voor onbetamelijk, dat een man op leeftijd om de gewenschte nakomelingschap te krijgen, zijn nog jonge vrouw met een krachtigen vriend te zamen bracht. Men vond ook goed, dat een man, die niet met zijn vrouw paren wilde, kinderen verwekte met de vrouw van een anderen Spartaan, voor zoover de laatste zulks goedkeurde. Het kwam ook niet zelden voor, dat onbemiddelde op *één* klaros (erfgoed) aangewezen broers een gemeenschappelijke vrouw hadden en de kinderen als gemeenschappelijk beschouwden. De door een plaatsvervanger met de eigen vrouw of door een man met de vrouw van een ander verwekte kinderen, konden door middel van een eenvoudige verklaring voor den koning worden aangenomen en daardoor het volle burgerrecht met het erfrecht op het erfgoed verkrijgen; vgl. Plut, Lyk. 15 en Hfdst. VI, 57 (anders waren zij wel civiele volle burgers geworden, maar zonder aanspraak voor zichzelf en hun nakomelingen op het erfgoed van hun vader; de schr.!). In deze gevallen gaat het om geëchte zoons uit onwettige verbintenissen tusschen Spartanen en vrouwen van Spartaansche afkomst." Over Griekenland zelf zegt Busolt het volgende: „De staat stelde zeer zeker belang in de echtverbintenissen, maar voornamelijk met het oog op de nakomelingschap.

---

[1]) Verg. Legende van Gottfried Keller over „Nonne mit 7 Kindern"; vermeld bij Ruedolf blz. 50.

Digitized by Google

Het was voor hem om politieke en religieuze redenen van groot belang, dat het aantal huizen niet verminderde en dat de den goden van elk huis toekomende eeredienst niet ophield. Hij vaardigde daarom in Athene zelfs wettelijke bepalingen uit over het nakomen van den echtelijken plicht. (Plut. Sold. 20); in Sparta stelde hij echteloosheid strafbaar (Plut. Lyk. 15, Ath. XIII 556). Voorts toonde hij een levendige belangstelling voor de burgerrechtelijke legitimiteit van de nakomelingen. Daarom stelde hij de burgerrechtelijke voorwaarden voor een rechtmatig huwelijk vast en de geslachten moesten bij de opname van een pasgeboren zoon van een van hun leden onderzoeken, of deze werkelijk in een volgens de wet rechtmatig huwelijk verwekt was; maar aan de echtsluiting zelf nam de eigenlijke staat met geen enkel orgaan, zooals bijv. de burgerlijken stand is, deel."

Wij hebben er hierboven reeds over gesproken, dat de getrouwde vrouw zeer wel in de gelegenheid is, om in een rein gehouden bloed een bastaard binnen te smokkelen. Daarom trad het Noordras ook met meedoogenlooze middelen tegen de overspeelster op, en doodde haar; een rassisch misbaksel moest om zoo te zeggen op onbarmhartige wijze worden uitgeroeid. Later werd men iets zachtaardiger, maar de overspeelster werd principieel uit de gemeenschap der vrijen gestooten en men kenmerkte haar van verre door het afsnijden van de haren (pagekopje) als onbruikbaar voor de verdere voortplanting. De andere wetten kennen aanvankelijk de geslachtelijke *ontrouw* slechts als een aangelegenheid van de *gehuwde* vrouw. Dienovereenkomstig zijn dan ook alleen zulke door een *gehuwde vrouw* ter wereld gebrachte bastaarden „buitenechtelijk", terwijl de bij een onvrije verwekte bastaarden van den gehuwden man duidelijk daarvan afgezonderd blijven en niet zoo genoemd worden. Dergelijke „buitenechtelijk" geboren kinderen van de *gehuwde* vrouw krijgen in de overleveringen ook steeds benamingen, die het heimelijke (het verheimelijken!) bij hun geboorte aanduiden: „heimelijk geboren", „in den stal geboren" (? ! ?), „in het bosch geboren", „bankerd", d.w.z. het op de bank en niet in de echtelijke sponde — waar het rechtmatige kind ter wereld kwam — verwekte kind. De bijzitten behoefden hun kinderen niet heimelijk te baren, want zij hadden niets te verbergen. [1])

---

[1]) Vergel. Ruedolf, blz. 31.

Hoe weinig evenwel deze bepalingen voor de gehuwde vrouw met *zedelijke* gronden in den *huidigen* zin verband hielden, of zelfs uit mannelijke ijdelheid voortgekomen zijn, die zichzelf in kwesties van geslachtelijke moraal een vrijbrief geeft, van de eega echter onthouding eischt, valt duidelijk te onderkennen uit twee reeds vermelde feiten. Ten eerste, dat den *geëerden* gast de eega voor den nacht ter beschikking werd gesteld en ten tweede, dat bij ziekte of onvruchtbaarheid van den echtgenoot (bijv. door oorlogs-invaliditeit) de *bevruchtingshelper* inspringen moest. Wat nu den *gast* betreft is het duidelijk, dat een *geëerde* gast steeds een man van hetzelfde bloed was; minstens was het door zulk een man verwekte kind naar afstamming bekend en dus voor het bloederfdeel van den stam als zoodanig ongevaarlijk. Erfgenaam van de boerderij werd immers meestal de oudste zoon en daarmede ook de overerver van het geslacht. Daarvoor, dat dit eerste kind ook het kind van zijn wettigen vader was, moest de sibbe van de bruid instaan. Hieruit zijn zekere gebruiken in den huwelijksnacht te verklaren, waar wij zoo meteen op terugkomen. Bij de overige kinderen kwam het er dan niet meer zoo precies op aan. *De hoofdzaak bleef in elk geval, dat het hoofd van de familie de afstamming van het kind voor de gemeente bewijzen kon, opdat deze aangaande de herkomst van het kind volle zekerheid had.*

Nog duidelijker komt de teeltgedachte bij den zoogen. *bevruchtingshelper,* zooals deze ons door de Germanen overgeleverd wordt, te voorschijn. De gemeente gaf den echtgenoot een jonge maagd in vertrouwde bewaring, om kinderen met haar te verwekken en verzekerde door goed overzichtelijke erfwetten de voedingsruimte voor de kinderschaar. Werd nu de echtgenoot door de een of andere omstandigheid verhinderd, kinderen te verwekken, dan dacht het Noordras er niet over, de kostbare voedingsruimte voor een kinderschaar braak te laten leggen; men eischte, dat de man aan een andere vrije de eega ter beschikking stelde, om gebruik te maken van de vruchtbaarheid van de vrouw; een ontbinding van het huwelijk kwam niet in aanmerking, omdat de positie van den echtgenoot met sociale rechten verbonden en hij bovendien de eigenaar van het erfgoed was.

Als ons over Sparta bericht wordt, dat er geen echtbreuk voorkwam, maar toch de ruil van echtgenooten gehuldigd werd, dan zijn dit geen tegenstrijdigheden maar overleveringen, die zich

Digitized by Google

nauwkeurig dekken met de Germaansche teeltwetten.[1]) Men moet er in beginsel rekening mee houden, *dat het Noordras het begrip van trouw of ontrouw steeds op de erfelijke eigenschappen toepaste en nimmer op het denkbeeld kwam, deze vraagstukken te verbinden met de paringsdaad als zoodanig.*
Zelfs in Athene kan de Oudnoordsche bevruchtingshelper nog duidelijk aangetoond worden. Plutarchus bijv. zei eens over de wetgeving van Solon: „ongerijmd en belachelijk schijnt ook de wet, die aan een rijke erfgename toestaat — als haar man, dien zij volgens de wet zou moeten trouwen, onbekwaam zou zijn om bij haar kinderen te verwekken — de naaste bloedverwanten van den man bij zich te laten slapen." Plutarchos kon onmogelijk den oorspronkelijken wortel van deze ongetwijfeld in het geheel niet door Solon ontworpen, maar wel door Solon slechts in stand gehouden Oudnoordsche wet, kennen en dus ook niet meer den zin van deze inrichting begrijpen. Daarom gaat hij in aansluiting aan de zooeven vermelde plaats zich te buiten in zedelijke verontwaardiging, plaatst dan echter verderop de leerrijke toevoeging: „Een goede bepaling is echter, dat de erfgename zich niet tot iedereen zonder onderscheid, maar *uitsluitend* tot een van de naaste bloedverwanten van haar man, die haar het beste bevalt, mag wenden, opdat de kinderen tenminste uit de bloedverwanten zijn en tot de familie behooren." Nog duidelijker wordt overigens — en daarom zij dit hier aangehaald — het verband van Solon's wetgeving met de Oudgermaansche huwelijkswetten uit de volgende woorden van Plutarchus: „Bij de overige huwelijken hief Solon de bruidschat geheel op en beschikte, dat de bruid slechts drie japonnen en eenig huisraad meebrengen mocht."
In het volgende hoofdstuk zullen wij zien, dat de uitschakeling van de huwelijksgift bij het huwelijk een Oudnoordsch beginsel is, dat men bij alle Noordsche overleveringen min of meer duidelijk terug kan vinden. Men kan dus gerust zeggen, dat de in Athene aan Solon toegeschreven huwelijkswetten in het geheel niet van Solon afkomstig zijn maar door hem óf eenvoudig overgenomen óf met het oog op den invloed van de edele geslachten overgenomen moesten worden. Blijkbaar zal men in het vervolg deze Oudgrieksche wetgevers ongeveer zoo moeten beschouwen als in onze Duitsche geschiedenis bijv. Eike von Repgow, die met

[1]) Vergel. Ruedolf, blz. 53.

Digitized by Google

den „Sachsenspiegel" immers ook geen wetten geschapen heeft, maar alleen oude wetsoverleveringen kende. — Op zichzelf beschouwd bestaat er overigens tusschen de bovengenoemde „rijke erfgename" en het zooeven naar voren gebrachte verbod van een bruidschat in het geheel geen tegenstrijdigheid, zooals Plutarchus blijkbaar aanneemt. Het gaat bij de zoogen. rijke erfgename enkel om een erfdochter, die het „erfgoed", d.w.z. het grondbezit van een kinderschaar moest voorzien; ingeval de door haar gekozen echtgenoot verhinderd was zijn aandeel in deze taak bij te dragen, viel een bevruchtingshelper in, zoo mogelijk echter één uit het bloed van haar vaderlijk geslacht, om zoodoende op het erfgoed het bloed van haar familie te doen voortleven. Het blijft de vraag, of Solon zich nog bewust was van den samenhang. — Ons mogen deze wetten over bevruchtingshelpers merkwaardig voorkomen, maar wij zullen in het volgende hoofdstuk zien, dat meisjes vaak reeds op twaalfjarigen leeftijd met hun toekomstigen echtgenoot verloofd werden en naar diens woning verhuisden. Wij zullen echter verder zien, dat het daarbij echter niet om een echtverbintenis in biologischen zin ging, maar hoogst waarschijnlijk slechts om de juridische verzekering van de toekomst van een meisje. In het laatste geval was het meisje zeker van de toekomstige positie van *meesteres*. Trad nu bij den rechtmatigen echtgenoot onvruchtbaarheid op, dan was dit immers op zichzelf nog lang geen reden, den man van zijn, in de Oudheid met vèrgaande rechten uitgeruste, positie van echtgenoot af te zetten. Aan den anderen kant trouwde men toen immers, om kinderen te verwekken en niet voor het particuliere vermaak van de beide echtelieden. In zoover is de bevruchtingshelper in den grond van zijn wezen een heel logische noodhulpmaatregel, die ons wel merkwaardig lijken mag, maar consequent is, als men zich vrijmaakt van de tegenwoordige voorstelling van de dingen en zich verplaatst in de toen heerschende zeden en begrippen. Indien de vrouw in de keuze van den bevruchtingshelper geheel vrij ware, d.w.z. dat zij daarbij niet gebonden zou zijn aan de verwanten van haar man, dan zou men deze overlevering van Solon in verband kunnen brengen met overblijfselen van moederrechtelijke opvattingen. Aangezien echter de bevruchtingshelper heel ondubbelzinnig tot het geslacht van den echtgenoot beperkt wordt, is geen twijfel aan het karakter van deze hulpbrug der voortteling mogelijk. Ook kan de omstandigheid, dat de vrouw *vrije* keus had

Digitized by Google

onder de mannen uit de naaste bloedverwantschap van den man, onmogelijk uitgelegd worden als slapheid in de opvatting over geslachtelijke dingen of zelfs verklaard worden met allerlaatste herinneringen aan het moederrecht. De schrijver ziet integendeel hierin niets anders dan een te voorschijn komende fijngevoeligheid tegenover de vrouwelijke persoonlijkheid, die men het lot besparen wilde, zich te moeten overgeven aan een onbeminden of zelfs door haar verafschuwden man. Wie dit niet inziet, moge zich voor oogen houden, dat de eega in het Oudnoordsche huwelijksrecht immers steeds onder de hand, d.w.z. in de macht van den man bleef en dat daarom de hierbij aan de vrouw verleende vrijheid, den bevruchtingshelper naar eigen goeddunken te mogen aanwijzen, een heel buitengewone tegemoetkoming beteekent. Men beschouwde blijkbaar den bevruchtingshelper als een noodzakelijkheid voor de voortteling, die uit noodzaak voortkwam, maar men trachtte klaarblijkelijk ook, aan deze niet te vermijden inrichting elke onnoodige hardheid en gevoelloosheid te ontnemen.[1])

Voor het Noordras was *echtbreuk* volstrekt niet het sexueele verkeer van de eega met een anderen man, maar alleen het aan den echtgenoot *onbekend* blijvende verkeer met een anderen man. Behoorde echter de echtbreker tot den stand der vrijen, dan golden andere wetten dan wij hierboven voor de overspelige aangehaald hebben, d.w.z. zij werd in dit geval niet om wettelijke redenen gedood. In de eerste plaats kwam aan den echtgenoot het recht van veete toe, zonder dat hij daarom bloedwraak te vreezen had. In Aelfreds wetten 42,7 vindt men, precies zooals bij de Grieken: „En iemand mag vechten zonder veete (dus zonder bloedwraak) te moeten vreezen, als hij iemand anders aantreft bij zijn *wettige*

---

[1]) Leerrijk is, dat in Kreta, blijkbaar onder den invloed van de voor-Helleensche Kretensische bevolking en haar cultuur, de bepalingen over de erfdochters het eerst verzacht werden; en wel in zooverre, dat de erfdochter een grootere vrijheid in keus kreeg van dengene, dien zij trouwen wilde. Vond zij onder de leden van haar stam iemand, dien zij trouwen kon of wilde, dan stond het haar vrij te trouwen met wien zij wilde. Hierbij schijnt dus de voor-Helleensche bevolking duidelijk haar invloed in moederrechtelijke richting te hebben uitgeoefend, om te bereiken, dat aan de vrouw het recht werd toegekend, zelf degene aan te wijzen, van wien zij een kind wilde hebben, onverschillig of de betreffende man met haar ras nog iets uitstaande had. Hiermede slaat echter de Oudnoordsche gedachte van de erfdochters in het tegendeel om, want deze gedachte beoogde met het erfgoed en de erfdochters immers niets anders dan een geslacht in het leven te houden, maar bedoelde geenszins rekening te houden met de eigen geslachtelijke wenschen en liefhebberijen van een jong meisje.

Digitized by Google

vrouw, bij gesloten deuren of onder een deken, of bij zijn *wettig* geboren zuster, of bij zijn moeder, die *wettig* gehuwd is met zijn vader." Een Angelsaksische wet bepaalde, dat de echtbreker van vrijen bloede den gekrenkten echtgenoot een andere vrouw moet bezorgen: — Ook hier weer het kenmerkende feit: echtbreuk van de vrouw is alleen zoolang gevaarlijk, als *onbekend* bloed in het eigenlijke volbloed kan binnensluipen; is echter de echtbreker bekend en stamt hij van zijn kant van vrijen af, dan is dit gevaar opgeheven en nu komen zuiver opvoedende straffen in aanmerking, die zich duidelijk onderscheiden van de uitroeiende doodstraf in het belang van de teelt. Dienovereenkomstig maken de Noordgermanen — trouwens ook de patriciërs — een duidelijk verschil tusschen *onwettige* kinderen, die

1. uit open concubinaat met een vrije;
2. uit den heimelijken omgang van een vrije;
3. uit den bijslaap van een vrije met een onvrije (bijzit)

zijn voortgekomen. Deze drievoudige onderscheiding van de onwettige kinderen zou onbegrijpelijk zijn, als men aan dit onwettige kinderschap op zichzelf *hedendaagsche* moraalbegrippen ten grondslag wilde leggen. Men lette echter eens op, hoe fijn de gezichtspunten van de teelt behartigd zijn. Onwettige kinderen uit een *open* concubinaat met een vrije, zijn voor het volbloed volkomen ongevaarlijk, want hun afstamming is — natuurlijk met de veronderstelling van een vrijen vader — onberispelijk. Onwettige kinderen uit heimelijk verkeer van een vrije zijn echter voor het volbloed heel gevaarlijk, omdat deze toestand een naar den bloede ongewenscht vaderschap mogelijk maakt. *Duidelijker kan eigenlijk niet aangetoond worden, dat het Noordras aan de geslachtelijke handeling als zoodanig in het geheel geen waarde toekende, maar dat voor dit ras de afstamming van het kind alles beteekende.* Kenmerkend is, dat de door een vrije met bijzitten verwekte kinderen tot een extra-klasse gerekend worden, waartoe zij ook van teeltkundig standpunt gezien behooren; hun afkomst is door hun moeder in alle geval duidelijk; deze kinderen zouden aan het feit, halfbloed te zijn — juist zooals in de paardenteelt — nooit kunnen tornen.

Ook de ongehuwde meisjes worden beoordeeld naar gezichtspunten van de voortteling en niet vanuit geslachtelijke moraalbegrippen. De maagd moet rein in het huwelijk treden om den man de zekerheid te geven, dat de eerstgeborene van zijn vrouw ook werkelijk

Digitized by Google

door *hem* verwekt is. Voor de sexueele reinheid van het meisje werd de sibbe verantwoordelijk gemaakt en niet het meisje zelf; daarmede hangen weer verschillende gebruiken in den bruidsnacht te zamen. Bijv. het gebruik, dat in den bruidsnacht voor het slaapvertrek van het bruidspaar een eerewacht lag, of dat zelfs de bijslaap onder getuigen plaats vond. Op die manier werd er om zoo te zeggen voor gezorgd, dat alles zuiver toeging en achteraf geen ongerechtvaardigde aanmerkingen konden worden gemaakt. [1]) Men schijnt echter ten bewijze van de ongereptheid van de bruid buitendien gebruik te hebben gemaakt van meer tastbare gegevens. In onze vorstelijke families bleven tot heden ten dage gebruiken behouden, die men merkwaardig genoeg onder eenige boerengroepen van Rusland terug vindt, zoodat de oorsprong van beide zeden wel bij het Noordras gezocht moet worden. De bruid werd voor den bruidsnacht gebaad en met een sneeuwwit hemd (bruidshemd) bekleed; zooals bekend, sliep men toentertijd nooit in een hemd maar steeds onbekleed. In Rusland nu toonde men nog in den bruidsnacht het bruidshemd aan de gemeente, die haar voldoening hierover bekrachtigde door een hevig stukgooien van vaatwerk (Polterabend!); in het tegenovergestelde geval overhandigde de gemeente aan de sibbe van de bruid slechts een aarden pot met een gat, hetgeen als een groote schande voor de sibbe gold, daarentegen minder voor de eigenlijke bruid. — Bij vele Duitsche vorstengeslachten bleef het gebruik bestaan, het bruidshemd ongewasschen te bewaren. De schrijver roert deze beide gevallen aan, omdat zij duidelijk bewijzen, dat de ongereptheid van de maagd een aangelegenheid was van de gemeente en van het ras, die verband hield met de wetten van de zuivere teelt, maar niets te maken had met erotische, mystische, perverse, religieuze of andere redenen. Wat andere rassen en volken uit dit, hun ter oore gekomen gebruik gemaakt hebben, gaat ons hier niets aan, aangezien wij hier alleen te doen hebben met de teeltwetten van het Noordras.
Nog duidelijker blijkt echter, dat de kuischheidsproblemen enkel vanuit het standpunt der erfelijke eigenschappen beoordeeld werden, als men het volgende in aanmerking neemt. Een maagd van vrijen bloede behoefde niet kuisch in den echt te treden, ingeval men wist, *wie* haar ontmaagd had; haar toekomstige

---

[1]) Vergel. over bovenstaande vraagstukken: Sudermann, Johannisfeuer.

Digitized by Google

echtgenoot diende dit feit slechts te kennen en de sibbe van het meisje moest kunnen waarborgen, dat het geval lang genoeg geleden was, om er ten aanzien van de echtverbintenis in kwestie geen rekening meer mee te moeten houden. Ook de *dochter* des huizes kon namelijk ter beschikking van een *geëerden* gast worden gesteld, en in dit geval werd het meisje er niet minder om. Evenmin ontstond er een waardevermindering voor de teelt, als een meisje uit vrijen bloede in wilden echt met een vrije een kind ter wereld bracht; dit werd ten hoogste bestraft om opvoedkundige redenen. *De kinderen uit dergelijke wilde betrekkingen onder vrijen waren in beginsel vrij en zonder smet.*
Zulke kinderen heetten bij de Germanen „hoekkinderen" (nu: kinderen uit een geheim huwelijk, vert.). „Al werd het „hoekkind" ook niet gelijk gesteld met het wettige of „echte" kind, toch kreeg het inzoover een plaats ingeruimd binnen het vaderlijk geslacht, dat men het tot het geven en nemen van weergeld alsook tot voogdijfuncties benoemde en het aanspraken op onderhoud en zelfs een erfrecht tegenover den vader, dan wel in plaats daarvan een recht op schadeloosstelling toekende." (v. Amira).
Bij de patriciërs van Oud-Rome verschilden zij van de kinderen uit een wettig huwelijk alleen hierdoor, dat zij niet onder het gezag van hun vader kwamen en tegenover dezen resp. zijn sibbe geen aanspraak konden maken op erfrecht. In Griekenland waren niet-rechtmatig gesloten echtverbintenissen tusschen *vrije* burgers mogelijk en de kinderen waren in hun afkomst ook onberispelijk, maar men zag dit alles niet graag. Regelrechte verleiding van een vrije door een vrije was weliswaar strafbaar, doch het blijkt uit Menander's Epitrepontes en Samia, dat verleidingen voorkwamen.
Maar als een vrij meisje zich met een onvrije ingelaten had of niet wist op te geven wie de vader van haar kind was, dan wachtte haar onverbiddelijk de zwaarste straf. In Athene mocht een vader, een dochter, die schuldig was aan *vrijwillige* onteering, in de slavernij verkoopen. (Plut. Solon 23). Bonifacius Monum Mogunt. ed. Jaffé. blz. 172 doet nadrukkelijk uitkomen: „dat dezelfde wreede straf als de overspelige vrouw ook een meisje dreigde, dat het vaderlijk huis met ontucht had bevlekt." *Ontuchtig* was echter alleen de maagd, die zich niet bewust bleef van haar taak op het gebied der voortteling, d.w.z. die haar bloed bedierf, maar nimmer zij, die uit neiging zich overgaf aan een

Digitized by Google

vrije; het laatste beschouwde men in de volste beteekenis van het woord als een „private aangelegenheid", om welke de gemeente als zoodanig zich niet bekommerde.
Bij Ida Naumann [1]) vinden wij onder het opschrift: „Liebschaft" (Seetalleute saga, Thule X) het volgende verhaal, dat het zooeven gezegde uitstekend weerspiegelt.
„Op een herfstthing kwamen veel menschen bijeen, en er werd een spel gespeeld. Ingolf, de zoon van Thorstein, speelde mede en toonde zijn bedrevenheid; en eens, toen hij een bal wilde vangen, gebeurde het, dat deze naar Walgerd, de dochter van Ottar, vloog. Zij sloeg haar mantel er over heen en zij keuvelden een poosje met elkaar. Zij leek hem een bijzonder mooie vrouw te zijn en elken dag, die van het thing nog restte, ging hij naar haar toe om met haar te praten.
Daarna bezocht hij haar geregeld. — Dit was niet naar den zin van Ottar en hij verzocht Ingolf, niets te doen, wat voor hen niet met de eer zou strooken. Hij zeide, dat hij hem liever het meisje in eere wilde geven, dan dat hij het op oneervolle wijze tot schande bracht. Ingolf echter zei, zijn bezoeken te willen inrichten, zooals hem dat beviel, hem strekten zij niet tot oneer. — Ottar ging toen naar Ingolf's vader Thorstein en Thorstein sprak tot zijn zoon: „Hoe kom je erbij, Ottar schande te bereiden en zijn dochter te onteeren? Je hebt booze plannen, en onze vriendschap is ten einde, als je het niet weer goedmaakt." — Toen zag Ingolf af van zijn bezoeken, maar hij dichtte minneliederen op Walgerd en maakte deze bekend. Ottar ging opnieuw naar Thorstein en deze zei hem, dat hij met Ingolf gesproken had, maar niets uitrichten kon. — Ingolf had Haldis, de dochter van Olaf von Habichtskluft, tot vrouw. Hij bezocht Walgerd nog steeds als hij naar het thing of terug reed. Dit hinderde Ottar zeer. Walgerd naaide voor Ingolf ook de allerfijnste kleeren. Na den dood van Ingolf huwelijkte Ottar zijn dochter Walgerd uit aan een man uit Stangenwald."
Wij zien, dat de liefdesbetrekking van Walgerd met den gehuwden Ingolf weliswaar voor de familie van Walgerd ongewenscht is, maar geen hindernis vormt voor haar latere huwelijk met een anderen man. Het gedrag van Walgerd was naar de opvatting van toenmaals niet zoo zeer „ontuchtig" dan wel „ondeugend".

---

[1]) Naumann, Altgermanisches Frauenleben, Eugen Diederichs Verlag, Jena 1925.

Digitized by Google

Het verhaal wil ook eigenlijk meer de ongehoorzaamheid van Walgerd en Ingolf tegenover de beide vaders schilderen, dan ons een „pikante" geschiedenis over de sexueele betrekkingen van beiden opdisschen.

Het woord *deugd* hing oorspronkelijk te zamen met *deugdelijkheid;* deugdzaam; mhd. tugenthaft = degelijk *(tüchtig);* tugendsam: mhd. tugentsam = van edele fijne zeden. „*Deugdelijkheid voor den oorlog* is de eigenschap, waarop bij den man alles aankomt, de deugd van den man, zooals *vruchtbaarheid* die van de vrouw. Van duurzame herinnering is deze voorstelling uit den oertijd bij de Romeinen in „virtus" behouden; vir. en sanskr. wira (got. wair, angelsaks: wër, hiervan de samenstelling weergeld) is de man, de held, de krijger en aan deze eigenschap knoopt men virtus het Romeinsche begrip van deugd aan" (Ihering). Het is vanzelfsprekend, dat een gemeente, die den echt als een taak in den dienst van de algemeenheid beschouwde, ook den rijkdom aan kinderen volgens dezelfde gezichtspunten waardeerde. „De gemeente neemt de vrouw onder haar bescherming, maar verwacht daar tegenover van haar, dat zij kinderen baart en wel zooveel mogelijk, bij voorkeur van mannelijk geslacht. Uit de vijftallen bij de „dos" (Ulp. VI, 4) blijkt, dat het er minstens vijf zijn moesten, en dit aantal van het oudste recht bleef eveneens behouden voor het jus liberorum in de provincies, terwijl het in Italië tot vier, in Rome tot drie werd verlaagd. Een vrouw, die uitsluitend jongens baart (puerpera) is hoog in aanzien, meer meisjes dan jongens of zelfs alleen meisjes te baren, is voor haar een ongeluk, in het geheel geen kind is een vloek. De ware vrouw wordt moeder (mater), vandaar de naam matrimonium voor huwelijk en matrone als eerenaam voor de vrouw (matronarum sanctitas), terwijl de taal van pater (vader) de uitdrukking voor vermogen: patri-monium vormt. De vrouw zorgt voor de kinderen, de man voor het vermogen." (Ihering). Het schenden van de eer van Romeinsche matrones werd volgens Plutarchus (Romulus 20) met tempelschending gelijkgesteld en evenzoo bestraft.

Dienovereenkomstig waren ook de *scheidingswetten* uit een gezichtspunt van de voortteling ingericht. Wij vernamen reeds, dat bij de patriciërs de man, die zijn vrouw verkocht, de doodstraf kreeg; werd een vrouw zonder wettige reden door haar man verstooten, dan verbeurde deze zijn vermogen. Deze redenen tot echtscheiding gaan terug op Romulus en zijn dus ongetwijfeld

Digitized by Google

oudnoordsch. „De man, die zijn vrouw (oudl. voxor, nieuw lat. uxor van scr. vacâ geliefde) verkoopt, krijgt de doodstraf. Wegens echtbreuk mag hij haar dooden, eveneens als zij zich bedrinkt. Hij mag alleen van haar scheiden om wettige redenen (bijv. echtbreuk met een vrije). Verstoot hij haar zonder wettige reden, dan boet hij zulks met het verlies van zijn geheele vermogen, de eene helft valt aan de vrouw, de andere aan den stam." (Ihering).

In verband met de voortplanting is ook van belang, dat de Romein zijn eega dooden mocht, als zij zich bedronk. Over dit punt is al heel wat geredekaveld. Maar teeltkundig is de zaak duidelijk. Het Noordras heeft steeds den alcohol aangedurfd, ook was het bij dit ras gebruikelijk, dat de drank den gasten door de huisvrouw of de dochters toegereikt werd.

In oudnoordsche runen zegent Gunnlaug de ouders van Helga von Borg, zijn geliefde, als volgt:

Ewig dank ich den adligen Eltern
Die dich erzeugten, du züchtig-junge,
Die Maid, die so wonnig den Win schenkt.

(Eeuwig dank ik de adellijke ouders, die je voortgebracht hebben, jij deugdzaam-jonge, de maagd, die zoo heerlijk den wijn inschenkt).

Als echter een vrouw zich bedrinkt, is zij niet meer in staat aan een man weerstand te bieden; daardoor zou het kunnen gebeuren, dat de vrouw van onbekende of ongewenschte zijde zwanger werd.

Plutarchos haalt nog twee redenen tot echtscheiding aan, en wel *vergiftiging van de kinderen en het namaken van de sleutels.* Deze redenen zijn ietwat raadselachtig, omdat er tegenstrijdigheden in verborgen liggen. In een uiterst scherpzinnig onderzoek terzake komt Ihering echter tot het volgende resultaat: Wij hebben hierbij niet met twee, maar met drie redenen te doen, die verminkt en samengetrokken tot ons zijn gekomen:

1. Onderschuiving van een kind door een vrouw, die anders geen kind ter wereld brengt: dus het verbergen van onvruchtbaarheid.
2. Vervalsching van sleutels kan geen betrekking hebben op sleutels als zoodanig, maar moet een symbool zijn, aangezien bij het huwelijk de sleutels aan de vrouw werden overhandigd, die zij dan bij de scheiding weer moest afgeven, zoodat dus het vervalschen van deze sleutels voor haar geen zin zou hebben.

Digitized by Google

Ihering nu gelooft, dat de sleutels hier als symbool moeten beschouwd worden, en wel als eereteeken van de gemakkelijkbarende.
Wij kunnen tot dusver deze veronderstelling van Ihering slechts als juist aanvaarden, want wij hebben immers gezien, dat de keuze tot echtgenoote door de gemeente in vertrouwen op den toekomstigen kinderzegen plaats vond.
Openbaarden zich nu tijdens het huwelijk moeilijkheden bij het baren, dan — zoo veronderstelt Ihering — mocht de man met het oog daarop het huwelijk weer ontbinden. Ook deze gedachte past volkomen in de tot nu toe behandelde teeltwetten.
3. Het gaat hierbij waarschijnlijk niet zoozeer om vergif, dan wel om minnedranken; de Romeinen noemden zulk een drank philtrum. De dichter Lucretius benam zich na het genot van een minnedrank het leven en Lucullus verloor bij deze gelegenheid het verstand; het zou dus begrijpelijk zijn, als men tegen deze dingen met wettelijke maatregelen optrad.
Ihering was jurist en teeltkundige gezichtspunten moeten hem toenmaals nog volkomen vreemd geweest zijn. Maar de door hem hier ontwikkelde drie redenen tot echtscheiding zijn ongetwijfeld juist gezien en vormen voor ons nog een middel, om de teeltwetten van het Noordras te leeren begrijpen.
Wij hebben echter aan Ihering nog een onderzoek over de Romeinsche huwelijkstoestanden te danken, dat van fundamenteele beteekenis voor de rassenleer worden kan. Ihering echter kon de overleveringen, die hij blootlegde, niet verklaren, maar moest er mee volstaan, deze raadselachtig te vinden.
Om te beginnen stelt Ihering vast, dat de *Twaalftafelenwetten*, die door de plebejers aan de patriciërs werden opgedrongen, een omwenteling in de geheele Romeinsche wetgeving inluidden. Een voorbeeld: *„De gedachte van den patricischen geslachtenstaat is: de enkeling is een schakel van het geheel. De echt, het aannemen van een zoon, het aannemen van een kind van het vrouwelijk of mannelijk geslacht, het testament, raken het belang van de genootschap en zijn derhalve onderworpen aan de medewerking daarvan;* [1]) de nieuwe gedachte stamt van het plebejersdom n.l. het individu is op zichzelf aangewezen en alle drie handelingen zijn afhankelijk van zijn vrijen wil."

---

[1]) Cursiveering van mij, de schrijver.

Digitized by Google

Bij het onderzoek, welke afwijkingen tusschen de patricische en plebejische opvatting van het huwelijk kunnen vastgesteld worden, komt Ihering o.a. tot het volgende resultaat: „Het oude recht vertoont met betrekking tot de rechtspositie van den man ten aanzien van de vrouw een heel zonderlinge tegenstelling, het kent twee vormen van echt: een, waarbij de vrouw door het aangaan van de echtverbintenis in de „manus" (= de macht van den pater familias over de vrouw) van den man komt, door *confarreatio;* een andere waarvoor, als zulks de bedoeling is, nog buitendien een bijzondere handeling noodig is: de coëmtio. De manus is in beide gevallen dezelfde, het verschil betreft dus alleen het ontstaan daarvan. *Dit verschil echter is van de grootste beteekenis, het omsluit niet enkel een verscheidenheid van den vorm in zich, maar het voert ons twee in den grond verschillende, met elkaar in tegenspraak zijnde opvattingen van de echtelijke verhouding* [1]) *voor oogen;* de eene: de vrouw *moet* in de manus staan — de andere: zij *kan* zelfstandig zijn. *Beide opvattingen kunnen onmogelijk op één en denzelfden bodem zijn ontstaan* [1]), en als zij nochtans in Rome in historischen tijd bij één en hetzelfde volk worden aangetroffen, dan zien wij ons genoodzaakt, om te zien naar een verschillenden oorsprong van beide. De veronderstelling van een verschil naar tijd is hiervoor niet voldoende. Ingeval de eene vorm den andere chronologisch had afgelost, dan is niet in te zien, waarom men nog na de opkomst van het huwelijk zonder manus, van het zoogen. vrije huwelijk, gebruik zou hebben gemaakt van de coëmtio, om de manus er aan toe te voegen. *Als eenige verklaring blijft slechts de tegenstelling tusschen patriciërs en plebejers over* [1]), en ik sluit mij aan bij deze, door anderen geuite meening: *de confarreatio genaamde huwelijksvorm is de patricische.* [2])
De daar tegenover staande, waaraan naar gelang van de overeenkomst de manus door coëmtio kan toegevoegd worden of ontbreken kan, is de plebejische.
Dit was de opvatting van de Romeinen zelf. Zij schrijven de rechtskundige constructie van de confarreatio reeds toe aan Romulus, d.w.z. deze huwelijksvorm behoort tot de fundamenteele inrichtingen van den door hem geschapen patricischen familiestaat en hiervoor spreekt ook het aantal getuigen, dat bij het

[1]) Cursiveering van mij, de schrijver.
[2]) Cursiveering van mij, de schrijver.

sluiten daarvan medewerking verleent. [1]) Ihering zegt dan verder, dat hierdoor het raadsel niet opgelost, maar alleen maar van plaats veranderd is; voor ons echter wordt de samenhang duidelijk. De confarreatio is de oudnoordsche huwelijksvorm. De plebejers brachten blijkbaar moederrechtelijke opvattingen over in de aan de patriciërs ontleende huwelijksvormen, waardoor de niet-geconfarreëerde tijdelijke echt verklaard wordt, die eerst door de als coëmtio aangeduide handeling in een duurzamen echt werd veranderd. [2])
Ihering vervolgt: „Het onderscheidende kenmerk van den vorm confarreatio tegenover de andere manier van echtsluiting ligt in het erbij-betrekken van den pontifex maximus van den Vlamen Dialis en van de tien getuigen." Hierin ziet Ihering waarschijnlijk terecht het genootschap, dat onderzoekt, of zij, die een huwelijk aangaan, ook wel tot de „geslachten" behooren. — „In den historischen tijd kan de echt ontbonden worden, de niet-geconfarreëerde echt zonder meer. Zoowel door overeenkomst van de echtgenooten als door opzegging van één kant. De geconfarreëerde echt daarentegen kan slechts voorwaardelijk ontbonden worden; hiervoor is een akte van diffarreatio noodig, bij welke dezelfde personen moesten medewerken, als bij de confarreatio en aan wie hierbij hetzelfde recht van onderzoek event. van weigering om hun toestemming te geven zal zijn toegekend als bij de confarreatio." Ihering gelooft niet, dat de echtscheiding bij het geconfarreëerde

---

1) Cursiveering van mij, de schrijver.

2) Uit deze overlevering kan in raskundig opzicht in elk geval met eenige zekerheid d i t feit worden afgeleid, dat de plebejers geen Noordschbewust volk geweest kunnen zijn. Hiermee stemt overeen, dat ook de onnoordsche voor-Helleensche bevolking van Griekenland in de eerste plaats steeds in opstand kwam tegen de sexueele zeden der Hellenen en m o e d e r r e c h t e l ij k e gezichtspunten trachtte over te brengen in het geslachtsleven. Bij eenig overleg moet men ook toegeven, dat de Noordsche monogame en duurzame echt dan alleen b i o l o g i s c h e n zin heeft, wanneer men met het doorreiken van het kiemweefsel van een geslacht tevens de verzekerde voedingsbasis daarvan in het oog houdt. Waar dit n i e t of niet meer van toepassing is en min of meer onafhankelijkheid van de voedingsbasis bestaat, zal het ook van biologisch standpunt uit juister zijn, het moederrecht te aanvaarden en den man slechts te beschouwen als dengeen, die de vrucht doet rijpen. In dit geval dient men dan ook aan de moeder het volle recht over het kind toe te kennen, of wel moet de gemeenschap er voor zorgen, dat de kinderen kunnen worden grootgebracht. Daarom is het bijv. ook geheel consequent, dat het marxisme, dat immers b e w u s t naar het losmaken van het individu van elke gebondenheid, vooral van elke voedingsbasis streeft, ook het moederrecht weer invoeren wil en aan de vrouw wenscht over te laten, of en van wien zij een kind ontvangt.

Digitized by Google

huwelijk oorspronkelijk zeer gebruikelijk was, aangezien de eerste echtscheiding pas in de 6e eeuw voor Christus voorkomt.
De patriciërs zagen volgens Ihering in den echt met plebejers een kruising van het edele bloed (Liv. IV, 1 contaminare sanguinem). *„Met het verleenen van het connubium aan de plebejers door de lex Canuleja had men de bijl aan den patricischen geslachtenstaat gelegd; de vlugheid, waarmede voortaan in het publieke recht de tegenstelling uitgewischt wordt, komt in hoofdzaak voor rekening van de lex Canuleja."* 1)
In dit korte zinnetje kenmerkt Ihering met nuchtere woorden de redenen voor den uiteindelijken val van Rome; hoewel hij dit beslist niet bedoelt, maar alleen uitdrukken wil, dat hierdoor de overgang van de organische naar de mechanische rechtsopvatting verklaarbaar wordt.
Keeren wij echter weer terug naar de Noordsche gedachte van reinteelt. De vrouw is een weerloos wezen en als het Noordras zoozeer prijs stelt op het reinhouden van het bloed, dan dient men om te zien naar bijzondere beschermende bepalingen voor vrouwen en meisjes. Inderdaad zijn deze ook vergaand aanwezig geweest.
De bescherming van de echtgenoote hebben wij al behandeld. Het meisje nu was vooreerst in zooverre beschermd, dat het *steeds* onder de hoede van den vader bleef; mondig werd dus alleen de zoon, maar de dochter nooit. Men veronderstelde echter, dat de vader alleen geen voldoende bescherming voor een meisje was en maakte dus ook de broers voor de zusters verantwoordelijk. Stierf de vader, dan bleven de meisjes onder de hoede van den broeder, die de erfenis aanvaardde. In de oud-Indische familie wordt de broer uitdrukkelijk aangehaald als wachter over de deugdzaamheid zijner zuster (vgl. Rigv. I, 124, 7): „Gleich wie ein Mädchen, dem der Bruder fehlt, dem Manne dreister sich ergibt". (Evenals een meisje die geen broeder heeft eerder voor den man bezwijkt). Nausikaa wordt bijv. als volgt geprezen:

„Dreimal selig dein *Vater* und deine selige *Mutter*
Dreimal selig die *Brüder!* Ihr Herz muss ja immer von hoher
Ueberschwenglicher Wonne bei deiner Schöne sich heben,
Wenn sie seh'n, wie ein solches Gewächs zum Reigen einhergeht."

---

1) Cursiveering van mij, de schrijver.

Digitized by Google

(Driemaal zalig geprezen je vader en je moeder, driemaal zalig de broers! Hun hart moet wel steeds door je schoonheid van overdadig geluk vervuld zijn, als zij zulk een wezen den reidans zien dansen).

Veel leerrijker nog zijn andere overwegingen, die nu haast automatisch naar voren komen. Zoodra in de dierenfokkerij een teelt een zoodanige hoogte bereikt heeft, als bijv. de Engelsche volbloedfokkerij, dan krijgt de erfelijke substantie van een voor de verdere teelt bruikbaar dier een waarde, die elke berekening te buiten kan gaan. Om een voorbeeld te noemen: het beheer van de Pruisische stoeterij kocht in 1926 een Engelsche volbloedhengst (Poisoned Arrow) voor RM 500.000.

Deze gedachte kunnen wij voor de Noordsche teeltgedachte in zooverre benutten, dat de uit een werkelijk erkend huwelijk voortgekomen maagd een erfelijke waarde vertegenwoordigde, waarmede zich geen vrouw uit een of ander niet-erkend bloed, al ware het ook van het eigen ras, ooit vergelijken kon. Een dochter van den stam van zuiveren bloede werd aldus tot het eenige omhulsel, waarin een toekomstige erfgenaam zijn bloed rein aan het volgende geslacht kon doorgeven.

Daarom stond deze maagd onder de bescherming van den geheelen stam; haar bloed, dus haar erfelijke substantie, was een aangelegenheid, die elk lid van den stam ter harte ging en waarvan de bescherming tot een plicht voor iedereen werd; dit betrof zoowel haar lichamelijke bescherming als die van haar maagdelijke reinheid, aangezien beide voor het behoud van de erfelijke substantie van gelijke beteekenis zijn. Hierin wortelt waarschijnlijk de nog heden diep in iederen Noordschen man zittende opvatting, dat hij een in nood geraakt „edel" en „fatsoenlijk" meisje of zulk een vrouw, met ridderlijke hulp ter zijde dient te staan.

Het is licht te begrijpen, dat op het oogenblik, waarop het bloed niet meer hermetisch afgesloten werd — zooals in de Duitsche vroege middeleeuwen bij den oorspronkelijken *echten* adel bijv. het geval was [1]) — de bloedgedachte op den achtergrond en in plaats daarvan het erfgoed, de hoeve resp. het bezit op den voorgrond treden moest; uiteindelijk werd de „gelijkgeboortigheid" geheel tot een *uiterlijke* aangelegenheid van stand gemaakt. Tegenwoordig, nu zelfs onze hooge adel geen aanspraak meer kan maken

---

[1]) Vergel. v. Dingern, Adelsherrschaft im Mittelalter, München 1927.

Digitized by Google

op volbloedigheid, hebben standsvooroordeelen uiteraard geen zin meer. Maar zij zijn van belang en leerrijk, omdat zij de overblijfselen zijn van oorspronkelijke (atavistische) teeltinstincten, die men uitstekend gebruiken kan ter opheldering der prae-historische denkwijze van het Noordras.
Noodzakelijk moest echter uit een dergelijk standpunt van de mannenwereld tegenover de vrouwen van hun bloed, een zekere ongeslachtelijkheid van de zinnelijke aandriften ontstaan, die bij de besproken sexueele tweevormigheid, zooals het Noordras ze ontwikkeld heeft, altijd reeds als een merkwaardige tegenstrijdigheid is opgevallen.
Daar kwam nog bij, hetgeen men trouwens in elke boerenkolonie van onze streek kan waarnemen, die op de alleenstaande hoeve gebaseerd is en haar oorspronkelijkheid behouden heeft, dat het samenleven van de geslachten onder één dak tot een zekere koele verhouding tusschen de geslachten leidt. Wij laten in het midden, of dit noodzakelijk is, om een zoo enge samenleving ook maar mogelijk te maken, of dat het wennen van den voortdurenden aanblik van het andere geslacht den sexueelen prikkel opheft; de schrijver is geneigd, dit laatste te vermoeden. Finland en uitgestrekte gebieden van het Oosten zijn ten deele in het geheel niet door het Noordras bewoond. Wie echter in de gelegenheid was gade te slaan, met welk een argeloosheid in Finland de familieleden van beiderlei kunne in de badkamers ongekleed te zamen baden, die zal toch geneigd zijn, dergelijke kwesties niet alleen van een standpunt van ras, maar minstens evenzeer uit een gezichtspunt van opvoeding en gewoonte te beschouwen. — Wellicht spreekt ook nog mee, dat in boerenhuizen met gezonde geslachten, d.w.z. die een hoogen leeftijd bereiken, van de vrouwelijke leden der familie heel vaak 3—4 generaties samenleven; minstens leeft de grootmoeder nog. Afgezien daarvan, dat hierin de kiem ligt voor de ontwikkeling en het behoud van een zeer krachtig gevoel voor familie-overlevering: groeit de vrouwelijke jeugd daardoor op onder scherp toezicht. Met de hier ontwikkelde gedachten bezit men waarschijnlijk den sleutel, om de onbevangen verhouding van de geslachten in hun samenleving bij het Noordras te leeren begrijpen.
De bij het Noordras gebruikelijke achting voor de vrouw, die het erfdeel is zoowel van boeren als van het ras en die wellicht niet eens zoozeer de vrouw, als wel het in de vrouw bewaarde erfgoed

Digitized by Google

van de eigen en edele volmaaktheid werd toegedragen, werd door andere rassen nooit begrepen en hebben zij ook zonder kennis van den samenhang nooit kunnen begrijpen. In desbetreffende berichten verwondert men zich meer dan eens, dat bijv. een staat als Sparta, die zulk een vrouwen-heerschappij duldde, nochtans zulke uitstekende krijgslieden voortbracht. *Gorgo,* de gemalin van Leonidas, heeft daarop het treffende antwoord gegeven, dat „Spartaansche vrouwen de bekwaamheid hadden, om over mannen te heerschen, omdat zij alleen in staat waren, *mannen* te baren"; overigens een opmerkelijk gezegde!
Het Noordras vertoont zich aan ons, wat zijn teeltwetten aangaat, niet overal als één geheel. Wel zijn de grondgedachten — zooals ze hier ontwikkeld werden — steeds min of meer duidelijk herkenbaar. De redenen van dit verschil in houding uit te pluizen dienen aan verdere navorschingen overgelaten te worden. Wellicht zijn alleen de overleveringen hiervoor aansprakelijk, zij het, dat zij slechts verminkt tot ons zijn gekomen of tot nu toe verkeerd uitgelegd werden. De schrijver wenscht nog twee mogelijkheden in overweging te geven.
Hij neemt in de eerste plaats aan, dat bij het Noordras toch een zekere verscheidenheid van slag tot uiting is gekomen. [1]) Aangezien wij echter tot dusver over geen nadere resultaten van zulk een onderzoek beschikken, is het doelloos, hier vermoedens aan vast te knoopen. Zooveel zij echter met nadruk verklaard: in de geheele dierenfokkerij hebben wij geen enkel ras, dat geen verscheidenheid van slag vertoont. Wel is er vaak een geschoold oog voor noodig, om dit te kunnen vaststellen; maar de verscheidenheid is er. Of zulke slag-verschillen daarentegen ook uit het beenderenstelsel, d.w.z. het geraamte zijn op te maken, mag voor bepaalde gevallen in de dierenteelt betwijfeld worden; tenminste, de dierenfokkers komen niet op de gedachte aan de mogelijkheid van dergelijke verschillen in geraamte aandacht te besteden. Verschillen in slag zijn vaak eerder een aangelegenheid

---

[1]) Men kan bijv. gemakkelijk de volgende indeeling in tweeën toepassen.

1. Staatkundig hoog begaafd, maar over 't algemeen niet kunstzinnig van aanleg, hoewel met een goed oog voor lichaamsvormen en lichamelijke plastiek uitgerust; verder onmuzikaal, maar met een kennelijke neiging voor militaire muziek: Sparta, oud-Romeinsche patriciërs, Pruisen, vooral Nederduitschers en Angelsaksers;
2. Staatkundig onverschillig, maar kunstzinnig, zeer begaafd en opvallend muzikaal van aanleg: Athene, eenige Zuidduitsche stammen en de Zweden.

Digitized by Google

van de levensleer dan van de vormleer. Hoewel er tot dusver geen onweerlegbare motiveeringen voor aan te voeren zijn, handhaven zich bijv. in de paardenfokkerij nog hardnekkig de meeningen, dat er tusschen huid- en haarkleur eenerzijds en temperament en prestatievermogen anderzijds, betrekkingen bestaan; wel te verstaan: het gaat hierbij om kleurverschillen *binnen* een ras en geenszins om vergelijking van kleur tusschen paarden van verschillende rassen. — Uiteindelijk mag ook niet vergeten worden, dat het *slag* nog niet eens de kleinste eenheid in de dierenteelt voorstelt, maar weer in *onderslagen* is ingedeeld, die op hun beurt weer in *teelten* uiteen vallen. — Er zouden dus hoegenaamd geen bezwaren bestaan, om zekere fijne physiologische verschillen binnen het Noordras aan te nemen, die ons de afwijkingen in de overlevering kunnen verklaren.

Het lijkt den schrijver echter waarschijnlijker, dat de op verschillende tijdstippen uit het geboorteland verhuisde treks, telkens verschillende trappen van ontwikkeling belichaamden; men behoeft daarbij de verschillen op zichzelf niet als van al te groote beteekenis aan te nemen. Bovendien komt er bij, dat als gevolg van al de vreemde indrukken, die op de afzonderlijke dochterkolonies instormden, noodzakelijk een telkens verschillende wending in de oorspronkelijke opvattingen kwam.

Men zou dus kunnen vermoeden, dat de bij de afzonderlijke volken van Noordsch ras waar te nemen verschillende houding ten aanzien van polygamie en monogamie óf aan verschillen van slag zijn toe te schrijven, óf aan de een of andere beïnvloeding door vreemde rassen. Allebei is echter niet erg waarschijnlijk, aangezien ons ten eerste juist uit het geboorteland van het Noordras — uit Zweden — nog bijzonder laat over veelwijverij bericht wordt en ten tweede, omdat in de dochterkolonies bewijsbaar steeds voldoende bijzitten ter beschikking hebben gestaan, om de behoefte aan veelwijverij niet te doen opkomen. Daarentegen neigt schrijver tot het vermoeden, dat er tusschen veelwijverij en monogamie bij het Noordras op zichzelf beschouwd in het geheel geen principieel verschil bestond en dat wij alleen, op grond van onze hedendaagsche voorstelling van den echt, een verschil in deze huwelijksoverleveringen leggen. Wij zagen immers, dat de wezensinhoud van het Noordsche huwelijk met het verwekken van kinderen samenhing. Het ware dan ook volkomen verklaarbaar, dat bijv. een vorst, die immers reeds door zijn ambt bewees, van goeden

Digitized by Google

bloede te zijn, zich verscheiden rechtmatige echtverbintenissen veroorloofde, voor zoover hij over voldoende grondbezit beschikken kon. In elk geval zegt *Tacitus* (Ehe 18) heel ondubbelzinnig hierover: „Want van alle barbaren stellen zij zich tevreden met een enkele vrouw, met geringe uitzonderingen, in welke niet begeerte, maar plichten van stand het aangaan van meerdere echtverbintenissen wenschelijk maken." Aan den anderen kant komen wij met dezelfde gedachte bij de patriciërs van Oud-Rome tot een heel verschillend resultaat. Als de boerentrek der patriciërs eindelijk aan den Tiber voet vatte en Romulus het land had verdeeld, stemde het aantal geslachten overeen met het aantal ontstoken haardvuren.

Aangezien voor het Noordras grondbezit steeds tevens familiebezit is en dit ras oorspronkelijk een verdere verdeeling van het familiebezit niet kende, volgt daaruit onvermijdelijk, dat op het oudpatricisch grondbezit uitsluitend monogamie kon bestaan. Want de Noordsche polygamie was nooit veelwijverij in dien zin, dat meerdere rechtmatige vrouwen om één haardvuur heerschten; elk haardvuur werd door één meesteres verzorgd. Maar toch zijn de overleveringen bij de Romeinen niet geheel ondubbelzinnig. Het schijnt namelijk, alsof de polygamie in Rome wel in rechte geoorloofd, maar toch over het algemeen niet gebruikelijk geweest is; dit zou het zooeven geuite vermoeden van den schrijver steunen. Men verweet bijv. ten tijde van Cicero aan Plancius polygamie; dit was een moreel verwijt, maar zooals het schijnt, gerechtelijk niet strafbaar; vgl.: bimaritus: Cicero pro Plancio 30. Caesar was voornemens, door de wetgeving de veelwijverij in Rome in rechte in te voeren, om de verwekking van kinderen te bevorderen. De groote Marcus Antonius huwde met koningin Cleopatra, toen hij de echtgenoot was van Octavia. Men vergelijke ook nog (volgens Birt): Martial VI 90 en Seneca de benef. III 16: matrimonium vocari unum adulterium. Ook over Griekenland zegt ons bijv. Busolt heel ondubbelzinnig: „Polygamie was in Sparta iets heel ongewoons. Volgens Hfdst. V 39 verlangden de Ephoren van koning Anaxandridas, dat hij zijn onvruchtbare vrouw afdanken en een andere trouwen zou, opdat het geslacht van Eurysthenes niet zou uitsterven. Aangezien de koning zijn vrouw niet wegzenden wilde, eischten de Ephoren en Geronten, dat hij naast haar een tweede zou trouwen. Dit deed Anaxandridas. Hij had dus twee rechtmatige vrouwen. — Koning Ariston huwde drie

Digitized by Google

vrouwen achtereen, omdat de eerste twee onvruchtbaar waren."
Wij zien dus, dat monogamie en polygamie blijkbaar niet met elkaar in tegenspraak zijn, als men den echt niet in den huidigen zin als een *„particuliere aangelegenheid"* tusschen één man en één vrouw opvat, maar de door de voedselbasis verzekerde mogelijkheid van kinderenverwekking in het oog houdt, benevens de daarmede verbonden taak, een kostbaar geslacht in het leven te houden, resp. het kiemweefsel van een waardevol mensch in zoo groot mogelijke hoeveelheid en volmaaktheid aan het volgende geslacht door te geven.
Wij voegen hier nog eenige opmerkingen over *inteelt* aan toe, omdat stellig menig lezer aanneemt, dat reincultuurwetten, zooals wij ze hier ontwikkeld hebben, tot ontaarding moeten leiden. Daargelaten, dat onze afleiding van de teeltwetten van het Noordras op de biologie van het Engelsche volbloed en zijn geschiedenis steunt — een bij uitstek tastbaar voorbeeld voor kwesties van inteelt — kent de dierenfokkerij bij enkele andere teelten nog veel nauwere inteelt-verhoudingen. Er werd immers reeds gewezen op de Russische Orloffdravers en de Engelsche Shorthorn-runderen; men kan het aantal voorbeelden naar willekeur vermeerderen. In de beroemde Spaansche hof-rijschool te Weenen worden de paarden sinds generaties in twee kleine families door allerengste inteelt voortgeplant en zij handhaven zich sedert langer dan een eeuw in de oude deugdelijkheid. [1])
Men moet echter niet aannemen, dat schrijver hiermede de inteelt ronduit wil aanbevelen. Wij zijn voorloopig nog niet bij machte, de inteelt naar ons goeddunken toe te passen. Wij kunnen in dit opzicht slechts vaststellen, dat de inteelt niet nadeelig behoeft te zijn, maar wij weten nog niet, in welke gevallen zij onschadelijk en in welke gevallen zij schadelijk is. Vandaar, dat de dierenteelt de fokkers waarschuwt voor een *onbezonnen* toepassing van de inteelt; hetgeen haar echter niet weerhoudt, te constateeren, *dat vrijwel alle teelten op den bodem der inteelt opgegroeid zijn.*
Goede fokkers, die een zekeren blik hebben voor de constitutie van een dier, ontzien zich dan ook nooit, eventueel zonder terughouding, van inteelt gebruik te maken. De inteelt is een teelt-

---

1) Nadere gegevens hierover bij M o t l o c h, Studium über Pferdezucht, Hannover 1911. Het boekje behandelt eigenlijk alleen de genoemde fokkerij en wordt wegens zijn beknoptheid aanbevolen.

Digitized by Google

methode voor een ervaren rassenfokker, maar niet voor den alledaagschen fokker.

In dit verband mogen eenige overleveringen betreffende inteelt uit de Oudheid samengesteld en vermeld worden, die betrekking hebben op de allerengste inteelt, d.w.z. op incestteelt. De inteelt heerschte in de oudheid, volgens Justinus, bij de Phoeniciërs en volgens verscheidene schrijvers ook bij de Meden en Perzen. Herodotus bijv. bericht, dat Cambyses met zijn eigen zuster, Plutarchos, dat Artaxerxes met zijn dochter, Curtius (C. Curtius Rufus, Historia de rebus gestis Alexandri, lib. VIII, cap. 9), dat Sysimithres, Satraap van Sogdiana, met zijn moeder gehuwd was, zonder dat zulks als bijzondere uitzondering voorgesteld wordt. — Bij de *Egyptenaren* gold het huwelijk tusschen broer en zuster van oudsher als geoorloofd. De Ptolemäers namen dit gebruik over, toen zij aan de macht kwamen, doordat reeds de eerste, Ptolemäos Lagos, zijn kinderen, Ptolemäos Philadelphus en Arsinoë, volle broer en zuster, met elkaar liet trouwen; de laatste van dezen stam en eveneens uit incestteelt voortgekomen was Cleopatra, een lichamelijk en geestelijk buitengewone persoonlijkheid. Koningin Cleopatra was de dochter uit een huwelijk van broer en zuster en de grootouders waren eveneens broer en zuster; zijzelf was gehuwd met haar broer en trouwde na diens dood met haar jongeren broer. — Bij de oude Grieken was de echt van broer en zuster tot in de 5e eeuw v.d.jt. toegestaan. Grieken en Romeinen hebben het huwelijk tusschen bloedverwanten eerst betrekkelijk laat verboden.

Ook over de bewoners van het oude Peru, vooral van de koningen, berichtte Garcilasso de la Vega, (The royal commentaries of the Ynkes), dat het huwelijk tusschen broer en zuster, of halfbroer en halfzuster bij hen *gebruikelijk* was. De incestteelt van de Ptolemäers en die van de Inca's wordt door de schrijvers uitdrukkelijk teruggevoerd op teeltkundige redenen, omdat deze heerschersgeslachten vreesden, door minderwaardiger bloed te worden bedorven. Hierbij kunnen echter ook juiste waarnemingen aanwezig zijn geweest. Men heeft bij bepaalde dierenteelten moeten constateeren, dat vreemd bloed in een tegen inteelt ongevoelig geworden rassenteelt soms als vergif kan werken; opgehelderd zijn deze gevallen nog niet. Zij worden echter hier vermeld, omdat de Ptolemäers en Inca's hun opvatting over inteelt wellicht uit bewuste waarnemingen afgeleid hebben,

Digitized by Google

zoodat wij hier bij hen met een op ervaring steunend beginsel te doen zouden hebben en niet met bijgeloof. De in het tegenwoordige openbare leven gebruikelijke meening, dat inteelt tot ontaarding (degeneratie) leiden *moet*, is volmaakte dwaasheid. Als stammen of geslachten beginnen te ontaarden, zijn andere redenen de *oorzaak;* wel moet toegegeven worden, dat *dan* inteelt de ontaarding bespoedigt.
Bij het Noordras is in elk geval vanaf het oogenblik, waarop het begon zijn afgesloten volbloed voor ander bloed toegankelijk te maken — waardoor het o.a. ook het instinct voor de ijzeren wet van de rassenteelt op prestaties kwijt raakte — het onbevangen verkeer van de geslachten onder elkaar altijd zeer snel noodlottig geworden; de zedelijke vrijheid sloeg uiteraard dan haast onmiddellijk in het tegendeel om en werd onzedelijk in den hoogsten graad. Voortreffelijk heeft *Guglielmo Ferrero* in zijn boek: „Die Frauen der Cäsaren" (Verlag J. Hoffmann, Stuttgart) dezen plotselingen omkeer blootgelegd. Naar zijn boek zij ook daarom hier speciaal verwezen, omdat wij weinig werken bezitten, die zoo helder aantoonen, dat de schoot van de vrouw, maar ook haar denkwijze en gezindheid aan het op en neer gaan van de geslachten, aan het op en neer gaan van den staat, meer deel hebben, dan de bekwaamheden of onbekwaamheden van de mannen. — De Noordsche vrouw brengt immers uit haar ontwikkelingsgeschiedenis niet het instinct mede van vrouwen uit moederrechtelijke verhoudingen, die bij alle sexueele vrijheid toch steeds het voordeel van den stam in het oog behouden. Op het oogenblik, dat de ongeslachtelijke zedelijke vrijheid van de Noordsche vrouw in een onzedelijke sexueele verandert, heeft zich in de geschiedenis de ontbinding van den staat nog steeds met huiveringwekkende snelheid voltrokken. In hfdst. IV heeft de schrijver ook soortgelijke oorzaken voor den val van Sparta opgegeven en met bewijzen gestaafd. Toen Sparta begon, de oude beteekenis van zijn zedewetten te vergeten, werd de zedelijke wilsvrijheid bij de verwekking van volvrije kinderen weliswaar niet prijsgegeven, d.w.z. de op een erfgoed ter wereld komende kinderen waren altijd nog onberispelijk van afkomst en in dit opzicht is de Spartaansche tot aan den ondergang van Sparta zich steeds bewust gebleven van haar taak voor de voortteling. Maar *voor* of *na* het vervullen van die taak beschouwde de Spartaansche uit de periode van verval het niet

Digitized by Google

als onzedelijk, zich over te geven aan den man, die haar om de een of andere reden beviel; waarbij men er overigens door voorbehoedsmaatregelen voor zorgde, dat uit zulk een samenzijn geen kinderen ontstonden, want de geboorte van zulk een kind van een vrijgeboren Spartaansche vatte men ook nog in den vervaltijd van Sparta als een uiterst onzedelijke gebeurtenis op. Zoo kwam het, dat de Spartaansche vrouwen in heel Griekenland voor echt ongebonden en lichtvaardig doorgingen, ja zelfs voor uitdagend en driest.

In elk geval mag men de zeden en gebruiken van den Noordschen echt niet uitsluitend uit biologische gezichtspunten afleiden, maar men dient daarbij ook een en ander zakelijk met het boerendom in verband te brengen. De echt behoort daartoe als de ploeg bij den akker.

Onder de niet bepaald eenvoudige levensvoorwaarden van noordelijk Europa noodzaakte de wijze van kolonisatie, vooral in lateren tijd, de alleenstaande hoeve van den Noordschen boer, tot een verdeeling van arbeid tusschen man en vrouw; de man nam het buitenwerk op zich, de vrouw het werk binnenshuis. Onder natuurlijke omstandigheden, die gedurende generaties behouden blijven, streeft men er bij de huwelijkskeuze naar diegeen te waardeeren die het beste in staat is de dingen voor welke hij komt te staan onder de knie te krijgen. Dit zal al dra leiden tot helder omschreven begrippen over geschiktheid voor het huwelijk, die dan als maatstaf kunnen worden aangelegd. Bij het boerendom van het Noorden was hetgeen men van den man verwachtte, iets geheel anders dan wat van de vrouw geëischt werd; wij hebben hierboven immers al gezien, met welk een duidelijk verschil de patriciërs het begrip van deugd voor man en vrouw uitgewerkt hebben. Hier stooten wij waarschijnlijk op den wortel, waaruit in de oertijden van het Noordras de geslachtelijke tweevormigheid voortsproot, die alleen dit ras kenmerkt en eenige van zijn karakteristieke secundaire geslachtskenmerken heeft te voorschijn geroepen. — Een oud boerenspreekwoord zegt, dat de vrouw in haar schoot meer uit de hoeve wegdragen kan, dan de man met den oogstwagen binnenbrengt. Dit wil met andere woorden zeggen, dat zelfs de flinkste boer huis en hof verliest, als de vrouw niet deugt. Voor wie het arbeidsterrein van de boerin met eigen oogen gezien heeft, is dit feit geheel vanzelfsprekend en begrijpelijk. Al bleef nu ook in vroegere tijden de vrouw onder het gezag van den man, toch

Digitized by Google

had zij, toen eenmaal de Noordsche boerenhoeve ontstond, al heel gauw te veel mogelijkheden van invloed op het gemoedsleven van den man, om niet mettertijd *in het kader van haar arbeidsterrein* tot een gelijkwaardige persoonlijkheid naast den man te rijpen. Laertes (Od. I 433) bijv. ontwijkt den omgang met Eurykleia, omdat hij bevreesd is voor den toorn van zijn vrouw.
Het is niet ondienstig, hier eenige woorden meer van den reeds genoemden Professor *Beckmann,* Bonn, aan te halen, omdat zij voortreffelijk de buitengewone beteekenis van de land- en boerenvrouw van ouden stijl kenmerken. „Als men de hoofdtrekken in de positie van de Duitsche landvrouw onderscheiden wil en daarbij niet uitgaat van het afzonderlijke bedrijf, maar van onze nationale Duitsche eigenaardigheden, dan vallen twee fundamenteele problemen onmiddellijk op: *ten eerste de leidende positie van de Duitsche landvrouw binnen het bedrijf en ten tweede haar daaruit voortvloeiende gewichtige verantwoordelijkheid voor den loop van het bedrijf*[1]). Beide hebben een gemeenschappelijken wortel, nl. de monogamie op het Duitsche landgoed. *Dit is sinds duizendtallen van jaren Germaansch gebruik. Uit deze oeroude Germaansche inrichting moeten wij dus de huishouding als vrouwenhuishouding afleiden.* [1]) De huishouding van de vrouw nu is de geheele middeleeuwen door tot ongeveer 1850 traditioneel gebonden; van de vroege middeleeuwen, vanaf de capitula de villis bij Karel den Saksendooder tot aan de boerenbevrijding in 1848, dus duizend jaren lang, hebben wij een gesloten overgeleverde gebondenheid. Door twee oorzaken wordt hierbij de positie van de huisvrouw bepaald: ten eerste door de *gesloten huishouding* en ten tweede *de organisatie van het personeel. Om de gesloten huishouding als levensvorm en om de organisatie van het personeel als arbeidsvorm draait de huishouding gedurende 1000 jaren.* — Doel van de huishouding is, alles wat men om te leven noodig heeft, zelf voort te brengen. Ik spreek in de eerste plaats over de gesloten huishouding in dit duizendtal van jaren. Zoo mogelijk zullen alle huiselijke gebruiksvoorwerpen zelf voortgebracht worden. Nu zijn in de oudere tijden de huishoudingen zoo groot als men maar denken kan; zij bestaan uit het gezin met de bloedverwanten, de dienstboden, het huispersoneel, veelal ook de neringdoenden.
Als men deze geweldige huishoudingen in den vorm van zelf-

---

[1]) Cursiveering van mij, de schrijver.

Digitized by Google

verzorging opbouwen wil, dan is dit een organiseerend en scheppend werk van den allereersten rang. [1]) Wel bestaan er ook heden nog talrijke huishoudingen; maar deze hedendaagsche huishoudingen hebben niet dien zin voor organisatie, omdat het er heden in de huishoudingen slechts op aan komt, dat niemand zich de maag bederft, terwijl het er vroeger om ging, dat ieder verzadigd werd.... De tweede gesloten arbeidscirkel in het oudere tijdperk van de middeleeuwen gaat om de organisatie van het personeel. Het personeel is opgenomen in de huishouding; het wordt derhalve in wezen door de huisvrouw verzorgd, door haar onderwezen. Deze verhouding vinden wij heden ten dage eigenlijk alleen nog in Beieren. Daar bestaat zooals men weet tusschen personeel en eigenaar nog gemeenschap van huis en tafel en als men daar een „Landesökonomierat" bezoekt, een heel beroemd man en tevens een man van beteekenis met hoogst moderne en voorbeeldige bedrijfsinrichtingen, dan heeft ook hij nog gemeenschap van huis en tafel met zijn geheele personeel. Zoolang deze gemeenschap bestaat, is er geen sociale tegenstelling. Deze begint eerst, zoodra men het tafellaken doorsnijdt. In Beieren is dus nog de positie van de landvrouw in den vroegeren vorm aanwezig.... Zoo staat dus het type van de oudere landvrouw tot 1850 voor ons, welwillend en begrijpend in het leven, omdat zij al het werk, dat zij van anderen vordert, zelf heeft meegemaakt; voorts bedacht op *strenge orde* en *indeeling van den dag,* aangezien voor het bedrijf meer nog dan voor de huishouding *stiptheid* van belang is en overigens het leven in de eerste plaats van huishoudelijk standpunt wordt beschouwd, waarbij de geheele publieke meening over de landvrouw en ook haar roep met het huishoudelijk succes van haar leven stijgt en daalt." — Hier kan men nauwelijks nalaten op te merken, dat moeders, die dergelijke bedrijven konden regeeren, ook zonen moesten baren, die het leven en de opgaven, waarvoor zij kwamen te staan, onder de knie wisten te krijgen. Naast den „Heer" plaatste zich dus in het oud-Noorsche leven de „Heerin" [2]). Het is beslist geen toeval, dat het woord „Heerin" van „Heer" is afgeleid en duidelijk op de latere ontwikkeling

---

[1]) Cursiveering van mij, de schrijver.

[2]) „Heer" is de bevelende en de tot bevolen bevoegde; ohd. hêriro = de hoogerstaande, voornamere; „herrisch" = zich op heerenmanier gedragende; v. Weigand, Deutsches Wörterbuch.

Digitized by Google

wijst. *Het boerendom van het Noordras is de bakermat geweest van de ontwikkeling der vrouwelijke persoonlijkheid.*
Hoe sterk in ons volk deze oudnoordsche en oudboersche voorstelling nog aanwezig is, die de waarde van een vrouw van haar huisvrouwelijke deugden afleidt en hoe duidelijk de samenhang daarvan nog bij den adel is, moge hieruit blijken, dat het Duitsche volk de eenige jaren geleden gestorven keizerin, tegelijk ook koningin Louise, als bijzondere „edele" vrouwenfiguur beschouwde, omdat zij ook uitsluitend de gade en huisvrouw wist te belichamen. Dit zijn opvattingen over de vrouw, die weliswaar niet meer overeenstemmen met de moderne zienswijze, maar die voor het ontraadselen van de Duitsche volksziel toch heel leerrijk zijn.
Opmerkelijk is, dat ook heden nog onder ons met het trouwen haast plotseling een andere waardeering van de vrouw optreedt. Al mocht een jong meisje voor het huwelijk algemeen in den smaak vallen en de blikken van haar bloedgenooten tot zich trekken, ja, zag men dit zelfs algemeen graag, dan is dat met het oogenblik der huwelijksvoltrekking voorbij; men verwacht nu van haar, dat zij op elk gebied der huisvrouwelijke deugd voldoet. Dit speelt zich zoo plotseling af, dat men den oorspronkelijk met het boerendom van het Noordras verbonden echt al heel scherp in het oog houden moet, om dit feit biologisch te kunnen begrijpen en het niet als dwaasheid maar als vanzelfsprekend op te vatten. Het valt trouwens duidelijk waar te nemen, dat de echt Noordsche vrouw bij de beoefening van haar huisvrouwelijke deugden geheel op het gevoel af een secundair geslachtsmerk in werking stelt, dat op den echt Noordschen man ook beslist indruk maakt. Voor zulke Noordsche vrouwen is het een diep-innerlijke behoefte, voor iets te zorgen. Hiervan kan men zich reeds bij Homerus op de hoogte stellen en door onze eigen Duitsche geschiedenis klinkt eveneens helder het lied van de huisvrouwelijke deugden van de echt Noordsche vrouw.
Men behoeft overigens maar eens de vrouwenfiguren uit Noordsche sagen met die uit de sterk zinnelijke sprookjes van „Duizend en één nacht" te vergelijken, om de bijzondere en eigenaardige beoordeeling van de Noordsche vrouwen overduidelijk voor oogen te hebben.
De eenheid van de Noordsche boerderij bracht den man ertoe in zijn vrouw de gelijkwaardige vriendin te zien. Hierbij werd echter

Digitized by Google

tevens de kiem gelegd voor nog een eigenaardigheid van het Noordras in de onderlinge verhouding der geslachten. Het gevoel voor afstand tegenover ondergeschikten eenerzijds en de gemeenschappelijk doorleefde zorgen anderzijds brachten man en vrouw menschelijk nader tot elkaar en deden den man zijn hart voor de vrouw uitstorten. De Noordsche man heeft de behoefte, open te zijn met zijn vrouw, maar terughoudend tegenover vreemden; de echte Noordsche vrouw eischt zelfs deze oprechtheid, anders voelt zij zich achteruitgezet. — Wij hebben hierboven voldoende gezien, dat de echtelijke trouw in de eerste plaats gemeten werd aan de trouw van de echtelieden tegenover hun bloed en in geen geval aan de geslachtelijke onthouding van den echtgenoot tegenover onvrije vrouwen en meisjes. De Noordsche vrouw is daarom oorspronkelijk ook wel nooit op het denkbeeld gekomen om op bijzitten jaloersch te zijn. Zij zou dit beschouwd hebben als een vernedering, haar door zichzelf aangedaan, omdat zij zich daarmede onwillekeurig op een trap van zuiver sexueele waardeering zou hebben geplaatst en daarmee haar erfelijke substantie in zekeren zin zou hebben verloochend. Dit laatste lag haar echter zoo verre, als de opvatting, dat een bijzit erfgerechtigde kinderen zou kunnen baren. Haar echt was immers niet het resultaat van een keuze naar geslachtelijke schoonheid door den man, maar het vanzelfsprekende gevolg van haar geboorte en op dit gebied kon geen bijzit met haar mededingen, al was deze ook nog zoo mooi. Zij was nu eenmaal de meesteres in huis en hier kwam het er in haar huwelijk uitsluitend op aan, en niet op de wellicht voorhanden speciale wenschen van haar man op geslachtelijk gebied. Zij kon zich dus uiteraard ook alleen in haar hoedanigheid als meesteres gekwetst gevoelen en dit drukt de Duitsche taal nog heel duidelijk uit, als zij zegt: een vrouw gevoelt zich door haar man „achteruitgezet". Daar ligt woordelijk in opgesloten, dat de meesteres van haar eereplaats als huisvrouw, die haar toekomt, „weggezet" en een andere daarop „heengezet" wordt.

Het gotische woord voor scheiding: afsateins beteekent woordelijk het afzetten. De meesteres kon dus alleen in haar waardigheid als huisvrouw gekrenkt worden, of — wat ook nog in aanmerking kon komen — als moeder, ingeval getwijfeld werd aan de flinkheid van haar kinderen. Op dit laatste legt bijv. Th. Birt [1]) den nadruk

[1]) Birt, Römische Charakterköpfe, Leipzig 1916.

Digitized by Google

ten aanzien van de Romeinsche vrouw en hij zegt hierover: „Zeker, ook de Romeinsche vrouw kon zich laten zien: een volbloedvrouw, zooals wij ons deze zouden denken; waarin ras zit en die tot heerschen in staat en soms ook schrander is. De Romein, zegt men, beheerscht de wereld, de Romeinsche vrouw den Romein! Maar zij was *moeder*. Cornelia is beroemd als moeder der Gracchen; Agrippina is berucht, omdat zij de moeder van Nero was: aan hun vruchten zult gij ze herkennen. *Goed of slecht: de zoon is in Rome de wereldhistorische daad van de vrouw geweest.*"
Een voortreffelijke bewijsplaats voor het feit, dat bij het Noordras de vrouw in de eerste plaats als huisvrouw en moeder, d.w.z. aan haar nakomelingschap gewaardeerd werd en dat deze laatste eventueel een diep ingrijpende rol in haar leven spelen kon, vinden wij in het reeds vermelde boekje van *Ida Naumann:* Altgermanisches Frauenleben. Onder het opschrift: Frau und Nebenfrau (vrouw en bijzit; Lachswassertalsaga, Thule VI) bericht I. Naumann, de geschiedenis van Höskuld, zijn vrouw Jorunn en de bijzit Melkorka; en wel, naar het heet, als bewijs voor het feit, dat de reinheid van zeden der Germanen volstrekt niet zoo onomstootelijk vaststaat, als heden ten dage steeds beweerd wordt. Zij zegt bijv. in de inleiding van haar boek woordelijk: „De steeds nóg van Tacitus afkomstige, de verhouding tusschen man en vrouw al te zeer idealiseerende meening dient dan toch belangrijk verbeterd te worden, in dier voege, dat ook hierbij practische gezichtspunten doorslaggevend waren en dat wij integendeel niet alleen bij de vrouwen, maar ook bij de kinderen op een ongegeneerdheid stooten, die ons bij elken stap het agrarische milieu in herinnering brengt."
Welnu, wij hebben in het verloop van dit hoofdstuk reeds grondig gezien, dat het geslachtsleven van het Noordras zich op den bodem van een het leven aandurvende blijmoedigheid der zinnen afspeelt en dat allerlei voor onze hedendaagsche begrippen als hoogst ergerlijk zou gelden. Anderzijds zagen wij echter ook, dat het geslachtsleven van toen absoluut onderworpen bleef aan een teeltgedachte, die het nooit *systeemloos* worden liet; *en alleen de doelloosheid van het geslachtsleven is oorzaak, dat de zinnelijke aandriften van den mensch niet deelnemen aan den opbouw van een cultuur, maar aan de verwoesting daarvan.* Wij menschen van heden zijn de oorspronkelijke teeltgedachte onzer voorvaderen kwijt geraakt en wij waardeeren nu de zedelijkheid volgens heel

Digitized by Google

andere gezichtspunten. Daarom is het zooeven vermelde oordeel van I. Naumann ook ongetwijfeld veel te hard; vooral heeft zij bij de geschiedenis, waarmede wij ons hier dadelijk zullen bezighouden, den zin van de overgeleverde sage — men zou haast zeggen de kneep van het heele verhaal — blijkbaar over het hoofd gezien.

Wij geven eerst de geschiedenis op zichzelf:

Höskuld, de zoon van Thorgard en Kolls, de kleindochter van Unn, werd volgeling van koning Hakon en trouwde met Jorun, de dochter van Björn uit den Bjarnarfjord en van Ljufa. — Jorun was een mooi meisje, erg trotsch en buitengewoon uitblinkend door haar verstand. Zij gold als de beste partij in het geheele Westland, evenzoo was haar vader de eerste van het geheele strandgebied (m.a.w.: Jorun was van onberispelijke afkomst; de schr.) Zij werd rijkelijk van huwelijksgoederen voorzien, met Höskuld verloofd en de bruiloft werd in Höskuldstadir gevierd. Jorunn nam toen de huishouding met Höskuld op zich (m.a.w.: Jorunn is de wettig erkende meesteres op Höskuldstadir, de bezitting van haar man; de schr.)

Aan haar gedrag was al gauw te zien, dat zij verstandig en flink was en in menig opzicht ervaren, maar altijd een weinig trotsch zou zijn (m.a.w.: zij was een onberispelijke, maar misschien een beetje te hoogmoedige huisvrouw; de schr.) Haar samenleven met Höskuld was goed, al lieten zij er in het dagelijksche leven niet veel van merken (m.a.w.: de kenmerkend Noordsche eigenschap, zijn innerlijke gevoelens voor nieuwsgierige oogen te verbergen, wordt hier uitdrukkelijk naar voren gebracht, hetgeen den indruk opwekt, dat men er bijzonderen nadruk op wenscht te leggen, dat beide echtgenooten vast en zeker tot het Noordras behooren; de schr.) Hun kinderen waren Thorleik, Bard, Hallgerd, Langhose en Thurid (m.a.w.: op de vruchtbaarheid van Jorun was niets aan te merken; de schr.)

Op zijn reis naar Noorwegen kocht Höskuld van Gilli een slavin voor drie Mark zilver. Zij was stom. Höskuld nam haar mee in zijn tent en gaf haar goede vrouwenkleeren (m.a.w.: hij maakte haar niet bepaald tot zijn deerne, maar verleende haar blijkbaar ook een soort van huisvrouwelijk gezag over zijn bezittingen; in elk geval verhief hij haar tot zijn erkende minnares; de schr.) Toen de koning hem timmerhout verschaft en hem een gouden armring en een zwaard geschonken had, dankte Höskuld den

Digitized by Google

koning voor de geschenken en de hem betoonde eer, ging aan boord en zeilde naar IJsland. Hij landde in de monding van het Zalmwater en liet het timmerhout naar huis brengen (m.a.w.: aangezien er op IJsland — ook heden nog — geen hout is, had Höskuld een zakenreis naar Noorwegen ondernomen, om timmerhout in te slaan; zijn afwezigheid van Höskuldstadir had dus een heel alledaagsche reden; de schr.)
Vervolgens reed hij met eenige lieden naar huis en werd daar goed ontvangen, zooals te verwachten was. Het goed was inmiddels behoorlijk bestuurd (m.a.w.: Höskuld kon zich in geen enkel opzicht over zijn vrouw beklagen; de schr.) Jorun vroeg hem, wie de vrouw in zijn gevolg was. Höskuld antwoordde: „Je zult denken, dat ik je met mijn antwoord voor den gek houden wil: ik weet niet, hoe zij heet! (schrijver vestigt er de aandacht op, dat de verteller hier nog eens beklemtoont, dat Höskuld de afkomst van zijn slavin niet kent). Jorun zeide: „Twee dingen zijn mogelijk, of het gerucht dat mij bereikte liegt, of je hebt nog meer met haar gesproken, dan haar alleen naar haar naam gevraagd!
Höskuld ontkende dit niet en vertelde haar alles naar waarheid; hij verzocht om goede behandeling van deze vrouw, en gaf als zijn wensch te kennen, dat zij in de tent zou mogen verblijven (m.a.w.: Höskuld denkt er niet over, de huisvrouwenwaardigheid van zijn eega aan te tasten — hij zet haar geenszins achteruit — maar hij wenscht de slavin in het vervolg als geliefde naast zijn vrouw te houden. Deze wensch bevreemdt de eega volstrekt niet, zooals wij dadelijk zullen zien en doet ook geen gevoelens van jaloerschheid bij haar opkomen; de schr.). Jorun sprak: „Ik zal niet twisten met de bijzit, die je uit Noorwegen hebt meegebracht, al zou zij ook moeilijkheden in huis veroorzaken; in dit geval kan ik er niets op tegen hebben, dat zij doof en stom is!
Höskuld sliep elken nacht bij zijn huisvrouw, sedert zijn terugkomst en gaf zich weinig met de vreemde af; maar iedereen viel haar adellijk wezen en haar verstand op (m.a.w. de wederzijdsche neiging van de echtgenooten is door de aanwezigheid van de bijzit in geen enkel opzicht verstoord; men lette er echter op, dat nu in de vertelling de afstamming van de bijzit een rol gaat spelen; de schr.)
Tegen het einde van den winter bracht de vreemde een jongen ter wereld. Höskuld werd geroepen en men toonde hem het kind.

Digitized by Google

Hij meende nooit een mooier en adellijker kind te hebben gezien en hij liet het Olaf noemen, aangezien kort te voren zijn oom van moederszijde Olaf Feilan gestorven was. Olaf was een buitengewoon mooi kind en Höskuld schonk hem zijn volle toegenegenheid (m.a.w. in haar zoon getuigt de bijzit van een hooge erfwaarde, waaruit een voortreffelijke afstamming kan worden opgemaakt; de schr.)

In den zomer zei Jorunn, de vreemde moest den een of anderen arbeid verrichten of de hoeve verlaten (m.a.w. eerst nu begint bij Jorunn de jaloerschheid; zij gaat in de bijzit een zekere *„gelijkwaardigheid"* vermoeden, die in staat is met haar afstamming te wedijveren; vandaar haar kenmerkende eisch aan den man, om de bijzit óf uit de woning te verwijderen óf haar daarin een zoo nederige plaats aan te wijzen, dat haar eigen positie als huisvrouw en moeder absoluut duidelijk gemaakt en verzekerd wordt; de schr.). Höskuld bepaalde, dat zij de echtelieden bedienen en voor het overige haar jongen verzorgen zou (m.a.w. Höskuld gaat weliswaar niet in op het alternatief van zijn vrouw, wijst echter aan de bijzit toch een plaats in huis aan, die haar duidelijk *onder* de huisvrouw rangschikt; de waardigheid van de huisvrouw wordt dus nog niet aangetast, maar wel de erfwaarde van de bijzit indirect daardoor erkend, dat Höskuld aan den wensch van zijn vrouw niet voldoet en zijn zoon Olaf zorgvuldig laat opvoeden; de schr.). Toen de knaap twee jaren oud was, kon hij volledig praten en alleen rondloopen als een kind van vier jaren (dus, een heel opvallend, welgeschapen kind; de schr.).

Op een zekeren morgen zag Höskuld zijn zoon Olaf en diens moeder aan den kant, waar een beek langs de helling van de erfweide liep en op eenmaal wist hij, dat zij niet stom was. Zij ging met hem aan de glooiing zitten en sprak: „Ik heet Melkorka, Myrkjartan heette mijn vader, hij is koning in Ierland; vandaar kwam ik met 15 jaren in krijgsgevangenschap! Höskuld zeide, dat zij veel te lang haar hooge afkomst verzwegen had. Hij ging naar huis en vertelde dit aan Jorunn. Jorunn zei echter, dat men immers niet met zekerheid kon weten of zij de waarheid sprak; zij gaf niets om zulk vreemdsoortig volk. Hiermede werd het gesprek afgebroken.

Jorunn behandelde haar sindsdien geenszins vriendelijker, maar Höskuld liet zich nu vaker met haar in (let op, hoe nu de *zekerheid* over de onberispelijke afstamming van Melkorka den

Digitized by Google

geheelen stand van zaken verandert; de schr.). Korten tijd daarna, toen Jorunn eens slapen ging, trok Melkorka haar de schoenen en kousen uit en legde alles op de deel te zamen. Jorunn nam de kousen en sloeg haar daarmede om de ooren. Melkorka werd boos en gaf haar een vuistslag op den neus, zoodat het bloed er uit sprong (het is wel niet geheel duidelijk, wat eigenlijk de woede van Jorunn opgewekt had, maar blijkbaar wil de berichtgever ook slechts door de ongegrondheid daarvan de met moeite ingehouden jaloerschheid van Jorunn bijzonder kras doen uitkomen; opmerkelijk is voorts, dat Melkorka de deemoedige houding van een dienstbode laat vallen en zonder aarzeling toeslaat; Melkorka voelt zich dus nu tegenover Jorunn als volkomen gelijkwaardig en voelt thans de haar ten deel gevallen behandeling als smaad, waar zij als dienstbode eigenlijk niet het recht toe heeft; de schr.). Höskuld kwam tusschenbeide en scheidde ze. Daarop liet hij Melkorka vertrekken; hij gaf haar een woonstee boven in het Zalmwaterdal. Daar richtte Melkorka haar huis in. Höskuld gaf haar alles, wat zij hiervoor noodig had; haar zoon Olaf trok daar ook heen (Dit wil minstens zeggen, dat Höskuld haar de vrijheid gaf. Waarschijnlijker is echter hieronder te verstaan, dat Höskuld Melkorka tot zijn tweede vrouw maakte en om die reden voor haar een eigen haardvuur in het Zalmwaterdal ontstak).

Weldra zag men aan Olaf, toen hij opgroeide, dat hij boven andere mannen in schoonheid en ridderlijkheid uitsteken zou (m.a.w. uiteindelijk wordt door deze vingerwijzing naar de bloedwaarde van den knaap Olaf de houding van Höskuld in zekeren zin nogmaals gerechtvaardigd en de onberispelijke afstamming van Melkorka nogmaals onderstreept; de schr.).

Dit verhaal van de bijzit Melkorka is niets meer of minder dan een in den meest beknopten vorm vertelde roman op den grondslag van bloedwaarde en teelt. Melkorka, de Iersche koningsdochter uit het edelste geslacht, geraakt buiten haar schuld (geval van oorlog) in gevangenschap en verliest hierdoor haar vrijheid. Zij houdt zich voor stom, blijkbaar om van meet af aan bevrijd te zijn van alle antwoorden op vernederende vragen; trotsch en zwijgend berust zij in haar lot. Een toeval brengt haar naar IJsland, waar zij de bijzit wordt van een daar wonenden Odalsboer. In den zoon getuigt zij echter van haar geslacht en afkomst. De diepere zin van het verhaal nu is, dat geen menschelijk onverstand

Digitized by Google

en geen rampspoed in staat waren, dit koninklijke bloed te smoren; de edele geaardheid zet zich toch, ondanks alle hindernissen, door en eischt erkenning. De adel van het bloed komt in den zoon vast en zeker voor den dag. [1]) Wat voor Melkorka de zwaarste vernedering zijn moest, n.l. om als adellijke koningsdochter de *onvrije* minnares van een Odalsboer te worden, is toch ook maar het begin van haar nieuwe vrijheid. Als volledig erkende vrouw en moeder brengt zij de rest van haar leven aan eigen haard door.

Dit is — oudnoordsch gezien — de geschiedenis van de Iersche koningsdochter Melkorka.

Het valt niet te ontkennen, dat een en ander ondanks de laconieke manier van vertellen met verbazingwekkende kracht geschilderd is. Elke zin schijnt met ruwe maar vaste hand ineengevoegd en behouwen te zijn; alsof een Noordsche boer met zijn bijl het hout kapt, zoodat er zonder spijkers en andere bevestiging, alleen door middel van de onberispelijke voeg, een blokhuis van opgetrokken kan worden. Met welk een zekerheid toch is de persoonlijkheid van de trotsche Jorunn geschilderd en hoe duidelijk treedt zij ons tegemoet als meesteres in haar huisvrouwelijk rijk. Men lette er eens op, hoe weinig in den grond van de zaak omtrent Melkorka verteld wordt en hoe desondanks haar edele afstamming steeds duidelijker voor het oog van den lezer verschijnt. Het gedrag van Jorunn dient als maatstaf om de steeds meer aan het licht komende gelijkwaardigheid van Melkorka aan te toonen.

Zoolang Melkorka slechts de minnares van den echtgenoot was, beteekende zij niets voor Jorunn; vrij onverschillig laat zij de legerstede van den man ook aan de bijzit over. Vanaf het oogenblik echter, dat de man den zoon van de bijzit geheel en al als zijn eigen gaat erkennen, verandert haar houding tegenover Melkorka langzaam maar zeker. In haar moederschap wordt de trots van Jorunn getroffen en dit doet haar ten laatste alle adellijke matiging vergeten; het denkbeeld van een mededinging op geslachtelijk gebied om de gunst van den echtgenoot kwam toentertijd in de verste verte niet op bij een huisvrouw, die in het huis van den echtgenoot als meesteres het bewind voerde. De

---

[1]) Wie denkt hier niet aan het bekende woord van Goethe: „Man leugnete stets und man leugnet mit Recht, dass ja sich der Adel erlerne." (Men ontkende steeds en men ontkent terecht, dat adel ooit geleerd kan worden). (Ballade vom vertriebenen und zurückgekehrten Grafen).

Digitized by Google

sage vergelijkt derhalve ook in het algemeen niet de persoonlijkheden van Jorunn en Melkorka met elkaar. Maar de zoon, d.w.z. de beteekenis van de afstamming naar bloedwaarde, wordt hierbij tot maatstaf voor de beoordeeling van de vrouwelijke *waardigheid* genomen; wij vinden dus in deze sage precies hetzelfde standpunt tegenover de vrouw, dat Birt ons over de Romeinsche patriciërs bericht; trouwens een standpunt, dat volkomen in tegenstelling is met de *tegenwoordige* — wij kunnen gerust zeggen met de „moderne" — opvatting van de vrouw.
De positie van Höskuld tusschen de beide vrouwen is met een zekere humoristische gelatenheid geschilderd. Kalm en zelfverzekerd staat Höskuld steeds *boven* de vrouwen; hij houdt de teugels van het gezag als heer des huizes stevig in de hand, hij is en blijft de heer op Höskuldstadir en de vrouwen moeten zich aan zijn beslissingen onderwerpen. Maar de zakelijke manier, waarop hij ondanks alle genegenheid voor Melkorka en haar zoon steeds de huisvrouwelijke positie van zijn eigenlijke eega weet te handhaven, doet toch heel weldadig aan. Het lijkt haast, alsof in het verhaal bepaald op den voorgrond geplaatst zal worden, dat ondanks de onberispelijkheid van Jorunn, ondanks het feit, dat Höskuld den voorrang van zijn rechtmatige eega als huisvrouw niet laat aantasten, ook ondanks de opvallende terughouding van Melkorka, de koninklijke afkomst van de bijzit onweerstaanbaar haar recht eischt.
De schrijver kan niet nalaten, nu ook eens het oordeel van Ida Naumann over deze geschiedenis aan te halen. Zij zegt daarover: „....Höskuld had op zijn tocht ook Melkorka, de moeder van zijn zoon Olaf, als bijzit met zich. Het is nu juist niet vermakelijk te zien hoe zijn vrouw Jorunn met Melkorka kan opschieten en hoe Höskuld nu eens meer belangstelling voor deze, dan meer voor eerstgenoemde vrouw doet blijken, naar luim en believen."
Ida Naumann oordeelt hier volkomen juist van een hedendaagsche opvatting uit, die de egoïstische gevoelswereld van den enkeling op den voorgrond plaatst en als maatstaf aanlegt voor elke afzonderlijke menschelijke wederwaardigheid. In een dergelijke belichting krijgt inderdaad de geschiedenis van Höskuld en zijn beide vrouwen onmiddellijk een heel ander aanzien. Höskuld is dan alleen maar een trouwelooze echtbreker, die buitendien nog de brutaliteit heeft om krachtens zijn huisrecht als echtgenoot de

Digitized by Google

eega te dwingen, het bijwijf in huis te dulden. Tusschen beide vrouwen wisselt dan zijn geneigdheid heen en weer; een ongetwijfeld heel aannemelijke toestand voor onze moderne literatoren, die zich allang afgewend hebben mannen te schilderen en alleen nog het mannetje op de snijtafel van hun zielsanalyse kennen. Het resultaat van den strijd der beide vrouwen om de geslachtelijke gunst van Höskuld is in deze belichting uiteindelijk een hoogst kleinburgerlijk handgemeen in de slaapkamer van Jorunn. Als slot dus: eenerzijds een bloedneus en de handhaving van het huisvrouwelijk gezag in huis, aan den anderen kant uittocht van de bijzit en het toekennen van een afzonderlijke woning, om zoo te zeggen de inrichting van een soort van „pavillon d'amour" op IJsland.

Het is geenszins de bedoeling hiermede het overigens voortreffelijke onderzoek van Ida Naumann over het vrouwenleven der Germanen naar beneden te halen. De schrijver meende goed te doen door de oudnoordsche en de moderne opvatting eens tegenover elkaar te plaatsen en daardoor te laten zien, welke fundamenteele verschillen zich in de beoordeeling van oudnoordsche overleveringen kunnen voordoen, als men met de oudnoordsche teeltgedachte in de betrekkingen van de geslachten onderling geen rekening houdt.

In het Noordsche boerendom en zijn verhouding tot den Noordschen echt ligt ook de verklaring voor een eigenaardigheid, die hier als slotbeschouwing een plaats moge vinden. De duidelijke arbeidsverdeeling van de geslachten heeft er o.a. toe geleid, dat de aangelegenheden der gemeente alleen door den man geregeld worden. Hierin moet wel de oorsprong van het Noordsche thing gezocht worden.

Hoe innig en van zijn verantwoordelijkheid bewust, de Noordsche man in den echt met zijn vrouw samenleeft en hoe zeer hij haar als persoonlijkheid ook schat en waardeert: voor haar optreden in het openbaar toonde hij in den grond van de zaak nooit veel begrip. Dit zou, gezien de hooge achting, die men de vrouw toedroeg, een onverklaarbare tegenstrijdigheid zijn, als men hierbij niet de boersche wortel van dit verschijnsel in het oog hield, die nu eenmaal een duidelijke *arbeidsverdeeling* tot voorwaarde heeft. Er bestaat eigenlijk maar een enkele uitzondering op dit standpunt van den Noordschen man tegenover de handelend in het openbaar optredende vrouw en wel ten aanzien van de

Digitized by Google

koninklijke waardigheid bij vrouwen. Dit stemt echter volkomen overeen met die gevallen, waarin noordsch boerendom de erfopvolging aan de dochter overliet, voor zoover geen mannelijke erfgenaam meer aanwezig was. Het Noordras vatte immers, het zij tot besluit nog eens herhaald, de boerenhoeve slechts op als voedingsgrondslag voor een nieuwe generatie van zijn kinderen en hierbij kwam het minder aan op het beginsel van de erfopvolging dan wel hierop, dat op de boerderij gelijkwaardig bloed zich tot den echt vereenigde.

Aan het einde van dit, tal van problemen rakende hoofdstuk, zij hier als samenvatting nog de liefdevolle schildering weergegeven van *J. Müller* [1]) over het huwelijksleven van Duitsche boeren. Uit de woorden van Müller valt heel duidelijk op te maken, dat alle huwelijkswetten van het Noordras een boerschen grondslag *moeten* gehad hebben. Bij het lezen van de volgende regels komt men onvermijdelijk tot het inzicht, dat wij in onze oude boersche huwelijkswetten den biologischen ondergrond van het Noordras voor ons hebben.

„Het vraagstuk: *Zal ik trouwen?* is bij den boer heel gauw opgelost. Het is met een beslist ja afgedaan, voor zoover hij een hoeve heeft of vinden kan. Hieraan ziet men al dadelijk, dat de beslissende rol door het bezit van grond gespeeld wordt; want wat is een boer zonder bodem? Waar deze grondslag niet gegeven is, komt het *echte* boerendom hevig in verzet tegen het trouwen. Het algemeen menschelijk gevoel speelt bij den boer geen rol; *proletariërs, die met hun kinderen de gemeente tot last zijn, wil hij niet dulden en hij laat zich van geen humaniteit overtuigen, dat het stichten van een familie een algemeen menschelijk recht is.* Als hij echter de hoeve overneemt, dan is het vanzelfsprekend, dat daar een boerin bij hoort. *De vrouw is voor den boer iets absoluut onmisbaars; de boerin is steeds wat zij in andere standen slechts bij groote uitzondering is, deelgenoote in den arbeid van den man. Man en vrouw werken hier samen, zooals twee firmanten van een zaak of twee broers, die onder een firma werken. Het is duidelijk, welk een band hierdoor tusschen beiden ontstaat en welk een aanzien dit aan de vrouw verleent.*

Het verwijt: Ik moet je onderhouden, is op de vrouw van den

---

[1]) Mann und Weib, Union Deutsche Verlagsgesellschaft, Band III, blz. 357 Kapitel 8: J. Müller, Die beiden Geschlechter innerhalb des Bauernstandes.

boer niet van toepassing, of zij zou al geheel plichtvergeten tegenover haar beroep staan. De man bebouwt den akker, de boerin verzorgt den stal; aan haar komt de opbrengst van de melk, de boter en de eieren toe, die zij op de markt brengt, evengoed als de verkoop van het graan en van het vee tot het arbeidsterrein van den man behoort. Dit is van oudsher zoo, geen burgerlijk wetboek behoeft het te regelen. En aangezien de hoeve en wat deze vereischt het beslissende is in alle aangelegenheden van den landman, is ook de tweede vraag gemakkelijk af te doen: *Wanneer zal ik trouwen?* De boer heeft voor alle dingen tijd en geduld; hij wacht ook, tot de ouders de boerderij aan hem overdragen, of totdat hij als jongere zoon het geld krijgt om ergens in te trouwen. En hetzelfde doet de dochter. Zij spaart jaar-in jaar-uit haar loon en spint en weeft haar linnenkast voor elkaar. Zij weet met stelligheid, dat op een zekeren dag de een of andere zoon des huizes een vrouw noodig heeft, omdat hij een boerderij aanvaarden moet of dat er iemand op de hoeve een schoondochter gebruiken kan en als al het overige naar wensch is, zal zij in aanmerking komen en tenslotte ook gekozen worden. Sentimenteele dweeperijen komen inmiddels niet bij haar op, want zij leest geen romans en het harde werken neemt haar gedachten voldoende in beslag. De omstandigheden, dat de hoeve bij alle overwegingen de hoofdrol speelt, is eveneens doorslaggevend bij de keuze van de bruid. De vader verklaart het jonge paar de inrichting van den toekomstigen echtelijken staat en wel droog en nuchter in aanwezigheid van alle familieleden. De liefde speelt hierbij een ondergeschikte rol. De boer is grof-natuurlijk, maar niet overgevoelig. *Hij weet, dat een vrouw voor het geheele leven behoort te zijn en dat het gemeenschappelijke leven ook middelen vereischt.* Daarom komt de staat van vermogen in de eerste plaats in aanmerking. *Voor het overige kan geen aristocraat met meer nadruk op gelijkgeboortigheid pochen en tegen mésalliance optreden, dan de groote boer, als het om zijn kinderen gaat.* Een belangrijk punt is voor den boer verder, of de candidate huishoudelijk is en in het huis past. Zelden of nooit zal de boer een niet-boerin trouwen, want hij kan ze immers niet gebruiken. Daarom vinden ook meisjes, die als naaister of in soortgelijke beroepen op het platteland werkzaam zijn, niet licht een verzorging, al zijn hun persoonlijke hoedanigheden ook nog zoo aanlokkelijk. De echt zelf onderscheidt zich bij den boerenstand door soliditeit en duurzaam-

Digitized by Google

heid. Echtscheidingen komen niet dikwijls voor en worden als een schande beschouwd. Het gemeenschappelijk werk, het gemeenzame denken en voelen laat verschil en ondraaglijkheid der karakters veel zeldzamer optreden dan in de stad, en waar zij voorkomen, maakt de boer door zijn gezonde zenuwen zich gemakkelijker daarmee af, dan ons teer georganiseerd moderne geslacht. Religieuze ernst beheerscht de meeningen van den boer voor echt en familie. Aardigheden over het huwelijk zal men van een boer niet hooren, hij spreekt niet over het intieme daarvan en bezit in dit opzicht heel wat meer tact dan menig bewoner van de groote stad. *De godsdienstige ernst bewaart hem ook voor gemengde huwelijken; hij voelt, dat hiermede een vreemd element in huis komt.* Het verkeer tusschen man en vrouw op het platteland speelt zich overeenkomstig het gebruik op vrijwel gelijken voet af. Op gemeenschappelijke medewerking berust het boerenhuis. Het boerenhuis is niet de moderne bekrompen familie, waarin niet eens de grootouders, laat staan ongehuwde familieleden plaats vinden, maar nog het geheele huis in den zin van Riehl, waar broer en zuster, oom en moei zich niet vreemd gevoelen. Als de oudste zoon de hoeve overneemt, zijn hem de broers en zusters, die nergens anders onderdak komen, niet tot last; zij werken immers mee en ook de oudelui duldt hij graag; zij allen kunnen van nut zijn, zij het ook alleen ter bewaking van de kinderen. En allen praten mee, als het om huiselijke aangelegenheden gaat. Deze vertrouwelijkheid van alle familieleden verleent aan het boerenhuis een eigenaardige bekoring, die aan ons kleinzielig cultuurleven ontbreekt. Als Riehl zegt: *„In den boer ligt de toekomst van Duitschland”,* dan bedoelt hij daarmede niet alleen de beteekenis, die de landbouw in economischen zin voor het rijk heeft; hij kenmerkt zoodoende den boer tevens als bolwerk van de zede, als bewaarder van de oude goede traditie, als reserve van kracht in zedelijk en religieus opzicht. Moge hij hierin ook den anderen standen tot model en voorbeeld zijn! Wat wij *volksaard, volkskunst en volkswijsheid* noemen, is voor een groot gedeelte *boerendom, boerenkunst, boerenwijsheid,* en geregeld schuilt in de voortbrengselen daarvan een karakter van degelijkheid, van onverwoestbare levenskracht, terwijl, wat de stadmode brengt, in enkele maanden weer vergeten is. Als nu de geslachtelijke vraagstukken en hervormingen zoo vóór alles de belangstelling van de beschaafde wereld in beslag nemen, dan is het zeker

Digitized by Google

wel een maatstaf voor hun beteekenis, als zij getoetst worden aan den gezonden geest van den boer. Dit wil zooveel zeggen, als ze door de natuur zelf op de proef te doen stellen. De scherpe tegenstelling, waarin heden ten dage echte boersche *kultuur* en oppervlakkige steedsche *beschaving* tot elkaar staan, wordt hiermede het beste belicht."

Digitized by Google

X.

Eenige verdere maatregelen van het Noordras voor het gezond houden van zijn soort

De vraagstukken, die hierin zullen besproken worden, voeren slechts de in het vorige hoofdstuk ontwikkelde denkbeelden ten einde. Het gaat in hoofdzaak om maatregelen, die door het gezondhouden van de soort rechtstreeks dienstbaar zijn aan de teeltgedachte van het Noordras. De schrijver behandelt deze in een afzonderlijk hoofdstuk, omdat de overleveringen vrij onvolledig zijn en niet toestaan, een uniform beeld te ontwerpen. In elk geval lijkt het ons juist te zijn, de voorhanden brokstukken van de overleveringen eens bijeen te brengen.
In het vorige hoofdstuk werd er reeds uitvoerig op gewezen, van welk een waarde de gezondheid van het individu voor een teelt is. *Het is volkomen doelloos, teeltkundige vraagstukken te behandelen, als niet van te voren alle vraagstukken betreffende het gezondhouden van een teelt zijn opgehelderd.* Daarom zegt men ook in de dierenfokkerij, dat de vraagstukken betreffende de *houding* van dieren in beginsel steeds vooraf moeten gaan aan die van de *teelt* van dieren. Op deze omstandigheid kan niet nadrukkelijk genoeg gewezen worden. Het Noordras heeft oorspronkelijk ongetwijfeld in een omgeving geleefd, die er voor zorgde, dat alleen de gezonde mensch het pleit winnen kon. In elk geval schijnt men al heel vroeg de beteekenis van de lichamelijke gezondheid voor de teelt van het ras duidelijk te hebben ingezien; want anders kunnen sommige maatregelen niet verklaard worden. Het meest bekend zijn in dit opzicht wel de beroemde en overal aangehaalde bepalingen over het te vondeling leggen van zieke en zwakke pasgeborenen.
Het dunkt den schrijver kenmerkend, dat men in bijna alle werken, die zich bezig houden met de rasveredeling der volken, deze bepalingen van het Noordras over het te vondeling leggen weliswaar vermeld vindt, waarbij naar gelang van de wereldbeschouwing van den beoordeelaar min of meer moreele opmerkingen terloops ingevoegd worden, dat echter tot dusver een belangrijke omstandigheid nauwelijks aan een arts of aan een biologisch

Digitized by Google

geschoold onderzoeker is opgevallen. Voor het tegenwoordige geslacht is het blijkbaar de natuurlijkste zaak van de wereld, dat er mismaakte, verminkte en zwakke kinderen geboren worden. Daarom denkt men ook niet verder na over de eigenaardige bepalingen van het Noordras over het te vondeling leggen. Voor een physiologisch geschoold dierenfokker zijn deze bepalingen echter een moeilijk op te lossen raadsel. Als een teelt opgebouwd is op een niets ontziende keuring van de lichaamsgesteldheid en als de voortplanting van geslacht tot geslacht naar keuze geschiedt, dan behooren zieke, zwakke en verminkte jongen tot de grootste zeldzaamheden. In geen geval — of slechts in uiterst zeldzame gevallen — worden er jongen geboren, die zoo opvallend onbruikbaar zijn, dat men reeds bij hun geboorte de toekomstige ongeschiktheid voor de voortplanting of voor het gebruik kan vaststellen. Ditzelfde moet ook gegolden hebben voor den vroegeren tijd van het Noordras. Voor de enkele nieten onder de geboorten zouden de in het vorige hoofdstuk besproken huwelijkswetten van het Noordras ruim voldoende geweest zijn, om ze van de verdere teelt uit te schakelen. Hiervoor waren geen bijzondere en uitvoerige bepalingen over het te vondeling leggen noodig; dit te vondeling leggen was namelijk in het geheel niet overgelaten aan de willekeur of het oordeel van den vader, maar een gemeentelijke aangelegenheid en de vader handelde bij het te vondeling leggen ook slechts in opdracht van de gemeente; wij zullen verderop deze dingen nog uitvoeriger moeten bespreken. Vast staat, dat *elk* pasgeboren kind aan een keuring onderworpen werd. Even vast staat het echter voor den schrijver, dat dan nog veel fijnere ziftingsgronden in het spel zijn geweest, dan wij voorloopig aannemen. In elk geval is het bij den stand van zaken onmogelijk, dat zulk een groot aantal mismaakte kinderen geboren werd, om zoo omslachtig en wettelijk duidelijk geregelde maatregelen te vereischen en te rechtvaardigen, als ons van het Noordras overgeleverd werden.

Wij weten alleen, dat het kind eerst dan pas als opgenomen gold in de gemeenschap der sibbe, zoodra de vader het *opgenomen* had. Over dit punt is reeds veel geschreven, maar het meeste daarvan gaat aan het wezen van de zaak voorbij. Men heeft gezegd, dat de vader zich op deze wijze tegen kinderonderschuiving wilde verzekeren. In het vorige hoofdstuk zagen wij echter alreeds, dat het Noordras aan deze zaak zijn aandacht schonk, daar waar zij met

Digitized by Google

goed gevolg kon worden bestreden, nl. bij de ontvangenis. Bovendien mag zeker wel betwijfeld worden, dat men aan een pasgeboren kind zien kan, van wien het afstamt. Ook heeft men verklaard, dat dit opnemen van het kind alleen maar een rechtskundige handeling voorstelde, om het vaderschap in het openbaar vast te leggen. Dat is niet zoo geheel onjuist. Maar na alles, wat wij in het vorige hoofdstuk over alle rechtsvormen van het huwelijk en de teeltkundige gedachte daarvan hebben gezien, zijn dat toch alles al heel onbelangrijke vaststellingen. Het rechtmatige kind veronderstelt de rechtmatige moeder en de rechtmatige moeder heeft de rechtmatige echtverbintenis tot voorwaarde. Met de huwelijksplechtigheid was dus reeds het *juridische* gedeelte van de aangelegenheid afgedaan. Nochtans moet aan dit opnemen toch nog een redelijke gedachte te gronde gelegen hebben. Ongetwijfeld hield dit gebruik verband met de bepalingen over het te vondeling leggen. Welke kinderarts zou het echter heden bijv. wagen over een pasgeboren kind, dat geen lichaamsgebrek vertoont, te verklaren, dat het zich lichamelijk krachtig of zwakjes zal ontwikkelen? Waarschijnlijk niet één! En dan zou men bij zoo gezonde menschen, als waarop het Noordras in zijn vroege historie kon bogen, van iederen vader maar eenvoudig veronderstellen, dat hij in staat was, bij een pasgeboren kind te zeggen, of het later gezond zou zijn of niet!

Ingeval dus den huisvader niet een of ander zeer fijn werkend middel van onderzoek ter beschikking stond, dient men dergelijke gedachten aangaande een keuring op deugdelijkheid van de pasgeborenen door den vader weer te laten vallen. Maar wellicht mogen wij het bestaan van zulk een keuringsmiddel werkelijk aannemen. Een zekere voorzichtigheid is bij deze veronderstelling zeker van pas, niettemin zij de zaak hier eens ter overweging gegeven. Men zou nl. de *doop* hiermede in verband kunnen brengen; hetgeen ten deele ook reeds gedaan wordt. Jammer genoeg zijn de overleveringen terzake niet voldoende ondubbelzinnig en duidelijk. Vast staat echter, zooals eenige overleveringen berichten, dat het pasgeboren kind onmiddellijk na de geboorte in koud water gedoopt werd. „De rechtsverhouding tusschen vader en kind was in den heidenschen tijd niet zoozeer afhankelijk van de geboorte in den echt, dan van de erkenning van het kind door den vader. Dit laatste vond plaats, doordat de vader het op den grond liggende pasgeboren kind opnam of het hem toegereikte kind aan-

Digitized by Google

nam. Evenwel konden de naamgeving en de eerste verzorging van het kind, nl. begieten van het kind met water (ten onrechte waterwijding genoemd) of het voeden daarvan inzooverre de formeele erkenning vervangen, dat vanaf dit oogenblik de vader het kind niet meer te vondeling leggen mocht."

Het aldus beperkte recht tot te vondeling leggen van kinderen is eerst door het christendom onderdrukt. Maar ook daarna nog bleven herinneringen aan den heidenschen toestand voortbestaan, zooals bijv. de doop als voorwaarde tot de erfgerechtigheid in het West-Gotische en Oost-Noordsche recht (v. Amira). Men bedenke maar eens, welk een geweldig verlies in warmte het kleine lichaampje bij het begieten met koud water plotseling in evenwicht brengen moest, dan zal men toegeven, dat het pasgeboren kind al een heele physiologische prestatie te volbrengen had; in elk geval zou door dit procédé de lichaamsgesteldheid aan een proef van de eerste orde onderworpen worden. Blijkbaar wist men uit de manier, hoe de pasgeborene hierop reageerde, zekere gevolgtrekkingen te maken. Het vermoeden ligt voor de hand, dat een *gezond* kind met een vrij langdurig gebrul tegen een dergelijken maatregel geprotesteerd zal hebben. Als dit zoo is, dan kunnen eenige andere overleveringen op natuurlijke wijze en bovenal ook biologisch begrijpelijk gemaakt worden; deze bijv., dat een pasgeboren kind eerst den gevel van het huis beschreeuwd moet hebben, voordat het erkend werd.

Had echter een vader het besluit genomen, zijn kind te vondeling te leggen, dan was deze handeling volstrekt niet alleen van zijn wil afhankelijk. De patriciërs van het oude Rome verboden in beginsel het te vondeling leggen van een *gezonden* jongen; den vader, die het toch deed, dreigden zeer zware straffen. Als een patriciër een zoon te vondeling wilde leggen, dan moest hij dien eerst aan 5 getuigen getoond hebben. Deze wet gaat terug op Romulus (Dion. Hal. II 15 vermeld bij Schrader, Reallexikon) en is ongetwijfeld oud-Noordsch, terwijl ook door alle overige Noordsche overleveringen bepalingen van dezelfde strekking bewezen of minstens vermoed kunnen worden. Plutarchus zegt over Sparta (vgl. Lycurgus, Reclam Nr. 2263, 2264): „Het was niet van den vader alleen afhankelijk of hij het pasgeboren kind grootbrengen wilde; hij moest het naar een bepaalde plaats „Lesche" genaamd, brengen, waar de oudsten van elk gilde vergaderd waren. Deze bekeken het nauwgezet en als het sterk en

Digitized by Google

goedgebouwd was, droegen zij hem op het groot te brengen en wezen zij hem een van de negenduizend perceelen toe; was het daarentegen zwak en misvormd, dan lieten zij het dadelijk in de zoogen. Apothetae, een diepe kloof aan den berg Taygetus, werpen, omdat men van meening was, dat een mensch, die al vanaf het moederlijf een zwak en gebrekkig lichaam had, zoowel zich zelf als den staat tot last moest zijn. Daarom ook werden de kinderen na de geboorte door de vrouwen niet in water(!!!) maar in wijn gebaad, om daardoor den stand van hun gezondheid te onderzoeken. Want men zegt, dat epileptische of in ander opzicht ziekelijke kinderen door den wijn bewusteloos worden en uitteren, de gezonden echter nog meer kracht en sterkte krijgen." [1])

Met de verordening, die Plutarchus ons hierover brengt, kan het erfrecht op de erfboerderijen evenwel niet vereenigd worden. „Deze verordening heeft tot voorwaarde, dat de staat voortdurend over een groot aantal erfboerderijen beschikken kan. Ed. Meyer meent dat zij weliswaar in de vierde eeuw niet meer in gebruik was, maar toch den stempel van echtheid van een oude spoorloos verdwenen instelling draagt en de herinnering aan het recht van iederen Spartaan op een perceel (erfboerderij) doet voortleven. Evenwel, deze vermeende oude wet is niet alleen onvereenigbaar met de erfelijkheid van de erfboerderijen, maar ook met den ten tijde van Tyrtaios optredenden eisch naar algemeene herverdeeling van het land.

De overlevering zal vermoedelijk in zooverre waarheid bevatten, *dat uitsluitend krachtige kinderen in staat zouden zijn, om heer op een erfboerderij te worden."* (Busolt).

Men ziet ook hier weer, dat het beslist verkeerd is, bij het Noordras eenvoudigweg van een vaderrecht te spreken. Het hoofd van de familie treedt steeds weer op als vertrouwensman van het geheel, dat de kleinste eenheid van den stam, namelijk de familie, bestuurde. Deze verhouding kan het beste vergeleken worden — in overdrachtelijke beteekenis natuurlijk — met die van onze compagnies- of batterij- of escadronscommandant voor den oorlog. Aan dezen was door den landsregeerder de kleinste gesloten militaire eenheid toevertrouwd. Zij moesten met hun persoon geheel en al instaan voor deze hun toevertrouwde eenheid; daartegenover hadden zij echter ook een zekere bevoegdheid tot

---

1) Hier is het verband tusschen den doop en een physiologische keuring van de lichaamsgesteldheid volkomen duidelijk.

Digitized by Google

straffen. Binnen hun machtsgebied waren zij betrekkelijk heer en meester, maar naar buiten waren zij, ondanks een groote zelfstandigheid van handelen, duidelijk en vast ingeschakeld in het geheel van het leger.

In verband met deze bespreking over het te vondeling leggen van knapen zij een merkwaardigheid uit Rome vermeld, die wellicht leerrijk kan zijn ten aanzien van het probleem der ontnoording. Zoodra de plebejers door de 12-tafelenwetten in de toen geldende rechten van de patriciërs binnendringen, veranderen opeens de bepalingen over het te vondeling leggen van knapen. Terwijl volgens de oude wet van Romulus iedere knaap moest grootgebracht worden, tenzij 5 getuigen het te vondeling leggen hadden toegestaan, wordt dit in de 12-tafelenwetten uitdrukkelijk beperkt tot zwakke of misvormde kinderen. Oppervlakkig gezien schijnt er tusschen de wet van Romulus en de 12-tafelenwetten hoegenaamd geen verschil te bestaan; nochtans valt de *beklemtoonde* beperking tot mismaakte en kennelijk zwakke kinderen op, want men zou toch aannemen, dat voor de 12-tafelenwetten *ook alleen deze* redenen tot het te vondeling leggen geleid hebben. De eigenlijke oorzaak is, naar schrijver vermoedt, het volgende. De oude wet der patriciërs veroorloofde, zooals gezegd in bepaalde gevallen, knapen te vondeling te leggen, voor zoover 5 hoofden van patricische families daarin toestemden. Blijkbaar werd echter aan het oordeel van den vader en van de 5 getuigen overgelaten, de redenen voor het te vondeling leggen te bepalen. Nadat echter de plebejers door de 12-tafelenwetten hun maatschappelijke gelijkstelling met de patriciërs afgedwongen hadden en de echt tusschen een patriciër en een plebejische vrouw mogelijk werd, kon op grond van het oude recht van het te vondeling leggen het volgende geval zich voordoen. Een patriciër huwt om redenen van binnenlandsch beleid een plebejische, zij het vrijwillig, dan wel gedwongen. Dit was uit den aard van de zaak niet enkel een aangelegenheid tusschen deze beide menschen, maar tegelijkertijd ook een kwestie van grondbezit. Hiermede geraakte n.l. onvermijdelijk het plebejische bloed van de moeder in den erfgenaam van de boerderij en hadden dus de plebejers in den waarsten zin van het woord voet gevat in een patricisch geslacht. Men vergelijke hiermede hetgeen in vorige hoofdstukken gezegd werd over het verband tusschen huwelijk, het ontsteken van een haardvuur en den voedingsgrondslag, om te beseffen, welk een beteekenis moet toe-

Digitized by Google

gekend worden aan de omstandigheid, dat door het teeltfilter van de *rechtmatige* echtverbintenis plebejisch bloed binnendrong. Was nu een patriciër onder dwang met een plebejische in den echt getreden, dan bleef hem op grond van de oude bepalingen over het te vondeling leggen altijd nog de mogelijkheid om een afspraak te maken met 5 patricische familiehoofden en alle kinderen te vondeling te leggen; er valt niet aan te twijfelen, dat hij te allen tijde in de gelederen der patriciërs bereidwillige handlangers zou vinden; hoogstwaarschijnlijk zouden in dit geval zelfs alle patriciërs er over heen zijn gestapt, dat volgens de oude Romulusbepaling gezonde knapen moesten worden grootgebracht. Bleef dan dit patricisch-plebejische huwelijk door het te vondeling leggen van alle jongens kinderloos, dan viel het erfgoed weer terug aan een patriciër, die zelf een in teeltkundig opzicht onberispelijk huwelijk zou kunnen sluiten. De plebejers konden er dan naar fluiten. Zij hadden toch al van de echtverbintenis tusschen een plebejische en een patriciër niet veel voordeelen. De vrouw trad uit haar familieverband — tenminste bij het patricisch confarreatio-huwelijk — en ging volledig over in dat van den man. Bleef dan zulk een huwelijk ook nog kinderloos, dan hadden de plebejers nog niets bereikt. Blijkbaar vreesde men voor iets dergelijks, of had reeds overeenkomstige ervaringen opgedaan en dus beperkte men in de 12-tafelenwetten het te vondeling leggen tot mismaakte kinderen. Zoodoende kon de gezonde bastaard niet meer te vondeling gelegd worden en het plebejische bloed had vasten voet gekregen binnen een patricisch geslacht.
Heel anders was het echter gesteld, met de bepalingen over het te vondeling leggen van meisjes. Bij alle Indogermanen bijv. gold alleen de verplichting het *eerstgeboren* meisje onder een kinderschaar in leven te laten; daarentegen stond het den vader vrij over de overige meisjes *naar goeddunken* te beschikken, d.w.z. ze groot te brengen of te vondeling te leggen. Te dien aanzien bezitten wij heel ondubbelzinnige overleveringen bij alle volken van het Noordras. De desbetreffende wetten voor de patriciërs van het oude Rome kennen wij nauwkeurig en voor Griekenland zij het volgende aangehaald: „Den zoon voedt menigeen op, ook al is hij arm, de dochter legt hij te vondeling, al is hij ook rijk." (Stobacus Serm. LXXVII 7).
Voor de Germanen geldt hetzelfde en wel ondanks de anders

Digitized by Google

luidende berichten van Tacitus (vgl. Schrader).[1]) In de Attische Phratriën werden de wettige dochters weliswaar door een offer ingevoerd, maar de vader kenmerkte hierdoor de dochters alleen als wettig; de verificatie door de Phratriën vond echter slechts bij erfdochters plaats, terwijl het voor de overige meisjes een voldoende legitimatie was, dat de vader ze erkend had.

Er is geen plaats onder alle overleveringen van het Noordras, die er zich zoo voortreffelijk toe leent, den onderzoeker er van te weerhouden om de onderlinge verhoudingen der geslachten bij het Noordras met een romantischen glans te omgeven. Op zich zelf beschouwd schijnen deze overleveringen over het te vondeling leggen van meisjes niet te overbruggen tegenstrijdigheden te bevatten. Tot dusver kwam in alle wetten een achting voor de vrouw tot uitdrukking, die geen ander ras — het Faalsche wellicht uitgezonderd — ooit bereikt of ook maar gedacht en gewild heeft. Eensklaps vertoont zich nu een onverschilligheid tegenover het leven van de vrouwelijke pasgeborene, die ons schokt. En toch kan dit alles ook hier heel eenvoudig verklaard worden, als men daarbij de in het vorige hoofdstuk aangehaalde teeltwetten en den boerschen grondslag van het Noordras niet uit het oog verliest.

Voor het Noordras was het meisje van vrijen bloede in de eerste plaats het omhulsel, waarin men het geslacht *rein* kan voortplanten. De voedingsgrondslag voor zulk een teelt vormde het land, d.w.z. de boerderij. Vandaar, dat er ook steeds slechts zooveel huwelijken gesloten werden, als boerderijen (haardvuur) aanwezig waren. Aangezien de boerderijen onverdeeld overgeërfd werden, was het dus volkomen voldoende, als ieder familiehoofd een meisje in leven liet; uiteraard waren er dan immers in elk geval precies zooveel meisjes voorhanden als boerderijen. Het bezetten van deze hoeven met echtgenooten kan hierdoor als verzekerd gelden.

Wie nu meent, dat zoo weinig meisjes onmogelijk voldoende waren,

---

[1]) Tacitus zegt wel (Germania 19): „Het kindertal te beperken of een van de pasgeborenen te dooden, wordt als misdaad beschouwd en goede zeden vermogen daar meer, dan elders goede wetten."
Op deze plaats voegt Ludwig Wilser, de vertaler (Leipzig 1923) daaraan toe: „Hier is het bericht niet heel nauwkeurig; wanproducten, verminkten en bastaarden mochten, voordat zij voedsel tot zich genomen en een naam gekregen hadden, te vondeling gelegd worden. Door het opnemen van den grond erkende de vader het kind."

Digitized by Google

om het noodige aantal echtgenooten te stellen, dient er rekening mee te houden, dat *gezonde* volken onder natuurlijke en gezonde omstandigheden niet zulk een verlies bij het grootbrengen van kinderen beleven als wij. Bij hen kunnen zich nimmer zulke aanlegcomplexen tot ziekte, zooals wij dit gewend zijn, vastzetten. Voor dit feit kan echter ook een historisch bewijs geleverd worden. Men kan bijv. aan het bekende woord van den ouden *Cato* herinneren, die verklaard moet hebben, dat het opbloeien van de geneeskundige wetenschap slechts het bewijs is voor het verval van een volk en dat Rome slechts zoo lang zou heerschen, als de dokters er niets te zeggen hadden.
Viel echter in Noordsche gemeenten werkelijk eens een meisje door ziekte of overlijden weg, of werd in een familie geen meisje geboren, dan kwam men met een anderen huisvader, wien een tweede of derde dochtertje geboren werd, overeen, om dit kind in het leven te laten. Om de toekomst van zulke meisjes te verzekeren — juister uitgedrukt: om het noodige kiemweefsel voor een hoeve te verzekeren — verloofde men het kind onmiddellijk onder getuigen met een erfgenaam van een hoeve. Dergelijke maatregelen blijken uit de wetten van de oudromeinsche patriciërs even duidelijk, gelijk zij ook bij andere Noordsche volken kunnen worden aangetoond.
Men mag nu eenmaal niet vergeten, dat een meisje, dat niet uitgehuwelijkt kan worden, voor haar familie onder bepaalde omstandigheden een groote last beteekende; dit was wel niet van toepassing in economisch, maar zeer zeker in teeltkundig opzicht. De vader en de broers waren er tegenover de gemeente voor verantwoordelijk, dat de dochter of zuster geen liefdesverhoudingen begon, die als teeltschande moesten worden beschouwd. In die volbloedige tijden zal dit echter gemakkelijker gezegd dan gedaan zijn geweest. Daarom liet men het in beginsel aan het goedvinden van den vader over, of hij zijn dochter wilde grootbrengen of niet. Het Noordras is steeds een logisch zeer helder en consequent denkend ras geweest, dat er nooit voor terugdeinsde, persoonlijke gevoelens ondergeschikt te maken aan den een of anderen maatregel, zoodra het deze als noodzakelijk erkend had.
Afgezien daarvan waren ongehuwde dochters toenmaals ook voor het gezamenlijke gemeenschapsleven een zeker gevaar. Men vatte het heele instinctleven immers nog natuurlijk op. Langs den

Digitized by Google

omweg over de ongehuwde dochters — waarvan de met een vrije in wilden echt verwekte kinderen in beginsel vrij waren — kon het ondermijnen van het aanzien der gehuwde vrouwen worden ingeleid. Dit zou echter ten sterkste ingedruischt hebben tegen alle begrippen van het Noordras voor het huwelijk en de plaats van de echtgenoote. Vandaar dat men zich blijkbaar niet ontzag, door den nogal onmeedoogenden maatregel van het te vondeling leggen van meisjes, het huwelijk en den zedelijken grondslag daarvan te beschermen.

Niettemin kan men aannemen, dat door persoonlijke gevoelens van den vader of om andere redenen toch heel wat meer meisjes in leven bleven, dan haardsteden beschikbaar waren. Welke maatregelen kwamen er dan wel in aanmerking om ten aanzien van het overschot aan meisjes het evenwicht te herstellen? Uit de Duitsche middeleeuwen weten wij, dat de adel zijn ongehuwd blijvende dochters zonder aarzeling in een klooster stopte; dit bracht, zooals bekend is, de nonnenkloosters tot grooten bloei. Het is de vraag of dit gebruik niet eenvoudig hieraan toegeschreven kan worden, dat het christendom aan de oorspronkelijke gewoonte van het te vondeling leggen van overtollige dochters een einde heeft gemaakt, zoodat de niet-erfgerechtigde dochters toen ergens ondergebracht moesten worden. Het huwelijk is immers nog in de middeleeuwen kennelijk van het grondbezit afhankelijk. Zou niet — als tegenhanger van de in een klooster gestopte adellijke joffers uit de Duitsche middeleeuwen — soms het oudromeinsche patriciaat in de Vestaalsche maagden een mogelijkheid opengelaten hebben, om het overschot aan gelijkwaardige meisjes onder te brengen? Er is voor dit denkbeeld wel iets te zeggen. Ook menige overlevering uit de Germaansche vrouwenwereld, waar kuische priesteressen eveneens een zekere rol spelen, zou dan zonder bezwaar en vooral zonder religieuze sexualiteit, begrijpelijk worden. In elk geval is het besef, dat dochters uit edele families, die niet trouwen, zich op de een of andere manier aan den dienst van het gemeenebest wijden, onder ons nog heden uiterst levendig; maar ook de opvatting, dat zoodanige dienst de vrouw tot onvoorwaardelijke sexueele onthouding verplicht, aangezien men niet goed „twee heeren dienen kan."

Nog een andere gevolgtrekking, die uit zoodanige overwegingen mag gemaakt worden, kan hier uitsluitsel geven. Als bij het Noordras een meisje van reinen bloede haar waarde in de eerste

Digitized by Google

plaats uit haar erfelijke substantie afleidde en het huwelijk een taak, een dienst tegenover het geheel voorstelde, dan moest het voor dit meisje doelloos zijn te trachten zich door welke middelen of middeltjes ook in de gunst van een man te brengen. Wel was het voor de Noordsche meisjes doelmatig *gezond* te zijn, te bloeien en zich te ontplooien; maar om zich in te spannen om een man te krijgen, hiertoe bestond voor hen geen aanleiding; deze was hun vanzelfsprekend door hun geboorte gewaarborgd, voor zoover zij gezond waren en kuisch, d.w.z. trouw bleven aan hun overgeërfd bloed. Inderdaad is het ook heden nog voor een echt Noordsche maagd in de kern van haar wezen onmogelijk, al die kunstgrepen te beheerschen, waarmede vrouwen van andere rassen de zinnen der mannen weten te strelen. De Noordsche vrouwen hebben het gevoel, dat zij zich door dergelijke middelen „verlagen"; meestal slaan zij in de keus van deze middelen ook nog de plank mis, omdat haar op dit gebied de innerlijke zekerheid ontbreekt. De aanwezigheid van een overeenkomstigen wortel in het geslachtelijke instinctleven van de Noordsche vrouw kan nog heden met een voortreffelijk voorbeeld worden aangetoond. Er is geen volk op aarde, dat een zoo zeker gevoel heeft voor de kleeding van den heer — overeenkomstig den Noordschen zin voor houding en optreden — als juist het Angelsaksische, maar er is ook behalve dit geen volk waarvan de vrouwen in het openbaar zoo zonder elk gevoel van vrouwelijke indrukmakerij kunnen rondloopen. Zoo lang als in Engeland Noordsch bloed in de society toonaangevend was, — op dit *was* dient hier nadruk gelegd te worden — zoo lang heeft de Engelsche vrouw zich nooit onderworpen aan de Parijsche mode. Daarentegen liep zij vaak rond in een kleeding, die wel gemakkelijk en bruikbaar mocht heeten, maar stellig op schoonheid geen aanspraak kon maken. Toch had de Engelsche ten aanzien van de gezelschapskleeding — dus daar, waar men onder elkaar verkeerde — een heel goeden smaak. Ook bij ons in Duitschland zijn herinneringen aan dergelijke dingen nog duidelijk te herkennen. Van een *dame* verwacht men binnen een kring van gelijken, dat zij zich tooit en mooi maakt, tevens verlangt men echter van haar, dat zij buiten dezen kring geen blik heeft voor of geen aandacht schenkt aan onbekenden; anders „vergibt" zij zich, waarin woordelijk tot uitdrukking komt, dat zij over iets beschikt, waarover zij geen recht van beschikking heeft. Met de zoogen. „dubbele moraal van de betere kringen"

Digitized by Google

heeft dit stellig niets te maken, al doet men het ook vaak op hatelijke wijze zoo voorkomen. Veeleer dient men hierin een onbegrijpelijk geworden overblijfsel van oud-Noordsche teeltmaatregelen te zien, die binnen een kring van gelijken de vrouw als geslachtswezen te waardeeren wisten, de vrouw daar buiten echter op een afstand hielden van vreemd bloed. Heel duidelijk is de leidende gedachte bij de teelt in sommige boerenzeden behouden gebleven. In de dracht worden de gehuwde van de ongehuwde vrouwen duidelijk onderscheiden; door de gelijkheid van dracht is ook het niet-sexueele standpunt tegenover de meisjes nog duidelijk te herkennen.

Het Noordras heeft zich geenszins beperkt tot duidelijke en overzichtelijke teeltwetten, alsmede tot een scherpe zifting onder zijn pasgeborenen, om het bereikte prestatievermogen te handhaven. Neen, het geheele leven van den enkeling werd geregeerd door deze wet, dat slechts door het uitroeien van de minderwaardigen, dus door een dienovereenkomstige zifting een cultuur op peil gehouden kon worden. De Germanen nog smoorden *lafaards, voor het gevecht onbekwame en gebrekkige menschen* zonder aarzelen in de moerassen. Deze maatregelen zijn al heel kenmerkend, omdat men doodstraffen, die alleen ter afschrikking dienen moesten, door ophangen van de betreffenden uitvoerde. In het moeras gesmoord werd dus alleen wat om teeltkundige redenen diende uitgeroeid te worden, d.w.z. wat van de aardoppervlakte verdwijnen moest; een *straf,* in rechtskundigen zin was hiermede wel in het geheel niet bedoeld. Of overigens het Noordras zich van zijn teeltkundige mislukkingen door verstikking ontdeed (tegenwoordig zouden wij de sterilisatie kunnen toepassen) [1]) of dat de dierenfokker zijn uitschot aan den slager toevertrouwt, is in den grond van de zaak onverschillig.

---

[1]) Er moet helaas, zelfs tegenover beschaafden op gewezen worden, dat s t e r i l i s a t i e en c a s t r a t i e niet hetzelfde is; of op z'n Hollandsch gezegd, dat onvruchtbaar maken (sterilisatie) en ontmannen (castratie) niet hetzelfde beteekenen. Terwijl ontmannen (castratie) een vernietigen van het kiemweefsel en dus van het voortplantingsvermogen is en in de jeugd toegepast, het beklagenswaardig verschijnsel van de eunuchen tengevolge heeft, is onvruchtbaar maken (sterilisatie) heel iets anders. Bij het o n v r u c h t b a a r m a k e n wordt door een onbeteekenende insnijding door den arts, die hij in het spreekuur kan toepassen, in den zaadleider zooiets als een verplaatsing van wissels aangebracht, zoodat het zaad bij de cohabitatie wel naar buiten wil, maar door de omleiding in een ruimte in het lichaam vloeit, waar het weer opgezogen kan worden. Het onvrucht-

Digitized by Google

Menig lezer zal het wellicht nogal ruw vinden, dat vroeger de lafaard en de tot vechten onbekwame kortweg ter dood gebracht werden. Bij de beoordeeling van dergelijke kwesties mag men nu eenmaal niet van hedendaagsche begrippen uitgaan. *Indien een volksgemeenschap zich slechts kan handhaven door den strijd te aanvaarden, dan blijft haar niets anders over dan haar gevoelens en gewaarwordingen ondergeschikt te maken aan deze noodzakelijkheden.* Zoolang als de geest van ons leger gezond was, gold als beginsel, dat lafaards voor een krijgsraad behooren. Wie nu echter denkt, bij dezen maatregel met een zuivere militaire „uitvinding" te doen te hebben, hem wordt aanbevolen, zich eens bezig te houden met de geschiedenis van de *lynchwetten* in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika. De harde nood van het bestaan en de onzekerheid van het leven noodzaakte ginds er toe zich zonder overgevoeligheid te ontdoen van ongeschikte persoonlijkheden. In het geboorteland van den schrijver, in Argentinië, gold — of geldt nog — de wet, dat men iedereen, die zich ongevraagd binnen een omheind perceel of in een huis begeeft, zonder zijn identiteit en zijn bedoelingen te kunnen bewijzen, straffeloos neerschieten mag, ingeval men de huiseigenaar is of tot het huis resp. het grondstuk in een vaste verhouding staat. Op zulke verkorte gerechtelijke methoden valt uiteraard in juridischen zin wel een en ander aan te merken. Maar ze hebben ongetwijfeld het nut, in onveilige streken of tijden een betrekkelijke veiligheid voor lijf en leven te verleenen. Houdt men rekening met zoodanige feiten, die wij nog in den laatsten tijd kunnen aantoonen en let men daarbij niet op het verschijnsel zelf maar op het verband daarvan met de omstandigheden, onder welke het zich voordoet, dan lijken de ziftingsmaatregelen van het Noordras consequent te zijn in een gemeenschap van menschen,

---

baar maken is dus eigenlijk slechts een inwendig aangebracht voorbehoedmiddel en heeft met het geslachtsleven en het geslachtsgevoel van den mensch niet meer en niet minder te doen dan elk ander uitwendig aangebracht voorbehoedmiddel. Het is onbeschaafdheid of een gemis aan gevoel, als men zich heden nog verzet tegen de wettelijke invoering van de sterilisatie en op die manier verhindert, dat erfelijk belaste personen of misdadigers zich voor altijd kunnen bevrijden van den vloek van hun overerving. Onze kinderen zullen over dezen tegenstand tegen het middel om erfelijk belaste menschen onvruchtbaar te maken evenzoo het hoofd schudden, als wij heden ten dage voor sommige onbegrijpelijkheden uit het verleden.

Digitized by Google

voor wie het gezond-houden van de soort bovenste wet was, om zich in den strijd om het bestaan te kunnen handhaven.

Minder begrijpelijk is, waarom men menschen met een mismaakt lichaam eveneens op deze wijze uitroeide. Ten eerste is het niet erg waarschijnlijk, dat dergelijke menschen in grooten getale geboren werden en even onwaarschijnlijk, dat zij niet reeds bij de geboorte uitgeroeid werden. Het kan dus alleen om misvormingen gaan, die eerst later in den loop van de kindheid optraden en dan lijkt deze maatregel nogal ongemotiveerd hard, of wel de desbetreffende overleveringen zijn onjuist en hebben minder betrekking op het lichaam dan op het karakter; d.w.z. men roeide uit, wiens karakter ongeschikt bleek. In dit verband zij *Günther* vermeld (Rassenkunde, 78—84, Tsd, S 455), die van *Amira* aanhaalt (Die germanischen Todesstrafen. Untersuchungen zur Rechts- und Religionsgeschichte. Abhandl, der Bayer, Akad. d. Wiss. phil.-hist. Klasse, Bd 31, 1922). „De oudgermaansche rechtspraak kan ons met menige grondgedachte ten voorbeeld zijn. Zij vatte lichter op, wat in ijver en toorn en plotseling begaan werd, zwaar echter alles, wat als Neidingswerk, d.w.z. als een uitvloeisel van lage gezindheid toescheen. De „Neiding" werd beschouwd als een ontaarde en als kennelijk teeken van ontaarding gold de herhaling. Van den Neiding trachtte de sibbe zich dan te zuiveren door de doodstraf. Deze grondopvatting van het Neidingswerk als teeken van ontaarding verleent ons een *begrip van het algemeene doel, dat de openbare doodstraffen bij de Germanen gehad hebben*. Met vergelding hebben zij niets te maken, ook niet met afschrikking, trouwens in het geheel niets met een van de doeleinden, die moderne philosophische leerstellingen aan de openbare straf toedichten. Door de publieke doodstraf wilde de maatschappij zoo nadrukkelijk als maar mogelijk was, *uitroeien wat uit haar aard geslagen was. De openbare doodstraf kwam dus voort uit de aandrift tot rein houden van het ras*. Met het instinct van het volk om het ras zuiver te houden, vereenigt zich de eisch van de godheid, dat het van haar afstammende ras zuiver gehouden moest worden. (v. Amira). Ook bij andere volken van Noordsch ras werd de misdadiger als een ontaarde beschouwd. De Hellenen beschouwden misdadige handelingen als een uitvloeisel van boosaardigheid, de Romeinen den misdadiger als een monster, dat uit den weg geruimd moest worden."

Heel eigenaardig is het feit, dat het Noordras reeds de grootste

Digitized by Google

aandacht besteedde aan een omstandigheid, waar heden — behalve bij dierenfokkers — blijkbaar nog in het geheel niet op gelet wordt. Het gaat om de kunst, het *gezonde* lichaam *met het oog op zijn deugdelijkheid voor de teelt* te beoordeelen. Deze vormt bij de dierenfokkerij het fundament, waarop eerst de eigenlijke beoordeeling van de prestatie in verband met de waarde voor de teelt wordt opgebouwd.

Om den lezer een overzicht te geven, over dit nogal veelzijdig gebied, laten wij een kleine uiteenzetting volgen.

Van lieverlede komt in dèn laatsten tijd ook de geneeskunde tot het besef, dat het menschelijk organisme een eenheid is en dat de beoordeeling van zijn prestatievermogen noodzakelijk uit moet gaan van deze eenheid. Deze omwenteling in de opvatting van de artsen zal wel door den sportarts teweeg gebracht zijn, aangezien hij in de eerste plaats het gezonde lichaam te beoordeelen heeft en het zieke lichaam eerst daarna of in het geheel niet meer binnen zijn sfeer valt. Ingeval van ziekte is het voldoende, dat de arts den zetel van de ziekte vaststelt. Wil men echter de prestatie van het geheele organisme beoordeelen — en de juiste waardeering van de prestatie is immers ook de grondslag van een teeltkundige waardeering — dan komt men alleen met de kennis van de afzonderlijke lichaamsdeelen niet verder. De geneeskundige wetenschap van de onderdeelen is slechts het vanzelfsprekende gereedschap voor een verstandige *beoordeelingsleer*. Deze zelf is echter afhankelijk van de bekwaamheid van den beoordeelaar, om het samenspel van de onderdeelen juist te kunnen beoordeelen en is dus in hoofdzaak een aangelegenheid van het *zien* resp. van de *waarneming*. Vroeger werd de aankomende jonge dierenfokker uitsluitend door „oefeningen in het zien" ertoe opgeleid, het „type" en de „constitutie" van een dier te leeren beoordeelen. Aangezien echter voor zulk een wijze van beoordeeling — behalve de bekwaamheid om de prestatie ook werkelijk te kunnen beoordeelen — een zekere *aangeboren* waarnemingsgave noodzakelijk is en de beoordeelaar ook vooral over een onfeilbaar geheugen van het type beschikken moet, bleef deze methode altijd een zekere eenzijdigheid aankleven, die afhankelijk was van de persoonlijke begaafdheid van iederen beoordeelaar afzonderlijk. Eerst toen Geheimrat Dr. med. *Disselhorst,* Halle, besloot, de oude waarnemingsscholing van de dierenfokkers te vereenigen met de moderne kennis van de anatomie en physiologie,

Digitized by Google

werd de dierenteelt een nieuwe weg in de beoordeelingsleer gewezen. Nochtans wordt echter nog heden het hoofdgewicht bij de opleiding tot de dierenteeltkundige keuring op het *zien* gelegd. Om den nadruk te leggen op het belang van deze omstandigheid, worden hier eenige woorden van Disselhorst [1]) aangehaald, uit de inleiding tot zijn werk over een moderne dierenteeltkundige beoordeelingsleer. Disselhorst gewaagt eerst van de waarde, die het geraamte en de geheele aanleg der spieren alsmede het verloop van de physiologische werkzaamheid in het lichaam voor de beoordeeling heeft en vervolgt dan: „Voor deze wijze van beoordeeling is echter behalve de kennis van al deze dingen voor den beoordeelaar slechts een bekwaamheid noodig, nl. die van het *zien;* deze is echter ook onmisbaar en kan bij verschil van aanleg door gestadige oefening zeer ontwikkeld worden. *Wie deze bekwaamheid niet bezit of niet verwerven kan, is voor dierenfokker niet te gebruiken.* Bij het door mij geleide onderwijs in de beoordeelingsleer, die immers de grondslag is van alle dierenteeltkundige opleiding, plaats ik daarom de kennis van het skelet en van zijn mechanische verhoudingen beslist op den voorgrond. Hiermede is uiteraard nog niet veel meer gedaan, dan een betrouwbare basis gegeven. De hoofdzaak, de practische toepassing met het doel om te beoordeelen, kan zooals reeds opgemerkt werd, alleen *door veel waarneming aan het levende dier* bereikt worden. En hierbij zullen zoogen. „genieën in het zien" al gauw boven anderen uitsteken.

Aangezien het echter bij de beoordeeling volgens deze methode niet gaat om de toepassing van herinneringsbeelden maar om het vaststellen van de betrekkingen tot elkaar van markante, onwrikbare, aan de oppervlakte te voorschijn komende beenderenpunten, waarvan de onderlinge verhouding bekend is, kan iedereen, die uitgerust is met een normaal gezichtsvermogen en voldoende vooropleiding, door oefening een bruikbaar beoordeelaar wor-

---

[1]) Disselhorst, Anatomie und Physiologie der Haussäugetiere, Verlag Paul Parcy, Berlin. Dit boek is wegens zijn duidelijke taal en de overzichtelijke behandeling van de stof ook aan te bevelen voor leeken op het gebied van dierenteelt. Artsen en biologen worden in dit verband echter ook gewezen op Schmaltz-Seuffert, Bau und Leben der Haussäugetiere unter Berücksichtigung des menschlichen Körpers, Berlin, Verlag Schoetz. Voor de invoering in de eigenlijke problemen van de teeltkundige beoordeelingsleer moet echter in de eerste plaats altijd nog Disselhorst aanbevolen worden; ook al wegens zijn lagen prijs.

Digitized by Google

den.... De fokker moet beschikken over een vast bestek voor de uitwendige beoordeeling en over een degelijke kennis van het geraamte, hij moet voorts een groote oefening verkrijgen in geschoold zien, *om de beoordeeling te verheffen uit de helaas bijna algemeen verbreide dwaasheid van meenen en gelooven, die teeltkundige liefhebberij met teeltkennis verwisselt. Het keuren van teeltmateriaal met betrekking tot de mogelijkheden van overerving, vereischt een jarenlange ervaring met een groot en veelzijdig materiaal, vereischt den bepaald vooruitzienden (profetischen) blik van den geboren fokker, hetgeen niet aan al te velen gegeven is en die tenslotte ook niet geleerd kan worden;* maar ook hierbij kan men een grondige kennis van het geraamte niet ontberen, al moet deze ook wel eens op den achtergrond treden tegenover de beteekenis van sommige andere factoren."

De schrijver heeft met opzet deze woorden van Disselhorst aan het volgende laten voorafgaan, omdat men niet nalaten kan, eerst eenige principieele opmerkingen te maken over de tegenwoordige methoden van beoordeeling der menschelijke rassen, voordat men zich met de blijkbaar door het Noordras toegepaste scholing van het oordeel gaat bezighouden. Hierbij zullen ook onvermijdelijk eenige woorden gezegd moeten worden over de heden ten dage in de menschelijke rassenleer af en toe aan te treffen manier om het begrip ras te behandelen.

Als men namelijk in de dierenteeltkundige gedachtengangen van een moderne scholing in het beoordeelen is opgegroeid en men heeft aan zich zelf beleefd, hoe alleen voortdurende zelfscholing en voortdurende oefening aan het *levende* individu den blik scherpt en zeker maakt voor de beoordeeling van een ras, dan wordt men niet bepaald met hoogachting vervuld voor hetgeen in de menschelijke rassenleer dikwijls voor „rasbeoordeeling" doorgaat. Indien het ras alleen met behulp van den passer en de wiskundige berekeningen van zijn variatie-breedten kon beoordeeld worden, dan zou ook de dierenteelt een heel eenvoudige zaak zijn. Den schrijver dunkt het zelfs bepaald noodlottig te zijn, dat de menschelijke rassenleer zich blijkbaar heeft laten wegdringen naar het gebied van de zoogen. „wetenschappelijke objectiviteit" en het voor een teeken van bijzondere wetenschappelijkheid houdt, als men een „waardeering" van het ras vermijdt. Van *dierenteeltkundig* standpunt uit kan men hierbij de menschelijke rassenleer niet recht volgen. *Voor de dierenteelt is het ras en*

het begrip daarvan in de eerste plaats een practische aangelegenheid voor de practijk. Wetenschappelijke strijdvragen over de systematiek of de stamgeschiedenis van een ras hebben voor den fokker geenerlei waarde. Een voorbeeld: allernieuwste navorschingen maakten het waarschijnlijk, dat het Engelsche volbloedpaard volgens zijn afstammingshistorie aan denzelfden wortel ontsproten is als het Sleeswijksche zware arbeidspaard. Voor de wetenschap, speciaal voor problemen van de overervingsbiologie, zal dit vermoeden waarschijnlijk van de allergrootste beteekenis worden. Wie echter denkt, dat die heele aangelegenheid den paardenfokker nu ineens aanleiding geeft tot een andere zienswijze over beide paardenrassen, vergist zich terdege. De fokker en teeltkundige beoordeelaar heeft met de bestaande werkelijkheid te doen en met deze werkelijkheid vormt hij de toekomst. In dit geval is voor hem het *feit van het verschil* tusschen het Engelsche volbloedpaard en het Sleeswijksche werkpaard *de teeltkundige werkelijkheid;* als fokker blijft hem niets anders over, dan zich in dat verschil te schikken en er mee te werken, dus te beslissen, wat hij eigenlijk wil en met welk ras hij wenscht te werken. Voor den dierenteeltkundigen wetenschappelijken werker komt daarentegen een geheel ander arbeidsterrein in aanmerking. Deze laatste dient te onderzoeken, hoe de biologische werkelijkheid is *ontstaan* en hoe alles samenhangt en vooral, of inzicht in dit verband wellicht vingerwijzingen voor de practijk oplevert. Maar hij komt eerst tot den practischen fokker zoodra hij werkelijk tastbare voorstellen te doen heeft en dan eerst ontstaat het vruchtbaar samenspel van wetenschap en practijk. Nog een voorbeeld moge dit aantoonen. De Hamburger arts *de Chapeaurouge* legde zich, door Engelsche werken daartoe geprikkeld, op het onderzoek van bloedlijnen in de paardenfokkerij toe; hij is de stichter geworden van een Duitsch wetenschappelijk bloedlijnen-onderzoek, hoewel eigenlijk eerst *Frölich,* Halle, aan zijn denkbeelden den vorm gaf, die ze voor de algemeene practijk bruikbaar maakten. [1])

---

[1]) De door de Chapeaurouge uitgegeven literatuur is vrij omvangrijk zoodat het doelloos zou zijn, hier het een en ander daaruit aan te halen, aangezien toch alles steeds dezelfde grondgedachte behandelt. Door het feit, dat wij eigenlijk eerst sedert het einde van den wereldoorlog een wetenschappelijke bewerking van het probleem der bloedlijnen in de dierenteelt hebben, is dit gebied voor het publiek tot nu toe vrijwel onbekend gebleven. In Duitschland is op het gebied van het bloedlijnen-onderzoek het „Institut für Tierzucht an der Universität Halle-Wittenberg" (Directeur

Digitized by Google

In den loop van zijn onderzoek kon nu de Chapeaurouge bijv. aan een noordwestduitschen bond van paardenfokkers, waarvan de vroegere bloei op teeltgebied zich in een niet te stuiten verval bevond, bewijzen, dat zulks uitsluitend was ontstaan door het gebruik van ondoelmatige bloedlijnen; hij wees echter voorts den bond het bloed aan, waaraan de vroegere bloei moest worden toegeschreven. De bond bezat toenmaals voldoende inzicht om zijn wenken op te volgen en stelde zonder aarzelen het oude type en het oude bloed weer op als doel van de teelt; de bond heeft inderdaad zijn teelt gered en staat heden weer aan de spits der leidende Duitsche paardenfokkerijbonden.
Daarom gaat de wetenschappelijke dierenteelt in den laatsten tijd zelfs zoo ver, dat zij van haar kant afziet van een wetenschappelijke definitie van het begrip ras, ingeval het in de practische dierenteelt als *bruikbaar* en *niet te misduiden* gebleken begrip van het ras zich niet laat vereenigen met een wetenschappelijke omschrijving; in dit geval beperkt men zich er toe, het in de practijk gebruikelijke rasbegrip wetenschappelijk te belichten, maar liefst zoo, dat hierdoor de practijk niet verontrust wordt. De vertegenwoordigers van de wetenschappelijke dierenteelt staan op het standpunt, dat hun wetenschap er slechts is om de practijk te *dienen* en niet om zich tegen deze schrap te zetten; dit laatste doet de wetenschappelijke dierenteelt alleen dan, als zij meent zulks te kunnen verantwoorden. Daarom wijst zij bijv. alle omschrijvingen over het begrip ras, die in staat zouden zijn om de in de practijk *bruikbaar* en *beproefd* gebleken begrippen van ras te ontbinden, als ongerechtvaardigd en gevaarlijk af. De wetenschappelijke dierenteelt plaatst zich voorts op het standpunt, *dat het van meer belang is, met de levende feiten der werkelijkheid iets bruikbaars tot stand te brengen, dan deze feiten door den wetenschappelijken strijd der meeningen over omschrijvingen stuk te praten en te ontbinden.* Dit standpunt is in de voorjaarszitting van de „Deutsche Gesellschaft für Züchtungskunde zu Berlin"

Prof. Dr. G. Frölich) leidend voorgegaan; daar zijn in de laatste jaren tal van doctorswerken over bloedlijnen verschenen. Erfbiologen en artsen, die belang in deze vraagstukken stellen, treden misschien het beste direct met het instituut (Halle a.d. S, Sophienstr. 35) in verbinding. Schrijver wijst hier op, omdat hij het als dringend noodzakelijk beschouwt dat in het vervolg dierenfokkers en eugenetiekers niet zoo aan elkaar voorbij werken als jammer genoeg tot dusver het geval is.

Digitized by Google

op 1 Febr. 1928 door Prof. *Walther,* Hohenheim, als leidende gedachte te kennen gegeven.
De schrijver was genoodzaakt deze uiteenzettingen hier in te lasschen, omdat men blijkbaar in de menschelijke rassenleer op den besten weg is, door louter wetenschappelijkheid erg onwetenschappelijk te worden.
Men kan een heel groot wetenschappelijk systematicus en erfbioloog zijn en toch op het gebied van practische teeltvragen tot de leeken behooren resp. te kort schieten en omgekeerd. Prof. *Baur,* Berlin-Dahlem, de bekende erfbioloog, begon eens op een samenkomst van het „Dtsch. Ges. f. Zücht. Kunde" (22.2.26) een voordracht voor dierenfokkers met de woorden: „U staat mij wel eerst een woord pro domo toe! Ik ben mij volkomen ervan bewust, dat minstens 90 % van U van practische dierenteelt meer verstaat dan ik zelf. Toch kom ik er toe, hier het woord te nemen, omdat ik stellig tenminste van de erfwetenschap meer versta dan 90 % van U. Ik weet voorts ook heel goed, dat het buitengewoon moeilijk is, theoretische kennis in de practijk om te zetten. Men begaat over het algemeen zelfs meer dwaasheden, als men zich met teveel wetenschap in de practijk begeeft, dan met te weinig. Juist omdat ik op een ander gebied van de teelt, op dat van de plantenteelt vrij groote ervaring heb, ben ik zelfs buitengewoon sceptisch met betrekking tot het gebruik van alle wetenschap voor de practijk." Dit met stormachtige vroolijkheid opgenomen begin van de redevoering van den populairen professor heeft de schrijver hier zoo uitvoerig weergegeven, om den lezer te toonen, dat *de kunst van beoordeeling op teeltgebied* en het *stellen van een teeltdoel* kwesties zijn, die slechts indirect met wetenschappelijke systematiek en met erfbiologie in verband staan.
Teelt is in de eerste plaats de teeltkundige benutting van gegeven werkelijkheden met het oog op de toekomst. *Teelt zonder teeltdoel is in zich zelf een duidelijke tegenstrijdigheid.* Waarbij het onverschillig is of dit doel op een *ideaal type* gericht is of alleen streeft naar *uitziften van de ongeschikten volgens een bepaald plan.* Vandaar dat ook in alle teeltkwesties het teeltdoel gewichtiger is dan de vastgestelde toestand van een momentane biologische werkelijkheid, die men immers toch al door het teeltdoel verbeteren of veranderen wil. De eenvoudige vaststelling van belangrijke feiten op het gebied van het ras of van de erfbiologie behoort voorshands uitsluitend tot het terrein van de zuivere systematiek

Digitized by Google

en heeft met de eigenlijke teeltvragen, resp. met de rasverbetering van een volk eerst dan iets te maken, als men aan bedoelde feiten voortdurend een gesteld teeltdoel toetst.

Van *dierenteeltkundig* standpunt deed bijv. *Günther in de* menschelijke rassenleer het eenige juiste, toen hij op grond van de ervaringen in de Duitsche geschiedenis aan ons volk in de „Noordsche gedachte" [1]) een *teeltdoel* gaf. Wie niet accoord gaat met dit teeltdoel van Günther, moge er een ander *naast* stellen, het motiveeren en dan verdedigen. [2])

Ook de dierenfokker stelt zich om te beginnen een *ideaal* voor oogen, om eerst eens een *doel,* een *teeltkundig richtpunt* te hebben; hier stelt hij zich dan innerlijk op in, hier kan hij voortdurend zijn teeltmateriaal aan toetsen. Komt men dan tengevolge van practische ervaringen tot het inzicht, dat het een of andere van het ideale beeld beter kan worden weggelaten, of dat op grond

---

1) Günther, Der Nordische Gedanke, München 1927 2. Aufl.

2) Op het „V. Internationale Kongress für Vererbungswissenschaft" in Sept. 1927 te Berlijn bracht Hammond — Cambridge gelijksoortige verschijnselen in de dierenteelt ter sprake. Hij trad op tegen het bij de dierenteelt eveneens aantoonbare streven, dat alles verwacht van een exact experimenteel te werk gaan. Met nadruk waarschuwde hij er voor, bij de fokkerij van groote dieren uitsluitend zuiver „wetenschappelijk" op te treden en raadde den wetenschappelijken dierenfokker aan dat te doen, wat de observeerende en denkende practische fokker reeds altijd gedaan heeft, namelijk: Keuze volgens een ideaal type. De Duitsche dierenteelt mag trouwens met trots zeggen, dat zij nooit van dit — eigenlijk vanzelfsprekend — dierenteeltkundig beginsel is afgeweken. Prof. Frölich, Halle, de baanbreker voor het invoeren van mendelistische gedachten in de Duitsche dierenteelt, liet zich nimmer ook maar een zier afbrengen van de gezonde grondrichting van den ouden dierenteeltkundigen practicus; hij hamerde ons, zijn leerlingen, telkens en telkens weer in, dat „leeren zien" de grondslag blijven moet van elken dierenteeltkundigen maatregel en dat zonder bewuste observatie-scholing van den jongen dierenfokker aan het ideale type de heele dierenteeltkundige erfelijkheidsbiologie nooit succes kan hebben. Het hedendaagsche optreden van sommige Duitsche „vakgeleerden" in de rassenleer tegen de Noordsche gedachte van Günther — voor zoover Günther aan het Duitsche volk in den Noordschen mensch een teeltkundig doel gaf — maakt op een dierenteeltkundig-geschoolde vaak een nogal merkwaardigen indruk; zulk een optreden bewijst alleen, dat aan deze heeren het begrip voor den grondslag van alle teeltvraagstukken voorloopig nog ontbreekt; de schrijver, die in de erfelijkheidsbiologie een leerling van Valentin Haecker, Halle, in de biologische ontwikkelingsgeschiedenis een leerling van den palaeontoloog Walther, Halle, en in de dierenteelt de leerling van Fröhlich, Halle, en Kraemer, Giessen, is, zal zich toch zeker in dit opzicht wel een oordeel veroorloven mogen, zonder te moeten vreezen, door zekere „vakgeleerden" in de rassenleer terstond als „leek" op zij te worden geschoven. Cucullus non facit monachum!

Digitized by Google

van *gekeurde* prestaties de een of andere tot dusver over het hoofd geziene eigenschap nog aan het teeltkundig doelwit dient te worden toegevoegd, welnu dan doet de fokker dat. Van dierenteeltkundig standpunt zou men alle teeltproblemen ondersteboven zetten, als men van een teeltkundige doelstelling af zou zien alleen omdat alle voorafgaande vraagstukken van erfelijkheidstechnischen aard nog niet afgedaan zijn. De geschiedenis van de Duitsche dierenteelt wemelt zelfs van bewijzen, dat het juist de wil is, die aan een teelt doel en bloei verleent. De teeltkundige wil kan natuurlijk niet uit niets iets nieuws voortbrengen. Maar dat het voorhandene zich tot een behoorlijke teelt met een bruikbaar resultaat ontwikkelt, is uitsluitend een aangelegenheid van zuiver willen. Een fokker dient nu eenmaal te weten wat hij wil en met welke middelen het doel kan worden bereikt. Er is geen beter middel, om een teelt te ondermijnen, dan het teeltdoel daaraan te ontnemen. Een klassiek voorbeeld hiervan levert de Mecklenburgsche paardenfokkerij, die nog een halve eeuw geleden vooraan stond, maar daarna ten aanzien van het doel van de teelt wispelturig begon te worden en binnen heel korten tijd werd de bloeiende, wereldberoemde fokkerij tot een aangelegenheid van ondergeschikt belang; tegenwoordig, vooral in het tijdperk na den vorigen oorlog, is dit weer veranderd. De schrijver deed hiermede slechts een greep uit den overvloed van in aanmerking komende voorbeelden; hij koos het bovenstaande, aangezien het snelle verval van de Mecklenburgsche paardenfokkerij gedurende de tweede helft van de vorige eeuw in de dierenteelt steeds als klassiek voorbeeld wordt aangehaald, om te toonen, hoe vlug een teelt te gronde kan gaan, als men eerst eens ten aanzien van het teeltdoel begint te weifelen. Uiteraard dient een teeltdoel *binnen het bereik der mogelijkheden* te blijven. Het is de taak van de wetenschap, het teeltdoel van den practischen fokker eventueel te verbeteren, zij het door het schrappen van een als onmogelijk gebleken eisch, zij het door toevoeging van een tot dusver over het hoofd geziene eigenschap. Nimmer echter heeft de wetenschap het recht, tegen een teeltdoel in te gaan, alleen omdat zij het nog niet met zichzelf eens is over de erfelijkheidstechniek van de betreffende teelt. Te dien aanzien geldt in beginsel de ervaring, dat zelfs het meest overspannen teeltdoel nooit zoo nadeelig kan werken, als in het geheel geen. *Landstallmeister v. Oettingen* (Die Zucht des edlen Pferdes, Berlin 1908) — een practische fokker,

Digitized by Google

die zich waarlijk een oordeel over teeltkundige vraagstukken mag veroorloven — heeft op het gebied van doelbewuste teelt al die groote bedillers van kleine bijzaken een woord toegeroepen, dat door zijn verfrisschend Duitsch ook voor ons hier van toepassing is: „De angst voor fouten — en wel duidelijk zichtbare fouten, die iedere ezel opmerkt en afkeurt — werkt in de fokkerij even verlammend als overal in het leven, in het politieke zoowel als het wetenschappelijke." *Er zijn practische dierenfokkers geweest, die geen flauw idee hadden van de erfelijkheidsbiologie en toch op het gebied van de dierenteelt baanbrekend zijn voorgegaan.*
Op dit alles *moet* de nadruk gelegd worden, omdat de lezer anders wellicht op de gedachte zou kunnen komen, waar het Noordras in zijn voorgeschiedenis dan wel de rassenkundige scholing en een teeltdoel vandaan had, aangezien immers het „Mendelisme" eerst in 1900 openbaar gemaakt werd.
Samenvattend wenscht schrijver te zeggen, dat er van dierenteeltkundig standpunt geen rasbeoordeeling bestaat zonder daarbij de physiologische omstandigheden te betrekken en zonder het stellen van een teeltdoel. Juist de physiologische omstandigheden, die eigenlijk alleen vast te stellen zijn, door de levens- en bewegingsuitingen van een organisme, zijn steeds min of meer imponderabiliën, die slechts door scholing van den blik, maar wel nooit alleen door middel van instrumenten kunnen begrepen worden.
Van *dierenteeltkundig* standpunt kan men wellicht als de beste wetenschappelijke omschrijving van het ras die van den anthropoloog Scheidt, Hamburg, beschouwen: *Ras is een binnen de soort uitgezochte groep van erfelijke eigenschappen.* Deze definitie laat voldoende speelruimte over, om physiologische raseigenschappen van het *levende* organisme, die alleen met het oog zijn waar te nemen, in het begrip van het betreffende ras te kunnen betrekken.
In de Duitsche dierenteelt staat in elk geval de zaak zoo, dat een beoordeeling van de teelt, waarbij uitsluitend aandacht besteed wordt aan zekere details terwijl het geheele lichaam zelf buiten beschouwing blijft, niet mogelijk is. Dit houdt eenvoudig hiermede verband, dat het dierlijke organisme een samenspel is van verschillende krachten en zijn gezondheid verder niets anders beteekent dan een zooveel mogelijk wrijvingsloos verloop van dit samenspel. De gezondheid van de enkelingen is echter voorwaarde bij elke teeltkundige overweging. Ook de menschelijke beoordeelingsleer zal voortaan op het gebied der volksveredeling niet

Digitized by Google

kunnen vermijden om soortgelijke gezichtspunten aan al haar overwegingen te laten voorafgaan; zij zal, juist zooals de dierenfokkers, moeten inzien, dat men de afzonderlijke organen en deelen daarvan zonder hun samenspel, dat zich in de physiologie uitdrukt, niet beoordeelen kan. Evenals men een machine op grond van haar prestatie slechts beoordeelen kan als men haar gestadigen opbouw uit haar onderdeelen bestudeert en dan de machine bij haar werk d.w.z. als geheel waarneemt, zoo krijgt men van een dierlijk of menschelijk organisme ook slechts dan pas een duidelijk begrip, als men zijn onderdeelen tot een geheel samenvoegt en deze dan in hun samenwerking gadeslaat.

Men kan den schrijver nu tegenwerpen, dat de mensch toch ook „geest” heeft en dat voor een teeltkundige beoordeeling in alle problemen der volksveredeling niet alleen het lichaam in aanmerking komt; men heeft den schrijver ook al tegengeworpen, dat het niet gerechtvaardigd is, voor een teeltkundige beoordeelingsleer bij den mensch het lichaam te zeer op den voorgrond te plaatsen. Daar laat zich tegen inbrengen, dat het geheele gebied van de geestelijke bekwaamheden bij den mensch ten eerste van biologisch-teeltkundig standpunt uit nog niet recht behandeld kan worden en dat het voorts immers iedereen vrij staat, *naast* de lichamelijke beoordeeling de geestelijke bekwaamheden van een mensch er zooveel en zoo sterk in te betrekken als hem goeddunkt. Schrijver vermoedt echter, dat het met den menschelijken geest en het menschelijk lichaam ongeveer gesteld is als met een stoommachine. De stoomkracht kan zich al evenmin voldoende doen gelden, als zij op een gebrekkig geconstrueerd mechanisme inwerkt, of wel als het goede mechanisme door gebrek aan stoomdruk niet op volle kracht werken kan. Het oude gezegde: Mens sana in corpore sano (een gezonde geest in een gezond lichaam) heeft wel een dieperen zin, dan zelfs onze op sportgebied fanatieke en op records verbeten tijd toegeven wil. Bij het fokken van edele paarden doet zich bijv. vaak het geval voor, dat het paard wel het temperament en den wil tot de overwinning erft, maar niet over een voldoend krachtigen lichaamsbouw beschikt, om deze gaven tot volle uitwerking te laten komen. Het paard verslijt dan heel vlug, resp, wordt heel gauw verbruikt en de paardenfokker zegt in dit geval, dat de bekwaamheid tot galoppeeren het fundament te boven ging. Wanneer men zich nu bezig houdt met de levensgeschiedenis van sommige groote

Digitized by Google

geesten, bijv. van den dichter Heinrich von Kleist, dan is men vaak geneigd aan te nemen, dat de bekwaamheid tot galoppeeren ook hier het fundament te boven ging, d.w.z. dat de geest in het lichaam geen voldoend houvast vond en het dus met zich zelf en de omgeving niet klaarspeelde. Schrijver gewaagt hiervan alleen, om degenen, die heden ten dage nog het lichaam ten koste van den geest willen verwaarloozen, eens in deze richting tot nadenken te brengen; voorts echter ook, om te doen begrijpen, dat aan het lichaam als *geheel* aandacht geschonken moet worden, indien men in het vervolg nader op problemen, ter veredeling van het volk wil ingaan. Een paardenfokker van buitengewoon formaat, wijlen *Schwarznecker,* heeft op het gebied van de paardenteelt allen, die bij de waardeering van een fokdier graag een enkele prestatie in aanmerking nemen, zonder daarbij te letten op het geheele organisme, een woord toegeroepen, dat — in overdrachtelijken zin natuurlijk — ook ons in deze beschouwing iets te zeggen heeft en daarom als slot hier weergegeven zij. „Ik geloof echter niet, dat het gezegde van Lessing, Raphael zou het grootste schildergenie geworden zijn, ook al was hij ongelukkig zonder handen geboren, in zoo'n uitgebreiden zin mag worden toegepast, dat Kincsem wellicht een groot renpaard zou geworden zijn, ook al was het toevallig met drie beenen ter wereld gekomen. *De prestatie is tot op zekere hoogte afhankelijk van de mechanische inrichtingen, in en door middel waarvan zij tot uiting komen en zich vertoonen kan." Het Noordras heeft lichaam en geest nimmer gescheiden:* Den geest van het Noordras heeft dit samenkoppelen in elk geval geen kwaad gedaan. Men voedde ook blijkbaar de jeugd er geheel *bewust* toe op, een lichaam als levend geheel, d.w.z. in zijn onderdeelen en in zijn *bewegingsuitingen* te leeren beoordeelen. Aangezien men echter — zooals reeds gezegd — slechts door leiding en voortdurende oefening aan *levende* individuen een lichaam mettertijd leert beoordeelen, *zorgde het Noordras er in beginsel voor, dat de menschen elkaar zoo konden leeren kennen, als God hen geschapen had.* Dit gold niet alleen voor de afzonderlijke geslachten onder elkaar, maar was ook van toepassing op de beoordeelingsscholing ten aanzien van het andere geslacht. Over de Germanen weten wij bijv. dat de meisjes aangespoord werden, bij de krijgsspelen van de jongelingen lof en afkeuring uit te deelen. Aangezien al deze krijgsspelen naakt werden uitgevoerd, heeft deze overlevering slechts een zin, als

Digitized by Google

men ze in verband brengt met een lichaamsbeoordeeling, die er in geschoold was, met begrip de bewegingsuiting van een lichaam te volgen en daar zekere gevolgtrekking uit te maken. Dit stemt volkomen overeen met dierenteeltkundige ervaringen, want de manier, waarop een dier zich beweegt of zich voordoet, laat dikwijls zeer vergaande gevolgtrekkingen toe ten aanzien van zijn constitutie, maar ook van zijn erfmassa; er zijn dierenfokkers van beteekenis, die in de eerste plaats op deze dingen letten en pas daarna overgaan tot het beoordeelen van het lichaamsbestek en van de details. [1]) De juiste opeenvolging van een dierenteeltkundige beoordeeling is vanzelfsprekend eerst de lichaamsbouw als geheel, dan de bewegingsuitdrukking en daarna de bijzonderheden.

Het duidelijkst blijkt echter de bewuste opvoeding tot het beoordeelen van het menschelijk lichaam bij het Noordras uit de overleveringen van Sparta. De *wetgeving van Lycurgus* geeft uitdrukkelijk als reden op, dat de jeugd er toe opgevoed dient te worden, om het menschelijk lichaam van een teeltkundig standpunt uit te leeren beoordeelen. Plutarchus (vgl. Lycurgus) zegt hierover: „Bij de opvoeding, die hij als de grootste en gewichtigste taak van een wetgever beschouwde, begon hij van voren af aan en hij besteedde zijn aandacht in de eerste plaats aan de huwelijken en het verwekken van kinderen. Om te beginnen trachtte hij de lichamen van de meisjes door loopen, worstelen en discus- en speerwerpen te harden, opdat de in een sterk lichaam verwekte vrucht krachtig ontkiemen en gedijen kon, zij zelf echter de voor het baren noodige krachten zouden verkrijgen en de barensweeën gemakkelijk en zonder gevaar te boven zouden komen. Om echter alle verweekelijking, vertroeteling en vrouwelijke zwakheid uit te roeien, gewende hij meisjes en knapen er aan, de feestelijke optochten naakt bij te wonen en zoo op zekere feesten in tegenwoordigheid en voor de oogen van de jongelingen te dansen en

---

[1]) Het is bij wedstrijdpaarden vaak heel verrassend, hoe zij bijv. door de manier, waarop zij de hindernissen nemen of andere eigenschappen toonen, plotseling een in het geheel niet bij hen vermoeden voorvader tot uiting brengen. Voor den fokker is dit soms een meer dan leerrijke hulp bij de teelt. Wel is er echter behalve persoonlijke begaafdheid om deze dingen ook maar te zien en een betrouwbaar geheugen — want men kan immers slechts uiterst zelden den voorvader ter vergelijking naast het te observeeren paard plaatsen — hierbij ook noodig, dat men zich in een teelt inwerkt, d.w.z. „inkijkt", zooals de vakterm luidt; van vandaag op morgen kan men deze dingen niet leeren.

Digitized by Google

te zingen. Daarbij bestraften zij somtijds dezen en genen door treffende spotternijen wegens begane fouten, dan weer zongen zij ook lofliederen op degenen, die het verdienden, en verwekten hierdoor eerzucht en een edelen wedijver onder de jongelingen. Want wie om zijn goed gedrag geprezen werd en de achting der meisjes bezat, ging trotsch op deze eer naar huis; aan den anderen kant waren de bijtende en geestige spotternijen niet minder effectvol dan de ernstige vermaningen, aangezien behalve de burgers ook de koningen en senatoren bij deze spelen tegenwoordig waren. Overigens werd door deze ontkleeding der jonkvrouwen de tucht niet gekrenkt, want steeds heerschte hierbij zedigheid en alle zinnelijkheid was verbannen; zij werd veeleer tot een onschuldige gewoonte, *had een soort van wedijver ten aanzien van een goed lichaamsgestel tengevolge* en verwekte ook bij het vrouwelijk geslacht een edele, verheven gezindheid, aangezien het, evengoed als het mannelijke, op moed en roemzucht aanspraak kan maken. *Deze gebruiken vormden dan ook een sterke opwekking tot huwen, ik bedoel de plechtige optochten van de meisjes, haar ontkleedingen en wedstrijden voor de oogen van de jongelingen,* die zooals Plato zegt, niet door den druk van een rekenkundig bewijs, maar door den dwang en de bekoring der liefde werden aangetrokken. Ten overvloede deed Lycurgus de *oude vrijgezellen* bespotten. *Zij mochten namelijk geen toeschouwers zijn bij de spelen van de naakte meisjes,* in den winter echter moesten zij op bevel van de overheid naakt rondom de geheele markt loopen en daarbij een op hen gemaakt lied zingen, inhoudende, dat zij hun verdiende straf ondergingen, omdat zij niet aan de wetten gehoorzaamden. Ook werd hun de eerbied en hoogachting ontzegd, die anders door jongelui aan anderen betoond werden." Tot zoover Plutarchus; al blijkt ook uit zijn laatste verwijzing naar de oude vrijgezellen heel duidelijk, dat de ontkleeding bij de Spartaners om *teeltkundige* redenen ter *scholing van het oordeel* toegepast werd, toch kan de schrijver niet nalaten er de aandacht op te vestigen, dat deze verwijzing naar de oude vrijgezellen tegenstrijdigheden bevat; het is namelijk volkomen ondenkbaar, dat slechts zooveel knapen in leven gelaten werden, als landkavels aanwezig waren en dus moet er steeds een overschot geweest zijn, dat, als het trouwde, dit alleen doen kon in den vorm van de zoogen. „groote familie".

Dit laatste is veel omstreden. Busolt bijv. zegt hierover: „Volgens

Digitized by Google

Plut. Agis 5 hielden de Spartaners tot aan de wet van Epitadeus (Epitadas) vast aan het door Lycurgus vastgestelde aantal kavels. Bijgevolg: overerving aan *een* zoon, zooals bij Plato. Deze bewering staat echter op een plaats, die beïnvloed is door staatstheoretische speculatie (vgl. Plat. Nom. V. 10 p. 740). De door hem veronderstelde ondeelbaarheid wordt evenwel, zooals Pöhlmann, Geschichte der sozialen Frage I, 76 opmerkt, door het voor alle erfgoederen (Kleroi) gelijke, onveranderlijk vastgestelde aantal maten bevestigd, dat door de Heloten van een erfgoed (Klaros) aan den eigenaar moest worden geleverd. Bij Plutarchos wordt dan beweerd, dat Lycurgus zooveel als nog net even voldoende voor het onderhoud van een familie had beschouwd. De wetgever handelde dus naar de leer van Plato, Nom. X. V. p. 737, D. Uit deze uitlegging van de hoeveelheid van de opbrengst der erfgoederen mag volstrekt niet opgemaakt worden, dat, zooals men gedacht heeft, de bepaling van die hoeveelheid uit de filosofische speculatie zou stammen. Deze plaats veronderstelt eveneens *één* eigenaar van het erfgoed; hiermede stemt overeen Xen. Hell. III 3, 5. Desondanks is de mogelijkheid van een gemeenschappelijk bezit van het Spartaansche erfgoed (Klaros) niet ondenkbaar. Volgens het recht van Gortijns werd het *onverdeeld* aan alle zonen overgeërfd. Maar toch gold slechts *een* van hen als heer van de klaroten (dus de op het erfgoed levende hoorigen, de schr.). Iets dergelijks moet voor Sparta aangenomen worden, waar soms verscheidene broers genoegen namen met een gemeenschappelijke vrouw en de bij haar verwekte kinderen als gemeenschappelijk golden. Zij moeten dus ook een gemeenschappelijk bezit gehad hebben, waarop het erfgoed toch wel geen uitzondering vormde."

Schrijver vermoedt, dat Plutarchos (die blijkbaar niet bekend was met het begrip en de beteekenis van het oudnoordsche onvervreemdbare familiebezit) de *tot een echtverbintenis verplichte erfgenamen en toekomstige familiehoofden* met de van het huwelijk uitgesloten jongere broers (de „Jung-Gesellen" — vrijgezellen, zooals onze Duitsche taal dit nog heel duidelijk uitdrukt) verwisselde, resp. de hem bekend geworden wetten over de directe erfgenamen eenvoudig op alle mannelijke Spartiaten toepaste.

Plato drukt zich over de opvoeding van de jeugd tot het verkrijgen van de bekwaamheid om teeltkundig te oordeelen niet even dui-

Digitized by Google

delijk en beslist uit; vgl. *Vering,* Platons Gesetze, Frankfurt a.M. 1926. Niettemin zegt ook hij eens ondubbelzinnig (Die Organisation der Behörden): „Elke „phyle" (groep van familiebonden) moet maandelijks twee offerfeesten op touw zetten, een ernstig, uitsluitend gewijd aan den dienst van de godheid en een feestelijk, bestemd voor de genoegens van een gezellig samenzijn. De families van de „phyle" dienen elkaar reeds daarom nauwkeurig te leeren kennen, om onderling passende huwelijken te kunnen sluiten. Voor hetzelfde doel zullen wij reidansen van knapen en meisjes houden, zoodat zij elkaar leeren kennen en waardeeren. Zij zullen de reidansen naakt uitvoeren, zonder aan de eerbaarheid en de schaamte te kort te doen." [1])
Men zorgde er in elk geval bij het Noordras volkomen bewust voor, dat beide geslachten elkaar leerden kennen zooals zij geschapen waren. Het Noordras heeft nimmer verborgenheden van een of ander soort op prijs gesteld, op geen enkel gebied en het wist heel goed, waarom het zijn jeugd er toe opvoedde, om gewend te raken aan het zien van naakte lichamen. *Het heeft er eventueel door andere maatregelen voor gezorgd, dat er uit een onbevangen kennismaking der geslachten geen onheil ontstond.* De hedenten-dage vaak gehoorde opmerking, dat bovenbedoeld oudnoordsche gewennen aan het onbekleede lichaam van het andere geslacht, slechts uiting was van een nog ongerept argeloos „natuurvolk", is in zooverre juist, dat men zeggen kan, dat uiteraard elk natuurlijk denken de *naaktheid* natuurlijk vindt. Op het wezen van de zaak echter is deze verklaring bij het Noordras niet geheel van toepassing, want het Noordras heeft van het wennen aan de naaktheid ten behoeve van de teeltkundige scholing van het oordeel een ongetwijfeld volkomen *bewust* gebruik gemaakt; dit dient in het licht gesteld te worden. [2])

---

[1]) Vgl. Günther, Platon als Hüter des Lebens, Muenchen 1928.

[2]) Hiermede wenscht schrijver in genen deele een tegenwoordig steeds maar om zich heen grijpende „naaktcultuurbeweging" — die in feite vaak slechts den bodem voorbereiden wil, om aan zekere erotische eerediensten de levensvoorwaarden te verschaffen — te bepleiten. Maar men dient op dit gebied te leeren onderscheiden, begrip te toonen voor een gezonde aanvaarding van het lichaam en eventueel niet het kind met het badwater weg te werpen. De film „Wege zur Kraft und Schönheit" heeft doen zien, dat er middelen bestaan, om het Duitsche volk weer terug te leiden naar een bewustzijn van het lichaam en het te scholen in de kunst om een gezond lichaam te beoordeelen, zonder dat daarom de betamelijkheid in het gedrang behoeft te komen. Bij deze gelegenheid moge eens gewezen

Digitized by Google

Onder deze gezichtspunten worden de geweldige lichamelijke krachtprestaties die ons de overleveringen van sommige Noordsche vrouwen en meisjes berichten, heel wat begrijpelijker. Want een *gezond* geslacht, dat aan zulk een *bewuste* opvoeding tot flinkheid werd onderworpen, *moest* ook aan den vrouwelijken kant een gezonde lichaamskracht voortbrengen. Het is eigenlijk te betreuren, dat in het hedendaagsche publieke leven voor ons volk nog steeds de kleurlooze figuur van Gretchen uit de Faust als *het* voorbeeld van een Noordsche maagd geldt. Schrijver meent zelfs te moeten betwijfelen, dat beeldhouwwerken zooals de Venus van Milo of de Knidische Venus een juisten indruk teweeg brengen. Veel eerder zal Michelangelo met zijn *standbeeld De Morgen in Florence* het wezen van de oud-noordsche jonge vrouw doorvoeld hebben. Zijn vrouwenlichaam vertoont een prachtige gespierde boetseering en de edelste afmetingen, blijft echter toch volmaakt vrouwelijk werken, zij het ook meer strengadellijk dan lieftallig. Er zal echter wel de meesterhand van een Michelangelo voor noodig zijn om dergelijke lichamen uit marmer te voorschijn te brengen. In elk geval houdt men bij zulk een maagd wel de kracht van een Brunhilde voor mogelijk, die met den Bourgondischen koning Guenther in den huwelijksnacht kaatsbal speelt. Evenwel, men behoeft niet eerst het gebied van de Noordsche sage op te zoeken, om vrouwenfiguren vol kracht te leeren kennen. Men leze maar eens van *Ida Naumann: Altgermanisches Frauenleben.* Hierin zal men voor het geestesoog vrouwenfiguren zien verrijzen, waarvan het prestatievermogen zonder een behoorlijke lichaamskracht en volharding volkomen ondenkbaar zou zijn. De Teutoonsche vrouwen sloegen bij Aquae Sextiac met zwaarden en bijlen op vluchtenden en vervolgers in en verkozen den dood

---

worden op de gevaren voor de gezondheid van de heden helaas zoo algemeen gewaardeerde zoogen. „badtricots", want dit is vrijwel de onzinnigste uitvinding, die men bedenken kan. Eenerzijds geeft het meedoogenloos de lichaamsvormen aan het publiek prijs, zoodat het dragen daarvan in waarheid gladweg huichelarij is, anderzijds stelt het na het bad het lichaam en nog wel op zijn gevoeligste plekken (rug, nierstreek, maag) door de verdampingskoude van de natte stof aan de voortdurende onderkoeling bloot en dit ook nog door een stof, die als geen tweede de vochtigheid vasthoudt. In ons klimaat hebben wij eigenlijk zelden of nooit een weersgesteldheid, die het rechtvaardigen kan aan het lichaam zooveel warmte te onttrekken, als het natgeworden badtricot in het luchtbad doet; menige bloedarmoede en menige lichamelijke knak voor het leven zullen hieraan hun ontstaan te wijten hebben.

Digitized by Google

boven de slavernij, evenzoo de onder Caracalla gevangen Germaansche vrouwen. Tacitus noemt de Germaansche vrouwen validae, krachtig en pares, van gelijken aard als de jongelingen; zij waren vrouwen van ongewone lichaamskracht en buitengewone karaktersterkte. Bij een inval van de Germanen in Rhaetië onder Marcus Aurelius vond men lijken van gewapende vrouwen op het slagveld (Dio Cassius). Tien Gothische vrouwen werden volgens een bericht van Flavius Vopiscus in mannelijke kleedij vechtend, tot gevangenen gemaakt, vele anderen sneuvelden.
300 Noordsche schildmaagden vochten in den Brawallaslag en Atli hield er een vrouwelijke lijfwacht op na, evenals de koning van Dahomey. De *sage van de Walkyren,* die duidelijk herinnert aan de mythen zoowel van Pallas Athene als van Artemis en de zelfs voor Achilles gevaarlijke Amazonen, beheerscht in zekeren zin de Duitsche en Noordsche heldensage volkomen, en kristalliseert zich in een edelsteen van eenigszins sombere pracht in de gedaante van *Brunhilde.* De moderne voorstelling van haar zwartharige, donkeroogige schoonheid is in elk geval verkeerd, volkomen ongermaansch en ongemotiveerd. Wij dienen haar integendeel goudrood haar als een flakkerende gloed toe te kennen en blauwe, fiere, fonkelende oogen. De Sigurdliederen van de Färingers (vertaald door Willatzen) schilderen haar in een Lorelei-achtigen geest:

> . . . .
> Sie lehnt in ihrem Sessel
> Und kämmet sich das Haar
> Und das ist so fein wie Seide
> Und goldig wonderbar.

(Zij leunt in haar zetel en kamt zich het haar en dat is zoo fijn als zijde en prachtig goudkleurig).
Dus niet brunet of donker maar in de hoogste mate blond. Hiermede stemt ook wel overeen, wat in de Wilkinasage bij den twist van de koninginnen te lezen staat:

> „Zoo zeer vertoornde dit Brunhilde, dat haar geheele huid zoo rood was als versch vergoten bloed."

In de Volsungasage vindt de woordenstrijd van de beide Sigurdliefjes, die tot de onzalige oplossing van den dramatischen knoop leidt, tijdens een bad in den Rijn plaats en levert het onderwerp

Digitized by Google

voor een beeld, dat een groot schilder wel zou kunnen inspireeren om, in plaats van moderne deernen en danseressen, „twee koninklijke figuren in hartstochtelijke beweging te schilderen." (Uit *J. Grosse,* „Die Schönheit des Menschen", Dresden 1912).
De door sommige vrouwenartsen (Sellheim) [1]) tegen de vrouwensport geuite bezwaren — volgens welke de sport nadeelig zou zijn voor de vrouwelijke spiervorming, ja zelfs voor het vrouwelijk lichaam — schijnen voor het Noordras gedurende de vroege geschiedenis daarvan nog niet in aanmerking te zijn gekomen. Het is de vraag, of niet ook op dit gebied mettertijd rasverschillen kunnen worden vastgesteld. De meervoudige Duitsche kampioene op het gebied van lichte athletiek, mejuffrouw *von Bredow,* Charlottenburg, is in elk geval een zuiver Noordsche figuur.
Aan het Noordras is oorspronkelijk een afwijzende houding tegenover het lichaam volkomen vreemd geweest. Eerst toen in de Oudheid de uit het Oosten oprijzende reuzenschaduw van een tegenover schoonheid vijandige ascese (monnikslevenswijze), een cultureele zonsverduistering inleidde, begonnen de verdraaiingen van de zedelijkheidsbegrippen, die ten slotte in het lichaam alleen nog maar een zonde zagen. Ook bij ons hebben zich de Germanen tot in de middeleeuwen hun welgevallen in het lichaam niet laten ontnemen; mettertijd echter kregen blijkbaar onnoordsche invloeden de overhand, verbanden het lichaam uit het daglicht, of brachten de blijde lust onzer voorvaderen in het lichaam naar het gebied van ongermaansch-troebele, zinnelijke erotiek over. Welk een gevoelige kloof opent zich reeds tusschen die Germaansche meisjes en vrouwen, die dagelijks baadden en een heilige Elisabeth, die uit louter vroomheid en afwijzing tegenover het lichaam zich in het geheel niet meer waschte en hierdoor in een reuk kwam, die het voor gevoelige neuzen nogal moeilijk maakte, met hare heiligheid om te gaan.
Het Noordras heeft de opkomende neiging om zich van het lichaam af te keeren ongetwijfeld aan het Oosten te wijten. Deze omstandigheid is van zeer groot belang en wel omdat zij ons op een spoor wijst, dat ten aanzien van de rassenleer van het grootste gewicht is. Men zal wel bij geen enkel nomadenvolk iets vinden, dat overeenkomt met het gewennen aan dagelijksche

---

[1]) Sellheim, Das Geheimnis vom Ewig-Weiblichen, Stuttgart 1924, 2. Aufl.

Digitized by Google

lichaamsoefeningen, zooals het Noordras deze ontwikkeld had. Nog minder zal men ergens beleven, dat de nomade zijn vrouwen aanspoort tot publieke lichaamsoefeningen. Integendeel, sommige Semietische volken stellen er zelfs hun eer in, dat hun vrouwen zoo *vet* mogelijk zijn. Aan zulk een schoonheidseisch komen *Mooren* en *Toearegs* bijv. tegemoet, door de meisjes, die een huwbaren leeftijd naderen, met kameelmelk regelrecht vet te mesten. Ook hier dus weer zulk een verschil van opvatting tusschen Semieten en het Noordras ten aanzien van de vrouw, dat men naar een ontwikkelingshistorische reden zoeken moet, om de tegenstellingen te leeren begrijpen.
Schrijver is van meening, dat de voor ons gevoel merkwaardige opvattingen van de nomaden over de vrouw, uit hun nomadendom kunnen worden afgeleid. De nomade is door zijn parasiteerende levenswijze gedwongen, op zijn zwerftochten óf magere vrouwen te hebben, óf vette daar waar hij rijkelijk voedsel vindt en parasiteeren kan; want werken doet de nomadenvrouw alleen daar, waar zij moet; hoe minder zij behoeft te doen, des te beter moet het haar gaan, des te machtiger moet haar heer en meester er voor staan, die er voor haar slavinnen op na kan houden. Als dus de Toearegs hun meisjes met kameelmelk mesten, dan openbaart zich hierin een kennelijke *zucht tot dikdoen* en bovendien het feit, dat de Toearegs echte woestijnnomaden zijn, want kameelen komen uitsluitend in de woestijn voor, afgezien daarvan, dat zij de voornaamste huisdieren van de Semieten zijn.
Hiermede komen wij echter ook nader aan het probleem van den afkeer van het lichaam als zoodanig. Het voortdurend trekken zorgt er op natuurlijke wijze voor, dat aan het lichaam de voor de gezondheid noodzakelijke beweging ten deel valt. Er bestaat dus voor dergelijke nomaden hoegenaamd geen aanleiding, op deze dingen opmerkzaam te worden, waartegenover een kolonist, die voor den oorlog geschikt blijven wil, bepaald tot dagelijksche lichaamsoefeningen genoodzaakt is. Hieraan ligt het ten deele, dat men onder de nomaden wel af en toe een groote *natuurlijke* behendigheid aantreffen kan, maar nooit de neiging, zich door dagelijksche lichaamsoefeningen krachtiger te maken.
Er werd reeds in vorige hoofdstukken uitvoerig op gewezen, dat het oorsprongsland van alle nomaden de steppe of woestijn is en dat deze biologisch het gevolg zijn van sterke belichtingstoestanden, verbonden met een groot gebrek aan water. In zulk een

Digitized by Google

omgeving kan men niet onbekleed rondloopen. De wolkenloosheid van die streken veroorzaakte ook een plotseling verschil in warmte tusschen dag en nacht, *zoodat men in woestijnen of steppen eigenlijk nooit onbekleed zijn kan.* Buitenshuis kent de nomade dus van de vrouw altijd slechts het gezicht, want haar lichaam is steeds bedekt. [1]) Dit verklaart de eigenschap van alle nomaden om in geestdrift te geraken over het gezicht van de vrouw, alsmede de overeenkomstige schilderingen van het gezicht in Oostersche sagen en sprookjes; ook de gezichtsluier van de moslimen zal oorspronkelijk uit deze omstandigheden voortgekomen zijn. In de overleveringen van het Noordras zijn de geestdriftige Oostersche schilderingen van vrouwengezichten in elk geval niet te vinden; wij zijn ook niet in staat om den gezichtsluier van de Turksche vrouwen te waardeeren.

Reeds in voor-islamietische tijden was de Arabische vrouw gesluierd. Wilde zij echter veroveringen maken, dan legde zij volgens *Jakob* [2]) den sluier af. In overeenstemming met de neiging van de Semieten, om over het gezicht in verrukking te geraken, werd door hen ook bijzonder aandacht besteed aan het opsmukken daarvan. Met een antimoniumpreparaat, kleurde men de oogleden donkerblauw. Om den mond bijzonder duidelijk te doen opvallen en de witte tanden in tegenstelling daarmede nadrukkelijk te doen uitkomen, kregen de lippen door indigo een koraalroode kleur; het was roode indigo, bekend onder den naam Cudbeard of Persio, d.i. Perzisch rood — koraalrood. Het *schminken* van het gezicht is trouwens een oeroude Semietische liefhebberij, die tot in de alleroudste tijden kan worden nagegaan. Het is dus begrijpelijk, dat men het schminken zelfs in de godsdienstige handelingen bij de verlovings- en huwelijksplechtigheden van de Semieten terugvinden kan; waarbij het bijzonder de aandacht trekt, dat de Semieten het schminken uitdrukkelijk met het doel verbinden, om de zinnelijke hartstochten van den bruidegom aan te wakkeren; behalve het schminken speelde ook sinds de oudste tijden het *parfumeeren* een groote rol en dat zoowel bij de bruid als ook bij den bruidegom.

De nomade kent dus het vrouwelijk lichaam alleen dan, als hij

---

1) Het woord odaliske stamt bijv. van ôdalik, dat weer teruggaat op het Turksche ôdat — kamer; dus eigenlijk een kamergenoote, waaruit zich dan later het begrip van de bijzit en slavin in de harem ontwikkelde.

2) Arabisches Beduinenleben, Berlin 1897.

Digitized by Google

het binnenshuis en wegens de geslachtelijke behoeften te zien krijgt. Baden en wasschen immers komt bij het gemis aan water in het geboorteland der nomaden voor dezen ook niet in aanmerking en men zou wellicht kunnen zeggen, dat eigenlijk nooit een aanleiding bestaat voor een *niet-geslachtelijke* ontkleeding. Het onbekleede vrouwenlichaam is dus blijkbaar in de gevoelswereld van de nomaden steeds verbonden met herinneringen aan of voorstellingen van sexueele opwinding. Dit is ook wel de verklaring voor de bij nomaden steeds aan te treffen sterke sexueele verbeeldingskracht, die graag zwelgt in voorstellingen over het uiterlijk van de beminde vrouw, of de gedachtenwereld met sexueele beelden tooit; deze aanleg zou dus een echt nomadisch teeltproduct kunnen zijn.
Op die manier wordt ook begrijpelijk, dat alle Oostersche schilderingen van vrouwelijke lichamen merkwaardig genoeg zich uitputten in de opsomming van geslachtelijke bijzonderheden. De Arabische liefde is in alle liederen en gezangen een zuiver physische liefde, d.w.z. de liefde is voor den Arabier geslachtelijke gemeenschap; vgl. hierbij *H. Winckler,* Arab.-Sem.-Orient. Mitt. d. Vorderas. Ges. 1901, Heft 4. *Jakob* (Altarabisches Beduinenleben) zegt, dat de minnezangers van de Arabieren wel hier en daar een heel teere poëzie ontwikkelen, maar dat de schilderingen daarin als zoodanig zich beperken tot zuiver zinnelijke beschrijvingen van het vrouwelijk lichaam, terwijl daarentegen de karaktertrekken der vrouw ternauwernood genoemd worden. [1]
Men vergelijke hiermede als voorbeeld het volgende gedicht:

> Es versagt der Brüste, der Lenden Fülle dem zarten Kleid
> sich dem Leib zu schmiegen und sich zu schmiegen dem Rücken.
> Wenn die Abendlüfte ihr entgegen wehn, so erregen sie Qual
> eifersüchtigen, Staunen neidischen Blicken. [2]

(De weelde van boezem en lenden verhindert het teere kleed zich op lijf en rug aan te sluiten. Als de avondkoeltjes haar tegemoet

---

[1] De minnezangers van de middeleeuwen hebben ten deele in hun zeden tot in het kleinste de oud-Arabische voorbeelden overgenomen. deze zelfs hier en daar op slaafsche wijze nagebootst. Dit feit verdient eens nauwkeuriger behandeld te worden, alleen al om geen verkeerde voorstellingen te laten opkomen over het liefdeleven van het Noordras.

[2] Rückert, Hamasa, Bd. II No. 483.
De laatste zin wordt overigens duidelijker, als men hem omzet: „So erregen sie eifersüchtigen Blicken Qual und neidischen Blicken Staunen."

Digitized by Google

waaien, zijn zij een oorzaak van kwelling voor jaloersche en van verbazing voor afgunstige blikken).
Omgekeerd zal men in Noordsche overleveringen steeds eerder den nadruk gelegd vinden op het *wezen* van de vrouw of van het vrouwelijk lichaam; regelrechte geslachtelijke aanduidingen komen zoo goed als in het geheel niet voor. Dit maakt ook verklaarbaar, waarom de oorspronkelijk uit het Oosten stammende lichaamsvijandelijke ascese zich steeds met bijzondere woede op de lichaamsblijheid van het Noordras gestort heeft en te allen tijde haar voornaamste taak zag in het als ergerlijk doen voorkomen van de *naaktheid*. Voor de nomadische voorstellings- en gevoelswereld, schijnt het vrouwelijk lichaam met de geslachtelijke opwinding tot een geheel te zijn saâmgekoppeld.
Schrijver is op deze dingen uitvoeriger ingegaan, omdat zich ook hier blijkbaar weer de niet te overbruggen tegenstelling tusschen het Noordras en de nomaden voordoet. Bovendien zou aangetoond worden, dat de scholing van het oordeel, zooals wij die bij het Noordras ten aanzien van het menschelijk lichaam leerden kennen, volkomen natuurlijk verband moet houden met een uit de levensvoorwaarden van dit ras begrijpelijk ja-zeggen ten aanzien van het lichaam.
Tot besluit van onze beschouwing zij nog herinnerd aan een anderen teeltkundigen maatregel, die van vergaande beteekenis voor het behoud van de gezondheid en voor de toenemende verbetering van het Noordras moet geweest zijn.
Wij zullen ons eerst nog eens het in het vorige hoofdstuk herhaaldelijk beklemtoonde feit voor den geest halen, welk een gewicht de met een erfhoeve verbonden duurzame echt van het Noordras had als teeltkundige filter. Nu is het van de allergrootste beteekenis, dat bijna alle overleveringen van het Noordras (Germanen, Patriciërs, Plato, Lycurgus) als de gunstigste huwelijksleeftijd voor den man de jaren tusschen 30 en 40 opgeven. Deze hooge huwelijksleeftijd keert in alle Noordsche overleveringen zoo opvallend terug, dat er geen toeval in het spel kan zijn. De veronderstelling van een bijzonder late geslachtsrijpheid bij het Noordras komt bij dezen leeftijd niet meer in aanmerking. Bovendien hebben wij immers gezien, dat van den jongeling slechts verlangd werd, zich tot aan het 20ste levensjaar van bijzitten te onthouden (hoc ali staturam ali vires nervosque confirmari putant; Caesar); het paste meer bij de waardigheid

Digitized by Google

van een jongeling om zich onder mannen als man te toonen, dan onder vrouwen.

Ten deele houdt deze hooge huwelijksleeftijd van de mannen stellig verband met *uiterlijke* oorzaken. Familievader te zijn was een ambt, waarmede wel veel rechten verbonden waren, waar echter ook evenveel plichten — niet alleen met betrekking tot de familie maar ook ten opzichte van de gemeente — tegenoverstonden. Het is begrijpelijk, dat men zulk een last, die zooals gezegd ook in nauw verband stond met het publieke recht van het gemeenschapsleven, niet graag op al te jonge schouders legde. Het opperhoofd van een familie diende zijn practisch en juridisch gezag ook ten volle te kunnen uitoefenen, als de geheele instelling van den familievader een zin hebben moest. In dit opzicht moeten wij dan toch wel een zekere late rijpheid bij den Noordschen man toegeven. De Noordsche man is zonder twijfel geslachtsrijp tegen het einde van zijn tweede tiental levensjaren; maar lichamelijk volwassen en geestelijk rijp is hij daarmee nog lang niet. Schrijver meent op grond van zekere waarnemingen uit zijn diensttijd te mogen beweren, dat de Noordsche man vaak eerst in het midden of tegen het einde van zijn derde tiental levensjaren zijn eigenlijke schouderbreedte krijgt. Een Faalsche trek kan dit verschijnsel niet zonder meer zijn, want bij de echt Noordrassige Engelschen let met bij den man graag op *breede schouders* met *smalle heupen* en *lange beenen*. Voorwaarde daartoe is natuurlijk een overvloedige lichamelijke inspanning, die uit de schouders weet te halen, wat er in zit. Voorts schijnt de Noordsche jongeling ook eerst tegen zijn 30ste levensjaar tot een zekere geestelijke rijpheid te komen. Als de Wurtembergers — zij het ook gekscherend — beweren, dat de man eerst vanaf zijn 40ste levensjaar verstandig wordt, dan kan zulks toch wel niet anders opgevat worden dan in den zin van een afsluiting van de geestelijke ontwikkeling, waarop dan eerst de volle geestelijke kracht van den gerijpten man volgt. [1]) Men mag zich bij de beoordeeling van dergelijke

---

[1]) Dr. med. vet. Blendinger, Nennslingen b/Weissenburg i. Bay heeft — uitgaande van zekere waarnemingen in de dierenteelt — eenige diepzinnige opstellen over de omgekeerde verhouding tusschen de lichamelijke en de geestelijke ontwikkeling tot rijpheid geschreven. De opstellen, die schrijver voor oogen gekomen zijn, zijn helaas in het publiek niet meer verkrijgbaar. Schrijver meent echter, dat de door Blendinger ontwikkelde denkbeelden belangrijk genoeg zijn voor een juist begrip van het Noordras

Digitized by Google

vraagstukken niet door zekere vroegrijpe werken van sommige genieën op een dwaalspoor laten brengen. De hier behandelde dingen raken immers de geheele persoonlijkheid van den Noordschen man, zoowel als zijn karakter, maar niet enkele bij hem optredende begaafdheden. Uitzonderingen zijn er nu eenmaal altijd in het leven. Dat generaal-veldmaarschalk *Graf Wrangel* reeds met 29 jaren een regiment commandeerde en overste was, bewijst niets tegen de juistheid van het beginsel, dat in vredestijd de compagniescommandant (kapitein) zoo mogelijk het 30ste levensjaar achter den rug moet hebben. In feite namen immers ook heden nog Noordsche gemeenschappen gaarne een zekere „windhondperiode" voor hun aankomende jongelingen aan en zij stellen hoegenaamd geen prijs op vroegrijpe en vlug volwassen mannen; men ziet minstens graag, dat jongelui eerst eens een beetje de wereld ingaan, d.w.z. eerst eens ondervinding opdoen, voordat zij een waardigheid te bekleeden krijgen. Of de Engelschen hun zonen eerst eens de wereld in sturen, voordat deze met een ernstige levenstaak beginnen, of dat onze vroegere gilden hun gezellen, voordat zij baas mochten worden, op ambachtsreis zonden, is in den grond van de zaak onverschillig; in beide gevallen verwacht men nu eenmal in het geheel niet van een jongen man, dat hij *gauw* verstandig is. Hedentendage kweeken wij trouwens onze jongelingen minder op tot rijpe mannen, dan wel tot *arbeiders,* zij het met de hand of met den geest. In dit opzicht is het nu om zich heen grijpende Taylor-systeem van opleiding, d.w.z. zooveel mogelijk verkorting van den opleidingstijd en beperking tot de in het beroep bruikbare kennis, ongetwijfeld aan te bevelen. Maar het Noordras wilde immers oorspronkelijk geen onverantwoordelijke arbeiders opkweeken maar juist in zich zelf rustende en wortelende persoonlijkheden; hiervan alleen verwachtte men de bekwaamheden van een volwaardigen vrijen en toekomstigen leider. Men dient hiermede rekening te houden, als men de overleveringen over den hoogen huwelijksleeftijd bij het Noordras wil leeren begrijpen en mag derhalve geen *hedendaagsche* opvattingen over de „flinkheid" en „bruikbaarheid" van een jongen man overdragen op de oorspronkelijke voorstellingswereld van het Noordras.

Men getrooste zich eens de moeite om de jeugdportretten van Duitsche en Engelsche aristocraten te beschouwen; het is daarbij bepaald verwonderlijk, hoe laat dikwijls het gezicht zijn eigenlijk

Digitized by Google

mannelijken stempel krijgt; iets dergelijks heeft de schrijver tot dusver nog slechts bij eenige boerengeslachten van Noord-West-Duitschland kunnen waarnemen. Om deze redenen is schrijver geneigd om aan te nemen, dat de van het Noordras algemeen overgeleverde hooge huwelijksouderdom bij mannen ten deele verband hield met het feit, dat men eerst eens afwachten wilde, hoe de jongeling zich als man vertoonen zou. Is dit vermoeden juist, dan zouden wij een mogelijkheid te meer hebben, om een teeltkundige zifting onder de mannen te mogen veronderstellen. In elk geval kende het Noordras oorspronkelijk nooit een mechanische erfopvolging, waarbij de oudste zoon, alleen omdat hij de oudste was, den vader opvolgde; want de erfopvolging en het daarmede verbonden huwelijk was steeds afhankelijk van de toestemming der gemeente. In dit verband is het heel leerrijk, waarop *v. Amira* wijst, dat in het Noordsche recht het woord *held* (van holdr) — flinke man *aanvankelijk toekwam aan dengene, die het stamgoed* (òdal) *geërfd had of hierop aanspraak kon maken;* dit erfrecht onderscheidde den „held" van den gemeenen vrije. [1]) *Hiermede kan wel opnieuw niet alleen de boersche grondslag van het Noordras als bepaald overtuigend bewezen gelden, maar ook de teeltkundige zifting en de beteekenis van hun boeren-erfwetten.*

Hier dient een door den schrijver tot dusver met opzet nog niet aangeroerde omstandigheid vermeld te worden. Wij hebben gezien, dat men van een echtverbintenis zooveel mogelijk knapen verwachtte en ervaren tevens, dat de toelating tot een huwelijk op grond van een zifting plaats vond. Wat gebeurde er nu met de jongere broers van de erven? Er dient hierbij eerst rekening te worden gehouden met het feit, dat verliezen door jacht, oorlog enz. steeds een zekere aderlating vormden. Men kan veilig een percentage bloedige verliezen van 50 % aannemen; hetgeen overigens een zeer hoog percentage beteekent, immers in den bloedigsten van alle oorlogen, in den Wereldoorlog, bedroeg het verlies onder de weerbare Duitsche mannen slechts ongeveer 20 %. Maar zelfs bij een verlies van 50 % bleven er in de vroege geschiedenis van het Noordras nog voldoende mannen over, onder welke men de keus had, om op een erfhoeve een bloeiende kinderschaar in het leven te roepen. Als ons bijv. over Oom Krüger, den bekenden

---

[1]) Hetzelfde oudgermaansche beginsel heeft nu de Rijksbestuurder Horthy in Hongarije weer ingevoerd; vg. Hfdst. IV, bladz. 212.

Digitized by Google

boerenleider, bericht wordt, dat zijn tweede vrouw Susanne du Plessis hem negen zonen en zeven dochters baarde, dan levert zulks een heel mooi voorbeeld op, om zich een begrip te maken van den kinderrijkdom van een gezonden boerenstand. Een dergelijken kinderrijkdom mogen wij gerust bij het Noordras van de vroege tijden veronderstellen.

Het is maar de vraag, wat er met de overlevende jongere broers gebeurde, die immers niet tot den echt toegelaten werden. Schrijver meent, dat te dien aanzien reeds sinds oertijden een gebruik bestond, dat wij nog in de nieuwere geschiedenis kunnen aantoonen. Ons woord *cadet* was oorspronkelijk aanduiding voor den jongeren zoon van een adellijke familie, later een jonker, die uitsluitend voor krijgsdiensten werd opgeleid; het woord ontstond uit oudfr. capdet, dat overeenstemt met Lat. capitettum als verkleinwoord van caput — hoofd; dus het kleinere deel van het hoofd resp. hier de jongere broer van het opperhoofd. Uit de geschiedenis van dit woord blijkt dus, dat het begrip van den jongeren broer en dat van een uitsluitende toewijding aan den krijgsdienst elkaar dekken. Dat is ook eigenlijk bij een erfrecht, zooals wij dit bij het Noordras leerden kennen, natuurlijk en verstandig. Er lag blijkbaar een soort van arbeidsverdeeling aan ten gronde, dat de erfgenaam als de waardigste onder de broers de voortplanting van het geslacht bezorgde, terwijl op de niet-erfgerechtigde broers de verdediging van het gemeenebest rustte; vgl. hiermede hetgeen op blz. 134 over de „ooms" werd gezegd. In dit opzicht schijnen de in het gevolg van de Germaansche vorsten optredende *Hagastalden* (waarvan het Duitsche *Hagestolz* — oud-vrijgezel) of *Berserkers* — wapendragers, wier eenig beroep de oorlog was, *de directe voorloopers van onze „cadetten"* resp. van de boersche „ooms" te zijn geweest. Kenmerkend zegt Tacitus van deze Hagastalden uitdrukkelijk, dat zij geen huis en hof bezaten, maar door iedereen onderhouden werden. Of men nu een leger door inkwartiering in een gemeente verpleegt, of dat men belastingen heft en het leger daarvan onderhoudt, is in den grond van de zaak onverschillig. De veronderstelling van Tacitus, dat deze Hagastalden op eigen wensch of wegens hun krijgszuchtigen karakteraanleg tot deze onafhankelijkheid van huis en erf kwamen, zal wel niet juist zijn; *in feite zal hun bestaan automatisch het gevolg zijn geweest van een gezond landelijk erfrecht, dat de overtollige zonen voor het krijgsbedrijf bestemde, om het gemeene-*

Digitized by Google

best te verdedigen en om niet genoodzaakt te zijn de voedingsbasis van een echtverbintenis in te krimpen. Men dient in dit verband ook in het oog te houden, dat de Germaansche volkenbonden zich kennelijk van verdedigingsgrenzen voorzagen, door langs de grens een breede strook woeste grond te laten bestaan. Dit feit duidt beslist op een zekeren *duurzamen toestand van den staat,* waarbij verdedigingsredenen den doorslag gaven. Nomaden zijn uiteraard nooit tot iets dergelijks geneigd, want voor hen zou dit geen zin hebben. Dat de ongehuwde gewapende volgelingen van een Germaansch vorst dan af en toe de verveling verdreven met een klein veldtochtje, is op slot van zaken te begrijpen; ook is verklaarbaar, dat hierdoor zoo nu en dan groote onrust teweeggebracht werd. Dit mag echter nog lang geen aanleiding geven om de Hagastalden der Germanen met het nomadendom in verband te brengen of daaruit zelfs op een nomadischen adel in den zin van *Kern* te concludeeren; vgl. hierbij blz. 99 (voetnoot 3). Dit hier zooeven ontwikkeld landelijk erfrecht, met zijn uitvloeisels voor de niet-erfgerechtigde jongere zonen, levert ons ook den sleutel tot veel verschijnselen in de Germaansche en speciaal in de Duitsche geschiedenis.

In den oorlog, of in welken strijd ook, geldt, dat zij die in den strijd gemeene zaak willen maken, ook absoluut op elkaar moeten kunnen vertrouwen; anders is een gemeenschappelijk *doorzetten* van den strijd niet mogelijk. In dit opzicht kan er slechts een alternatief bestaan. De nog zoo hoogstaande en verstandelijk begaafde mensch is voor den soldaat geen schot kruit waard, op het oogenblik dat hij in de ure des gevaars zijn „ik" op den voorgrond plaatst en zijn kameraad in den steek laat. Dit geldt onvoorwaardelijk en wie het niet gelooven wil, zij gezegd, dat hij blijkbaar nog nooit in een oogenblik van *werkelijk* levensgevaar de waarde van trouwe kameraadschap heeft leeren kennen; huichelaars komen onder soldaten niet voor, zoolang de tijd in het teeken van Mars staat. Aldus ontstaat overal, waar de strijd door een vrijwillig aaneengesloten strijdgemeenschap aanvaard en *doorgezet* moet worden, ook noodzakelijk de zin en het gevoel voor de trouw van kameraden; [1]) want alleen bouwend op zulk een trouw is het mogelijk, een strijdgemeenschap te handhaven. Deze vorm van strijdgemeenschap heeft echter ook tot voorwaarde de

---

[1]) De leuze van Graf Luckner en Kircheiss: „Jungs, holt fast" is in dit verband meer dan veelzeggend.

Digitized by Google

van haar waarde bewuste, d.w.z. vrijwillig en bewust van verantwoordelijkheid handelende persoonlijkheid. Waar de oorlog geen ja-zeggen tot den strijd beteekent, maar — zooals bij de nomaden — slechts tot diefstal met geweldpleging ontaardt, kent men in feite het begrip van trouw niet. Dit soort strijd vereischt onvoorwaardelijke onderwerping van den individueelen wil, aangezien ten eerste dit door den aard van den strijd noodzakelijk wordt en ten tweede het in zuiver stoffelijk (hebzuchtig) denken bevangen bewustzijn van den nomade in het geheel geen andere mogelijkheden toestaat. Deze roovers zijn immers niet voornemens om een in nood geraakten kameraad te hulp te snellen; zij sluiten zich onderling slechts aaneen om zelfzuchtige redenen van doelmatigheid. Wie zulk een bende regeeren en daarmede iets bereiken wil, kan zulks alleen door middel van een taai doorzetten van den eigen wil en dierlijke wreedheid tegenover de afvalligen om redenen van afschrikking; men bestudeere maar eens oplettend de Russische *Tscheka*. Maar tegenover dit uit roofinstincten geboren en gehandhaafd aanhangerschap in oorlogstijd staat het op een bewustzijn van de eigen persoonlijkheidswaarde opgebouwde en vrijwillige volgelingschap van het Noordras in een tegenstelling als van dag en nacht. Het verschil hiertusschen is absoluut. Maar met het besef van dit verschil hebben wij ook den sleutel in handen van het raadsel, dat Noordsche „trouw" heet. Het op trouw gebaseerd gewapend volgelingschap van het Noordras was de eenig mogelijke vorm, om de verdediging van de eigen volksgemeenschap — beter gezegd stamgemeenschap — te waarborgen. In het tegenovergestelde geval, d.w.z. bij het voor laten gaan van egoïstische gezichtspunten is een verdediging van het gemeenebest en een wederzijdsch vertrouwen van de voor de verdediging bestemde mannen niet mogelijk, aangezien in consequentie ieder mensch dan zoo handelen moet, als met zijn voordeel overeenstemt. Dit beteekent echter de ontbinding van een gemeente of noodzaakt er toe, de leden door middel van zoo meedoogenlooze straffen en vervolgingen in toom te houden, dat de zelfzucht gebiedt, zich niet aan zoodanige bestraffingen en vervolgingen bloot te stellen. Het is dan trouwens vaak meer een kwestie van tegen elkaar afwegen — hier niet financieel maar overdrachtelijk op te vatten — waar het batig saldo te vinden is. Uit dien hoofde hebben tot dusver alle de verdediging van den geboortegrond dienende militaire bonden of ordeningen nog nooit kunnen afzien

Digitized by Google

van den eed van trouw, d.w.z. van een hooger soort van volgelingschap in den oorlog dan zoo een, dat zelfzuchtige doeleinden najaagt. Alle militaire verdedigingsmaatregelen, die het aantasten van den eed gedoogden, zijn tot dusver in de oorlogsgeschiedenis nog altijd heel gauw ineengestort. Alleen legers, waarmede men rooven of verwoesten wil, kunnen zonder eed en uitsluitend door het vooruitzicht op buit samengehouden worden; vandaar dat wij deze legertoestanden steeds bij nomaden aantreffen, die zich ook volstrekt niet ontzien zelfs slaven tot deelgenoot van hun krijgstochten te maken, aangezien immers deze slaven toch niet weg kunnen loopen en de roof ook tot hun eigen voordeel uitvalt; kenmerkend is, dat wij deze nomadische opvatting van den soldaat ook weer terugvinden bij de politieke bendeleiders, omdat dezen uiteraard niets anders overblijft en zij hun bestaan eigenlijk steeds te danken hebben aan de reeds begonnen ontbinding van een staat, dus aan toestanden, die den op een zelfzuchtig doel gerichten mensch naar boven brengen. *Men zou het zedelijk unieke begrip van trouw van den Germaanschen krijgsman niet erger kunnen miskennen, dan door het met de rooversinstincten van de nomaden over één kam te scheren.*
Nu wordt de in Romeinschen dienst tredende Germaansche krijger al heel wat begrijpelijker. Volgens Germaansche opvattingen kon hij dezen stap gerust doen, als zijn volk hem niet volstrekt noodig had voor het verdedigen van het vaderland. Men beschouwde zulk een stap zelfs als volkomen juist, aangezien dan den niet-erfgerechtigden jongeren zoon op die manier de mogelijkheid geboden werd, in den vreemde tot welstand te geraken en een eigen haardvuur te ontsteken, d.w.z. te kunnen huwen, wat hem in het vaderland ontzegd was. Deze oeroude Germaansche opvatting bleef overigens tot in den tegenwoordigen tijd behouden, [1] slechts

[1] De Duitsche middeleeuwen hebben bij het stichten van steden aan het beginsel van het landelijk erfrecht vastgehouden. Zonder verzekering van de voedingsbasis van een familie vond geen huwelijk plaats en aan dit beginsel onderwierp zich ook min of meer het stedelijk erfrecht. Aanvankelijk stelde men de voedingsbasis van elke stedelijke familie hierdoor veilig, dat men het huishouden van een boerenbedrijf voorzag; later, door alleen die gezellen baas te laten worden en het sluiten van een huwelijk te veroorloven, die het onderhoud van een gezin door het werk van hun handen konden waarborgen. Om die reden werden ook steeds slechts zooveel bazen in een stad toegelaten, als waarvoor een bestaan beslist verzekerd was. Men moge vanuit een huidig economisch standpunt de in zoodanige gilde- en huwelijkswetten besloten liggende beperking van de economische mogelijkheden tot ontplooiing betreuren, men zal echter niet kunnen nalaten toe

Digitized by Google

met dit verschil, dat de bestaansmogelijkheden van de jongere zonen zich over de meest uiteenloopende gebieden verdeeld hebben en niet meer beperkt bleven tot den krijgsdienst alleen. Het geval, dat de erfgenaam van de hoeve boer blijft, de jongere broers echter, als het lot hun gunstig is, dikwijls tot de hoogste posities in het openbare leven opklimmen, is een in veel goede boerenstreken van Duitschland nog heden voorkomend verschijnsel. Dit kan schrijver ook met een voorbeeld uit de familie van zijn moeder aantoonen, waar de oudste broer van den grootvader als eenvoudige boer op de erfhoeve (eiland Oeland) bleef zitten, terwijl van de jongere broers één burgemeester van Stockholm, een andere reeder en consul in Spanje werd. Als in Duitschland niet het belachelijke vooroordeel tegen onzen boerenstand heerschte en niet zoovele mannen zich over hun afkomst schamen zouden, dan zou men waarschijnlijk al gauw met verbluffing vaststellen, dat vele mannen van beteekenis in het Duitsche openbare leven niets anders zijn dan de niet-erfgerechtigde jongere boerenzonen.

---

te geven, dat alleen onder een dergelijke bescherming de oudduitsche steedsche familiecultuur tot bloei kon komen.
Het is overigens kenmerkend, dat Malthus' bevolkingsleer in Duitschland eerst ingang vond, toen men er in het eerste dertigtal jaren van de vorige eeuw toe overging, het stedelijk gildereglement op te heffen. Met ontzetting wees men er toen op, dat de mogelijkheid van onbeperkte echtverbintenissen een overbevolking teweeg moest brengen, die het onderhoud van deze menschenmassa tot een haast onoplosbaar vraagstuk zou maken; men heeft toentertijd en nog de geheele 19de eeuw door over deze bezwaren gelachen en toch bewijst ons het heden, dat de toenmalige vrees gerechtvaardigd was. Het is voornamelijk de schuld van Hardenberg geweest, dat men het gildereglement gedachteloos ophief, zonder er rekening mee te houden, welk een schat van cultureele waarden daarmede eveneens over boord werd gegooid. Met vuur, zij het ook helaas vergeefs trad Freiherr vom Stein tegen Hardenberg op; wel hield ook hij een hervorming van het gildewezen voor juist, evenwel zag hij tevens helder in, welke nadeelen in cultureel opzicht met de opheffing van de gilden verbonden moesten zijn; wat beteekende voor hem technische vooruitgang vergeleken met de zedelijke ontwikkeling van het volk, het eigenlijke doel van den staat.
Wij hebben tegenwoordig op het gebied van de nijverheidspolitiek wel weer veel goedgemaakt, wat een overdreven ijverig liberalisme honderd jaren geleden vernielde. Maar aan het feit, dat de oude Duitsche gilderegels het klaargespeeld hebben, de gezonde grondslagen van het boerendom ook naar de stad over te brengen en op die manier aan den Germaanschen huwelijksvorm ook in de stad een mogelijkheid tot zedelijke ontplooiing te verschaffen, zijn wij de laatste honderd jaren haast blindelings voorbijgegaan. En nu zitten wij op de puinhoopen van een Duitsche familiecultuur en verwonderen ons over de tegenwoordig om zich grijpende demoralisatie van het Duitsche volk.

Digitized by Google

Voor de Germanen was het alleen maar noodlottig, dat zij naast den erfgenaam van de hoeve als historische ontwikkeling vooreerst slechts den zich op het krijgsbedrijf toeleggenden jongeren broer kenden. Deze omstandigheid, te zamen met de oorspronkelijk uit geheel andere gezichtspunten ontsproten opvattingen over volgelingentrouw, moest wel op een ramp uitloopen op het oogenblik, waarop de Germaan in Romeinschen krijgsdienst trad en tegen Germanen ingezet werd. De op zichzelf juiste en noodzakelijke gedachte van wapentrouw werd daardoor in zekeren zin op een verkeerd spoor geleid. Het geheele probleem van het lansknechtendom en van de „degens zonder heer" van onzen middeleeuwschen adel wordt van hieruit bezien natuurlijk en begrijpelijk; wat volstrekt niet wegneemt, dat men onze Duitsche geschiedenis dikwijls een andere ontwikkeling toegewenscht had. Eerst de opkomst van de kloosters heeft een bres geslagen in dit boersche en adellijke lansknechtendom en wel doordat men een stand schiep, die de niet-erfgerechtigde vrijen opnemen kon, zonder dat zij daarom ophielden tot den stand der vrijen te behooren. In beginsel immers was deze gedachte reeds vroeger aanwezig, in zooverre dat de priesterstand den vrijen voorbehouden bleef. Er bestonden echter niet zooveel priesterplaatsen, dat hiermede alleen het vraagstuk opgelost kon worden; dit gelukte eerst, toen het klooster opkwam en deze inrichting den Germaan plausibel werd door het begrip van den strijder voor God. Het klooster heeft oorspronkelijk zijn ontstaan te danken aan een heel onnoordsche gedachte uit Egypte. Maar zijn cultuurhistorische beteekenis voor de Germanen bestaat hierin, dat het aan de niet-erfgerechtigde zonen van Germanje — die toch niet in den echt traden — een tehuis bood en aan deze anders alleen voor het zwaard geboren mannen een nieuw terrein van werkzaamheid verschafte, namelijk dat van de wetenschap. De wetenschappen te beoefenen was nu den vrije evengoed waardig als in den legerstoet van een groot heer te rijden; menig abt uit de Duitsche middeleeuwen, die met het hoofd even voortreffelijk als met zijn zwaard te strijden wist, wordt onder deze gezichtspunten begrijpelijker. Toen de tijd van de kloosters voorbij was, werd de baan vrij voor *Dr. Martin Luther*. Nog heden ten dage is het in Engeland gebruikelijk, dat jongere zonen van een adellijk geslacht in den geestelijken stand treden. Deze omstandigheid heeft in Engeland even zoo weinig tot ontnoording bijgedragen, als de kloosters oorspronkelijk in de middel-

Digitized by Google

eeuwen zulks deden. Men kan zelfs beweren, dat de Engelsche adel het niet in de laatste plaats aan dit gebruik te danken heeft, dat het nooit vervreemd is van het door hem geleide volk. Op dit gebied is de protestantsche Duitsche adel ongetwijfeld te kort geschoten, hoewel zijn houding uit het verloop van de geschiedenis van het Duitsche protestantisme begrijpelijk wordt. Daartegenover hebben echter de Hohenzollerns vermocht, het probleem van de niet-erfgerechtigde zonen in twee andere richtingen te leiden. Onder Friedrich Wilhelm I werd een van Noordschen geest vervulde bureaucratie geschapen en Friedrich II vormde onder dezelfde gezichtspunten zijn officierscorps, waarbij hij in den grond van de zaak verder niets deed, dan het oudgermaansche begrip van de Hagastalde weer tot zijn vroeger gebied, namelijk tot de verdediging van het vaderland, terug te brengen. [1])
Zoo werd het oorspronkelijk met zijn stam verwortelde begrip van trouw van den Germaanschen krijger — dat in de Duitsche middeleeuwen ten deele verkeerde wegen ingeslagen was — door de beide Hohenzollerns Friedrich Wilhelm I en Friedrich II in den plichtbewusten geest van een trouw dienaar van den staat omgezet. Daarom ook is de Pruisische staatsschepping tot dusver in de wereld eenig in haar soort; het is geen toeval, dat Mussolini zijn fascisme woordelijk „Pruisendom" noemt.
De sleutel tot deze ontwikkeling is echter het boerendom van het Noordras en het landelijk erfrecht hiervan. Als de *Stein — Hardenbersche boerenbevrijding* in de juiste banen verder geleid was, dan zou het Duitsche volk in de 19de eeuw het wellicht *klaargespeeld* hebben, de niet erfgerechtigde zonen der boeren op een nieuw te scheppen voedingsbasis te plaatsen, d.w.z. hen over te leiden in een verstandig opgebouwd, *bij den landbouw aangesloten,* industrieel en commercieel burger- en arbeiderdom.
Op den bodem van de Germaansche landelijke erfwetten mocht het Duitsche volk vijftien eeuwen lang geschiedenis maken, is het

---

[1]) Historisch juister is het ongetwijfeld, de vorming van een officierscorps van eigen bodem aan Friedrich Wilhelm I toe te schrijven. Maar niettemin blijft het een feit, dat eerst de overwinningen van den „Alten Fritz" dit officierscorps vervuld hebben met het trotsche bewustzijn van een met den bodem verwortelden reeks van plichten. Men zou dus kunnen zeggen, dat de formatie van het Pruisische officierscorps op Friedrich Wilhelm I terug gaat — als men den grondslag niet zelf reeds bij den grooten keurvorst zoeken wil — maar dat eerst Frederik de Groote aan dit maaksel leven ingeblazen heeft.

Digitized by Google

de geweldigste aderlatingen van de krankzinnigste oorlogen, die men zich maar denken kan, met het grootste gemak te boven gekomen en vond het zelfs nog de kracht tot eigen verdere ontwikkeling. In de geheele wereldgeschiedenis is dit iets ongehoords, dat alle theorieën over ontnoording door oorlogen omver werpt. Eerst door de algemeene invoering van de landelijke erfwetten in het B.W. heeft het Duitsche volk voor het eerst de bijl gelegd aan den wortel van zijn volksaard en hiermede tevens — men kan wel zeggen — de levensader van het Noordras in het Duitsche volkslichaam afgesneden.

Overigens schijnt het ook onhistorisch te zijn, den ondergang van den ouden middeleeuwschen adel toe te schrijven aan een ontnoording tengevolge van oorlogen. Dit ontnoordingsproces hangt eveneens te zamen met de landelijke erfwet, maar dan in omgekeerde richting. Op zich zelf beschouwd behield de middeleeuwsche adel zijn oudnoordsche landelijke erfwetten, beging echter de fout, den bodem niet meer te beschouwen als voedingsbasis van een huwelijk, maar als een middel om tot macht te komen. Hierdoor werd de baan vrij, om door samensmelting van goederen, d.w.z. van haardsteden, zich een zoogen. huismacht te verschaffen. Deze politiek van de huismacht, die het Huis Habsburg zooals geen tweede meester was, moest noodzakelijk de mogelijkheden tot het ontsteken van haardvuren voortdurend verminderen. Hierdoor kwam nu wel steeds duidelijker een zoogen. hooge adel te voorschijn, in wiens wording echter de noodzakelijkheid opgesloten lag, dat de eigenlijke oudnoordsche uitgangsstof van den oorspronkelijken adel voortdurend verminderde. Op 9 November 1918 kwam deze ontwikkeling tot een einde.

Samenvattend wil de schrijver nogmaals opmerken, dat de tegenwoordige opvatting van ontnoording door oorlogen blijkbaar aan de kern van de zaak voorbij gaat. Bij aanwezigheid van een *gezond* grondrecht en van *gezonde* echtverbintenissen heeft het Noordras in *biologischen* zin nog nooit nadeel van een oorlog gehad. Eerst als er een afwending van het landelijk leven optreedt en de echt geen taak tegenover het geheel meer is, maar tot een zaak of een particuliere aangelegenheid of een kwestie van huismacht-politiek wordt, werken oorlogen „ontnoordend", aangezien bij zoodanige opvattingen het kindertal noodzakelijk vermindert en dan het anders onbelangrijke percentage gevallenen ontzettende gevolgen moet hebben; ook te dien aanzien, dat de biologische uitlezing

Digitized by Google

onder de erfgenamen der hoeven niet meer scherp genoeg kan zijn, daar de keuze steeds kleiner wordt. Overigens moge hier eens gezegd worden: Als Noordsche dapperheid altijd dadelijk tot den heldendood leiden zou, dan had de *„Alte Dessauer"* nimmer zijn hoogen leeftijd bereikt en behoefde *Albert Leo Schlageter* niet eerst door de Franschen op een zandhoop uit den weg te worden geruimd. Als gewezen soldaat heeft men toch vaak het gevoel, dat de heden zoo populaire uitdrukking van ontnoording door oorlogen nogal rijkelijk „academisch" behandeld wordt. [1]) Schrij-

---

[1]) Overste Marx publiceerde in het Militär-Wochenblatt (No. 32/1928) een leerrijk overzicht over het percentage van de door den heldendood in den Wereldoorlog uitgevallen vroegere actieve officieren. Dit percentage bedraagt bij de infanterie 33.5 %, bij de pionieren 18.3 %, bij de veld-artillerie 16.4 %, bij de cavalerie 15 %, bij de vestingartillerie 13.8 %. Deze cijfers zijn daarom van zeer veel waarde, omdat de aanhangers van de theorie der ontnoording door oorlogen altijd gaarne steunden op de verliezen van ons actief officierscorps in den vorigen Wereld-oorlog. De opgegeven cijfers nu zijn ongetwijfeld hoog, maar in verhouding tot het in den laatsten oorlog gebruikte oorlogsmateriaal eigenlijk laag te noemen; de Engelschen hebben ons bijv. nu verraden, dat zij in de eerste 9 weken van den slag bij Yperen 480.000 tonnen artillerie-munitie verschoten hebben. Nu zal toch wel niemand betwisten kunnen, dat de uit den oorlog terugkeerende vroegere officieren en hun inmiddels op-groeiende kinderen volkomen toereikend waren, om zonder meer de leemte in biologisch opzicht weer aan te vullen; onder voorwaarde natuurlijk, dat den terugkeerenden en hun opgroeiend kroost de mogelijkheid geboden werd, onder gezonde omstandigheden van een gezonden echt te leven.
Voor alles dient men na te laten, den heldhaftigen strijd van onze academische jeugd in 1914 voor Yperen (stormaanval met het Duitschlandlied) met betrekking tot de zoogen. ontnoording aan te halen. Te dien aanzien rijst n.l. de vraag of het wel noodzakelijk was, geheele regimenten uit toekomstige officiers-reserve samen te stellen; voorts of het niet verstandiger geweest ware, reeds in vredestijd voor een voldoende aanvullings-reserve te zorgen en de jonge academisch gevormden als toekomstige officiersreserve over alle regimenten te verdeelen. Bovendien zij eens ronduit gezegd: hoe helder ook de roem der bestormers van Yperen door de geschiedenis van Duitschland stralen moge, toch bestaat er met het oog op de toenmalige verantwoordelijke militaire leiding geen enkele reden, om zich van Duitsche zijde op dien stormaanval te beroemen. Het is hier niet de plaats om daarover te spreken, wel echter om er op te wijzen, dat er geen aanleiding bestaat, den stormaanval van Yperen in verband met de problemen der ontnoording aan te halen.
Nog een voorbeeld, dat de verliezen volstrekt niet altijd zoo ingrijpend zijn, als men het ten aanzien van het vraagstuk der ontnoording vaak gaarne doet voorkomen, levert het volgende: Van de 99 studeerenden, die zich bij het uitbreken van den oorlog in 1914 op de „Deutsche Kolonial-schule" te Witzenhausen bevonden, zijn er 33 gevallen; dus precies ⅓. Als men eens bedenkt, dat de toelating tot de „Kolonialschule" slechts openstond voor die studeerenden, die een bewijs van den districtsarts van hun geschiktheid voor den militairen dienst in de tropen konden overleggen,

Digitized by Google

ver meent te moeten vreezen, dat zulke opvattingen geschikt zijn om het kernpunt van de eigenlijke ontnoording, namelijk het *landelijk erfrecht,* te bemantelen [1]).

Laat ons echter weer terugkeeren naar de teeltmaatregelen van het Noordras. Teeltkundig van groot belang was ook de omstandigheid, dat de jonkvrouw geen bruidschat in het huwelijk mee-

1) Wie, hiertoe aangespoord door deze vingerwijzingen van den schrijver, zich volledig vertrouwd wil maken met het Duitsche grondrecht, zij gewezen op het door den „Reichslandbund" (im „Reichsnährstand") uitgegeven geschrift van Geh. Rat Gerstenhauer: Bodenrecht, Siedlung und Besteuerung; verkrijgbaar door den „Schriftenvertrieb des Reichslandbundes" (im „Reichsnährstand") Berlin SW 11, Dessauerstrasse 26, prijs R.M. -.40. De juiste kennis van het Duitsche grondrecht is noodzakelijk als men zich niet op een dwaalspoor wil laten brengen door de marxistische en onduitsche kern van de grondhervorming in den geest van Damaschke. In dit verband, al hebben zij ook niet uitsluitend betrekking op het grondrecht, worden de door de voortreffelijkste geleerden van Duitschland geschreven en door de „Gesellschaft Deutscher Staat" (Jena, Kaiser Wilhelmstrasse 12) uitgegeven, duidelijke en goedkoope — zelfs heel goedkoope — geschriften aanbevolen. Beslist moet echter ook genoemd worden het tijdschrift: Nationalwirtschaft, Blätter für organischen Wirtschaftsaufbau, aangezien het de van den bodem losgemaakte arbeidersmassa weer op een redelijke voedingsbasis tracht te plaatsen.

---

dan blijkt wel, dat deze 99 studeerenden een lichamelijke elite vertegenwoordigden; alleen al, omdat de eischen voor de zoogenaamde geschiktheid voor den militairen tropendienst heel wat hooger waren, dan die voor den algemeenen militairen dienst. Houdt men er echter bovendien nog rekening mee, dat de toelating tot die school afhankelijk was van dezelfde geestelijke voorwaarden als het bezoek van andere overeenkomstige hoogescholen, dan zal men moeten toegeven, dat de studeerenden niet alleen lichamelijk maar ook ten aanzien van een zekere actieve energie een keur vormden; immers, voor den oorlog was aan gemakkelijk uitgevallen naturen voldoende gelegenheid geboden, op de universiteit een kalmere studie te kiezen, dan juist de koloniale en buitenlandsche dienst bood. Deze 99 studeerenden zijn dus zonder eenigen twijfel een zekere selectie van ondernemingslustige jongemannen geweest, die men stellig geen gemis aan Noordsche erfelijke eigenschappen ten laste kon leggen. In overeenstemming hiermede hebben zij ook allen — en wel alle 99 — gedurende den geheelen oorlog 1914—1918 voor aan het front gestaan; hierdoor wordt het hooge verliescijfer van 33 % begrijpelijk, hetwelk reeds dat van de actieve infanterieofficieren bereikt. Dit voorbeeld bewijst echter ook, dat bedoeld verlies van 33 % onder de studeerenden van de „Kolonialschule" nog lang geen aanleiding tot een „ontnoording" was, als de uit den oorlog terugkeerende 66 % in gezonde echtverhoudingen gekomen waren en bijv. zich in het Oosten hadden kunnen vestigen. Schrijver meent echter te mogen betwijfelen, dat bij welk ander studentencorps of welke hoogeschool ook de jaargang van 1914 een even hoogen uitval van 33 % heeft beleefd als die van de „Kolonialschule". De verliescijfers van de „Kolonialschule" vormen dus zonder twijfel uitstekende en onaantastbare gegevens, om een standpunt ten aanzien van de vraagstukken der ontnoording te kunnen bepalen.

Digitized by Google

bracht. *De keuze van den echtgenoot geschiedde slechts volgens biologische gezichtspunten.* Men late zich hierbij niet misleiden door de verlovingen van kinderen, die schijnbaar het tegendeel bewijzen. In een uitgezocht volbloed, waarbij de lichamelijke gezondheid van de individuen gewaarborgd is, kan de biologische keuze van de dochter op grond van de goede hoedanigheden van den vader geschieden. Het is bijv. in de paardenfokkerij bij volbloed en halfbloed gebruikelijk, slechts de namen van de vaderdieren op te geven. *Welser* van Wels, van Adeptus XX, van Julianus, beteekent heel eenvoudig, dat Welser van Wels en van een merrie afstamt, die zelf Adeptus XX tot vader had en, terwijl de moeder een dochter van Julianus was, die zijnerzijds een dochter van Nero dekte. Deze manier om de voorouders op te geven vereischt echter, dat men met de erfelijke eigenschappen van de vaderdieren op de hoogte is; is zulks het geval, dan kan de stamlijst gemakkelijk opgesteld worden. Een dergelijk gebruik in de paardenfokkerij bewijst ons, dat in den oudnoordschen echt de keuze van de bruid op grond van de eigenschappen van haar vader volstrekt niet enkel een aangelegenheid van familiepolitiek behoefde te zijn, zooals men dit heden graag doet voorkomen, maar *oorspronkelijk* heel goed met teeltkundige gedachten in verband gestaan kan hebben.

Alleen de „erfdochters" namen hierbij een ietwat aparte plaats in, immers zij erfden het erfgoed van haar vader. Deze maatregel was echter geen kwestie van vermogensrecht maar van teeltkundigen aard, om het bloed van het tot dusver op het erfgoed gevestigd geslacht door de dochter — ingeval geen zonen meer aanwezig waren — verder over te erven. Om die reden moest immers de erfdochter trouwen met een bloedverwant van haar vader, waarbij het bijzonder op prijs gesteld werd, dat deze bloedverwant zoo nauw mogelijk met haar vader verwant was, (dus misschien de broer van den vader of de zoon van diens broer). Voor het overige had de dochter *geen* erfrecht. Haar aanspraken kwamen neer op onderhoud en eventueel op een huwelijksuitzet als zij trouwde. Hiertoe was de *huisheer* van het erfgoed, waarop zij geboren was, *verplicht,* om het even of die huisheer haar vader, haar broer of haar zwager was.

Vaak treden in de overleveringen de *teeltkundige* en hygiënische gezichtspunten bij de echtverbintenis heel ondubbelzinnig naar voren. Volgens IJslandsch recht moest de verlovende de bruid

Digitized by Google

aan den bruidegom wettelijk overdragen *zonder lichamelijke gebreken.* Naar oud-Indisch recht moest de vader den bruidegom mededeeling doen van eventueele gebreken van de bruid, anders werd hij bestraft en de echtverbintenis was ongeldig. De verloving was dus bij het Noordras geen verlovingscontract maar vormde den grondslag van het huwelijk.
Er zullen wellicht lezers zijn, die op grond van de hier ontwikkelde denkbeelden tot de overtuiging komen, dat het oudnoordsche huwelijk toch blijkbaar door een buitengewone nuchterheid gekenmerkt werd. Dit is in werkelijkheid echter wellicht niet eens zoo zeer het geval geweest, tenminste niet in deze generalisatie. Door de *verzekering van den voedingsgrondslag* en door de verdere voorwaarde, dat *slechts gezonde menschen een echtverbintenis konden aangaan,* was de *stoffelijke* basis voor een gelukkig huwelijk beslist gegeven. Hier kwam verder nog bij, dat twee menschen in den echt traden, die door gelijk ras en gemeenschappelijke opvoeding zoo met elkaar overeenstemden, dat eventueel aanwezige verschillen van karakter geen al te gevoelige wrijvingsvlakken opleveren konden. Ook mag niet vergeten worden, dat men het huwelijk met het oog op de gemeenschap sloot en als *plicht tegenover het geheel* opvatte, waardoor alle zelfkwellende zielsacrobatiek — met welke de moderne roman-literatuur ons helaas begiftigd heeft — van tevoren onschadelijk gemaakt werd. Ten slotte komt er nog bij, dat immers de echt niet alleen plichten ten gevolge had, maar ook vergaande rechten. Het schijnt, dat in oud-noordsche gemeenten de *echtgenoot* alleen *de drager en uitvoerder van de publiekrechtelijke macht* is geweest. Voorts kon een meisje slechts door huwelijk een maatschappelijke positie bereiken, terwijl het ongehuwde meisje uit *vrijen* bloede nimmer kon ontkomen aan het gezag van het vaderlijk tehuis. Men zal moeten toegeven, dat hiermede van te voren haast alle redenen en aanleidingen kwamen te vervallen, die hedentendage het huwelijk tot een *probleem* maken. Vermoedelijk hadden daarom deze schijnbaar onder heel nuchtere gezichtspunten gesloten huwelijken in feite een heel wat zonniger en gelukkiger verloop dan onze tegenwoordige „gevoelvolle" echtverbintenissen; vgl. de echtscheidingsprocessen van de laatste jaren.
Zoodra in een Noordsche gemeenschap de *bruidschat* opkomt en het huwelijk geen biologisch doel meer is maar een *geldelijke* zaak wordt, is het meestal heel gauw voorbij met de reinheid van

Digitized by Google

het bloed en met een Noordsche cultuur. De redenen, die tot de jacht op den bruidschat hebben geleid, mogen in de geschiedenis van het Noordras niet overal gelijk zijn geweest, maar *het resultaat was in alle gevallen hetzelfde.* Reeds in 550 v. Chr. schildert *Theognis* dezen loop van zaken heel aardig als volgt:
„In de dierenfokkerij handelen wij verstandig en kiezen wij ter vermeerdering dieren van door en door gezonden stam en zonder gebreken. Maar gaat het bij ons om een huwelijk, dan geeft steeds de prijs dén doorslag: alleen om goud huwen mannen, geeft men dochters weg. De ploert, de botterik, die in goud zwemt, kan zijn kind met den oudsten stam vereenigen. Zoo vermengt zich alles, wat edel is en slecht! Als gij dus vindt, dat wij in zeden, vorm en geest een ontaard gemengd geslacht zijn, verwonder je dan niet! De reden is duidelijk en het zou doelloos zijn, de gevolgen te betreuren."
In verband hiermede zij nog vermeld, dat volgens de overleveringen de huwbare leeftijd voor Noordsche meisjes ongeveer op 20 jaar kan worden aangenomen; overeenstemmend zijn de overleveringen hierin niet, het verschil is echter telkens onbeteekenend. Men liet de meisjes eerst geheel rijpen, eer zij trouwen mochten. Ook zal het wel niet te vereenigen zijn met biologische doelmatigheid om vrouwen, die langen tijd geschikt tot baren moeten blijven, te vroeg te laten trouwen. [1])
Het ambt van huisvrouw vereischte bovendien een zekere waardigheid en veelzijdigheid op het gebied van huisvrouwelijk kunnen; een al te jong wezen zou toch al niet opgewassen zijn tegen deze eischen.
In rechte was de huwelijksleeftijd van de meisjes weliswaar op het 12de levensjaar vastgesteld. Wij hooren echter nooit iets over kinderhuwelijken in eigenlijken zin. Dus mogen wij wel veronderstellen, dat het hierbij enkel om de mogelijkheid te doen was, een meisje eventueel al met het 12de levensjaar in de familie van den toekomstigen echtgenoot te laten overgaan. Daarom behoeft nog niet aangenomen te worden, dat het kind op dezen jeugdigen leeftijd ook huwde. Het ging bij dergelijke bepalingen veeleer om de *juridische* regeling van de *aanvaarding der persoonlijke bescherming* over het meisje. Wij zagen immers reeds, dat het

---

[1]) Het stemt overigens ook niet overeen met dierenteeltkundige beginselen, om moederdieren, die lang geschikt tot baren moeten blijven, te vroeg in de teelt te betrekken.

Digitized by Google

opgroeien van een jonge maagd voor vader en broers met een zware verantwoording verbonden was. Vandaar dat men blijkbaar op het standpunt stond, dat de bescherming van de jonkvrouwelijke reinheid ook op *die* sibbe rustte, die voordeel had van de jonkvrouw en haar geslachtelijke onthouding tot aan het huwelijk. Dit zou het ietwat merkwaardige 12de levensjaar verklaarbaar maken; bedoeld jaar ligt bij *Noordsche* meisjes aan het einde van de kindheid, maar nog voor het vroegste begin van de lichamelijke ontwikkeling tot rijpheid. In elk geval zegt Plutarchus: „De Romeinen huwelijkten hun dochters in het 12de levensjaar uit en vaak nog vroeger, om ze op die manier des te reiner en onbedorven naar lichaam en ziel aan den bruidegom over te geven." Deze opvatting van Plutarchus berust echter blijkbaar op een misverstand over het wezen van het overlevend gebruik.

Wij zijn aan het einde van onze beschouwingen over de huwelijks- en teeltwetten van het Noordras. Uit den aard der zaak kon de schrijver slechts een overzicht geven. Eén ding meent de schrijver echter met absolute zekerheid te mogen zeggen: *Al zijn het ook eerst natuurlijke biologische oorzaken geweest, die het Noordras in zijn heerlijkheid vormden, toch waren het in het verdere verloop van zijn ontwikkeling een duidelijke wil en overzichtelijke teeltwetten, die het opvoerden tot zijn cultureele hoogte.*

Daarom tot besluit een woord van Schiller, dat het Noordras zooals geen tweede ras ter wereld heeft weten te verwezenlijken:

Kunst ist, aus dem Marmor meisseln
Venus und Apoll
Höh're Kunst, den Menschen bilden
Wie er werden soll.

(Kunst is, uit marmer Venus en Apollo te beitelen, hoogere kunst, den mensch te vormen zooals hij worden moet).

Digitized by Google

ᛋᛋ-BEVEL A No. 65

De Reichsführer-ᛋᛋ

München, 31 December 1931.

1. De ᛋᛋ is een naar bijzondere gezichtspunten uitgekozen bond van Duitsche mannen bij wie zoowel innerlijk als uiterlijk het noordras tot uitdrukking komt.

2. Overeenkomstig de nationaal-socialistische wereldbeschouwing en in het besef, dat de toekomst van ons volk berust op het uitlezen en instandhouden van het uit een oogpunt van ras en erfgezondheid goede bloed, wordt door mij met ingang van 1 Januari 1932 voor alle ongehuwde leden der ᛋᛋ de „huwelijkstoestemming" ingevoerd.

3. Het doel hiervan is te komen tot de uit een oogpunt van erfgezondheid waardevolle sibbe van Duitschen, door het Noordras bepaalden, aard.

4. De huwelijkstoestemming wordt uitsluitend verleend, dan wel geweigerd, op grond van ras en erfgezondheid.

5. Iedere ᛋᛋ-man, die voornemens is een huwelijk aan te gaan, moet daartoe de toestemming van den Reichsführer-ᛋᛋ vragen.

6, Leden der ᛋᛋ, die bij weigering niettemin huwen, worden uit de ᛋᛋ geschrapt; het zelf uittreden is toegestaan.

7. De deskundige behandeling van het verzoek een huwelijk te mogen aangaan, behoort tot de taak van het rassenambt der ᛋᛋ.

8. Het rassenambt der ᛋᛋ houdt het „sibbenboek der ᛋᛋ" bij, waarin de gezinnen der leden der ᛋᛋ, na verleening der huwelijkstoestemming of bevestiging van het verzoek om registratie, worden ingeschreven.

Digitized by Google

9. De Reichsführer-SS, de leider van het rassenambt en de rapporteurs van dit ambt, zijn op eerewoord tot geheimhouding verplicht.

10. De SS is er zich van bewust, dat zij met deze order een stap van groote beteekenis heeft gedaan; spot, hoon en wanbegrip deren ons niet; aan ons is de toekomst.

De Reichsführer SS

w.g. H. HIMMLER.

Digitized by Google

RIJKSERFHOEVEWET [1]) van 29 September 1933 (RGBL. I Bldz. 685)

De rijksregeering wil onder verzekering der oude Duitsche erfgebruiken den boerenstand als bloedbron voor het Duitsche volk behouden.

De boerderijen moeten beschermd worden tegen bovenmatigen schuldenlast en versnippering door erflating, opdat zij duurzaam als het erfgoed der sibbe in handen van vrije boeren blijven.

Er dient aangestuurd te worden op een gezonde grootte van het bezit aan landerijen, aangezien een groot aantal levensvatbare kleine en middelgroote boerderijen, zoo gelijkmatig mogelijk over het geheele land verdeeld, de beste waarborg is voor het gezondhouden van volk en staat.

De rijksregeering heeft derhalve besloten, de volgende wet uit te vaardigen. De grondgedachten van de wet zijn:

Bezit aan bodem voor land- en boschbouw ter grootte van minstens een „Ackernahrung" en hoogstens 125 ha. is erfhoeve, als het aan een persoon behoort die voldoet aan de eischen welke aan den houder van een erfhoeve gesteld worden.
De eigenaar van de erfhoeve heet boer.

Boer kan alleen zijn, wie Duitsch staatsburger, van Duitschen of in stam daarmede gelijkstaanden bloede en eerbaar is.

De rechten van de mede-erfgenamen blijven beperkt tot het overige vermogen van den boer. Niet als eerste erfgenaam in aanmerking komende nakomelingen ontvangen een beroepsopleiding en uitrusting in overeenstemming met de draagkracht van de hoeve; geraken zij buiten hun schuld in nood, dan wordt hun op de erfhoeve een onderkomen verleend.

Het recht van den directen erfgenaam kan niet worden tenietgedaan of beperkt door beschikkingen van den doode.

De erfhoeve kan in beginsel niet vervreemd en niet bezwaard worden.

De wet wordt hiermede afgekondigd:

---

[1]) Vergel. Saure, Das Reichs-Erbhof-Gesetz. Ein Leitfaden zum Reichserbhofrecht. Neudeutsche Verlags- und Treuhand-Ges. m. b. H., Berlin.

Digitized by Google

Eerste Afdeeling

DE ERFHOEVE

§ 1.

Begrip

1e Voor land- of boschbouw gebruikt grondbezit is erfhoeve, indien het

1. ten aanzien van zijn grootte aan de eischen van de §§ 2, 3 voldoet en
2. zich in het uitsluitend bezit bevindt van een persoon, die voldoet aan de voorwaarden, welke aan den boer van een erfhoeve gesteld worden.

2e Boerderijen, die voortdurend door middel van verpachting geëxploiteerd worden, zijn geen erfhoeven.

3e De erfhoeven worden ambtshalve in het register van erfhoeven ingeschreven. Deze inschrijving bedoelt een uitlegging, maar geen motiveering van het recht.

§ 2.

Minimale grootte

1e De erfhoeve moet minstens de grootte hebben van een „Ackernahrung".

2e Onder „Ackernahrung" wordt verstaan een oppervlakte land, welke noodig is om een gezin onafhankelijk van de markt en den algemeenen economischen toestand te voeden en te kleeden alsmede den economischen gang van zaken op de erfhoeve te waarborgen.

§ 3.

Maximale grootte

1e De erfhoeve mag niet grooter zijn dan 125 hectare.

2e Zij moet van één punt op de hoeve uit zonder bijhoeven bewerkt kunnen worden.

§ 4.

Ontstaan van erfhoeven door deeling

Het vormen van meerdere erfhoeven door splitsing van grooter grondbezit is toegestaan, indien

Digitized by Google

1e elke hoeve op zich zelf aan de eischen van de §§ 1 tot 3 voldoet en

2e het gezamenlijk bedrag van de schulden van den eigenaar met inbegrip van de op het te verdeelen grondbezit rustende zakelijke lasten 30 % van de voor de verdeeling het laatst door de belasting vastgestelde eenheidswaarde niet te boven gaat.

§ 5.

Ontstaan van een erfhoeve door bijzondere vergunning

1e De „Rijksminister voor Voedselvoorziening en Landbouw" kan, gehoord de streekboerenleider en de gewestelijke boerenleider, op de voorwaarde van § 3 uitzonderingen toestaan.

2e Een grootte van meer dan 125 ha. moet echter in den regel slechts toegestaan worden,

1. als zulks met het oog op de grondsoort of het klimaat raadzaam lijkt;
2. als het gaat om een economisch in zich gesloten hoeve met afgeronde landerijen, die bewijsbaar sedert meer dan 150 jaren eigendom van een boerengeslacht is;
3. als een Duitscher, die zich bijzonder verdienstelijk heeft gemaakt voor het algemeen welzijn van het Duitsche volk, persoonlijk of in zijn nakomelingen geëerd zal worden;
4. als het op de hoeve gevestigde geslacht aldaar dingen van waarde (bijv. bouwwerken van artistieke of cultuurhistorische beteekenis) heeft tot stand gebracht, die bij een grootte van de hoeve van niet meer dan 125 ha. geen voldoenden economischen grondslag voor hun instandhouding zouden vinden.

3e Van de voorwaarde, dat de erfhoeve van één punt uit zonder bijhoeven bewerkt kan worden, dient alleen te worden afgezien, als bijzondere bedrijfseconomische toestanden de bijhoeve noodzakelijk maken.

§ 6.

Wijn-, groenten- of ooftteelt

1e De voorschriften van de §§ 1 tot 5 gelden ook voor grondstukken, die voor wijn-, groente- of ooftteelt worden gebruikt.

Digitized by Google

2e Bij de wijnteelt geldt als „Ackernahrung" een bedrijf, waarvan de eigen productie aan wijndruiven voor het onderhoud van een familie voldoende is.
3e Bij de groente- of ooftteelt wordt een bedrijf als „Ackernahrung" beschouwd, als het gebruikte grondbezit ook bij omzetting in een andere wijze van landbouwkundig gebruik als „Ackernahrung" in den zin van § 2 lid 2 zou gelden.

§ 7.

De erfhoeve

1e Tot de erfhoeve behooren alle het eigendom van den boer zijnde grondstukken, die geregeld van de hoeve uit bewerkt worden, met den, het eigendom van den boer zijnden, aankleve van dien.
2e Een tijdelijke verpachting of soortgelijk voorbijgaand gebruik van boerderijgrondstukken, bijv. als „Altanteilsland" (land in gebruik van den bij de kinderen inwonenden vroegeren eigenaar), sluit het tot de erfhoeve behooren niet uit.

§ 8.

1e De aankleve van de boerderij omvat inzonderheid het op de hoeve voor de bewerking aanwezige vee, bedrijfs-, en huisgerei met inbegrip van het linnengoed en de bedden, de aanwezige mest en de voor de bewerking dienende voorraden aan landbouwkundige producten.
2e Tot den aankleve van de hoeve behooren bovendien de op de boerderij betrekking hebbende oorkonden, uit vroegere generaties stammende familiebrieven, voorts plaatwerk van herinneringswaarde, geweien en soortgelijke op de boerderij en op deze gezeten boerenfamilie betrekking hebbende herinneringsstukken.

§ 9.

Tot de erfhoeve behooren eveneens de aanspraken uit de voor de hoeve en den aankleve van dien afgesloten verzekeringen alsmede de hierop uitbetaalde schadeloosstellingen, zoo ook een ter delging van een schuld op de boerderij vergaard tegoed.

Digitized by Google

§ 10.

Beslissing van het Anerbengericht over de hoedanigheid van erfhoeve

Bestaat er twijfel, of een boerderij als erfhoeve beschouwd moet worden, dan beslist op verzoek van den eigenaar of van den streekboerenleider het Anerbengericht.

Tweede Afdeeling

DE BOER

§ 11.

Begrip

1e Alleen de eigenaar van een erfhoeve heet boer.

2e De eigenaar of bezitter van ander voor land- of boschbouw gebruikt grondbezit heet landbouwer.

3e Andere benamingen voor eigenaars of bezitters van voor land- of boschbouw benut grondbezit zijn niet geoorloofd.

4e De beroepsaanduiding van de eigenaars in het kadaster moet geleidelijk dienovereenkomstig veranderd worden.

§ 12.

Duitsche nationaliteit een vereischte

Boer kan alleen zijn, wie de Duitsche nationaliteit bezit.

§ 13.

Duitsch of in afstamming daarmede gelijkstaand bloed een vereischte

1e Boer kan alleen zijn, wie van Duitschen of van in afstamming daarmede gelijk staanden bloede is.

2e Van Duitsch of in afstamming daarmede gelijkstaand bloed is niet, wie onder zijn voorvaderen van vaders of moederszijde joodsch of kleurlingsbloed heeft.

3e Rescontredag voor het voldoen aan de voorwaarden van lid 1 is de 1ste Januari 1800. Is het twijfelachtig, of de voorwaarden van lid 1 gegeven zijn, dan beslist hierover op verzoek van den eigenaar of van den districtsboerenleider het Anerbengericht.

Digitized by Google

§ 14.

Buitensluiting door onder-curateele-stelling

Boer kan niet zijn, wie onder curateele gesteld is, voor zoover het verzet hiertegen rechtsgeldig is afgewezen of niet binnen den wettelijken termijn werd aangeteekend.

§ 15.

Eerzaamheid en bekwaamheid van de boeren

1e De boer moet eerzaam zijn. Hij moet bekwaam zijn om de boerderij behoorlijk te bewerken. Onvolwassenheid alleen vormt geen hindernis.

2e Komen de voorwaarden van lid 1 te vervallen of komt de boer zijn geldelijke verplichtingen niet na, ofschoon zulks hem bij een behoorlijke bedrijfsleiding mogelijk zou zijn, dan kan het gerecht voor de erfhoeven op verzoek van den Gewestelijken Boerenleider het beheer en het vruchtgebruik van de boerderij duurzaam of tijdelijk op de echtgenoote van den boer of op dengene overdragen, die bij overlijden van den boer erfgenaam zou zijn.

3e Is er geen echtgenoote of erfgenaam aanwezig of voldoen deze niet aan de voorwaarden van „boer", dan kan bedoeld gerecht het eigendom van de erfhoeve op verzoek van den Rijksboerenleider overdragen op een door dezen voorgestelde, aan de voorwaarden van „boer" voldoende persoon. De Rijksboerenleider moet, indien er geschikte bloedverwanten van den boer aanwezig zijn, een van deze voorstellen.

4e Het eigendom van de erfhoeve gaat over met het in kracht van gewijsde gaan van het besluit van overdracht. Het Anerbengericht moet het kadaster ambtshalve verzoeken om registreering van den nieuwen eigenaar. De voorschriften van § 419 B. W., worden overeenkomstig toegepast.

§ 16.

Uitwerking van het verlies van de geschiktheid om boer te zijn.

Verliest de boer de geschiktheid om boer te zijn, dan mag hij zich niet meer boer noemen. Dit raakt echter niet zijn eigendomsrecht op de hoeve, behoudens § 15, alsmede de hoedanigheid van erfhoeve van de hoeve.

Digitized by Google

§ 17.

Mede-eigendom — Rechtspersonen

1e Een erfhoeve kan niet behooren tot het gemeenschappelijk bezit van een echtelijke gemeenschap van goederen of op andere wijze in het bezit zijn van meerdere personen.
2e Een erfhoeve kan niet aan een rechtspersoon behooren.

§ 18.

Beslissing van het Anerbengericht over de geschiktheid om „boer" te zijn

Bestaat er twijfel over, of een persoon geschikt is voor boer, dan beslist op verzoek van die persoon of van den districtsboerenleider het Anerbengericht.

Derde Afdeeling

ERFOPVOLGING KRACHTENS HET ERFRECHT VOOR DE ERFHOEVEN

§ 19.

Erfopvolging op de erfhoeve

1e Bij het overlijden van den boer vormt de erfhoeve ten opzichte van de wettelijke erfopvolging en van de boedelscheiding een bijzonder gedeelte van de nalatenschap.
2e De erfhoeve gaat krachtens de wet onverdeeld op den directen erfgenaam daarvan over.

§ 20.

Rangschikking van de directe erfgenamen

Tot direct erfgenaam van een erfhoeve zijn in de volgende rangschikking bevoegd:
1e de zonen van den erflater; in de plaats van een overleden zoon treden diens zonen en zoonszonen;
2e de vader van den erflater;
3e de broers van den erflater; in de plaats van een overleden broer treden diens zonen en zoonszonen;
4e de dochters van den erflater; in de plaats van een overleden dochter treden haar zonen en zoonszonen;

Digitized by Google

5e de zusters van den erflater; in de plaats van een overleden zuster treden haar zonen en zoonszonen;

6e de vrouwelijke nakomelingen van den erflater, voor zoover deze niet reeds onder No. 4 behooren. De dichter bij den mannelijken stam van den erflater staande sluit de verder af staande uit. Overigens beslist de voorrang van het mannelijk geslacht.

§ 21.

Afzonderlijke voorschriften voor de rangschikking van de directe erfgenamen

1e Wie niet geschikt is voor „boer", valt als directe erfgenaam uit. De erfhoeve valt dan aan dengene, die bevoegd zou zijn geweest, als de uitvallende ten tijde van de erfopvolging niet zou hebben geleefd.

2e Een bloedverwant is niet tot erfopvolging bevoegd, zoolang er een bloedverwant van een voorgaanden rang aanwezig is.

3e Binnen dezelfde rangschikking beslist naar gelang van het in de streek geldend gebruik het recht van den oudste of van den jongste. Bestaat er geen bepaald gebruik, dan geldt het jongstenrecht. Is het twijfelachtig, of er een gebruik bestaat, en welk een, dan beslist op verzoek van een betrokkene het gerecht voor de erfhoeven.

4e Onder de zonen gaan de zonen van de eerste vrouw boven de andere zonen voor. Bij broers en zusters gaan volle voor halve.

5e Door een later huwelijk erkende kinderen staan gelijk met na het huwelijk geboren wettige kinderen. Voor wettig verklaarde kinderen van den vader komen in dezelfde rangschikking achter de wettige kinderen; onwettige kinderen van de moeder komen gewoon na de wettige kinderen.

6e Als kind aangenomen personen zijn niet bevoegd tot erfopvolging.

7e Indien op het tijdstip, waarop de boerderij op grond van deze wet erfhoeve wordt, geen zonen of zoonszonen aanwezig zijn, dan zijn de erfgenamen van de vierde orde vóór die van de tweede en derde orde bevoegd.

Digitized by Google

§ 22.

Ruil van een erfhoeve

1e Heeft de erfgenaam reeds een erfhoeve, dan valt hij als erfgenaam uit. De erfhoeve valt aan dengene, die bevoegd zou zijn, als de uitvallende op het tijdstip van de erfopvolging niet geleefd had.

2e Dit is echter niet van toepassing, indien de erfgenaam binnen zes weken na het tijdstip, waarop hij kennis kreeg van het toevallen, voor het erfhoeven-gerecht in gelegaliseerden vorm of ter aanteekening door de bureaux verklaart, dat hij de hem toegevallen boerderij aanneemt.

3e In het in lid 2 omschreven geval valt het eigendom van de eigen hoeve van den erfgenaam op grond van de wet aan den naastbevoegden erfgenaam van den erflater. Deze kan de erfenis afslaan. De voorschriften van het Burgerlijk Wetboek over het aannemen of het afslaan van een erfenis worden overeenkomstig toegepast.

4e Het Anerbengericht bepaalt, tot op welke hoogte deze naastbevoegde verplicht is, den erfgenaam van de verplichtingen van de nalatenschap te bevrijden.

5e Het voorschrift van lid 4 geldt eveneens voor de met de overgedragen boerderij in verband staande persoonlijke verplichtingen van den erfgenaam. In de mate waarop het Anerbengericht den verwerver van de hoeve tot het dragen daarvan verplicht, is hij tevens borg tegenover de schuldeischers.

§ 23.

Meerdere erfhoeven

1e Laat de boer meerdere erfhoeven na, dan kunnen de tot erfgenaam bevoegden in de volgorde van hun bevoegdheid ieder een erfhoeve kiezen, zoodat niemand meer dan een erfhoeve verkrijgt.

2e De keuze moet voor het erfhoevengerecht in gelegaliseerden vorm of ter aanteekening door het bureau verklaard worden. De voorzitter van het erfhoevengerecht moet den kiesgerechtigde op verzoek van een na hem komenden kiesgerechtigde een redelijken termijn voor het afleggen van een

Digitized by Google

verklaring stellen. Geschiedt de keuze niet voor afloop van dezen termijn, dan treedt de kiesgerechtigde terug achter de overige kiesgerechtigden.

3e Iedere erfgerechtigde verkrijgt het eigendom van de door hem gekozen hoeve door het doen van zijn keuze. Met het voltrekken van de laatste keuze verwerft tevens de naastbevoegde het bezit van de overgebleven hoeve.

§ 24.

Beschikkingen bij overlijden

1e De erflater kan de erfopvolging krachtens het erfrecht voor erfhoeven door beschikking bij overlijden niet uitsluiten of beperken.

2e Het voorschrift van lid 1 sluit de beschikking over enkele voor de bewerking van de hoeve onbelangrijke onderdeelen niet uit, voor zoover het niet gaat om oorkonden van de hoeve of om de in § 8 lid 2 bedoelde bijzondere stukken.

3e Tot de beschikkingen, door welke de erfopvolging krachtens erfrecht voor erfhoeven beperkt wordt, behooren ook beschikkingen bij overlijden, waardoor een bezwaring van de hoeve bewerkt of over de overige nalatenschap zoo beschikt wordt, dat een vereffening van de verplichtingen uit de nalatenschap volgens de voorschriften van § 34 niet meer mogelijk is.

§ 25.

Aanwijzen van den erfgenaam door den erflater

1e Binnen de eerste orde kan de erflater den erfgenaam aanwijzen,

1. indien in de streek bij het in werking treden van deze wet erfrecht voor erfhoeven niet gebruikelijk is geweest;
2. indien in de streek bij het in werking treden van deze wet vrije bepaling door de boeren gebruikelijk is geweest;
3. in andere gevallen met toestemming van het gerecht voor de erfhoeven, als er een gewichtige reden bestaat.

Over het al of niet aanwezig zijn van de onder Nos. 1, 2 bedoelde voorwaarden beslist in twijfelachtige gevallen het Anerbengericht.

Digitized by Google

2e Bij ontstentenis van wettige zonen of zoonszonen, kan de erflater met toestemming van het Anerbengericht bepalen, dat een onwettige zoon, waarvan hij de vader is, erfgenaam wordt. Vóór de beslissing moet het gerecht den gewestelijken boerenleider hooren.

3e Met toestemming van het Anerbengericht kan de erflater bepalen, dat een persoon van de vierde orde vóór personen van de eerste, tweede of derde orde erfgenaam wordt. Het gerecht moet deze toestemming geven, indien er een gewichtige reden bestaat.

4e Binnen de tweede en de volgende ordes kan de erflater den erfgenaam aanwijzen. Hij kan daarbij ook met toestemming van het gerecht voor erfhoeven een of meer ordes overslaan.

5e Zijn personen van de in § 20 opgegeven ordes niet aanwezig, dan kan de erflater den erfgenaam bepalen. Voldoet de door den erflater aangewezen erfgenaam niet aan de voorwaarden voor „boer" of heeft de boer niets beschikt, dan wijst de rijksboerenleider den erfgenaam aan. Voor boer geschikte verwanten of met den erflater vermaagschapten moeten hiervoor bij voorkeur in aanmerking komen.

§ 26.

Beheer en vruchtgebruik voor vader of moeder van den erfgenaam

De erflater kan beschikken, dat de vader of de moeder van den erfgenaam na de meerderjarigheid, echter niet tot boven het vijfentwintigste levensjaar van den erfgenaam, recht heeft op het beheer en het vruchtgebruik van de hoeve.

§ 27.

Het voeren van den hoeve-naam

De erflater kan bepalen, dat de erfgenaam als toevoeging aan zijn naam den naam van de hoeve voert.

§ 28.

Vorm van de beschikkingen van den erflater

De erflater kan de in §§ 25 tot 27 bedoelde beschikkingen alleen door testament of erfcontract treffen.

Digitized by Google

§ 29.

Afwijzing

1e De erfgenaam kan het toevallen van de erfhoeve afwijzen, zonder de erfenis van het overige vermogen af te wijzen. Op deze afwijzing zijn de bepalingen van het burgerlijk wetboek over het afwijzen van de erfenis overeenkomstig van toepassing.

2e De afwijzing moet ten overstaan van het Anerbengericht worden verklaard. De termijn voor de afwijzing begint met het tijdstip, waarop de erfgenaam kennis krijgt van zijn tot-erfgenaam-geroepen-zijn, indien echter deze roep op een beschikking wegens overlijden berust, dan niet voor de afkondiging van de beschikking.

3e Is de tot erfgenaam geroepene geen Duitsche staatsburger, dan komt zijn uitvallen als erfgenaam (§ 21, 1, § 12) vooreerst niet in aanmerking: het geldt echter als afwijzing van het toevallen van de erfhoeve, als hij de naturalisatie als Duitsch staatsburger niet binnen den in lid 2 opgegeven termijn heeft aangevraagd, of als zijn verzoek afgewezen wordt.

§ 30.

Verzorging van de nakomelingen van den erflater
Toevlucht in het geboortehuis

1e De nakomelingen van den erflater worden voor zoover zij mede-erfgenaam zijn of recht hebben op een wettig erfdeel, tot aan hun meerderjarigheid op de hoeve behoorlijk onderhouden en opgevoed.

2e Zij moeten ook voor een met den stand van de hoeve overeenkomend beroep opgeleid en bij hun zelfstandig-worden, vrouwelijke nakomelingen ook bij hun huwelijk, uitgerust worden, voor zoover de middelen van de hoeve zulks toestaan; de uitrusting kan inzonderheid ook bestaan in het verstrekken van middelen voor het aanschaffen van een kolonistenplaats.

3e Geraken zij buiten hun schuld in nood, dan kunnen zij ook later nog tegen een behoorlijke arbeidsprestatie op de hoeve een toevlucht zoeken (Heimatzuflucht). Dit recht komt ook den ouders van den erflater toe, als zij mede-erfgenamen zijn of recht hebben op een wettig erfdeel.

Digitized by Google

§ 31.

Bij de kinderen inwonen van den echtgenoot

De overlevende echtgenoot van den erflater kan, als hij mede-erfgenaam is of recht heeft op een wettig erfdeel en afziet van alle hem toekomende rechten op de nalatenschap, van den erfgenaam levenslang het onder zoodanige omstandigheden gebruikelijke onderhoud op de hoeve verlangen, voor zoover hij niet uit eigen vermogen in zijn onderhoud kan voorzien.

§ 32.

Regeling van geschillen

Geschillen uit de §§ 30 en 31 regelt het erfhoevengerecht met billijke inachtneming van de omstandigheden der betrokkenen zoo, dat de hoeve bij krachten blijft. Het kan het verzorgingsrecht opheffen of beperken, als de op verzorging recht hebbende op andere manier verzekerd is of als de prestatie niet meer van den daartoe verplichten gevergd kan worden, inzonderheid als zij de draagkracht van de hoeve te boven gaat. De beslissing van het erfhoevengerecht is definitief.

§ 33.

De overige nalatenschap

Het buiten de erfhoeve aanwezige vermogen van den boer wordt overgeërfd volgens de voorschriften van het algemeene recht.

§ 34.

Verplichtingen van de nalatenschap

1e De verplichtingen van de nalatenschap, met inbegrip van de op de hoeve rustende hypotheken-, grond- en renteschulden, echter zonder de op de hoeve rustende overige lasten (inwonersrecht, vruchtgebruik, aflossingsrente e.a.), moeten voor zoover het buiten de hoeve aanwezige vermogen hiervoor toereikend is, daaruit vereffend worden.

2e Voor zoover de verplichtingen van de nalatenschap niet op deze wijze kunnen voldaan worden, is de erfgenaam tegenover de mede-erfgenamen verplicht, deze alleen te dragen en de mede-erfgenamen daarvan te bevrijden.

Digitized by Google

§ 35.

Verdeeling van de overige nalatenschap

1e Blijft er na vereffening van de verplichtingen van de nalatenschap een overschot over, dan moet dit over de medeerfgenamen van den erfgenaam volgens de voorschriften van het algemeene recht worden verdeeld.

2e De erfgenaam kan, indien hij volgens de voorschriften van het algemeene recht aanspraak heeft op een erfdeel in de overige nalatenschap, een aandeel in het overschot verlangen, in zoover het op hem komende aandeel grooter is dan de lastenvrije waarde van opbrengst van de erfhoeve. De waarde van opbrengst wordt bepaald naar de zuivere opbrengst, die de hoeve volgens haar economische bestemming tot op heden blijvend kan afwerpen.

§ 36.

Verplichtingen in geval van meer erfhoeven

1e Behooren meerdere erfhoeven tot de nalatenschap (§ 23), dan kunnen de volgens §§ 30, 31 verzorgingsgerechtigden kiezen, op welke hoeve zij het onderhoud wenschen te hebben. De plicht tot beroepsopleiding en uitrusting wordt door alle erfgenamen van erfhoeven gemeenschappelijk, en wel in onderlinge verhouding overeenstemmend met de waarde van de hoeven, gedragen.

2e De erfgenamen van de erfhoeven dragen de verplichtingen van de nalatenschap in evenredigheid met de waarde van de hoeven.

3e Ontstaat er geschil over de toepassing van lid 1 zin 2 of lid 2, dan beslist het erfhoevengerecht definitief.

Vierde Afdeeling

BEPERKING VAN DE VERVREEMDING EN BEZWARING VAN DE ERFHOEVE — EXECUTIE

§ 37.

Vervreemding en bezwaring van de erfhoeve

1e De erfhoeve is in beginsel onvervreemdbaar en onbezwaarbaar. Dit geldt niet ten aanzien van een beschikking over

Digitized by Google

bijbehoor, die binnen het kader van een behoorlijke bedrijfsleiding geschiedt.

2e Het erfhoevengerecht kan de vervreemding of bezwaring toestaan, als er een gewichtige reden voor bestaat. De toestemming kan ook onder een voorwaarde gegeven worden.

3e Het erfhoevengerecht dient de toestemming tot vervreemding van de erfhoeve te geven, als de boer de hoeve aan een tot erfgenaam gerechtigde wil overdragen, die in geval van erfenis de eerstgerechtigde zou zijn of door den erflater op grond van § 25 tot erfgenaam zou kunnen worden aangewezen. Het erfhoevengerecht dient de toestemming slechts dan te geven, als het contract van overgave de erfhoeve niet boven haar krachten bezwaart.

§ 38.

Bescherming tegen executie

1e Op de erfhoeve kan wegens een geldvordering niet geëxecuteerd worden.

2e Ook ten aanzien van de op de erfhoeve gewonnen landbouwproducten kan wegens een geldvordering niet geëxecuteerd worden, echter behoudens de voorschriften van §§ 39, 59.

§ 39.

Executie wegens publiekrechtelijke geldvorderingen

1e Wegens publieke lasten, wegens een eisch uit publieke lasten of wegens de een of andere publiekrechtelijke geldvordering kan in de op de erfhoeve gewonnen landbouwproducten geëxecuteerd worden, voor zoover deze geen bijbehoorend deel uitmaken en niet benoodigd worden voor het onderhoud van den boer of zijn gezin tot aan den volgenden oogst.

2e De executie volgens lid 1 mag alleen dan beginnen, als de schuldeischer een maand van tevoren den districtsboerenleider den executorialen titel alsmede de verklaring heeft doen beteekenen, dat hij voornemens is tot executie tegen den boer over te gaan.

3e Binnen den termijn kan de districtsboerenleider, indien hij door den Reichsnährstand daartoe gemachtigd is, tegenover den schuldeischer schriftelijk verklaren, dat hij de schuld

Digitized by Google

voor den Reichsnährstand overneemt. Door deze verklaring wordt de Reichsnährstand verplicht, den schuldeischer tegen overhandiging van den executorialen titel benevens een gelegaliseerde ontvangstbevestiging te bevredigen. De schuldeischer kan de vordering niet meer tegen den boer doen gelden.

4e Voor zoover de Reichsnährstand den schuldeischer bevredigt, gaat de vordering van den schuldeischer krachtens de wet op hem over. De Reichsnährstand kan op grond van den executorialen titel tegen den boer behoudens de beperking uit § 38, § 39 lid 1 executeeren.

5e De voorschriften van lid 2 tot 4 zijn niet van toepassing, als de vordering zonder rente en kosten het bedrag van een honderdvijftig rijksmark niet te boven gaat.

Vijfde Afdeeling

DE ERFHOEVEN-OVERHEIDSINSTANTIES

§ 40.

Beginsel

1e Voor de uitvoering van de bijzondere opgaven van deze wet worden „Anerbengerichte", erfhoevengerechten en het rijkserfhoevengerecht gevormd.

2e In de door deze wet den erfhoeven-instanties ter beslissing toegewezen aangelegenheden kan op de gewone gerechten geen beroep worden gedaan.

§ 41.

Het „Anerbengericht"

1e Het „Anerbengericht" wordt door de „Landesjustizverwaltung" bij het kantongerecht voor het district daarvan gevormd. De „Landesjustizverwaltung" kan het district anders bepalen; het kan inzonderheid bepalen, dat er voor meerdere kantongerechtsdistricten slechts één „Anerbengericht" gevormd wordt.

2e Het „Anerbengericht" beslist met de bezetting van een rechter als voorzitter en twee boeren.

Digitized by Google

3e De voorzitter en zijn vaste plaatsvervanger worden door de „Landesjustizverwaltung" benoemd, en wel in den regel voor den duur van het kalenderjaar. Zij dienen met de erfgewoonten van de boerenbevolking vertrouwd te zijn.

§ 42.

Plaatselijke bevoegdheid van het „Anerbengericht"

1e Bevoegd is het „Anerbengericht", in het district waarin huis en erf van de erfhoeve zich bevinden.

2e In geval van twijfel wijst de president van het „Erbhofgericht" het bevoegde „Anerbengericht" aan.

§ 43.

Het erfhoevengerecht

1e Voor elk land wordt door de „Landesjustizverwaltung" bij een door haar te bepalen gerechtshof een erfhoevengerecht gevormd. Voor meerdere landen kan door de betrokken landen een gemeenschappelijk erfhoevengerecht worden gevormd. In een land kunnen ook meerdere erfhoevengerechten gevormd worden.

2e Het erfhoevengerecht beslist in de samenstelling van een rechter als voorzitter, nog twee rechters en twee boeren.

3e De voorschriften van § 41 lid 3 vinden overeenkomstige toepassing.

§ 44.

Benoeming van boeren-bijzitters

De boeren-bijzitters van de „Anerbengerichte" worden op voorstel van den gewestelijken boerenleider, de boeren-bijzitters van de erfhoevengerechten op voorstel van den rijksboerenleider door de „Landesjustizverwaltung" benoemd. Behalve de bijzitters moet het benoodigde aantal plaatsvervangers benoemd worden.

§ 45.

Rechtsverhoudingen en schadevergoeding van de boeren-bijzitters

1e Voor de rechtsverhoudingen en de schadevergoeding van de boeren-bijzitters gelden de voor de schepenen bestaande voor-

Digitized by Google

schriften van de §§ 31 tot 33, § 35 no. 1 en 5, §§ 51 tot 56 van het „Gerichtsverfassungsgesetz" naar den geest, met dien verstande, dat hierbij een medewerking van het openbaar ministerie niet van noode is.

2e Over de in den slotzin van § 55 van het „Gerichtsverfassungsgesetz" voorziene inspectieklacht beslist definitief bij de „Anerbengerichte" de president van de arrondissementsrechtbank en bij de erfhoevengerecht de president van het gerechtshof.

3e Wordt het ontbreken van een voorwaarde voor een beroeping tot het ambt van bijzitter achterna bekend of komt een voorwaarde naderhand te vervallen, dan wordt de bijzitter door de instantie die hem benoemd heeft, van zijn ambt ontheven; voor de beslissing moet de bijzitter gehoord worden. De beslissing is definitief.

§ 46.

Procedure

1e De procedure voor de „Anerbengerichte" en erfhoevengerechten wordt in navolging van de beginselen der procedure in aangelegenheden van de vrijwillige jurisdictie door verordening van den rijksminister van justitie en van den rijksminister voor Voedselvoorziening en Landbouw geregeld.

2e De verordening kan een voorloopige beslissing van den voorzitter en het instellen van een onderzoek door enkele leden van het gerecht voorzien.

§ 47.

Het Rijkserfhoevengerecht

Inrichting, procedure en zetel van het Rijkserfhoevengerecht worden door verordening van den rijksminister van justitie en van den rijksminister van Voedselvoorziening en Landbouw geregeld. Daarbij kan voorzien worden, dat voor de beslissingen van het Rijkserfhoevengerecht de bevestiging door den rijksminister van Voedselvoorziening en Landbouw van noode is.

Digitized by Google

§ 48.

Onmiddellijk beklag

1e Tegen de beslissingen van het „Anerbengericht" is onmiddellijk beklag van toepassing. De termijn van beklag bedraagt twee weken.

2e Tegen beslissingen, die het „Anerbengericht" op grond van § 10, § 13 lid 3, § 18, § 21 lid 3, § 25, § 37 lid 2 genomen heeft, kan onmiddellijk beklag ook door den „Kreisbauernführer" ingediend worden. Het „Anerbengericht" moet de bovenbedoelde beslissingen aan den districtsboerenleider ambtshalve doen onderteekenen.

3e Over het beklag beslist het erfhoevengerecht.

§ 49.

Onmiddellijk verder beklag

1e Tegen de beslissing van het erfhoevengerecht kan onmiddellijk verder beroep worden ingediend. De termijn van beroep is twee weken.

2e Heeft de beslissing van het erfhoevengerecht betrekking op een van de in § 48 lid 2 bedoelde beslissingen, dan kan dit beklag ook door den gewestelijken boerenleider ingediend worden. Het erfhoevengerecht moet de bovenbedoelde beslissingen ambtshalve aan den gewestelijken boerenleider doen onderteekenen.

3e Over het verdere beroep beslist het rijkserfhoevengerecht.

4e Het verdere beroep is alleen toelaatbaar, als de beslissing van het erfhoevengerecht een nieuwe zelfstandige reden van beklag bevat. Dit geldt niet voor het in lid 2 bedoeld beklag van den gewestelijken boerenleider.

§ 50.

Voltrekking van de beslissingen

Op grond van de rechtsgeldige beslissingen van de „Anerbengerichte" van de erfhoevengerechten en van het rijkserfhoevengerecht vindt de executie plaats volgens de voorschriften van het wetboek van burgerlijke rechtsvordering.

Digitized by Google

§ 51.

Kosten

De rechten en kosten van de procedure voor de „Anerbenbehörden" worden door verordening van den rijksminister van justitie en van den rijksminister voor Voedselvoorziening en Landbouw geregeld.

Zesde Afdeeling

REGISTER VAN ERFHOEVEN EN KADASTER

§ 52.

1e Het register van erfhoeven (§ 1 lid 3) wordt aan het „Anerbengericht" gevoerd.
2e De inschrijving van de erfhoeven geschiedt kosteloos.
3e De inrichting van het hoevenregister en de methode van inschrijving worden bij verordening van den rijksminister van justitie geregeld.

§ 53.

Kadasteraanteekening

1e De inschrijving in het hoevenregister moet op verzoek van den voorzitter van het „Anerbengericht" bij de tot de erfhoeve behoorende grondstukken in het kadaster aangeteekend worden. De aanteekening geschiedt kosteloos.
2e De tot de erfhoeve behoorende grondstukken moeten op een extra-kadasterblad ingeschreven worden. Het kadaster dient er zoo mogelijk op aan te sturen, dat de boer deze door overeenkomstige inschrijving in het kadaster tot één grondstuk laat vereenigen.

Zevende Afdeeling

SLOTVOORSCHRIFTEN

§ 54.

Plaatselijke bevoegdheid van den Districts- en Gewestelijken Boerenleider

Voor de plaatselijke competentie van den districts- en gewestelijken Boerenleider is de plaats beslissend, waar de hofstede van de erfhoeve zich bevindt.

Digitized by Google

§ 55.

Vrijstelling van de successiebelasting en van de belasting op het verwerven van grond

De erfgenaam is voor den overgang van de erfhoeve geen successiebelasting of grondaankoopsbelasting verschuldigd.

§ 56.

Uitleggingsregel

Ontstaat er twijfel bij de toepassing van deze wet, dan beslist de rechter overeenkomstig het in de inleiding uiteengezette doel van de wet.

§ 57.

Het in werking treden

1e Deze wet treedt op 1 October 1933 in werking.
2e Zij is van toepassing op de gevallen van erfenis, die na dit tijdpunt optreden.

§ 58.

Overgangsvoorschrift voor § 23 (Meerdere erfhoeven)

Bezit de erflater meerdere erfhoeven, dan kan hij door testament of contractueel testament in afwijking van § 23 bepalen, dat hij het eerste na het in werking treden van deze wet optredende geval van erfenis in totaal twee erfhoeven op een erfgenaam komen, als de erfgenaam een zoon of zoonszoon is en beide hoeven tezamen niet grooter zijn dan 125 ha.

§ 59.

Overgangsvoorschrift voor §§ 38, 39 (Executie)

De voorschriften van § 39 over de executie in de landbouwproducten van de erfhoeve zijn tot aan een andere, langs den weg van de uitvoeringsverordening te treffen regeling ook van toepassing op de executie wegens privaatrechtelijke geldvorderingen.

Digitized by Google

§ 60.

Landswetten

1e Met het in werking treden van deze wet treden de landswettelijke voorschriften over het „Anerbenrecht" buiten werking.

2e Onaangetast blijven de landswettelijke voorschriften over het „Anerbenrecht" bij de op grond van de wetten over ontbinding van familie-erfgoederen gevormde goederen (inzonderheid boschgoederen en ingedijkte goederen), voor zoover zij niet erfhoeve worden, alsmede bij erfpachtgoederen.

§ 61.

Uitvoeringsvoorschriften

1e De rijksminister van Justitie en de rijksminister voor Voedselvoorziening en Landbouw zijn gemachtigd, gemeenschappelijk de voor de uitvoering van deze wet noodige rechtsverordeningen en algemeene bestuursvoorschriften uit te vaardigen.

2e Zij kunnen hierbij, voor zoover zij het voor het bereiken van het doel van deze wet als noodzakelijk beschouwen, ook voorschriften van aanvullenden of afwijkenden inhoud uitvaardigen, inzonderheid ook de in § 60 lid 2 aangegeven voorschriften opheffen of veranderen.

Berlijn, 29 September 1933.

De rijkskanselier,
ADOLF HITLER.

De rijksminister van Justitie,
Dr. GüRTNER.

De rijksminister voor Voedselvoorziening en Landbouw,
R. WALTHER DARRé.

Digitized by Google

REGISTER VAN SCHRIJVERS

blz.

Adam van Bremen 406
Adametz 254, 283
Almquist 238, 399
Amira, v. 102, 108, 109, 112, 113, 120, 125, 131, 132, 133, 147, 154, 250, 308, 329, 407, 427, 429, 432, 437, 442, 451, 487, 497
Antonius 35, 253, 303
Apollinaris Sidonius............ 290
Aereboe 41, 57, 74, 172
Arndt, E. M. 99
Augstin, M.................. 165
Awaloff, Fürst 403

Baur, E. 288 503
Bauer—Fischer—Lenz 17
Bayle, Pater 331
Beck, W..................... 392
Beckers, W. J. 369
Beckmann (Bonn) 134, 468
Beddoe 163, 165
Behn 135
Below, v. 152, 161, 397
Birt 31, 153, 463, 471
Blendinger 520
Böcher 37
Bodemeyer 243
Breyne 32
Büchsanschütz 185
Bunsow 283
Buschan 31
Busolt...... 183, 188, 191, 201, 213, 237, 434, 443, 463, 488, 510

Cabanis 361
Caldecolt, A 165
Caesar 106, 142, 271, 410
Chamberlain, H. St............ 339
Chapeaurouge, de............. 501
Clauss, L. F.............. 85, 238
Crew (Edinburg).............. 421
Curtius, G. 278

Dacque 264
Dade 90
Darmstädter, P. 165
Darré, R. W. 26, 89, 280, 306 307, 419
Damangeon, A 165
Disselhorst 498
Dungern, v. 396, 459

Egenhard 290

Fehrle (Heidelberg) 433
Ferrero, G. 219, 466
Fick (Zürich) 329
Fisher, Lord 389
Flaubert 354
Fleischmann (Göttingen) .. 99, 138, 141, 154, 157
Fortner 17
Frenssen 18, 58
Freytag, Gustav 73, 93
Frederik de Groote........ 96, 390
Fröhlich (Halle)...... 18, 282, 421, 501, 504
Froude 115, 124

Garcilasso de la Vega.......... 465
Gärtner (Breslau) 315
Gerstenhauer 532
Gilbert, G.......... 191, 201 205, 237
Goethe 339, 346, 477
Gradmann 233
Grant 76, 319
Grimm (Rechtsaltertümer) 279
Grosse, J. 515
Günther, Hans F. K. 15, 17, 85, 115, 177, 252, 257, 311, 396, 497, 504, 512
Gürtner 560

Haecker, V. (Halle) 250
Hammerstein—Loxten, von 112
Hammond (Cambridge) 504
Hansen 353, 369
Haxthausen, von 112
Hederström 400
Heidenreich (Breslau) 315
Henseler 289
Heyne (Deutsches Wörterbuch) 129, 132, 442
Hilzheimer 35, 315
Himmler 538
Hitler 560
Hoesch 205

Digitized by Google

blz.
Jakob 517
Ibn Chaldun 363
Ihering 27, 42, 48, 62, 121, 178, 221, 235, 240, 277, 309, 326, 381, 383, 436, 453
Johannsen 419
Jung 333

Kapherr, E. von 313
Kayser 333
Kerkerink zur Borg, Frhr. v..... 95
Kern 16, 19, 23, 25, 32, 35, 45, 59, 86, 101, 109, 113, 252, 255, 312, 363, 365, 383, 402, 437
Kossinna, G. 37, 103, 135
Kraemer, H. 35, 256
Kremer, Frhr. von 362
Kretschmar 319
Kronacher (Hannover) 422
Krüger, H. 301
Kuhlenbeck 29, 178,381, 407
Kynast 15

Lang 283
Langbehn 356
Lenz, Fr. 257
Leutwein 33, 56
Liek, E. 301, 305
Livius 279
Löher 253
Lübker 183
Lüntzel 112

Maack, v. 369
Malsburg, von der 313
Marx, Oberst 531
Mayer 96
Meitzen 99
Merk 93, 118, 124, 322
Metzger (Helsingfors) 36, 261 274, 305, 411
Mielke, Robert 72, 77, 162, 166, 167, 234, 271, 275, 349, 358
Moltke 356
Motloch 464
Mucke 39, 49
Mukhtar, Mahmud 45
Müllenhoff, K. 141
Muller, H. J. 288
Müller, J. 480
Murrer 406

Nansen, Fridtjof 369

blz.
Nathusius, H. von 289
Naumann, Ida.... 452, 472, 478, 513
Nehring 289
Nietzsche 347

Oghlu Bey 45
Oettingen, von............ 276, 505

Paudler 17, 252, 257
Peters (Königsberg) 285, 287
Pfizenmeyer 293
Pira 288
Platon 512
Ploss 407
Plutarchus ...... 354 ,405, 446, 453, 487, 509, 536
Polenz, W. von 93

Reinhardt, L. 327
Riehl, W. H. 81, 97, 311, 324, 397, 482
Ritter 21
Robertson, J. R. 283
Rohlfs 69
Rörig 351
Rosen, Erwin 367
Rückert, Fr. 335, 518
Ruedolf 409, 444
Rümker, von 70

Saborsky, P. 255
Saure 539
Schäfer, Dietrich 326
Scheidt, W. 506
Schemmel, Hertha 86
Schmaltz—Seuffert 499
Schrader (Reallexikon) 32, 204, 222, 233, 270, 275, 432, 436, 487
Schuchhardt 246, 260, 264, 269
Schuhmacher 139, 141
Schultze (Leipzig) 49, 55, 403
Schwarznecker 508
Sellheim 515
Skalweit 165
Sombart 93
Soergel 264
Sorokin, P. 403
Stegemann, H. 361, 403
Stoddard 76, 403
Strabo 188, 270
Stüve 112
Sudermann 450

Digitized by Google

blz.
Tacitus 31, 124, 149
170, 291, 378, 406, 432, 463, 491
Theognis 535
Thukydides 367
Toll, von 293
Treitschke 79, 85, 333, 345, 404

Ulmansky, S. 254
Undset, Sigrid 302

Valentin, V. 32, 165
Vering, C. 512

Walther (Halle).. 65, 264, 292, 304
Walther—Hohenheim 319, 503
Walter—Horst, A. 408
Warren 413
Weigand (Deutsches Wörterbuch)
129, 132, 432

blz.
Weisheit, Fr. 255
Wettstein, von 19
Widukind 290
Wiese 364
Wilckens 283
Wilken 45
Williamson, J. A. 165
Wilser, L. 491
Winckler, H. 518
Wittich, W. 112
Wolff, K. F. 18, 87
Wright 416
Wundt, W. 333

Xenophon 270

Zorn (Breslau)........ 72, 283, 315

Digitized by Google

WOORDENLIJST

Aardappelbouw 298.
Achteruitgang geboortencijfer 202.
Adel, afkeer tegen de stad, 96; adel en gemeene vrijen, 100, 109; ontstaan in Duitschland en Zweden, 108; geboorte- en dienstadel, 112; begrip, 132; adel en vrijen in het Germaansche boerendom, 132; boersche afkomst, 325; grondbezit als voorwaarde, 395; op ras geteelde volkskracht, 396, 428; a. als bevoorrechte stand, 428; ontnoording van den middeleeuwschen adel.
Adelsboeren (Odalboeren), 17, 101, 111, 133, 318.
Aelfreds wetten 448.
Aëtius, 174.
Akkerbouw (z. o. graanbouw) Grondslag van Germaansch leven, 97; Ontwikkeling bij de Germanen, 135; Familiebedrijf, 135; beteekenis van den haver bij de Germanen, 140; volgens Caesar's bericht, 140; bijzondere toestanden bij de Sueven, 142; éénzomer-graanverbouw van Germaansche treks, 144; familiebedrijf in Zweden, 150; oud-noordsche, 152; drieslagstelsel van de Germanen, 154; Indo-Germanen e.a., 176; als grondslag van het Helleensche staatsleven, 187; op Indogermaansche verhuizingen, 236; beteekenis van de vogelkunde, 249.
Akkerbouw en veeteelt, 309; „Haubergwirtschaft", 310.
Alcohol en Noordras, 454.
Alleenstaande hoeve en dorpsgemeenschap, 154, 166.
„Altanteil" (inwonen van echtgenooten bij kinderen) in de Rijkserfhoevewet, 551.
„Anerbe" (directe erfgenaam van erfboerderij) en „Anerbenrecht" (erfrecht voor erfboerderijen); recht en gebruik, 90; bij de patriciërs, 181; „Anerbenrecht" en handelsstandpunt, 216; beteekenis van zifting, 424, 511, 522; nieterfgerechtigde broers, 523; „Anerbenrecht" in steden der middeleeuwen, 526.
„Anerben"-overheid in de Rijkserfhoevewet, 554.
„Anerben"-gerecht, 543—558.
„Anerbenrecht" (erfrecht v. erfboerderijen), 545.
Angelsaksen, zie Engeland.
Arabieren, nomaden, 50; slavenjachten, 51; parasieten, 69; wijze van vechten, 360; cultuurvernielers, 363; lafheid, 364; liefde en sexueel leven, 517.
Arbeid en arbeidsverdeeling, Germaansche boerenarbeid 134; arbeidsverdeeling in het Noordsche boerenhuwelijk 466; arbeidsverdeeling tusschen erfgenamen en jongere broers 523.
Archaeologie, zie Opgravingen.
Ariovistus 106; A. en Caesar 375.
Arische afstamming, voorwaarde voor den boer 543.
Ascese en lichaamsaanvaarding 515, 518.
Atlantis als oorspronkelijk geboorteland van het Faalsche ras 252.
Attila (Etzel) 347, 402.
Auguren 249.
Auspiciën (voorteekens) 227, 249.

Bankerd 445.
Bastaard 413, 431, 437, 444.
Beoordeelingsscholing, raskundig in de dierenteelt 497; van het Noordras 508.
Berserkers 523.
Bescherming van erfhoeven tegen executie 553.
Bevruchtingshelper 445.
Bezit bij nomadenvolken 68; rangschikking naar 124.
Bijzit, zie ook Vrouw en echt. Positie 431, 437. Dasavrouwen 437; B. en meesteres 371; geschiedenis van Melkorka 473.
Bismarck 97.
Bloed, Duitsch, vereischte voor den boer 543.
Bloedlijnen (familie-eenheden) 19.
Bodemprobleeen (grondrecht), Germanen 130; Sparta 190; Indo-Germanen 215.

Digitized by Google

Boeren en boerendom. b. en krijgslieden 16; in het Semietische denken 17 weerbaarheid en vrijheid van den Germaanschen boer 73, 100, 377; Noordsche boerengezichten 81; vrijheidsoorlogen 84; boerendom en Germaansch recht 87; ontstaan van de hoorigheid 89; „Anerbe" 89; boerenbevrijding als boerenvernietiging 92; boerentrots 96; odalsboeren 103; vrijen en hoorigen 125; begrip in de middeleeuwen en in den modernen tijd 126; adel en vrijen 131; arbeid 136; boerentreks (Germaansche verhuizingen) 145; boeren als soldaten 219; boerendom als noodlot 221; beteekenis van den Zondag 241; tijdindeeling 242; odalsboeren en vrije boeren 316; boerendom als sleutel tot het begrip van het Noordras 322; boersche herkomst van adel en koningschap 326; boerendom als hoogste stand 327; psychische instelling 333; verantwoordelijkheidsgevoel 345; duurzame echt 405; arbeidsgebied van de vrouw 468. huwelijk en huwelijksleeftijd 479; boerendom als bloedsbron van het Duitsche volk 539; boeren in de Rijkserfhoevewet 543.
Boerenoorlogen 88.
Boerentrek, zie Verhuizingen.
Bourgondiërs 173.
Bruidhemd 450.
Bruidschat 447.
Brunhilde 513.
Bureaucratie 128, 329.
Burgsdorff, v., kapitein 53.
Byzantinisme, kenmerk van krijgszuchtige nomadenvolken 45.

Cadet 523.
Caesar 140, 374.
Cambrai, slag bij 386.
Castratie 495.
Cato 345, 492.
Christendom, bekeering van het Noordras 400.
Civilisatie en kultuur bij nomaden en Indo-Germanen 83.
Cliëntèle, als verhouding van trouw 183.
Coëmtio 456.
Columbus 347.
Communisme 308; bij de nomaden 49.
Concubinaat, zie Bijzit.
Confarreatio 31, 456.
Consbruch, v., kapitein 391.
Constitutie, van het Noordras 313; constitutietypen in het ras 316; c. en ras in de dierenteelt 318.
Craniologische polariteit 18.
Cro-Magnonras 266, 288.

Dalisch ras, (zie Faalsch ras).
Dapperheid, begrip 359; dapperheid uit Noordsch lotsbewustzijn 390.
Dasa vrouw (Dâsî) 437.
Despoten, nomadische 52.
Dierenteelt (Veeteelt). Slagen en rassen 18, 461; veeteelt v. gevestigde herders 37; woudweide 41; Noordras als veefokkers 42; d. in het woudgebied 305; gemeenteweide 308; d. en akkerbouw 309; ras en constitutie in de d. 320; scheppende dierenteelt 348; rasbegrip in de dierenteelt 415, 500; volbloedfokkerij 415, 429; positieve dierenteelt 422; teeltwetten 421; inteelt 464; gezondheid van elk dier op zichzelf 484; beoordeelingsleer 498; ras voor de dierenteelt een practische aangelegenheid 500; teelt en teeltbeeld 503.
Dierenwereld en mensch 261; nederzetting 264; monogamie en groote familie 271; verhuizingen tengevolge van klimaatwisseling 292; strijd in de dierenwereld 379.
Diffarreatio 31, 457.
Disraeli 115.
Diwan als belastingregister 64, 67.
Doodenbijzetting 62.
Doodstraf 27, 497.
Doriërs 188.
Dorpsgemeenschap en alleenstaande hoeve 154, 168.
Drieslagstelsel, begrip 155; coöperatieve beginselen 157; gedwongen bebouwing 158; d. bij de Angelsaksen 161; d. en arbeidsverdeeling 172; drieslagstelsel, kiemcel van het coöperatieve leven 173.
Dschengis-Chan 55.
Duitschers, Duitschland (zie ook Germanen), nomaden-invallen in D. 60; in het oordeel van het buitenland 150.

Digitized by Google

Duitsche nationaliteit in de wet op de erfhoeven 543, 550.
Duitsche ridderorde 79, 331.
Duitsch-Zuidwest-Afrika 33, 366.
Duizendschap 147.
Duurzame echt, zie Echt.
Dwingburchten en beschermingsburchten 67.

„Ebenbürtigkeit" volgens Germaansch recht 414; kinderen van gelijke en ongelijke afkomst 434; ontaarding van het begrip 459.
Echt, zie ook Vrouw; Semieten 45; Ariërs 46; Sparta 203; Indo-Germanen 275; duurzame echt 405, 431, 440; gastrecht 407; het vroege huwelijk 410; huwelijksleeftijd 410, 481, 519, 535; bijzit 431, 437, 471; echtbreuk 432, 448; echt en geslachtsverhoudingen bij het Noordras 435; rechtsbescherming van de echtgenoote 441; bevruchtingshelper 445; bruidsschat 446; echtbreuk v. d. Noordsche vrouw 448; redenen tot echtscheiding bij de patriciërs 453; oud-Romeinsche huwelijksvormen 455; polygamie en monogamie 462; arbeidsindeeling tusschen man en vrouw 467; verhouding van den Noordschen boer tot het huwelijk 479; godsdienstige opvatting 482; keuze v. echtgenooten volgens biologische gezichtspunten 533.
Edda 263, 406.
Eenheidsstaat (zie ook Pruisen) 331.
Eerbetoon aan bijzonder verdienstelijke Duitschers 541.
Engeland en Engelschen, drieslagstelsel bij de Angelsaksen 161; ontnoording 164; koopmansgeest 349; politiek 354; conservatisme 357; zelfbewustzijn 358; Engelschen en Boeren 376; Engelschen in den wereldoorlog 386; sport 395; volbloedteelt 415.
Epitadeus (Ephor) 204, 207.
Erfhoeve 539; grootte 540; gerecht 554.
Erfhoeven-overheidsinstanties. 554.
Erfhoeven en register 558.
Erfopvolging krachtens „Anerbenrecht" in de wet op de erfhoeven 545.
Erfrecht (zie ook Anerbe), Sparta 204; erfdochters 207, 446, 532; niet-erfgerechtigde zonen 522; Stein—Hardenbergsche hervormingen 529.
Eurasiërs 16, 23.
Europa 293.

Faalsch ras (Dalisch ras) 18; Kern's twee-rassen-theorie 86, 100; het voorkomen onder de Indo-Germanen 252; oorspronkelijk geboorteland 252; gelijkwaardigheid met het Noordras 256; ontwikkelingsgeschiedenis 288; lichaams- en gezichtvormen 289.
Familie, familierecht (zie ook Echt), bij de oud-Romeinsche patriciërs 178; familierecht in Indo-Germaansche staten 214; bodemverbonden familierecht 218; bij Indo-Germanen en Semieten 274; religieuze opvatting van den boer 481.
Familiebedrijf, Germanen 135; Zweden 151; familie en geldeconomie 153.
Familie-erfgoederen, zie Anerbe.
Fantasia 360.
Fatalisme 53, 345, 391.
Friedrich Wilhelm I 331, 404, 529.
Friedrich d. Grosse 404, 529.
Fruitteelt in de wet op de erfhoeven 541.

Gastrecht 407, 445.
Geldeconomie en familiebedrijf 153; als oorzaak v. h. verval (Sparta) 203; in Indo-Germaansche staten 216; als oorzaak van de rassenvermenging 220.
Gedwongen bebouwing 158.
Gemeene vrijen (zie Vrijen).
Gemeenschap van huis en tafel met personeel 469.
Germanen (zie ook Indo-Germanen, Noordras); volkskoningschap 45; positie van de vrouw 46; Kern's tweerassen-theorie 86, 100; binnendringen in het Romeinsche rijk 87; boersch recht 88; akkerbouw 98; vermeend nomadendom 99; „veroveringstochten" uit landnood 106; politiek van Rome 107; zedelijk hooge stand van het recht 108; grondwet en koningschap 109;

Digitized by Google

grondheerschappij 114; staatsopvatting en vrijheidsbegrip 114; Germaansch en Romeinsch recht 118; gemeenschapsidee 119; rechtsherinneringen 120; heer- en meesterbegrip 121, 404; ontwikkeling van den akkerbouw 136; verhuizingen 145; oordeelen bij Tacitus 149; familiebedrijf 152; dorpsnederzetting en afzonderlijke hoeve 154, 168; drieslagstelsel 155; herkomst uit Skandinavië 170; niet-boersche stammen (Bourgondiërs en Noormannen) 173; varkensteelt 239; Noordras en Faalsch ras 289; eerste optreden in de geschiedenis 371; sexueele moraal 411; Germanen in Romeinschen dienst 526.
Geslachtsleven, bij Mohammed 48; overeenkomstige ontwikkeling i. d. dierenwereld en bij Indo-Germanen 271; bij het Noordras 405; proefnachten 406; gastrecht 406, 445; geslachtsleven van den Noordschen man 409; kuischheid 411; tegenstrijdigheden bij het Noordras 412; g. in Sparta 443; echtbreuk 432, 444, 448; bevruchtingshelper 445; bruidsnachtgebruiken 450; waardeering van de geslachtelijke handeling bij het Noordras 449.
Geveldak 270.
Gezondheid als voorwaarde van de rassenteelt 425, 484, 507.
Goederenruil als aanleiding tot rondtrekken 23.
Graanverbouw (zie Akkerbouw).
Groenteteelt in de rijkserfhoevewet 541.
Groepen akkers (Gewanne) 159.
Grondbezit, rangschikking der vrijen naar grondbezit 125; gebondenheid bij de Hellenen 184; g. in Sparta 191; voorwaarde v. Duitschen adel 397; voorwaarde voor het huwelijk 480.
Grondheerschappij (begrip) 115; feitelijke toestanden bij de Germanen 115; g. en hoorigheid 126.
Grondwet, Germaansche 109.
Guanchen 253, 408.

Haar als kenmerk van het ras 282.
Haard als symbool van huiselijke gemeenschap 278.
Hamburg als koopmansstad 358.
Handel, beteekenis voor de ontnoording 216; h. en erfrecht v. erfboerderijen 217; handelaar en koopman 349; handelaar van nomadischen oorsprong 351; handelsgeest en koopmansgeest 352.
Hanze 349.
„Haubergwirtschaft" 311.
Haver, in den Germaanschen akkerbouw 141.
Heemvastheid (zie ook Vestiging) 59, 129, 180, 267.
Heereboeren, Westfaalsche 83.
Heerschapsbegrip der Germanen 121, 403.
Hellenen (oude Hellenen, zie ook Sparta), huisbegrip 183; slaven en hoorigen 184; wijze van kolonisatie 188; akkerbouw als fundament van het staatsleven 190.
Heloten, rechtspositie 194.
Herders (herderswezen, herders en jagers 21; begrip 37; woudweide 41.
Herderskrijgsmanschap 20, 23.
Herero 33, 366.
Herfst, ontbreken daarvan in Midden-Zweden 171, 221.
Hermelijn en koninklijke waardigheid 327.
Hoekkinderen 451.
Holenmensch (holbewoners, holenleven), h. en roofdierenwereld 260; ontwikkeling tot Noordschen boer 264; sneeuw (ijs-)-tijden 265.
Honderdschap, Germaansche 147.
Hoogwaardigheidsteelt (zie Rassenteelt) 423.
Hoorigen (hoorigheid, z. o. Lijfeigenschap en Slavernij); ontstaan 88; in het middeleeuwsche recht 125; hoorigen, slaven en lijfeigenen 160; bij de Hellenen 183; kinderen 439.
Hopliten 193.
Horthy (rijksbestuurder van Hongarije) 212, 522.
Hottentotten 33, 366.
Hout als strafwerktuig 28; als bouwstof 29; ontbreken daarvan in de woestijn 61; h. bij Semieten en Noordsche volken 63.
Huid en klimaat 72; h. als raskenmerk 282.
Huis, begrip van het Germaansche huis 131; beteekenis voor den Ger-

Digitized by Google

maanschen boer 133; huisbegrip van de Indo-Germanen 177; kenmerk v. h. kolonistendom 186; ontwikkeling uit woonholen 269; taalgeschiedkunde geveldak 270; oervorm b. d. Indo-Germanen 270, 278.
Huisbezit, van belang v. d. boer 130.
Huisdieren, kuddedieren (z. o. Dierenteelt), ontstaan 22; b. Noordrassige menschen en Semieten 25; woudweide 41; verhuizingen 251; rasgeschiedenis 284.
Huisgenootschap als persoonlijk verband 113.
Huismachtpolitiek 530.
Hunnen, inval in Europa 370.
Huwelijksleeftijd 410, 481, 519, 535.
Huwelijksploegen 31.

Indeeling van grootgrondbezit in erfhoeven 540.
Indianen, het ware karakter 51.
Indië en de Noordsche veroveraars 223, 440.
Indo-Germanen; akkerbouw 177; bodemverbondenheid 187; stichting van staten 213; bodemverbonden familierecht 215, 218; ontnoording van Indo-Germaansche staten door geldeconomie en handel 215; boerendom als noodlot d. I. 221; I. in Indië 223, 437; verhuizingen 224, 237; akkerbouw tijdens verhuizingen 145, 232; slaven 240; invoering van den Zondag 241; toestanden bij verhuizingen 247; voorkomen van het Faalsche ras 252; afhankelijkheid van de dierenwereld 260, 273; familie en echt 274; grondrecht 308.
Industrialisatie en landvlucht 94.
Ingolf en Walgerd (sage) 452.
Inteelt 464.
Islam als nomadengodsdienst 45; positie van de vrouw 46.

IJstijd (sneeuwtijd) 23, 265, 292.

Jacht (jager), jagers en herders 21; jacht bij het Noordras 312.

Kain en Abel 379.
Kameel, beteekenis voor de zwervende herders 23,47; gelijktijdig optreden met de Semieten 65.
Kamp, (zie Krijg).
Karel de Saksenslachter (landgoederen-reglement) 137, 156, 290, 406.
Karthago als stad van handelaren 354.
Kelten en Germanen 139, 374.
Keuze der echtgenooten (zie Echt).
Kimbren en Teutonen 84, 231, 371.
Kinderen, bastaarden 431, 436, 444; van gelijke afkomst en ongelijkwaardige rechtspositie 434; Nolthoi 435; „kind en kraai" 436; wettige en onwettige 439; bankert 444; „Winkelkinder" 451; rijkdom aan kinderen in Rome 453; onderschuiving van kinderen 454; bepalingen voor het te vondeling leggen van jongens 418; van meisjes 490; erfgenaam en niet-erfgerechtigde broers 522; kinderhuwelijken 535.
Klimaat, steppenklimaat 23; klimaat en huid 72; sneeuw- en regentijden 267; klimaatwisseling 293.
Kloosters 493, 528.
Knickerbocker, Diedrich 80.
Kolonisatiegeschiedenis, nomadenvolken en Noordras 60; Duitsche k. 87; Zweedsche k. 166.
Kolonist en kolonistendom, kolonist en nomadenvolken 15; begrip 56; kolonist en nomaden 57; Noordras als kolonist in Noord-Amerika 76; alleenstaande hoeve en dorpsgemeenschap 169; huisbegrip als kenmerk 186; oudhelleensche wijze van kolonisatie 188; oorlogen met nomaden 362.
Koningschap (volkskoningschap), bij de Germanen 45, 109; heerschappij-idee bij de Germanen 121, 403; beperkte macht van den Germaanschen koning 124; leider-koningschap 236; rechtsgelijkheid met de vrijen 237; boersche afkomst 326; beteekenis van het hermelijn 327; koninklijke waardigheid bij vrouwen 479.
Koopman en handelaar 348.
Korthoofden en langschedels 18, 76.
Krijg en krijgerdom; krijgers en boeren 16; ontnoording door oorlog 73, 77, 530; Noordras en nomaden 359; Arabische oorlogsvoering 360; oorlogen tusschen kolonisten en nomaden 364; koloniale oorlogen 366; wezen van den woestijnoorlog 368; strijd in de dierenwereld 379; oud-

Digitized by Google

noordsche oorlogsvoering 380; taalhistorie 383; Engelschen in den wereldoorlog 387; strategische begaafdheid van het Noordras 386; Noordsche opvatting van oorlog 392; ridderlijkheid in den krijg 394; Germanen als Romeinsche soldaten 526; menschenverliezen in den wereldoorlog 531.
Krüger, President 84, 522.
Krypteia 195.
Kuddenbezitters en nomaden 22.
Kuischheid 411, 450.
Kultuur en civilisatie 82.

Lamarckisme en rasbegrip 263.
Landbezit (zie Grondbezit).
Landbouw (zie Akkerbouw), Boerendom.
Landgoederenreglement van Karel den Saksenslachter 137, 156.
Landhonger (gebrek aan ruimte), boerenoorlogen 89; Germaansche „veroveringstochten" 106; ver sacrum 227; als oerprobleem van het Indo-Germaansche boerendom 234.
Landvlucht, opgaven van den boerschen levensstijl 73; industrialisatie en landvlucht 94; landvlucht als moderichting 96.
Langschedelingen, lang- en korthoofdigen 18, 76; langschedelig oerras 19; tegenwoordige langschedelige rassen 59.
Landsknechtendom 528.
Leenheerlijk erf (zie Vroonhoeve).
Legergrondwet, Germaansche 147; Romeinsche 384.
Lenin 44, 52.
Lettow—Vorbeck 368, 390.
Lex Canuleja 458.
Lichaamsaanvaarding en ascese 514, 518.
Lijfeigenen, slaven en hoorigen 161.
Löns 84.
Loofwoudgebied, middeleuropeesch (zie Woudgebied).
Löss-afzettingen 294.
Luther 528.
Lycurgische wetgeving 509.
Lynchjustitie 496.

Majoraat (zie „Anerbe").
Malthusianisme 527.
Markgenootschap 89, 329.
Marxisme en moederrecht 457.
Meent (Allmende) 308.
Melkorka 472.
Mendelisme 319, 419, 506.
Mensch (menschheid), ontwikkelingsgeschiedenis 258; m. en dierenwereld 260; begin van vestiging 262; uitvinding van het vuur 266; na-ijstijd 267; het ontgroeien aan de dierenwereld 271; inteelt 464.
Michelangelo 513.
Moederrecht bij nomaden 45; ontbreken bij Ariërs 49; sporen in de dierenwereld 272; standpunt van het marxisme tegenover het m. 457.
Mohammed 48, 52.
Moltke 347.
Mooren 67, 69.
Mothakes 194, 434.
Müller, luitenant 394.
Mutatie 285.

Naaktheid als teeltkundig middel 510; naaktcultuurbeweging 512.
Napoleon I 55.
Nausikaa 458.
Neiding 497.
New York 81.
Nomaden (zwervende rassen en volken) zie ook Aribieren; echte nomaden en kuddenbezitters 22; onbekwaamheid tot kolonisatie 39; stamgevoel 44; byzantinisme 45; moederrecht en positie der vrouw 45; communisme en parasietendom 49; wreedheid en lafheid 50; taalhistorie 54; politieke begaafdheid tot productiefmaking 54; invallen in Duitschland 60; bijzetting van de dooden 62; nomaden als heeren 64; dwangburchten 67; standpunt tegenover het bezit 68, 75; n. als uitbreiders van de beschaving 83; Sabbath en Zondag 241; zwerftochten 246; postglaciale inval in Europa 295; staatsopvatting 330; psychische houding 337; fatalisme 53, 345, 391; bedrijvigheid 347; wijze van oorlogvoering 360; n. als cultuurvernielers 363; oorlogen met kolonisten 364; vrouwenideaal bij de n. 516; ontrouw 525.
Noodlotsbewustzijn van het Noordras 388.
Noordras, (zie ook Germanen, Indo-Germanen), theorieën van de tegen-

Digitized by Google

dige rassennavorsching 15; varken als criterium voor Noordras en Semieten 25; als oud ras van akkerbouwers 31; als veefokkers 42; vermeend krijgshaftig heerendom 43; Noordras in het licht van de kolonisatiegeschiedenis 60; N. R. en onderworpen kolonistenvolken 70; N. R. als kolonisten in Noo:rd-Afrika 74, 75, 79; Noordsche boerengezichten 81; N. R. als cultuurdrager 82; vrijheidsoorlogen van Noordsche boeren 83; N. R. en Faalsch ras 86; voor-Indogermaansche tijd 258; ontwikkeling uit de holenmenschen 264; haardvuur, huis en duurzaam huwelijk 275; varken als heilig huisdier 280; N. R. in het middeleuropeesche loowoud 281; N. R. en Crô-magnanras 288; uitroeiing 300; Middeleuropeesch woudboerendom van het N. R. 302; dierenteelt 306; jacht 312; constitutie 313; voeding 318; boerendom als beslissend kenmerk 322; begaafdheid voor politiek en staatsopvatting 329; zucht naar kennis 341; krijgshaftigheid 359; strijdaanvaarding en vredelievendheid 377; strategische begaafdheid 386; opvatting van den strijd 388; Vikingerstochten 398; bekeering tot het christendom 399; vermeend nomadendom 403; duurzame echt 405; geslachtsleven 406; huwelijksleeftijd 410, 481, 519; raszuiverheid en rassenvermenging 412; teeltwetten en ziftingsbeginsel 425, 484; kinderen 434; verhuizing naar Indië 437; huisvaderrecht 441; huwelijks- en geslachtsverhoudingen 436; alcohol en N. R. 454; polygamie en monogamie 462; inteelt en ontaarding 464; arbeidsverdeeling in het huwelijk 467; gezondhouden van de soort 484; te vondeling leggen van kinderen 484; de Noordsche vrouw 493; scholing van het oordeel 508; lichaamskracht van Noordsche vrouwen 514; lichaamsaanvaarding en ascese 515; vrouwelijk schoonheidsideaal 515; late rijpheid van den man 519; niet-erfgerechtigde zonen 522; echtgenootenkeuze volgens biologische gezichtspunten 533.
Noordsche beweging (Noordsche idee) 85, 504.
Noormannen 174, 400.
Nothoi 435.

Oergermanen 16.
Officiersstand 529.
Ontaarding en inteelt 464; door rassenvermenging 465.
Ontnoording (tegenzifting), oorlogen 73, 77, 529; losmaking van het land 77; economische oorzaken 95; Engeland 163; Sparta 196; grondrechtelijke en biologische oorzaken 199; vervreemding van het boerendom 210; Rome 219.
Onwettige zoon als erfgenaam van erfboerderijen in de wet op de erfhoeven 549.
„Ooms" 135, 523.
Oorlogsaanzegging, oudnoordsche 381.
Oostras, ontwikkelingsgeschiedenis 295; boerendom 296; Oostras en aardappelbouw 298; kruisingen met het Noordras 300.
Opgravingen als oorkonden 243, 302.
Opvoeding, door zifting, 425.
Oude vrijgezellen 510, 523, 528.
Overbrenging van berichten bij natuurvolken 371.

Paard, geschiedenis en afstamming 35; verschillend gebruik 36; verhuizingen 253; geschiedenis van het Engelsche volbloed 416.
Pajekan 51.
Paradijs 62, 341.
Pater familias 178, 278.
Patriarchendom, Semietisch 276.
Patriciërs (v. Oud-Rome); recht en straf 27; huwelijken met plebejers 31, 456, 489; boerendom 31; positie van de vrouw 46; huis en familiebegrip 178; haardvuur- en doodenvereering 179; vooroudervereering 180; erfrecht voor erfboerderijen 181; slavernij 182; cliëntèle 182; ontbreken van woord voor herfst 221; auguren 249; rechtsbegrip van de familie 278; grondrecht 309; legergrondwet 385; huwelijksopvatting 405; kinderrijkdom 453; echtscheiding 454; te vondeling leggen van kinderen 489.

Digitized by Google

Perioikoi 192.
Personeel en gemeenschappelijke maaltijden 469.
Plebejers, huwelijken met patriciërs 31, 456, 489.
Plinius 149.
Ploeggenootschap 167.
Polygamie (zie Echt).
Pontifex 29, 30, 384, 457.
Postglaciale inval van nomaden 295.
Proefnachten 406.
Pruisen 331, 529.

Ras. begrip 18; raszuiverheid 212, 412; rassenvermenging door geldeconomie 220; Lamarckismus 263; stamgeschiedenis van de menschelijke rassen 280; raskenmerken 281; omvormingen (mutaties) 285; rasgeschiedenis van de huisdieren 285; constitutietypen binnen een ras 316; rassenteelt 411; rasbewustzijn en rassenvermenging 412; onzekerheid van het rasbegrip 415; begrip van het ras in de dierenteelt 415, 500; teeltwetten van het Noordras 424, 532; inteelt 464; gezondhouding van de soort 484; gezondheid van de enkelingen voorwaarde voor de rassenteelt 484, 506; definitie 506; raskundige beoordeelingsscholing 509; geestelijke en lichamelijke late rijpheid 519; rassendood door jacht op bruidschat 535.
Raskantoor van de ᛋᛋ 537.
Rassenteelt op prestatie, dierenteelt 423; bij het Noordras 424; reincultuur als voorwaarde 425.
Razzia 362.
Recht; straffen en rechtsgebruiken bij nomaden en kolonisten 27; Germaansch recht van boerschen oorsprong 84; hooge zedelijke stand van het Germaansche recht 108; Romeinsch en Germaansch recht 118; gemeenschapsidee in het Germaansche recht 119; boersch en grondheerlijk recht 124; Duitsch middeleeuwsch boerenrecht is niet-Romeinsch 126; rechtspositie van de slaven bij de patriciërs 182; huwelijksrecht in Sparta 205; Noordsch recht als bewijs tegen het nomadendom van het Noordras 403; gelijkwaardigheid volgens Germaansch recht 414; wettige en onwettige kinderen 436, 449; bescherming van de echtgenoote 441; echtbreuk 444, 448; Romeinsche vormen van echt 455; lex Canuleja 458; bepalingen over te vondeling leggen 484; oudgermaansche rechtspraak 497; juridische huwbare leeftijd van Noordsche meisjes 536.
Rechtsherinneringen der Germanen 120.
Rechtspersoonlijkheid en tweekamp 427.
Regen 267.
Rendier 23, 26.
Ridderlijkheid in den oorlog 394.
Rijkserfhoevengerecht 556, 557.
Rijkserfhoevenwet 539.
Rome, Romeinen (zie ook patriciërs); binnendringen der Germanen 87; politiek tegen de Germanen 107; staatsopvatting 113; Romeinsch en Germaansch recht 118; geldeconomie in het late Romeinsche rijk 153; stichting als beschermende burcht voor de boeren 383; legergrondwet 384; polygamie 463; krijgsdienst der Germanen 526.
Roofdier en holbewoner, heemvastheid 262.
Ruimtenood (zie Landhonger).

Sagen (IJslandsagen), Ingolf en Walgerd 452; geschiedenis van Melkorka 472.
Saksenspiegel 111, 414.
Schild als verdedigingswapen 380.
Schlageter 360, 531.
Schutburchten en dwangburchten 67; Germaansche 383.
Schwälmer boeren 82.
Semieten als krijgszuchtige herders 23; herkomst 27; straffen en rechtspleging 27; gelijktijdig optreden met den kameel 66; boerendom in het Semietische denken 71; patriarchendom 276; familie en vrouw 276.
Sibbe (sibbebedrijf) 168, 172, 276.
Sibbenboek der ᛋᛋ 537.
Skandinavië (zie Zweden).
Slagen en rassen (zie Variëteiten).
Slaven (slavernij), s. bij den Islam 52; slaven, lijfeigenen en hoorigen de Germanen 160; s. bij de patriciërs

Digitized by Google

182; bij de Hellenen 184; bij de Indo-Germanen 240; kinderen van slaven en vrijen 436.
Slaven (ras) 370.
Sleutel als symbool 454.
Sneeuwtijden (zie IJstijd).
Soldaten, boeren als 219.
Solon 446.
Sparta, voorbeeld van een Noordschen boerenstaat 190; grondbezit 191;; Heloten, rechtspositie 194; ontnoording 197; grondrecht 199; achteruitgang van het aantal kinderen 202; huwelijksleven 203, 405; geldeconomie en verval 203; ontaarding van de erfwetten 204; de Spartaansche vrouw 207; raszuiverheid en bloei van den Staat 210; hervormingspogingen 212; kinderen, gelijkwaardigheid 434; sexueele verhoudingen 443; te vondeling leggen van kinderen 484; scholing van het oordeel 508.
Sport 208, 395, 515.
SS-huwelijksbevel 537.
Staatsopvatting, tegenstelling tusschen Germanen en Romeinen 113; overeenkomst tusschen Romeinen Engelschen 116; Noordsche en nomadische 329; Pruisische 330.
Staatsstichtingen, Indo-Germaansche 215.
Stadsstichtingen en adel 96; oudnoordsche 383; middeleeuwsche en „Anerbenrecht" 526.
Stein—Hardenbergsche hervorming 92, 527, 529.
Steppe, klimaat 24; gebrek aan hout 62; taalgeschiedenis 223; steppentijdperk in Midden-Europa 293; oorsprongsland van alle nomaden 516.
Straffen bij Semieten en Romeinen 28.
Sterilisatie 495.
Strijdvragen 380.
Sueven, akkerbouw 142.

Tafelgemeenschap en personeel (Zie Gemeenschap).
Teelt en kweeking, (zie Ras, Dierenteelt).
Tijdindeeling bij boeren en nomaden 241; t. bij de Babyloniërs 242.
Trektochten (zie Verhuizingen).
Trouw, bij de Germanen 116, 404; sexueele trouw van de vrouw 410, 446; bij nomaden en Indo-Germanen 524.
Tscheka 525.
Twaalftafelenwet 384, 455, 489.
Tweekamp, van de leiders als oorlogsbeslissing 382; oorlog als eervolle tweekamp 392; als godsoordeel 393; tweekamp en rechtspersoonlijkheid 427.
Tweekinderstelsel (zie Achteruitgang van geboorte 202.
Twee rassentheoroe 86, 100.

Uitroeien (Ausmerze) zie Zifting.

Vaderrecht 45, 441, 488.
Variëteiten en rassen 18, 462.
Varken, als criterium voor Noordrassige volken en Semieten 25; v. als offerdier 30; varkensteelt bij de Germanen 239; varken als heilig huisdier van het Noordras 280.
Vee-standaard 42.
Veeteelt (zie Dierenteelt).
Veldgrasbedrijf 42.
Ver sacrum 225; verklaring 226; auspiciën 227; landnood als oorzaak 227, 234; als boerentrek 229; verhuistijd 232; leiders-koningen 236.
Verbetering van het volksras en scholing van het oordeel 507.
Vereenigde Staten, kolonisatie door Noordrassige boeren 74, 75, 79, 164.
Verhuizingen, Germaansche (boerentreks, Boerentreks). korenbouw op Germaansche verhuizingen 143; snelheid 146; krijgsformaties (honderd- en duizendschappen) 147; sleutel tot Indo-Germanenprobleem 224; Ver sacrum 225; beste trektijd 231; gedwongen wegen 245; trektoestanden bij Indo-Germanen en nomaden 246; beteekenis van de vogelkunde 248; Noordsche veroverringstocht naar Indië 438.
Verzorgingsplicht in de Rijkserfhoevenwet 550.
Vesta-dienst (Vestaalsche maagden) 30.
Vestiging als voorwaarde van het boerendom 130; vestiging bij de patriciërs 180; begin van vestiging bij dier en mensch 267.
Vikingen 398.

Digitized by Google

Voeding 318.
Vogelkunde, beteekenis voor trek en akkerbouw 249.
Volbloed, in de dierenteelt 416.
Volkskoningschap (zie Koningschap.
Volksveredeling (zie Verbetering van het volksras).
Volksverhuizing als duurzame toestand der Germanen 88; onzekerheid omtrent de redenen 237; nomaden-invallen als oorzaak 369.
Vondeling, Te — leggen van kinderen Aussetzung) 484.
Vooruitgang (begrip) 344.
Vorst (zie Koning).
Vrije boeren (zie Vrijen).
Vrijen (gemeene vrijen, vrije boeren); stadlucht maakt vrij 96; gemeene vrijen en adel 101, 109; vrijheid van de Germaansche boeren 101, 109; rangschikking naar bezit 125; adel en vrijen in het Germaansche boerendom 133; Germaansch recht 134; rechtsgelijkheid met den koning 237; vrije boeren en odalsboeren 317; verplichting tot het dragen van wapens 427; kinderen 438; vrijen in den geestelijken stand 528.
Vrijheid in Germaanschen zin 115; vrijheid van het boerendom 322.
Vroeg huwelijk (zie Echt).
Vroonhoeve 113.
Vrouw (zie ook Echt); positie bij de Semieten en het Noordras 45, 48; vr.in den Islam 47; de Semietische familie 276; hoogachting bij het Noordras 408; trouw 410, 446; bijzit 431, 437; eerbaarheid en ontucht 432; rechtsbescherming van de echtgenoote 441; bruidschat 446; oudnoordsche erfdochter 447; verschillende beoordeeling van de echtbreuk 448; maagdelijkheid 449; vruchtbaarheid als deugd 453; redenen tot echtscheiding bij de patriciërs 453; beschermende bepalingen voor vrouwen en meisjes 458; arbeidsgebied der vrouw 467; ontwikkeling der vrouwelijke persoonlijkheid uit Noordsch boerendom 470; waardeering als huisvrouw en moeder 470; meesteres en bijzit 471; oudnoordsche en moderne waardeering 477; koninklijke waardigheid bij vrouwen 480; ongehuwde meisjes 492; de Noordsche vrouw 494; lichaamskracht van Noordsche vrouwen 513; sport 515; vrouwenschoonheid bij Indo-Germanen en nomaden 517; huwelijksleeftijd der Noordsche meisjes 535.
Vuur, ontdekking 266; vuur in regentijden 267.

Waarzeggerij 227, 249.
Walkyren 514.
Weerbaarheid 427.
Wereldoorlog (zie Oorlog).
Wijnbouw in de Rijkserfhoevenwet 541.
Willem de Veroveraar 163.
„Winkelkinder" (hoekkinderen) 451.
Witboi, Henrik 53, 56, 366.
Woestijnvorming 65.
Woonkuilen, ontwikkeling tot huisvorm 267, 269.
Woud, gebruik voor akkerbouw 311.
Woudboerendom v. h. Noordras 302.
Woudgebied in Midden-Europa 41, 281, 305.
Woudweide 41.

York 404.

Zeppelin, Graaf 347.
Zien, oppervlakkig en diep 337.
Zieten 404.
Zifting (Auslese, Ausmerzung = uitroeiing) 422; door „Anerbenrecht" 424, 511, 522, door opvoeding 425; door duurzaam huwelijk 431; te vondeling leggen van kinderen 484; bij het Noordras 495; geestelijke en lichamelijke eigenschappen 507.
Zondag, bij boeren en nomaden 241.
Zweden (Skandinavië), landbouwgeschiedenis 102; adel in Zweden 102; oorspronkelijke woonplaats van de (Indo-) Germanen 106; 222; akkerbouw als familiebedrijf 221; kolonisatiegeschiedenis 166; ontbreken van den herfst in Midden-Zweden 170; herkomst der Germanen uit Zweden 171.
Zwervende herders (zie ook Nomaden); begrip 21; krijgszuchtig rondzwerven 34; tegenstelling met heemvaste herders 38; onbekwaamheid tot kolonisatie 39; beteekenis van den kameel 47.

Digitized by Google

AANTEEKENINGEN

Digitized by Google

AANTEEKENINGEN

Digitized by Google

AANTEEKENINGEN

Digitized by Google

AANTEEKENINGEN

Digitized by Google

Digitized by Google

APR 17 1975

7 DAY USE
RETURN TO
ANTHROPOLOGY LIBRARY
This publication is due on the LAST DATE
and HOUR stamped below.

RB17–30m–10,'73
(R3381s10)4188—A-32

General Library
University of California
Berkeley

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google